ELTE
Társadalomtudományi Kar

Kovács I. Gábor – Takács Árpád

A Magyar Tudományos Akadémia tagjai a két világháború közötti magyar tudáselitben I.

A protestáns felekezeti-művelődési alakzatokhoz tartozók ősfái

ELTE EÖTVÖS KIADÓ
EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TAGJAI A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI MAGYAR TUDÁSELITBEN

I.

Sorozatszerkesztő
Kovács I. Gábor

TÖRTÉNETI ELITKUTATÁSOK – HISTORICAL ELITE RESEARCH • 11

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TAGJAI A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI MAGYAR TUDÁSELITBEN

I.

A PROTESTÁNS FELEKEZETI-MŰVELŐDÉSI ALAKZATOKHOZ TARTOZÓK ŐSFÁI

KOVÁCS I. GÁBOR – TAKÁCS ÁRPÁD

2018

Jelen kiadvány az NKFI K 115766-os számú kutatása keretében készült.
A kötet megjelenését támogatta a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal, a Károli Gáspár Református Egyetem Egyház és Társadalom Kutatóintézete és a Magyarországi Evangélikus Egyház.

ISBN 978-963-489-026-3
ISSN 0866-3157

© Szerzők, 2018

ELTE EÖTVÖS KIADÓ www.eotvoskiado.hu

Felelős kiadó: az ELTE Társadalomtudományi Kar dékánja
Kiadói szerkesztő: Kiss Ernő Csongor
Projektvezető: Sándor Júlia
Tördelőszerkesztő: Heliox Media Kiadó Kft.
Borítótervező: Csele Kmotrik Ildikó
Nyomdai kivitelező: CC Printing Kft.

TARTALOM

I.

Kovács I. Gábor – Kende Gábor

A két világháború közötti tudáselit akadémikus tagjainak származása az apák adatai alapján

A tudáselit-kutatás 9

Alapváltozók 14
Születési helyek 16
Vallási megoszlás 20

Társadalmi státus 27
Az „apa társadalmi státusa” (változók, módszertani problémák, források) 27
Az apák foglalkozása, státusa három időpontban (az apák mobilitása, életpályája) 28
Az apák tevékenységszerkezeti megoszlása (ágazat, foglalkozási viszony, munkaadó) 30
Az apák tevékenységszerkezeti megoszlásának időbeli változása 40
Az apák iskolázottsága, képzettsége (a kulturális tőke) 42

Presztízs és hierarchia 47
Az apák nemessége 47
A presztízshierarchia módszertani problémái 57

Hierarchikus szintek a társadalmi rangcímek szerint 60
„Méltóságosok” (V. fizetési osztály) 60
„Nagyságosok” (VI. fizetési osztály) 63
„Tekintetesek” (VII–VIII. fizetési osztály) 64
„Új tekintetesek” (IX–X–XI. fizetési osztály) 65
Kispolgári hierarchikus szintek 67

Végkövetkeztetések és új feladatok 69
Felhasznált irodalom 71

II.

Kovács I. Gábor – Takács Árpád

Adattár – A Magyar Tudományos Akadémia tagjainak ősfái 1.

Bevezető a két világháború közötti akadémikusok ősfáinak adattárához .. 77

Az adattár címszavai 81

Rövidítések az adattárban 83

A két világháború közötti akadémikusok ősfái felekezeti-művelődési alakzatok szerint 85

Protestánsok 85
Reformátusok 85
Evangélikusok 203
Unitáriusok 287

Az adattárban szereplő akadémikusok névjegyzéke 295

III.

KOVÁCS I. GÁBOR

FELEKEZETI-MŰVELŐDÉSI ALAKZATOK, ŐSFÁK, MOBILITÁSI PÁLYÁK, TÖRTÉNETI-SZOCIOLÓGIAI MINTÁZATOK – PROZOPOGRÁFIAI ELEMZÉS A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA 1920 ÉS 1944 KÖZÖTTI PROTESTÁNS TAGJAINAK CSALÁDJAIRÓL

Bevezető megfontolások 305
Az ősfák összeállítása – források és eredmények 305
Kiket tekinthetünk felekezeti-művelődési alakzataink szerves részének a többgenerációs családtörténeti háttér alapján 311
Az ősfák felekezeti homogenitása, felekezeti endogámia és homogámia 314
A felmenők iskolahasználata és a felekezeti-művelődési alakzatok integritása .. 320

Rendi státus: az apai dédapák nemessége 324

A református felekezeti-művelődési alakzat családjai 331
A nem nemes reformátusok rendi státusa és mobilitási pályája 331
A református nemesek mobilitási pályái 338
A református akadémikusok ősfáinak mintázatai – mobilitási pályák 357

Az unitárius felekezeti-művelődési alakzat ősfái 362

Az evangélikus felekezeti-művelődési alakzat családjai 363
Az evangélikus nemesek mobilitási pályái 363
A nem nemes evangélikusok rendi státusa és mobilitási pályája 370
Az evangélikus akadémikusok apai családjainak etnikai-nyelvi mintázatai 396
Az evangélikus akadémikusok ősfáinak egyéb mintázatai – mobilitási pályák .. 409
Az evangélikusok elitreprezentációjának problémája 416

Eredmények és nyitott kérdések 419
Felhasznált irodalom 423

I.

KOVÁCS I. GÁBOR – KENDE GÁBOR

A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI TUDÁSELIT AKADÉMIKUS TAGJAINAK SZÁRMAZÁSA AZ APÁK ADATAI ALAPJÁN

A TUDÁSELIT-KUTATÁS

Tanulmányunk egy évtizedekkel ezelőtt indult történeti szociológiai kutatás alapjaira épül. Ezt a nagyszabású empirikus projektet még az 1980-as években kezdeményezte Huszár Tibor az ELTE Szociológiai Tanszékén. A több kutatóhely részvételével indult történetielit-kutatás a két világháború közötti magyarországi elitcsoportok vizsgálatára szerveződött.[1] Az egyes csoportokat mint a társadalmi alrendszerek funkcionális elitjeit kívántuk kutatni. Valamennyi részelitet, így a politikai kormányzóelitet, a gazdasági, a katonai, az egyházi és az értelmiségi elitet intézményi és pozicionális elitként határoztuk meg. Az intézményi szerkezet tisztázása után a felső pozíciókat elfoglalókat azonosítottuk elitként. A ránk osztott „értelmiségi elitet" Némedi Dénes kollégám innovatív kifejezésével átneveztük „tudáselitté". Azokat tekintettük a tudáselit tagjainak, akik a széles értelemben vett tudás (ismeretek, legitimációk, világképek) előállításában, konstruálásában, ellenőrzésében, kezelésében, elosztásában, továbbadásában meghatározó szerepet játszó intézmények és szervezetek felső pozícióit foglalták el.[2] Az így konstruált tudáselit természetesen nem homogén, hiszen eltérően a politikától és a gazdaságtól, maga a tudás szférája sem homogén. A tudás szférájának belső szerkezetét követve az alábbi intézményes területeket határoztuk meg.[3]

[1] A kutatás kezdeményezéséről, kontextusairól, elméleti alapjairól, módszertani megfontolásairól, egyes elágazásairól, eredményeiről áttekintő leírást készítettünk (Kovács 2011).

[2] Elismerve, hogy ugyanakkor lehetséges a „kiváló értelmiségiek" elitként való értelmezése is, ami nyilvánvalóan más halmazt eredményezne.

[3] Tulajdonképpen az egyházi elit is ebbe a szférába tartozott volna, de ennek a csoportnak a kutatására az 1980-as években Gergely Jenő külön programot készített.

A tudáselit-kutatás almintái és részmintái (az egyházi elit kivételével)

I. alminta: Oktatási elit
Részminta:

1. Minisztériumi irányítás
2. Egyetemek vezetői
3. Tanárképzés
4. Jogakadémiák
5. Hittudományi intézetek
6. Művészeti iskolák
7. Gazdasági akadémiák
8. Elit középiskolák igazgatói
9. Tanügyi igazgatás
10. VKM mellett szervezett oktatásüggyel foglalkozó tanácsok vezetői
11. Képviselőház oktatási bizottság tagjai
12. Felsőház oktatási bizottság tagjai

II. alminta: Tudományos elit
Részminta:

1. Egyetemi tanárok
2. Egyéb tudományos kutatóhelyek
3. Magyar Tudományos Akadémia tagjai
4. A tudományos társulatok vezetői
5. Tudományirányítás

III. alminta: Értelmiségi szakmai érdekvédelmi szervezetek vezetői, professzionális elit
Részminta:

1. Jogászok
2. Orvosok
3. Gyógyszerészek
4. Állatorvosok
5. Mérnökök
6. Tanárok
7. Gazdatisztek
8. Írók, művészek

IV. alminta: Kommunikációs, kulturális, művészeti elit
Részminta:

1. A művészeti társaságok vezetői
2. Általános, kulturális, közéleti társaságok vezetői
3. A tömegkommunikáció elitje
4. A kultúra és a művészet állami irányítása

Az egyes alminták és részminták intézményes szerkezetéről, az intézmények történetileg kialakult működési rendjéről, felépítéséről rövid elemzéseket készítettünk. Meghatároztuk a felső, elitnek minősíthető pozíciókat, majd először kettő, később pedig három időmetszetben azonosítottuk a pozíciók betöltőit. A három metszet – 1927–28, 1937–38 és 1942–43 fordulója – a Horthy-kor egy-egy tudományos-kulturális szempontból is jellegzetes szakaszát reprezentálja: bethleni konszolidáció, klebelsbergi művelődéspolitika; a válság utáni átrendeződés, hómani művelődéspolitika; háborús évek a zsidótörvényekkel. A kijelölt pozíciók száma mintaévenként 1400 körül volt. Az összesen 4171 pozíciót az időmetszetek átfedései és a pozícióhalmozások miatt 1502 ember foglalta el.[4] Rájuk vonatkozóan végeztünk több száz változó felderítésére irányuló adatgyűjtést.

Szerteágazó, szisztematikus, ugyanakkor egyedi adatgyűjtést is végeztünk. A kiindulást az életrajzi s más speciális lexikonok, illetve a korabeli *Ki kicsoda?* című kiadványok jelentették. Az így nyert információk alapján léptünk tovább más kiadványsorozatok, a személyre szóló könyvészeti anyag, valamint a levéltári kutatás irányába. A könyvsorozatok közül legfontosabbak voltak a sematizmusok, tiszti cím- és névtárak, a minisztériumok és intézményeik rangsorozati jegyzékei, az egyházi, rendi, postai, vasúti, gazdatiszti, tanári évkönyvek, egyházmegyei történeti névtárak, a megyék-városok jubileumi, történeti adatbázisai, a megyei archontológiák, országgyűlési almanachok, pénzügyi *compass*ok, országos és fővárosi virilisjegyzékek, gazdacímtárak, iparosok és kereskedők megyei, városi és országos jegyzékei, a budapesti cím- és lakásjegyzékek, háztulajdonosok címtárai, várostörténeti adattárak, a középiskolai almanachok osztálynévsorai, iskolák hírneves diákjainak jubileumi gyűjteményei, jeles kollégiumok történeti diáknévsorai, akadémiák, egyetemi karok végzettjeinek adattárai, Szögi László fundamentális kiadványsorozatának kötetei a magyarországi diákok peregrinációjáról, az akadémiai almanachok, tagajánlások, emlékbeszédek, a megyei és országos nemességtörténeti sorozatok, családtörténeti kiadványok.

[4] A többi funkcionális elitcsoporthoz képest ez kétségtelenül tágabb merítés volt. Ebből kiindulva azonban lehetőségünk van szűkebb csúcselitek meghatározására, többek között a multipozicionalitás szempontjai szerint is.

Szisztematikusan foglalkoztunk a személyre szóló egyedi könyvészeti anyag, az önéletírások, életrajzok, évfordulós cikkek, nekrológok feltárásával, hasznosításával. Sokat segített a családi, rokonsági hálózatok felderítésében, azonosításában az Országos Széchényi Könyvtár, illetve az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület kolozsvári partecédula-gyűjteménye. Nagyon intenzíven végeztük az anyakönyvi kutatást mind a magyarországi, mind a határon túli anyagban. Ha tehettük, az elittagok családjának házassági és halálozási bejegyzéseit összegyűjtöttük. Rendkívül gazdagok voltak az erdélyi egyházközségek által vezetett úgynevezett családkönyvek. Kicsit megkésve kezdtük, de annál nagyobb erővel folytattuk a fennmaradt középiskolai anyakönyvek vonatkozó adatainak gyűjtését mind a hazai, mind az utódállami területeken. Hasznosítottuk a Kolozsváron hiánytalanul meglévő egyetemi beiratkozási lapokat, de a szerzetesrendek megmaradt novíciusjegyzékeit is. Feldolgoztuk a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium fennmaradt elnöki, személyzeti iratsorozatait 1950-ig. Itt, valamint az egyes egyetemek levéltáraiban sok személyi adatlapot találtunk jó életrajzokkal, egyéb mellékletekkel. Sok adat volt az 1945 utáni igazolóbizottsági és bélistázási iratokban. Kiaknáztuk az MTA kézirattárának személyi adatokban gazdag iratsorozatait, köztük a Gulyás Pál-féle cédulaanyagot, amelyet Gulyás a Magyar írók élete és munkái kiadványsorozathoz gyűjtött. Kutattuk az 1941-es népszámlálás fennmaradt budapesti lakásíveit s helyenként más régebbi népszámlálási anyagokat is, valamint több választói névjegyzéket. A könyvészeti és a levéltári kutatást adott esetben igyekeztünk kiegészíteni a leszármazottak felkutatásával, megkeresésével, a családi iratok és a családi emlékezet hasznosításával.

A filológiailag elemzett, elrendezett adattömeget folyamatosan gyarapítottuk. Az eredményeket nagyrészt lekódolva SPSS-adatbázisba rögzítettük.[5] Egy elittagra a három időmetszetet figyelembe véve 2,78 pozíció jutott. Hamar kiderült azonban, hogy a tudáselit domináns csoportját az egyetemi tanárok képezték, akik átlagosan 4,15 pozíciót birtokoltak, s ők foglalták el az összes tudáselit-pozíció közel 60 százalékát. Jelen voltak az oktatás, a tudomány, a kultúra és a művészet irányításában, a kultusztárca melletti tanácsokban, testületekben, a tanárképzés kulcspozícióiban, a tudományos társaságok, a Magyar Tudományos Akadémia, a szakmai érdekvédelmi szervezetek és a kulturális közéleti társaságok vezetői között. Mivel elsősorban arra a történeti-szociológiai problémára voltunk kíváncsiak, hogy milyen társadalmi körből jön a tudáselit, ezért először a csúcselitnek is tekintett 568 egyetemi tanár származását vizsgáltuk meg alaposabban. Az erről készített dolgozatunk *A két világháború közötti egyetemi tanárok rekrutációja és a középrétegek hierarchiája a társadalmi rangcímrendszer szerint a dualizmuskori Magyarországon* címmel jelent meg (Kovács – Kende 2011b).

[5] Az adatbázis tervezését, szervezését, a rögzítés irányítását Kende Gábor végezte.

Úgy véljük, hogy a tudáselit egy másik fontos csoportjának, az MTA tagjainak is érdemes hasonló módon megvizsgálni a társadalmi eredetét. Fontos megjegyeznünk, hogy tehát nem a két világháború közötti időszak valamennyi akadémikusa képezi vizsgálatunk tárgyát, hanem csak azok, akik a megadott időmetszetekben (1927/28, 1937/38, 1942/43) az MTA igazgató, tiszteleti, rendes és levelező tagjai voltak, s mint ilyenek kerültek be a tudáselit mintájába. Ez így azt jelenti, hogy azok is benne vannak a tudáselit akadémikus mintájában, akiket az MTA szabályai értelmében az Igazgatótanács úgy választott igazgató taggá, hogy korábban nem voltak az akadémia belső tagjai, s később sem kerültek ebbe a kategóriába.[6] A tudáselitnek mintaévenként végül is 240, 242, illetve 237 akadémikus tagja volt. Az átfedések miatt ez 365 főt jelent. A 365 akadémikus 2033 pozíciót birtokolt, ami majdnem fele volt az összes tudáselit-pozíciónak. Az MTA tagjainak átlagosan 5,57 pozíciójuk volt, ami jelentősen felülmúlta az egyetemi tanárok egyébként kiemelkedő 4,15-ös pozícióátlagát is. Az akadémikusoknak több mint a fele ugyanakkor egyetemi tanár is volt, de valószínűsíthető, hogy az egyetemi tanárság legkiválóbbjai és legbefolyásosabbjai voltak azok, akiket az MTA tagjai közé is beválasztottak. Tudáselit-kutatásunk akkori adatbázisából kiindulva Huszár Tibor készítette az akadémikusokról az első elemzést még 1993-ban. Konkrét esetek alapján az Akadémia két világháború közötti tagválasztási gyakorlatát vizsgálta. Kitért az értékkollízióknak, a nyomáscsoportoknak, a kapcsolati hálóknak a szerepére, a tudományon kívüli álcázott vagy nyílt politikai-ideológiai megfontolásokra. Az esetek értelmezésénél figyelemmel volt a tudomány fejlődésének belső dinamikájával összefüggő hangsúlyeltolódásokra, nézőpontváltozásokra is. Végkövetkeztetése mindezekkel együtt az volt, hogy a két világháború közötti Akadémiát joggal sorolhatjuk az elitpozíciót biztosító intézmények közé (Huszár 1993). Végeredményben mi azt gondoljuk, hogy a pozíciószámok alapján az egyetemi tanárok mellett az akadémikusok összességét is a tudáselit magas reputációjú domináns csoportjának, az elit elitjének tekinthetjük, s ez a csoport is érdemes arra, hogy alaposabban megvizsgáljuk tagjainak a rekrutációját, társadalmi származását. Arra vagyunk tehát kíváncsiak, hogy ha alapjában véve ugyanazon mutatók szerint, hasonló metodikával elemezzük a tudáselitnek ezt a szintén kiemelkedő csoportját, mint tettük ezt az egyetemi tanárság esetében, akkor vajon hasonló vagy valamilyen mértékben (esetleg gyökeresen eltérő) eredményeket kapunk-e; illetve ha lesznek eltérések, akkor ezek miben mutatkoznak meg, illetve mivel magyarázhatók?

[6] A szabályzat szerint ez egy időpontban ugyan maximum 12 fő lehetett, gyakorlatilag azonban általában és a mintaévekben is 6-8 fő volt.

ALAPVÁLTOZÓK

A szokásos rekrutációs változókon kívül már az egyetemi tanárok esetében felvettünk két specifikus változót. Azt gondoltuk, összefügghet a rekrutációs mutatókkal az, hogy melyik politikai korszakban történt a kinevezés. Az egyetemi tanári kinevezések procedúrájának indításánál, ha az állás betöltésére a minisztérium zöld utat adott, akkor akár meghívással, akár pályázat útján szándékozott azt az egyetem betölteni, a jelölés joga a kari autonóm tanári testületnél volt. A döntő szót azonban mindenképpen a vallás- és közoktatásügyi miniszter mondta ki, aki az első, második és harmadik helyen jelöltek közül (ráadásul minden helyen többes jelölés is lehetett) saját belátása szerint választotta ki azt, akit a királynak, illetve a kormányzónak kinevezésre felterjesztett.[7] Ez Eötvös József miniszterségétől kezdve Hóman Bálintig ugyanígy működött. A Magyar Tudományos Akadémiának intézményesen ennél jóval nagyobb volt az autonómiája, s tagjai megválasztásának ügyébe kívülről formálisan senki sem szólhatott bele. Így a polgári korszakban kevésbé függött a politika, akár a tudomány- és művelődéspolitika változandóságaitól. Ugyanakkor mégsem vonhatta ki magát annak hatásai alól. Éppen ezért lehetséges mutatóként használjuk majd, hogy valakit melyik szakaszban választottak meg először akadémikusnak: az 1919-ig tartó liberális korszakban, vagy 1919 és 1932 között, nagyjából a Klebelsberg Kunó-féle kultuszkormányzat időszakában, illetve az 1932 utáni más karakterű szakaszban, amelyet Hóman Bálint minisztersége fémjelez. Amint az egyetemi tanároknál szempont volt az is, hogy kit hány éves korában neveztek ki egyetemi tanárnak, most az akadémikusoknál lehetséges mutatóként azt vesszük figyelembe, hogy hány éves korában lett az MTA tagja. Megnézzük, hogy akadémikusaink milyen típusú állásban, státusban voltak, amikor először taggá választották őket. Szintén fontos mutató lehet, hogy ki melyik osztályhoz, alosztályhoz tartozott, illetve milyen vezető pozíciót töltött be a Magyar Tudományos Akadémián.

A rutinszerűen használt alapváltozók közül az egyetemi tanárokhoz képest a születési évek szélső értékei még nem mutatnak nagy különbséget. Az egyetemi tanárok közül a legfiatalabb 1914-ben, az akadémikusok közül pedig 1910-ben született, jelezve, hogy mindkét csoportnál előfordultak korai, gyors karrierek. A legrégebbi születésűeknél sincs nagy különbség, ami azért érdekes, mert az akadémiai tagság életfogytig szólt, míg az egyetemi tanároknál a 81 éves koráig szolgáló belgyógyászprofesszor, Korányi Frigyes 1908-as nyugalomba vonulása után a kultuszkormányzat 70 éves kornál húzta meg a nyugdíjkorhatárt, s csak

[7] Sőt, ezen túlmenően akár egy kisebbségben maradt kari professzor különvéleményére is alapozhatta döntését. Ez persze azért nagyon ritkán fordult elő, mint ahogy az is, hogy legfelsőbb helyen változtatták meg a döntést.

rendkívüli esetekben engedett meg egy-két éves továbbszolgálást. Ezt a húszas években Klebelsberg is igyekezett betartatni. Mégis az 1928-ban nyugdíjazott (mintánkban még benne lévő) három továbbszolgált professzor közül Concha Győző a maga 81 évével beállította Korányi Frigyes rekordját, s 1846-os születésével az egyetemi tanári minta legrégebben született tagja lett, amit az akadémikus mintából, 1842-es születési évével, csak négy évvel előzött meg Rákosi Jenő. Valójában azonban az akadémikus minta korstruktúrája jelentősen eltért az egyetemi tanárokétól, akiknél korábban három nemzedéki csoportot alakítottunk ki. 1875 előtt született a tanárok 29,8 százaléka, 1876 és 1890 között 44,7 százaléka, s 1890 után 25,5 százaléka. Néhány fő kivételével valamennyien a dualista korszak középiskoláiba jártak, de a három nemzedék léthelyzete induláskor és a pályára álláskor jelentősen különbözött, s a három kohorsz több rekrutációs mutató szerint értelmezhető különbségeket mutatott.

Ugyanez a nemzedéki tagolás azonban az akadémikusoknál nagyon aránytalan megoszlást eredményezett. Az első, 1875 előtt született nemzedékhez tartozott ugyanis több mint felük (50,7%), míg a harmadik, 1890 után született nemzedékhez mindössze 13,2 százalék (48 fő). Az utóbbi alacsony elemszám így több kereszttábla esetében már értékelési problémák forrása lehetne. A jelentősen eltérő korstruktúra miatt, s abból a célból is, hogy a más mutatókkal készítendő kereszttáblák az alacsony elemszámok miatt ne legyenek értékelhetetlenek, az akadémikusok esetében új nemzedéki tagolást készítettünk. Figyelembe vettük a két elitcsoport mintaévenkénti átlagéletkorát is. Az 1928-as évben az egyetemi tanárok átlaga 52,3 év volt, az akadémikusoké 59,2 év. Az 1938-as mintánál a professzori átlag 54,8 év, az akadémikusoké ismét hét évvel több: 61,6 év volt. Végül az 1942-es időmetszet újra hét év különbséget mutatott: az egyetemi tanárok 53,9 éves átlagával szemben az akadémikusoké 60,9 év volt. A nemzedéki évhatárokat így végül is öt évvel toltuk el. Az akadémikusok első nemzedékét az 1870-ig születettek alkotják a kutatásunkban. Ebbe a csoportba tartozott a az akadémikusok 37 százaléka (135 fő): ők döntően az 1855 és 1870 közötti tizenöt évben születtek. Szüleik pályára állása még a kiegyezés előtt történt, de az ő középiskolai és felsőfokú képzésük – néhány kivételtől eltekintve – a kiegyezés utáni időszakra esett. A következő, 1871 és 1885 között született kohorszhoz az akadémikus minta 39,5 százaléka tartozott. A 144 fő ezen tizenöt éven belül egyenletesen oszlott el az ötévenkénti bontás szerint. Szüleik pályája már a kiegyezéses, kiépülő polgári rendszer keretei között bontakozott ki. Iskolázásuk a középiskolai törvény és a közpályákat szabályozó minősítési törvény hatálybalépése utáni években folyt, s pályakezdésük a gazdasági és a szellemi fellendülés időszakára esett. A harmadik, az 1885 utániak nemzedékébe tartozott az akadémikusok 23,4 százaléka (85 fő). Néhány kivételtől eltekintve az 1900-ig tartó szintén 15 éves ciklusban születtek, az ötéves szakaszok szerint egyre csökkenő számban. Iskolázásuk a stabilitás és

a kiszámíthatóság horizontja alatt az általános növekedés körülményei között folyt, bár a legfiatalabbak egyetemi évei már a háború időszakára estek. Pályakezdésüket beárnyékolták a háború és a trianoni Magyarország nehézségei.

Születési helyek

Akadémikusaink 1842 és 1910 közötti világra jöttének földrajzi kerete a történeti Magyarország volt. (Jelen könyvben ezt mindig Horvátország nélkül értjük.) Mindössze nyolcan születtek ezen a területen kívül. Közülük öten bécsi születésűek, akik többnyire magyar arisztokraták voltak. A két világháború közötti trianoni Magyarország legtöbb funkcionális elitcsoportjánál eddig megnézték azt is, hogy a Trianon után létrejött államok között hogyan oszlottak meg a születési helyek. A megoszlások különbségeiben többnyire megállapítható speciális tényezők játszottak szerepet. A katolikus egyházi elitnél például azért felülreprezentált a szlovákiai születési hely, mert jellemzően magas volt a szlovák származásúak aránya. A katonai elitnél pedig a jugoszláviai születési helyek viszonylagosan magas aránya a hajdani katonai határőrvidék hagyományaival függhet össze. Az *1. táblázat*ban az akadémikusok születési helyeinek utódállamok szerinti megoszlását az összlakosságnak, illetve a magyar anyanyelvűeknek a megoszlásával állítottuk párhuzamba.

1. táblázat. Születési helyek a Trianon utáni országhatárok szerint

Akadémikusok			**Történeti Magyarország**	
Születési hely	**Száma**	**Százalékban**	**Összlakosságából százalékban**	**Magyar anyanyelvű lakosságából százalékban**
Magyarország	204	55,9	41,6	67,5
Románia	72	19,7	28,7	16,7
Csehszlovákia	62	17,0	19,5	10,8
Jugoszlávia	17	4,7	8,3	4,6
Ausztria	7	1,9	1,6	0,3
Eredetileg is külföld	3	0,8		
Összesen	365	100,0		

Az összlakossági arányokhoz képest a trianoni Magyarországon egyharmaddal születtek többen, s nagyjából ennyivel kevesebben a szomszédos utódállamok területén. Az arányeltolódást jelentős részben Budapest magas, közel egyötödös részesedésével magyarázhatjuk. Ebben persze nem csak egyszerűen a budapesti lakosság magasabb iskolázottsági mutatói, jobb művelődési viszonyai játszottak szerepet, hanem az is, hogy az egyébként országosan szétterülő kormányzati, igazgatási, oktatási, művelődési stb. intézmények hálózatának itt volt a központja, s ez lakosságarányon felüli reprezentációt biztosított a trianoni területnek a tudáselit utánpótlásában: az akadémikusok esetében még nagyobb arányban, mint az egyetemi tanároknál. A meglepetést inkább az okozza, hogy míg az egyetemi tanároknál a Romániához csatolt területnek volt kisebb, alig egytizedes reprezentációs hiánya, s a csehszlovákiainak egyötödös, addig az akadémikusoknál lényegében fordított a helyzet: a Csehszlovákiához csatolt területnek van alacsonyabb, egytizedes hiánya, s a romániainak egyharmados. A romániai terület jobb mutatóját az egyetemi tanárok esetében minden bizonnyal azzal magyarázhatjuk, hogy Kolozsvár mint 1872 óta egyetemi város, Budapest után a második volt az egyetemi tanárt adó települések rangsorában. A csehszlovákiai terület jó akadémikus-mutatóinak hátterében pedig az áll, hogy a felvidéki német városi evangélikusság hagyományosan magas reprezentációval volt jelen az akadémikus elitben. Az egyetemi tanárokon belül is magas volt az evangélikusok aránya, sajátos módon azonban számos szepességi és pozsonyi, Pozsony megyei német eredetű tudós nem feltétlenül kötődött egyetemi katedrához.

A nemzetiségi eredet kérdésének említése már átvezet ahhoz a megfigyeléshez, hogy a születési helyek megoszlásának nem egyértelműbb az összefüggése a magyar anyanyelvű lakossági arányokkal, mint az összlakosságival.[8] A magyar tudáselitben ugyanis számottevő volt a német és kisebb részben a szlovák eredetűek/hátterűek jelenléte. Kétségtelenül ezzel is magyarázható, hogy míg a magyar anyanyelvűeknek csak 10,8 százaléka került csehszlovák területre, addig az akadémikusok 17 százaléka született ott. Kicsit előreszaladva, az *5. táblázat* vallási megoszlása – a görögkeleti és a görög katolikus felekezetűek csaknem teljes hiánya – viszont azt mutatja, hogy ez a tudáselitbeli jelenlét nem mondható el a szerbekről, a románokról és a ruténokról.

Ha a 66 akadémikust adó Budapestet nem számítjuk, akkor az első 12 város rangsora a következő volt: kilenc akadémikus születési helye volt Pozsony; nyolcé Nagyvárad; hété Sopron; haté haté Debrecen és Kolozsvár; öté Arad, Bécs, Kassa és Pécs; négyé Brassó, Sárospatak és Vác. Ez a városi lista is jelzi közvetetten

[8] Csak azt az összefüggést lehetett felfedezni, hogy a trianoni Magyarország területéről származók felülreprezentáltak voltak az MTA Nyelv- és Széptudományi osztályán, az 1919 előtt, valamint a 35 éves koruk előtt megválasztott akadémikusok között.

és globálisan, hogy a német eredetű, német hátterű értelmiség jelentős arányban lehetett jelen az akadémikus elitben. Három-három akadémikus születési helye volt még Cegléd, Esztergom, Győr, Karcag, Kecskemét, Székesfehérvár, Temesvár, Vác és Veszprém. A felsorolt városokból származott tehát az akadémikusok 44%-a. Ebben a sokféle szempontból színes toplistában lényegében az ország minden régiója képviselve van. Egyébként az összes születési helyet lekódoltuk abból a szempontból, hogy milyen volt a rendi korszakbeli, illetve a polgári kori jogállása. (Kovács – Kende 2011b: 106, 8. lábjegyzet). Azt gondoltuk, hogy a rendi jogállás is nyomot hagyott a települések szociokulturális mintázatán, művelődési és mentalitásbeli viszonyain. A rendi jogállás szerinti 2. *táblázat*ban Pest és Buda szabad királyi városokat összevontan, mint fővárost külön kategóriaként kezeljük.

2. *táblázat.* Születési helyek megoszlása az 1870 előtti, rendi eredetű jogállás szerint

Jogállás	Személyek száma	Százalékban
Főváros	66	18,1
Szabad királyi város	95	26,0
Más, rendi kiváltságú település	108	29,6
Kiváltság nélküli település	89	24,4
Külföldi	7	1,9
Összesen	365	100,0

Azt láthatjuk tehát, hogy a fővárost is odaszámítva az akadémikusok meghatározó arányban, 44,1 százalékban szabad királyi városokban, s 73,7 százalékban pedig valamilyen rendi kiváltsággal bíró településen látták meg a napvilágot. Mindössze szűk egynegyedük, 24,4 százalék született kiváltság nélküli településen. Ez utóbbi 2 százalékkal több, mint az egyetemi tanároknál. Ezt az egyébként kicsi különbséget paradox módon éppen az arisztokrata akadémikusok okozzák, akik ha nem Budapesten vagy Bécsben születtek, akkor gyakran kistelepülések vagy puszták kastélyaiban, mint például a Zichyek Nagyláng- vagy Bábolna-pusztán.

Az 1870-es törvényhatósági és az 1871-es községi törvény, illetve az 1876. évi XX. törvénycikk erősen megrostálta a kiváltságolt településeket. A megváltozott helyzet, a polgári jogállás szerint állítottuk össze a 3. *táblázat*ot.

3. táblázat. Születési helyek megoszlása a polgári kori jogállás szerint

Jogállás	Személyek száma	Százalékban
Főváros	66	18,1
Törvényhatósági jogú város	78	21,4
Rendezett tanácsú város	70	19,2
Nagyközség	68	18,6
Kisközség és puszta	76	20,8
Külföldi	7	1,9
Összesen	365	100,0

Az egyetemi tanárokhoz viszonyítva különbség csak a törvényhatósági jogú, illetve a rendezett tanácsú városoknál mutatkozott. Az akadémikusoknak pár százalékkal nagyobb része jött rendezett tanácsú városból, s ennyivel kevesebb törvényhatósági jogúból. Kicsit kevesebb a fővárosi születés is. Összességében azonban itt is, ott is 60 százalék körül van a valamilyen városban születettek aránya. A századfordulón a magyarországi népességnek csak körülbelül 20 százaléka élt jogi értelemben vett városban. Tehát a tudáselit mindkét elemzett domináns csoportjánál háromszorosan volt felülreprezentált ez a településtípus. A funkcionális városszemléletből kiindulva megnéztük azt is, hogy a közel 40 százaléknyi kis- és nagyközségi születési hely közül melyeknek volt közigazgatási funkciójuk, azaz lényegében melyek voltak járási székhelyek.) Az így megmaradó, se polgári kori városi ranggal, se közigazgatási funkcióval nem bíró születési helyek száma és aránya a professzoroknál és az akadémikusoknál is közelített a rendi kiváltság nélküli születési helyekéhez (25%-át tették ki az összes születési helynek).

A születési helyeket lekódoltuk a települések lélekszáma szerint is. A születési évhez legközelebb eső népszámlálási vagy helységnévtári adatokat vettük figyelembe *(4. táblázat)*.

Nagyjából az egyetemi tanárok születési helyeinek megoszlásához hasonló táblázatot kaptunk. A legnagyobb eltérés az, hogy a háromezres lakosságszám alatti születési helyek aránya az akadémikusoknál 3 százalékkal magasabb, s ugyanennyivel alacsonyabb a harmincezer és százezer közöttieké. Egyébként pedig mindkét csoportnál a háromezer fő alatti települések részaránya hasonló mind a rendi eredetű kiváltság nélküli, mind a polgári kori városi jogállás és közigazgatási funkció nélküli születési helyek részesedéséhez.

4. táblázat. A születési helyek megoszlása lélekszám szerint

Lélekszám	Személyek száma	Százalékban
3000 alatt	101	27,7
3001–12 000	74	20,3
12 001–30 00	78	21,4
30 001–100 000	39	10,7
Budapest	66	18,1
Külföld	7	1,9
Összesen	365	100,0

Vallási megoszlás

Mint ahogy már a születési helyek adatai összefüggésbe hozhatók voltak az apák társadalmi státusával, ugyanúgy elmondhatjuk ezt a vallási változókról is, jóllehet a magyar történettudomány egy időben már csaknem kiiktatta értelmező szempontjai közül a felekezetiséget. Bár a vallási adatok felderítése néha nehézségekbe ütközött, végül is mindent hiánytalanul sikerült megoldani (ezzel kapcsolatban lásd Kovács – Kende 2011b: 108, 10. lábjegyzet és 116, 27. lábjegyzet). Általában az utolsó vallásra vonatkozó adatokkal kombináltunk, de a vallásváltoztatás eseteit is összegyűjtöttük. Mindössze 14 felekezetváltást találtunk, s ebből 9 esetben az izraelita felekezetből tértek át valamelyik keresztény felekezetbe. Az *5. táblázat*ban az akadémikusok felekezeti megoszlása mellé – hogy könnyebb legyen az értelmezés – a történeti Magyarország 1910-es és a trianoni Magyarország 1920-as felekezeti statisztikáját helyeztük el. Mivel a történeti ország lakosságának egynegyedét kitevő görög katolikusok és görögkeletiek csaknem teljesen hiányoznak az akadémikusok közül is, konstruáltunk egy olyan adatsort, ahol a görög rítusúak nélküli népességet vettük 100 százaléknak. A megmaradó felekezetek arányait ezzel az oszloppal érdemes leginkább egybevetni, hiszen a merítési bázist ez mutatja a legvilágosabban. A trianoni Magyarország arányai azért nem igazán mérvadóak, mert amint az *1. táblázat* mutatta, az akadémikusoknak csak 56 százaléka származott erről a területről, s a megoszlások csak azért esnek közel a konstruált adatsorhoz, mert lényegében mindkettőből hiányoznak a görög rítusúak.

5. táblázat. Felekezeti megoszlás (az utolsó vallás szerint)

Akadémikusok			Történeti Magyarország		Trianoni Magyarország
Felekezete	Száma	Százalékban	Összlakosságából százalékban (1910)	A görög katolikus és görögkeleti felekezetűek nélküli összlakosságából százalékban (1910)	Összlakosságából százalékban (1920)
Római katolikus	219	60,0	49,3	64,7	63,9
Református	72	19,7	14,3	18,8	21,0
Evangélikus	55	15,0	7,1	9,4	6,2
Unitárius	5	1,4	0,4	0,5	0,1
Izraelita	9	2,5	5,0	6,5	5,9
Görög katolikus	3	0,8	11,0	–	2,2
Görögkeleti	1	0,3	12,8	–	0,6
Egyéb	1	0,3	0,1	0,1	0,1
Összesen	365	100,0	100,0	100,0	100,0

Ha a táblázat akadémikusokra vonatkozó adatait egybevetjük korábbi dolgozatunk egyetemi tanárainak felekezetenkénti százalékaival (Kovács – Kende 2011b: 109, *5. táblázat*), akkor azt látjuk, hogy az egybeesés csaknem teljes. Az izraelitákat kivéve csak néhány tized százaléknyi eltérést látunk. Ami a legfeltűnőbb egyébként, az éppen az izraeliták alacsony és a pici unitárius népesség magas reprezentációja. A görög rítusúak nélküli oszlophoz hasonlítva azt látjuk, hogy a három nagyobb felekezet közül az egyébként legnépesebb római katolikusok kicsit alul- (0,93), a reformátusok pedig egy leheletnyit felülreprezentáltak (1,05). A legerőteljesebb azonban az evangélikusok magas reprezentációja (1,6-szeres). Erről már korábban is volt szó, s még a későbbiekben is kitérünk erre.

Érdemes kicsit részletesebben foglalkoznunk az izraelita felekezetűek alulreprezentáltságának kérdésével. Itt a kiindulási alapunk nemcsak az, hogy ez a felekezet milyen arányban volt jelen az egész népességben. Tekintettel kell lennünk arra a körülményre is, hogy az izraelita diákok aránya már 1875-től kezdve egészen 1920-ig stabilan 20 százalék körül volt a középiskolások között (Kovács 2011b: 302–303, *12. táblázat*). Az egyetemi hallgatóknál pedig 25–30 százalékos

részesedést látunk. Valójában ennek a merítési bázisnak a nagyságához képest alacsony igazán az izraeliták 2,5 százalékos részesedése az akadémikusok között. A probléma teljességéhez persze figyelembe kell vennünk a felekezetüket megtartó zsidókon kívül a zsidó származásúakat is, akiknek a nagyszülei vagy a szülei, vagy éppen ők maguk keresztelkedtek ki. A polgári kori zsidó és zsidó származású egyetemi tanárokról összeállított adattárunknak, s az abban foglalt elemzésnek is az volt a tanulsága, hogy ez a tágasabb megközelítés eredményesebb (Kovács 2012; lásd még Kovács 2014). Ott végigelemezve a problémát, azt láttuk, hogy az első, felekezetét megtartó professzort csak 1872-ben nevezték ki Kolozsvárra, a budapesti egyetemre pedig csak 1894-ben nevezte ki Eötvös Loránd kultuszminiszter az első izraelita egyetemi tanárt. A felekezetüket elhagyó zsidók egyetemi tanári kinevezése viszont már az önkényuralom éveiben elkezdődött a pesti egyetemen is. A két kategóriát együtt kezelve, a zsidó és zsidó származású egyetemi tanárok kinevezése Trefort kultuszminisztersége után, a valláspolitikai törvények hatásának is köszönhetően az 1889-től 1905-ig tartó szakaszban érte el a csúcsot: az összes ekkor kinevezett egyetemi tanár 18,9 százaléka volt ilyen származású. Ez a százalékarány megegyezett a középiskolai diákok közötti két évtizede tartó 20 százalékos részesedéssel. (Kovács 2012: 160–161, 166–173). Ez az arány talán a korábban elmaradt, ilyen jellegű kinevezések bepótlásainak összesűrűsödése miatt is lett ilyen magas. Ez a részarány már az 1906–1919 közötti szakaszban 9,2 százalékra esett vissza. A két világháború között egyetlenegy, izraelita felekezetét megtartó tudóst sem neveztek ki egyetemi tanárnak; ugyanakkor Klebelsberg minisztersége idején még 8 zsidó származású tudóst neveztek ki (ez az összes kinevezés 4,1%-a volt); 1932-től azonban, Hóman kultuszminisztersége idején, már csak 1 ilyen kinevezés történt (ez 0,4%-a volt az összes kinevezésnek).

Ezt a folyamatot lehet összehasonlítani az MTA tagválasztásával. Itt az első lépés az, hogy 1840-ben a még izraelita vallású, 25 éves ifjú Talmud-tudós, Bloch (később Ballagi) Mór minden további nélkül az akadémia levelező tagja lett. A dualizmus időszakát még nem dolgoztuk fel aprólékosan, így csak példaként említjük meg, hogy a vallásához erősen ragaszkodó világhírű izraelita tudós, Goldziher Ignác is 26 évesen, 1876-ban lett levelező,1892-ben pedig már rendes tag, s 1905-től 1919 végéig az Akadémia I. Nyelv- és Széptudományok osztályának volt az elnöke. 1919 októberében akkor mondott le erről, amikor a forradalmak után fellángoló antiszemitizmus az akadémián is feltámadt. Mindazonáltal az akadémiának az egyetemnél magasabb autonómiafoka a tagválasztásnál több mozgásteret hagyott, mint amilyen az egyetemi tanári kinevezési procedúránál volt. A mi két világháború közötti három időmetszetünkben végül is 27 zsidó és zsidó származású akadémiai tag volt. Ez a 365 főnek 7,4 százaléka. Ha a mintaéveket nézzük, akkor azt látjuk, hogy 1928-ban a 240 mintatagból húszan tartoztak ide (8,3 százalék), 1938-ban a 242-ből tizenkilencen (7,8 százalék),

1942-ben a 237-ből tizenöten (6,3 százalék). Ezen belül az izraelita felekezetűek száma ugyanezekben az években 7,5, illetve 4 volt. A csökkenés mindkét tekintetben kétségtelen, aminek az oka az, hogy az elhunyt zsidó és zsidó származású akadémikusokat nem pótolták legalább ennyi hasonló új taggal. A 27 főből 18 már 1920 előtt akadémikus volt, s a 9 új tag mind konvertita volt. Tehát izraelita felekezethez tartozót 1920 után már egyáltalán nem választottak. A polgári korszakban akadémikusnak izraelitát utoljára 1917-ben választottak meg Steiner Lajos geofizikus és meteorológus személyében. Klebelsberg kultuszminiszter korszakában, 1932-ig 4, a Hóman Bálint szakaszában 1932 és 1942 között 5 zsidó származásút választottak az MTA tagjává. Az utóbbi szám is jelzi az Akadémia árnyalatnyival nagyobb autonómiáját, mert egyetemi tanárnak ebben a szakaszban már egyetlen zsidó származásút sem neveztek ki. Tovább árnyalja a képet, ha az MTA elnökök személye felől nézzük ugyanezt. Az Akadémia elnöke 1905-től 1936-ig a konzervatív-liberálisnak tekinthető Berzeviczy Albert volt. 1920-tól 1936-ig az ő elnöksége idején 8 zsidó származású tagot választott az Akadémia, ugyanakkor József főherceg 1936-tól induló elnöksége alatt csak egyet.[9] Végeredményben a számok alapján azt mondhatjuk, hogy a két világháború között az MTA-nál is érvényesült a zsidókkal szembeni diszkrimináció, de egy árnyalattal enyhébb volt, mint az egyetemi tanári kinevezéseknél, s az intézmény időben is lassabban jutott el a teljes elzárkózásig.

Az *5. táblázat* kapcsán említettük, hogy az evangélikusok az akadémikusok közötti 15 százalékos arányszámukkal nagyon erősen felülreprezentáltak voltak. A történeti Magyarország összlakosságán belüli 7,1 százalékos részesedésükhöz képest ez több mint kétszeres, a görög rítusúak nélküli arányukhoz (9,4 százalékos) viszonyítva pedig 1,6-szoros többlet. Ha a születési helyeknek a Trianon utáni államalakulatok közötti eloszlását a felekezeti adatokkal kombináljuk *(6/a. táblázat)*, akkor az a legfeltűnőbb, hogy a (cseh)szlovák területről származók között az evangélikusok még erőteljesebben vannak jelen a maguk 27,4 százalékával. Ezeknek a felvidéki evangélikusoknak a könyvünk adattári részében tanulmányozható ősfák szerint közel egyharmada volt szlovák, s majdnem kétharmada pedig német hátterű. A Romániához csatolt területről származók között viszont már csak 8,3 százalék volt evangélikus. Ennek jó részben az a magyarázata, hogy az erdélyi szász evangélikus magaskultúra inkább a németországi kultúrához kapcsolódott, s reprezentánsai viszonylag kis számban voltak jelen a magyar tudáselitben. A trianoni Magyarország területén született tagok között 13,7 százalék volt evangélikus. Egyébként ez is bő kétszerese az itteni 6,2 százaléknyi evangélikusnak (1920-as népszámlálás). Kötetünk ősfái szerint közöttük is számottevőek a német eredetűek, s kisebb részben előfordulnak a szlovákok is.

[9] Ráadásul az 1940-es tagválasztás idején nem volt ismert, és nem is derült ki ez a zsidó származás.

6/a táblázat. Az akadémikusok felekezete a születési helyeknek a Trianon utáni országhatárok szerinti megoszlásával

Akadémikusok felekezete	Születési helyük a Trianon utáni országhatárok szerint													
	Magyarország		Románia		Csehszlovákia		Jugoszlávia		Ausztria		Eredetileg is külföld		Összesen	
Római katolikus	122	55,7 59,8	41	18,7 56,9	38	17,4 61,3	10	4,6 58,8	5	2,3 71,4	3	1,4 100,0	219	100,0 60,0
Református	47	65,3 23,0	19	26,4 26,4	3	4,2 4,8	3	4,2 17,6	–	–	–	–	72	100,0 19,7
Evangélikus	28	50,9 13,7	6	10,9 8,3	17	30,9 27,4	2	3,6 11,8	2	3,6 28,6	–	–	55	100,0 15,0
Unitárius	–	–	4	80,0 5,6	1	20,0 1,6	–	–	–	–	–	–	5	100,0 1,4
Izraelita	6	66,7 2,9	1	11,1 1,4	1	11,1 1,6	1	11,1 5,9	–	–	–	–	9	100,0 2,5
Görög katolikus	–	–	1	33,3 1,4	2	66,7 3,2	–	–	–	–	–	–	3	100,0 0,8
Görögkeleti	–	–	–	–	–	–	1	100,0 5,9	–	–	–	–	1	100,0 0,3
Összesen	204	55,9 100,0	72	19,7 100,0	62	17,0 100,0	17	4,7 100,0	7	1,9 100,0	3	0,8 100,0	365	100,0 100,0

Megjegyzés: A százalékos megoszlást adó oszlopok celláiban a felső sornál az adott felekezethez tartozó összes apa jelenti a 100 százalékot, az alsó sornál pedig az adott országterületen született összes apa.

6/b. táblázat. Felekezeti arányok a születési helyek 1870 előtti rendi eredetű jogállása szerint (személyek száma és százalék)

Felekezet	Születési helyek											
	Főváros		Szabad királyi város		Más rendi kiváltság		Kiváltság nélküli		Külföld		Összesen	
Római katolikus	45	20,5 68,2	60	27,4 63,2	58	26,5 53,7	49	22,4 55,1	7	3,2 100,0	219	100,0 60,0
Református	14	19,4 21,2	11	15,3 11,6	26	36,1 24,1	21	29,2 23,6	–	–	72	100,0 19,7
Evangélikus	7	12,7 10,6	19	34,5 20,0	16	29,1 14,8	13	23,6 14,6	–	–	55	100,0 15,1
Unitárius	–	–	1	0,2 1,0	1	0,2 0,9	3	0,6 3,4	–	–	5	100,0 1,4
Izraelita	–	–	3	33,3 3,2	4	44,4 3,7	2	22,2 2,2	–	–	9	100,0 2,5
Görög katolikus	–	–	–	–	2	66,7 1,8	1	33,3 1,1	–	–	3	100,0 0,8
Görögkeleti	–	–	–	–	1	100,0 0,9	–	–	–	–	1	100,0 0,3
Egyéb	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	1	100,0 0,3
Összesen	66	18,1 100,0	95	26,0 100,0	108	29,6 100,0	89	24,4 100,0	7	1,9 100,0	365	100,0 100,0

A római katolikusok meglehetősen kiegyensúlyozottan, 60 százalék körüli arányokkal voltak jelen minden területi csoportban. Egyedül a Romániához csatolt területen született akadémikusok között voltak kicsit kevesebben (mint tudjuk, az erdélyi magyar anyanyelvűeknek kevesebb mint fele volt római katolikus). A reformátusok az akadémikusok közötti általános 19,7 százalékos arányukhoz képest kicsit jobban voltak reprezentálva a trianoni Magyarországról és a Romániához csatolt területekről származók között (23,0 illetve 26,4 százalék). Ez az összlakossági arányokból is következett, hiszen a csonka ország területén is jelentősebb volt a reformátusok aránya, mint a történeti Magyarország egész területén, Erdélyben pedig a magyar anyanyelvűeknek több mint a fele volt református. Az öt unitáriusból négy Erdélyben született, hiszen a kicsiny felekezetnek ott volt a törzsterülete. A kilenc izraelitából hat a későbbi trianoni területen látta meg a napvilágot, egy-egy pedig három különböző utódállam területén. A görög rítusú akadémikusok mind a négyen utódállami területen születtek (Románia, Csehszlovákia, Jugoszlávia).

Értékelhető összefüggéseket mutatott, amikor megnéztük, hogy az egyes felekezetek tagjai miként oszlottak meg a rendi, illetve a polgári jogállás és lélekszám szerint rendezett születési helyek között. A legfontosabb tanulsággal talán a rendi jogállással való összefüggések szolgáltak. Ezt tartalmazza a *6/b táblázat*.

Ez jobbára egybevág az egyetemi tanári minta hasonló táblázatával, csak apróbb eltéréseket mutat (Kovács – Kende 2011b: 111, *6. táblázat*). A római katolikusok saját átlagukhoz képest (60,3 százalék) felülreprezentáltak a fővárosi születésűek (68,2 százalék), s kisebb mértékben a szabad királyi városokból jövők között. Alulreprezentáltak ugyanakkor a más, kisebb rendi kiváltságú (53,7 százalék) és a kiváltság nélküli (55,1 százalék) településeken születettek között. A reformátusok viszont, a saját átlagukhoz viszonyítva (19,7 százalék), a más rendi kiváltsággal rendelkező, főleg mezővárosi településeken (24,1 százalék) és a kiváltság nélküli falvakban vannak többen (23,6 százalék), s a szabad királyi városokban lényegesen kevesebben. Az evangélikusok 15,1 százalékos átlagukhoz képest felülreprezentáltak a szabad királyi városoknál (20 százalék), s kicsit meglepő módon alul a főváros esetében (10,6 százalék). A települések szerinti különbségeknek, a felekezetek urbanizációs lépcsőinek természetesen a magyar történeti társadalomfejlődésben gyökerező társadalomszerkezeti magyarázata van. A polgári kori jogállás és a településnagyság szerinti eloszlások lényegében párhuzamosak voltak az előbb leírtakkal. A katolikusoknak például 63 százaléka, az evangélikusoknak 58 százaléka valamilyen polgári kori városból jött, míg a reformátusoknak csak 47 százaléka. Tehát az utóbbiaknak a maradék 53 százaléka kis- és nagyközségből, másrészt 57 százaléka 12 ezer fő alatti településről származott. A római katolikusoknak viszont csak 41 százaléka született 12 ezer lakosnál kisebb helyen.

TÁRSADALMI STÁTUS

Az „apa társadalmi státusa”

(változók, módszertani problémák, források)

Az egyetemi tanári tudáselit származásáról írott dolgozatunkban – amelynek gondolatmenetét most is követjük – röviden áttekintettük a magyar és a nemzetközi társadalomtörténeti/történetszociológiai munkákat, amelyekben különböző társadalmi csoportok rekrutációját egyedi esetek összegzése alapján elemzik. Elméleti, módszertani iránymutatást döntően két szerző műveiből merítettünk. Tóth Zoltán elgondolásairól majd később írunk. Az elméleti és fogalmi kiindulópontot Kövér Györgynek a magyar társadalomtörténet korábbi eredményeit újragondoló, a dualizmuskori átalakulást taglaló társadalomtörténet-tankönyvében találtuk meg (Kövér 2001a: 12–186). Kövér György a társadalmi struktúra három tengelyéről, s néhány azt kiegészítő újabb dimenzióról ír: 1) tevékenységszerkezet (ágazati rendszer, s azt tagoló foglalkozási viszony); 2) vagyon- és jövedelemmegoszlás; 3) rang- és presztízshierarchia. Ezeket figyelembe véve az apák státusának megragadására a következő, felderíthető és statisztikailag kezelhető változókat alakítottuk ki: 1) ágazati, foglalkozási főcsoportos tagolás; 2) foglalkozási viszony; 3) a munkaadó típusa; 4) képzettség, iskolázottság; 5) nemesség; 6) társadalmi hierarchikus szintek. (A településekről és a vallásról már írtunk.) A hierarchikus szintek kategóriája általunk konstruált komplex mutató. Ennél a vagyon- és jövedelemmegoszlásból indultunk ki, amelyet az iskolázottság, valamint a rang- és presztízshierarchia, s valamelyest a tevékenységszerkezet szempontjaival kombináltunk. A korábbi rekrutációs kutatásokhoz képest újításként arra törekedtünk, hogy az apák/gyámok foglalkozását, státusát, a fenti mutatókra vonatkozó adatokat legalább három időpontra derítsük fel: 1) az elittag születésének időpontjára, de legalábbis az ahhoz közel eső évekre; 2) elittagjaink gimnáziumi, egyetemi éveinek időszakára (14-25 éves kor között); 3) az apa vagy gyám életpályájának csúcsára vonatkozóan. Nem egy eleve kialakított kategóriarendszerbe előre megadott kódutasítás szerint helyeztük el az apákat, hanem az eredeti forrásokban használt megnevezésekből a státusok, foglalkozások, beosztások és szolgálati minőségek gazdag skáláját gyűjtöttük össze, s utólag alakítottuk ki elemzésünk jó néhány mutatójának kategóriarendszerét. A többféle forrásból gyűjtött adatainkat ellenőriztük, összevetettük, értelmeztük, filológiailag értékeltük. Meggyőződésünk, hogy ez a fajta időigényes filologizáló módszer pontosabb és megbízhatóbb eredményt hoz, mint bármely tömegesebb forrástípus rutinszerű lekódolása (Kovács – Kende 2011b: 115–121). Ezt az először az egyetemi tanárok rekrutációs vizsgálatánál alkalmazott forrásfeltárást és filologizáló, értelmező módszert használtuk most az akadémiai tudáselit származásának kutatásánál is.

Azzal a különbséggel, hogy most még több – elsősorban online – forrást tudtunk feltárni, s történeti társadalomismeretünk, módszertani eszköztárunk is gazdagodott. Ennek köszönhetjük, hogy míg az egyetemi tanároknál 6 apa státusa (bő 1 százalék) ismeretlen maradt számunkra, s 39 esetben az apa státusára csak egy forrásból, egy időpontra volt adatunk, esetleg csak sommás információnk, addig az akadémikus mintában mind a 365 apa státusára van információnk, s csupán néhány olyan eset maradt, hogy csak egy időpontra szóló sommás adattal rendelkezünk.

Az apák foglalkozása, státusa három időpontban

(az apák mobilitása, életpályája)

Az apák státusának alaposabb elemzése előtt még bemutatunk néhány példát, hogy a forrásfeltárás és elemzés eredményeként milyen típusú adatokat rögzíthettünk (tömörítve) az akadémikusok apáinak vagy gyámjainak foglalkozásáról a célkitűzésünkben szereplő három időpontra vonatkozóan.

- uradalmi ispán – ispán – tiszttartó
- tiszttartó – jószágigazgató – jószágkormányzó
- gimnáziumi tanár –gimnáziumi tanár –gimnáziumi tanár
- evangélikus lelkész szórványegyházban – Gölnicbányán – Kolozsváron első lelkész
- gyógyszerész – fényképész – fénynyomda-tulajdonos
- földműves – kisbirtokos – kisbirtokos
- hírlapíró – országgyűlési képviselő – kereskedelmi miniszter
- gyógyszerész – gyógyszerész – polgármester
- postasegédtiszt – postatiszt – postafőtiszt
- postatiszt – postafőtiszt – postafelügyelő
- törvényszéki jegyző – törvényszéki bíró – ítélőtáblai bíró
- árvaszéki aljegyző – árvaszéki ülnök – árvaszéki elnök
- fanagykereskedő – fanagykereskedő és parkettagyáros – parkettagyáros, a Ferenc József-rend lovagja
- dézsmás – adótárnok – városi pénztárnok
- budapesti józsefvárosi szabómester – szabómester Váci utcai szalonnal
- földbirtokos 10 000 holddal –földbirtokos 10 000 holddal –földbirtokos 10 000 holddal
- csizmadia – csizmadia – csizmadia
- MÁV-ellenőr – MÁV üzletvezető-helyettes – MÁV-főfelügyelő
- gazdasági felsőnépiskolai tanító – polgári iskolai tanár – algimnáziumi igazgató

- főgeológus – főgeológus – főbányatanácsos
- evangélikus lelkész – teológiai akadémiai tanár – kolozsvári egyetemi nyilvános rendes tanár
- református lelkész – VKM miniszteri tanácsos – református püspök
- ügyvéd – országgyűlési képviselő – igazságügyi államtitkár
- unitárius kántortanító – unitárius kántortanító – állami iskolai igazgatótanító
- kőműves – kőműves – kőműves
- földműves – kisbérlő 13 holddal –kisbérlő 13 holddal
- városi orvos – városi tiszti orvos –városi tiszti orvos, a Ferenc József-rend lovagja
- nemesi kisbirtokos (26 hold) – nemesi birtokos (230 hold) – nemesi középbirtokos (347 hold)
- városi takarékpénztári pénztárnok – városi takarékpénztári igazgató – városi takarékpénztári igazgató
- napszámos – székkötő – székcsináló, kereskedő
- szabómester – úri szabó – üzletvezető, kereskedő
- MÁV-állomásfőnök – MÁV-ellenőr – MÁV-főellenőr
- gimnáziumi szolga – gimnáziumi pedellus – gimnáziumi pedellus
- haszonbérlő – birtokos és nagybérlő (1156 hold) –birtokos és nagybérlő (1373 hold)

Az adatok értelmezéséhez, az apák mozgásának megértéséhez a közszolgálat esetében meg kellett ismernünk az intézmények szerkezetét, a szolgálati minőségek, beosztások, előrejutási lehetőségek részleteit. Az értelmezést könnyítette, hogy a közszféra állásai hierarchikus szerkezetben helyezkedtek el. Ez a hierarchikus elrendezettség II. Józseftől a Ferenc-féle abszolutizmuson, az önkényuralmi korszak szisztémáján és az 1883-as minősítési törvényen át az 1893. évi IV. törvénycikkig folyamatosan és szervesen fejlődve rangosztályok, napidíjosztályok, fizetési osztályok formájában kristályosodott ki. Így a szolgálati minőségek elnevezése alapján értelmezhető lett a közszolgálatban dolgozó apák mozgása/mobilitása a hierarchiában. A magántisztviselők életútjainál nehezebb volt megtalálni a hierarchia lépcsőit. Az önálló apák esetében még nehezebb volt az esetleges mobilitás feltárása. Itt további státuselemek megtalálására lett volna szükség. Ilyen volt például, amikor a józsefvárosi szabómester a Váci utcában nyitott üzletet, vagy a fényképészből fénynyomda-tulajdonos lett, a földbirtokos gyarapította a birtokát, vagy éppen valaki presztízselemeket, különböző kitüntetéseket gyűjtött be. Esetleg a szabadpályás értelmiségiek vagyont gyűjtöttek, virilisták, bérháztulajdonosok, országgyűlési képviselők lettek. Az iparos/kiskereskedő apáknál és a kisbirtokosoknál maradt leggyakrabban tisztázatlan

a mobilitás. Végeredményben azonban az akadémikusok apáinak több mint 80 százalékánál meg tudtuk állapítani a mobilitást saját pályájukon belül. Az apáknak ez a nagyarányú karriermobilitása, pályamobilitása felfelé nem csak stabil hátteret jelentett a fiaiknak, hanem egyszersmind mintát és ösztönzést is adhatott. Feltételezzük, hogy a felfelé törekvés mintáját, az ösztönzést azokban a földműves/kisbirtokos és iparos családokban is megkaphatták a fiúk, ahol egyébként adathiány miatt nem tudtuk kimutatni a mobilitást. Ezeknek a famíliáknak a felfelé irányuló törekvését, mobilitási potenciálját önmagában már az is bizonyítja, hogy gyermeküket/gyermekeiket kisebb vagy nagyobb erőfeszítéssel, de taníttatták. Mobilitási energia kellett ahhoz, hogy kilépjenek a későrendi társadalomnak abból a szokásrendjéből, amely szerint az egyes személyek döntően beleszületés, leszármazás alapján rendeződtek „státusokba", rendekbe, hagyományos közösségekbe, s elinduljanak a polgárias egyén szabad pályaválasztásáig. Ezt az individualizációt, szabad pályaválasztást bizonyítják, segítették a dualizmus utolsó évtizedeiben megjelent különböző pályaválasztási tanácsadó könyvek, amelyek egyébként is valamilyen formális képzéssel megalapozható pályákat, lényegében középosztályi, alsó középosztályi, kispolgári életpályákat ajánlottak. Ez jelentette egyrészt a társadalmi közép újratermelődésének valószínűségét, a mozgási lehetőséget a középrétegeken belül, de jelentette a képzés segítségével megvalósítható nyitottságot is. (Ferenczi 1894; Ferenczi 1898; Pálinkás 1907; *Polgári életpályák* 1917; *Magyar család aranykönyve I.* é. n.; Kovács – Kende 2011b: 126–129).

Az apák tevékenységszerkezeti megoszlása
(ágazat, foglalkozási viszony, munkaadó)

A *7. táblázat*ban is látható foglalkozási főcsoportos kategorizálásunk rendszere a magyarországi népszámlálások 1900-ra kialakult struktúráját követi. Ezen belül az állami, egyházi, önkormányzati közszolgálatot részletesebben tagoltuk, mert az akadémikusok apáinak is több mint a fele innen származott. Bár az értelmiségi szabadpályán működők száma nem volt nagy, az egyes professzióknak mégis külön sort nyitottunk. (Így vált észlelhetővé itt az ügyvédek dominanciája.) A vasúti és a postai szolgálatot pedig a közszolgálatok között vettük számba, nem az iparforgalomnál.

Ha a *7. táblázat*ot tanulmányozva először a főcsoportok arányait nézzük, akkor megállapíthatjuk, hogy az őstermelés kategóriájába sorolható apák a teljes népességi arányukhoz képest nagyon alulreprezentáltak.

7. táblázat. Az apák megoszlása ágazati, foglalkozási főcsoportok szerint

Ágazat, foglalkozási főcsoport		Az apák száma	Százalékban
Őstermelés		67	18,4
	Ipar, bányászat, kohászat, közlekedés	49	13,4
	Kereskedelem, vendéglátás	31	8,5
	Pénz és hitelélet	3	0,8
Ipar, forgalom összesen		83	22,7
	Véderő	10	2,7
	Egyházi szolgálat	19	5,2
	Tanügyi szolgálat és tud. intézetek	67	18,4
	Igazságügyi szolgálat	24	6,6
	Egészségügyi igazgatás és szolgálat	8	2,2
	Földművelésügyi igazgatás és szolgálat	1	0,3
	Pénzügyi igazgatás	13	3,6
	Műszaki/ipari és keresk. igazgatás	6	1,6
	Egyéb közigazgatás	16	4,4
	Vasúti és postai szolgálat	18	4,9
Közszolgálat összesen (állam és önkormányzat)		182	49,9
	Ügyvéd, közjegyző	13	3,6
	Orvos, fogorvos	4	1,1
	Gyógyszerész	6	1,6
	Mérnök, építész	2	0,5
	Állatorvos	–	–
	Irodalom, művészet	1	0,3
Értelmiségi szabadpálya összesen		26	7,1
	Háztulajdonos, tőkepénzes, magánzó	1	0,3
	Egyéb	2	0,5
Egyéb összesen		3	0,8
Bizonytalan, ismeretlen		4	1,1
Mindösszesen		365	100,0

Az itteni 18,4 százalék erősen elmarad az 1870 és 1900 között 68-ról 62 százalékra csökkenő országos részaránytól.[10] Az iparforgalmi ágazathoz tartozó apák 22,7 százaléka viszont nagyjából megfelel a népességi arányoknak, sőt talán fölötte is áll annak, hiszen a népszámlálások szerint 1870-ben ehhez az ágazatcsoporthoz a lakosságnak 12 százaléka tartozott, s ez emelkedett 1900-ig 24 százalékra. A közszolgálathoz és az értelmiségi szabadpályákhoz tartozók táblázatunk szerint 57 százalékkal vannak jelen az MTA-tagok apái között, ami sokszoros reprezentációt jelent, hiszen ezek az ágazatok az 1870-es 1,5 százalékról erős növekedés mellett még 1900-ban is csak 3,8 százalékot tettek ki az összes kereső között. Ha az akadémikus apákra vonatkozó táblázatunk százalékait a korábban készített tanulmányunknak az egyetemi tanár apák ágazati megoszlását tartalmazó számaival hasonlítjuk össze, akkor egyrészt teljes egyezéseket, ugyanakkor nem jelentéktelen eltéréseket is látunk. (Kovács – Kende 2011b: 133, *7. táblázat*). Az iparforgalmi ágazat százalékos részaránya tizedekre pontosan megegyezik (22,7 százalék), s az értelmiségi szabadpályáké is csaknem egybeesik (7,1–7,4 százalék). Az első pillantásra meglepő eltérés az őstermelés ágazatánál mutatkozik, amelyiknél az egyetemi tanárok apáinak 12,3 százalékos részarányát az akadémikusok apáinak 18,4 százalékos részaránya másfélszeresen felülmúlja.[11] Nem ilyen nagyarányú különbséggel, de fordított a helyzet a közszolgálati apák esetében. Az őstermelésnél többletet jelentő 6 százalékkal kevesebb a közszolgálathoz sorolt akadémikus apák részaránya az egyetemi tanárok közszolgálati apáinál: 49,9 százalék az 55,8 százalékhoz képest. Figyelemre méltó az apáknak így is felét kitevő közszolgálatiak belső tagoltsága. Az általunk kialakított felosztás nem fedi egyetlen korabeli népszámlálás beosztását sem, de részletessége miatt illeszthető azokhoz. Kategóriáink alakításánál s az egyes esetek besorolásánál az intézményi szerkezetből indultunk ki: vizsgáltuk ezek funkcióját és az egyes álláshelyek szakmai jellegét is. A tanügyben és a tudományos intézeteknél alkalmazott apák nemcsak a közszolgálatiakon belül, hanem egyáltalán a tudáselit mindkét ágánál a legnagyobb kompakt csoportot jelentették: az egyetemi tanár apáknál 21,5, az akadémikusoknál pedig 18,4 százalékkal. Tehát lényegében egyötödös részesedéssel, ami az egyházi szolgálathoz tartozó apákkal együtt már egynegyedes súlyt jelentett. Kiindulva abból a feltételezésünkből, hogy a magyar közszolgálat már a dualista időszakban is professzionálisabb és szakmailag sokoldalúbb volt annál, mint ahogy sommásan és sokszor egyoldalúan negatívan címkézni szokták, gondos elemzéssel igyekeztünk elkülöníteni a szakigazgatás, szakszolgálat különböző

[10] A változó kategorizálások ellenére globálisan korrekt ez az összehasonlítás, azzal együtt, hogy sajátos szempontok miatt az 1900-as népszámlálásnál a segítő családtagok és a házicselédek nélkül számított keresőket tekintettük kiindulásnak.

[11] Van elképzelésünk, hogy ez mivel magyarázható, de ezt majd csak az ágazatok és a foglalkozási viszony összevetése után tudjuk pontosítani.

területeit. Ide soroltuk az egészségügyi, földművelésügyi, pénzügyi, műszaki, ipari, kereskedelmi szakigazgatást, de a postai és a vasúti szolgálatot is.

8. táblázat. Közszolgálati (állami, egyházi, önkormányzati) apák egyszerűsített ágazati megoszlása

Ágazat	Az apák száma	Az összes közszolgálati apa százalékában	Az összes apa (365) százalékában
Egyházi és tanügyi szolgálat	86	47,2	23,6
Egyéb hagyományos közszolgálat (véderő, igazságügyi, egyéb közig.)	50	27,5	13,7
Szakigazgatás, szakszolgálat (egészségügy, földművelésügy, pénzügyi, műszaki/ipari, kereskedelmi, vasúti, postai)	46	25,3	12,6
Közszolgálat összesen	182	100,0	49,9

Amint azt a *8. táblázat*ról leolvashatjuk, a szakigazgatások területén működött az összes akadémikus közszolgálati apa egynegyede és az összes apa egy nyolcada (12,6 százalék). Az egyetemi tanár apák esetében ezek az arányok magasabbak voltak: 33,7, illetve 18,8 százalék. (Kovács – Kende 2011b: 134, *8. táblázat*). A különbséget alapvetően azzal magyarázhatjuk, hogy az egyetemi tanárok korfája fiatalabb volt. Időközben az elkülönülő modern szakigazgatások – beleértve a vasúti és postai szolgáltatások fejlődését is – további tért nyertek, s ennek az eredménye jelent meg az egyetemi tanárok apáinak összetételében.

Fontos összefüggéseket mutathat a foglalkozási viszony szerinti elemzés is. Ennek kategóriáit társadalomtörténeti célkitűzésünk segítésére több dualizmuskori népszámlálásból kombináltuk. A „tisztviselő magánpraxissal" saját lelemény ugyan, de hasonló kategória *A magyar család aranykönyve* című korabeli pályamutató könyvben is szerepel „vegyes pályák" néven a közpályák és a szabad pályák átfedéseként. A megoszlásokat a *9. táblázat*ban láthatjuk.

9. táblázat. Az apák megoszlása foglalkozási viszony szerint

Foglalkozási viszony	Az apák száma	Százalékban
Önálló	149	40,8
Tisztviselő magánpraxissal	23	6,3
Tisztviselő	180	49,3
Alkalmazott, altiszt, művezető	8	2,2
Segédszemélyzet (szak- és betanított munkás, iparossegéd)	–	–
Hivatalszolga	1	0,3
Napszámos, cseléd, szolga	1	0,3
Ismeretlen, besorolhatatlan	3	0,8
Összesen	365	100,0

Az önállók részaránya az akadémikus apák között 40,8 százalék, ami megfelel az össznépességen belül tartósan fennálló aránynak, s 8 százalékkal haladja meg az egyetemi tanár apák hasonló kategóriájának részesedését. A tisztviselők a 49,3 százalékkal is erősen felülreprezentáltak, a vegyes pályákkal együtt pedig már 55,6 százalékot jelentenek. Ez azért is kiugró, mert a tisztviselők részesedése a folyamatos növekedés ellenére még 1900-ban is csak 3,8 százalék volt. Meglepetés, hogy az alkalmazott, altiszt, művezető kategória, ha nem is ilyen erősen, de mégis csak felülreprezentált a 2,2 százalékkal, hiszen ez a növekvő csoport 1900-ban alig érte el az 1 százalékot. Az egyetemi tanárok apáinak egyébként 3,7 százaléka tartozott ide (Kovács – Kende 2011b: 135, *9. táblázat*). A többi foglalkozási viszonyhoz tartozó apák (segédszemélyzet, szak- és betanított munkás, iparos segéd, hivatalszolga, napszámos, cseléd, szolga) együttes aránya az egyetemi tanároknál 1,6 százalék, az akadémikusoknál pedig 0,6 százalék volt. Noha a tisztviselő alatti kategóriáknak igen alacsony az elemszáma a többihez képest, a két domináns tudáselit csoport hasonló nagyságrendjei megerősítik a fő tendenciák hitelességét.

A munkaadók szerinti arányokat a *10. táblázat* mutatja. Az önállók 40,8 százaléka után a legnagyobb kategóriát az állam foglalkoztatottjai jelentik (28,8 százalék). Ők döntően tisztviselők. Az egyházi alkalmazásban álló 13,2 százalék nagyobb része a tanügy különböző szintjein működött, illetve kisebb részük lelkész volt. A törvényhatóságok, városok, községek alkalmazottjai a szakigazgatásban, egyéb közigazgatásban vagy a tanügyben dolgoztak. A magánvállalkozásoknál döntően tisztviselőket találunk. A magántisztviselő apák alig egy hetedét tették ki a köztisztviselő apáknak.

10. táblázat. Az apák megoszlása munkaadójuk szerint

Munkaadó	Az apák száma	Százalékban
Önálló	149	40,8
Egyház	48	13,2
Állam	105	28,8
Törvényhatóság, község	33	9,0
Magánvállalkozás, rt., szövetkezet	26	7,1
Ismeretlen, bizonytalan, egyéb	4	1,1
Összesen	365	100,0

Az arányok az akadémikusoknál döntően megegyeztek az egyetemi tanárok adataival, csak az önállók és ezzel párban az állam alkalmazottjai vonatkozásában volt eltérés. A két domináns tudáselit csoport ágazati, foglalkozási viszony és munkaadók szerinti eloszlásának különbségeire a *11. táblázat* elemzéseinél kapunk magyarázatot, ahol az ágazati foglalkozási főcsoportok foglalkozási viszony szerinti megoszlását tanulmányozhatjuk.

Azt látjuk, hogy míg az egyetemi tanárok apáinak az őstermelői ágazathoz tartozó szegmenséből szűk kétharmad (64,3 százalék) volt önálló és egyharmad tisztviselő (Kovács – Kende 2011b: 137, *11. táblázat*), addig itt az akadémikusok apáinál az őstermelés négyötöde (79,1 százalék) önálló, s egyötöde (20,9 százalék) tisztviselő. Kilistázva az őstermelés önállóit azt láttuk, hogy az 53 főből 15 arisztokrata-nagybirtokos és 10 nagybirtokos. (Majdnem a fele tehát). Az ő gyermekeik néhány kivételtől eltekintve nem mint kiemelkedő tudósok lettek az MTA tagjai, hanem igazgató tagnak vagy tiszteleti tagnak választották őket. Az Akadémia alapszabályának 23. paragrafusa az Igazgatótanácsról ezt tartalmazza: „a 24 tagot felerészben az Igazgatótanács az alapítók és oly férfiak sorából, kiknek megnyerése által az Akadémia dísze és java öregbedését várja, felerészben az Akadémia a belső tagok sorából egyszerű többséggel választja." Ehhez az 1909-es alapszabály-módosítás azt a pontosítást fűzte hozzá, hogy „tekintet nélkül arra, hogy az Akadémia tagjai vagy sem". Ezek az 1936-ban jóváhagyott alapszabályban is ugyanígy szerepelnek. A tiszteleti tagok választásáról ezt írja az alapszabály 14. paragrafusa: „A tiszteleti tagok vagy oly tudománypártoló hazafiak közül választandók, kiknek megnyerésétől az Akadémia dísze s java öregbedését várja, vagy oly jeles tudósok és írók közül, kik a tudomány vagy az Akadémia körül érdemeket szereztek." Ezen az úton kerültek be az egyetemi tanári szegmenshez képest nagyobb számban az arisztokrata nagybirtokos, s egyáltalán a nagybirtokos apák gyermekei az akadémiai tagok közé. Tehát az ily módon bekerült tagok apái által

11. táblázat. Az ágazati foglalkozási főcsoportok megoszlása foglalkozási viszony szerint (abszolút számban és százalékban)

Ágazati foglalkozási főcsoportok	Foglalkozási viszony										Összesen	
	Önálló		Tisztviselő		Alkalmazott altiszt, művezető		Egyéb		Ismeretlen			
Őstermelés	53	79,1 35,6 14,5	14	20,9 6,9 3,8	–	– – –	–	– – –	–	– – –	67	100,0 18,4
Iparforgalom	68	81,9 45,6 18,6	13	15,7 6,4 3,6	2	2,4 28,6 0,5	–	– – –	–	– – –	83	100,0 22,7
Közszolgálat	–	– – –	174	95,6 85,7 47,7	5	2,2 57,1 1,1	3	1,7 100,0 0,8	–	– – –	182	100,0 49,9
Értelmiségi szabadpálya	26	92,9 17,4 7,1	2	7,1 1,0 0,5	–	– – –	–	– – –	–		28	100,0 7,7
Egyéb	1	50,0 0,7 0,3	–	– – –	1	50,0 14,3 0,3	–	– – –	–	– – –	2	100,0 0,5
Ismeretlen, bizonytalan	1	0,33 0,7 0,3	–	– – –	–	– – –	–	– – –	2	0,66 100,0 0,5	3	100,0 0,8
Összesen	149	40,8 100,0	203	55,6 100,0	8	2,2 100,0	3	0,8 100,0	2	0,8 100,0	365	100,0 100,0 100,0

Megjegyzés: Az abszolút számok melletti oszlopokban a százalékos megoszlást adó sorok közül az első sornál az ágazathoz tartozó összes apa száma jelenti a 100 százalékot, a második sornál az adott foglalkozási viszonyhoz tartozó összes apa, a harmadik sornál a teljes minta: 365 apa.

képezett részhalmaz a magyarázat arra is, hogy a *7. táblázat*nál az akadémikusok apáinak részesedése az őstermelés ágazatnál miért volt jellegzetesen magasabb, mint az egyetemi tanároknak, illetve a *9-es*, a munkaviszonyt részletező *táblázat*nál miért magasabb az önállók aránya. Ugyanazért tehát, amiért a *11. számú kereszttábl*ánknál az őstermelés önállóinak az aránya magasabb, s tisztviselőinek az aránya alacsonyabb az akadémikusoknál, mint az egyetemi tanároknál volt. Egyelőre úgy tűnik, hogy az egyetemi tanárok és az akadémikusok sok tekintetben szinte egyező társadalmi származása, szerkezete leginkább csak az akadémia igazgató és tiszteleti tagjainak speciális társadalmi karaktere miatt különbözik. Folytatva a *11. táblázat* szemléjét, megállapíthatjuk, hogy az iparforgalmi sor megoszlása az önállók, tisztviselők és alkalmazott, altiszt, művezető kategória között lényegében megegyezik az egyetemi tanárokéval. A közszolgálati ágazaton belül a 95-96 százalék tisztviselőn kívül 4–2 százalék altiszti munkaviszonyt is találunk.

Másik irányba is olvashatjuk a *táblázat*ot. E szerint az akadémikus apáknál az önállók egyharmada őstermelő, nagybirtokos, középbirtokos vagy birtokos paraszt volt. 45,6 százaléka az iparforgalmi ágazathoz tartozott, kisiparos, kiskereskedő vagy nagyiparos, nagykereskedő, nagyvállalkozó volt, illetve 17,4 százalékuk valamilyen értelmiségi szabadpályán működött.

Érdemes sorra venni a táblázat celláinak alsó sorát is, ahonnan azt olvashatjuk le, hogy az összes apának (365 fő) hány százaléka volt egy-egy összetett kategória. Azt látjuk, hogy rangsor szerint abszolút első a „Közszolgálati tisztviselő" kategória 47,7 százalékkal. (A *11. táblázat* kapcsán leírt összefüggések miatt egyébként ez kicsit alacsonyabb százalékarány, mint az egyetemi tanároknál, ahol ez 52,5 százalékot tett ki.) Ezt követi az iparforgalmi önállók kategóriája 18,6 százalékkal, amihez közel esik az egyetemi tanároknál mért átlag is (17,1 százalék). Harmadik helyen egyértelműen az őstermelés önállói vannak (14,5 százalék, szemben az egyetemi tanárok 7,2 százalékával), negyediken az értelmiségi szabadpályán működők 7,7 százalékkal (egyetemi tanároknál ez 7,0 százalék). Ezt követik néhány százalékos, az egyetemi tanárokéhoz hasonló részaránnyal az őstermelés és az iparforgalom tisztviselői. Végül a különböző altiszti csoportok következnek.

Ennek a sorrendnek az alapján szerkesztettük a *12. táblázat*ot. A táblázat második oszlopában az ágazatok és a foglalkozási viszony kombinációjával kialakított kategóriák apák közötti részaránya mellé, a kategóriáknak az 1900-as népszámlálás által kimutatott országos arányait vettük fel összehasonlítás céljából.[12] A harmadik oszlop azt mutatja, hogy az apák közötti reprezentáció hányszorosa

[12] Ezeket a kategóriákat az 1900-as népszámlálásnál alkalmazták először. Itt is a segítő családtagok és a házicselédek nélküli összes keresőt vettük 100 százaléknak. Kövér György számításait is felhasználtuk. Kövér 2001a: 83.

az adott kategória összes keresők közötti részesedésének. Az egynél nagyobb szám felül-, az egynél kisebb szám alulreprezentáltságot jelent.

12. táblázat. A tevékenységszerkezeti csoportok apák közötti részesedésének rangsora összevetve a magyarországi összes keresővel

	Tevékenységszerkezeti kategóriák	Az apák között százalékban	Az 1900-as népszámlálás keresői között	A felül-, illetve alulreprezentáltság mértéke/ hányadosa
1	Közszolgálati tisztviselő	47,7	2,4	19,9
2	Iparforgalmi önálló	18,6	8,9	2,1
3	Őstermelő önálló	14,5	27,4	0,5
4	Értelmiségi szabad pálya	7,7	0,3	25,7
5	Őstermelés tisztviselői	3,8	0,2	17,3
6	Iparforgalom tisztviselői	3,6	1,1	3,3
7	Közszolgálati altisztek	1,4	0,4	3,5
8	Iparforgalmi altisztek	0,5	0,6	0,8
9	Közszolgálati egyéb (őr, szolga, segédszemélyzet)	0,8	1,2	0,7
	Összes többi	1,4	57,5	0,02

A *12. táblázat* harmadik oszlopában szereplő hányadosok nagysága alapján állítottuk fel azt a *13. táblázat*ban látható sorrendet, amelyik megmutatja, hogy a különböző tevékenységszerkezeti csoportok az apák között mennyire felül- vagy alulreprezentáltak az összes kereső közötti részarányukhoz képest.

Az eredmény ugyan nem meglepő, de azért vannak érdekesebb elemei. Az értelmiségi szabadpályák és a közszolgálati tisztviselő pályák helyezése és magas reprezentációja a tudáselit domináns csoportjait kibocsátó családok között nem meglepő. Az őstermelői tisztviselői pályáknak hozzájuk közel eső felülreprezentáltsága már izgalmasabb.

13. táblázat. A tevékenységszerkezeti csoportok apák közötti reprezentációjának rangsora az összes magyarországi keresőhöz képest

	Tevékenységszerkezeti kategóriák	A felül-, illetve alulreprezentáltság hányadosa
1	Értelmiségi szabad pálya	25,7
2	Közszolgálati tisztviselők	19,9
3	Őstermelés tisztviselői	17,3
4	Közszolgálati altisztek	3,5
5	Iparforgalmi tisztviselők	3,3
6	Iparforgalmi önállók	2,1
7	Iparforgalmi altisztek	0,8
8	Közszolgálati egyéb (őr, szolga, segédszemélyzet)	0,7
9	Őstermelés, önállók	0,5
	Összes többi	0,02

Az erősen agrárországban, ahol döntő súlya volt a nagy- és középbirtoknak, talán természetes is, hogy a gazdatiszti réteg a 19. században a magyar értelmiség figyelemre méltó professziója volt. Mégis elgondolkodtató, hogy a két erősen intellektualizált csoport, az MTA tagjai, meg az egyetemi tanárok rekrutációjában ilyen viszonylagosan jelentékeny szerepet játszottak. Még érdekesebb az altisztek szerepe. Társadalomtörténeti szemináriumainkon több rekrutációs témánál tapasztaltuk az altiszti csoportok erős mobilitását; mégis meglepetés volt a közszolgálati altisztek reprezentációjának mértéke az 1842 és 1910 között született akadémikusok apáinak csoportjában.Nem sokkal, de megelőzték az iparforgalmi tisztviselőket, az iparforgalmi önállókat, az őstermelés önállóit s az összes többi társadalmi csoportot. Igaz, hogy az elemszámok kicsik, de az, hogy az egyetemi tanári utánpótlásban is hasonló sorrendiséggel, s 6,3-szoros reprezentációval voltak jelen, kétségtelenné teszi, hogy az altisztek esetében egy nagy mobilitási energiával rendelkező, már egy generáció óta felfelé mozgó társadalmi csoportról van szó.

Az apák tevékenységszerkezeti megoszlásának időbeli változása

14. táblázat. Az apák ágazati, foglalkozási főcsoportos megoszlásának változása a fiúk születési éve szerint

Az apák ágazati besorolása	A fiúk születési éve						Összesen	
	–1870		1871–1885		1886–			
Őstermelés	32	23,7	27	18,7	8	9,0	67	18,4
Iparforgalom	33	24,4	29	20,1	21	24,4	83	22,7
Egyházi és tanügyi szolgálat	26	19,3	36	25,0	24	27,9	86	23,6
Hagyományos közszolgálat	16	11,8	21	14,6	12	13,9	49	13,4
Szakigazgatás, szakszolgálat	14	10,4	15	10,4	17	19,8	46	12,6
Közszolgálat összesen	56	41,5	72	50,0	53	61,6	181	49,6
Értelmiségi szabadpálya	12	8,9	13	9,0	3	3,5	28	7,7
Egyéb	–	–	2	1,4	–	–	2	0,5
Bizonytalan, ismeretlen	2	1,5	1	0,7	1	1,2	4	1,1
Összesen	135	100,0	144	100,0	86	100,0	365	100,0

Az MTA tagjainak születési évei szerint az apákat három csoportra tagoltuk. Már korábban írtunk róla, hogy mivel az akadémikusok korfája eltért az egyetemi tanárokétól, ezért itt a kohorszok határait más éveknél húztuk meg. Ez természetesen korlátozza ebben az esetben a két elitcsoport eredményeinek összehasonlítását, a tendenciák azonban így is összevethetők. Látható, hogy az őstermelési ágazatba soroltak arányszámai két lépésben nagyon erősen csökkentek. Az egyetemi tanároknál csak az első és a második kohorsz között volt csökkenés, s az sem volt kifejezetten drasztikus.. Az eltérés az MTA igazgatótanácsi és tiszteleti tagjainak jelentős részét kitevő arisztokraták és más nagybirtokosok magasabb életkorával magyarázható. Az iparforgalmiak trendje is eltér a két elitcsoport között. Az akadémikusoknál kevésbé változott. A közszolgálati eredetű apák aránya viszont két lépcsőben az egyetemi tanároknál és az akadémikusoknál is igen jelentősen növekedett. Az egyetemieknél ennek a bázisát és ritmusát lényegében egyedül a szakigazgatás, szakszolgálat adta. Az akadémikus mintában a második

lépcsőben majdnem megduplázódott a szakigazgatás, szakszolgálat részaránya, de a növekedéshez kisebb mértékben és mindkét lépcsőben az egyházi és a tanügyi szolgálat is hozzájárult. Bár az értelmiségi szabadpálya százalékszáma, amely az egyetemeknél egyenletesen nőtt, az akadémikusoknál a második lépcsőben erősen lecsökkent,[13] a trendeket úgy értelmezhetjük, hogy a tudáselit utánpótlása szempontjából megnövekedett a rekrutációs háttér intellektualizáltságának, az otthonról hozott kulturális tőkének a szerepe. Amint azt a foglalkozási viszony kategóriái szerint készített *15. táblázat*ban látjuk, két lépcsőben jelentősen csökkent az önállók aránya, ugyanakkor ugyanennyivel nőtt a tisztviselők aránya is. Az egyetemi tanároknál is ezt láttuk (Kovács – Kende 2011b: 141, *15. táblázat*). Másrészt az is lehetséges magyarázat, hogy a társadalomban fokozatosan növekedett az intellektualizáltabb rétegek abszolút száma, s így ennek a közvetlenebb merítési bázisnak a bővülése állt a háttérben. Ezeket a tendenciákat úgy is értékelhetjük, hogy a tudáselit mindkét domináns csoportja enyhén zártabbá vált, amit az altiszti apák arányának növekedése csak kis részben tudott ellensúlyozni.

15. táblázat. Az apák foglalkozási viszonyának megoszlása a fiúk születési éve szerinti csoportokban (létszámban és százalékban)

Az apák foglalkozási viszonya	Az akadémikus fiúk születési éve						Összesen	
	–1870		1871–1885		1886–			
Önálló	63	46,7	63	43,7	23	26,7	149	40,8
Tisztviselő	67	49,6	79	54,9	57	66,3	203	55,6
Alkalmazott, altiszt, művezető	2	1,5	2	1,4	4	3,5	8	2,2
Egyéb (segédszemélyzet, napszámos, cseléd, szolga)	1	0,7	–	–	1	2,3	2	0,5
Ismeretlen	2	1,5	–	–	1	1,2	3	0,8
Összesen	135	100,0	144	100,0	86	100,0	365	100,0

[13] A kis elemszámok miatt ebben véletlenszerűség is lehet.

Az apák iskolázottsága, képzettsége
(a kulturális tőke)

A tudáselit tagjait felnevelő családok kisvilágának tényezői sokféle szempontból befolyásolhatták a későbbi elittagok pályáját. Már említést tettünk arról, hogy ezek a családok döntő többségükben – az apák bizonyítható karriermobilitása miatt is – emelkedő, mobil családok voltak. Vannak sejtéseink, sőt sok adatunk is arra, hogy ha a családtörténeteket több generációra visszamenően szisztematikusan vizsgálnánk, még kontúrosabbak lennének ezek a vonalak a többlépcsős mobilitások miatt. A családoknak ez a jellegzetes miliője mintáival nyilván inspirálta is a leendő elittagok törekvéseit. Külön is észrevettük az altiszti családokat mozgató felhajtó erőket. S bár eddig csak az apákról volt szó, jó néhány tudósi élettörténetből ismerjük, hogy az anyák is milyen erősen befolyásolhatták a felnevelő családok miliőjét, intellektuális színvonalát, az aspirációk irányát és erejét. Sajnos azonban ezeket az egyedi megfigyeléseket nem tudjuk statisztikai adatokkal alátámasztani. Azt, hogy a családból hozható kulturális tőke hogyan befolyásolhatta az életpályákat, statisztikailag leginkább az apák iskolai végzettségének felderítésén keresztül ragadhatjuk meg. Ezeknek az adatoknak a felderítése sem volt azonban egyszerű feladat.

Számos középiskolai és egyetemi almanachot, iskolatörténetet, publikált diáknévsorokat néztünk át. Sokat merítettünk a Szögi László szerkesztésében megjelenő, két lenyűgöző forráskiadvány-sorozatból. A Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban című sorozat eddig 24 kötetben, a Felsőoktatástörténeti kiadványok. Új sorozat 13 kötetben közli a magyar diákok külföldi egyetemjárásának és a hazai felsőoktatási intézményeket látogató diákoknak az adatait. Azokban az esetekben azonban, ahol nem találtunk konkrét adatot, a logikai megoldást alkalmaztuk. Ez azt jelenti, hogy ha jó ismereteink voltak az apák pályájáról, akkor a korabeli jogrend, jogszabályok, képzettségi előírások alapján biztosan vagy meglehetősen jó közelítéssel mégiscsak meg tudtuk határozni az apák iskolai végzettségét. Ennek módszerét, logikáját részletesen leírtuk az egyetemi tanárok rekrutációjáról szóló kismonográfiánkban (Kovács – Kende 2011b: 144–146). Itt ezt most csak rövidítve idézzük fel, hogy ennek a tanulmánynak az olvasói számára is hiteles és meggyőző legyen a módszerünk. A felsőfokú képesítéssel volt viszonylag egyszerűbb a dolgunk. Például ha valaki ügyvédi, bírói, ügyészi, közjegyzői pályát futott be, ha fogalmazó volt akárhol (pénzügy, rendőrség, posta stb.), ha MÁV-titkárként vagy állampénztári segédpénztárnokként kezdte a pályáját, akkor bizonyosak lehetünk, hogy magyar vagy külföldi egyetemen, magyar jogakadémián vagy protestáns kollégiumi jogi tagozaton szerzett, érvényes felsőfokú jogi képesítése volt. Ha orvosként működhetett, akkor valamilyen orvosi

végzettségének kellett lennie. Hasonlóképpen a különböző mérnöki állásokban dolgozók felsőfokú műszaki képesítést szereztek. Az evangélikus és a református lelkészek hazai akadémián vagy külföldi egyetemen tanultak, lelkészképesítő vizsgát tettek. Azok a középiskolai tanárok, akik pályájukat az 1850-es vagy az 1860-as években kezdték, nem biztos, hogy jártak egyetemre, csak valamilyen akadémiai tagozaton tanultak, de letették a tanári képesítő vizsgát. Változó az erdészek, gazdatisztek, gyógyszerészek képesítése, de a jogszabályok segítségével az is tisztázható volt. Biztosra vehető a nyolc középiskolai osztály elvégzése azoknál, akiknek a pályája MÁV-ellenőrtől főellenőrig, postatiszttől postafelügyelőig, városi takarékpénztári pénztárnoktól takarékpénztári igazgatóig, számtiszttől számtanácsosig ívelt. Az is biztos, hogy nem is volt ennél magasabb befejezett iskolai végzettségük. Bizonyos, hogy legalább négy középiskolai osztályt végzett, aki bárhol az írnoktól az irodatisztig, MÁV-állomásfelvigyázótól az állomás elöljáróig, kalauztól a főkalauzig jutott. Külön kategóriaként vettük fel a tanítóképző elvégzését, a tanítói és a polgári iskolai képzettséggel együtt. Bár sokan néhány középiskolai osztály elvégzése után kerültek a tanítói pályára (esetleg valamilyen képesítő vizsgát tettek), végül is valamennyi tanítói pályán működő apát végzettség szerint ebbe a kategóriába tettük. A kategóriák későbbi összevonásánál pedig mindannyian a nem teljes középiskolát végzettek csoportjába kerültek.

Az iparosmesterek pályája különböző időpontokban indult, különböző jogállású és nagyságú településeken éltek, képzettségük sem lehetett teljesen egyforma, mégis őket általában az „Alsófokú szakképzettség, tanonciskola, alsófokú szakiskola" kategóriája alá rendeztük. A kisbirtokos földművelőket úgy tekintettük, mint akik a népiskola több-kevesebb osztályát végezték el. Nyolc olyan esetünk maradt, akiknél semmi fogódzónk nem volt az iskolázottság megállapításához. Igazából a kategóriába sorolt esetek között is van egy blokk, ahol nagyobb a bizonytalanság. Vannak ilyenek a népiskolához és az alsófokú szakképesítéshez besoroltak között is, de legnagyobb számban (24 fő) a „Kevés adat, de a középiskola több-kevesebb osztálya valószínűsíthető" címmel jegyzett kategóriában fordulnak elő. Az itt leírt kategorizálás alapján az akadémikusok apáinak iskolai végzettség szerinti megoszlását a *16. táblázat* prezentálja.

A sorokat összevetve az egyetemi tanárok apáira vonatkozó hasonló táblázattal, szinte megdöbbentő volt a százalékok egyezése, még az apró, erősen részletezett kategóriáknál is. Ez is azt bizonyítja, hogy a tudáselitnek ezt a két domináns csoportját szinte egy bordában szőtték, s nem csak azért, mert jelentős átfedés van a két halmaz között, hiszen az ilyen finom egyezésekhez az is kell, hogy a két halmaznak az átfedésben nem érintett részei is hasonlóak legyenek. Ezt a részletező táblázatot bizonyos összevonásokkal nagyobb kategóriák alá rendeztük. Az összevonások része volt, hogy a bizonytalanságok miatt eddig külön kezelt

16. táblázat. Az apák megoszlása iskolázottság, képzettség szerint

Iskolázottság, képzettség (szint és típus)	Az apák száma	Százalékban
Adathiány miatt megállapíthatatlan	8	2,2
Kevés az adat, de népiskolai osztályok valószínűsíthetők	10	2,7
Kevés az adat, de valamilyen alsófokú szakképzettség valószínűsíthető	3	0,8
Kevés az adat, de a középiskola több-kevesebb osztálya valószínűsíthető	24	6,6
Kevés az adat, de valamilyen felsőfokú képzettség valószínűsíthető	4	1,1
Népiskolai osztályok	30	8,2
Alsófokú szakképzettség, tanonciskola, alsófokú szakiskola	34	9,3
Polgári iskola vagy valamilyen befejezetlen középiskola	16	4,4
Tanítóképző, tanítói képzettség, polgári iskolai tanítói képzettség	19	5,2
Valamilyen középszintű szakiskola	1	0,3
Befejezett általános jellegű középiskola (gimnázium, reáliskola)	33	9,0
Főiskola, akadémia, egyetem, felsőfokú képesítés		
Hittudományi	26	7,1
Bölcsészettudományi	14	3,8
Természettudományi	7	1,9
Jogi	71	19,5
Orvosi, gyógyszerészi	26	7,1
Műszaki	16	4,4
Mezőgazdasági, erdészeti, állatorvosi	12	3,3
Katonai	7	1,9
Művészeti és egyéb	3	0,8
Összesen	365	100,0

sorokat is hozzácsatoltuk a megfelelő csoportokhoz. Az átfogóbb végzettségi szintek szerinti megoszlást mutatja a *17. táblázat*.

17. táblázat. Az apák iskolai végzettségének szintjei

Iskolai végzettség szintje	Az apák száma	Százalékban
Népiskolai osztályok	41	11,2
Alsófokú szakképzettség	36	9,9
Nem teljes középiskola	60	16,4
Befejezett középiskola	34	9,3
Felsőfokú képzettség	186	51,0
Adathiány miatt megállapíthatatlan	8	2,2
Összesen	365	100,0

A felsőfokú végzettségűek, akik a kulturális tőkével leginkább fel voltak szerelkezve, az apáknak pontosan a felét teszik ki. A felsőfokon képesítettek belső megoszlása azt mutatja, hogy közöttük a legszámosabb csoport a jogvégzetteké. Egyedül itt van egy kis eltérés az egyetemi tanárok adataitól. A négy százalékos többletet a nagy részben jogot végzett arisztokrata és más nagybirtokos apák okozták. A jogászok egyébként nincsenek túlreprezentálva. A hittudományi végzettségűek viszont, akik egy rabbi és egy görög katolikus lelkész kivételével mind protestánsok, erősen felülreprezentáltak. Ha talán nincs is ennek a csoportnak olyan kiemelkedő szerepe az elit rekrutációjában, mint Németországban a *Pfarrhaus*-jelenségnek,[14] azért hasznos lehet ezt a szociokulturális alakzatot majd alaposabban felderíteni (Greifenhagen 1991; Günther 1957; Günther 1972). Ehhez hasonlóan kiemelkedő reprezentációja van a bölcsész és a természettudományi végzettségű protestáns tanároknak. Bár kicsik az elemszámok, az arányok azt jelzik, hogy az evangélikusok meglehetős súllyal vannak jelen az orvosi, a gyógyszerészi, a természettudományi és a mezőgazdasági végzettségűek között. Ez is egy figyelemre méltó felekezeti-szociokulturális alakzat. A felsőfokú végzettségűek között egyébként az orvosok reprezentációja a legmagasabb. Ha a felsőfokon iskolázottakhoz hozzávesszük a nem teljes középiskolát, de legalább négy osztályt, illetve tanítóképzőt (16,4 százalék), valamint a teljes középiskolát végzett apákat (9,3 százalék), akkor azt mondhatjuk, hogy az akadémikusok 76,7 százaléka olyan családból származott, ahol az apáknak több-kevesebb

[14] Arról a jelenségről van szó, hogy Németországban a protestáns lelkészek gyermekei – akik a parókiákon *(Pfarrhaus)* nevelkedtek – jelentős szerepet játszottak a német értelmiségi elit utánpótlásában.

középiskolai tanulmányaik révén volt jártasságuk az absztrakciók világában. A professzorokhoz hasonlóan ez fontos eleme volt az akadémikusok otthonról hozott kulturális tőkéjének. A tudáselit mindkét csoportja valószínűleg az egyik legiskolázottabb rekrutációs hátterű középosztályi csoport volt.

Néhány további karakteres eredményt mutatott az iskolázottság és a felekezeti hovatartozás összefüggése is. A népiskolai osztályokat végzettek között egyébkénti számarányukhoz képest legkevésbé az evangélikusok vannak jelen, ami a falusi, földműves háttér alacsony reprezentációját mutatja. Ezzel szemben a reformátusok itt felülreprezentáltak, ami a falusi, nemes vagy nem nemes, de földműves rekrutációra utal. (Ez az összefüggés már a születési helyek elemzésénél megmutatkozott.) A római katolikusok itt csak egy kicsit alulreprezentáltak. Az alsófokú szakképzésnél egyértelműen a római katolikusok vannak erősen felülreprezentálva, míg a reformátusok reprezentációja kicsit, az evangélikusoké pedig erősebben átlag alatti. A római katolikus iparosok az összes apának a 7,1 százalékát teszik ki. Ez az egyetemi tanároknál 8,1 százalék volt. A katolikus városi iparosság a tudáselit rekrutációjában figyelemre méltó szerepet játszó szociokulturális típusnak tűnik, amit valamikor majd érdemes alaposabban is megvizsgálni.

Az apák iskolai végzettségi szintjeit a fiúk születési helyeivel, a rendi és polgári jogállással, lélekszámmal összevetve azt láttuk, hogy megfelelés volt a műveltségi és az urbanizációs lépcső között. Az apák tevékenységszerkezeti vizsgálatánál azt észleltük, hogy a később születők apái között csökkent a kevésbé intellektualizáltnak vélt kategóriák reprezentációja, s nőtt az intellektualizáltabbnak gondolt csoportoké. Ezt a történeti tendenciát teszteljük most egy adekvátabb mutató, az apák iskolázottsági szintje alapján a *18. táblázat* segítségével.

18. táblázat. Az apák iskolai végzettségének megoszlása a fiúk születési éve szerint (létszámban és százalékban)

Az apák iskolai végzettségének szintje	A fiúk születési éve						Összesen	
	–1870		1871–1885		1886–			
Népiskolai osztályok	16	11,8	14	9,7	11	12,8	41	11,2
Alsófokú szakképzettség	10	7,4	18	12,5	8	9,3	36	9,9
Nem teljes középiskola	25	18,5	22	15,3	13	15,1	60	16,4
Befejezett középiskola	9	6,7	13	9,0	12	14,0	34	9,3
Felsőfokú végzettség	71	52,6	74	51,4	41	47,7	186	51,0
Adathiány	4	3,0	3	2,1	1	1,2	8	2,2
Összesen	135	100,0 37,0	144	100,0 39,5	86	100,0 23,6	365	100,0 100,0

Az eredmények, ellentétben az egyetemi tanároknál tapasztalt egyértelmű átrendeződéssel, itt nem látszanak igazolni a korábbi felvetést. A népiskolai osztályokat végzettek induló részaránya a harmadik nemzedéknél még egy kissé nőtt is. Ugyanez a helyzet az alsófokú szakképzettségűeknél is. Ha együtt kezeljük a két kategóriát, akkor is kis növekedést látunk: a harmadik nemzedéknél az elsőhöz képest 19,1 százalékról 22,1 százalékra. Ez az enyhe növekedés azt jelenti, hogy a kevésbé intellektualizált, alsóbb rétegekből jövő első generációs magas értelmiségiek aránya nőtt. A nem teljes középiskolát végzett apák részaránya csökkent, ezzel szemben a befejezett középiskolai végzettséggel rendelkezőké két lépcsőben, végeredményben erőteljesen nőtt 6,7-ről 14 százalékra. Ha összevonjuk a két középiskolás szintet, a a növekedés akkor is észrevehető. Az első nemzedék 25,4 százalékos részarányáról a harmadik nemzedéknél 29,1-re emelkedett a középiskola összesített részaránya. Ennek értékeléséhez tudnunk kell, hogy a részleges és a teljes középiskolai végzettség is a középosztály alsóbb részének jellegzetes iskolázottsági szintje volt. A leginkább meglepő az, hogy a felsőfokú végzettségű apák aránya viszont két lépcsőben csökkent, végeredményben 52,6 százalékos részarányról 47,7 százalékra. Ez a táblázat tehát nem igazolja a tudáselit bezárulását, bár erőteljesebb kinyílását sem. Inkább az utánpótlás középrétegek közötti átrendeződését olvashatjuk ki belőle: a kisbirtokos parasztság, iparos kispolgárság s még inkább a középosztály alsó szintjének enyhe emelkedését.

PRESZTÍZS ÉS HIERARCHIA

Az apák nemessége

Kiindulópontunk az, hogy a rendiség történeti-jogi értelemben vett megszüntetése után is tovább éltek annak viselkedésszociológiai értelemben vett jelenségei. Ennek mértékéről, megjelenési módjairól vannak ugyan viták, de a történeti-szociológiai irodalomban eléggé általánosan elfogadott, hogy a társadalom presztízsviszonyaiban ez mindenképpen megragadható. Mi is a presztízs egyik mutatójának tekintjük a nemességhez tartozást, s fontosnak gondoltuk megvizsgálni a 19. század második felében született akadémikusok esetében is, hogy milyen arányban származtak nemesi családokból. Ennek a megállapítása azonban a sokféle forrás felhasználásán alapuló egyedi filologizálás módszerével sem egyszerű. Természetesen használtuk az igen kiterjedt nemesi családtörténeti irodalmat, Nagy Iván és Kempelen Béla alapvető sorozatait, a *Királyi könyvek*et, a vármegyék és városok nemes családjairól készült köteteket, a milleneumi vármegyei monográfiákat, a nemességigazolási kiadványokat. Nagy jelentőséget

tulajdonítottunk az anyakönyvi (főleg az 1848 előtti) bejegyzéseknek. A később feltűnő nemesi előneveket önmagában nem vettük bizonyítéknak. Érdekes lenne az anyák nemességének a vizsgálata is, de mi most csak az apák nemességével foglalkoztunk. Végül is a 365 apa közül 151-nél tudtuk bizonyosan megállapítani a nemesi leszármazást. Ez a 41,4 százalékos részarány magasabb, mint az egyetemi tanároknál volt (35,2 százalék). A többlet nagyobb részét ennél a mutatónál is a már többször emlegetett arisztokrata származású igazgatótanácsi tagokkal magyarázhatjuk. Ezek a százalékok persze mindenképpen sokszorosan felülmúlják a nemesség országos arányát, amelyet a késő rendiség korában 4–5 százalékra szoktak becsülni.

Próbálkoztunk a nemességszerzés idejének a megállapításával is, de végül csak az 1790 utáni nemesítéseket kezeljük külön. Nem azért, mert ezek datálása biztosabb, hanem azért, mert ezeket mint „új nemességet" külön kategóriának tekintjük. Magyarországon általában a rendi nemesi előjogok megszüntetése utáni, gyakorlatilag az 1867 és 1918 között adományozott nemességet szokták „új nemességként" emlegetni. (Sőt többnyire ennek is csak egy bizonyos elemére gondolnak.) Halmos Károly a formalizáltabb nemesítési gyakorlat kezdetétől, az 1754–1755. évi nemesi összeírástól számítja az „új nemességet". (Halmos 1995: 447–448). Mi abból a megfigyelésből indultunk ki, amit a német nemességtörténeti irodalom írt le, hogy tudniillik körülbelül három nemzedék életideje kell ahhoz, hogy az újonnan nemesíttettek szocializációs mechanizmusok, köztük a *connubium* révén integrálódjanak a nemesi rendbe (Preradovich 1955; Preradovich 1970). A mi családjaink esetében három nemzedékkel számolva ez a határ valahol 1790 körül volt. A régi és az új nemesség külön kezelése, mint bizonyos tekintetben különböző társadalmi karakterű csoportoké, már az egyetemi tanárok rekrutációjának a vizsgálatánál is bevált (Kovács – Kende 2011b: 151–161).

19. táblázat. Az apák nemesség szerinti megoszlása

Az apák nemesség szerint	Az apák száma	Százalékban
Nem nemes	214	58,6
Régi nemes	124	34,0
Új nemes	27	7,4
Összesen	365	100,0

Az apák nemesség szerinti három kategóriás megoszlását mutatja a *19. táblázat*. Ehhez azt tehetjük hozzá, hogy az összesen 41,4 százaléknyi nemesnek 17,9 százalékát teszik ki az új nemes apák, akiknek egyébként több mint egyharmada maga

szerezte a nemességét. Érdemes ezek után megnézni a *20. táblázat*ot is, amelyik azt mutatja, hogy a fiúk születése szerinti három nemzedékben – amelynek időhatárai nem esnek egybe az egyetemi tanárok nemzedékeivel – miként változott a nemesség szerinti csoportok aránya.

20. táblázat. Az apák nemesség szerinti csoportjainak megoszlása a fiúk születési éve alapján (létszámban és százalékban)

Az apák nemesség szerint	A fiúk születési éve						Összesen	
	–1870		1871–1885		1886–			
		%		%		%		%
Nem nemes	67	49,6	87	60,4	59	69,4	214	58,6
Régi nemes	53	39,3	49	34,0	22	25,9	124	34,0
Új nemes	15	11,1	8	5,6	4	4,7	27	7,4
Nemesek együtt	68	50,4	57	39,6	26	29,4	151	41,4
Összes apa	135	100,0 37,1	144	100,0 39,6	85	100,0 23,4	365	100,0 100,0

Az új nemesekkel kezdve, az ő arányuk természetes módon csökkent, hiszen az újabb nemzedékek fiatalabb apáinak a rendelkezésre álló adományozási idő beszűkülése miatt kevesebb lehetőségük volt nemességet szerezni. Az új nemességet azért volt érdemes különválasztani, mert frissen felfelé törekvő, erősen mobil csoportot képeztek. Azoknál a famíliáknál is így van ez, ahol még 1848 előtt a nagyapák szerezték a nemességet: híres orvosok, egyetemi tanárok, ügyvédek, nagy karriert befutott hivatalnokok, meggazdagodott bérlők, vállalkozók. Nemességszerzésük státusharmonizációs törekvéseiket szolgálta. A családokban meglévő felhajtóerő a fiúk aspirációira is hathatott. Azonban nemcsak az új nemesek nemzedékenkénti aránycsökkenését olvashatjuk le a *20. táblázat*ról, hanem a régi nemesekét is két lépcsőben. Az 1870 előtt született akadémikusok régi nemesi aránya a következő 1871 és 1885 között születetteknél 39,3 százalékról 34 százalékra csökkent, majd a harmadik, 1886 után született nemzedéknél 25,9 százalékra esett. A régi nemességnek csökkent a szerepe a tudáselit utánpótlásában. Tehát ezek a számok sem az elit utánpótlásának a bezárulását jelzik, hanem inkább enyhe nyitást az újabb felfelé igyekvő társadalmi csoportok előtt. Egyébként a két nemesi csoport összesített aránya is jelentősen csökkent két nemzedéki lépcsőben: 50,4 százalék – 39,6 százalék – 29,4 százalék.

Nagyon érdekesnek látszik az apák nemesség szerinti csoportjainak felekezeti megoszlása. Annak ellenére így van ez, hogy a teljes történeti Magyarország nemességének a felekezeti megoszlásáról nincsenek átfogó adatok. Csak annyit tudunk, hogy a protestánsok, kiváltképpen a reformátusok össznépességi arányukat meghaladó részesedéssel voltak jelen a nemességben. Így aztán most mi is csak az akadémikusok általános felekezeti szerkezetéhez tudjuk viszonyítani a nemes atyák vallási megoszlását *(21. táblázat)*.

Felekezetenként haladva a római katolikusoknál azt látjuk, hogy az általános 60 százalékos arányukhoz képest a régi nemeseknél kicsit alulreprezentáltak (54 százalék), az új nemeseknél pedig felül (70,4 százalék). A reformátusoknak 19,7 százalékos általános részesedésükhöz képest a régi nemeseknél másfélszeres a reprezentációjuk (32,3 százalék), az új nemeseknél pedig 14,8 százalékos a jelenlétük. Az akadémikus tudáselitben 15,3 százalékkal képviselt evangélikusok alulreprezentáltak a régi (10,5 százalék) és az új nemességben is (7,4 százalék). Ehhez azt fűzhetjük hozzá magyarázatként, hogy az evangélikusok jelentős arányban polgárias hátterű városlakók voltak. Így ők a nem nemesek között voltak nagyobb arányban (19,2 százalék). A három görög katolikus és a nyolc izraelita apa között egy-egy új nemes volt. A kicsiny erdélyi unitárius felekezet öt akadémikusa közül négyen voltak régi nemesek. Hárman székely nemességgel bírtak, míg a negyedik, Bartók Béla, aki felnőttként tért be az unitárius felekezetbe, borsodi katolikus armális kisnemesek leszármazottja volt.

Másik irányból indulva a táblázat legszembetűnőbb eredményét így foglalhatjuk össze: míg az evangélikus apáknak 23,6 százaléka, a római katolikusoknak 30,6 százaléka, addig a reformátusoknak több mint fele, 55,6 százaléka származott a régi, 1790 előtti nemességből. Ezek a református nemes apák – a kereskedelem és vendéglátást s néhány szakigazgatási területet kivéve – minden ágazatban és alágazatban jelen voltak – beleértve az ipart is –, de főleg az őstermelésben, az igazságügyi szolgálatban, s leginkább az egyházi, valamint a tanügyi szolgálatban voltak képviselve. Az 1790 utáni új nemességnél a római katolikusok domináltak 70,4 százalékos részesedéssel.

A tevékenységszerkezeti csoportok nemesség szerinti megoszlását a *22.* és a *23. táblázat* mutatja.

Nem meglepő, hogy a régi nemesség 34 százalékos átlagos arányához képest erősen alulreprezentált az iparforgalmi ágazatban (9,6 százalék), mérsékelten az értelmiségi szabadpályáknál (25 százalék), s erősen felülreprezentált 65,7 százalékkal az őstermelésnél (arisztokraták, nagybirtokosok). Az már inkább meglepetés, hogy a rendi-nemesi hivatalnoksággal a közvélekedés szerint kontinuus összefüggésben kifejlődött közszolgálat a 35,4 százalékos régi nemesi részaránnyal éppen hogy átlagosnak mondható. Szükséges volt a közszolgálat finomabb tagolását is megnéznünk, hogy ennek megértéséhez közelebb jussunk.

21. táblázat. Az apák nemesség szerinti csoportjainak felekezeti megoszlása (létszámban és százalékban)

Az apák nemesség szerint	Felekezet												Összesen	
	Római katolikus		Református		Evangélikus		Gör. kat. és gör. keleti		Unitárius		Izraelita			
		%		%		%		%		%		%		%
Nem nemes	133	62,1 60,7	28	13,1 38,9	41	19,2 73,2	3	1,4 75,0	1	0,5 20,0	8	3,7 88,9	214	100,0 58,6
Régi nemes	67	54,0 30,6	40	32,3 55,6	13	10,5 23,6	–	– –	4	3,2 80,0	–	– –	124	100,0 34,0
Új nemes	19	70,4 8,7	4	14,8 5,6	2	7,4 3,6	1	3,7 25,0	–	– –	1	3,7 11,1	27	100,0 7,4
Összesen	219	60,0 100,0	72	19,7 100,0	56	15,3 100,0	4	1,1 100,0	5	1,4 100,0	9	2,5 100,0	365	100,0 100,0

Megjegyzés: a százalékos megoszlást adó oszlopok celláiban a felső sornál az adott nemesség szerinti csoporthoz tartozó összes apa jelenti a 100 százalékot, az alsó sornál pedig az adott felekezethez tartozó összes apa.

22. táblázat. Az apák nemesség szerinti csoportjainak ágazatok, foglalkozási főcsoportok szerinti megoszlása (létszámban és százalékban)

Az apák nemesség szerint	ÁGAZATOK – FOGLALKOZÁSI FŐCSOPORTOK												Összesen	
	Őstermelés		Ipar – forgalom		Közszolgálat		Értelmiségi szabadpálya		Egyéb		Bizonytalan, ismeretlen			
		%		%		%		%		%		%		%
Nem nemes	19	8,9 28,4	71	33,2 85,5	101	47,2 55,8	19	8,9 67,9	1	0,5 50,0	3	1,4 75,0	214	100,0 58,6
Régi nemes	44	35,5 65,7	8	6,5 9,6	64	51,6 35,4	7	5,6 25,0	1	0,8 50,0	–	– –	124	100,0 34,0
Új nemes	4	14,8 6,0	4	14,8 4,8	16	59,3 8,8	2	7,4 7,1	–	– –	1	3,7 25,0	27	100,0 7,4
Összesen	67	18,4 100,0	83	22,7 100,0	181	49,6 100,0	28	7,7 100,0	2	0,5 100,0	4	1,1 100,0	365	100,0 100,0

23. táblázat. Az apák nemesség szerinti csoportjainak megoszlása foglalkozási viszony alapján (létszámban és százalékban)

Az apák nemesség szerint	Foglalkozási viszony						Összesen	
	Önálló		Tisztviselő		Egyéb altiszt, stb.			
		%		%		%		%
Nem nemes	95	44,4 63,8	109	50,9 55,1	10	4,6 55,5	214	100,0 58,6
Régi nemes	49	39,5 32,96	70	56,5 35,4	5	4,0 27,7	124	100,0 34,0
Új nemes	5	18,5 3,4	19	70,4 9,6	3	11,1 16,7	27	100,0 7,4
Összesen	149	40,8 100,0	198	54,2 100,0	18	4,9 100,0	365	100,0 100,0

A közszolgálaton belül, a legtöbb modernebbnek tekinthető szakigazgatási területen jellemzően erősen átlag alatti a régi nemes apák jelenléte. Enyhén átlag feletti volt a részarányuk az egyházi és a tanügyi szolgálatban. Kiemelkedő szerepük csak az igazságügyi szolgálatban volt (50 százalék). Az új nemesek jelen voltak az őstermelésben és az iparforgalomnál is, de leginkább a közszolgálati apák között. Az új nemes apák 59,3 százaléka a közszolgálatban működött, másrészt pedig foglalkozási viszony szerint 70,4 százalékuk volt tisztviselő. Ez az egy-két generáció óta lendületben levő csoport kétszeresen felülreprezentált volt a közszolgálaton belül a tanügyi szolgálatnál és tudományos intézeteknél, valamint két modernebb szakigazgatási területnél: a pénzügyi igazgatásnál és a műszaki/ipari és kereskedelmi igazgatásnál.

Megvizsgáltuk azt is, hogy miként függött össze az akadémikusok apáinál a nemesség az iskolázottsággal. A volt nemesség dualizmuskori iskolázási szokásaira vonatkozóan általános adataink nincsenek, s források hiányában valószínűleg nem is lesznek. A 19. század első fele dunántúli katolikus diákságának nemesi részarányáról Sasfi Csaba közölt megalapozott számokat kitűnő monográfiájában. Eszerint bizonyos területi szórás mellett tartósan átlag 20 százalék körül mozgott az anyakönyvbe nemesként bejegyzettek aránya (Sasfi 2013: 206–228, különösen 224). A szórványos adatok szerint az egyes református kollégiumokban

24. táblázat. Az apák nemesség szerinti csoportjainak megoszlása iskolázottsági szintek alapján (létszámban és százalékban)

Az apák nemesség szerint	Az iskolai végzettség szintje												Összesen	
	Népiskola		Alsófokú szakképző		Nem teljes középiskola		Befejezett középiskola		Felsőfokú végzettség		Adathiány			
		%		%		%		%		%		%		%
Nem nemes	30	14,0 73,2	32	15,0 88,9	38	17,8 63,3	26	12,1 76,5	82	38,3 44,1	6	2,8 75,0	214	100,0 58,6
Régi nemes	10	8,1 24,4	4	3,2 11,1	20	16,1 33,3	7	5,6 20,6	83	66,9 44,6	–	– –	124	100,0 34,0
Új nemes	1	3,7 2,4	–	– –	2	7,4 3,3	1	3,7 1,9	21	77,8 11,3	2	7,4 25,0	27	100,0 7,4
Összesen	41	11,2 100,0	36	9,9 100,0	60	16,4 100,0	34	9,3 100,0	186	51,0 100,0	8	2,2 100,0	365	100,0 100,0

Megjegyzés: a százalékos megoszlást adó oszlopok celláiban a felső sornál az adott nemesség szerinti csoporthoz tartozó összes apa jelenti a 100 százalékot, az alsó sornál pedig az adott felekezethez tartozó összes apa.

eltérő arányok voltak. A debreceni kollégiumban például 15–22 százalék között ingadozott (Bajkó 1988: 180–181), de a sárospataki kollégiumban Benda Kálmán számításai szerint 1777-től szinte 1848-ig 50–55 százalék volt a nemesek aránya (Benda 1981: 96–98). A *24. táblázat* szerint a 19. század második felében született akadémikus apák között a felsőfokú végzettségűek 44,6 százaléka származott a régi nemességből, s 11,3 százaléka az új nemességből. Összesen tehát a diplomások 55,9 százaléka volt nemes. A teljes középiskolát végzetteknél ezek a számok 20,6 és 1,9 százalék, a nem teljes középiskolát végzetteknél 33,6 és 3,3 százalék. Az alsófokú szakképzésben részesült apák 11,1 százaléka, a csak népiskolába jártaknak 24,4 százaléka volt régi nemes. Tehát az „egyetlen ugrással" az akadémiai elitbe emelkedő 77 fiúnak is majdnem egyötöde nemesi származású volt.

A legalább négy középiskolát végzett, összesen 280 apának pedig a 39,3 százaléka, 110 fő jött a régi nemességből. A nemesi iskoláztatásban tehát több generáción át volt folytonosság. Igaza van Kósa Lászlónak, amikor számos egyedi esetet sorolva állítja, hogy a fiúk iskoláztatása révén megvalósuló társadalmi emelkedés a 18. század végétől az egész 19. századon át jellemző rétegstratégiája volt a kisnemességnek (Kósa 2001: 254–268). Ennek magunk is sok bizonyságát szereztük, amikor a polgári kori, tiszáninneni származású református egyetemi tanárok családfáit állítottuk össze 4-5-6 generációra visszamenően (Kovács 2016: 111–289).

A nemesség – új nemesség kérdését megnéztük a születési helyek típusai szerint is. A rendi jogállás szerinti megoszlást a *25. táblázat*unk mutatja.

Legfigyelemreméltóbb itt az, hogy míg az új nemesek aránya minden településtípuson 4 százalék körül volt, addig a fővárosban született akadémikusok apáinak 22,7 százaléka tartozott a frissen mobil, feltörekvő új nemességhez. A régi nemesekkel együtt a fővárosi apáknak pont a fele volt nemesi származású. Majdnem ugyanennyi a nemesek részaránya az urbanizációs lépcső ellentétes végén, a kiváltság nélküli településeken, a polgári kori jogállás szerinti kisközségekben. A különbség csak az, hogy az innen származó akadémikusok apái között csak 4 százalék volt az új nemes és 48 százalék a régi nemes. A régi nemesség aránya egyébként ugyanannyi volt a szabad királyi városoknál és a mezővárosoknál, mint a fővárosban (27–29 százalék). A régi nemesség fiai legnagyobb számban és arányban tehát a kiváltság nélküli kistelepülésekről származtak. Az adatok összességében megerősítik a kisnemesség tanulás révén való felemelkedési törekvéseinek a tézisét. A „nem nemes – régi nemes – új nemes" kategóriákkal kapcsolatban megismert összefüggéseket reményeink szerint majd a hierarchikus szerkezet felvázolásánál is hasznosítani tudjuk.

25. táblázat. Az apák nemesség szerinti csoportjainak megoszlása a születési hely rendi jogállása alapján (létszámban és százalékban)

Az apák nemesség szerint	Születési hely rendi jogállása										Összesen	
	Főváros		Szabad kir. város		Más rendi kiváltság		Kiváltság nélküli		Külföld			
		%		%		%		%		%		%
Nem nemes	33	15,4 50,0	64	29,9 67,4	72	33,6 66,7	42	19,6 47,2	3	1,4 42,9	214	100,0 58,6
Régi nemes	18	14,5 27,3	27	21,8 28,4	32	25,8 29,6	43	34,7 48,3	4	3,2 57,1	124	100,0 34,0
Új nemes	15	55,6 22,7	4	14,8 4,2	4	14,8 3,7	4	14,8 4,5	–	– –	27	100,0 7,4
Összesen	66	18,1 100,0	95	26,0 100,0	108	29,6 100,0	89	24,4 100,0	7	1,9 100,0	365	100,0 100,0

A presztízshierarchia módszertani problémái

Az egyetemi tanári tudáselit rekrutációjáról írott kismonográfiánkban a fenti címmel írtunk elméleti-módszertani felvezetést a hierarchikus szintek szerinti újszerű elemzéshez (Kovács – Kende 2011b: 161–173). Most, hasonló hierarchikus elemzésre készülve szükséges ennek a bevezetőnek a lényeges elemeket megismétlő összefoglalása. Legelőször arra kell emlékeztetnünk, hogy a magyar társadalomtörténet-írás tapasztalatai szerint nincs olyan tengely, amelynek mentén kisegítő szempontok nélkül egy ilyen hierarchikus elrendezés elvégezhető volna. Sőt, különböző dimenziókat kombinálva sem kaphatunk feltétlenül zárt tömböket, különösen nem hierarchikusan sorba rendezve. A hierarchikus szintek elhatárolásánál mi is több dimenzióra figyeltünk. Kiindulópontunk és a szintek bemutatásának eszköze is a rang- és presztízshierarchia volt, de az esetek besorolásánál a vagyon- és jövedelemmegoszlás tengelye bizonyult a leghatékonyabb segédeszköznek. Az apák szintekbe sorolásánál nagy hasznát vettük, hogy életpályájuk több pontjáról gyűjtöttünk adatokat, s így a kódolást az egységként kezelt teljes életpálya alapján végezhettük el.

Szólnunk kell még kategóriarendszerünk alsó és felső határáról is. A foglalkozási viszony tengelyének bemutatásakor láthattuk, hogy a segédszemélyzet (munkáskategóriák), hivatalszolga, napszámos, cseléd és szolga kategória csak három fővel szerepelt az apák között. Ők képezik a legalsó szintet, az alsó osztályokat (0,8 százalék). A felső osztályok elhatárolásánál az 1885-ös főrendiházi reform 3000 forintos adócenzusát vettük figyelembe. Míg az egyetemi tanár apáknál csak két fő esett ebbe a sávba, addig az akadémikusoknál az arisztokrata igazgatótanácsi tagok okán 14 fő képezi a felső osztályokat (3,8 százalék). A két szélső szint közötti 95 százalék (346 fő) részben a középosztályhoz, részben az alsó középosztályhoz, más szóval a kispolgársághoz tartozott. Ezt a 346 főt szeretnénk tehát hierarchikus szintekbe rendezni.

A polgári korszakban a rang- és presztízshierarchia legátfogóbb kifejeződése a megszólítások és titulusok rendszere volt. Erről, mint társadalomtörténeti problémáról az első, empíriára is alapozó tudományos munkákat Kövér György írta, akinek ezekre az írásaira mi is építünk (Kövér 1999; Kövér 2001a: 99–110; Kövér 2002). A hierarchizálni kívánt társadalmi körben a következő megszólítások voltak használatosak felülről lefelé haladva: méltóságos, nagyságos, tekintetes, nemzetes, tisztelt úr. Kiindulásunk az, hogy azért lehetséges a megszólítások ezen rendszerével leképezni a társadalmi hierarchiát, mert a megszólítás, a cím következménye, kifejeződése volt a rangnak, a hierarchikus szintnek. Ahogyan a kitűnő társadalomtudós, Schvarcz Gyula formulázta 1889-es esszéjében, ezek „rangfokozati címek", „rangjelző címek", röviden „rangcímek" (Schvarcz 1889: 60–62, 42–43, 47). Ugyanott az államszolgálatban levők rangjáról, címéről,

rangfokozati osztályozásáról ezt írta: „Ámde itt nem állami rangfokozati osztályozásról van szó csupán, hanem egyúttal azon társadalmi súlyról is, amelyet mindez államjogilag kategorizált elemek, minden külső kényszer nélkül, … állandólag és minden irányban érvényre bírnak emelni magában a társadalmi életben." Ezek a rangcímek tehát „társadalmi rangcímek" voltak. Azaz a megszólítások társadalmi állást, társadalmilag általánosan elismert rangokat, hierarchikus szinteket fejeztek ki. Ehhez még azt is fontos hozzátennünk, hogy a társadalmi rangcímek egész rendszere hierarchikus szerkezetével, minősítő értékrendjével, formáival, rítusaival – ahogyan Tóth Zoltán fogalmazná – társadalomszervezeti műveltségünk rendies történeti rétegének közvetett hatását mutatja polgári viszonyok között (Tóth 1991a; Tóth 1991 b; Tóth 1987a; Tóth 1987b).

Az előtörténet tehát a rendies korszakba nyúlik vissza. Egyik típusa a történeti-jogi rendiségben gyökerező (azt 1947-ig túlélő) születésrangi cím, ami némi egyszerűsítéssel a reformkorra vonatkozóan úgy nézett ki, hogy a mágnásokat, főrendeket minimum a méltóságos cím illette meg, a jobbmódú birtokos köznemességet pedig a tekintetes cím. A többi köznemesnek, kisnemesnek a nemzetes megszólítás járt. A nem születésrangi címszerzést összefoglalóan bürokratikus útnak nevezhetjük. Ennek egyik ága a rendi-nemesi közigazgatáshoz köthető. A nemesi vármegyénél az esküdttől az alispánig minden tisztségviselő tekintetes volt, az irodai személyzet pedig nemzetes. Tekintetes rangcím járt az alsó tábla tagjainak is. A bürokratikus rangképződés ettől eltérő útja a rendi pluralizmus másik ágához, a fejedelmi hatalomhoz köthető. Ide tartozott az egész központi igazgatás jól tagolt hivatali rendszerével, a hivatalnokok jól azonosítható hierarchikus szintjeivel, amelyekhez kimunkált, stabil hivatali rangcímrendszer tartozott. Ez a bürokratikus szervezet a rangcímeivel együtt II. József óta folyamatosan alakulva létezett már a neoabszolutista kormányzat előtt is. Az 1850-es években csupán kiterjedt a nemesi közigazgatás terrénumára is, s láthatóbbá, érzékelhetőbbé vált. A címrendszer államszolgálati, bürokratikus változata történetileg mély gyökerű volt, társadalmilag beágyazódott, s egyfajta normaként szolgált más területeken is.. A születésrangi címek minden megszakítás nélkül államjogilag is fennmaradtak (a főrendiházzal együtt) 1867 után is. A kiegyezés után a közszolgálat tekintélye, társadalmi elismerése, rangja, a legmagasabb hivatalokba bekerülő friss „szakerők" elfogadása születésre és magánvagyonra való tekintet nélkül úgy volt biztosítható, hogy a megfelelő hivatali rangjelző címek a közszolgálatban is érvényben maradtak.

A hivatallal a hierarchikus szintnek megfelelő fizetés, rang és tekintély járt, s a rangot részben kifejező, részben biztosító társadalmi rangcím. Természetesen a rangcím, a tekintély fedezete a megfelelő, rangszerű megélhetést biztosító fizetés volt. Ennek szisztémája II. Józsefig nyúlik vissza, s a ferenci abszolutizmuson, az önkényuralmi korszakon át a kiegyezés első néhány évtizedéig folyamatosan

formálódott. A rangosztályok/napidíjosztályok/fizetési osztályok I–XII. osztályos, majd I–XI. osztályos rendszerében minden osztály egy-egy hierarchikus szintnek, rangfokozatnak tekinthető. Minden fokozathoz tehát megfelelő nagyságú fizetés és meghatározott szobaszámú természetbeni lakás, vagy annak bérére fedezetet nyújtó lakbérpénz tartozott. Ennek a napidíj/rang/fizetési osztállyal összenőtt társadalmi rangnak a kifejeződése, egyik dimenziója, megragadható eleme tehát a társadalmi rangjelző cím, a megszólítás volt. A különböző hivatali státusok megszólítása legtisztábban abból vezethető le, hogy az állás melyik fizetési osztályhoz tartozott. Tekintettel így arra is, hogy az MTA-tagok apáinak több mint a fele a közszolgálatban dolgozott, praktikusan a fizetési fokozatokkal összhangba hozott társadalmi rangjelző címek rendszerét használjuk az apák hierarchikusan rendezett csoportjainak leírásánál. A középrétegeket érintő sávban az alábbi szinteket alakítottuk ki.

– V. fizetési osztály – méltóságos
– VI. fizetési osztály – nagyságos
– VII–VIII. fizetési osztály – tekintetes
– IX–X–XI. fizetési osztály – „tulajdonképpen nemzetes, most azonban tekintetes" – fizetési osztályon kívül – tisztelt úr stb.

A fizetési osztály és a társadalmi rangcím összekapcsolásának a köztisztviselők elrendezésén kívül más haszna is van. A fizetési osztályokhoz tartozó illetmények és lakbérpénzek feltérképezésének köszönhetően az egész korszaknál ismerjük, hogy az egyes közhivatali rangszintek körülbelül milyen jövedelmet jelentettek. A nem közszolgálati apák jövedelmét is ezekhez a jövedelmi szintekhez mértük, s ugyanezekbe a hierarchikus szintekbe igyekeztünk besorolni őket. Majd később vizsgáljuk meg, hogy azok az apák, akiknél így vagyoni, jövedelmi alapon döntöttünk, valóban fel voltak-e szerelkezve olyan presztízselemekkel, amelyek révén belesimulhattak a szint jellegadó presztízsviszonyaiba.

Röviden még vissza kell térnünk a rendi korszak címzéseihez azoknál a kategóriáknál, akiket még nem érintettünk, de biztosan szerepelnek az akadémikus apák között. A diplomás (nem nemes) értelmiség előzményének a honorációrok tekinthetők. A rendi korszak reformkori összeírásai minősített, rendi-jogi formában elrendezett társadalmi státusként számoltak ezzel az iskolázott csoporttal. A kiváltság alapjának forradalma zajlott a honorácior státus születésénél, hiszen itt a kiváltság új alapja az iskolai végzettség szintje lett. Betetőzésként az 1848-as törvények – választójogot adva a diplomás foglalkozásúaknak – a rendi választóvonal fölé emelték mindannyiukat. A változást követte a címzésük felfelé tolódása. A neoabszolutista kor végére minden diplomás egyértelműen tekintetes címzést kapott, s ez mint minimális rangcím így maradt a dualizmus végéig. A városi polgári rendtől lassan elváló, a honorációrok alatti társadalmi státus volt a (céhes) kézműves iparosoké, majd később a kereskedőké is. A reformkorban

a „kiváltságolt" kereskedők és gyárnokok megszólítása a nemzetes volt, a többieké a kedves úr. Az 1848-as választójogi törvény, tulajdonuk alapján választójogot adva, egy részüket a rendi határvonal fölé emelte, de a rangcímek hierarchiájában a dualizmus végéig nem jutottak előbbre. A sokféle szempontból heterogén kereskedők, gyárosok, vállalkozók kívül maradtak, kívül helyeződtek a megszólításban kifejeződő társadalmi rangcímek hierarchiáján. Nem volt egy általános társadalmi hierarchiába illeszthető közös rangfokuk.

HIERARCHIKUS SZINTEK A TÁRSADALMI RANGCÍMEK SZERINT

„Méltóságosok" (V. fizetési osztály)

A középosztály legfelső hierarchikus szintjét a fizetési osztályokhoz kapcsolódó rangjelző cím alapján a „Méltóságosok" kategórianévvel jegyezzük. Az akadémikusok atyái közül 44 főt soroltunk ide.

A kategória kiinduló magját azok képezik, akik közszolgálati pályájuk csúcsán az V. fizetési osztályig emelkedtek, s hivatalból járt nekik a méltóságos címzés. A királytól kapták a kinevezésüket, aki előtt meg is kellett jelenniük ebből az alkalomból, s egyszersmind udvarképesek is lettek. Így kerültek ide a következő státusok: kúriai tanácselnök, kúriai bírák, ítélőtáblai elnök, királyi főügyész, közigazgatási bíró, pénzügyigazgató, követségi tanácsos, orvostábornok, földtani intézeti igazgató, országos főlevéltárnok, királyi vasművek központi igazgatója. Ide került egy református püspök is, akinek akkor még csak a nagyságos cím járt volna, de ő felsőházi tag is volt. Harmincegyen voltak a közszolgálatiak, s ez ennek a szintnek a 70,5 százalékát teszi ki. A többieket lényegében vagyoni-jövedelmi alapon soroltuk ide: 1000 hold körüli földbirtokos, nagykereskedők, bőrgyáros, érsekuradalmi jószágigazgató saját birtokkal (400 és 1200 forint közötti egyszeres számítású adóval mind virilisek), egy-két szabadpályás ügyvéd, orvos, mérnök, zeneszerző (virilisek, kétszeres beszámítással 800 és 1600 forint közötti adóval). Kódolási hiba folytán itt ragadtak az egyetemi tanárok, akik presztízsük emelkedése ellenére 1872-től 1918-ig a VI. fizetési osztályba tartoztak, és így csak nagyságosnak számítottak. Valójában azonban a legtöbb egyetemi tanár jövedelme a jelentős leckepénz s egyéb járandóságok révén felülmúlta az V. fizetési osztály illetményszínvonalát. (Nem is beszélve a jövedelmükből bérházakat építtető orvosprofesszorokról, birtokot vásárló jogászprofesszorokról s vállalkozó műszakiakról.) Az egyetemi tanár apák több mint egyharmada virilista is volt.

Megvizsgáltuk, hogy a csupán V. fizetési osztályhoz mérhető jövedelmük szerint idesorolt apák szereztek-e olyan presztízselemeket, amelyek alapján

belesimulhattak a méltóságosok hierarchiaszintjébe. Legelőször megnéztük a nemességet mint kétségtelenül presztízst adó tényezőt.

A 27. *táblázat*ban azt látjuk, hogy az összes hierarchiaszintek között itt volt a legmagasabb a nemesek aránya, összesen 77,3 százalékkal.[15] Sőt, ezen belül volt a legmagasabb az újnemesek részaránya is 27,3 százalékkal, ami nagyon erős, friss státuskompenzációs, státusharmonizációs törekvésre utal. Presztízst adott többeknek önmagában a kisebb-nagyobb földbirtok is. Presztízsnövekedést jelentett jó néhányuknak az országgyűlési képviselőség, az Országos Kaszinó-tagság, a méltóságos rangcímet hozó titkos tanácsosi és udvari tanácsosi cím, az egyébként csak nagyságos címre jogosító királyi tanácsosi cím, a még sokáig csak tekintetes címhez elegendő MTA-tagság. Az uralkodó által adományozott Szent István Rend, Lipót-rend, Vaskoronarend, Ferenc József-rend bizonyos fokozatai, osztályai méltóságos, kisebb fokozatai nagyságos címmel jártak. A vagyoni-jövedelmi alapon besoroltak közül többen

26. táblázat. A középosztályhoz tartozó apák megoszlása hierarchikus szintek szerint

Társadalmi rangcím	Fizetési osztály	Képzettség	Középosztályi szint	Az apák azáma	A középosztályi apák százalékában	Az összes apa (365 Fő – 100%)
Méltóságosok	V.	diploma	a középosztály elitje	44	17,7	12,0
Nagyságosok	VI.	diploma	a középosztály felső szintje	70	28,1	19,2
Tekintetesek	VII–VIII.	diploma 8 közép	a középosztály törzse	90	36,1	24,7
„Új tekintetesek”	IX–XI.	8 közép 4 közép	a középosztály alsó szintje	45	18,1	12,3
Összesen	V–XI.	diploma - 4 közép	középosztály	249	100,0	68,2

[15] Azt is láthatjuk előre, hogy a hierarchián lefelé haladva majdnem végig szépen menetelesen csökkent a régi nemesek aránya. Valószínűleg ilyen jól működő mutatóról álmodik minden történeti szociológus.

27. táblázat. A különböző hierarchikus szintekhez tartozó apák megoszlása nemesség szerint

Hierarchikus szintek	Az apák nemesség szerinti csoportjai							
	Nem nemes		Régi nemes		Új nemes		Összesen	
Felső osztályok	–	–	13	92,9	1	7,1	14	100,0
Középosztály elitje	10	22,7	22	50,0	12	27,3	44	100,0
Középosztály felső szintje	38	54,3	26	37,1	6	8,6	70	100,0
A középosztály törzse	56	62,2	30	33,3	4	4,4	90	100,0
A középosztály alsó szintje	32	71,1	13	28,9	–	–	45	100,0
„Új" alkalmazott kispolgárság	16	72,7	5	22,7	1	4,5	22	100,0
„Régi" tulajdonos kispolgárság	42	82,4	6	11,8	3	5,9	51	100,0
Birtokos parasztság	16	66,7	8	33,3	–	–	24	100,0
Alsó osztályok	2	66,7	1	33,3	–	–	3	100,0
Bizonytalan	2	100,0	–	–	–	–	2	100,0
Összesen	214	58,6	124	34,0	27	7,4	365	100,0 100,0

szerelkeztek fel úgy ilyen presztízssúlyokkal, hogy valóságosan és jogszerűen méltóságosok lettek. S bár ez nem mindenkinek sikerült; voltak, akik a kellékek halmozásával is csak többszörösen nagyságosok lettek, mégis úgy láttuk, hogy valamennyien igyekeztek a jövedelemszintjüknek megfelelő társadalmi súlyt biztosítani, az elismertséget kifejező presztízselemeket megszerezni. Ez a törekvés azt bizonyítja, hogy az a presztízshierarchia, amelyik a társadalmi rangcímek rendszerében fejeződött ki, átfogó módon létezett, s legalábbis ezeken a felsőbb szinteken motiválta a törekvéseket.

„Nagyságosok" (VI. fizetési osztály)

Ennek az akadémikus apák között 70 fős hierarchiaszintnek azok adják a kiindulópontját, akik közszolgálati pályájuk csúcsaként elérték a VI. fizetési osztályt. A király kinevezése kellett ehhez a szinthez is, s automatikusan járt vele a nagyságos társadalmi rangcím. Kiindulásként tehát ide soroltuk az ítélőtáblai bírókat, a törvényszéki elnököket, a jogakadémiai tanárt, az őrnagyot, az orvosőrnagyot, a MÁV-főfelügyelőt, a főbányatanácsost, a szabad királyi városok főjegyzőjét, főmérnökét, a királyi tanácsosi rangú középiskolai igazgatókat. De ide vettük a református püspököt is, aki nem volt felsőházi tag, s néhány protestáns esperest. A szint 64,3 százaléka, összesen 45 fő volt köztisztviselő. Vagyoni-jövedelmi alapon idevettük a 200–300 hold közötti földbirtokosokat, becslés alapján a fa- és a vasnagykereskedőt, a borkereskedő pezsgőgyárost, egy bőrnagykereskedőt, egy terménykereskedőt, akiket nem találtunk a virilisek között, de jelentős háztulajdonukat azonosítottuk. Az ügyvédek közül került ide olyan, aki királyi tanácsos, s olyan is, aki kamarai elnök volt. A magántisztviselők közül több vidéki nagyvárosi takarékpénztári igazgatót s két jószágigazgatót is ide soroltunk.

A vagyoni-jövedelmi alapon besoroltaknál itt kevesebb presztízselemet sikerült találnunk, mint az előző szintnél. A 27. táblázatban látható, hogy csökkent a régi nemesek (37,1 százalék), s az újnemesek aránya is (8,6 százalék), amivel persze még jócskán megelőzi az alatta levő hierarchikus szinteket. Itt is vannak királyi tanácsosok (ez elegendő a nagyságos címhez), Országos Kaszinó-tagok, többen megkapták a kellően minősítő Vaskorona-rend III. osztályát, a Ferenc József-rend lovagkeresztjét. Néhány ipari vállalakozónál, nagykereskedőnél azonban semmi olyan presztízselemet nem találtunk, ami felfelé húzta volna őket a társadalmirangcím-hierarchián. Lehet, hogy a vagyon csökkenésével csökkent a késztetés is a státuskompenzációra, de az is lehet, hogy egyszerűen kívül helyeződtek, kívül helyezték magukat a megszólításban kifejeződő társadalmirangcím-hierarchián.[16]

[16] Lehet, hogy az alsóbb szinteken más mutatókat kellene keresni a státusharmonizációs törekvések kimutatására.

„Tekintetesek" (VII–VIII. fizetési osztály)

90 fővel ez a hierarchikus szint a legnépesebb. A közszolgálatiak aránya még itt is 63,3 százalék volt (57 fő), s még itt is ők voltak a meghatározók. Az egyébként közéjük tartozó lelkészek kivételével ezt az 57 főt tudtuk fizetési osztály szerint meghatározni. A diplomás köztisztviselők nagyobb karrier nélkül is mindannyian eljutottak a VIII. fizetési osztályig, sőt legtöbbjük a VII.-ig. A közszolgálat diplomásainak háromnegyed része az állami költségvetések részletezése szerint ebbe a két fizetési osztályba volt kinevezve. A dualizmus kezdetétől minden diplomásnak eleve járt a tekintetes címzés. Komplikálja a helyzetet, hogy néhány területen – a számviteli szaknál, általában a postánál és a vasútnál – nyolc középiskolai osztályhoz kötött státusokban is el lehetett érni a VIII. fizetési osztályt. Márpedig, akik a VIII. fizetési osztályba tartoztak, azoknak járt a tekintetes cím. A középiskolát végzettek miatt is ezen a szinten alacsonyabb a diplomások aránya. A méltóságosoknál 93,2 százalék volt, a nagyságosoknál 84,3 százalék, itt a tekinteteseknél pedig 76,7.

De hát kik is tartoztak ide a közszolgálatból? Ismét a bíróságiaknál kezdve, először a járásbírókat és a törvényszéki bírókat kell említeni. Egyébként általában sokszor azt gondoljuk, hogy a bírók mind olyan főtisztviselők, akik a felső középosztályhoz tartoztak. Pedig a bírák kétharmada a VII–VIII. fizetési osztályba, tehát a középosztály törzséhez tartozott. Tulajdonképpen az összes bíró fele csak a VIII. fizetési osztályba volt besorolva. Sőt, az albírák a IX. fizetési osztályban kezdtek, ott, ahol a középiskolai tanárok, akik közül az iskolaigazgatók felléphettek a VII. osztályba. Ennek megfelelő fizetése volt a MÁV mérnökének, a vármegyei tanfelügyelőnek és a honvéd századosnak is. A nyolc, csak középiskolát végzett akadémikus apa közül a VIII. fizetési osztályba került a számvevőszéki számtanácsos, a postafelügyelő és a MÁV-főellenőr. Ide soroltuk a református és az evangélikus lelkészeket, s az olyan szabadpályás ügyvédeket, orvosokat, akikről nem derült ki semmi átlag feletti. Erre a szintre kódoltuk a kisebb takarékpénztári cégvezetőt, az uradalmi gazdatiszteket, az uradalmi mérnököket és a főerdészt. A 90 ide sorolt apának – pár kivételtől eltekintve – formálisan, valóságosan járt a tekintetes cím. Társadalmi rangcím szempontjából ez a hierarchikus szint, a középosztály törzse volt a legegységesebb.

„Új tekintetesek" (IX–X–XI. fizetési osztály)

„Tkp. nemzetes, de közönségesen a tekintetes cím adatik meg nekiek is"

Fejezetünk alcíme miatt emlékeztetnünk kell arra a már többször megemlített körülményre, hogy bár a társadalmi rangcímrendszer koherenciáját hosszú távon megtartó, hierarchikus struktúra volt, de részleteiben állandó mozgásban folyamatosan formálódott. A megszólítások és titulusok társadalomszerkezeti értelmezéséről először író Kövér György ezt a változást egy 1829 és 1916 között 12-szer megjelent *Házi titkár* című kiadvány alapján mutatta be. A praktikus tanácsadó könyvecske ugyanis egyszerre tartalmazta a mindenkori normát és az úzust is. Közölte, hogy milyen megszólítást kellene, s azt is, hogy mit szokás használni (Kövér 1999: 12). Alcímünk tehát konkrétan ennek a kiadványnak a megfogalmazására utal.

Erre a szintre az akadémikus apák közül negyvenötöt soroltunk be, s közülük huszonöten (55 százalék) voltak köztisztviselők. A IX–X–XI. fizetési osztályokba olyan köztisztviselők tartoztak, akiknek a státusa részben nyolc középiskolai osztály, részben négy középiskolai osztály elvégzéséhez volt kötve. Teljes középiskolai végzettsége volt a számvevőségi, pénztári, adóhivatali tiszteknek. Ők a XI. osztályban kezdtek, de később majdnem mindenkit kineveztek a X. osztályba. A IX. osztályba azonban, ami általában a középiskolát végzettek pályacsúcsa volt, már nem mindenki jutott fel. A hasonló képzettségű vasúti tisztjeinknek, az ellenőröknek, posta- és távírdatisztünknek az illetményszintje is hasonló volt. A községi jegyzőknek alacsonyabb volt az előírt végzettsége, de az általunk vizsgált három jegyző apának teljes középiskolája volt. Polgári iskolai tanítóink képzettsége ugyan nem felelt meg a teljes középiskolának, de ők mégis a X. és IX. fizetési osztályban voltak, a közülük igazgató pozícióba kinevezettek pedig a IX.-ben. Négy középiskolai osztály elvégzése volt az előírt követelmény a kezelői szakhoz tartozó segédhivatali tisztviselőknél. Ők a XI. fizetési osztályban kezdték a pályát, s általában a X.-ig juthattak. A *Házi titkár* egymást követő kiadásainak az alapján azt lehet megállapítani, hogy a teljes középiskolai végzettséghez kötött közhivatali állások megszólítása a reformkori nemzetesről a dualizmus első évtizedére vált át egyértelműen a tekintetes rangcímre. A rangemelkedés stabilizálódásához hozzájárultak az 1869-es és az 1889-es véderőtörvények is, amelyek a középiskolát végzetteknek is lehetővé tették az egyéves önkéntesi szolgálatot, s így a tartalékos tiszti rangfokozat megszerzését. Ennek az önkéntesi intézménynek nagy szerepe volt a középosztály kereteinek formálásában, a középiskolát végzettek presztízsének emelésében.

Hasonló rangcímemelkedés kezdődött a négy középiskolai osztályhoz kötött státusok esetében is, jóllehet már csak a dualizmus vége felé. A segédhivatali állások, az alsóbb vasúti, postai segédtiszti állások elmozdultak a tekintetes irányába.

Ez tulajdonképpen a középosztály alsó határának az átmosódását is jelentette. Ez az alsó köztisztviselő réteg a köztisztviselőség általános presztízssúlyának a segítségével fokozatosan betagolódott a középosztályba.[17]

A közszolgálatiakon kívül erre a szintre soroltuk a magántisztviselők közül a takarékpénztári pénztárnokot, a vasgyári és a gyufagyári tisztviselőt, a bányatisztviselőt és az ispánokat is. Ide kerültek a 100 holdon aluli úri birtokosok, s a hét műveltebb iparos, módosabb városi kereskedő számottevő háztulajdonnal.

A régi nemesek részaránya itt esett 28,9 százalékkal az összes apa 34 százalékos átlaga alá. Az új tekintetesek kategóriájával zárhatjuk a középosztályhoz tartozó hierarchikus szintek sorát. A méltóságosokat mint a középosztály elitjét és a nagyságosokat mint a középosztály felső szintjét tekintjük összevontan felső középosztálynak. A klasszikus vagy régi tekintetesek a középosztály középső szintje, őket nevezhetjük a középosztály törzsének, az új tekinteteseket pedig a középosztály alsó szintjének. Hátra vannak még a kispolgári hierarchikus szintek.

28. táblázat. Az akadémikusok apáinak megoszlása hierarchikus szintek szerint

Hierarchikus szint	Az apák száma	Százalékban
Felső osztályok	14	3,8
Felső középosztály	114	31,2
A középosztály törzse	90	24,7
A középosztály alsó szintje	45	12,3
Középosztály összesen	249	68,2
„Új" alkalmazott kispolgárság	22	6,0
„Régi" tulajdonos kispolgárság	51	14,0
Birtokos parasztság	24	6,6
Kispolgárság összesen	97	26,6
Alsó osztályok	3	0,8
Bizonytalan, ismeretlen	2	0,5
Összesen	365	100,0

[17] A kellő anyagi alapok hiánya miatt ezt a társadalomtörténészek virtuális középosztálynak is szokták nevezni.

Kispolgári hierarchikus szintek

Tisztelt úr – Tanító úr – Őrmester úr – Mester úr – Bíró uram

Az erre a szintre jellemző megszólítások mindegyikének meghatározó eleme az „úr" szó, de az ehhez kapcsolódó másik elem nem közvetlenül hierarchikus értelmű rangcím, hanem inkább foglalkozásicsoport-azonosító. Ez a formula azt a hierarchikus intenciót sugallja, hogy az igazi urak, a középosztályi rangfokok alatt vagyunk. Ezt mondják ugyan alsó középosztálynak is, de talán szerencsésebb a különbséget jobban hangsúlyozva, egyértelműbb kontúrral kispolgári szintnek, kispolgárságnak nevezni.

Ezen belül három csoportot lehet körülhatárolni. Legkönnyebben a „bíró uram" megszólítási formulához köthető birtokos parasztságot különíthetjük el. Az ide tartozó huszonnégy fős kisbirtokos/kisgazda/földes gazda/földész/földműves csoporton belül volt egy további minősítő tényező. A nemesi vagy jobbágyi eredet ugyanis nem lényegtelen presztízskülönbséget hordozhatott. Ebből a kispolgári csoportból minden harmadik apa régi nemes volt, akiknek az 1848 előtti úzus szerint kijárt a nemzetes megszólítás. Ez a parasztságon belüli rendies megkülönböztetés csak lassan kopott ki. Kósa László terepen szerzett tapasztalatai szerint számos faluban még az 1970-es években is emlékeztek korábban elhalt idős emberekre, akik nemzetesnek szólíttatták magukat (Kósa 2001: 116). A jobbágyi sorból származó kisbirtokosokról fontos kiemelni, hogy az 1848. évi V. törvénycikk, a népképviseleti választásoknál a minimum ¼ telekkel felszabaduló tulajdonosi csoportnak választójogot adva a rendi választóvonal fölé emelte őket is. Az általunk vizsgált apák mind fölötte voltak ennek a vidékenként különböző, 6-10 holdas birtoknagyságnak, tehát választópolgárnak számítottak. Mindazonáltal hangsúlyoznunk kell, hogy a tekintélyesebb gazdák közül választott falusi bírónak kijáró „bíró uram" formula ellenére a birtokos parasztság egészét nem illette meg az „úr" megszólítás. A megszólításban kifejeződő presztízssúlyok szerint a birtokos parasztok a kispolgári csoportok között is a hierarchia alján voltak.

Mindenképpen felettük állt ilyen szempontból a régi tulajdonos kispolgárság, az iparosok és a kereskedők, akiknél a változó megszólításoknak sztenderd eleme volt az „úr" szó. Már a céhes kézműves iparosság és a céhes kereskedők státusa is fölötte állt a jobbágyi státusnak. Az 1848-as választójogi törvény a kézműves és kereskedő kistulajdonosi réteget is a rendi választóvonal fölé emelte. Ennek az ötvenegy fős csoportnak – akik közül már csak 11,8 százalék volt régi és 5,9 százalék új nemes – a döntő többségét az iparos mesterek, a Mester Urak tették ki. Előfordult köztük ács, asztalos, borbély, bőrműves, cipész, cserepes, csizmadia, hentes, kovács, kőműves, lakatos, mázoló, papucskészítő, szappanfőző, székkötő, szobafestő, szűcs, szűrszabó és varga, de legszámosabbak hét fővel a szabók

voltak. Kevesebb volt a kiskereskedő, akik között volt vegyeskereskedő, rőfös és rövidárus, őszeres, vaskereskedő, kocsmáros és vendéglős.

Az „úr" elemet is tartalmazó, de rangcím nélküli megszólításoknak a harmadik csoportja maradványkategóriának is tűnhet. Ide olyan alacsonyabb iskolai végzettségű alkalmazottak kerültek, akik kívül estek az I–XI. állami s ezzel párhuzamos fizetési osztályokon. Egyik nagy csoportjukat az altisztek alkották, akiknek egy része négy középiskolai osztállyal alsóbb irodai kezelői állásokban volt, mások alsóbb rendű felvigyázói státusokban helyezkedtek el. Az ehhez a hierarchikus szinthez sorolt huszonkét apának fele volt ilyen: postai, távírdai, pénzügyigazgatási kiadó, huszárőrmester, magtárfelügyelő, árvaszéki irattárnok, törvényszéki kézbesítő, főgimnáziumi pedellus. Bármennyire furcsának látszik, ehhez, a német társadalomtörténet-írás által az iparos és kereskedő kispolgársággal mint régi kispolgársággal szemben meghatározott új, alkalmazott kispolgársághoz soroltuk be az egyházi alkalmazásban levő falusi tanítókat, többnyire kántortanítókat. Képzettségük ugyan idővel emelkedett, de az még a dualizmus rendezettebb évtizedeiben sem tekinthető teljes középiskolai szintnek. Garantált minimális illetményük pedig 1907-ig alatta maradt az altiszti kategória keresményének, vagy éppen csak elérte azt. Az új, alkalmazott kispolgári szint másik felét ezek a tanító apák tették ki.

Érdekes bizonyítékot találtunk arra nézve, hogy ez a három kispolgári szint a presztízst is jelző állami kitüntetések hierarchiájában hogyan helyezkedett el. Az 1898. évi *Tiszti cím- és névtár* kivételesen nem csak a magas rangcímeket adó rendek kitüntetettjeit közölte, hanem 1867-től 1898-ig évenkénti ábécé-rendben az alacsonyabb kitüntetés, az Arany- és az Ezüst Érdemkereszt összes kitüntetettjét foglalkozás- és státusmegnevezésükkel együtt. Az Érdemkereszt két alsó fokozatának, a Koronás Ezüst Érdemkeresztnek és az Ezüst Érdemkeresztnek az adatállományát dolgoztuk fel. Egyértelműen megállapítható volt, hogy az Ezüst Érdemkeresztet döntően a most tárgyalt három kispolgári csoportnak adományozták. Ez volt a kispolgárság klasszikus kitüntetése, presztízsszintjének kifejeződése. Az eggyel magasabb kitüntetési fokozat, a Koronás Ezüst Érdemkereszt viszont már alapjában véve a középosztály alsó szintjének, az „új tekinteteseknek" a jellemző kitüntetése volt. A kispolgárság alsó, birtokos paraszti szintjéről ott már szinte senki sem fordult elő, viszont az iparosok azt a fokozatot is megkaphatták, az új alkalmazott kispolgárságból pedig az altisztek, s még inkább a tanítók ebben a fokozatban is elég sokan voltak. Mindez azt bizonyítja, hogy a megszólítások alapján elkezdett presztízsalapú hierarchikus tagolás a középosztályi szint alatt is folytatható. A társadalmi rangcímrendszer segítségével a középosztály és a kispolgárság döntő részét mindenképpen el tudtuk helyezni egy presztízshierarchiában.

VÉGKÖVETKEZTETÉSEK ÉS ÚJ FELADATOK

Egyértelmű, hogy az akadémikusok apái a társadalmi közép tagjai voltak. Ennek a középnek mindkét nagyobb szerkezeti eleme, a középosztály és a kispolgárság is a dualista korszakban a magyar társadalomnak ahhoz a szegmenséhez tartozott, amelynek választójoga volt. A választójoggal rendelkező férfiak az országgyűlési képviselők választásáról szóló 1913. évi XIV. törvénycikk általános indoklásának adatai szerint az ország felnőtt, 24 év feletti férfi népességének 25 százalékát tették ki. Végére érve dolgozatunknak most már tehát azt is tudhatjuk, hogy nemcsak az egyetemi tanárok rekrutálódtak ebből a rendies választóvonal feletti, politikai közösséget alkotó egynegyedből, hanem lényegében a Magyar Tudományos Akadémia tagjai is. Bevezetőnkben azt a kérdést fogalmaztuk meg, hogy ha ugyanazon mutatók szerint, hasonló metodikával vizsgáljuk meg a két világháború közötti akadémikusok származását, ahogyan az egyetemi tanárok rekrutációját elemeztük, akkor vajon hasonló vagy eltérő eredményt kapunk-e? Miután következetesen végigvittük ezt a párhuzamos vizsgálatot, kijelenthetjük, hogy az akadémikusok az igazgatótanácsi tagok kivételével hasonló, sőt sok tekintetben azonos mutatókkal ugyanazokból a társadalomszerkezeti elemekből származtak, mint az egyetemi tanárok. A két tudáselit csoport társadalmi háttere, merítési bázisa ugyanaz volt, s ez nem magyarázható egyedül a két csoport nem jelentéktelen átfedésével.

Megvizsgáltuk mintaévenként, hogy milyen jellegű volt az akadémikusok státusa, amikor akadémiai taggá választották őket. Az egyes mintaévek eredményei minimális elmozdulásokat mutattak, így most csak a végső megoszlást soroljuk fel. 38 százalékuk volt egyetemi tanár, amikor az MTA tagja lett. 19 százalékuk valamilyen tudományos kutató- vagy kísérleti intézetben, levéltárban, múzeumban, könyvtárban volt státusban. Harmadik helyen, 14 százalékkal a középiskolai tanárok voltak. Őket követték 12 százalékkal a valamilyen főiskolán, akadémián dolgozók, illetve az egyetemi asszisztenciában működők. 7 százalékkal következtek a gyakorlati pályán: közgazdasági, pénzügyi, jogi, közigazgatási pályákon tevékenykedők. A lényegében presztízsalapon megválasztottak, arisztokraták, egyházi vezetők, politikusok aránya 5 százalékot tett ki. 3 százalék körüli volt a művészi pályáról megválasztott akadémikusok részesedése. Az egyéb, magántudós, illetve besorolhatatlan pályáról érkezők aránya 1 százalék körül mozgott. Végeredményben tehát megerősíthetjük, hogy a két világháború közötti magyar tudományos elit egésze a hierarchikusan elrendezhető társadalmi középből származott, nagyjából a hierarchikus szintek közötti olyan eloszlásban, ahogyan azt tanulmányunk *28. táblázat*a és az egyetemi tanárok rekrutációjáról készített korábbi írásunk *27. táblázat*a is mutatta (Kovács – Kende 2011b: 191).

Eredményeinket továbbgondolva két irányban is elindulhatunk. Írásunk bevezetőjében már említést tettünk a tudáselit pozíciószámainak eloszlásáról. Kiemeltük, hogy a három mintaévben elfoglalt tudáselit-pozíciók szerint kiemelkednek az egyetemi tanárok átlagosan 4,15 és az akadémikusok átlagosan 5,57 pozíció birtoklásával. Most mintaévenként megvizsgáltuk, hogy kik azok a személyek, akik egy-egy metszetben kiemelkedően magas pozíciószámmal bírnak. Az egész tudáseliten belül az 1928-as metszetben 18 elittagnak volt ötnél több pozíciója. A 12 pozíciós Berzeviczy Alberten, az MTA elnökén és a 9 pozíciós Klebelsberg Kunó kultuszminiszteren, akadémikuson kívül a többiek valamennyien olyan akadémiai tagok voltak, akiknek egyszersmind egyetemi tanári pozíciójuk is volt. Az 1938-as metszetben 21 elittag pozíciószáma haladta meg az ötöt. József főherceg, akadémiai elnök és Herczeg Ferenc író kivételével mind egyetemi katedrával is rendelkező akadémikusok voltak. 1942-ben a 16, több mint öt pozíciót birtokló elittag közül már csak József főherceg nem tartozott ebbe a kategóriába. Kilistáztuk azt a 20 tudáselit tagot is, akik a három időmetszet pozícióinak összesítése után a listavezetők voltak legalább 14 pozícióval: Kornis Gyula filozófus (35 pozíció); József főherceg MTA elnök (33); Huszti József klasszika-filológus (32); Hóman Bálint történész, kultuszminiszter (27); Szinnyei József nyelvész (26); Mauritz Béla geológus (25); Gerevich Tibor művészettörténész (23); Domanovszky Sándor történész, Szily Kálmán mérnök, VKM államtitkár és Teleki Pál földrajztudós (22-22); Melich János nyelvész (20); Balogh Jenő jogász, az MTA főtitkára, Herczeg Ferenc író, Lukinich Imre történész és Németh Gyula nyelvész (16-16); Heller Farkas közgazdász, Hültl Dezső építész, Orsós Ferenc orvos, Tangl Károly fizikus és Zimmermann Ágoston állatorvos (14-14)[18]. Ők József főherceg és Herczeg Ferenc kivételével olyan MTA-tagok voltak, akik egyetemi tanári pozíciót is betöltöttek. Sokféle módon lehetne még érvelni, de már az eddigiek alapján is kijelenthető, hogy a pozícióelitként meghatározott tudáselit legbefolyásosabb tagjai azok az MTA-tagok, akik egyetemi tanárok is voltak. Ezt persze fordítva is megfogalmazhatjuk, azok az egyetemi tanárok a legbefolyásosabbak, akiket a Magyar Tudományos Akadémia is tagjai közé választott. A tudáselitnek ezt a csúcselitként is tekinthető szegmensét a későbbiekben érdemes lenne még alaposabban megvizsgálni.

A másik lehetséges folytatási irány inkább a történeti mélységek felé vezet. Az apák adatainak elemzése közben többször megmutatkozott, hogy a különböző mutatók szerinti alul- és felülreprezentáltságok hátterében többnyire sajátos társadalmi entitások, felekezeti-etnikai csoportok, regionális társadalmi képződmények álltak. Ahhoz, hogy nagyobb biztonsággal azonosítani tudjuk

[18] A legbefolyásosabbaknak ezt a rangsorát nagyon izgalmas lenne a korszak tudománypolitikájának kontextusában is elemezni.

ezeket a felsejlő kisebb-nagyobb társadalmi entitásokat, ahonnan az akadémikusok származtak, a történeti dimenziót kell erősítenünk, az utánpótlás kutatási horizontját kell kitágítanunk. Az apákon túl a nagyszülőkkel és a dédszülőkkel, az anyai ágakkal, s ahol ez szükséges, további felmenőkkel is foglalkoznunk kell. Így remélhetjük, hogy azonosíthatóvá válnak azok a történeti mélységben működő különböző alakzatok, amelyekből különböző ritmusú szellemi tőkefelhalmozással, egy-két-három nemzedék múlva kiemelkedtek a tudáselit tagjai. Ebbe a kutatási irányba már el is indultunk. Az akadémikusok többgenerációs ősfáinak elkészítésétől (lásd kiadványunk adattári fejezetét) azt is reméljük, hogy kirajzolódnak azok a hosszú távú történeti mobilitási pályák, amelyek szerepet játszottak a két világháború közötti tudáselit utánpótlásában.

FELHASZNÁLT IRODALOM

A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium ügykörére vonatkozó szolgálati szabályok gyűjteménye. 1874. Budapest.

A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium ügykörére vonatkozó szolgálati szabályok gyűjteménye. 1896. Budapest.

A magyar család aranykönyve. I. é. n. Társasélet, családi nevelés, pályamutató. é. n. Athenaeum, Budapest.

Bajkó Mátyás (1988): A nemzeti műveltség jelentkezésének és kibontakozásának kora (1804–1849). In: Barcza József (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium története.* A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest. 151–191.

Benda Kálmán (1981): A Kollégium története 1703–1849-ig. In: *A Sárospataki Református Kollégium. Tanulmányok alapításának 450. évfordulójára.* A Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest. 87–115.

Erdélyi királyi könyvek. 1–9. kötet. 1581–1610. Arcanum CD ROM.

Erdélyi királyi könyvek. 10–19. kötet. 1614–1635. Bethlen Gábor oklevelei. Arcanum CD ROM.

Erdélyi királyi könyvek. 20–29. kötet. 1630–1656. Rákóczi György oklevelei. Arcanum CD ROM.

Felszeghy Ferenc (szerk.) (1943): *Rendjelek és kitüntetések történelmünkben.* Társadalmi Könyv- és Lapkiadó Vállalat – Magyar Földrajzi Intézet, Budapest.

Ferenczy István (1894): *Életpályák – Útmutató minden pályára az arra előkészítő összes tanintézetek tanfolyamok és vizsgálatok ismertetésével.* Második, teljesen átdolgozott és bővített kiadás. Stampfel Károly, Pozsony – Budapest.

Ferenczy István (1898): *Életpályák.* Harmadik átdolgozott és bővített kiadás. Stampfel Károly, Pozsony – Budapest.

Franz, Günther (1957): Das evangelische Pfarrhaus. In: Rein, G. A. (Hrsg.): *Führungschicht und Eliteproblem.* Verlag Moritz Diesterweg, Frankfurt a.M. – Berlin – Bonn. 35–39.

Franz, Günther (szerk.) (1972): *Beamtentum und Pfarrerstand.* C. A. Starke Verlag, Limburg.

Gerő József (1938): *A magyar királyi belügyminiszter által igazolt nemesek 1867–1937.* Budapest.

Gerő József (szerk.) (1940): *A királyi könyvek. Az I. Ferenc József és IV. Károly király által 1867-től 1918-ig adományozott nemességek, főnemességek, előnevek és címerek jegyzéke.* Budapest.

Greifenhagen, Martin (1991): *Das evangelische Pfarrhaus. Eine Kultur und Sozialgesichte.* Kreuz Verlag, Stuttgart.

Gulyás Pál (1939–2002): Magyar írók élete és munkái I–XIX. A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete, A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára és a Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest.

Gyalay Mihály (1989): *Magyar igazgatástörténeti helységnévlexikon 1723–1918 között.* Budapest.

Halmos Károly (1995): Rangemelések a Habsburg Monarchiában (A rendi kontinuitás statisztikai elemzési lehetőségei az újnemesek és a gazdasági elit példáján). In: Á. Varga László (szerk.): *Vera (nem csak) a városban. Tanulmányok a 65 éves Bácskai Vera tiszteletére.* Supplementum. Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület, Salgótarján. 445–482. (Rendi társadalom – polgári társadalom)

Hanzély Ferenc (1886): *Kereskedelmi irálytan és levelező.* 3. kiadás. Franklin Társulat, Budapest.

Huszár Tibor (1993): Tagválasztás az Akadémián és a tudás-elit. *Valóság* 2. 20–30.

Illésy János – Pettkó Béla (összeállítás) (1895): *A királyi könyvek. Jegyzéke a bennük foglalt nemesség, cím, címer, előnév és honosság adományozásoknak 1527–1867.* Budapest.

Karády Viktor (2001): Magyar kultúrfölény vagy iskolázási deficit? *Korall* 3–4. 129–144.

Kempelen Béla (1911–1932): *Magyar nemes családok I–XI.* Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest.

Keresztény Magyar Közéleti Almanach. I–IV. 1940–1944. Budapest.

Kósa László (2001): „*Hét szilvafa árnyékában*". Osiris Kiadó, Budapest.

Kovács I. Gábor (2011a): A magyarországi polgári korszakbeli országos elitek empírikus kutatásának historikumához. In: Uő: *Elitek és iskolák, felekezetek és etnikumok.* L'Harmattan, Budapest. 33–74. (Társadalom- és kultúratörténeti tanulmányok)

Kovács I. Gábor – Kende Gábor (2011b): A tudáselit középiskolái. A két világháború közötti tudáselit középszintű iskoláztatása. In: Uő: *Elitek és iskolák, felekezetek és etnikumok.* L'Harmattan, Budapest. 75–98. (Társadalom- és kultúratörténeti tanulmányok)

Kovács I. Gábor – Kende Gábor (2011b): A két világháború közötti egyetemi tanárok rekrutációja és a középrétegek hierarchiája a társadalmi rangcímrendszer szerint a dualizmuskori Magyarországon. In: Uő: *Elitek és iskolák, felekezetek és etnikumok.* L'Harmattan, Budapest. 99–198. (Társadalom- és kultúratörténeti tanulmányok)

Kovács I. Gábor (2011c): „Törzsökös" és „asszimilált" magyarok, „keresztény allogének" és „zsidók" a dualizmuskori Magyarország középiskoláiban. Forráskritikai észrevételek Karády Viktor cikkéhez és a középiskolai nyelvstatisztikához. In: Uő: *Elitek és iskolák, felekezetek és etnikumok.* L'Harmattan, Budapest. 251–319. (Társadalom- és kultúratörténeti tanulmányok)

Kovács I. Gábor – Kiss Zsuzsanna – Takács Árpád (2012): *Diszkrimináció – emancipáció – asszimiláció – diszkrimináció. Magyarországi egyetemi tanárok életrajzi adattára 1848–1944. I. Zsidó és zsidó származású egyetemi tanárok.* Eötvös Kiadó, Budapest. (Történeti elitkutatások – Historical Elite Research 8.)

Kovács I. Gábor (szerk. és összeállította) (2014): *Hit – tudomány – közélet. A Debreceni Tudományegyetem Református Hittudományi Kara (1914–1950) professzorainak életrajzi adattára és életútleírása. Magyarországi egyetemi tanárok életrajzi adattára 1848–1944.* II. Eötvös Kiadó, Budapest. (Történeti elitkutatások – Historical Elite Research 9.)

Kovács I. Gábor (szerk. és írta) (2016): *Sárospatak erőterében. A tiszáninneni származású református egyetemi tanárok életrajzi adattára és életútleírása. Magyarországi egyetemi tanárok életrajzi adattára 1848–1944.* III. Összeállították: Kovács I. Gábor – Takács Árpád. Eötvös Kiadó, Budapest. (Történeti elitkutatások – Historical Elite Research 10.)

Kövér György (1999): Ranglétra és középosztályosodás a reformkortól az első világháborúig. *Századvég, Új folyam* 14. 3–21.

Kövér György (2001): Magyarország társadalomtörténete a reformkortól az első világháborúig. In: Gyáni Gábor – Kövér György: *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig.* Osiris Kiadó, Budapest. 9–186.

Kövér György (2002): Kulturális rétegződés és társadalmi értékrend a magyar középosztály történetében. In: Vonyó József (szerk.): *Társadalom és kultúra Magyarországon a 19–20. században.* Pannónia Könyvek – Magyar Történelmi Társulat, Pécs. 25–45.

Lelkes György (1992): *Magyar helységnév-azonosító szótár.* Balassi Kiadó, Budapest.

Magyarország tiszti czím- és névtára. 1898. Balassi Kiadó, Budapest.

Magyar Törvénytár 1914. 1913 évi törvénycikkek. Franklin Társulat, Budapest.

Nagy Iván (1857–1868): *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. I–XIII.* Friebeisz István, Pest.

Pál Judit (2003): *Városfejlődés a Székelyföldön 1750–1914.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.

Pálinkás Béla (1907): *Egyetemes pályamutató. A pályaválasztás előtt álló ifjúság számára.* Kovács Gyula könyvkereskedő, Nagybánya.

Polgári életpályák. Tanácsadó rokkant tisztek számára. 1917. Franklin Társulat, Budapest.

Preradovich, Nikolaus von (1955): *Die Führungschichten in Österreich und Preussen (1804–1918).* Franz Steiner Verlag, Wiesbaden.

Preradovich, Nikolaus von (1970): *Die militärische und soziale Herkunft der Generalität des deutschen Heeres. 1944. május 1.* Biblio Verlag, Osnabrück.

Sasfi Csaba (2013): *Gimnazisták és társadalom Magyarországon a 19. század első felében.* Korall, Budapest. (Korall Társadalomtörténeti Monográfiák 4.)

Schvarcz Gyula (1889): *Adalék a magyar állampolgári társadalom egységes természetének elméletéhez.* Magyar Tudományos Akadémia, Budapest. (Értekezések a társadalmi tudományok köréből XI.)

Sonkoly Gábor (2001): *Erdély városai a XVIII–XIX. században.* L'Harmattan – Atelier, Budapest.

Szinnyei József (1891–1914): *Magyar írók élete és munkái.* I–XIV. Hornyánszky Viktor, Budapest.

Taylor, Stephen (1937): *Who's who in central and East-Europe 1935/36.* 2. kiadás. The Central European Times Publishing Co. Ltd., Zürich.

Tóth Zoltán (1987a): Társadalmi státus és a foglalkozás az osztrák és a magyar társadalomstatisztikában. *Statisztikai Szemle* 1. 62–86.

Tóth Zoltán (1987b): A századvégi foglalkozásstatisztika ágazati rendszere, mint rendi strukturális örökség. In: Á. Varga László (szerk.): *Társadalomtörténeti módszerek és forrástípusok. Rendi társadalom–polgári társadalom* 1. Nógrád Megyei Levéltár, Salgótarján. 407–419.

Tóth Zoltán (1989): *Szekszárd társadalma a századfordulón.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

Tóth Zoltán (1991a): A rendi norma és a „keresztyén polgáriasodás". *Századvég* 2–3. 75–130.

Tóth Zoltán (1991b): A rendi társadalomszervezet történeti színeváltozásai. In: Kovách Imre – Tóth András (szerk.): *Rendiség és polgárosodás. Előadások a polgárosodásról.* I. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest.

Ujvári Péter (1929): *Zsidó lexikon.* Budapest.

Vajda László (szerk.) (é. n.): *Legújabb és legteljesebb általános levelező, önügyész és házititkár.* Magyar Kereskedelmi Közlöny, Budapest.

Zawadowski Alfréd – Pavlinavić Bernard (szerk.) (1910): *Pénzügyi szabályok gyűjteménye II. Általános törvények, szolgálati szabályok, ügyrendek és utasítások.* Stephaneum. Budapest.

II.

Kovács I. Gábor – Takács Árpád

ADATTÁR

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TAGJAINAK ŐSFÁI

1.

BEVEZETÉS A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI AKADÉMIKUSOK ŐSFÁINAK ADATTÁRÁHOZ

A két világháború közötti tudáseliten belül eddig két csúcselitnek tekinthető szegmenst vizsgáltunk meg abból a szempontból, hogy milyen volt a társadalmi származásuk. Az egyetemi tanárok és az akadémikusok rekrutációját kutattuk az apák adatai alapján. Mindkét esetben egyértelműen kiderült, hogy a társadalom középrétegeiből származtak. Az apák háromnegyede a középosztály különböző hierarchikus szintjein helyezkedett el, egynegyedük pedig a kispolgárság három különböző csoportjában. Azt tapasztaltuk azonban, hogy a megújuló magyar társadalomtörténet-írás által bevezetett társadalomszerkezeti tengelyek és mutatók segítségével konstruált társadalmi nagycsoportok sem voltak mindig teljesen konzisztensek. Az inkonzisztenciákat nagyrészben a történelmi előzmények magyarázhatják: a különböző történeti eredetű rendi-jogi mintázatú státusok, felekezeti és etnokulturális hátterek, s ezek eltérő ritmusú változásai. Észlelhetők voltak a társadalomszerkezeti nagycsoportokon átnyúló, illetve azok jellegzetes részét képező kisebb-nagyobb szociokulturális, etnokulturális alakzatok, felekezeti-művelődési tömbök. A leszármazásnak ezeket a finomabb vonalait, kiscsoportos tényezőit csak úgy tehetjük láthatóvá, ha nagyobb történeti perspektívában vizsgálódunk, s a családtörténetekben felderítjük az apákat megelőző generációkat is. A polgári korszak egyetemi tanárairól már készítettünk három ilyen adattári kötetet.

A közben szerzett tapasztalatokkal is gazdagodva már azonosítottunk több olyan kisebb társadalmi csoportot, amelyek több nemzedék távolából szerepet játszottak a polgári kori egyetemi tanárok,mint tudáselit utánpótlásában: a református kollégiumok és parókiák hálózatában formálódó magyar etnikumú református értelmiségi, főleg lelkészi csoport, erősen összeszövődve a református kisnemességgel; gazdatiszti famíliák, főleg római katolikusok, de evangélikusok is, magyarok és német hátterűek; főleg felvidéki, városi, polgári gyökerű (iparos, kereskedő) lelkészi dominanciájú evangélikus értelmiség német és szlovák változatban is; városi német és szlovák római katolikus iparosok; az asszimiláns zsidóság változatai; több generáció óta államszolgálatban álló, részben német hátterű római katolikus hivatalnokság; a vármegyei hivatalokban több generáció óta szolgáló, részben birtokos, részben kisnemes családok római katolikus és protestáns változatban is; római katolikus svábok és más vidéki (nem városi)

németek feltörekvő földműves és iparos blokkja. Úgy gondoltuk, hogy az eredmények jobban koncentrálódnak, ha az egyetemi tanári adattárakkal párhuzamosan elkezdjük a tudáselit másik domináns csoportjának, az MTA-tagoknak is összeállítani a négy-öt nemzedékes ősfáit. Így még karakteresebben láthatókká válnak a történeti mélységben működő olyan alakzatok, amelyekből különböző sebességű szellemi tőkefelhalmozással egy, két vagy három nemzedék múlva kiemelkednek a tudáselit tagjai.

A példaként felsorolt kibocsátó, útraindító csoportok, szociokulturális, etnokulturális alakzatok, felekezeti-művelődési tömbök, rendi vagy rendies státuscsoportok, foglalkozások sok vonatkozásban különböző létmódú társadalomszerkezeti elemek voltak. Valamennyi alakzat megnevezésében szerepelt azonban valamilyen felekezeti jelző, ami az alakzat mintázatát döntően meghatározó konstituáló tényező volt. A koraújkori konfesszionalizáció óta az egész társadalom pozícióját, azonosságtudatát s közösségi életét is döntően befolyásolta a felekezethez tartozás, a teljes élet vallási keretezettsége. A magyar nemzeti kultúra felekezeti fogantatású tagolódása, a katolikus-protestáns hagyománykettősség műveltségalakító szerepe ismert a művelődéstörténeti irodalomban is. A többlépcsős, fokozatos intellektualizálódás más-más kezdőponttal, különböző dinamikával ment ugyan végbe a példaként felsorolt csoportoknál is, de mindenképpen az iskolázás-művelődés mezőjében, ami szinte a 19. század végéig felekezeti közeget, felekezeti intézményrendszert jelentett. Vizsgálódásunk alapkategóriájának ezért a felekezeti-művelődési alakzatot választottuk. A tudáselit utánpótlásában szerepet játszó kisebb társadalomszerkezeti elemeket a felekezeti-művelődési tömbökön belül helyezzük el, de mindenképpen azokhoz képest igyekszünk azonosítani. Másképpen fogalmazva azt is kutatjuk, a tudáselit domináns szegmenseinek, az akadémikusoknak és az egyetemi tanárságnak az utánpótlása szempontjából milyen kisebb csoportok a megtestesítői, hordozói a különböző felekezeti-művelődési alakzatoknak. Kíváncsiak vagyunk arra, hogy az etnokulturális, szociokulturális tömbök, a rendi státusok, a regionális dominanciák, a város-vidék arányok, a foglalkozások halmozódása milyen történeti-szociológiai karaktert adtak a felekezeti-művelődési alakzatoknak. Talán sikerül ismereteket szerezni arról is, hogy a magyar társadalomtörténet mélyén, a mozdulatlannak vélt időszakokban is milyen mobilitási energiák működtek, s a nemesi, illetve a városi polgári autonómiáknak és az alacsonyabb jogállású kisebb autonómiáknak milyen ereje volt ezen a téren. Szeretnénk tudni, hogy a kirajzolódó csoportok, társadalomszerkezeti elemek hogyan függtek össze egymással, összefűződtek-e felekezeti-művelődési alakzatokba. Milyen szerepe volt az összeszerveződésben az egyházszervezetnek, a felekezeti iskolarendszereknek?

Ezek a célkitűzések határozták meg az elkészítendő ősfák szerkezetét, s a begyűjtendő és rögzítendő tartalmakat. Az ősfa egyébként legalább két

tekintetben különbözik a családfától. Nem az első ismert őstől indul a jelen felé, hanem a vizsgálandó személytől indul visszafelé a történelmi időben. Másrészt nem tüntet fel minden elágazást, minden testvért, hanem nemzedékről nemzedékre haladva mindig csak a két nembeli szülőket. Ebben a tekintetben kivételt csak a komoly tudományos teljesítményt felmutató testvérekkel, gyerekekkel, családtagokkal teszünk. A családhoz tartozó MTA-tagokat, egyetemi tanárokat mindenképpen számba vesszük.

Az egyes személyek szócikkeinek a szerkezete a következő. A név, névváltozat, névváltoztatás utáni sorban feltüntetjük a professziót, a tudományágat, s ha egyetemi tanár volt, annak a tényét is. A következő sor az MTA-tagság adatait rögzíti. Ezután jön a születési hely és időpont, az elhalálozás helye és időpontja, valamint a temetői nyughely. Ezek az alapadatok az azonosításhoz szükségesek, de egyébként magukról az akadémikusokról ennél több információt azért nem láttunk szükségesnek közölni, mert *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–2002* című háromkötetes kitűnő életrajzi lexikon bőséges, megbízható életrajzokat közöl az MTA minden 2002-ig megválasztott tagjáról. Ezt mindössze három adattal egészítjük ki a szócikk végén. Az egyik az akadémiai tag vallása, másik a házastársa, harmadik a középiskolára vonatkozó információ. (Mindháromra a felekezeti-művelődési alakzathoz való kötődés alakulása szempontjából is szükség van.)

A családtagok adatai előtti nemesség címszónál csak az apai család nemességére, a nemességadományozás és a nemességigazolások időpontjára, az adományozott, illetve a használt nemesi előnévre vonatkozó adatokat közöljük. Ha az anyai ági felmenők vagy az apai elágazások nemességére van információnk, azt ott, a személyes adatok között adjuk meg.

A felmenő családtagok sorrendjét az apával kezdjük. Ezt követi az apai nagyapa, majd az apai nagyanya. Ezután jönnek az apai nagyapa szülei: apai dédapa I., illetve apai dédanya I. megnevezéssel, majd az apai nagyanya szülei apai dédapa II. és apai dédanya II. névvel. Az apai ág után az anyával indítva az anyai ág hasonló rendszerű leírása következik. Ehhez képest természetesen lehet adathiány is. Másrészt viszont törekszünk arra, hogy a dédszülőn is túllépjünk, ha lehetséges, s ha szükséges abból a célból, hogy legalább az apa vonalán megtaláljuk azt az első nemzedéket, amellyel a család belépett a tanultak rendjébe (ezen legalább a középiskolázásban való részvételt értjük). A továbblépés lehetséges formulája például: apai dédapa I. apja vagy apai dédanya I. nagyapja stb.

Amennyiben a források ezt lehetővé teszik, az ősfákon szereplő minden személynél a következő adatok közlésére törekszünk: név, névváltozat a magyar írásmód szerint; felekezet, felekezetváltás lehetőleg időponttal; születési hely, az esetleges névváltozatok mellett is mindig szerepelnie kell a történeti Magyarország 1913-as helységnévtárában szereplő megnevezések, az akkori közigazgatási

rendszer szerinti megyebesorolással, s a puszták esetében tisztázni kell, hogy melyik közigazgatási egységhez tartozott (a megyékhez tartozást egy-egy szócikk esetében csak a helységnév első előfordulásánál tüntetjük fel); születési időpont, év, hó, nap pontossággal, bizonytalanság esetén k(örül) toldalékkal; elhalálozás helye, ideje a születéshez hasonló módon; házasságkötés lehetőleg helynévvel, dátummal (mindig a feleségeknél adjuk meg, s közöljük, ha bármelyik fél részéről özvegység vagy válás miatt második házasságról van szó); férfiak esetében az alapadatokat a társadalmi státus/foglalkozás rövid megnevezése követi; akinél vannak adataink, lényegre törő tömörséggel ismertetjük az életpályát: a leírásnak tartalmaznia kell a közép- és a felsőfokú iskolázásra vonatkozó adatokat, az iskolai intézmények azonosítható megnevezésével – a külföldi peregrinációt – az életpálya helyszíneit – a pályán való előrehaladást (lehetőleg dátumokkal) – a szellemi teljesítményeket – az etnikumra, etnokulturális háttérre, nyelvi beágyazódásra, annak változására vonatkozóan fellelt adatokat – az esetleges politikai aktivitást – a szerepvállalást az 1848–1849-es szabadságharcban – az egyházi, egyháztársadalmi pozíciókat, az egyházias szervezetekben való részvételt.

A testvére(i) címszót csak akkor vesszük fel, ha a testvérek tudományos pályát futottak be, s egyetemi tanárok vagy akadémikusok voltak. A vallás címszónál mindig feltüntetjük az esetleges felekezetváltást lehetőleg pontos időponttal. A feleség esetében törekszünk arra, hogy a személyes alapadatokon kívül közöljük a feleség szüleinek adatait is, különös tekintettel felekezeti hovatartozásukra és az após foglalkozására/társadalmi státusára. A gyermeke(i) címszót csak azokban az esetekben használjuk, ha tudományos pályán működtek, s egyetemi tanári vagy akadémikusi pozíciót értek el. A középiskola címszónál, amennyiben iskolaváltás is történt, részletesen leírjuk, hogy melyik osztályt melyik iskolában végezte, s mikor és hol érettségizett.

Felsorolásunkban most az ideális célkitűzést írtuk le, ezeket azonban az egyes személyeknél a források bőségétől vagy korlátozottságától függően egyenetlenül sikerült megvalósítani, s így az egyes szócikkek terjedelme is erősen különböző.

Az ősfák elkészítésénél az az elgondolásunk volt, hogy nem csupán az eredeti tudáselit vizsgálat mintaéveiben szereplő 365 MTA-tag ősfáját készítjük el. Gondosan összeállítottuk a Magyar Tudományos Akadémia azon tagjainak névsorát, akik mint megválasztott akadémikusok 1920 és 1944 között éltek. Összesen 467 MTA-tagot vettünk számba ebből az időszakból. Az elkészített ősfák közlésénél társadalomtörténeti célkitűzésünk alapkategóriáját szem előtt tartva felekezeti-művelődési alakzatok szerint haladunk. Mostani, első adattári kötetünkben a protestáns felekezetekhez tartozó akadémikusok ősfáit közöljük: 86 református, 66 evangélikus és 7 unitárius. Második adattári kötetünk a római katolikus, a görög katolikus, a görögkeleti és az izraelita felekezethez tartozó MTA-tagok ősfáit tartalmazza majd.

AZ ADATTÁR CÍMSZAVAI

Név, névváltozat

hivatás

MTA tagság adatai
(Születési hely, dátum – elhalálozás helye, dátuma; temetői nyughely.)

Nemesség:
Apja:
Apai nagyapja:
Apai nagyanyja:
Apai dédapa I.:
Apai dédanya I.:
Apai dédapa II.:
Apai dédanya II.:
Anyja:
Anyai nagyapja:
Anyai nagyanyja:
Anyai dédapa I.:
Anyai dédanya I.:
Anyai dédapa II.:
Anyai dédanya II.:
Testvére(i):
Vallása:
Felesége:
Gyermeke(i):
Középiskola:

RÖVIDÍTÉSEK AZ ADATTÁRBAN

Akad./akad.	Akadémia/akadémia
áll.	állami
államtud.	államtudományi
ápr.	április
aug.	augusztus
Biz./biz.	Bizottság/bizottság
Bp.	Budapest
bp.-i	budapesti
c.	című
dec.	december
eln.	elnök/elnöki
evang.	evangélikus
febr.	február
fiz. o.	fizetési osztály
gimn.	gimnázium
gör. kat.	görög katolikus
gr.	gróf
hittud.	hittudományi
id.	idősebb
ifj.	ifjabb
ig.	igazgató, igazgatósági
izr.	izraelita
jan.	január
jogtud.	jogtudományi
júl.	július
jún.	június
k.	körül
kat.	kataszteri/katasztrális
kb.	körülbelül
ker.	kerület
Kir./kir.	Királyi/királyi
Koll./koll.	Kollégium/kollégium
l.	levelező
m.	magyar, megye

márc.	március
min.	miniszter, minisztérium
Mo.	Magyarország
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
Műegy./műegy.	Műegyetem/műegyetem
nov.	november
nyrk.	nyilvános rendkívüli
okl.	oklevél/okleveles
okt.	október
oszt.	osztály
polg.	polgári
Prot./prot.	Protestáns/protestáns
r.	rendes
ref.	református
rk.	rendkívüli
róm. kat.	római katolikus
Rt.	Részvénytársaság
szept.	szeptember
szerk.	szerkesztő, szerkesztette
sz. kir.	szabad királyi
t.	tiszteleti
törvényhat.	törvényhatósági
tud. egy.	tudományegyetem
VKM	Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium
vm.	vármegye

Szükséges még megadni két, az adattári szócikkekben gyakran előforduló oktatástörténeti fogalom magyarázatát.

Subscribál, tógátus: Ezeket a fogalmakat a protestáns iskolázásban használták a Thun Leó-féle 1849 végi oktatási reform, az *Entwurf* előtt. Mint ismeretes, az *Entwurf* úgy hozta létre az érettségivel záródó nyolcosztályos gimnáziumot, hogy a hatosztályos középiskolához csatolta a korábban akadémiai tagozatnak számító bölcseleti évfolyamokat. Az *Entwurf* előtt Magyarországon a középiskola utáni felsőfokú/akadémiai képzés a bölcseleti évfolyamokkal kezdődött. A hazai protestáns iskolázásban az a diák, aki subscribált, aláírta, hogy az iskolai közösség (kollégium/líceum) törvényeit magára nézve kötelezőnek ismeri el. Ezzel az aktussal tógátus lett. Ez azt jelentette, hogy megkezdte bölcsészeti, tehát felsőfokú/akadémiai tanulmányait, amelyet jogi és teológiai tanulmányokkal folytathatott s esetleg egyetemi képzéssel fejezhetett be.

A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI AKADÉMIKUSOK ŐSFÁI FELEKEZETI-MŰVELŐDÉSI ALAKZATOK SZERINT

PROTESTÁNSOK

REFORMÁTUSOK

ÁPRILY LAJOS (EREDETI NEVE JÉKELY JÁNOS LAJOS)
költő, műfordító, középiskolai tanár

MTA tagság: l. 1934. máj. 11., tagsága megszűnt 1949. nov. 29.; tagsága visszaállítva 1989. máj. 9.
(Brassó, Brassó m., 1887. november 14. – Visegrád, Pest m., 1967. augusztus 6.; a visegrádi temetőben nyugszik.)

Apja: Jékely János Lajos (evang., Brassó, 1833. okt. 3. – Nagyenyed, Alsó-Fehér m., 1919.). Németül, magyarul és románul beszélő magántisztviselő volt Brassóban. 1887-től a Reiter-féle gyufagyár könyvelője Parajdon (Udvarhely m.). A parajdi gyár bezárása után 1899-től Reiter kolozsvári gyárában gyufagyári felügyelő. Miután itt 1904-ben elvesztette állását, magánvállalkozásba fogott, de minden pénze odaveszett. A Fő téri trafikban kapott ideiglenes könyvelői állása is megszűnt. Hetvenedik életévén túl családjától távol, a Bihari-havasok egyik fatelepén, a Galbinán vállalt állást. 1911-ben feleségével együtt a nagyenyedi református gimnázium tanáraként szolgáló fiához költözött.

Apai nagyapja: Jekely/Jekeli János Frigyes (evang., Brassó, 1796–) *Buchbinder*/könyvkötő, városi muzsikus.

Apai nagyanyja: Hitsch Johanna Therese (evang., Medgyes, Nagy-Küküllő m., 1815–). Házasságkötés: Medgyes, 1831. szept. 14.

Apai dédapa I.: Jeckely/Jeckel János György (evang., Brassó, 1770–). *Stadtmusikus*/városi zenész. (A család brassói, őseik szászok voltak, városbírák, lelkészek, ötvösök kerültek ki közülük.)

Apai dédapa II.: Hitsch Mihály (Medgyes) gyógyszerész.

Anyja: Ziegler Berta (evang., Brassó, 1853 – Budapest, 1934). Második feleség volt, házasságkötés: Brassó, 1887. febr. 8. (Férjével többnyire németül beszéltek.)

Anyai nagyapja: Ziegler Mihály (evang.). Sziléziából származó német hídépítő/kőfaragó, aki Brassóban telepedett le.

Vallása: ref. (1911-ig evang.)

Felesége: Schefer/Schäfer Ida (ref., korábban evang., 1889 – Budapest, 1961). Házasságkötés: 1911. dec. 23. Tanítóképzőt végzett. Apja: Schäfer András mezőberényi szűrszabó mester.

Középiskola: 1897–1898: székelyudvarhelyi áll. főreáliskola, I. oszt.; 1898–1899: magántanuló; 1899–1905: kolozsvári ref. kollégium, III–VIII.; érettségi ugyanott: 1905. szept. 9.

Ballagi Aladár

történész, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1884. jún. 5., r. 1904. máj. 13.
(Kecskemét, Pest m., 1853. okt. 24. – Budapest, 1928. jún. 21.;
a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Apja: Ballagi (1848-ig Bloch) Mór (ref. [1851-ig evang., 1843-ig izr.], Inóc, Zemplén m., 1815. márc. 18. – Budapest, 1891. szept. 1.). Teológus, nyelvész, hebraista, az MTA tagja. A nagyváradi és a pápai *jesivá*ban, majd a pápai református kollégiumban, a pesti, a párizsi és a tübingeni egyetemen tanult. 1843-ban Németországban áttért az evangélikus hitre. 1844-től a szarvasi evangélikus gimnázium tanára. 1840-ben választotta levelező tagjává az MTA. 1848-ban hadnagyként, főhadnagyként Görgey hadtestében táborkari fogalmazó, majd századosként a hadügyminisztérium elnöki osztályának titkára. A szabadságharc leverése után a Bihar megyei Kondoroson gazdálkodott. 1851-ben áttért a református hitre. A kecskeméti református kollégium, majd 1855-től az akkor alapított pesti református teológiai akadémia tanára lett. Tudósként

s egyháztársadalmi téren is a szabadelvű teológiai irány vezéreként tevékenykedett. 1861-ben országgyűlési képviselő, 1861 és 1888 között a pesti, majd a budapesti törvényhatósági biz. tagja volt. Háztulajdonos, fővárosi virilista (1888-ban 1096 forint adóval).

Apai nagyapja: Bloch … (izr.). Sztáray gróf haszonbérlője volt.

Anyja: kisrákói és királylehotai Lehoczky Ida (róm. kat., Szarvas, Békés m., 1826. szept. 15. – Cegléd, 1897. febr. 17.). Házasságkötés: Szarvas, 1845.

Anyai nagyapa: Lehoczky Lajos (róm. kat., 1781 k. – Szarvas, 1855. aug. 19.) Békés megyei főszolgabíró. 1800–1801-ben a nagyváradi királyi jogakadémián jogot tanult. Pesten volt patvarista, majd Békés vármegye tb. esküdtje (1805–1809), később orosházi esküdtje lett (1810–1817). 1818-tól szarvasi másodszolgabíró, 1828 és 1832 között békési főszolgabíró, 1834-től fizetéses táblabíró volt. Emellett vízi- és útbiztosként is működött. 1846-ban sikertelenül jelölték alispánnak.

Anyai nagyanya: Novák Jozefa (róm. kat., Buda/Pest, 1805. jan. 24. – Bp., 1884. aug. 24.). Házasságkötés: 1825 k.

Anyai dédapa I.: Lehoczky Pál (róm. kat., 1746 k. – Körösladány, Békés m., 1812. jan. 2.). Középkori eredetű, Turóc megyei nemes családból származott. 1775-ben mutatta be Békés vármegyében a Turóc megyétől nyert nemesi bizonyságlevelét. Ez előtt a királyi ítélőtábla esküt tett jegyzője volt. Ekkor Békés vármegye esküdtje lett, majd másodszolgabíró (1781–1811). A vármegyei jövedelem mellett 2 *sessio* földje volt.

Anyai dédanya I.: Fülep Erzsébet (róm. kat., 1756 k. –)

Anyai dédapa II.: nemes Novák Joachim Antal (örmény katolikus, Szamosújvár, Szolnok-Doboka m., 1760. jan. 17. – Pest, 1819). 1790-től a kassai kerületben a jászói uradalom vallásalapítványi javainak tiszttartója, 1793-tól a jászói kerület tiszttartója. 1802-től haláláig a pesti kerülethez tartozó közalapítványi uradalom prefektusa: királyi kamarai prefektus Pesten. Több megye táblabírája.

Anyai dédanya II.: Gastäger Anna Mária (róm. kat., Kassa, 1772. aug. 1. – Bodrogszerdahely, Zemplén m., 1843. febr. 20.). Házasságkötés: Kassa, 1792. nov. 18.

Anyai dédapa II. apja: nemes Novák Márton (örmény katolikus, Magyarlápos, Szolnok-Doboka m. –). 1752-ben testvéreivel mint szamosújvári örmény kereskedők kaptak nemességet. Szamosújvári főbíró is volt, később a Heves megyei fegyverneki puszta bérlője. Felesége: Tódor Ilona.

Testvérei: Ballagi Josephine (1849–1923), Illyés Károly, birtokos nemesi származású kúriai bíró felesége, Illyés Géza (1870–1951) orvos, egyetemi tanár, MTA-tag anyja; Ballagi Géza (1851–1907), a sárospataki ref. jogakadémia tanára (1875–1902), történész, politikatudós, az MTA tagja, országgyűlési képviselő (Szabadelvű P., 1901–1905).

Vallása: ref.

Felesége: 1. Bauer Ottilia (róm. kat., 1862–1884). Házasságkötés: 1882.; 2. 1891-től Peskó Ida (róm. kat., 1864–1938), Peskó Medárd váci földbirtokos és ügyvéd leánya.

Gyermekei: Ballagi István (Bp., 1893. jún. 13. – 1955), bőrgyógyász, egy. magántanár; Ballagi Márta (– Pécs, 1968) zongoraművész, akinek a férje Rávnay (Preininger) Tamás (1893–1963), szegedi egyetemi tanár, bőrgyógyász volt.

Középiskola: 1863–1871: bp.-i ref. gimn., I–VIII. oszt.

Baló József

orvos, patológus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1940. ápr. 26., r. 1948. júl. 2., ig. 1948. nov. 17. – 1949. okt. 31., tanácskozó, 1949 okt. 31.; l. 1956. máj. 30., r. 1973. máj. 11.
(Budapest, 1895. november 10. – Budapest, 1979. október 9.;
a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Nemesség: Székely család, amely a nemességet 1670-ben Apaffy Mihálytól kapta, s ezt 1677-ben hirdették ki. Régi nemességüket 1786-ban legfelsőbb helyen igazolták. Előnév: nagybaczoni.

Apja: nagybaczoni Baló József (ref., Nagybacon, Háromszék vm., 1860. máj. 1. – Bp., 1916. nov. 28.). Tanítóképzőintézeti igazgató. Tanítói oklevelet szerzett a kolozsvári állami tanítóképzőben (1878), tanárképzőintézeti tanári oklevelet a budapesti *Paedagogium*ban (1881), magyar–francia szakos középiskolai tanári (1888) és bölcsészdoktori (1892) oklevelet a budapesti tudományegyetemen. Volt községi tanító, majd középiskolai tanár a budapesti piarista gimnáziumban (1881–1894). 1894-től haláláig, 1916-ig az I. kerületi tanítóképző intézet *(Paedagogium)* tanára, 1904-től igazgatója volt. Több országban járt tanulmányúton. A Tanítóképzőintézeti Tanárok Országos Egyesülete elnöke (1908–1916).

Apai nagyapa: nagybaczoni Baló József (ref., Nagybacon, 1830 – Nagybacon, 1891). Az 1848–49-es szabadságharcban huszárként harcolt.

Apai nagyanya: Benkő Róza (ref.)

Apai dédapa I.: nagybaczoni Baló József (ref. – Nagybacon, 1855). Nagybaconi birtokos.

Apai dédanya I.: Kósa Rákhel (ref.)

Anyja: szemerjai Demeter Irén (ref., Kolozsvár, 1871. szept. – Bp., 1957. ápr. 8.). Házasságkötés: 1892.

Anyai nagyapa: szemerjai Demeter Károly (ref., 1817 – Kolozsvár, 1901. okt. 6.). Ügyvéd, háztulajdonos, a kolozsvári ref. egyház pénztárnoka, majd főgondnoka. (Ősi jogon székely nemesi család.)

Anyai nagyanya: ilenczfalvi és kőszeghi Horváth Anna (– 1916-ban még élt). Házasságkötés: 1867. (A megözvegyült Demeter Károly második felesége volt.)

Vallása: ref.

Felesége: Banga Ilona (ref., Hódmezővásárhely, 1906. febr. 3. – Bp., 1998. márc. 11.). Házasságkötés: 1945. Biokémikus, a szegedi egyetem első női magántanára (1940), c. nyrk. tanár (1946), a biológiai tudományok doktora (1956), a hallei Leopoldina Akadémia tagja (1962). Szegedi és bécsi tanulmányok után 1929-ben szerzett a szegedi egyetemen vegyészdoktori diplomát. 1930–1945: Szentgyörgyi Albert munkatársa volt a szegedi egyetem Orvosi Vegytani Intézetében. 1945-től a bp.-i egy. orvosi kar Biokémiai Int. tanára. 1947-től vezette a férje igazgatása alatt álló budapesti I. sz. Kórbonctani és Rákkutató Int. kémiai laboratóriumát. 1955-ben közösen kaptak Kossuth-díjat. Apja: Banga Sámuel (ref., Hódmezővásárhely, 1881. ápr. 3. – 1972) a hódmezővásárhelyi ref. gimn. testnevelő tanára, anyja: Berényi Mária.

Középiskola: 1905–1913: budapesti I. ker. áll. főgimn., I–VIII. oszt., érettségi ugyanott: 1913.

Balogh Ernő

orvos, onkológus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1942. máj. 15., tanácskozó 1949. okt. 31., l. tagsága visszaállítva 1989. máj. 9.
(Nagyszalonta, Bihar m., 1890. augusztus 11. – Budapest, 1964. november 24.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Nemesség: Bihar megyei nemes család, amelynek nemességét 1825-ben és 1830-ban igazolták.

Apja: nemes Balogh Elek (ref., Nagyszalonta, 1845 –Nagyszalonta, 1916. jan. 2.). Pesten és Bécsben (1865–1866) járt egyetemre, 1868-tól Nagyszalonta tisztiorvosa, a Ferenc József r. lovagja (1912), a MÁV orvosi tanácsadója, a nagyszalontai református egyházmegye tanácsbírája. 1888-ban Bihar vm. virilistája (475 forint adó).

Apai nagyapja: nemes Balogh János, szabad hajdú. Fia a bécsi egyetem anyakönyvébe 1866-ban „Öconom”-ként jegyezte be (mezőgazda/gazdatiszt).

Anyja: nemes Kenyeres Ilona (ref., Nagyszalonta, 1852 – Bp., 1938. márc. 16.). Balogh Elek második felesége volt.

Anyai nagyapja: nemes Kenyeres János (ref., Nagyszalonta, 1818 – Nagyszalonta, 1881. dec. 29.). Ügyvéd. 1835–1839: *publicus*ként a debreceni ref. koll.-ban végezte a bölcsészetet és a jogot; közben 1836–1837-ben Késmárkon tanult. 18481849 előtt Nagyszalonta főbírója, 1849-től szolgabíró.

Anyai dédapa I.: nemes Kenyeres Mihály (ref.)

Vallása: ref.

Felesége: nemes Gödény Irma (ref., Balkány, 1890. dec. 3. – Budapest, 1960. szept. 23.). Házasságkötés: 1919. márc. 31. Apja: Gödény Ferenc (ref., Balkány, 1867 – Hajdúsámson, 1937) földbirtokos (1897: 366 kh, 1925: 882 kh), a hajdúsámsoni ref. egyház főgondnoka. Anyja: Goda Róza (ref., –1934). Gödény Irmának is volt birtoka (214 kh).

Középiskola: 1900–1908: aradi kir. kat. gimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1908. jún. 13.

Balogh Jenő

jogász, egyetemi tanár, miniszter

MTA tagság: l. 1901. máj. 10., r. 1912. máj. 2., ig. 1936. jún. 3. – 1945. ápr. 26., t. 1937. ápr. 29., tanácskozó 1949. okt. 31., r. tagsága visszaállítva 1989. máj. 9., főtitkár 1920. dec. 20.– 1935. nov. 7., másodelnök 1940. ápr.26. – 1943. máj. 14.,
(Devecser, Veszprém m., 1864. május 14. – Budapest, 1953. február 15.; Bőnyrétalapon nyugszik a családi sírhelyen.)

Nemesség: Veszprém megyei kisnemes család. Nemesi előnév: köveskáli.

Apja: Balogh Gábor (ref., Köveskál, Zala m., 1823. ápr. 30. – Győr, 1908. aug. 13.). Uradalmi ügyész, földbirtokos. A pápai ref. kollégiumban tanult (1836. ápr. 9. – 1845. aug. 18., 1841-től tógás diák), a jogot is itt végezte. 1846-ban ügyvédi képesítést szerzett. Az utolsó rendi országgyűlésen Deák Ferenc titkára volt. Az 1848–1849-es szabadságharcban közlegény, őrmester, majd honvéd főhadnagy az 56. honv. zászlóaljban. Később gr. Esterházy Pál ugoddevecseri uradalmainak és a zirci ciszterci rendnek az uradalmi ügyésze volt. Jelentős földbirtokot is szerzett. 1897-ben 628 kat. holdas birtoka volt Bőny-Rétalap Sóskútéri pusztáján. Győr vm. törvényhatósági bizottságának tagja (1888: 1938 Ft, 1892: 2021 Ft adóval). A győri ref. egyháznak gondnoka volt.

Apai nagyapja: nemes Balogh István (ref., Kiskovácsi, Veszprém m., 1777. máj. 17. –) nemesi közbirtokos.
Apai nagyanyja: nemes Győrffi Zsófia (ref., Köveskál, 1796. jan. 27. –)
Apai dédapa I.: nemes Balogh Pál (ref., Kiskovácsi –)
Apai dédapa II.: nemes Győrffi Pál (ref.), közbirtokos Köveskálon.
Apai dédanya II.: Sebestyén Julianna (ref.)
Anyja: nagyuhri/nagyúri Szentmihályi Etelka (ref., Győr, 1835. dec. 23. – Győr, 1914. ápr. 26.). Házasságkötés: Devecser, 1858.
Anyai nagyapja: nemes Szentmihályi Ferenc (ref., Győr-Révfalu, Győr m., 1791. szept. 23. –) nemesi kisbirtokos.
Anyai nagyanyja: nemes Laki Mária (ref., Bőny, Győr m., 1808. aug. 17. –).
Anyai dédapa I.: Szentmihályi János (ref., Győr-Révfalu)
Anyai dédanya I.: Major Katalin (ref., Győr-Szabadhegy –)
Anyai dédapa II.: nemes Laki Gergely (ref.) bőnyi nemesi közbirtokos.
Anyai dédanya II.: nemes Iványos Katalin (ref.) bőnyi nemesi közbirtokos családból.
Vallása: ref.
Felesége: 1. Schnierer Valéria (róm. kat., 1870 – Bp., 1894. jan. 2.). Házasságkötés: 1890. Szülei: Schnierer Aladár (róm. kat., Lajta-Bruck, 1836 – Bp., 1898) bp.-i jogi kari egyetemi tanár és mainthali Meiszel Friderika. 2. nyéki Németh Irma (róm. kat., Pozsony, 1869. aug. 24. –). Házasságkötés: 1907. ápr. 20. Apja: nyéki Németh Lajos (róm. kat., Pozsony, 1838. júl. 30. – Budapest, 1905. okt. 14.) kir. kúriai bíró, a Szt. István rend vitéze/kiskeresztese. Anyja: olgyai Olgyay Erzsébet (róm. kat., Olgya, Pozsony m., 1845 – Budapest, 1897. máj. 10.)
Középiskola: 1872–1874: pápai ref. főgimn., I–II. oszt., magántanuló; 1874–1880: győri róm. kat. (bencés) főgimn., III–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1880. máj.

BARABÁS SAMU

történész, levéltáros, paleográfus, diplomatikus

MTA tagság: l. 1910. ápr. 28.
(Papolc, Háromszék m., 1855. november 14. – Papolc, 1940. november 18.; Papolcon nyugszik.)

Nemesség: Az udvarhelyszéki Magyarhermányról származó lófő-rendű család. Barabás Samu a bécsi egyetem anyakönyvébe von Barabásként jegyezte be magát. Előnév papolci.

Apja: Barabás Sámuel (ref., Papolc – meghalt 1881 előtt). 1851-től 1873-ig papolci református kántortanító volt, majd miután az iskola községivé alakult, ennek is tanítója lett.

Apai nagyapja: Barabás Sámuel (ref.) 1821 és 1851 között református kántortanító volt Papolcon. Emellett jeles orgonaépítő, aki Háromszék és Csík megyében több község református templomába épített orgonát.

Anyja: nagyborosnyói Bede Anna (ref., Papolc)

Anyai nagyapja: Székely nemesi kisbirtokos Papolcon, ahol több határrész viseli a Bede család nevét. A család 1622-ben kapott nemességet, ezt 1785-ben legfelsőbb helyen igazolták.

Vallása: ref.

Nőtlen.

Középiskola: 1868–1872: sepsiszentgyörgyi református algimnázium, I–IV. oszt.; 1872–1876: székelyudvarhelyi református főgimnázium, V–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1876.

BAROS GYULA

irodalomtörténész, középiskolai tanár

MTA tagság: l. 1927. máj. 5.
(Budapest, 1876. január 22. – Budapest, 1936. október 17.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Apja: Baros László (ref.). Budapesti férfiszabó (a Józsefvárosban).

Anyja: Sári Mária (róm. kat.)

Vallása: ref.

Felesége: Kotzem Adelheid Etelka/Adelheid Kotzem (evang., 1876 – Budapest, 1972. márc. 5.). Nevelőnő volt báró Radvánszky Béla koronaőr gyermekei mellett. Házasságkötés: 1906.

Középiskola: 1886–1894: bp.-i református főgimnázium, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1894.

Bartók György

filozófus, ref. teológus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1927. máj. 5., r. 1945. máj. 30., tanácskozó 1949. okt. 31., r. tagsága visszaállítva 1989. máj. 9.
(Nagyenyed, Alsó-Fehér m., 1882. augusztus 3. – Budapest, 1970. november 26.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Nemesség: A család székely lófő nemessége az 1600-as évek elején kelt. Ezt a leszármazók a 17. és a 18. században többször igazolták. Előnév: málnási.

Apja: Bartók György (ref., Málnás, Háromszék m., 1845. ápr. 20. – Kolozsvár, 1907. dec. 19.). Református lelkész. A sepsiszentgyörgyi ref. algimnázium után a nagyenyedi Bethlen-kollégiumban fejezte be a középiskolát, s itt végezte a teológiát is. Két évet hallgatott a tübingeni egyetemen, ahol bölcsészdoktori oklevelet szerzett (1874), majd a kolozsvári egyetem magántanára lett (1876). Nagyenyedi és szászvárosi szolgálat után 1900-tól Kolozsváron lett ref. lelkész. Az erdélyi ref. egyházkerület főjegyzője, majd 1899-től haláláig püspöke volt.

Apai nagyapja: Bartók Ferenc (ref., Málnás, 1810. dec. 2. –). Székely kisbirtokos Málnáson. (Mellékneve: „huszár" = saját lován szolgáló *primipilus*).

Apai nagyanyja: gidófalvi Vitályos Lidia (ref., Gidófalva, Háromszék m., 1809. ápr. 16. –). Házasságkötés: 1832. nov. 20., Gidófalva.

Apai dédapa I.: Bartók Áron (ref.). Székely lovas katona, *primipilus*/lófő. Az Alsó-Fehér megyei Henningfalván élt. Nagyapja 1770-ben igazolta nemességét és a málnási előnevet.

Apai dédanya I.: Orbán Zsófia

Apai dédapa II.: Vitályos József (ref.). Székely nemes huszár, jubilált strázsamester. A család első ismert ősei a 17. században *primipilus*ok, saját lovon szolgáló székely lófők voltak. 1646-ban I. Rákóczi Györgytől címeres nemes levelet kaptak.

Apai dédanya II.: Imreh Rákhel (ref.)

Anyja: kisbaczoni Benedek Ida (ref., Nagyenyed, Alsó-Fehér m., 1852. szept. 5. – Bp., 1927. okt. 29.). A megözvegyült apa második felesége volt. Házasságkötés: 1881. okt. 21., Nagyenyed. A család nemessége a 17. század elején kelt.

Anyai nagyapja: kisbaczoni Benedek Sándor (ref., Nagyenyed, 1808. febr. – Nagyenyed, 1879. márc. 18.). Városi tisztviselő Nagyenyeden. A család nemessége a 17. század elején kelt.
Anyai nagyanyja: Szily Jozefa (ref., Nagyenyed, 1817. okt. 12. –Nagyenyed, 1897. ápr. 21.)
Anyai dédapa I.: Benedek Gábor (ref.)
Anyai dédanya I.: Fejérváry Anna (ref.)
Anyai dédapa II.: Szili József (ref.) „tekintetes praefectus" Nagyenyeden.
Anyai dédanya II.: nemes Zabolai Klára. Házasságkötés: 1816. márc. 25.
Vallása: ref.
Testvére: Bartók Margit (ref., Nagyenyed, 1886. márc. 6. – Bp., 1947. jún. 13.), férje Ravasz László (1882 – 1975) ref. püspök, az MTA tagja volt.
Felesége: 1. Ákontz Ilona (ref., Kolozsvár, 1884 – 1914. aug. 7.), házasságkötés: 1908. júl. 4. Ákontz Sándor örmény származású kolozsvári kézimunka- és rövidáru-nagykereskedő leánya. 2. Stammer Vilma (ref., Alsókorompa, Pozsony m., 1898. ápr. 17. – Bp., 1963. szept. 17.). Házasságkötés: Kolozsvár, 1918. aug. 3.
Középiskola: 1892–1900: szászvárosi ref. Kun-kollégium főgimnáziuma, I–VIII. oszt., érettségi ugyanott: 1900. jún. 20.

Bay Zoltán

fizikus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1937. ápr. 29., r. 1945. máj. 30.; tagsága megszűnt külföldre távozása miatt 1949. nov. 29., r. tagsága visszaállítva 1989. máj. 9., t. 1981. máj. 5.,
(Gyulavári, Békés m., 1900. július 24. – Washington, USA, 1992. október 4.; 1993. ápr. 10-től Gyulán, a Gyulavári református temetőben családi sírboltban nyugszik.)

Nemesség: A barczi nemesi előnév először Bay Zoltán apjának, Bay Józsefnek 1910-es gyászjelentésén tűnik fel, majd Ilona nevű testvérének 1912-es partecéduláján. Bay Józsefné gyászjelentésén ismét a barczi előnév szerepel 1931-ben. Bay Zoltán viszont később a ludányi előnevet kezdte használni. Valójában azonban a nemes Bay családok egyik ágával sem igazolható a kapcsolat, nem mutatható ki a kétségtelen leszármazás. Az első igazolható ősök a Gömör megyei Balogújfaluban és környékén elterjedt Balyó jobbágycsaládból származnak.

Apja: barczi Bay/Balyi József (ref., Alsókálosa, Gömör m., 1858. nov. 29. – Gyulavári, 1910. nov. 11.). Református lelkész. Miskolci ref. gimnáziumi, s debreceni teológiai tanulmányok után a Bihar megyei Árpádon volt segédlelkész későbbi apósa mellett. 1889-től a Gyulavári református egyházközség templomépítő lelkésze (1889–1910), a békésbánáti egyházmegye tanácsbírája.

Apai nagyapa: Balyo/Balyi/Baji Pál (ref., Balogújfalu, Gömör m., 1824 – 1885. márc. 17.). Uradalmi kasznár. 1849-es házassági anyakönyvében úgy szerepel mint „Gömör megyebeli Újfaluban lakó becsületes ifjú legény". Gyermekei születésekor 1850-ben külön jelző nélkül szerepel az anyakönyvben, 1856-ban és 1858-ban feleségével együtt mint az Alsókálosához tartozó Teskipusztán lakó „tiszt pár", 1871-ben pedig mint Méhiben lakó „ref. kasznár" van bejegyezve.

Apai nagyanya: Czégényi Hermina (ref., Magyarpokorágy, Gömör m., 1831. – Debrecen, 1909. dec. 5.). Házasságkötés: Zsíp, 1849. febr. 15.

Apai dédapa I.: Balyo Péter (ref.). Valószínűleg telkes jobbágy Balogújfaluban.

Apai dédanya I.: Szabó Erzsébet (ref., Szútor, Gömör m.)

Apai dédapa II.: nemes Czégényi József (ref.) magyarpokorágyi iskola tanító/oskola Rector.

Apai dédanya II.: Madár Zsuzsanna (ref.)

Anyja: Böszörményi Julianna (ref., Árpád, Bihar m., 1864 – Zsadány, 1931. dec. 3.). Házasságkötés: 1890.

Anyai nagyapa: Böszörményi Károly (ref., Jákóhodos, Bihar m., 1821 – Árpád, 1891. nov. 19.). Református lelkész. A debreceni ref. kollégiumban végezte a gimnáziumot, 1838-tól 1843-ig ugyanott tógátus, bölcsészetet, jogot és teológiát hallgatott. 1846-tól 1891-ig a Bihar megyei Árpád ref. lelkésze volt. Felmenői 300 éve lelkészek. A család egyik tagja 1646-ban kapott nemességet.

Anyai nagyanya: Szánthó Julianna (ref., Hegyközszentimre, Bihar m., 1827. – Nagyszalonta, Bihar m., 1899. febr. 17.). Házasságkötés: 1847.

Anyai dédapa I.: Böszörményi József (ref., Jákóhodos, Bihar m., 1791 –Tenke, Bihar m., 1870.). Református lelkész. Mezőtúri ref. gimnáziumi tanulás után 1812-től 1816-ig volt tógátus a debreceni kollégiumban. A Bihar megyei Gyantán, Tenkén és Nagyszerénden szolgált.

Anyai dédanya I.: Szele Klára (ref., 1795 –1853)

Anyai dédapa I. apja: Böszörményi József (ref., Debrecen, 1755 k. –). Református lelkész. A középiskolát és az akadémiai tagozatot a debreceni ref. kollégiumban végezte, 1770-ben subscribált. Jákóhodosi, paptamási, majd bihardiószegi ref. lelkészként szolgált.

Anyai dédapa I. anyja: Kuthi Klára (ref.)

Anyai dédanya I. apja: Szele Dániel (ref., Mezőkeresztes, Borsod m., 1760 k. –). Református lelkész. A gimnáziumi osztályokat Sárospatakon végezte, majd 1775-ben subscribált a debreceni ref. kollégiumban. Bihardiószegi ref. lelkész volt.

Anyai dédapa II.: Szánthó Dániel (ref., Hegyközszentimre, 1785 k. –). Református lelkész. A debreceni ref. kollégiumban tanult, majd Hegyközszentimrén szolgált.

Anyai dédanya II.: tordai Illyés Zsófia (ref.)

Anyai dédapa II. apja: Szánthó János (ref., Debrecen, 1743–1826). Református lelkész. A szatmári ref. gimnáziumban tanult, majd 1759-ben subscribált a debreceni ref. kollégiumban. Hegyközszentimrei és érsemjéni lelkész volt, s az érmelléki egyházmegye esperese.

Anyai dédanya II. apja: tordai Illyés János (ref., Hajdúszoboszló, Hajdú m., 1753 k. –). Református lelkész. Hajdúszoboszlón tanult, majd a debreceni kollégiumban subscribált 1769-ben. Sarkadon, majd Biharvajdán és a szintén Bihar megyei Szalárdon szolgált.

Vallása: ref.

Testvére: Bay Erzsébet (ref., Gyulavári, 1904. márc. 7. – 1991). Zongoratanárnő, akinek a férje Szabó István (ref., Debrecen, 1898. júl. 2. – Bp., 1969. febr. 19.) történész, levéltáros, egyetemi tanár, az MTA tagja volt.

Feleségei: 1. Lázár Ilona (ref. – 1977). Házasságkötés: 1932. 1945-ben elváltak. Szülei: Lázár Géza építészmérnök és Rádai Ilona (1894–1972). 2. Herczegh Júlia (unit., Torda, Torda-Aranyos m., 1924. nov. 2. –). Házasságkötés: 1947. Testnevelő tanárnő. Apja: Hercegh Kálmán Vilmos (róm. kat.) vezető MÁV-tisztviselő, anyja: Debreczeni Julianna (unit.).

Középiskola: 1910–1918: debreceni ref. kollégium főgimnáziuma, I–VIII. oszt.; éretts. ugyanott: 1918. jún. 27.

Beöthy Zsolt (1864-ig a keresztelés szerinti zoltán nevet használta)

irodalomtörténész, író, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1877. máj. 24., r. 1884. jún. 5., ig. 1893. máj. 12., másodelnök 1910. ápr. 28. – 1913. ápr. 24.
(Buda, 1848. szeptember 4. – Budapest, 1922. április 18.; a Kerepesi úti temetőben nyugszik)

Nemesség: A család 1656-ban kapott címeres nemes levelet. A nemességet Bihar megyében hirdették ki, majd Szabolcsban (1769), s Szabolcs vármegye bizonyítványa alapján Komárom megyében (1838). Előnév: szlováni.

Apja: Beöthy Zsigmond (ref., Komárom, Komárom m., 1819. febr. 17. – Komárom, 1896. jan. 29.). A középiskolát a komáromi bencés nagygimnáziumban végezte, majd a bölcsészeti osztályokat és a jog első évét a pozsonyi királyi akadémián. Jogtudományi doktori oklevelet a pesti egyetemen szerzett, s 1841-ben ügyvédi vizsgát tett. Pozsonyi jurátusság után Komáromban lett vármegyei aljegyző, majd szolgabíró. 1848–1849-ben a közoktatásügyi minisztériumban fogalmazó, majd titkár volt. Az önkényuralom idején Komáromban ügyvédkedett. 1861-ben országgyűlési képviselőnek választották. 1862-től bíróként működött: váltótörvényszék ülnöke (1862–), pesti kir. táblai bíró (1864–), kir. kúriai bíró (1870–), táblai tanácselnök (1883–1888). Népszerű író volt, a gyermekirodalom úttörője. A dunántúli ref. egyházkerületnek egyik világi vezetője.

Apai nagyapja: Beöthy Gáspár (ref., Léva, Bars m., 1786. jún. 25. – Komárom, 1864. aug. 15.). Apjával együtt Komáromba költözött, ahol főleg gabonakereskedéssel foglalkozott *(quaestor/mercator frumenti)*, s Komárom egyik legtekintélyesebb kereskedője lett. A Komárom megyei Szemere községben földbirtoka is volt. Komárom m. táblabírája.

Apai nagyanyja: Kovács Katalin (ref., Győr, 1795. febr. 19. – Bp., 1878. júl. 17.). Házasságkötés: Győr, 1815. jan. 29. Testvére Kovács Pál (ref., Dég, Veszprém m., 1808. júl. 1. – Győr, 1886. aug. 13.) győri orvos, író, az MTA tagja volt.

Apai dédapa I.: Beöthy János (ref., Léva, 1763. dec. 3. – Baja, Bács-Bodrog m., 1809. nov. 11.). 1780 körül Léváról Komáromba áttelepedve iparral, majd gabonakereskedéssel foglalkozott. A napóleoni háborúk idején hadiszállító volt bajai ügynökséggel.

Apai dédanya I.: nemes Fülöp Zsófia (ref., Komárom, 1763. febr. 17. – Komárom, 1819. jan. 2.)

Apai dédanya I. szülei: nemes Fülöp István és Kalicza Zsófia.

Apai dédapa II.: Kováts Ferenc (ref., Győr, 1746 – Dég, 1819. febr. 9.). Külföldön folytatott mérnöki tanulmányokat. Veszprém megye főmérnöke, majd gróf

Festetich Antal jószágigazgatója volt a dégi uradalomban. Szépirodalmi és ismeretterjesztő művek fordítója.

Apai dédanya II.: Eöry Julianna (ref.)

Anyja: Ferber Katalin/Karolina (róm. kat., Komárom, 1825. okt. 21. – Komárom, 1889. nov.). Házasságkötés: 1846. máj. 30. Testvére volt id. Szinnyei (korábban Ferber) József (1830–1913) bibliográfus, könyvtáros, irodalomtörténész, az MTA tagja, akinek fiai szintén az MTA tagjai lettek: ifj. Szinnyei József (1857–1943) nyelvész, egyetemi tanár és Szinnyei Ferenc (1875–1947) irodalomtörténész.

Anyai nagyapja: nemes Ferber Alajos (róm. kat., Komárom, 1792. febr. 3. – 1835. febr. 8.). Szitásmester (1821-ig), korcsmáros és borkereskedő, majd (1831 májusától) a révkomáromi dunai repülő-híd, a Vág-dunai állóhíd és piaci vám bérlője volt. A Ferber család a Vas megyei Pinkafőről származó nemesi família volt, amely 1582-ben kapott megújított magyar nemesi címeres levelet.

Anyai nagyanyja: Hikker Julianna (róm. kat., Komárom, 1797. dec. 30. – Komárom, 1836. máj. 9.). Házasságkötés: 1816. febr. 13.

Anyai dédapa I.: Ferber János (1756–1809)

Anyai dédanya I.: Kreutzer Teréz

Anyai dédapa II.: Hikker Ignác (róm. kat.) győrszigeti tímár.

Vallása: ref.

Felesége: 1. Rákosi (1867-ig Kremszner) Szidi (róm. kat., Ötvös, Somogy m., 1852. május 28. – Budapest, 1935. október 20.) színésznő, a Nemzeti Színház örökös tagja. Házasságkötés: 1872. júl. 21., 1878. jan. 21-én elváltak. Szülei: Rákosi (Kremszner 1867-ig) János (1806–1888) gazdatiszt és Vogel Anna (1818–1907). Testvére, Rákosi Jenő (1842–1929) író, újságíró, lapszerkesztő, az MTA tagja volt. 2. tunyogi Szűcs Gizella. Házasságkötés: Debrecen, 1879. jún. 1., 1881. jún. 1-én elváltak. 3. boczonádi Szabó Aranka (róm. kat., 1860 – Bp., 1937. dec. 6.). Házasságkötés: 1881. okt. 11. Apja: boczonádi Szabó József 1848–1849-es őrnagy, később altábornagyként a Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia parancsnoka. Anyja: homoródszentpáli Szentpály Janka.

Középiskola: 1859–1862: komáromi bencés algimn., I–III. oszt.; 1862–1867: pesti ref. főgimnázium; érettségi ugyanott: 1867.

Bernát István

jogász, agrárpolitikus, a szövetkezeti mozgalom úttörője, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1906. márc. 23., r. 1927. máj. 5.
(Rimaszombat, Gömör m., 1854. július 3. – Budapest, 1942. január 19.; a Farkasréti temetőben nyugszik)

Nemesség: Maga Bernát István, mint országgyűlési képviselő és a Magyar Gazdaszövetség igazgatója kapta a nemességet 1908. május 9-én korláti előnévvel.

Apja: Bernáth József (ref., Rimaszombat, 1807. máj. 27. – Rimaszombat, 1876. szept. 22.). Pesten végezte gyógyszerészeti tanulmányait, gyógyszerész *(diplomaticus paticarius)*, földbirtokos (200 kat. hold Korláti község határában), Rimaszombat város gazdasági tanácsosa, a ref. egyház presbitere.

Apai nagyapja: Bernáth József (ref., Rimaszombat, 1778. ápr. 14. – 1858), városi *senator* Rimaszombatban, a ref. egyház presbitere.

Apai nagyanyja: Petrik Zsuzsanna (evang., 1784 – Rimaszombat, 1842. nov. 10.). Házasságkötés: Rimaszombat 1806. május 28.

Apai dédapa I.: Bernáth István (ref.). Mint a rimaszombati ref. egyház németül is tudó megbízottjával, 1784-ben vele küldték az egyház felségfolyamodványát Bécsbe II. Józsefhez, hogy a Mária Terézia által 1771-ben betiltott gimnáziumot újraindíthassák.

Apai dédanya I.: Papp Erzsébet (ref.)

Anyja: nemes Szügyi Terézia (ref., Rimaszombat, 1814. nov. 21. – 1871). Házasságkötés: 1832. máj. 28.

Anyai nagyapja: nemes Szügyi Gábor (ref., Rimaszombat, 1790. márc. 1. –). Rimaszombati tanulmányok után 1806-ban subscribált a debreceni ref. kollégiumban. Táblabíró, Rimaszombat polgármestere.

Anyai nagyanyja: nemes Rácz Zsuzsanna (ref.)

Anyai dédapa I.: Szügyi Mihály (ref., 1749 – Rimaszombat, 1822. nov. 4.). A rimaszombati gimnázium után tanult a sárospataki ref. kollégiumban is, ahol 1767-ben subscribált. Az 1780-as években a vármegyénél ő járt el a betiltott rimaszombati református gimnázium újraindítása érdekében; városi tanácsos, a ref. egyháztanács tagja, 1800 körül az iskola inspectora volt.

Anyai dédanya I.: Perjéssi Borbála (ref., 1755 k. –)

Anyai dédapa I. szülei: Szügyi János és Szívós Zsuzsanna

Vallása: ref.

Felesége: nemes Guary Emília, felsőszelestei és guari (róm. kat., Vág, Sopron m., 1869. szept. 2. – Bp., 1945. márc. 21.). Házasságkötés: 1895. febr. 16. Apja: Guary Pál (róm. kat., Rábahídvég, Vas m., 1837. jan. 7. – Vág, 1886. dec. 16.) középbirtokos (kb. 300 khold), anyja: nagybaráthi Huszár Mária (róm. kat., szül. 1849 k. – Vág, 1922. nov. 17.).

Középiskola: 1864–1870: rimaszombati egyesült protestáns gimn., I–VI. oszt.; 1870–1871: pozsonyi evang. líceum, VII. oszt.; 1871–1872: bp.-i ref. főgimn., VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1872.

BETHLEN ISTVÁN GR.

nagybirtokos, politikus, miniszterelnök

MTA tagság: t. 1928. máj. 18.
(Gernyeszeg, Maros-Torda m., 1874. október 8. – Moszkva, 1946. október 5.; ismeretlen helyen nyugszik.)

Nemesség: 12. századi eredetű birtokos nemzetség. Bethlen István dédapjának dédapja, Bethlen Miklós az erdélyi fejedelemség kancellárja kapta 1696-ban az erdélyi grófi rangot. Előnév: bethleni.

Apja: Bethlen István gr. (ref., Kolozsvár, 1839. márc. 8. – Bécs, 1881. okt. 28.). Földbirtokos. Házitanítója Gyulai Pál (1826–1909) a későbbi író, irodalomtörténész volt. Művelt, eszes embernek tartották, de betegsége miatt közhivatalt nem vállalt.

Apai nagyapja: Bethlen János gr. (ref., Pest, 1792. febr. 9. – Pest, 1851. márc. 18.). Földbirtokos, cs. kir. kamarás. A reformkori erdélyi országgyűléseken a liberális ellenzék egyik legismertebb politikusa, akit „Erdély első polgárának" is neveztek. 1848 tavaszán az országgyűlés az ő elnöklete alatt mondta ki Erdély és Magyarország unióját. 1848 júniusától az első népképviseleti országgyűlés tagja, szeptembertől erdélyi kormánybiztos. Szerepet játszott októberben az agyagfalvi székely gyűlésen. 1849-től Pesten, 1853-tól Kolozsváron élt. Szerepe volt a kolozsvári állandó Nemzeti Színház létrehozásában és az Erdélyi Múzeum megalapításában. Körülbelül 10 ezer holdnyi birtoka volt, hagyatékának összértéke 300 ezer forint.

Apai nagyanyja: hadadi báró Wesselényi Zsuzsanna (ref., Kolozsvár, 1808. márc. 19. – Vajdakamarás, Kolozs m., 1891. okt. 6.). Házasságkötés: Kolozsvár, 1837. szept. 6. (második feleség volt).

Apai dédapa I.: Bethlen Sámuel gr. (ref., – 1815). Az ő ükapja volt Bethlen János (1613–1678), aki Kemény János és Apafi Mihály fejedelmek kancellárja, Erdély történetírója s egyik leggazdagabb embere volt. Dédapja, Bethlen Miklós (1642–1716) emlékiratíró. Ő alkudta ki az Erdély önkormányzatát biztosító Diploma Leopoldiumot (1691), s ő kapta 1696-ban a bethleni Bethlenek grófi rangját.

Apai dédanya I.: fricsi Fekete Klára

Apai dédapa II.: hadadi báró Wesselényi Farkas (ref., 1782 – Hadad, Szilágy m., 1851. aug. 8.) cs. kir. kamarás, v.b.t.t., több ízben Külső-Szolnok vármegye főispánja, az 1848-as erdélyi országgyűlés királyi hivatalosa.

Apai dédanya II.: bethleni gróf Bethlen Júlia (ref.)

Anyja: széki római szent birodalmi gróf Teleki Ilona (ref., Gyömrő, Pest m., 1849. júl. 26. – Kolozsvár, 1914. dec. 3.). Házasságkötés: Kolozsvár, 1870. jan. 5. XIV. századi eredetű birtokos nemzetségből származott, amely 1408-ban kapott címeres nemeslevelet. Apai örökségként ő kapta a 4–5 ezer hold körüli, Gyömrő melletti ócsai uradalmat.

Anyai nagyapja: széki gr. Teleki Domokos (ref., Marosvásárhely, 1810. ápr. 1. – Gernyeszeg, 1876. máj. 1.). Földbirtokos, politikus, történész, az MTA tagja volt. A nagyenyedi református kollégiumban és a pesti egyetemen tanult. 1831-ben ügyvédi vizsgát tett. Nagy hatással voltak rá Széchenyi István eszméi. A reformkorban „vándorpatriótaként" megyegyűlésről megyegyűlésre járva terjesztette a reformeszméket. Az 1846 őszén megnyílt kolozsvári országgyűlésen az úrbérrendezésért küzdött. Az 1848-as első népképviseleti országgyűlés tagja. Novemberben visszavonult a közélettől. Történeti és agrárgazdasági stúdiumokat végzett, tanulmányokat publikált. 1861-től visszatért a politikai életbe. Erdély egyik vezető dualizmuskori közéleti tekintélye és az erdélyi református egyházkerület és a marosvásárhelyi református kollégium főgondnoka volt. 1852-ben 6000 forintos alapítványt tett a székelyudvarhelyi református kollégium javára.

Anyai nagyanyja: széki gr. Teleki Klementine (ref., 1827. márc. 9. – Kolozsvár, 1894. ápr. 18.). Házasságkötés: 1847. nov. 14. Árvaházakat támogatott, segélyalapokat hozott létre, kultúregyesületeket szervezett, Gernyeszegen óvodát alapított.

Anyai dédapa I.: széki gr. Teleki József (ref., Szirák, Nógrád m., 1777. dec. 25. – Kolozsvár, 1817. ápr. 7.). Főkormányszéki tanácsos. Az ő ükapja volt Teleki Mihály (1634–1690), a széki Telekiek törzsatyja, Apafi Mihály fejedelem kancellárja, aki 1685-ben I. Lipóttal kötött titkos egyezményben igyekezett biztosítani az erdélyi fejedelemség belső önállóságát. 1690-ben ő kapta a német–római birodalmi grófi rangot.

Anyai dédanya I.: széki gróf Teleki Zsófia (ref., 1784. dec. 4. – Gernyeszeg, 1844. aug. 10.)

Anyai dédapa II.: széki gróf Teleki Sámuel (ref., Kolozsvár, 1792. nov. 7. – Pest, 1857. febr. 19.). Cs. kir. kamarás, a dunamelléki református egyházkerület főgondnoka.

Anyai dédanya II.: királyfiai báró Jeszenák Lujza (1803 – Graz, Ausztria, 1870. ápr. 20.). Házasságkötés: 1826. jún. 16.

Vallása: ref.

Felesége: bethleni gróf Bethlen Margit (ref., Bp., 1882. aug. 6. – Bp., 1970. jan. 7.). Házasságkötés: 1901. Író, újságíró. Apja: gróf Bethlen András (ref., Kolozsvár, 1847. júl. 26. – Bethlen, 1898. aug. 25.). Politikus, főispán, szabadelvűpárti országgyűlési képviselő, földművelésügyi miniszter (1890–1894). Anyja: Mocsonyi Lívia (Bp., 1862. márc. 4. – 1944).

Középiskola: 1883–1893: bécsi Therezianum, a *Vorbereitungsklasse*t kétszer járta, és I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1893.

BUZA LÁSZLÓ

jogász, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1938. máj. 6.; r. 1946. júl. 24.
(Sárospatak, Zemplén m., 1885. február 8. – Budapest, 1969. október 18.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Nemesség: A címeres nemes levelet 1606-ban Bocskay Istvántól kapták; előnév: váradi.

Apja: Buza János (ref., Szentistvánbaksa, Abaúj m., 1848. ápr. 29. – Sárospatak, 1912). Sárospataki diákoskodás, teológiai tanulmányok és a segédlelkészi vizsga letétele után a bp.-i egyetemen és a tanárképzőben szerzett természetrajz tanári képesítést (1873. dec. 24.). A sárospataki ref. főisk. gimnáziumának tanára (1872. okt. 25. – 1912), igazgatója (1880–), a Természetrajzi Gyűjtemény őre (1873–1910), a *Sárospataki Lapok* szerkesztője, a sárospataki városi képviselő-testület tagja (1891–1912).

Apai nagyapja: nemes Buza János (ref., Szentistvánbaksa, 1800. jún. 28. –). Nemesi közbirtokos Szentistvánbaksán.

Apai nagyanyja: nemes Sebő Mária (ref., Szentistvánbaksa, 1809. ápr. 30. –)

Apai dédapa I.: nemes Buza László, ő költözött a 18. sz. végén az Abaúj megyei Beretről Szentistvánbaksára.

Apai dédanya I.: nemes Illési Mária. A család nemességét III. Károly adományozta 1720. nov. 10-én.

Apai dédapa II.: nemes Sebő János (Szentistvánbaksa). A család nemességét 1633-ban II. Ferdinánd adományozta.

Apai dédanya II.: Jeney Mária (Szentistvánbaksán élő közbirtokos nemesi családból)

Anyja: Liszkay Teréz (ref., Sárospatak, 1852. dec. 13. – Sárospatak, 1901. jún. 17.)

Anyai nagyapja: Liszkay Dániel (ref., Sárospatak, 1821. júl. 22. – Sárospatak, 1853. aug. 3.) kézműves Sárospatakon.

Anyai nagyanyja második férje, az anya nevelőapja: Arday Károly (ref., Sárospatak, 1812. ápr. 15. – Buda, 1870. máj. 22., a Pest megyei Gyömrőn temették), gróf Teleki Sándor és Teleki Gyula gyömrői jószágigazgatója, a fővárosi Nemzeti Kör egyik igazgatója.

Anyai nagyanyja: Baksay Erzsébet (ref., Sárospatak, 1827. dec. 19. – Sárospatak, 1890. nov. 25.). Régi Abaúj megyei nemes család. Minden testvére a sárospataki ref. kollégiumban tanult, s ref. lelkész vagy tanár volt.

Anyai dédapa I.: Liszkay András (ref., Sárospatak)

Anyai dédanya I.: Leskó Juliánna (ref., Sárospatak, 1799. febr. 16. –)

Anyai dédapa II.: nemes Baksay József (ref., Sárospatak, 1794. nov. 18. – Sárospatak, 1875. szept. 6.) közbirtokos, szőlőbirtokos, városbíró Sárospatakon.

Anyai dédanya II.: nemes Főző Julianna (ref., Sárospatak, 1799. ápr. 29. – Sárospatak, 1890. jan. 5.)

Vallása: ref.

Felesége: Szádeczky-Kardoss Jolán (ref., Bp., 1893. márc. 15. – 1944. ápr. 20.), Szádeczky-Kardoss Gyula (ref., Pusztafalu, Abaúj m., 1860. dec. 30. – Kolozsvár, 1935. nov. 8.), geológus, kolozsvári egyetemi tanár és Molnár Jolán (evang., Bp., 1866 – Bp., 1936. nov. 9.) lánya. Házasságkötés: 1913. ápr. 19., Kolozsvár.

Középiskola: 1895–1903: Sárospataki ref. koll. gimnáziuma, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1903.

Csánki Dezső

történész, levéltáros, államtitkár

MTA tagság: l. 1891. máj. 8.; r. 1900. máj. 4.,
másodelnök 1931. máj. 15. – 1933. ápr. 29.
(Füzesgyarmat, Békés m., 1857. május 18. – Budapest, 1933. április 29.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Apja: Csánki Benjámin (ref., Komádi, Bihar m., 1818. dec. 5. – Füzesgyarmat, 1884. ápr. 1.). Református lelkész. A debreceni református kollégium gimnáziumába járt, 1834-ben subscribált (ekkor már apja meghalt), 1834-től három évig bölcsészetet, 1836-tól két évig jogot, 1837-től három évig teológiát hallgatott. 1847-től 1884-ig Füzesgyarmat református lelkésze volt, a békésbánáti ref. egyházmegye tanácsbírája.

Apai nagyapja: Csánki István (ref., Vác, 1785 – Komádi, 1834-ben már nem élt). 1807-ben subscribált a debreceni ref. koll.-ban, 1812–1814: *rector* volt

Komádiban, 1818 k. segédlelkész volt Komádiban. Az 1820-as években a Bihar megyei Ártánd, majd Bojt református lelkésze volt.

Apai nagyanyja: Nagy Katalin, 1834-ben már özvegyként élt Komádiban, a debreceni kollégiumi nyilvántartás szerint: *plebejus*/közrendű.

Apai dédapa I.: Tsánki János (ref.) negyedtelkes váci jobbágy, szőlője 7 kapás (kb. 1–1½ kat. hold szőlőterületnek felel meg)

Apai dédanya I.: Bodonyi Sára (ref.)

Anyja: Bergmann Emilia (evang., – meghalt 1877 előtt). Testvére, Bergmann Amália Csák János vésztői ref. lelkésznek a felesége volt.

Anyai nagyapja: Bergman József (evang., Szárazd, Tolna m., 1801 – Füzesgyarmat, 1877. jún. 15.). Füzesgyarmati uradalmi tiszt. Testvére Bergman Frigyes (1814–1881) györkönyi (Tolna m.) evangélikus lelkész.

Anyai dédapa I.: Bergman Christian Teofil (evang., Sopron 1767. máj. 29. –) A soproni evang. líceumban és Jénában (1790–1791) tanult, evangélikus lelkész Szárazdon, Tolna megyében.

Anyai dédapa I. szülei: Bergmann Christian Ehrenfried (evang.) üveges mester, aki 1765-ben szerzett polgárjogot Sopronban. Apja a szászországi Zittauban posztókészítő volt. Felesége egy soproni üveges özvegye volt, 1765. ápr. 14-én kötöttek házasságot.

Anyai dédanya I.: Wolmuth Zsuzsanna (evang.)

Testvére: Csánki Benjámin (ref., Füzesgyarmat, 1868. jan. 3. – Debrecen, 1943. jún. 5.). A debreceni egyetem hittudományi karának professzora. Az ő veje volt Tóth Lajos (1876–1936) jogtudós, debreceni egyetemi tanár, az MTA tagja.

Vallása: ref.

Felesége: 1. felesége Matterny Gizella (evang., Eperjes, 1858. máj. 8. – Bp., 1916. dec.). Házasságkötés: 1880. Apja: Matterny József (– Sátoraljaújhely, 1901. ápr. 17.) sátoraljaújhelyi szabó mester, anyja: Sebők Ottilia. 2. felesége Tomanek Paula (róm. kat. – Bp., 1938. dec. 7.)

Gyermeke: Csánki Dénes (1885–1972) a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója, festőművész, művészettörténész.

Középiskola: 1867–1872: debreceni református főgimnázium, I–V. oszt.; 1872–1875: késmárki evangélikus líceum, VI–VIII. oszt.; érettségi Késmárk: 1875.

Császár Elemér

irodalomtörténész, középiskolai és egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1909. ápr. 29., r. 1922. máj. 11., ig. és t. 1938. máj. 6.
(Budapest, 1874. augusztus 27. – Budakeszi, Pest m., 1940. július 6.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Apja: Császár (1862-ig Kaiser) Károly (ref., 1870-ig róm. kat., Pest, 1842. jan. 20. – Bp., 1891. ápr. 30.). Főreáliskolai tanár, biztosítási matematikus, matematikai szakíró. Pesten a piaristáknál tanult, majd maga is belépett a rendbe, s tanított a piaristák temesvári és nagybecskereki gimnáziumában. Matematika–fizika szakos tanári (1866) és bölcsészetdoktori oklevelet (1868) szerzett. 1870-ben kilépett a piarista rendből, s áttért a református vallásra. 1870-től a pesti egyetem magántanára volt. 1871-től haláláig a pesti IV. kerületi főreáliskolában tanított, s mellette 1882-től a Magyar–Francia Biztosító Társaság matematikai tanácsosa volt.

Apai nagyapja: Kaiser Mátyás (róm. kat., Tata, Komárom m., 1814. febr. 18. – Bp., 1878. aug. 7.). Pesti, józsefvárosi asztalosmester. (Házasságon kívül született, anyja nevét viselte.)

Apai nagyanyja: Polák Erzsébet (róm. kat., Pilisborosjenő, Pest m., 1818. okt. 16. – Bp., 1874)

Apai dédanya I.: Kaiser Jozefa (róm. kat., Zsámbék, Pest m., 1797. márc. 29. –)

Apai dédanya I. apja: Kaiser József (róm. kat.). Zsámbéki *colonus*/jobbágy.

Apai dédapa II.: Polák András (róm. kat., Pilisborosjenő, 1791. nov. 30. – Pest, 1856. júl. 28.). Pilisborosjenői *inquilinus*/zsellér, gazdálkodó.

Apai dédanya II.: Maisermann Mária Anna (róm. kat., Pilisborosjenő, 1794. máj. 13. –). Házasságkötés: 1813. febr. 10.

Anyja: kisfaludi Pikéthy Etelka (róm. kat., Arad, 1849. okt. 10. – Bp., 1928. dec. 9.). Házasságkötés: 1872. szept. 4., Illye, Bihar m.

Anyai nagyapja: kisfaludi Pikéthy (Pighetti) Károly (róm. kat., Kisfalud/Engelbrunn/Angyalkút, Temes m., 1805. jan. 25. – Bp., 1880. ápr. 15.). 1848–1849-es honvédtiszt, majd útmester volt Illyén. Arad megyei nemes család.

Anyai nagyanyja: Baumgarten Mária bárónő (róm. kat., Sopron, 1817. ápr. 28. – Arad, 1853. aug. 9.). Házasságkötés: Pest, 1843. jan. 7.

Anyai dédapa I.: Pigetti István (Borosjenő, Arad m., 1777 – Kisfalud, 1847. ápr. 17.). 1801-ben kapott adománylevelet a kisfaludi birtokra. 1842-ben erre vezették rá a nemességét elismerő kihirdetés záradékát.

Anyai dédanya I.: Bartosságh Borbála

Anyai dédapa II.: báró Baumgarten József (róm. kat. – 1839. márc. 15.) császári alezredes, részt vett a török elleni, majd a Napóleon elleni hadjáratokban;

az asperni csatában (1809) súlyosan megsebesült. A családnak 1675-ös tiroli nemessége és 1722-es magyar bárói rangja volt.

Anyai dédanya II.: báró Hauer Johanna (róm. kat.), osztrák örökös bárói rang: 1793.

Vallása: ref.

Testvérei: Császár Károly (ref., Bp., 1879. ápr. 17. – Bp., 1945. jan. 1.) miniszteri tanácsos, akinek a fia, Császár Ákos (1924–2017) az MTA tagja volt; Császár Ernő (ref., Bp., 1881. jan. 17. – Bp., 1952. jan. 15.) irodalomtörténész, akinek a veje, Mályusz Elemér (1898–1989) történész, egyetemi tanár, az MTA tagja volt.

Felesége: Hajnik Mária (róm. kat., Bp., 1878. jún. 19. – Bp., 1939. ápr. 20.). Házasságkötés: 1902. jún. 30. Apja: Hajnik Imre (róm. kat., Pest, 1840. ápr. 5. – Bp., 1902. aug. 30.) jogtörténész, a bp.-i egyetem tanára, aki az MTA tagja volt. Anyja: Heinrich Mária (róm. kat., Bp., 1857. aug. 1. – Bp., 1904. szept. 7.), aki magas rangú bírói családból származott. A Hajnik család nemességének kelte: 1808.

Középiskola: 1883–1891: bp.-i evangélikus főgimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1891.

Császár Elemér

fizikus, radiológus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1928. máj. 18., tagsága bírósági ítélet alapján törölve
(Gige, Somogy m., 1891. december 6. – Budapest, 1955. augusztus 7. A Farkasréti temetőben nyugszik)

Apja: Császár István (ref., Magyarsók, Nyitra m., 1854. júl. 26. – Gige, 1921. márc. 26.). Ref. lelkész. A gimnáziumot a pápai református kollégiumban és a pozsonyi evangélikus líceumban, a hittanszakot a debreceni református kollégiumban végezte. A belsősomogyi egyházmegyében kezdett szolgálni, 1879-ben tett kápláni vizsgát, s 1884-ben szentelték fel. 1890-ig Görgeteg és Nemeskisfalud, majd 1890-től haláláig Gige református lelkésze volt.

Apai nagyapja: Császár Ferenc (ref., Mohi, Bars m. –). Iskolatanító volt a Nyitra megyei Magyarsókon és Szelőcén.

Apai nagyanyja: nemes Fekete Julianna (ref.)

Anyja: Szücs Katalin (ref., Somogyviszló, Somogy m., 1863. szept. 29. – Bp., 1945. jan. 1.)

Anyai nagyapja: Szücs Mihály (ref., Nagyigmánd, Komárom m., 1829. dec. 26. – Somogyviszló, 1891). Református lelkész. 1840-ben iratkozott be a pápai

református kollégium gimnáziumába. 1846-ban subscribált ugyanott, s elvégezte a hittanszakot. 1850-től népiskolai tanító, majd segédlelkész volt a belsősomogyi egyházmegyében. 1857-ben szentelték fel, s 1861-től haláláig Somogyviszló református lelkésze volt.

Anyai nagyanyja: Németh Terézia (ref.)

Anyai dédapa I.: Szücs Pál (ref. – 1840-ben már nem élt). Borbély volt Nagyigmándon.

Anyai dédanya I.: Csirke Julianna (ref.)

Vallása: ref.

Nőtlen volt.

Középiskola: 1902–1910: csurgói református főgimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1910. jún. 24.

Csűry Bálint

nyelvész, középiskolai és egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1927. máj. 5.
(Egri, Szatmár m., 1886. február 13. – Debrecen, 1941. február 13.; a debreceni köztemetőben nyugszik.)

Nemesség: A Csűry család nemességét Szatmár megye igazolta.

Apja: Csűry Miklós (ref.). Kis földön gazdálkodó, de két fiát taníttató földműves volt.

Anyja: Sigmond Kádár Julianna (ref., – fia elemi iskolás korában elhunyt). Kisnemesi eredetű földműves családból származott. A család nemeslevele 1689-ben kelt.

Felesége: Magoss Erzsébet (ref., Egri, Szatmár m., 1895 – Debrecen, 1964. aug. 31.). Házasságkötés: Kolozsvár, 1920. Apja: Magoss Ferenc (ref., 1861–). A Szatmár megyei Egri (1890–1912), majd Mikola (1912–) községek református lelkésze, a nagybányai egyházmegye lelkészi főjegyzője.

Gyermeke: Csűry István (ref., Mikola, Szatmár m., 1921. júl. 2. – Debrecen, 1980. dec. 3.). A debreceni Egyetemi Könyvtár főigazgatója.

Középiskola: 1897–1905: szatmárnémeti református főgimnázium, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1905. jún. 24.

DADAY JENŐ

zoológus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1889. máj. 3., r. 1910. ápr. 28.
(Búzamező, Szolnok-Doboka m., 1855. május 24. – Budapest, 1920. március 20.; Kisújszálláson, a családi sírboltban nyugszik.)

Nemesség: A magyarországi eredetű család a 17. század elején származott be Erdélybe. Nemességüket 1654-ben III. Ferdinánd adományozta. Előnév: deési.

Apja: Daday Elek (ref., Semesnye, Szolnok-Doboka m., 1828. júl. 17. – Semesnye, 1910. márc. 17.). Kolozsvári ref. kollégiumi tanulmányok után a kolozsvári kir. jogakadémián szerzett jogi végzettséget. 1848 júliusában joggyakornokként honvédnek állt, őrmester, majd hadnagy lett, végül főhadnagy. A fegyverletétel után Semesnyén, örökölt családi birtokán (26 kat. hold) gazdálkodott, amelynek nagyságát sikerült igen nagy mértékben gyarapítania (230, majd 347 holdra gyarapította). 1861-ben szolgabíró, majd dési rendőrkapitány lett. Később a dési kir. törvényszéken telekkönyvvezető volt. A semesnyei református egyház gondnoka volt.

Apai nagyapa: Daday István (ref., Dés, Szolnok-Doboka m., 1786 – Búzamező, 1861. márc. 27.). Közép és felső tanulmányait a joggal és a teológiával együtt Nagyenyeden folytatta. Az 1808-as végzés után 1809-ben inszurgens hadnagy volt. 1814-ben megházasodva felesége birtokán, Semesnyén telepedett le. Egy ideig gazdatiszt volt Szilágycsehiben. Birtokait gyarapította, így a jobbágyfelszabadítás után Kisigricén (Szolnok-Doboka megye) hat jobbágy és 71 hold, Semesnyén négy jobbágy és 25 hold után kapott kárpótlást (1195 forint). Semesnyén belsőségei és 184 hold nemesi jogú földje volt. (Utóbbit hét gyermeke között egyenlően osztotta el.) 1840-ben szolgabíró volt, 1847-ben megyei útbiztos, később a községi jegyzői hivatalt is elvállalta.

Apai nagyanya: kolozsvári Péchy Klára (ref., Semesnye, 1793. dec. 6. – Semesnye, 1847. okt. 9.). Házasságkötés: 1814.

Apai dédapa I.: Daday János (ref., Dés, 1755. jan. 1. – Dés, 1842). A dési református iskolában, majd a nagyenyedi kollégiumban tanult, 1775-ben subscribált. Dés városi szenátor-főorátor (1797–1800), hegybíró és *judicum assessor*/bírósági ülnök (1806–1818) volt.

Apai dédanya I.: margitai Papp Mária (ref.). Dés városi polgári családból származott.

Apai dédapa I. apja: Daday János (ref., Dés, 1718. jan. 18. – Dés, 1795). Tanult a nagyenyedi református Bethlen-kollégiumban is. 1745-től 1750-ig Dés város szenátora. 1755-től 1779-ig a Szolnok-Doboka megyei Csatányban volt ispán. 1784-től Dés város és a vármegye *assesso*ra/ülnöke.

Apai dédapa I. anyja: nemes Etei Mária (ref.)

Apai dédapa I. nagyapja: Daday József (ref., 1660 k. – Dés, 1750 k.) A nagyenyedi református kollégiumban tanult. 1695-ben királyi táblai írnok volt, majd Dés városi és vármegyei assessor. 1719 és 1731 között pedig városi prókátor. 1740-től 1750-ig ő volt a dési református egyház főkurátora.

Apai dédapa I. nagyapjának felesége: Oláh Mária, aki kolozsvári nemes családból származott.

Apai dédapa I. dédapja: Daday János (ref., Tiszadada, Szabolcs m., 1608 – Küküllővár, Kis-Küküllő m., 1668). Tanult a szatmári református kollégiumban, majd Debrecenben, ahol 1630-ban subscribált. 1636–1638-ban a hollandiai Franeker és Leyden egyetemén hallgatott teológiát. 1639-ben küküllővári lelkész lett, s egyszersmind a küküllői egyházmegye esperesévé választották. Ezt a tisztséget haláláig betöltötte. 1662-től a nagyenyedi kollégium egyik kurátora. Nagy szerepe volt a kollégium áttelepítésében a tatárok által elpusztított Gyulafehérvárról Nagyenyedre.

Apai dédapa I. dédapjának feleségei: 1. Kornelia Van Uilenberg Utrechtből. (Visszament Hollandiába.) 2. kászoni Kászoni Anna (ref.). Vagyonos családból származott, ő az utódok anyja.

Apai dédapa II.: Péchy Imre (ref., Dés, 1765 – Semesnye, 1837) Birtokos nemes, szolgabíró (1810–1818). Birtokai voltak Szolnok-Doboka megyében Désen, Désaknán, Oroszmezőn és Semesnyén, ahol maga is lakott.

Apai dédanya II.: Fejérdi Róza (ref.). Semesnyei birtokos nemes családból származott.

Apai dédapa II. apja: Péchy Ádám (ref., Székelymuzsna, Udvarhely m., 1740 – Dés, 1821). Désen és más településeken is voltak birtokai.

Apai dédapa II. anyja: nemes szakmári Mester Mária (ref.)

Apai dédapa II. nagyapja: Péchy Sámuel (ref., 1700 k. –). Református lelkész. A székelyudvarhelyi református kollégiumban tanult, ahol 1717-ben írta alá az akadémiai tagozat törvényeit. Az Udvarhely megyei Muzsna református lelkésze lett. Nemes családból származott, amely Bocskai idején került Magyarországról Erdélybe. 1636-ban Horgospatakán kaptak birtokot I. Rákóczi Györgytől.

Apai dédapa II. nagyapjának felesége: Etzkey Sára (ref.)

Anyja: kisbúni Méhesy Sarolta (ref., 1833 – Semesnye, 1883. aug. 19.). Házasságkötés: 1853.

Anyai nagyapa: kisbúni Méhesy József (ref.). Belső-Szolnok megyei szolgabíró 1848-ban.

Anyai nagyanya: ürmösi Boldizsár Rozália. Régi Udvarhely megyei székely nemes családból származott.

Anyai dédapa I.: kisbúni Méhessy Péter (ref.). Főhadnagy. Apjával, Méhessy József udvari titkárral és testvéreivel 1793-ban kapták a nemességet.

Anyai dédanya I.: báró Bánffy Anna (ref.). Második házasság volt. (Korábban özv. Cserényi Istvánné).

Vallás: ref.

Felesége: 1. ilenczfalvi Sárkány Gizella (ref., Kolozsvár, 1862. febr. 27. – Bp., 1888. okt. 29.). Házasságkötés: 1885. Apja: Sárkány Ferenc (ref., Szilágycseh, Szilágy m., 1822–1896) 1848–49-es honv. hadnagy, kolozsvári ref. kollégiumi tanár, a kolozsvári ref. egyház gondnoka. Anyja: szécsi Seres Mária (ref., 1826–1915). 2.: dezséri Boleman Emma (evang.). Házasságkötés: 1890. Apja: Boleman István (evang., 1836 – Kisújszállás, 1916. dec. 30.) földbirtokos (381 kat. hold társtulajdonosa Kisújszálláson), gyógyszerész, megyei törvényhatósági bizottsági tag. Anyja: Medgyessy Lotti (a Medgyessyek őse 1679-ben kapott nemességet).

Középiskola: 1867–1874: kolozsvári református koll. főgimnáziuma, II–VIII. oszt., érettségi ugyanott: 1874.

Darányi Ignác

agrárpolitikus, földművelésügyi miniszter

MTA tagság: t. 1909. ápr. 29.
(Pest, Pest m., 1849. január 15. – Budapest, 1927. április 27.;
a Pest megyei Tass református temetőjében nyugszik.)

Nemesség: Régi nemesi család, amely az 1754/55. évi országos nemesi összeíráskor Ung megyében igazolta nemességét, s egyik tagjuk Ung megyében 1779-ben kiállított nemesi bizonyítványát Komárom vm. ki is hirdette. A Darányi családból 1732-ben Kecskemétre házasodott Ferenc volt az apja Ignác (1849–1927) dédapjának, Györgynek (1741–1819). Az ő leszármazottait a reformkorban a debreceni ref. kollégium anyakönyveiben *plebejus*ként jegyezték be. Amikor Ignác (1811–1877) gyermekeivel együtt 1877. jún. 2-án pusztaszentgyörgyi és tetétleni előnévvel nemességet kapott, ott sem esett szó „régi nemesség" megerősítéséről.

Apja: Darányi Ignác (1877-től pusztaszentgyörgyi és tetétleni, ref., Kecskemét, Pest m., 1811. márc. 10. – Bp., 1877. jún. 11.). A kecskeméti ref. gimnázium után 1828 és 1834 között a debreceni ref. kollégiumban tanult bölcsészetet, jogot és teológiát, majd elvégezte a keszthelyi Georgikont, s ügyvédi oklevelet is szerzett. Kir. táblai jegyző volt, majd 1844-től gr. Teleki József gyermekeinek

birtokát kezelte. A szabadságharc alatt kormánybiztos, nemzetőr kapitány. Budán telepedett le. 1850-től 1866-ig az egyik tiszai ármentesítő társulat helyettes elnöke.

Apai nagyapja: Darányi György (ref., Kecskemét, 1771. máj. 11. – Kecskemét, 1830. jan. 6.). A debreceni ref. kollégium anyakönyve *plebejus*ként tartotta számon.

Apai nagyanyja: balázsfalvi Kiss Erzsébet (Kecskemét). Házasságkötés: 1793. júl. 16.

Apai dédapa I.: Darányi György (ref., Kecskemét, 1741. dec. 12. – Kecskemét, 1819. jún. 16.)

Apai dédanya I.: Kun Éva (ref., Kecskemét). Házasságkötés: 1765. máj. 14.

Anyja: bernátfalvi és földvári Földváry Borbála (ref., Tass, 1819. máj. 15. – Bp., 1888. máj. 9.). Házasságkötés: Tass, 1846. dec. 15.

Anyai nagyapja: bernátfalvi Földváry Pál (evang., Tass, 1790 –). Megyei hivatalokat is betöltő Pest megyei birtokos nemes családból származott.

Anyai nagyanyja: bernátfalvi Bernáth Teréz (ref., Tass, 1796. jún. 26. –)

Anyai dédapa I.: bernátfalvi Földváry Mihály (evang.) 15. századi eredetű nemesi család Pest megyei ágából.

Anyai dédanya I.: Szemere Erzsébet

Anyai dédapa II.: nemes Bernáth György (ref., Gercsely, Zemplén m., 1763. ápr. 22. –). 15. századi Abaúj megyei eredetű nemes család Tasson élő birtokos tagja.

Anyai dédanya II.: nemes Vladár Terézia (Gatály, Zemplén m., 1770 –). Árpád-kori eredetű Turóc megyei birtokos-nemes családból.

Testvére(i): Öccsének, Darányi Bélának (1850 –) egyik gyermeke, Darányi Kálmán (1886–1939) politikus, miniszterelnök volt, másik gyermeke Darányi Gyula (1888–1958) szegedi, majd budapesti orvosprofesszor. Húgának, Darányi Borbálának (1852 –) a férje Hóman Ottó kolozsvári egyetemi tanár, majd tankerületi főigazgató volt. Az ő gyermekük Hóman Bálint (1885–1951) történész, egyetemi tanár, kultuszminiszter, az MTA tagja volt.

Vallása: ref.

Nőtlen.

Középiskola: 1859–1867: a budai kir. egyetemi katolikus főgimnázium, I–VIII. oszt., érettségi ugyanott: 1867.

Darkó Jenő

filológus, bizantológus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1913. ápr. 24.
(Dálnok, Háromszék m., 1880. július 13. – Debrecen, 1940. január 8.; a nagyerdei köztemetőben nyugszik.)

Nemesség: Székely nemesi család; előnév: bölöni.

Apja: Darkó Mihály (ref., Középajta, Háromszék m., 1847. aug. 20. – Dálnok, 1942. márc. 10.). Dálnoki állami elemi iskolai igazgató-tanító.

Apai nagyapja: Darkó József (ref., Középajta, 1815. jún. 25. –) székely kisbirtokos.

Apai nagyanyja: Benkő Mária (ref., Középajta). Házasságkötés: 1834. nov. 17., Középajta.

Apai dédapa I.: Darkó István (ref.). Középajta.

Apai dédanya I.: Huszár Ilona (ref., Középajta, 1779. márc. 7. –). Házasságkötés: Középajta, 1807. máj. 22.

Apai dédapa II.: Benkő „pap" József (ref.). Középajta. Valószínűleg az 1799-ben végleg középajtai székely nemesi kisbirtokára visszavonult Benkő József (Bardóc, Udvarhely m., 1740. dec. 20. – Középajta, 1814. dec. 28.) ref. esperes, teológiai tanár, híres botanikus és honismeret-kutató unokája.

Anyja: dálnoki Veress Mária (ref., 1857 – Dálnok, 1933. febr. 12.). Kézdi és háromszéki székely családból származott, amelynek nemességét 1785–1786-ban igazolták. Házasságkötés: Dálnok, 1879. okt. 6.

Vallása: ref.

Felesége: 1.: galgóczi Schóber Anna (róm. kat., 1893. febr. 5. –), akinek az apja: galgóczi Schóber Béla (1867–1946) a Magyar Agrár- és Járadékbank ügyvez. igazgatója, a Pénzintézeti Központ vezérigazgatója, pénzügyi államtitkár (1921), a Magyar Nemzeti Bank vezérigazgatója (1935–1941), az Angol–Magyar Bank elnöke, felsőházi tag. (Családja 1892-ben kapta a nemességet és az előnevet.) 2. felesége: németújfalui Simonffy Irén (ref., Debrecen, 1893. júl. 12. – Debrecen, 1979. ápr. 20.) zongoraművész és zongoratanárnő, Simonffy István debreceni ügyvéd és bogdányi Farkas Irén leánya.

Középiskola: 1890–1898: sepsiszentgyörgyi ref. Székely Mikó Kollégium főgimnáziuma, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1898. jún. 16.

Dékány István

filozófus, szociológus, középiskolai és egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1922. máj. 11., tanácskozó 1949. okt. 31., tagsága visszaállítva 1989. máj. 9.
(Kecskemét, Pest m., 1886. április 30. – Cegléd, Pest m., 1965. november 20.; a ceglédi református Öreg-temetőben nyugszik.)

Nemesség: A család őse, Dékány András 1652-ben III. Ferdinánd királytól kapott címeres nemeslevelet. Fia költözött Dévaványáról Kecskemétre, 1675-ben kecskeméti birtokos lett. Előnév: kérszigeti.

Apja: Dékány Mihály (ref., Kecskemét, 1826. szept. 25. – Kecskemét, 1904. dec. 12.). A Kecskeméti Takarékpénztár Egyesület pénztárnoka. Gyulai származású első feleségével az 1860-as évek végén még Cegléden laktak, státusa ekkor anyakönyvi bejegyzés szerint: „tisztes". 1872-től nyugdíjazásáig szülővárosában, Kecskeméten takarékpénztári pénztáros. Testvére, Dékány István (ref., Kecskemét, 1819. júl. 18. – Kecskemét, 1893. aug. 31.). Kecskeméten, a református kollégiumban tanult, s ügyvéd lett. 1863-tól a kecskeméti református jogakadémia tanára volt.

Apai nagyapja: Dékány István (ref., Kecskemét, 1789. ápr. 10. –). Gazdálkodó, kecskeméti kisbirtokos.

Apai nagyanyja: Prikkel Mária (ref.). Házasságkötés: 1808 k.

Apai dédapa I.: Dékány István (ref., Kecskemét, 1745 – Kecskemét, 1817). Kecskeméten gazdálkodott, apjától házat, körülbelül 40 kat. hold földet és szőlőt örökölt.

Apai dédapa I. apja: Dékány András (ref., 1719 – 1804. márc. 3.). Kecskeméti nemesi kisbirtokos. Jelentős földjei lehettek, mert mind az öt fia legalább 40 kat. holdat örökölt.

Apai dédapa I. anyja: Török Anna Borbála (ref., 1721–1794)

Apai dédanya I.: Selley/Sélley Zsófia (ref., 1751–1828), Sélley György lánya, házasságkötés: 1771.

Apai dédapa II.: nemes Prikkel András (ref.)

Anyja: királyfiai Bottló Etelka (róm. kat., 1855 –). Házasságkötés: Kecskemét: 1883. dec. 31.

Anyai nagyapja: királyfiai Botló Jónás (róm. kat., Királyfia, Pozsony m., 1821. febr. 12. –). Erdész/erdőőr. A pozsonyi római katolikus (bencés) gimnáziumban tanult, amit 1837-ben, a III. grammatikai osztály elvégzése után elhagyott. Az 1850-es évek elején *Custodis sylvae*/erdőőr Felsőszeliben (Pozsony m.) Esterházy Józsefné uradalmában, 1857-től *Venator Cameraticus*/kamarai vadász a zobori kamarai alapítványi uradalomban Nyitra megyében. Az 1880-as években erdész a ceglédi vallási közalapítványi uradalomban.

Anyai nagyanyja: Claudius Mária (róm. kat.)
Anyai dédapa I.: Botló Antal (róm. kat.). Pozsony megyei, a csallóközi Királyfián birtokos régi adományos nemes családból származott, s maga is Királyfián volt birtokos.
Anyai dédanya I.: Nogl Rozália (róm. kat.)
Vallása: ref.
Felesége: Dékány Ida (evang., 1895. jún. 13. – 1981. szept. 11.). Házasságkötés: Kecskemét, 1917. febr. 18. Apja: Dékány Imre. Anyja: Nemcsik Ida (Nagykőrös)
Középiskola: 1896–1904: kecskeméti református főgimnázium, I–VIII. oszt.

Dézsi Lajos

irodalomtörténész, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1906. márc. 23., r. 1923. máj. 11.
(Debrecen, Hajdú m., 1868. augusztus 22. – Budapest, Pest m., 1932. szeptember 17.; a szegedi Belvárosi temetőben nyugszik.)

Apja: Dézsi János (ref., Debrecen, 1815. márc. 23. –). Székkötő-napszámos. Az 1869-es népszámlálás szerint szoba-konyhás lakásban lakott öt gyermekével. A szoba egyszersmind székkötő műhely is volt. Napszámosként szerepel gyermekei születési anyakönyvében: 1856, 1859, 1868. Iparos/székkötő/székcsináló az 1864-es anyakönyvben és Lajos fia debreceni ref. kollégiumi anyakönyvében: 1878–1886. Fia 1893-as berlini egyetemi anyakönyvi bejegyzése szerint: *Kaufmann*/kereskedő.
Apai nagyapja: Dézsi János (ref.)
Apai nagyanyja: Faragó Mária (ref.)
Anyja: Pozsgai Julianna (ref., Debrecen, 1824. ápr. 5. –)
Anyai nagyapja: Pozsgai József (ref.)
Anyai nagyanyja: Császi Julianna (ref.)
Vallása: ref.
Felesége: Dobrzyniecki Olga (róm. kat., –1930. febr.). Házasságkötés: 1896. ápr. 8. Apja: lovag Dobrzyniecki Gergely (róm. kat., 1839 – Bp., 1923) állami, majd fővárosi mérnök a fővárosi mérnöki hivatalban, anyja: Knődl Karolina (róm. kat., 1849 – Bp., 1937. szept. 24.).
Középiskola: 1878–1886: debreceni ref. főgimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1886.

Fellner Frigyes

közgazdász, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1915. máj. 6., r. 1936. máj. 14.
(Pest, 1871. július 11. – Mauthausen, Németo., 1945. február 13.)

Nemesség: Maga Fellner Frigyes kapta feleségével és fiával együtt 1917. jún. 26-án. Előnév: németvölgyi, 1917. aug. 21.

Apja: Fellner Manó (ref., 1912-ig izr. – meghalt 1916 és 1922 között). Kereskedő, *Geschäftsführer*/üzletvezető, szabómester, úri szabó, bp.-i törvényhatósági bizottság választott tagja (1885–1891).

Apai nagyapja: Fellner Manó (izr. – meghalt 1881 előtt)

Apai nagyanyja: Weisz Júlia (izr., 1813 – Bp., 1887). Férje halála után magánzóként szerepelt a budapesti lakcímtárban.

Anyja: Kramer Cecília (ref., 1912-ig izr.)

Felesége: Spett Mária Aranka Gizella (róm. kat., Bp., 1884. dec. 14. –Bp., 1910. júl. 2.). Házasságkötés: 1907. Apja: Spett Vince (róm. kat., 1842 –Bp., 1906. szept. 15.). Jómódú bp.-i ügyvéd, nagybirtokos (Felsőpetényben 1549 holdas birtok, a Wenckheim család ügyvédje), Nógrád megye törvényhatóságának tagja. Anyja: Szigethy Razgha Gizella (róm. kat., 1852 –Balatonfüred, Zala m., 1889. aug. 21.)

Vallás: ref. (1903-ig izr.)

Gyermeke: Fellner Frigyes (róm. kat., Bp., 1908. máj. 19. – Bp., 1940. aug. 13.) közgazdász, műegyetemi magántanár (1936).

Középiskola: 1882–1889: bp.-i református főgimnázium, II–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1889.

Ferenczi Zoltán

irodalomtörténész, könyvtárigazgató

MTA tagság: l. 1905. máj. 12., r. 1917. máj. 3.
(Borsa, Kolozs m., 1857. október 7. – Budapest, 1927. május 31.;
a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Apja: Ferenczi Károly (ref., – 1878-ban még élt), báró Bánffy Ernő tiszttartója volt a Kolozs megyei Borsán. Jogot is végzett.

Anyja: Kelemen Lina (1878-ban még élt).

Vallása: ref.

Felesége: Hubay (Huber) Aranka (róm. kat., Pest, 1859. dec. 24. – Bp., 1919. ápr. 9.). Házasságkötés: Kolozsvár, 1886. júl. 24. Apja: Huber (később Hubay). Károly (róm. kat., Varjas, 1828. júl. 1. – Bp., 1885. dec. 20.), a Nemzeti Zenede tanára, zenepedagógus, Nemzeti Színház karnagya, zeneszerző, hegedűművész. Zeneakadémiai tanár, m. kir. titk. tanácsos. Anyja: Szevera Lujza (róm. kat., Pest, 1836. máj. 12. – meghalt 1871. júl. 29.). Testvére: Hubay Jenő (róm. kat., Pest, 1858. szept. 15. – Bp., 1937. márc. 12.) hegedűművész, zeneszerző, a Zeneakadémia főigazgatója, az MTA tagja volt.

Gyermeke(i): Ferenczi Sári (ref., Kolozsvár, 1887. jún. 23. – Bp., 1952. márc. 8.). 1918-tól Bató Józsefné, írónő. 1921-ben kapta meg az MTA Péczely jutalmát; Ferenczi Magda (ref., Kolozsvár, 1890. jan. 11. – Bp., 1913. jún. 2.) írónő. Posztumusz 1917-ben kapta az MTA Péczely jutalmát.

Középiskola: 1867–1875: kolozsvári ref. kollégium főgimnáziuma I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1875.

Finkey Ferenc

jogász, koronaügyész, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1908. ápr. 30., r. 1929. máj. 10., t. 1938. máj. 6.
(Sárospatak, Zemplén m., 1870. október 27. – Sárospatak, 1949. január 23.; a sárospataki református temetőben nyugszik.)

Apja: Finkey Pál (ref., Szendrőlád, Borsod m., 1820. dec. 30. – Sárospatak, 1872. dec. 26.). Középiskolai tanár. Tanulmányait a szikszói ref. algimnáziumban kezdte, 1834-től Sárospatakon folytatta. 1848. március 15. után a pataki diákság egyik vezetője. A szabadságharc alatt a vörössipkásoknál, a kassai 9. zászlóaljban szolgált. 1849 áprilisában letette a kápláni vizsgát, s Abaújszántón lett segédlelkész. 1850-től a szikszói algimnázium, 1852-től pedig a miskolci ref. gimn. rendes tanára volt. 1854-ben a sárospataki főgimn. tanárává választották. Harmadik feleségétől, Hrabcsák Erzsébettől (1831–1898) született lánya révén [Finkey Ilona (1855–1909)] nagyapja volt Finkey József (1889–1941) műegyetemi professzornak, az MTA tagjának.

Gyámja: Szülei korai, 1872-es halála után az árván maradt gyermekek neveltetéséről anyai nagyanyjuk, Tatár Mihályné, Péderi Eszter gondoskodott.

Apai nagyapa: Finkei Ábrahám (ref., Sajóivánka, Borsod m., 1781 – Hegymeg, Borsod m., 1849. jan. 5.). A miskolci ref. gimnáziumban, majd Sárospatakon tanult. *Rector*nak ment ki Abaújszántóra (1804–1807) és Ongára (1810–1811). Később Borsodon volt oskolamester, majd Szendrőládra került lévitának.

1826-ban lelkésznek választották a felsőborsodi egyházmegyébe, Sajóiványkára. Végül Hegymegnek volt a református lelkésze.

Apai nagyanya: nemes Paksy Erzsébet (ref., Borsod, 1790 – Hegymeg, Borsod m., 1840). Apja borsodi nemesi közbirtokos volt.

Apai dédapa I.: Finkei Sámuel (ref., 1738 – Borsod/Szendrőlád, 1804. jan. 28.). Iskoláit a miskolci ref. gimn.-ban kezdte, 1758-ban subscribált Sárospatakon. 1771-től 1788-ig Sajóivánka ref. lelkésze a borsodi egyházmegyében, 1788-tól 1792-ig a gömöri Uzapanyiton, majd újra a borsodi egyházmegyében szolgált: Szakácsi (1792–1795), Damak (1795–1801).

Apai dédanya I.: Tóth Éva (ref., 1752 – Borsod, 1812. okt. 17.).

Anyja: nemes Tatár Eszter (ref., Sárospatak, 1827. szept. 28. – Sárospatak, 1872. dec. 27.), házasságkötés 1853. okt. 17.; Kolerában elhunyt férje után egy nappal szívbénulásban halt meg.

Anyai nagyapa: nemes Tatár Mihály (ref., Kecskemét, 1792. aug. 17. – Sárospatak, 1849. okt. 21.) nemesi kisbirtokos Sárospatakon.

Anyai nagyanya: nemes Pédery Eszter (ref., Péder, Abaúj m., 1803. okt. 21. – Sárospatak). Szülei halála után Fodor Pál sátoraljaújhelyi ügyvédnél nevelkedett. Házasságkötése: 1825. május 17. Miután lánya, Tatár Eszter (1827–1872) és veje, Finkey Pál (1820–1872) a kolerajárvány miatt elhunytak, 70 évesen ő vállalta a négy árva, köztük a kétéves Finkey Ferenc gondozását.

Anyai dédapa I.: nemes Tatár Mihály (ref.)

Anyai dédanya I.: Balogh Mária (ref.)

Vallása: ref.

Felesége: Radácsy Erzsébet (ref., Sárospatak, 1877. szept. 2. – Sárospatak, 1955. máj. 31.). Házasságkötés: 1896. aug. 25. Apja: Radácsy György (ref., Szepsi, Abaúj m., 1846. dec. 31. – Sárospatak, 1928. jan. 11.). Szepsi iparos gyermeke volt. Szepsiben, majd Sárospatakon tanult, sárospataki ref. teológiai akadémiai tanár, akadémiai és közigazgató, a tiszáninneni ref. egyh. ker. lelkészi főjegyzője és tanácsbírája, a Ref. Egyetemes Konvent és Zsinat tagja volt. Anyja: Bálint Erzsébet (ref., 1853 – Sárospatak, 1927. dec. 29.).

Középiskola: 1879–1887: sárospataki ref. koll. gimnáziuma, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1887.

FINKEY JÓZSEF

bányamérnök, egyetemi tanár

MTA tagság: l.: 1934. máj. 11.; r. 1940. ápr. 26.
(Sárospatak, Zemplén m., 1889. nov. 27. – Budapest, 1941. ápr. 7.;
a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Apja: Finkey József (ref., Miskolc, Borsod m., 1856. dec. – Sárospatak, 1908). Jogakadémiai tanár. A középiskolát a miskolci ref. gimnáziumban, a jogakadémiát Sárospatakon végezte. 1880-ban ügyvédi irodát nyitott Miskolcon. 1885 őszén megválasztották a sárospataki jogakadémia bölcsészeti és jogbölcsészeti tanszékének rendes tanárává. Később átment a polgári perrendtartás és egyházjog tanszékre.

Apai nagyapa: Finkey József (ref., Szendrő, Borsod m., 1826. jún. 13. – Vatta, Borsod m., 1916. márc. 20.). A középiskolát és a teológiát Sárospatakon végezte. Az alsóvadászi református iskola *rector*a lett (1852. jan. – 1855. nov.). 1855-ben letette a segédlelkészi vizsgát. Ugyanettől az évtől a miskolci ref. gimnázium tanáraként tanított latint, földrajzot és rajzot. 1899-ben, 74 évesen ment nyugdíjba.

Apai nagyanya: nemes Básthy Emilia (ref., Alsóvadász, Abaúj m., 1829 – Miskolc, 1897. jan. 13.), házasságkötés: 1856.

Apai dédapa I.: Finkey József (ref., vszín. Sajóivánka, Borsod m., 1785/1790 – vszín. Nagybarca, 1840 után). Miskolcon és Sárospatakon tanult. 1810-ben Kazincra (Borsod m.) ment ki *praeceptor*nak, 1815-ben pedig IX-es tógátusként Tiszalucra (Borsod m.) *rector*nak. Később a Borsod megyei Szendrőn (1824–1833) és Nagybarcán (1833–1840) volt oskolatanító.

Apai dédanya I.: nemes Ethei Julia (ref.), családja a Borsod megyei Borsod községben élt.

Apai dédapa II.: Básthy János alsóvadászi nemesi birtokos. Az Abaúj megyei Szászfán birtokos családból származott.

Apai dédanya II.: nemes Hangátsy Klára (ref.). A család nemességét I. Lipót 1693-ban újította meg.

Apai ükapa I.: Finkei Sámuel (ref., 1738 – Borsod/Szendrőlád, 1804. jan. 28.). Iskoláit a miskolci ref. gimn.-ban kezdte, 1758-ban subscribált Sárospatakon. 1771-től 1788-ig Sajóivánka ref. lelkésze a borsodi egyházmegyében, 1788-tól 1792-ig a gömöri Uzapanyiton, majd újra a borsodi egyházmegyében szolgált. Apai ágon dédapja volt Finkey Ferenc (1870–1949) jogászprofesszornak, koronaügyésznek, az MTA tagjának.

Apai ükanya I.: Tóth Éva (ref., 1752 – Borsod, 1812. okt. 17.)

Anyja: Finkey Ilona (ref., Sárospatak, 1850-es évek – Sárospatak, 1910-es évek, 53 évet élt).

Anyai nagyapja: Finkey József (ref., Szendrőlád, 1824. jan. 7. – Sárospatak, 1872. dec. 20.). 1832-től másfél évig a szikszói algimnáziumban tanult. 1834 februárjától Sárospatakon folytatta a gimnáziumot, s ugyanitt végezte akadémiai bölcsészeti, jogi és teológiai tanulmányait. 1849 novemberében rendes tanárrá választották a sárospataki gimn.-ba a görög nyelvi tanszékre.

Anyai nagyanya: Hrabcsák Erzsébet (ref., Sárospatak, 1831 – Sárospatak, 1898. márc. 27.)

Anyai dédapa I.: Finkey Ábrahám (ref., Sajóivánka, Borsod m., 1781 – Hegymeg, Borsod m., 1849. jan. 5.). A miskolci ref. gimnáziumban tanult, majd tanulmányait Sárospatakon folytatta, ahonnan *rector*nak ment ki Abaújszántóra (1804–1807) és az Abaúj megyei Ongára (1810–1811). Később Borsodon volt oskolamester, majd Szendrőládon lévita. 1826-ban lelkésznek választották a felsőborsodi egyházmegyébe, Sajóivánkára. Végül 1829-től 1849-ig a szintén felsőborsodi egyházközségnek, Hegymegnek volt a református lelkésze.

Anyai dédanya I.: nemes Paksy Erzsébet (ref., Borsod, 1790 – Hegymeg, Borsod m., 1840). Apja borsodi nemesi közbirtokos volt.

Vallása: ref.

Felesége: Lakits Janka (róm. kat., 1896 – Bp., 1962. ápr. 19.), Lakits József szigligeti igazgató-kántortanító és Kovács Mária (róm. kat., 1864 – Keszthely, 1932. júl. 31.) leánya, házasságkötés: 1918. aug. 15., Selmecbánya.

Középiskola: 1899–1907: sárospataki ref. gimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1907.

Fröhlich Izidor

fizikus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1880. máj. 20., r. 1891. máj. 8., ig. 1920. máj. 6.
(Pest, 1853. január 23. – Budapest, 1931. január 24.;
a Kerepesi úti temetőben nyugszik)

Apja: Fröhlich Vilmos/Wilhelm (ref., 1819 előtt született – 1892. ápr. 25. után halt meg). Az 1850-es években iskolaszolga volt a pesti evangélikus gimnáziumban, az 1860-as években egyházi szolga a pesti német református leányegyházban. Három évig a Protestáns árvaháznál árvaházi szolga, majd az önállósuló pesti német református egyháznál *Kirchendiener*/egyházfi volt egészen 1888-ig.

Anyja: Léderer Katalin Júlia (ref., 1819 – Bp., 1892. ápr. 25.). Házasságkötés: 1842.

Vallása: ref.

Testvérei: Fröhlich Róbert (ref., Pest, 1844. márc. 19. – Bp., 1894. máj. 23.) református lelkész, régész, ókortörténész, az MTA főkönyvtárnoka, az MTA tagja volt. Fröhlich Adorján (ref., Pest, 1858. okt. – Torzsa, Bács-Bodrog m., 1899. szept. 17.). Torzsai református kántortanító, akinek a fia Fröhlich Pál (1889–1949) fizikus, egyetemi tanár, az MTA tagja volt.

Felesége: Krolupper Irma (ref., Bp., 1866 –). Házasságkötés: Bp., 1885. júl. 25. Apja: Krolupper József (róm. kat., 1832 – Bp., 1917. jan. 9.), bp.-i gyáros (vasúti jelzőlámpa-, fém- és bádogárugyár, petróleumlámpa-gyár), a Ferenc József-rend lovagkeresztese. Anyja: Tolnay Borbála (evang., 1840 – Bp., 1914. dec. 3.)

Középiskola: 1862–1868: pesti evangélikus gimn., I–VI. oszt.; 1868–1870: pesti ref. főgimn., VII–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1870.

Fröhlich Pál

fizikus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1927. máj. 5.

(Torzsa, Bács-Bodrog m., 1889. december 6. – Szeged, Csongrád m., 1949. október 15.; a kiskunhalasi temetőben családi sírboltban nyugszik.)

Apja: Fröhlich Adorján (ref., Pest, 1858. okt. – Torzsa, 1899. szept. 17.). A torzsai német nyelvű református elemi iskola kántortanítója volt. Testvérei közül Fröhlich Róbert (1844–1894) régész, az MTA főkönyvtárnoka és Fröhlich Izidor (1853–1931) fizikus, egyetemi tanár az MTA tagjai voltak.

Apai nagyapja: Fröhlich Vilmos/Wilhelm (ref., 1819 előtt született – 1892. ápr. 25. után halt meg). Az 1850-es években iskolaszolga volt a pesti evangélikus gimnáziumban, az 1860-as években egyházi szolga a pesti német református leányegyházban. Három évig a Protestáns árvaháznál árvaházi szolga, majd az önállósuló pesti német református egyháznál *Kirchendiener*/egyházfi volt egészen 1888-ig.

Apai nagyanyja: Léderer Katalin Júlia (ref., 1819 – Bp., 1892. ápr. 25.). Házasságkötés: 1842.

Anyja: Kármán Ilona (ref., Torzsa, 1861 k. –). Férje 1899. évi halála után Budapesten élt, illetve szüleit gondozta Torzsán.

Anyai nagyapja: Kármán Pál (ref., Újverbász, Bács-Bodrog m., 1820. aug. 7. –Torzsa, 1913. szept. 7.). Torzsai ref. lelkész. Az algimnáziumot Újverbászon, a felső osztályokat a kecskeméti és a debreceni református kollégiumban, a hittan szakot Debrecenben végezte. 1845-ben Pesten papi vizsgát tett. Több helyen volt segédlelkész. 1849-ben a Pest megyei Izsákon, 1855-ben Pócsmegyeren,

1861-ben pedig a Bács-Bodrog megyei Torzsán választották meg református lelkésznek. Utóbbi helyen 52 évig szolgált. Az alsóbaranyai egyházmegye tanácsbírája, majd 1872-ben esperese lett. Az 1881-es alkotmányozó debreceni zsinat rendes tagja volt. 1887-ben lemondva esperesi hivataláról, minden idejét az egyházi irodalom és az egyháztörténet tanulmányozására fordította. A Ferenc József-rend lovagja.

Anyai nagyanyja: Allnutt Rebeka (ref., korábban baptista, Henton, Anglia, 1825 k., – Kiskunhalas 1920. nov. 4.). Házasságkötés: 1857. (Megözvegyült férjének ez a második házassága volt.) Az óbudai hajógyár angol igazgatója feleségének a testvéreként az 1840-es évek elején jött Magyarországra.

Anyai dédapa I.: Kármán Pál (ref., Losonc, Nógrád m., 1790 k. – Újverbász, 1854. júl.). Losonci ref. gimnáziumi tanulmányok után 1807-ben subscribált a debreceni református kollégiumban. A Bács megyei Újverbászon lett református lelkész, ahol haláláig szolgált.

Anyai dédanya I.: nemes Búzás Zsófia (ref.). Református lelkészcsaládból származott.

Anyai dédapa I. apja: Kármán János (ref., Losonc, 1748 k. –). Losonci gimnáziumi tanulmányok után 1765-ben subscribált a debreceni református kollégiumban. 1777-ben szentelték fel. A Bars megyei Diósjenő ref. lelkésze lett 1775-ben. Felesége: Berta Kata, majd Juhász Judit. (Testvére: Kármán József [1738–1795] református püspök, 1792-ben nemességet kapott II. Lipóttól. Az ő fia volt Kármán József [1769–1795], író.)

Anyai dédapa I. nagyapja: Kármán András (ref., Losonc, 1705 k. – Losonc, 1761. jan. 1.). 1722-ben subscribált a debreceni ref. kollégiumban, Sárospatakon, az utrechti, a leideni és a boroszlói egyetemen is tanult. 1731-től 1760-ig a losonci református gimnázium igazgató-tanára, az iskola felvirágoztatója volt. Felesége: Gyöngyösi Abigail (ref.), Gyöngyösi István ref. prédikátor leánya.

Anyai dédapa II.: William Allnutt (baptista): Angliában, az oxfordi egyetem birtokán, Hentonban lakott, elemi iskolai tanító, s az általa szervezett sydenhami baptista gyülekezet lelkésze volt. 81 évet élt.

Anyai dédanya II.: North Anna (baptista) 80 évet élt.

Vallása: ref.

Felesége: Kiss Margit (1890–1978) a bp.-i Szilágyi Erzsébet leánygimn. matematika–fizika szakos tanára

Középiskola: 1900–1908: budapesti evangélikus főgimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1908.

GYALÓKAY JENŐ

hadtörténész, levéltáros, tüzér ezredes

MTA tagság: l. 1926. május 6., r. 1936. május 14.
(Nagyvárad, Bihar m., 1874. április 28. – Budapest, 1945. március 10.;
a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Nemesség: Árpád-kori eredetű Sopron megyei birtokos család. 1418-ban Zsigmond királytól kaptak címeres levelet. A 16. században átszármaztak Vas, Zala, Veszprém és Komárom megyékbe. 1763-ban a család Vas megyei tagjainak nemességét legfelső helyről igazolták. Zala megye bizonyítványa alapján 1795-ben Bács megyében, 1840-ben Bihar megyében hirdették ki a család nemességét. Előnév: szentgyörgyi és gyalókai.

Apja: szentgyörgyi és gyalókai Gyalókay Lajos (ref., [1852. dec. 20.-án első feleségével kötendő házassága miatt változtatta meg addig római katolikus vallását], Szalacs, Bihar m., 1825. nov. 13. – Nagyvárad, 1899. febr. 2.). Földbirtokos, ügyvéd, törvényszéki elnök. Jogi tanulmányait 1841 és 1844 között a nagyváradi királyi jogakadémián végezte. Ezután írnok lett Bihar vármegye aljegyzője mellett. Az ügyvédi vizsga letétele (1847) után Pesten királyi táblai hites jegyző, majd még ebben az évben, visszatérve Bihar megyébe, főispáni titkár lett. 1848-ban beállt a bihari önkéntes zászlóaljba, majd a honvédségnél tizedes, őrmester, hadnagy, főhadnagy lett. Bem, akinek segédtisztje volt, századossá léptette elő. 1849 után a Bihar megyei Ér-Köbölkúton gazdálkodott (1859-ig). 1861-ben Bihar vármegye aljegyzője, majd főjegyzője lett. A megyei bizottmány feloszlatása után ügyvédi pályára lépett. A kiegyezés után 1871-től a nagyváradi kir. törvényszék elnöke. A Bihar megyei történelmi és régészeti egyletnek kezdeményezője, megalakulásától alelnöke, a nagyváradi László gőzhengermalmi rt.-nek egyik alapítója s évekig alelnöke volt. 1868-tól 1872-ig a Bihar megyei Deák-párt alelnöke, országgyűlési képviselő, Nagyvárad város törvényhatósági bizottsági tagja. 1892-ben 662 forint adóval virilista. Bihar vm. és Nagyvárad város közéletének, társadalmi életének egyik irányadó és döntő súlyú tényezője volt.

Apai nagyapja: szentgyörgyi és gyalókai Gyalókay Antal (róm. kat., Pápa, Veszprém m., 1778. ápr. 30. –). Gazdatiszt, földbirtokos. Ő az első a családból, aki Bihar megyében telepedett le. A nagyváradi káptalan ősi-pusztai birtokának gazdatisztje Szalacson, 1835-ben *Bonorum Eppatus Inspector V. Olaszini* (Antal fia bejegyzése a nagyváradi jogakadémia anyakönyvében), végül a nagyváradi római katolikus püspökség uradalmainak főfelügyelője, uradalmi jószágigazgató, Bihar vm. táblabírája.

Apai nagyanyja: Csák Erzsébet (róm. kat., Bélfenyér, Bihar m., 1788. júl. 14. – Nagyvárad, 1874. aug. 24.)

Apai dédapa I.: Gyalókay József (róm. kat.). Fia 1778-as anyakönyvi bejegyzésében: [pápai] cívis.
Apai dédanya I.: Szalay Katalin (róm. kat.)
Anyja: bisitzi Bischitzky/Bisiczky Ludovika/Luise (ref., [1873-ig, házasságkötéséig róm. kat.], Sóvár, Sáros m., 1837. febr. 19. – Nagyvárad, 1896. jan. 13.). Házasságkötés: 1873. máj. (Férje második felesége volt.) 1893-ban 350 kat. holdas birtoka volt a Bihar megyei Székelyhídon.
Anyai nagyapja: bisitzi Bischitzky/Bisiczky Antal (róm. kat., Pápa, 1808. febr. 5. – Miskolc, Borsod m., 1891. júl. 24.). 1824-től a győri királyi jogakadémián végezte jogi tanulmányait. 1836-ban a Királyi Kamara sóvári (Sáros m.) felügyelőségén sóhivatali írnok. 1841-ben ugyanitt tiszttartó. 1847-ben a Kamara diósgyőri és tokaji uradalmi igazgatóságán első cancellista, később ugyanitt a hegyaljai kir. birtokok igazgatója. A Ferenc József-rend lovagja.
Anyai nagyanyja: veskóczi Szalaky Mária (róm. kat., Ungvár, 1812. márc. 6. – 1896-ban még élt). Felvidéki nemes család.
Anyai dédapa I.: bisitzi Bischitzky/Bisiczky Miksa (róm. kat.) Civis, Pápa.
Anyai dédanya I.: Banovits Anna (róm. kat.)
Vallása: ref.
Felesége: adelsheimi Grefftner Mária (róm. kat., 1943-ban még élt). Házasságkötés: 1901. júl. 2. Apja: Grefftner Gusztáv (róm. kat.), anyja: Ternajgó Mária (róm. kat., – Kuvin, Arad m., 1912. jan. 9.)
Középiskola: 1883–1891: nagyváradi róm. katolikus (premontrei) főgimnázium, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1891.

Győrffy István

botanikus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1940. ápr. 26.; t. 1949. okt. 31.;
tagsága visszaállítva: 1989. máj. 9.
(Hidasnémeti, Abaúj-Torna m., 1880. dec. 10. – Székesfehérvár, 1959. ápr. 16. A csákvári ref. temetőben nyugszik.)

Nemesség: A hajdú nemességgel bíró család a 18. század végén költözött Debrecenbe. Kőhalmi előnevük egyedül a Gulyás Pál: Magyar írók élete és munkái számára készített önéletrajzban szerepel.
Apja: Győrffy Gyula (ref., Debrecen, 1854. jan. 30. – Bp., 1934. febr. 10.). Vasúti tisztviselő. Gimnáziumi tanulmányait a debreceni református kollégiumban végezte. MÁV-állomásfőnök lett Hidasnémetiben, Mendén, illetve Túrkevén,

majd ellenőr a MÁV Aradi üzletigazgatóság számosztályán, végül főellenőr/főintéző a MÁV Kolozsvári üzletigazgatóság számosztályán.

Apai nagyapja: Györffy Sándor (ref., Debrecen, 1798. ápr. 16. – 1870-ben még élt). Gazdálkodó cívis, Debrecenben a Piac utcán lakott négy szoba, konyhás, kamrás, alápincézett lakásban. Korábban talán kereskedéssel is foglalkozhattak – vagy ő vagy az apja – ugyanis 1829-ben született fia anyakönyvi bejegyzésében megkülönböztető toldalékkal Kalmár Györffy Sándorként szerepel.

Apai nagyanyja: Pongor Sára (ref., Debrecen, 1811. szept. 14. –). Debreceni cívis család tagja.

Apai dédapa I.: Györffy István (ref.). Debreceni lakos, a Német utcában lakott.

Apai dédanya I.: Német Sára (ref.). Debreceni lakos.

Apai dédapa II.: Pongor István (ref.). Debreceni cívis, a Német utcában lakott.

Apai dédanya II.: Sarkadi Anna (ref.)

Anyja: nemes sisári Süthő/Sütő/Süttő Mária (ref., Felsőméra, Abaúj m., 1859. nov. 17. – Bp., 1942. dec. 24.)

Anyai nagyapja: nemes Sütő Károly (ref., Szerencs, Zemplén m., 1823. jan. 28. –). Sárospatakon tanult és ref. lelkész lett Abaúj megyében, Felsőmérán (1856–1887).

Anyai nagyanyja: Demjén Julianna (ref., Mezőkeresztes, Borsod m., 1834. jan. –)

Anyai dédapa I.: nemes Sütő Mihály, Szerencsen élő nemesi birtokos.

Anyai dédanya I: nemes Makláry Erzsébet

Anyai dédapa II.: Demjén András (ref.). Mezőkeresztesen élt.

Anyai dédanya II.: Mulató Sára (ref.)

Vallása: ref.

Felesége: Greisiger Irma (evang., Szepesbéla, Szepes m., 1882. jan. 16. – Gyöngyös, Heves m., 1947. jún. 29.). Házasságkötés: Szepesbéla, 1905. aug. 25. A késmárki evang. gimnáziumi érettségi (1900. jún. 20.) után a kolozsvári egyetemen tanult, 1904-ben végzett mint botanikus. A tátrai flóra kutatója. 1938-ban középiskolai tanár. Apja: Greisiger Mihály (evang., Tátraalja, Szepes m., 1851. dec. 25. – Szepesbéla, 1912. szept. 10.), orvos, természetbúvár, a Szepesség őstörténetének kutatója.

Gyermeke: Győrffy Barna (ref., Szepesbéla, 1911. júl. 1. – Bp., 1970. aug. 5.) 1954-től az MTA Genetikai Int. igazgatója, a biológiai tudományok doktora (1957), Kossuth-díjas (1949). 1967-ben az MTA l. tagjává jelölték, de közvetlen politikai beavatkozás miatt az illetékes osztály nem támogatta. Az akadémia 1990. dec. 4-i közgyűlése rehabilitálta, s 1967-től MTA-tagnak nyilvánította.

Középiskola: 1891–1892: sárospataki ref. koll., I. oszt.; 1892–1899: aradi kir. kat. főgimn., II–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1899.

Györffy István (1913-ig győrfi)

néprajztudós, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1932. máj. 6.
(Karcag, Jász-Nagykun-Szolnok m., 1884. február 11. – Budapest, 1939. október 3.; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Nemesség: Partiumi nemes család. Címeres levelet 1613-ben kaptak. Ükapja telepedett át Karcagra 1768-ban. Előnév: szigethi és nádudvari.

Apja: Györffy (1913-ig Györfi) István (ref., Karcag, 1855. máj. 6. – 1920. okt. 11.). Néhány évet tanult a karcagi gimnáziumban. Parasztiparos, szűrszabó, gubásmester. A viseletek változása miatt megrendelők nélkül maradt, s vállalkozásba kezdett. Vasutak töltéséhez fuvarozott földet, de tönkrement. Fia kolozsvári egyetemi anyakönyvében már napszámosként szerepel.

Apai nagyapja: Györfi Ferenc (ref., Karcag, 1820. máj 20. – 1878. jan. 1.). Szűrszabó mester, parasztiparos.

Apai nagyanyja: keszi Hajdú Klára (ref., Kisújszállás, 1826. ápr. 5. – 1910)

Apai dédapa I.: Györfi Sámuel (ref., Karcag, 1787. máj. 22. – 1842. nov. 11.) A gazdálkodás mellett fazekassággal is foglalkozott.

Apai dédanya I.: Szabó Anna (ref., Karcag, 1793. aug. 29. – 1835. aug. 7.)

Apai dédapa II.: nemes keszi Hajdú György (ref., Kisújszállás, 1801. jan. 8. –). Szülei Hajdú György és Füsüs Klára. A család Szabolcs megyétől 1811-ben nyert nemesi bizonyítványát 1812-ben Csongrád megye hirdette ki.

Apai dédanya II.: Disznós Mária (ref., Túrkeve, 1807. febr. 22. –)

Anyja: Ágoston Mária (ref., Kunmadaras, 1865. június 3. – Túrkeve, 1940). Házasságkötés: Kunmadaras, 1881. márc. 16. Második férje Hagymásy Márton (ref.) túrkevei gazdálkodó volt.

Anyai nagyapja: Ágoston Sándor (ref., Kunmadaras, 1815. okt. 13. – 1887. jún. 28.) kunmadarasi földműves.

Anyai nagyanyja: Balog Zsófia (ref., Kunmadaras, 1830. febr. 19. – Karcag, 1896)

Anyai dédapa I.: Ágoston Bálint (ref., Kunmadaras, 1788. júl. 28. – 1864. márc. 21.)

Anyai dédanya I.: Török Mária (ref., Kunmadaras, 1794. júl. 12. –)

Anyai dédapa II.: Balog József (ref., Kunmadaras, 1803. jan. 6. – 1890. jan. 21.)

Anyai dédanya II.: Andrássÿ Mária (ref., Kunmadaras, 1810. jún. 11. –)

Vallása: ref.

Felesége: középlaki Papp Anna (ref., Szucság, Kolozs m., 1889. márc. 11. – Szentendre, 1979. szept. 18.). Polgári iskolai tanulmányokat végzett Kolozsváron. Házasságkötés: 1910. dec. 26. Apja: Papp Zsigmond MÁV-állomásfőnök, pályafelvigyázó Magyarnádason. Birtoka is volt, kb. 60 hold, szántó, erdő. Anyja: Jakab Julianna (Bodonkút, Kolozs m., 1866 – Magyarnádas, Kolozs m., 1902, jún. 26.). Nevelőanyja: Janicsek Julianna.

Gyermekei: Györffy István (Budapest, 1912. febr. 22. – Bp., 1999. nov. 29.) szemész, egyetemi docens, akinek az apósa, Gombocz Endre (1882–1945) botanikus, az MTA tagja volt; F. Györffy Anna (Szucság, Kolozs m., 1915. jún. 18. – Szentendre, 2006. szept. 3.) grafikusművész, illusztrátor; Györffy György (Szucság, Kolozs m., 1917. aug. 26. – Bp., 2000. dec. 19.) történész, az MTA tagja volt.

Középiskola: 1894–1902: karcagi ref. gimn., I–VI. oszt.; 1902–1904: késmárki evang. líceum, VII–VIII. oszt; érettségi ugyanott: 1904. jún. 25.

György Endre

közgazdász, politikus

MTA tagság: l. 1879. máj. 22., r. 1919. okt. 23.
(Huszt, Máramaros m., 1848. március 18. – Budapest, 1927. január 15.; a Szatmárnémetiben lévő családi sírkertben nyugszik.)

Nemesség: A székely pixidarius (gyalogosan szolgáló nemes) eredetű család egyik Borsod megyébe került tagja. 1671-ben III. Ferdinánd királytól kaptak armálist.

Apja: György József (ref., Sátoraljaújhely, Zemplén m., 1813. júl. 13. – Máramarossziget, Máramaros m., 1862. dec. 21.). Orvos. 1824 és 1826 között a szatmárnémeti kisgimnázium, 1826-tól 1828-ig a szatmárnémeti róm. kat. líceum diákja volt. 1829-ben Sárospatakon jogot hallgatott, majd 1830-ban beiratkozott a pesti tudományegyetem orvosi karára. 1836-ban doktorrá avatták. Huszt (Máramaros m.) mezőváros orvosa lett, 1853-tól pedig Máramarosszigeten megyei főorvos volt. Foglalkozott a vármegye ásványvizeivel és növényvilágával.

Apai nagyapja: György József (ref., Sárospatak, 1784. márc. 13. – Szatmárnémeti, Szatmár m., 1852. szept. 29.) A sárospataki ref. kollégiumban végezte a gimnáziumot és a főiskolát. 1809-ben külföldi útja Bécsnél elakadt. Tanárkodott a lőcsei evang. líceumban, majd lelkész lett Sátoraljaújhelyen. 1815-től haláláig Szatmárnémeti ref. lelkésze, 1836–1848 és 1849–1852: a szatmárnémeti egyházmegye esperese volt.

Apai nagyanyja: Osterlamm Krisztina (evang., Borostyánkő, Vas m., 1788/1789 k. –). A latin nyelvben is jártas volt.

Apai dédapa I.: György János (ref.) Sárospatak

Apai dédanya I.: Radó Sára (ref.)

Apai dédapa II.: Osterlamm János Károly (evang., Lőcse, Szepes m., 1759. máj. 18. – Lőcse, 1840. márc. 23.). Tanult a lőcsei evang. líceumban, a pozsonyi

evang. bölcseleti és teológiai tanfolyamon és a lipcsei egyetemen. Öt évig a Vas megyei Berstein/Borostyánkő, majd 1789-től haláláig a lőcsei evang. gyülekezet tudós lelkésze volt.

Apai dédanya II.: Mader Anna Christina (evang., Pozsony, 1758. márc. 26. – meghalt 1800–1810 között). Házasságkötés: 1787 k.

Apai dédapa II. apja: Osterlamm János András (evang., Lőcse, 1734–1789). Lőcsei szőrmekereskedő és szűcsmester. Lipcsében és Breslauban is volt jól menő kereskedése. Később üzleti nehézségei támadtak, és *Notaire*/jegyző lett a városnál.

Apai dédapa II. anyja: Johanna Maria Opel (evang., Weissenfels bei Merseburg, Szászország –)

Apai dédanya II. apja: Mader Johann Georg (evang.). Pozsonyi polgár, választott polgár, *Eisenhändler*/vaskereskedő.

Anyja: viski Lator Borbála (ref., Visk, Máramaros m. – Máramarossziget, 1863). Testvére, Lator Bálint (ref., Visk, 1820. febr. 10. – Máramarossziget, 1889. okt. 10.) a máramarosszigeti református jogakadémia alapító-igazgatója.

Anyai nagyapja: viski Lator Mihály (ref., Visk, 1781 – Visk, 1833–1838 között) 1791-től tanult a máramarosszigeti református gimnáziumban, de akadémiai tanulmányokat nem folytatott. Visken, a máramarosi öt koronaváros egyikében élő nemes családból származott. 1699-ben Lipót királytól kaptak címeres nemeslevelet. Előnevük: viski. Nemességüket 1749-ben igazolták.

Anyai nagyanyja: Czébely Krisztina (ref.). Jómódú viski nemes családból származott. Nemességüket a 18. század első felében szerezték, s ezt 1782-ben legfelsőbb helyről megerősítették.

Testvére: György Aladár (ref., Huszt, 1844. ápr. 11. – Bp., 1906. jan. 16.) író, újságíró, kultúrpolitikus, statisztikus, a Magyar Néprajzi Társaság alelnöke.

Vallása: ref.

Felesége: Tarczaly Berta (ref.). Tarczaly Károly (ref., 1815 – Zilah, 1872. jan. 8.), Közép-Szolnok megyei alispán és Mándy Klára leánya. Bajkay Jenő (ref., 1842–1890) biztosítótársasági osztályfőnök özvegye.

Középiskola: 1858–1866: máramarosszigeti ref. líceum (főgimn.), I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1866.

HARKÁNYI BÉLA

csillagász, földbirtokos

MTA tagság: l. 1911. ápr. 27.
(Pest, Pest m., 1869. április 11. – Budapest, 1932. január 22.;
a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Nemesség: Harkányi Fülöp gabona-nagykereskedő szerzett nemességet a családnak 1867. febr. 15-én. Előnév: taktaharkányi. A magyar bárói rangot és a címert az örökös főrendiházi tagság jogával és előneve épségben tartásával fia, Frigyes kapta 1895. okt. 24-én.

Apja: taktaharkányi báró Harkányi (1867-ig Koppely) Károly (róm. kat., korábban izr., Szeged, 1832. júl. 6. – Bp., 1901. jan. 24.). Földbirtokos, 1897-ben a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Törökszentmiklóson és Mezőtúron, valamint a Zala megyei Zalaszentgróton összesen 6204 kat. hold földje volt. 1888-ban 6995 forint adóval Jász-Nagykun-Szolnok vármegye virilistája, és a főrendiház örökös tagja volt.

Apai nagyapja: harkányi Harkányi (1867-ig Koppel/Coppelli/Koppély) Fülöp (róm. kat. [kb. 1840-ig izr.], 1801 – Arco, Olaszország, 1873. dec. 15.). Terménybizományos, gabonakereskedő volt Szegeden, ahol az izraelita hitközség elöljáróságának is tagja volt. 1840-ben Pestre költözött, s 1841. jún. 9-én már római katolikusként szerzett pesti polgárjogot, 1842-ben pedig nagykereskedői jogot. Bank- és váltóüzlettel is foglalkozott. Az Egyesült Fővárosi Takarékpénztár elnöke és az Osztrák Nemzeti Bank pesti fiókjának igazgatója volt. Földbirtokot is vásárolt. A családnak ő szerzett nemességet 1867-ben.

Apai nagyanyja: kaprioriai Wodianer Karolina/Sarolta/Lotti (róm. kat. [korábban izr.], 1806 – Pest, 1856. nov. 18.). Házasságkötés: 1824.

Apai dédapa I.: Koppl/Koppel … (valószínűleg óbudai eredetű zsidó család)

Apai dédapa II.: kaprioriai Wodianer Sámuel (ref., [1840 előtt izr.], Veprovác/Veprőd, Bács-Bodrog m., 1784 – Pest, 1850. szept. 10.). Gabonakereskedő, földbirtokos. A csehországi eredetű családból elsőként az ő nagyapja, Woidzislaw Sámuel telepedett le 1750 körül Bács megyében. Az ő fia, Fülöp –aki már Wodianernek írta a nevét – 1781-ben Szegeden rendezte be terménykereskedését. Talmud-tudós, és a hitközség egyik vezetője volt. Az ő fia, Sámuel, aki szintén részt vett a szegedi hitközség vezetésében. 1820-tól már Pesten tevékenykedett. 1841-ben már reformátusként vették fel a pesti polgárok közé. A terménykereskedelmen kívül részt vett a hadiszállításokban, a dohány- és a gyapjúexportban, valamint a hiteléletben. 1844-től Pesten jelentős ingatlanvagyont alakított ki. 1846-ban ő a város legnagyobb adófizető nagykereskedője. 1844-ben a Krassó megyei Kapriora helységre

királyi adományt nyert, s kapriorai előnévvel a család nemességet is kapott. Krassó vármegye táblabírája lett.

Apai dédanya II.: Bobelle Zsófia Zsuzsanna/kikeresztelkedés előtt Bobelle Cipperl/Zipra (ref. [korábban izr.] 1784 – Pest, 1845. máj. 8.)

Anyja: monostori Vörös Emília (róm. kat., Pest, 1834 – Bp., 1900. ápr. 28.). Földbirtokosnő, háztulajdonos. Házasságkötés: 1861. ápr. 28.

Anyai nagyapja: monostori Vörös István (– meghalt 1843 előtt). Királyi jogigazgatósági ügyvéd, Zemplén, Hont és Pest vármegye táblabírája volt.

Anyai nagyanyja: nemes Lautter Emilia (róm. kat., 1807 – Pest, 1843. ápr. 20.)

Anyai dédapa II.: Lautter Miklós (meghalt 1843 előtt). Több családtagjával együtt 1793-ban kapott nemességet.

Anyai dédanya II.: Krausz Terézia (róm. kat., 1843-ban még élt)

Testvére: taktaharkányi báró Harkányi János (Pest, 1859. ápr. 6. – Bp., 1938. nov. 18.) m. kir. kereskedelemügyi miniszter volt.

Vallása: ref. (római katolikusnak keresztelték, egyetemi hallgató korában is római katolikusként jegyezte magát, valószínűleg később tért át).

Felesége: nemes Hieronymi Blanka (ref., 1873 –Berlin, 1911. ápr. 28.). Házasságkötés: Bp., 1908. okt. 8. Apja: Hieronymi Károly (róm. kat., Buda, 1836. okt. 1. – Bp., 1911. máj. 4.) mérnök, belügyminiszter (1892–1895), kereskedelemügyi miniszter (1903–1905, 1910–1911) volt. Anyja: Várady Borbély Gabriella (róm. kat. – Bp., 1929. dec. 19.)

Középiskola: 1879–1887: budapesti róm. kat. (piarista) főgimnázium, I–VIII. oszt., ebből a IV. osztályt magántanulóként. Érettségi ugyanott: 1887.

Hegedüs István

klasszika-filológus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1896. máj. 18., r. 1910. ápr. 28.
(Kolozsvár, Kolozs m., 1848. szeptember 7. – Orosháza, Békés m., 1925. december 31.; Orosházán, a helyi Alvégi Temetőben nyugszik.)

Nemesség: Lófő székely nemes család *(primipilus)*, amelynek első őse a 17. század elejéről ismert. Az Udvarhely megyei Magyarzsákodon éltek, s innen kerültek a 18. század végén házasság révén Háromszékre, majd Kolozsvárra. 1841-ben igazolták, hogy Hegedűs Sándor a székely nemes lovagi rendből (lófő/*primipilus*) származik. Előnév: magyarzsákodi.

Apja: magyarzsákodi Hegedűs Sándor (ref., Kolozsvár, 1813. márc. 15. – Előpatak, Háromszék m., 1866. aug. 5.). Kolozsvári ügyvéd a főkormányszéknél

és Kolozsvár város orátora/szóvivője. A szabadságharc idején, 1848-ban az oltalmi bizottság jegyzője, majd hadbíróként működött. A szabadságharc leverése után ügyvédkedésre nem volt lehetősége. Elvállalta a Wass-birtokot adminisztráló gróf Gyulay Lajos felkérésére a (vasas)szentgotthárdi uradalom igazgatását. Az itteni, 1849–1859 közötti gazdatiszti munka hozzájárult a család vagyonosodásához és földbirtokszerzéséhez. Gyermekei iskoláztatása miatt költözött vissza Kolozsvárra, ahol a Kismester utcában vásárolt házat. Májbetegségét kezeltette Előpatakon, ahol kolerát kapott, amely halálát okozta.

Apai nagyapja: Hegedüs Péter (ref., Kolozsvár, 1784 – Kolozsvár, 1855). Gróf Wass Tamás gazdatisztjeként alapozta meg a család egzisztenciáját. 1828-ban hites *assesso*rnak esketik fel.

Apai nagyanyja: zabolai Takács Anna (ref., 1790–1870)

Apai dédapa I.: Hegedüs Sándor (ref.). Ő költözött Magyarzsákodról házasságkötése miatt Háromszékre. A *lustra*könyv szerint nagyapjának, mint saját lován szolgáló *primipilus*nak hét *sessió*ja volt Magyarzsákodon.

Anyja: kövendi Várady Anna (ref., 1820. dec. 24. – 1899. jún. 23.). Házasságkötés: 1846. (második feleség). Férje korai halála után maga nevelte hat kiskorú gyermekét.

Anyai nagyapja: kövendi Várady János (unit., 1792 – Kolozsvár, 1873. jún. 9.). Kolozsvári ügyvéd, Kolozsvár város ügyésze. Hagyatékában kolozsvári házingatlan, szántó, szőlő és kaszáló szerepelt.

Anyai nagyanyja: Forrai Anna (ref., 1800 – Kolozsvár, 1860. ápr. 12.). Házasságkötés: 1820.

Anyai dédapa II.: Forrai György (meghalt 1860 előtt).

Testvére: Hegedüs Sándor (ref., Kolozsvár, 1847. ápr. 22. – Bp., 1906. dec. 28.). Újságíró, közgazdász, politikus, országgyűlési képviselő, miniszter, az MTA tagja. Az ő egyik fia, Hegedüs Lóránt (ref., Pest, 1872. jún. 28. – Bp., 1943. jan. 1.), közgazdasági író, gazdaságpolitikus, pénzügyminiszter szintén az MTA tagja volt.

Vallása: ref.

Felesége: Indali Ida (ref.). Házasságkötés: 1875 k. Apja: Indali Péter (ref, 1824 – Kolozsvár, 1885. júl. 8.) a kolozsvári kir. áll. tanítónő-képző tanára. Anyja: Sáhy Csegöldy Júlia (ref., 1823 – Kolozsvár, 1880. nov. 20.).

Középiskola: 1858–1866: kolozsvári református kollégium főgimnáziuma, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1866.

Hegedüs Lóránt

közgazdász, gazdaságpolitikus, író

MTA tagság: l. 192. máj. 5., t. 1934. máj. 11., ig. 1935. máj. 16.
(Pest, Pest m., 1872. június 28. – Budapest, 1943. január 1.;
a Fiumei úti temetőben nyugszik.)

Nemesség: Lófő székely nemes család (*primipilus*), amelynek első őse a 17. század elejéről ismert. Az Udvarhely megyei Magyarzsákodon éltek, s innen kerültek a 18. század végén házasság révén Háromszékre, majd Kolozsvárra. 1841-ben igazolták, hogy Hegedűs Sándor a székely nemes lovagi rendből (lófő/*primipilus*) származik. Előnév: magyarzsákodi.

Apja: magyarzsákodi Hegedüs Sándor (ref., Kolozsvár, 1847. ápr. 22. – Bp., 1906. dec. 28.). Hírlapíró, politikus, közgazdász, az MTA tagja. A kolozsvári református kollégiumban tanult. 1865-ben érettségizett, s elvégezte a kétéves jogi tanfolyamot is. 1867-től 1869-ig a pesti egyetemen fejezte be jogi tanulmányait, de már 1865-től a *Budapesti Szemle* tanulmányírója s 1868-tól Jókai Mór *Hon* című politikai napilapjának munkatársa, vezércikkírója lett. 1875-től haláláig a Szabadelvű párt országgyűlési képviselője. Gazdasági, pénzügyi kérdésekkel foglalkozott, s több pénzintézetnek, gazdasági vállalkozásnak volt igazgatósági tagja, elnöke. (1892-ben 3903 forint, 1904-ben pedig 9035 korona adóval szerepelt a főváros virilisei között.) 1899 és 1902 között a Széll-kormány kereskedelmi minisztere volt. A Lipót-rend lovagkeresztese. A budapesti ref. egyház főgondnoka, a dunamelléki református egyházkerület főjegyzője, a dunántúli református egyházkerület főgondnoka, a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság elnöke volt. Jelentős összegekkel adakozott a budapesti, a kolozsvári és a pápai református gimnázium, valamint a kolozsvári teológiai fakultás javára. A Vaskorona-rend nagykeresztese. Testvére: Hegedüs István (ref., Kolozsvár, 1848. szept. 4. – Orosháza, 1925. dec. 31.) klasszika-filológus, egyetemi tanár, az MTA tagja volt.

Apai nagyapja: magyarzsákodi Hegedűs Sándor (ref., Kolozsvár, 1813. márc. 15. – Előpatak, Háromszék m., 1866. aug. 5.). Kolozsvári ügyvéd volt a főkormányszéknél, valamint Kolozsvár város *orátor*a/szóvivője. A szabadságharc idején, 1848-ban az oltalmi bizottság jegyzője, majd hadbíróként működött. A szabadságharc leverése után ügyvédkedésre nem volt lehetősége. Elvállalta a Wass-birtokot adminisztráló gróf Gyulay Lajos felkérésére a (vasas) szentgotthárdi uradalom igazgatását. Az itteni, 1849–1859 közötti gazdatiszti munka hozzájárult a család vagyonosodásához és földbirtokszerzéséhez. Gyermekei iskoláztatása miatt költözött vissza Kolozsvárra, ahol a Kismester utcában vásárolt házat. Májbetegségét kezeltette Előpatakon, ahol kolerát kapott, amely halálát okozta.

Apai nagyanya: kövendi Várady Anna (ref., 1820. dec. 24. – 1899. jún. 23.) Házasságkötés: 1846. (második feleség). Férje korai halála után maga nevelte hat kiskorú gyermekét.

Apai dédapa I.: Hegedüs Péter (ref., Kolozsvár, 1784 – Kolozsvár, 1855). Gróf Wass Tamás gazdatisztjeként alapozta meg a család egzisztenciáját. 1828-ban hites *assesso*rnak esketik fel.

Apai dédanya I.: zabolai Takács Anna (ref., 1790–1870)

Apai dédapa II.: kövendi Várady János (unit., 1792 – Kolozsvár, 1873. jún. 9.). Kolozsvári ügyvéd, Kolozsvár város ügyésze. Hagyatékában kolozsvári házingatlan, szántó, szőlő és kaszáló szerepelt.

Apai dédanya II.: Forrai Anna (ref., 1800 – Kolozsvár, 1860. ápr. 12.). Házasságkötés: 1820.

Anyja: ásvai Jókay Jolán (ref., Komárom, 1849. okt. 19. – Bp., 1922. máj. 7.). Házasságkötés: 1871. ápr. 12. Kilenc éves korától Jókai Mór családjánál nevelkedett. A Magyar Gazdasszonyok Országos Egyesületének elnöke, a református Nagypénteki társaság védnöknője, az I. oszt. Erzsébet-rend tulajdonosa volt.

Anyai nagyapja: ásvai Jókay Károly (ref., Rév-Komárom, 1814. máj. 3. – Hathalom, Veszprém m., 1902. dec. 19.). Nemesi birtokos, komáromi ház- és telektulajdonos. A pápai kollégiumban tanult, jogot végzett, ügyvédi diplomát Pesten szerzett. A szabadságharc idején nemzetőr tüzér volt. A csallóközi járás főbírája, Komárom szabad királyi város árvagyámja, valamint a református egyháznak zsinati képviselője és egyházkerületi tanácsbírója volt. Testvére: Jókai Mór (ref., Komárom 1825. febr. 18. – Bp., 1904. máj. 5.) író, az MTA tagja volt.

Anyai nagyanyja: Csontos Klára (ref., 1820 – Komárom, 1882. máj. 15.). Házasságkötés: 1844.

Anyai dédapa I.: Jókay József (ref., Ó-Gyalla, Komárom m., 1781. okt. 29. – Komárom, 1837. okt. 29.). Birtokos nemes, ügyvéd, megyei ügyész, majd városi árvagyám volt Komáromban. Az 1809-es győri ütközetben mint inszurgens hadnagy vett részt. A Jókay család a 16. század óta ismert, a címeres nemes levelet 1668-ban Mihály komáromi aranyműves kapta. A dédapa már jelentős vagyont örökölt.

Anyai dédanya I.: Pulay Mária (ref., 1790 – Komárom, 1856. márc. 13.)

Vallása: ref.

Felesége: szalóki Navratil Margit (róm. kat., Bp., 1876. okt. 2. – Bp., 1942. júl. 31.). Házasságkötés: Bp., 1898. szept. 26. Apja: Navratil Imre (Pest, 1833. nov. 2. – Bp., 1919. ápr. 3.) orvos- és sebészdoktor, orr-fül-gégész, egyetemi tanár. Családjával együtt 1893-ban kapott nemességet. Anyja: szalóki Széher Jolán (róm. kat., 1848 – Bp., 1922. szept. 29.). Testvére: Navratil Ákos (róm. kat., Bp., 1875.máj. 20. – Bp., 1952. febr. 29.) jogász, közgazdász, egyetemi tanár, az MTA tagja volt.

Középiskola: 1880–1890: bp.-i református főgimnázium, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1890.

Horváth János

irodalomtörténész, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1919. okt. 23., r. 1931. máj. 15.
(Margitta, Bihar m., 1878. június 24. – Budapest, 1961. március 9.;
a Farkasréti temetőben nyugszik)

Apja: Horváth József (ref., Sarkad, Bihar m., 1822. júl. 31. – Margitta, 1897. júl. 14.). Csaknem ötven évig volt jegyző Margittán. 1835-től 1840-ig a szalontai nagygimnáziumban tanult. 1840-től 1843-ig a debreceni református kollégium tanulója, a bölcseleti, jogi és hittani képzést végezte el. Margittán kezdett el tanítani, majd rövid érbogyoszlói jegyzőség után jegyzőnek került vissza oda 1851-ben. Ezt a tisztet haláláig betöltötte.

Apai nagyapja: Horváth Mihály (ref., Sarkad, 1794. okt. 12. –). A debreceni református kollégium anyakönyve szerint, *plebejus* sarkadi szűcsmester.

Apai nagyanyja: Sajti Sára (ref., Sarkad, 1798. jún. 2. –). Házasságkötés: Sarkad, 1816. jan. 30. (Tokai Mihály és felesége, Vass Ilona házánál nevelkedett.)

Apai dédapa I.: Horváth József (ref.). Sarkad.

Apai dédanya I.: Nagy Panna/Anna (ref.)

Apai dédapa II.: Sajti Pál (ref.). Sarkad.

Apai dédanya II.: Balogh Erzsébet (ref.)

Anyja: Galgóczi Juliánna (ref., Margitta, 1844. okt. 26.). Második feleség volt.

Anyai nagyapja: Galgóczi György (ref., Margitta, 1805. nov. 14.)

Anyai nagyanyja: Hajdu Juliánna (ref., 1804. febr. 5.)

Anyai dédapa I.: Galgóczi Mihály (ref.)

Anyai dédanya I.: Szennyesi Sára (ref.)

Anyai dédapa II.: Hajdu Ferenc (ref.)

Anyai dédanya II.: Fenyődi Zsuzsánna (ref.)

Vallása: ref.

Felesége: Fest Erzsébet (evang., Szepesváralja, Szepes m., 1882. szept. 11. – Bp., 1973. aug. 6.). Házasságkötés: 1917. jún. 18. Apja: Fest Sándor (evang., Szepesváralja, 1852. dec. 26. – Reinthal bei Graz, 1937. márc. 15.) szepesváraljai postamester, amerikai banktisztviselő, grazi földbirtokos. Anyja: Westphal Eliz (evang., Neuhauser, 1852. febr. 19. – Reinthal bei Graz, 1948. febr. 19.). Testvére Fest

Sándor (evang., Szepesváralja, 1883. nov. 21. – Bp., 1944. dec. 30.) filológus, irodalomtörténész, egyetemi tanár, az MTA tagja.

Gyermeke: Horváth Juliánna (evang.), akinek apósa Krompecher Ödön (evang., Poprád, Szepes m., 1870. febr. 15. – Bp., 1926. aug. 26.) orvos, patológus, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja volt.

Középiskola: 1889–1890: körmöcbányai állami főreáliskola, I. oszt.; 1890–1893: debreceni állami főreáliskola, II–IV. oszt.; 1893–1897: körmöcbányai állami főreáliskola, V–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1897.

Ilosvay Lajos

gyógyszerész, kémikus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1891. máj. 8., r. 1905. máj. 12., ig. 1919. okt. 23., t. 1928. máj. 18., másodelnök 1916. máj. 4. – 1919. okt. 23., 1925. máj. 7. – 1928. máj. 18.
(Dés, Szolnok-Doboka m., 1851. október 31. – Budapest, 1936. szeptember 30.; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Nemesség: A Bereg megyei eredetű Ilosvay család a 14. századig vezeti vissza családfáját. A 15. században királyi birtokadományban is részesült. A Bereg megyével szomszédos megyékben öt ágazatban éltek tovább. A távolabbi, Szolnok-Doboka vármegyei ágnak a közös törzsből való leszármazása adatok hiányában nem mutatható ki, de nemesi jogokkal éltek. Előnév: nagyilosvai.

Apja: Ilosvay Lajos (ref., Dés, 1823. aug. 26. – 1892. jan. 8.). Megyei várnagy volt: ez egy kisebb vármegyei tisztség volt. A vármegyeszékház és a vármegyei börtönök felügyelete volt a feladata, de nem az altiszti kategóriába tartozott. Később, a fizetési osztályok szerinti rendszerben a még tiszti kategóriának számító XI. fizetési osztályba tartozott. Az 1848–1849-es szabadságharc idején az egyik erdélyi vadászezrednél szolgálva a hadnagy alatti fővadász rangot viselte. Később a Tiszti címtárban és a gyászjelentésen is kir. törvényszéki fogházfelügyelőként szerepelt.

Apai nagyapja: Ilosvay János (ref., Dés, 1781–1859)

Apai nagyanyja: Ambrus Sára

Anyja: Turbucz Amália (ref., Dés, 1830. szept. 30. – Dés, 1882. máj. 4.). Házasságkötés: 1851. febr. 5.

Vallása: ref.

Felesége: Trotter Júlia (róm. kat., Bécs, 1870. máj. 21. – Bp., 1934. okt. 26.). Házasságkötés: Karlsbad, 1890. Apja: Trotter Kamill (róm. kat., Bécs –) a császári 1.

vadász zászlóalj őrnagya Karlsbadban. Anyja: Knoll Emilia (róm. kat.), egy karlsbadi kereskedő leánya.

Középiskola: 1862–1868: kolozsvári református főgimnázium, I–VI. oszt.; 1868–1870: kolozsvári unitárius főgimnázium, VII–VIII. oszt.: magánúton végezte; érettségit az unitárius főgimnáziumban tett: 1870.

Illyés Géza

orvos, urológus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1936. máj. 14., r. 1943. máj. 14., az V. Oszt. elnöke 1949. nov. 29. – 1951. aug. 6.
(Marosvásárhely, Maros-Torda m., 1870. május 24. – Budapest, 1951. augusztus 6.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Nemesség: Ősi székely család, amelynek leszármazása a 15. századtól ismert. Illyés Márton 1585-ben Báthory Zsigmond fejedelemtől nyert *donatio*t négy falura, köztük Sófalvára. Házasság révén jutottak a székesi birtokba. Nemességüket 1843-ban igazolták. Előnév: sófalvi.

Apja: Illyés Károly (ref., 1835 – Bp., 1910. okt. 28.) Birtokos nemesi származású jogász. 1871-től a marosvásárhelyi kir. ítélőtábla pótbírája, 1880-tól bírája. 1889-től kúriai bíró Budapesten, a Lipót-rend lovagja. A marosi református egyházmegye és a marosvásárhelyi református kollégium gondnoka.

Apai nagyapja: sófalvi Illyés István (ref., Székes, Maros-Torda m., 1810 – Székes, 1892. febr. 26.). A gimnázium elvégzése után 1825-ben iratkozott be a marosvásárhelyi református kollégium akadémiai tagozatára. Marosszéki táblabíró, Székesen volt a család udvarháza.

Apai nagyanyja: Zsombori Amália (ref., Marosvásárhely, 1816 – Székes, 1870. dec. 19.). Házasságkötés: 1834.

Apai dédapa I.: Illyés János (ref., 1785 k. –); 1798-ban iratkozott be a marosvásárhelyi református kollégiumba.

Apai dédanya I.: egerpataki Kiss Mária

Apai dédapa II.: Zsombori István (ref., meghalt 1864 előtt). Marosvásárhelyi tanácsos. 1797-től a marosvásárhelyi református kollégium diákja, 1808-ban írta alá az akadémiai tagozat törvényeit.

Apai dédanya II.: károlyvári Balog Borbára (róm. kat., 1799 – Marosvásárhely, 1864. febr. 17.)

Anyja: Ballagi Jozefa/Jozefin (ref., 1849 – 1923). Házasságkötés: 1870 előtt. Testvérei: Ballagi Aladár (ref., Kecskemét, 1853. okt. 24. – Bp., 1928. jún. 21.)

történész, egyetemi tanár, az MTA tagja volt; Ballagi Géza (ref., Szarvas, 1851. máj. 3. – Sárospatak, 1907. jún. 17.) történész, jogász, a sárospataki ref. jogakad. tanára, országgyűlési képviselő, az MTA tagja volt.

Anyai nagyapja: Ballagi (1848-ig Bloch) Mór (ref. [1851-ig evang., 1843-ig izr.], Inóc, Zemplén m., 1815. márc. 18. –Bp., 1891. szept. 1.). Teológus, nyelvész, hebraista, az MTA tagja. A nagyváradi és a pápai *jesivá*ban, majd a pápai református kollégiumban, a pesti, a párizsi és a tübingeni egyetemen tanult. 1843-ban Németországban áttért az evangélikus hitre. 1844-től a szarvasi evangélikus gimnázium tanára volt. 1840-ben választotta levelező tagjává az MTA. 1848-ban hadnagyként, főhadnagyként Görgey hadtestében táborkari fogalmazó, majd századosként a hadügyminisztérium elnöki osztályának titkára volt. A szabadságharc leverése után a Bihar megyei Kondoroson gazdálkodott. 1851-ben áttért a református hitre. A kecskeméti református kollégium, majd 1855-től az akkor alapított pesti református teológiai akadémia tanára lett. Tudósként s egyháztársadalmi téren is a szabadelvű teológiai irány vezéreként tevékenykedett. 1861-ben országgyűlési képviselő, 1861 és 1888 között a pesti, majd a budapesti törvényhatósági biz. tagja volt. Háztulajdonos, fővárosi virilista (1888-ban 1096 forint adóval).

Anyai nagyanyja: kisrákói és királylehotai Lehoczky Ida (róm. kat., Szarvas, 1826. szept. 16. – Cegléd, 1897. febr. 17.). Házasságkötés: Szarvas, 1845.

Anyai dédapa I.: Bloch …. (izr.). Sztáray gróf haszonbérlője volt.

Anyai dédapa II.: Lehoczky Lajos (róm. kat., 1780 k. – Szarvas, 1855. aug. 19.). Békés megyei főszolgabíró. 1800–1801-ben a nagyváradi királyi jogakadémián tanulta a jogot. Pesten volt patvarista, majd Békés vármegye tb. esküdtje (1805–1809), később orosházi esküdtje lett (1810–1817). 1818-tól szarvasi másodszolgabíró, 1828 és 1832 között békési főszolgabíró, 1834-től fizetéses táblabíró volt. Emellett vízi- és útbiztosként is működött. 1846-ban sikertelenül jelölték alispánnak.

Anyai dédanya II.: Novák Jozefa (róm. kat., Buda/Pest, 1805. jan. 24. – Bp., 1884. aug. 24.). Házasságkötés: 1825 k.

Anyai dédanya II. apja: nemes Novák Joachim Antal (örmény katolikus, Szamosújvár, Szolnok-Doboka m., 1760. jan. 17. – Pest, 1819). 1790-től a kassai kerületben a jászói uradalom vallásalapítványi javainak tiszttartója, 1793-tól a jászói kerület tiszttartója volt. 1802-től haláláig a pesti kerülethez tartozó közalapítványi uradalom prefektusa: királyi kamarai prefektus volt Pesten. Több megye táblabírája volt.

Anyai dédanya II. anyja: Gastäger Anna Mária (róm. kat., Kassa, 1772. aug. 1. – Bodrogszerdahely, Zemplén m., 1843. febr. 20.). Házasságkötés: Kassa, 1792. nov. 18.

Anyai dédanya II. nagyapja: nemes Novák Márton (örmény katolikus, Magyarlápos, Szolnok-Doboka m. –). 1752-ben testvéreivel mint szamosújvári örmény kereskedők kaptak nemességet. Szamosújvári főbíró is volt, később a Heves megyei fegyverneki puszta bérlője. Felesége: Tódor Ilona.

Vallása: ref.

Felesége: riomfalvi Szarvasy Ida (róm. kat., Bp., 1881. okt. 30. – Bp., 1971. márc. 4.). Házasságkötés: 1904 előtt. Apja: Szarvasy Sándor (róm. kat., 1833 – Bp., 1901. febr. 6.). Kereskedő/borkereskedő/hajózási vállalkozó, földbirtokos (622 kat. hold). Családja 1667-ben kapott címeres nemes levelet. Anyja: Kepes Ida (róm. kat., 1850 – Bp., 1908. dec. 5). Testvérei: Szarvasy Imre (róm. kat., Pest, 1872. jan. 5. – Balatonfüred, 1942. máj. 16.) műegyetemi tanár, az MTA tagja volt; Szarvasy Margit (róm. kat., 1873 – Bp., 1941. dec. 14.), akinek a férje Kuzmik Pál (evang., Eperjes, Sáros m. 1864. jún. 22. – Bp., 1925. dec. 19.) orvos, egyetemi tanár volt.

Középiskola: 1880–1888: marosvásárhelyi ref. gimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1888.

Jakab Ödön

író, költő, irodalomtörténész, középiskolai tanár

MTA tagság: l. 1924. máj. 8.
(Vadasd, Maros-Torda m., 1854. július 26. – Budapest, 1931. március 5.;
a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Nemesség: Székely család, amely 1655-ben lófői rangot *(primipilus)* kapott. Előnév: vadasdi.

Apja: vadasdi Jakab István (ref., 1795. szept. 30. – Vadasd, 1865. jan. 9.). Székely nemesi kisbirtokos. Az 1850-es évek anyakönyvei szerint „tekintetes Úr". Fia kolozsvári egyetemi bejegyzése szerint földműves.

Anyja: Nagy Mária (ref., Káposztásszentmiklós, Maros-Torda m., 1823 – Vadasd, 1907. jan. 11.). Az 1850-es évek anyakönyvei szerint „tekintetes Asszony". Ez második házassága volt. Első férje, Pethő Benjámin székelyvajai nemesi birtokos halála után megözvegyülve ment férjhez a szintén özvegy Jakab Istvánhoz. Házasságkötés: Székelyvaja, 1849. júl. 6. Férje korai halála után nagy erőfeszítéssel taníttatta fiait.

Anyai nagyapja: nemes Nagy János (ref.) Káposztásszentmiklós.

Anyai nagyanyja: Fehérvári Borbála (ref.) Káposztásszentmiklós.

Vallása: ref.

Felesége: 1. Szénásy Róza (ref., Mezőpanit, Maros-Torda m., 1855. febr. 5. – Bp., 1905. okt. 6.). Házasságkötés: Mezőmadaras, Maros-Torda m., 1879. Apja: Szénásy András (1831–1906), Sajóudvarhely, Szolnok-Doboka m., császári királyi pénzügyőr főfelügyelő. Anyja: Sebestyén Rozália (1836–1891). 2. D'Aiguemorte Bornand Clara Maria (ref., 1869 –). Házasságkötés: 1907.

Középiskola: 1863–1871: marosvásárhelyi református kollégium, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1871.

KANDÓ KÁLMÁN

gépészmérnök, rt. vezérigazgató

MTA tagság: l. 1927. máj. 5.
(Pest, 1869. július 8. – Budapest, 1931. január 13.;
a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Nemesség: Borsod megyei nemes család, 1575-ben szereztek nemesi kúriát a Borsod megyei Farmoson. Innen származik előnevük: egerfarmosi és sztregovai.

Apja: egerfarmosi és sztregovai Kandó Géza (ref., Baracska, Fejér m., 1840. szept. 24. – Tiszafüred, 1906. ápr. 3.). Postatisztviselő. A kiegyezés után a Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztériumon belül az Országos Postafőigazgatóság Postaszámvevősége ellenőre, majd I. osztályú számtisztje, 1879-től számvizsgálója. 1883-tól Tiszafüreden szerződéses postamester. (Körülbelül 2000 forinton felüli éves jövedelmet hozott.) 1894 után már nem postamester, de Tiszafüreden élt, bár Budapesten is tartott fenn lakást a felesége nevén.

Apai nagyapja: Kandó József (ref., Egerfarmos, Borsod m., 1797. dec. 2. – Bp., 1884. nov. 10.). Földbirtokos, ügyvéd, megyei tisztviselő. 1824-ben Fejér megyébe házasodott. Több megye táblabírája. 1840 és 1843 között törvényszéki ülnök Fejér megyében, 1845–1847-ben a megye alispánja. A Fejér Megyei Olvasótársaság elnöke, a vértesaljai református egyházmegye tanácsbírája, 1842-ben világi algondnoka, 1862-ben gondnoka. 1861-ben Pesten ügyvéd.

Apai nagyanyja: baracskai Szücs Klára (ref., Aba, Fejér m., 1798. márc. 7. – Bp., 1885. ápr. 27.). Házasságkötés: 1824. Ő örökölte testvére, Szücs Lajosné született Szücs Zsófia (ref., Baracska, 1790. febr. 7. – Bp., 1875. jan. 20.) jelentős vagyonát, budapesti ingatlanokat, a Múzeum körút 5. szám alatti kétemeletes palotát és a balatonfüredi nyaralót.

Apai dédapa I.: Kandó Ferenc (ref., Egerfarmos, 1763. nov. 14. – Gelej, Borsod m., 1826. okt. 21.). A debreceni református kollégium gimnáziumába járt, majd 1782-ben subscribált.
Apai dédanya I.: gelei Pásztor Eszter (ref., Gelej, 1780 –). Házasságkötés: Gelej, 1797. febr. 27.
Apai dédapa II.: baracskai Szücs Sándor (ref.). Jómódú Fejér megyei nemes család. Címeres levelük 1696-ban kelt.
Apai dédanya II.: Szücs Sára (ref.)
Anyja: gulácsi Gulácsy Irma (ref., Bugyi, Pest m., 1845. júl. 13. – Tiszakürt, 1933. ápr. 2.)
Anyai nagyapja: gulácsi Gulácsy Ferenc (ref., 1810 – Bankháza, Pest m., 1890. nov. 2.). Bankházi földbirtokos. 15. századi eredetű Bereg megyei nemes család.
Anyai nagyanyja: kassai Kassay Amália (ref., Sátoraljaújhely, Zemplén m., 1817. jan. 16. – Bp., 1901. máj. 3.). Házasságkötés: 1839.
Anyai dédapa I.: gulácsi Gulácsy Mihály (ref.)
Anyai dédapa II.: kassai Kassay Sámuel (ref.). Ügyvéd Sátoraljaújhelyen.
Anyai dédanya II.: nemes Kováts Katalin (ref.)
Vallása: ref.
Felesége: Pósch Ilona (róm. kat., Bp., 1880. máj. 14. – Rozsnyó, 1913. júl. 9.). Házasságkötés: Bp., 1899. febr. 2. Apja: Pósch Gyula (evang., Rozsnyó, 1851 – Rozsnyó, 1923. nov. 4.) a Magyar Kereskedelmi és Iparbank első igazgatója, a rozsnyói evangélikus egyház felügyelője. (Zólyom megyéből Rozsnyóra származott nemes családból.). Anyja: Horváth Ilona (róm. kat.).
Középiskola: 1879–1888: bp.-i evangélikus főgimnázium, I–VIII. oszt. (a VI. osztályt kétszer járta); érettségi ugyanott: 1888.

Károlyi Árpád

történész, levéltáros

MTA tagság: l. 1878. máj. 20., r. 1889. máj. 3., t. 1925. máj. 7.
(Pest, 1853. október 7. – Budapest, 1940. október 26.;
a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Nemesség: A családi hagyomány szerint a bibliafordító Károli Gáspártól (1530 k. – 1591) származtak. Bocskai István fejedelem Kassán 1606-ban adományozott címeres nemeslevelet a Rudolf császár és király elleni hadakozásban kitűnt Mihálynak és Miklósnak. Ezt Bihar megye 1607-ben hirdette ki. Az 1729. évi

nemesi összeírás már az Abaúj megyei Szepsiben találta a családot. Előnév: károlyi.

Apja: károlyi Károlyi István (ref., Felsőfügöd, Abaúj m., 1806. febr. 25. – Pest, 1859. jan. 27.). Pedagógus, ügyvéd, 1849-ben Pest vm. főjegyzője. A sárospataki református kollégiumban végezte gimnáziumi, bölcseleti, jogi és teológiai tanulmányait. 1832–1833-ban ugyanitt a szintaxisták *publicus praeceptor*a, illetve 1835-től öt féléven át a poétika rendes tanára volt. Jártas volt a latin, görög, német, francia, angol és olasz nyelvben és irodalomban. Megszerezve az ügyvédi oklevelet, 1837-től gróf Teleki Sámuel gyermekeinek lett a nevelője és a gróf Teleki család levéltárnoka. 1849-ben Pest megye főjegyzőjévé választották. A szabadságharc után a Telekiek máramarosi birtokain bujkált. Később visszatért Pestre, s a gróf Teleki családnál folytatott levéltárnoki tisztén kívül Gönczy Pál pesti ref. intézetében volt óraadó. 1852-ben nőül vette Beniczky Teréziát, Gál László 1849-es honvédtábornok özvegyét.

Nevelőapja: Borostyán Sándor (ref., Kecskemét, 1829. aug. 4. – Székesfehérvár, 1908. nov. 19.). A nagykőrösi református kollégium, majd a budapesti tanítóképző intézet, végül a székesfehérvári főreáliskola történelemtanára.

Apai nagyapja: károlyi Károlyi Sámuel (ref.). Nemesi közbirtokos az Abaúj megyei Felsőfügödön.

Apai nagyanyja: Bíró Zsuzsanna (ref.)

Apai dédapa I.: károlyi Károlyi Sámuel (ref.). Tállya, Hernádszentandrás, Ináncs. Nemesi közbirtokos.

Apai dédapa I. apja: Károlyi Ádám (ref.). Hernádszentandrási birtokos, aki 1766-ban Abaúj vármegye előtt igazolta nemességét.

Apai dédapa I. nagyapja: Károlyi János (ref.). Abaúj vármegye esküdtje, Szepsi (Abaúj m.) városbírója.

Anyja: beniczei és micsinyei Beniczky Terézia (ref., róm. kat.-nak keresztelték, református férje kedvéért tért át. Csongrád, Csongrád m., 1826. okt. 27. – Bp., 1914. jan. 22.). Házasságkötés: 1852.

Anyai nagyapja: beniczei és micsinyei Beniczky Miklós (róm. kat., Szegvár, Csongrád m., 1796 – Kistelek, Csongrád m., 1859). Földbirtokos, 1836-ban megvette a Temes vármegyei klopodiai birtokot. Csongrád megye szolgabírája, Szabadka főbírája. A nagyváradi királyi jogakadémián tanult jogot: 1811–1813.

Anyai nagyanyja: nemes Oexel Magdolna (róm. kat., Kiszombor, 1804. máj. 13. – 1838). Házasságkötés: 1823.

Anyai dédapa I.: beniczei és micsinyei Beniczky Miklós (róm. kat., Pozsony, Pozsony m., 1761. okt. 12. – Szeged, 1828). Csongrád megye táblabírája, Szeged városi főjegyző, Szabadka főbírája. A pozsonyi királyi jogakadémián tanult jogot: 1777–1779. 13. századi eredetű felvidéki birtokadományos család,

1562-ben kaptak címeres nemes levelet. A családból Beniczky Miklós az első, aki Csongrád megyében telepedett le.

Anyai dédapa I. apja: Beniczky Miklós (róm. kat., Benic, Liptó m., 1728 –). Királyi helytartótanácsi jegyző Pozsonyban.

Anyai dédanya I.: Dugonics Teréz (róm. kat., Szeged, 1776. ápr. 6. – 1849). Házasságkötés: 1793.

Anyai dédanya I. apja: Dugonics Ádám, (róm. kat., Szeged, 1745 k. – Szeged, 1815. szept. 1.). Szeged szabad királyi városnak több ízben, több éven át polgármestere, 1802-ben országgyűlési követe. Dalmát kereskedő/iparos családból származott. A gimnáziumot Szegeden a piaristáknál végezte. 1768-ban városi írnok, 1771–1773-ban kültanácsi tag, 1774-től városi aljegyző, 1779-ben szószóló, 1781–1782-ben városi tanácsnok, 1790–1796-ban a város polgármestere volt; s 1804-ben két évre újra polgármesterré választották. Testvére: Dugonics András (1740–1818) piarista szerzetestanár, a nagyszombati, majd a budai/pesti egyetem mennyiségtan tanára.

Anyai dédanya I. anyja: Lób Anasztázia

Anyai dédapa II.: nemes Oexel Mátyás Ferenc (róm. kat., Nagyszentmiklós, 1759–1828). 1794-ben Torontál vármegye szolgálatában állt, a Maros-töltés munkálatain dolgozott mint adjutáns, majd 1795-től már mint mérnök. Később megvált hivatalától és Zomboron gazdálkodott .

Anyai dédapa II. apja: Oexel Mátyás József (róm. kat., Arad, 1729. febr. 23. – Zombor, 1803. máj. 27.). Nagyszentmiklósi sörgyáros, zombori földbirtokos. 1781-ben árverésen vásárolta meg a zombori uradalmat. A királyi adománylevélben 8637 kat. hold szerepel. Német birodalmi nemessége mellé 1714-ben kapott magyar nemesi levelet. A család 1839-ben királyi engedéllyel nevét Rónayra változtatta.

Anyai dédanya II.: Silber Magdolna (róm. kat., 1764 –). Házasságkötés: 1792.

Anyai dédanya II. apja: Silber János (róm. kat., Szeged, 1758. – Szeged, 1831. máj. 23.). Szeged egyik legtekintélyesebb polgára, főbírája és országgyűlési követe (1811–1812) volt. A gimnáziumot Szegeden a piaristáknál végezte, majd Pesten jogot tanult. 1775-ben Szeged-Felsővároson telek- és malomtulajdonos, 1792-ben városi tanácsnok, 1797–1799-ig pedig polgármester volt.

Vallása: ref.

Nőtlen.

Középiskola: 1863–1871: nagykőrösi református főgimnázium, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1871.

KÉKY LAJOS (1917-IG KÉKI)

irodalom- és színháztörténész, középiskolai és főiskolai tanár

MTA tagság: l. 1924. máj. 8., r. 1941. máj. 16.
(Hajdúnánás, Hajdú m., 1879. december 21. – Budapest, 1946. október 29.;
a Farkasréti temetőben nyugodott, de sírját felszámolták.)

Nemesség: Hajdúnánási család. 1627-ben Bethlen Gábortól nyertek címeres nemeslevelet. 1770-ben és 1824-ben is kaptak Szabolcs vármegyétől nemesi bizonyságlevelet. A Hajdú-kerület 1838. évi nemesi névjegyzékében is szerepelnek. Előnév: nánási.

Apja: nánási Kéki Imre (ref., Hajdúnánás, 1839. aug. 28. –), 12 kat. holdon gazdálkodó nemesi kisbirtokos.

Apai nagyapja: nánási Kéki János (ref., Hajdúnánás, 1803. dec. 12. –). Nemesi kisbirtokos.

Apai nagyanyja: Vitányi Katalin (ref., Hajdúnánás, 1808. dec. 29. –). Házasságkötés: Hajdúnánás, 1824. dec. 29.

Apai dédapa I.: Kéki János (ref.). Nemesi kisbirtokos, Hajdúnánás város szenátora.

Apai dédanya I.: Kállai Erzsébet (ref.)

Apai dédapa II.: Vitányi István (ref.). A család őse 1729-ben, a Hajdúnánásra költözött ág 1830-ban kapott nemesi bizonyságlevelet Szabolcs vármegyétől. Ennek alapján Vitányi István is szerepel a Hajdú-kerület 1838. évi nemesi névjegyzékében.

Apai dédanya II.: Sárga Katalin (ref.)

Anyja: Nábrádi Zsuzsanna (ref., Hajdúnánás, 1857. júl. 1. – 1945. szept. 8.). Házasságkötés: 1877. aug. 26.

Anyai nagyapja: Nábrády István (ref., Hajdúnánás, 1811. okt. 23. –). Anyakönyvi bejegyzés szerint (1857) szántóvető.

Anyai nagyanyja: Kun Erzsébet (ref., Hajdúnánás, 1817. nov. 13. –)

Anyai dédapa I.: Nábrádi Sámuel (ref.). Hajdúnánási család, 1830-ban Nábrádi Sámuel hajdúnemes bizonyítványt kapott. (Hajdúnemesi telket bírtak.)

Anyai dédanya I.: B. Pap Ilona (ref.). Hajdúnánási hajdúnemes család.

Anyai dédapa II.: Kun Sándor (ref.). Hajdúnánási hajdúnemes család. Kun Sándor apja, Kun István 1794-ben kapott hajdúnemesi bizonyítványt.

Anyai dédanya II.: Porkoláb Erzsébet (ref.). A hajdúnánási Porkoláb család 1618-ban kapott címeres nemes levelet I. Lipót királytól. Később mint armalista nemesek szerepeltek, s jelen voltak az 1838. évi hajdúkerületi nemesi névjegyzékben is.

Vallása: ref.

Nőtlen.

Középiskola: 1892–1898: hajdúnánási ref. gimn., I–VI. oszt.; 1898–1900: debreceni ref. kollégium főgimn., VII–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1900.

Keményfy János (1933-ig hartmann)

irodalomtörténész, középiskolai tanár

MTA tagság: l. 1938. máj. 6.
(Újsóvé, Bács-Bodrog m., 1875. október 23. – Budapest, 1943. december 27.; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Apja: Hartmann János (ref.). Községi jegyző volt Újsóvén az 1870-es évektől 1902-ig.
Anyja: Müller Krisztina
Vallása: ref.
Felesége: Farczádi Lázár Ilona. Apja: Farczádi Lázár Lajos.
Középiskola: 1885–1887: újvidéki kir. kat. főgimn., I–II. oszt.; 1887–1894: kiskunhalasi ref. főgimn., III–VIII. oszt.; érettségi kecskeméti róm. kat. (piarista) főgimn. 1894. és kiskunhalasi ref. főgimn. 1895. aug.

Kerecsényi Dezső

irodalomtörténész, középiskolai és egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1942. máj. 15.
(Szentgotthárd, Vas m., 1898. június 19. – Péterhegy, Vas m., 1945. március 24.; A péterhegyi temetőben nyugszik.)

Apja: Kerecsényi György (ref., Körmend, Vas m., 1870. okt. – Körmend, 1942. aug. 13.). A szentgotthárdi állami főgimnázium pedellusa/gimnáziumi szolga volt.
Apai nagyapja: Kerecsényi Dániel (ref., Körmend, 1841. márc. –). Gyermekei anyakönyvi bejegyzésében (1870, 1879): földmíves. Testvére: Kerecsényi János (ref., Körmend, 1833. febr. 4. – 1891) körmendi református lelkész. A pápai ref. kollégiumban tanult.
Apai nagyanyja: Tímár Zsófia (ref., Körmend, 1847. aug. 2. –)
Apai dédapa I.: Kerecsényi Ferenc (ref.). Gyermekei anyakönyvi bejegyzésében (1838, 1841): földművelő.
Apai dédanya I.: Csőbör Katalin (ref., Körmend, 1814. aug. 18. –). Házasságkötés: Körmend, 1829. febr. 11.

Apai dédapa II.: Tímár György (ref., Körmend –). Lánya 1847-es anyakönyvi bejegyzésében: földművelő.
Apai dédanya II.: Gróf Mária
Anyja: nemes Dienes Mária (ref., Felsőmarác, Vas megye, 1875. márc. –)
Anyai nagyapja: nemes Dienes Antal (ref., Németszecsőd, Vas m., 1837. dec. –). Vas megyei nemes család, nemességét 1763-ban legfelsőbb helyen igazolta.
Anyai nagyanyja: Babos Zsófia (ref., Körmend, 1839. nov. 29. –)
Anyai dédapa I.: nemes Dienes Pál (ref., Szentgyörgyvölgy, Zala m., 1814. márc. –). Dienes Ferenc és Beke Erzsébet fia.
Anyai dédanya I.: nemes Babotsay Katalin (ref., Szatta, Vas m. 1815. márc. 14. –) nemes Babotsay János és Bata Mária leánya. A nemes Babotsay család a 16. század végétől jelen volt Vas megyében. Az 1754/55. évi országos nemesi összeíráskor igazolták nemességüket.
Anyai dédapa II.: Babos József (ref., 1816 k. –). Körmendi földművelő. A Babos család nemességét 1763-ban igazolta, de a nemességre utaló bejegyzést az anyakönyvekben nem találtunk.
Anyai dédanya II.: Papp Judit (ref., Körmend, 1815. márc. 29. – Körmend, 1878. jan. 13.). Házasságkötés: Körmend, 1835. máj. 19.
Vallása: ref.
Felesége: Mikola Emília (evang., Péterhegy/Felsőpetróc, Vas m., 1903 – Bp., 1977). Könyvtárban dolgozott. 1945 után a Nemzeti Parasztpárt Sarló könyvesboltját vezette. A magyar–jugoszláv viszony megromlása idején börtönbe került. Apja: Mikola Ferenc (evang., Péterhegy, 1876 – Péterhegy, 1959) péterhegyi vend földműves, 24 kat. holdon gazdálkodott. Anyja: Kuhar Amália. Apjának testvére Mikola Sándor (1871–1945) fizikus, középiskolai igazgató, az MTA tagja volt.
Középiskola: 1908–1916: szentgotthárdi állami főgimnázium, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1916.

KERÉKJÁRTÓ BÉLA (1937-IG KERÉKGYÁRTÓ)

matematikus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1934. máj. 11., r. 1945. máj. 30.
(Gyöngyös, Heves m., 1898. október 1. – Mátraháza, 1946. május 26.; az újpesti Megyeri temetőben nyugszik.)

Nemesség: A család 1659-ben kapott címeres nemeslevelet, amelyet Borsod megyében hirdettek ki. Előnév: vetsei.

Apja: Kerékgyártó Károly (ref., Hejőpapi, Borsod m., 1853. febr. 13. – Újpest, 1907. nov. 9.). 1887-től állt a főváros szolgálatában mint tisztviselő. 1895-től haláláig a főváros polgármesteri hivatala számvevőségén II. oszt. számtiszt, illetve számvizsgáló volt.

Apai nagyapja: Kerékjártó István (ref.). Nemesi kisbirtokos Hejőpapiban. (Fényes Elek 1851-es kiadású *Magyarország geographiai szótárá*ban a kb. 1000 fős, színtiszta református nemesi község név szerint felsorolt 35 fontosabb családja között nem szerepel a Kerékjártó család.)

Apai nagyanyja: Orosz Eszter (ref.)

Anyja: Holczer Berta (ref., Mezőtúr, Jász-Nagykun-Szolnok m., 1868–1959). Házasságkötés: 1894. okt. 22.

Vallása: ref.

Felesége: Kronbauer Lisette/Liselotte. Házasságkötés: Göttingen, 1924. dec. 6. Apjának könyvesboltja volt Göttingenben.

Középiskola: 1908–1916: újpesti kir. áll. főgimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1916. jún. 26.

Kolosváry Bálint

orvos, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1922. máj. 11.; r. 1934. máj. 11.; ig. 1943. máj. 14. – 1946. júl. 24.; tanácskozó 1949. okt. 31.; r. tagsága visszaállítva 1989. máj. 9.
(Kolozsvár, Kolozs m., 1875. január 5. – Budapest, 1954. augusztus. 28. A Farkasréti temetőben nyugszik.)

Nemesség: A család 1625-ben Bethlen Gábortól kapta a nemességet, előnév: kolozsvári

Apja: Kolosváry Sándor (ref., Kórodszentmárton, Kis-Küküllő m., 1840. jún. 23. – Bp., 1922. aug. 7.). Jogász, egyetemi nyilvános rendes tanár, az MTA levelező tagja, m. kir. udvari tanácsos. Hétéves korától a marosvásárhelyi református kollégiumban nevelkedett, tanult a nagyszebeni királyi és a marosvásárhelyi református jogakadémián, majd a pesti egyetemen lett jogi doktor. Jogtanár volt a kolozsvári ref. kollégiumban, a kolozsvári kir. jogakadémián, majd 1872-től 1910-es nyugdíjazásáig a kolozsvári tudományegyetem jogi karának professzoraként működött. Tagja volt a Magyarországi Református Egyház Zsinatának és Konventjének.

Apai nagyapja: Kolosváry Lajos (ref., Kóródszentmárton, 1812 – Kolozsvár, 1898. márc. 17.). Elszegényedett nemesi kisbirtokos, 1848-as nemzetőr,

megyebizottsági tag. Felesége apránként visszaváltott 20-25 holdas lukafalvi birtokán gazdálkodott. Hét gyermeke közül mind az öt fiát taníttatta a marosvásárhelyi református kollégiumban.

Apai nagyanyja: Jánosy Julianna (ref., 1818, Ilencfalva, Maros-Torda m. – Nagyajta, Háromszék m., 1880. dec. 11.). Elszegényedett nemesi családból származott. Hozománya a 20-25 holdas elzálogosított lukafalvi birtok volt. A szabad székely család a 17. század elején kapott pixidárius levelet.

Apai dédapa 1.: Kolosváry Márton (ref.)

Anyja: Kiss Teréz (ref., Pest, 1846 – Bp., 1930. nov. 28.). Házasságkötés: 1868.

Anyai nagyapja: Kiss Bálint (ref., Szentes, Csongrád m., 1802. dec. 20. – Pest, 1868. jan. 19.). Festő, m. nemz. múzeumi képtárőr, a Pesti Műgylet alapító tagja.

Anyai nagyanyja: Roszbach Josefa (ref., 1811 – Kolozsvár, 1892. dec. 31.). 1851-ben még nem voltak házasok.

Anyai dédapa I.: Kiss Bálint (ref., Vésztő, Békés m., 1772. dec. 9. – Szentes, 1853. márc. 25.). Református lelkész. Kecskeméti ref. gimnáziumi tanulmányok után 1790-től a debreceni ref. kollégiumban volt tógátus diák. 1795-ben Vésztőn lett *rector.* Tanult a jénai egyetemen, majd 1799-től haláláig Szentesen volt ref. lelkész. A békés-bánáti ref. egyházmegye esperese (1836–1855), az MTA l. tagja (1839).

Anyai dédanya I.: Veresegyházi Éva (ref.)

Vallása: ref.

Felesége: schneebergi Stein Alice (ref., Kolozsvár, 1878. júl. 28. –). Apja: Stein Gábor (ref., 1845 – Kolozsvár, 1907. jún. 17.) kolozsvári m. kir. egyetemi könyvkereskedő és könyvkiadó. Anyja: Mitterdorfer Ágnes (róm. kat., 1853 – Bp., 1935. máj. 12.). Házasságkötés: 1900. aug. 15.

Gyermeke: Kolosváry Gábor (ref., Kolozsvár, 1901. aug. 18. – Szeged, 1968. dec. 24.). Zoológus, paleontológus, szegedi egyetemi tanár (1954–1968), a biológiai tud. doktora (1958), az MTA l. tagja (1960).

Középiskola: 1884–1892: kolozsvári ref. főgimn., I–VIII. oszt., érettségi ugyanott: 1892.

Kolosváry Sándor

jogász, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1892. máj. 5.
(Kórodszentmárton, Küküllő m., 1840. június 23. – Budapest, 1922. augusztus 7. A Farkasréti temetőben temették.)

Nemesség: A család 1625-ben Bethlen Gábortól kapta a nemességet, előnév: kolozsvári.

Apja: Kolosváry Lajos (ref., Kóródszentmárton, 1812 – Kolozsvár, 1898. márc. 17.). Elszegényedett nemesi kisbirtokos, 1848-as nemzetőr, megyebizottsági tag. Felesége apránként visszaváltott 20-25 holdas lukafalvi birtokán gazdálkodott. Hét gyermeke közül mind az öt fiát taníttatta a marosvásárhelyi református kollégiumban.

Apai nagyapa: Kolosváry Márton (ref.)

Anyja: Jánosy Julianna (ref., 1818, Ilencfalva, Maros-Torda m. – Nagyajta, Háromszék m., 1880. dec. 11.). Elszegényedett nemesi családból származott. Hozománya a 20-25 holdas elzálogosított lukafalvi birtok volt. A szabad székely család a 17. század elején kapott pixidárius levelet.

Vallása: ref.

Felesége: Kiss Teréz (ref., Pest, 1846 – Bp., 1930. nov. 28.); Házasságkötés: 1868. Apja: Kiss Bálint (ref., Szentes, 1802. dec. 20. – Pest, 1868. jan. 27.). Festő, m. nemz. múzeumi képtárőr, a Pesti Műegylet alapító tagja. Anyja: Roszbach Josefa (ref., 1811 – Kolozsvár, 1892. dec. 31.). Nagyapja: Kiss Bálint (ref., Vésztő, Békés m., 1772. dec. 9. – Szentes, Csongrád m., 1853. márc. 25.) szentesi ref. lelkész (1799–1853), a békés-bánáti ref. egyházmegye esperese (1836–1855), az MTA l. tagja (1839)

Gyermekei: Kolosváry Bálint (Kolozsvár, Kolozs m., 1875. jan. 5. – Bp., 1954. aug. 28.), kolozsvári, szegedi, majd budapesti jogi kari egyetemi tanár, az MTA tagja.

Középiskola: 1851–1859: marosvásárhelyi ref. kollégium, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1859. júl. 10.

KOMÁROMY ANDRÁS

történész, levéltáros

MTA tagság: l. 1895. máj. 10.
(Péterfalva, Ugocsa m., 1861. november 18. – Budapest, 1931. december 5.;
a Farkasréti temetőben nyugodott, sírját felszámolták.)

Nemesség: 18. sz.-i eredetű nemesi család révkomáromi előnévvel.

Apja: Komáromy Péter (ref., Péterfalva, 1827 – Péterfalva, 1863). Nemesi középbirtokos. 1836-ban íratták be a máramarosszigeti ref. líceum elemi II. osztályába. Itt végezte a gimnáziumot is, majd 1843-ban subscribált a bölcseleti tagozaton.

Apai nagyapja: Komáromy György (ref., Péterfalva, 1792 –). Nemesi középbirtokos. 1803-tól a máramarosszigeti ref. líceumban tanult.

Apai nagyanyja: Pap Ágnes (ref.)

Apai dédapa I.: Komáromy András (ref., 1763–1815)

Apai dédanya I.: Nagy Erzsébet

Anyja: aradi Nozák Karolina (ref., Nevetlenfalu, Ugocsa m., 1836 –)

Anyai nagyapja: aradi Nozák Sándor (ref., 1792 – Nagyszöllős, 1882. aug. 7.). Uradalmi gazdatiszt. 1846-ban a Szatmár megyei Halmiban helyettes postamester. Az 1848–1849-es szabadságharcban nemzetőr főhadnagy, majd a munkácsi várőrség számvevő hadnagya. Az 1860-as években vármegyei esküdt, később törvényszéki ülnök, telekkönyvvezető, végül Ugocsa vármegye levéltárnoka.

Anyai nagyanya: nagyenyedi Egri Klára (1807 –). Házasságkötés: 1829.

Anyai dédapa II.: Az 1840-es években Ugocsa megyei hivatalt töltött be.

Vallása: ref.

Felesége: tiszai Ujhelyi Blanka (ref., 1868 – 1940. ápr. 16.). Házasságkötés: 1887. Apja: Ujhelyi Bálint (ref., 1821 – Tiszaújhely, 1879. dec. 4.). A máramarosszigeti református líceumban végezte a bölcseleti és a jogi tagozatot. Néhányszáz holdas birtoka volt. A család tagjai vármegyei tisztségeket töltöttek be. Nemességük 13. századi eredetű. Anyja: Pogány Zsófia (ref.)

Középiskola: 1872–1880: máramarosszigeti református főgimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1880.

Konkoly Thege Gyula

statisztikus

MTA tagság: l. 1938. máj. 6.
(Aranyosmarót, Bars m., 1876. december 21. – Budapest, 1942. december 6.; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Nemesség:: 13. századi eredetű Komárom megyei birtokadományos család.

Apja: Konkoly Thege Gyula (ref., Bp., 1848. okt. 5. – Bp., 1897. dec. 11.). Földbirtokos. A gimnázium hat osztályát a bp.-i ref. gimnáziumban végezte, azután két évig a műegyetem hallgatója, majd Pápán elvégezte a gimnáziumot, leérettségizett és jogot hallgatott. Az ügyvédi vizsgát 1874-ben Bp.-en tette le. 1871-től Bars vm. t. aljegyzője, 1874-től árvaszéki ülnöke. 1878-ban hivataláról lemondott, ügyvédkedett és Nagyszelezsényben gazdálkodott. 1888-ban 1415 forint, 1892-ben 802 forint adóval virilis tagja volt a megyei törvényhatósági bizottságnak. A dunántúli ref. egyházkerület és a barsi egyházmegye tanácsbírája, az egyházkerület zsinati (1882), majd konventi képviselője volt (1892). Unokatestvére: Konkoly Thege Miklós (1842–1916) csillagász, az MTA tagja volt. Ógyallai csillagvizsgálóját és 1500 holdas birtokát az államra hagyta.

Apai nagyapja: Konkoly-Thege Pál (ref., Ógyalla, 1815. jún. 8. – Aranyosmarót, 1884. júl. 9.). Földbirtokos. 1829-ben írta alá Pápán az akadémiai tagozat törvényeit. Országgyűlési képviselő: 1861-ben Léván Határozati párti, 1865-ben ugyanott Balközép párti programmal választották meg. A kiegyezés után az aranyosmaróti kir. törvényszék elnöke, a barsi ref. egyházmegye segédgondnoka.

Apai nagyanyja: kenessei Kenessey Lujza/Aloizia (ref., 1824. okt. 10. – Kisendréd/Dereszlény, Bars m., 1884. jan. 12.). Házasságkötés: 1843.

Apai dédapa I.: Konkoly-Thege Gábor (ref., Martos, Komárom m., 1780. júl. 1. – Ógyalla, 1827. júl. 22.). Földbirtokos. A pozsonyi líceumban tanult: 1797–1798.

Apai dédanya I.: Galambos Mária (ref., 1793–1839)

Apai dédapa II.: kenessei Kenessey Ferenc (ref., 1792–1875)

Apai dédanya II.: Bekény Mária (ref., 1803–1880 k.)

Anyja: Bodó Ilona (evang., Nagyszelezsény/Alsószelezsény, Bars m., 1855. nov. 7. – Nagyszelezsény, 1905. máj. 21.). Házasságkötés: 1874. júl. 1.

Anyai nagyapja: bodófalvi Bodó Simon (evang., 1809. jún. 6. – Nagyszelezsény, 1863. júl. 29.). Nemesi birtokos Nagyszelezsényben.

Anyai nagyanyja: esztergályi Frecska Zsuzsanna (evang., Losonc, Nógrád m., 1824. júl. 15. – Nagyszelezsény, 1905. ápr. 6.). Házasságkötés: 1845

Anyai dédapa I.: bodófalvi Bodó Sándor (evang., 1778. jan. 29. – Nagyszelezsény, 1853. szept. 19.). Turóc megyei származású 13. századi birtokadományos nemesi família.

Anyai dédanya I.: revisnyei Reviczky Zsuzsanna (1778. dec. 31. – 1859. ápr. 28.). Házasságkötés: 1806.

Anyai dédapa II.: esztergályi Frecska Sámuel (evang., Alsóesztergály, Nógrád m., 1786 –). Evangélikus lelkész. Az eperjesi kollégiumban végezte a teológiát, majd Jénában is tanult. Nógrád megyei nemes családból származott, armálisuk 1702-es keltezésű.

Anyai dédanya II.: Dedinszky Anna (evang.)

Vallása: ref.

Felesége: Garay Anna (róm. kat., Bp., 1884. dec. 8. – Veszprém, 1962. máj. 12.) polgári iskolai tanár. Házasságkötés: 1904. Szülei: Garay Ede a bp.-i VI. ker.-i felső kereskedelmi iskola tanára és Gareis Erzsébet.

Középiskola:: 1886–1889: pozsonyi áll. főreáliskola, I–III. oszt.; 1889–1894: körmöcbányai áll. főreáliskola, IV–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1894. Latin kiegészítő érettségi: besztercebányai kir. kat. főgimn., 1894.

Kozma Andor

költő, műfordító, biztosítótársasági főtisztviselő

MTA tagság: l. 1901. máj. 10., t. 1920. máj. 5.
(Marcali, Somogy m., 1861. január 12. – Budapest, 1933. április 16.;
a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Nemesség:: A család 1535-ben kapta a címeres nemeslevelet, amelyet még abban az évben Veszprém megyében hirdettek ki. A leszármazottak Veszprém megyében 1733-ban és 1798-ban igazolták nemességüket. Kozma Andor nagyapja, Ferenc 1829-ben Somogy megyében hirdettette ki nemességét. Előnév: leveldi.

Apja: Kozma Sándor (ref., Kőröshegy, Somogy m., 1825. szept. 2. – Bp., 1897. aug. 5.). Jogász, királyi főügyész. A gimnáziumot a soproni evangélikus líceumban, a pécsi ciszterci gimnáziumban végezte. A pápai református kollégiumban 1841-ben subscribált, bölcseletet, teológiát és jogot tanult. 1844-től a pozsonyi királyi akadémián hallgatta a jogot. 1847-ben Pesten ügyvédi oklevelet szerzett. A szabadságharcban a feldunai hadtestben, majd a délvidéki hadjáratban főhadnagyként harcolt. Az 1850-es években ügyvédi gyakorlatot folytatott Somogy megyében. 1861-ben Deák-párti országgyűlési képviselő. 1867-ben az igazságügyminisztérium osztálytanácsosa, 1869-ben legfőbb ítélőszéki bíró. Az államügyészség törvényi felállítása után annak

megszervezője volt, 1871-től pesti/budapesti királyi főügyész. 1896-ban nyugalomba vonult, ekkor a Lipót-rend középkeresztjével tüntették ki.

Apai nagyapja: Kozma Ferenc (ref., Balatonudvari, Veszprém m., 1789. ápr. 26. – Somogysárd község Sörnye-pusztája, Somogy m., 1858. ápr. 26.). Földbirtokos, uradalmi ügyész. Pápai ref. gimnáziumi tanulmányok után 1810-től a pozsonyi kir. akadémián jogot tanult. 1813-ban ügyvédi esküt tett. Gróf Széchenyi Ferenc somogyi uradalmainak ügyésze, s emellett Somssich Pál birtokainak jogtanácsosa/ügyésze lett, de a vármegye is megválasztotta tiszti ügyészévé. Kőröshegyen, majd sörnyei birtokán élt.

Apai nagyanyja: nemesnépi Dienes Antónia (ref., – Somogysárd község Sörnye-pusztája, 1827. máj. 2.). Házasságkötés: Egyházasszecsőd, 1819. szept. 13.

Apai dédapa I.: Kozma János (ref., Vászoly, Zala m., 1750 – Balatonudvari, 1823. jan. 19.) földbirtokos Balatonudvariban.

Apai dédanya I.: nemes Fejes Anna. Nemespécselyi földbirtokos leánya. Házasságkötés: Nemespécsely, 1783. jan. 20.

Apai dédapa II.: Dienes Ferenc (ref.) egyházasszecsődi földbirtokos, Vas vm. táblabírája 1810 körül. A Vas megyei Dienes család nemességét 1763-ban legfelsőbb helyen igazolták.

Anyja: nagy-lucsei/nagylőcsei Dóczy Regina (róm. kat., Nemeske [Görösgal-puszta], keresztelő Szigetváron, 1836. szept. 7. – 1879). Házasságkötés: 1856. ápr.

Anyai nagyapja: Dóczy János (róm. kat., 1796. aug. 25. – Nemeske [Görösgal-puszta], 1854. aug. 28.). Görösgali birtokos, főszolgabíró, a kaposvári törvényszék ülnöke. 15. századi eredetű birtokos nemes család.

Anyai nagyanyja: gálosfai Galovits Jozefin (róm. kat., 1809 – 1847. márc. 13.)

Anyai dédapa I.: Dóczy János (róm. kat.), Somogy vm. táblabírája

Anyai dédanya I.: nemes Garzuli Anna (olasz származású)

Vallása: ref.

Felesége: nagyszekeresi Fésüs Gizella (róm. kat., Pozsony, 1867. okt. 12. –). Házasságkötés: Pozsony, 1886. jún. 2. Apja: Fésüs György (róm. kat., Pest, 1841. máj. 28. – Pozsony, 1914. dec. 7.) pozsonyi jogakadémiai igazgató, udvari tanácsos, anyja: jászói Berczik Gizella (1843 –). A Fésüs család nemessége 1608-ból való, a Berczik családé 1640-ből.

Középiskola: 1870–1871: pápai ref. főgimnázium, I. oszt.; 1871–1872: felsőlövői német evang. algimn., II. oszt.; 1872–1878: bp.-i evangélikus főgimn., III–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1878.

LAKY DEZSŐ

statisztikus, közgazdász, gazdaságpolitikus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1926. máj. 6., r. 1946. júl. 24., tanácskozó tag 1950. jan. 14., r. tagsága visszaállítva 1989. máj. 9.
(Csurgó, Somogy m., 1887. február 1. – Budapest, 1962. július 30.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Nemesség: Régi nemesi család, címeres levelet 1649-ben III. Ferdinándtól kaptak. A Komárom és Győr megyében honos közbirtokos Lakyak egyik ágának őse a 18. század közepén költözött Győr megyéből Debrecenbe. Előnév: alistáli.

Apja: Laky László Barnabás (ref., Debrecen, 1850. szept. 4. – meghalt 1906 előtt), csurgói kir. aljárásbíró (1884–1889), majd a kaposvári kir. törvényszék bírája (1890–1898).

Apai nagyapja: Laky Imre (ref., Debrecen, 1822–1883-ban már nem élt). 1837–1841: a debreceni ref. kollégiumban bölcseletet és jogot hallgatott. Debreceni törvénybíró volt, 1863–1864-ben pedig Debrecen város tanácsnoka.

Apai nagyanyja: Aranyi Krisztina (ref., Debrecen, 1828. febr. 18. –). Nem a debreceni igazolt nemes Aranyiak családjából származott.

Apai dédapa I.: Laky László (ref., Debrecen, 1767 k. –). A debreceni ref. koll. gimnáziumába járt, 1783-ban subscribált, 1786–1887-ben Pozsonyba küldték tanulni német szóra. Ügyvédként működött Debrecenben, városi tanácsnok lett, 1826-ban végrendelkezett. Az ő nagyapja telepedett le Debrecenben mint borbély.

Apai dédanya I.: nemes Komáromi Julianna (ref.) Családjában debreceni városi szenátor és főjegyző is volt.

Apai dédapa II.: Aranyi István (ref., Kecskemét, 1793. jún. 15. – Debrecen, 1864. febr. 19.). A középiskolát a kecskeméti és a nagykőrösi református nagygimnáziumban végezte. A debreceni ref. kollégiumban 1812-ben subscribált, 1820-ban *senior* volt, 1821–1822-ben Bécsben tanult. 1822-től haláláig, 42 évig a debreceni ref. kollégium dogmatikaprofesszora volt. Apja kecskeméti földműves polgár volt.

Apai dédanya II.: Diószegi Erzsébet (ref., Debrecen, 1805. jan. 12. – Debrecen, 1883. febr. 8.). Házasságkötés: 1822. Szülei: Diószegi Sámuel (ref., Debrecen, 1761 – Debrecen, 1813) református lelkész, fűvészkönyvíró és Fazekas Mária, Fazekas Mihály költő testvére. A Diószegi család nemességét Bihar vármegye 1713-ban, a Fazekas családét pedig 1779-ben igazolta.

Anyja: Beksics Róza (róm. kat., 1852 – Bp., 1917. jan. 2.) .Testvére: Beksics Gusztáv (róm. kat., Gamás, Somogy m., 1846. márc. 9. – 1906. máj. 7.) újságíró, történész, publicista, Szabadelvű Párti képviselő, miniszteri tanácsos, a Budapesti Közlöny felelős szerkesztője.

Anyai nagyapja: Beksics Ignác (róm. kat., Lengyeltóti, Somogy m., 1820. jan. 26. – Igal, Somogy m., 1884. szept. 2.). Gamás (Somogy m.) falu tanítója és jegyzője, majd Somogyvár (Somogy m.) nótáriusa/jegyzője volt.

Anyai nagyanyja: Lakatos Mária (róm. kat., 1821 –). A gamási róm. kat. plébános (1825–1853), Lakatos György húga. Házasságkötés: 1840.

Anyai dédapa I.: Beksits József (róm. kat.) 1797–1798-ban egy évig bölcsészetet tanult a pécsi kir. jogakadémián. A Somogy megyei Mikén, majd Lengyeltótiban élt. Az anyakönyvben neve előtt *P(erillustris) D(ominus)* címzés szerepel. Mikén valószínűleg Somssich Pongrác (1788–1849) nemesi birtokos szolgálatában állt.

Anyai dédanya I.: Andrasovits Rozália (róm. kat.). Az anyakönyvben a neve előtt *P(erillustris) D(omina)* címzés szerepel.

Vallása: ref.

Felesége: 1. szentkirályszabadjai Karossa-Karsa Sarolta (Bp., 1895. jún. 8. – 1961-ben még élt). Házasságkötés: 1914. Négy polgárit és ipariskolát végzett, valamint zenei képzésben részesült, a Keresztény Munkásnők Egyesületének tagja volt. Szülei: Karossa Bulcsu (– 1912) bp.-i kir. törvényszéki bíró és Császár Borbála. 2. Kopácsy Judit (róm. kat., 1915 – Bp., 1999. máj. 18.) közgazdász, 1944-ben szerzett doktori oklevelet a bp.-i műegyetemen. Kopácsy József leánya.

Gyermeke: Laky Barnabás (ref., Bp., 1915. máj. 11. – Ottawa, 1983) ottawai jogász, közgazdász. Felesége: Belák Mária, akinek az apja: Belák Sándor (1886–1947) orvosprofesszor, az MTA tagja volt.

Középiskola: 1896–1904: kaposvári áll. főgimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1904.

Magyary-Kossa Gyula (1909-ig kossa)

orvos, farmakológus, orvostörténész, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1920. máj. 5.
(Debrecen, Hajdú m., 1865. január 8. – Keszthely, 1944. június 21.; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Nemesség: Csallóközi család, amelynek nemességét 1599-ben Rudolf király címeres levéllel újította meg. A magyari előnév a származási helyre utal. A Magyary-Kossa kettős név: Magyary-Kossa Péter (1676–1720), dunántúli ref. püspöknél mint a fő ág ősénél állandósult a nagysallói előnévvel együtt. A többi ágak a Kossa/Kóssa/Kósa nevet használták. Magyary-Kossa Gyula

felmenői a Kóssa néven szerepelnek magyari előnévvel. A kettős név engedélyezése után Magyary-Kossa Gyula is a nagysallói előnevet használta.

Apja: magyari Kóssa Károly (ref., Csép, Komárom m., 1837. okt. 22. – Debrecen, 1868. szept. 23.), a magyaróvári cs. kir. gazd. tanintézetbe 1855-ben iratkozott be, s ezt elvégezve uradalmi gazdatiszt gr. Károlyi Lajos uradalmában, majd intéző a debreceni cukorgyárban. Végül 1867-ben még a Helytartótanács kinevezte az akkor szervezett debreceni orsz. földműves iskola vezetőjévé s gazdasági intézőjévé.

Apai nagyapja: nemes Kóssa József (ref., Csép, 1807. máj. 4. –). Csépi közbirtokos, Komárom megyei várnagy, az önkényuralom idején megyei *Kerkermeister*/porkoláb/börtönőr/*Inspector carcerum comitati*.

Apai nagyanyja: Langgasszer Borbála (róm. kat., Enns, Felső-Ausztia, 1810 – Komárom, 1860. aug. 17.)

Apai dédapa I.: Kóssa József (ref.). Csépi közbirtokos. 1843-ban fiaival együtt igazolta nemességét.

Apai dédanya I.: Köntös Erzsébet (ref.)

Anyja: galántai Tompa Konstantina (róm. kat.)

Vallása: ref.

Felesége: sassi Sassy Mária (ref., 1881. okt. 11. – Bp., 1943. jún. 27.). Házasságkötés: Bp., 1915. dec. 12. Szülei: Sassy Frigyes nyug. honvédezredes és Egri-Dobray Anna.

Középiskola: 1875–1883: szabadkai községi főgimnázium, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1883.

MARTON GÉZA

jogász, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1939. máj. 12.
(Lovasberény, Fejér m., 1880. március 9. – Budapest, 1957. december 27.; a Farkasréti temetőben nyugszik)

Apja: Marton Sándor (ref., Kecskemét, 1841. aug. 22. – Lovasberény, 1903. febr. 6.). Néptanító, kántortanító Lovasberényben, segélyegyleti pénztárnok.

Apai nagyapja: Marton Sándor (ref.). Kecskemét.

Apai nagyanyja: Szabó Julianna (ref.). Házasságkötés: Kecskemét, 1838. jan. 18. (A megözvegyült Marton Sándor második felesége volt.)

Apai dédapa II.: Szabó Mihály (ref.)

Anyja: Földváry Emília (ref., Vértesacsa, Fejér m., 1840. febr. 18. – 1917). Házasságkötés: 1867.

Anyai nagyapja: Földváry József (ref., Szilasbalhás, Veszprém m., 1801 – Vértesacsa, 1861. júl. 17.). Református lelkész. 1830-tól 1861-ig, haláláig a vértesacsai gyülekezetben szolgált.

Anyai nagyanyja: Rákóczi Rebeka (ref., Bodmér, Fejér m., 1821. jan. –)

Anyai dédapa II.: Rákóczi István (ref., 1785 k. –). Ref. tanító. Sárospatakon tanult, 1805-ben ment *praeceptor*nak a Fejér megyei Sárbogárdra. Ugyanebben a megyében, Bodméren, majd Vértesacsán lett református iskolatanító.

Anyai dédanya II.: Molnár Judit (ref.)

Vallása: ref.

Felesége: Szigeti-Fejér Margit/szigeti Fejér Margit (ref. – 1959-ben élt még). Apja: szigeti Fejér Zsigmond (ref., 1839 – Máramarossziget, 1906. aug. 30.). Máramarosszigeti kereskedő (fűszer és gyarmatáru), Máramarossziget vármegye törvényhatósága, Máramarossziget város képviselőtestületének virilis tagja (1888-ban 287 forint adó). Anyja: nagymuzsalyi Horváth Anna.

Középiskola: 1890–1898: nagykőrösi ref. főgimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1898.

Mészöly Gedeon

nyelvész, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1921. máj. 8., tanácskozó 1949. okt. 31., l. tagsága visszaállítva 1989. máj. 9.
(Tabajd, Fejér m., 1880. június 10. – Budapest, 1960. május 29.; a sárbogárdi „Mészöly-temetőben" nyugszik.)

Nemesség: 15. századi eredetű birtokos nemes család, 1638-ban III. Ferdinándtól kaptak címeres levelet, majd 1721-ben III. Károlytól. 1735-ben Sárbogárdon vettek nemesi birtokot. Előnév: bogárdi.

Apja: Mészöly Pál (ref., Tabajd, 1839. márc. 4. – Tabajd, 1913. okt. 2.). Református lelkész. A nagykőrösi ref. gimn.-ban tanult, Arany János tanítványa volt, majd a bp.-i teológiát végezte. Nyelvismerete: görög, latin, olasz, angol, francia. Apja örökébe lépve 1862-től haláláig tabajdi lelkész volt. A vértesaljai ref. egyházmegyének pénztárnoka és tanácsbírája volt.

Apai nagyapja: Mészöly András (ref., Sárbogárd, Fejér m., 1793. máj. 18. – Tabajd, 1862). Református lelkész. A debreceni ref. kollégium gimnáziumának elvégzése után 1808-ban subscribált. 1819-ben ordinálták s 1822-ben lett ref.

lelkész Bodméren. Ő építette Bodmér első ref. templomát 1827-ben, majd haláláig Tabajdon szolgált.

Apai nagyanyja: kőrösi Medgyesi Judit (ref., Nagykőrös, 1797. dec. 16. – Tabajd, 1887.). Házasságkötés: Nagykőrös, 1823. máj. 27.

Apai dédapa I.: Mészöly Gergely (ref., 1753–1819). Sárborgárdi földbirtokos. 1771-től, mint iskolán kívül lakó diák (publicus), bölcsészeti, matematikai és teológiai tárgyakat hallgatott a debreceni ref. kollégiumban.

Apai dédanya I.: Hollósy Judit (ref.)

Apai dédapa II.: Medgyesi Pál (ref.). Nagykőrösi református lelkész, aki családja 1642-ben III. Ferdinándtól kapott nemességét Szabolcs megye bizonyítványa alapján 1796-ban Pest megyében kihirdettette.

Apai dédanya II.: Gonda Katalin (ref.)

Anyja: görzsönyi Farkasdy Laura (ref., Kápolnásnyék, Fejér m., 1849. ápr. 15. – 1909. szept. 27.). Veszprém megyei nemes família, amelyik a 14. századtól szerepel. A 17. században nádori adományosok voltak.

Anyai nagyapja: görzsönyi Farkasdy Károly (ref., Apácaszakállas, Komárom m., 1817. dec. 25. – Gárdony, Fejér m., 1890. febr. 14.). A modori evangélikus, majd a pápai református gimnáziumban tanult. 1834-ben ugyanitt írta alá az iskola törvényeit. 1845-ben szentelték fel nagymarosi (Hont m.) lelkésznek. Szolgált Kápolnásnyéken, Gárdonyban, Seregélyesen (Fejér m.), majd évtizedekig újra Gárdonyban. A vértesaljai egyházmegye tanácsbírája volt.

Anyai nagyanyja: Rakits Teofánia/Anna/Fanni (ref., 1826 – Gárdony, 1908. aug. 15.). Házasságkötés: 1848.

Anyai dédapa I.: görzsönyi Farkasdy István (ref., Alsógörzsöny, Veszprém m., 1791 –). Iskolamester, lévita. 1803-ban iratkozott be a pápai ref. kollégium gimnáziuma grammatikai osztályába, 1810-ben írta alá az akadémiai tagozat törvényeit. Komárom megyében *praeceptor* volt Mocsán, iskolamester Apácaszakállason (1817–1836), majd lévita és jegyző Marcelházán (1836–1848).

Anyai dédanya I.: Nagy Sára (ref.)

Anyai dédapa I. apja: görzsönyi Farkasdy István (ref.). Alsógörzsönyben gazdálkodott.

Anyai dédanya I. apja: Nagy János (ref., Somlóvecse, Veszprém m., 1753 – Kisújfalu, Esztergom m., 1835). Református lelkész. Karcagi református gimnáziumi tanulmányok után a debreceni református kollégiumban végezte akadémiai tanulmányait. A Nyitra megyei Vágfarkasdon volt rektorián (1783–). 1788-ban szentelték fel, ekkortól haláláig Kisújfalu lelkésze volt.

Anyai dédanya I. anyja: Baka Klára (ref.) Baka István felsőfegyverneki (Hont m.) és nagysallói (Bars m.) református lelkész, barsi esperes leánya, Baka István iskolarektor unokája.

Anyai dédapa II.: Rakics János

Anyai dédanya II.: Vajna Anna
Vallása: ref.
Felesége: szentgyörgyvölgyi Magay Berta (ref., Baja, 1888 – Bp., 1983. nov. 7.). Apja Magay Sándor (ref.) szabadkai kir. törvényszéki bíró, majd bajai, később kunszentmiklósi járásbíró, táblai bírói címmel és jelleggel. Anyja: técsői Téchy Berta (ref.). Házasságkötés: 1916. júl. 16.
Gyermeke: Mészöly Dezső (ref., Bp., 1918. aug. 27. – Bp., 2011. okt. 11.). Kossuth-díjas (1999) író, műfordító, irodalomtörténész. Felesége: torboszlói Bereczky Erzsébet, Bereczky Albert (1893–1966) dunamelléki református püspöknek, zsinati elnöknek a leánya.
Középiskola: 1890–1898: nagykőrösi ref. gimn., I–VIII. oszt. magántanulóként; érettségi ugyanott: 1898. jún. 22.

Mitrovics Gyula

esztéta, pedagógus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1935. máj. 16.; tagságáról lemondott 1947. dec. 9.
(Sárospatak, Zemplén m., 1871. június 29. – Stuttgart, Németország, 1965. március 15.)

Apja: Mitrovics Gyula (ref., korábban gör. kat., Sátoraljaújhely, Zemplén m., 1841. máj. 16. – ref., Debrecen, 1903. jan. 25.). Református lelkész. Görög katolikusnak született, de később anyja felekezetét követve áttért reformátusnak. Sárospatakon a református kollégiumban végezte gimn.-i (1853–1861) és teológiai tanulmányait (1861–1865), majd itt lett segédtanár. 1867 tavaszától másfél éven keresztül külföldi egyetemeken volt hallgató: Heidelberg, Göttingen, Zürich. 1868-tól Sárospatakon lett teológiai akad.-i tanár. Néhány évig egyháztörténetet adott elő, majd gyakorlati teológiát és keresztyén erkölcstant. Tagja volt a debreceni és a budapesti zsinatnak. 1896-tól lelkész lett Debrecenben. Mint a szabadelvű teológiai irányzat egyik vezére, kiterjedt irodalmi és tudományos munkásságot folytatott.
Apai nagyapja: Mitrovics Mihály (gör. kat., Lazony, Zemplén m., 1805. márc. 12. – Sárospatak, 1873. jún. 21., ref. szertartással temették). A Lazonnyal szomszédos Berettő falu református nemes családjából házasodott. Később Sátoraljaújhelyen telepedtek le. Az 1870-es népszámlálás szerint: szabómester egy segéddel, háztulajdonnal: egy háromszobás és egy egyszobás lakás pincével és istállóval. (A népszámlálási íven református vallásúnak van feltüntetve.)

Apai nagyanyja: Barlógh/Barlók Terézia (ref., Berettő, Zemplén m., 1814 – Sárospatak, 1879. ápr. 10.). A Barlógh család 1659-ben kapott nemességet.
Apai dédapa I.: Mitrovics Iván (gör. kat.). Lazonyban lakott.
Apai dédanya I.: Marija Fjodorova (gör. kat.)
Anyja: kisazari, lasztóci és kovácsvágási Botka Emília (ref., Örös, Zemplén m., 1849 – Sárospatak, 1928. aug. 9.). Házasságkötés: 1870. aug. 22. A család nemessége 1617-es keltezésű.
Anyai nagyapja: nemes Botka József (ref., Örös, 1819. febr. – Sárospatak, 1889. szept. 5.). Örösi földbirtokos, sárospataki lakos.
Anyai nagyanyja: nemes Képes Zsuzsanna (ref., Sátoraljaújhely, Zemplén m., 1828. febr. 11. – 1870-ben már nem élt). (Testvérei mind jogot végeztek.) A család 1668-ban kapott nemességet, amelyet Borsod megyében hirdettek ki.
Anyai dédapa II.: Képes Sámuel (ref., Sátoraljaújhely, 1791. okt. 19. –). Ügyvéd Sátoraljaújhelyen.
Anyai dédanya II.: Szabó Klára (ref.)
Anyai dédapa II. apja: Képes András (ref.). Református lelkész Sátoraljaújhelyen.
Anyai dédapa II. anyja: nemes Kelemen Borbála (ref.)
Vallása: ref.
Felesége: Makláry Pap Ilona (ref., Sárospatak, 1876. márc. – 1928-ban még élt). Házasságkötés: 1897. febr. 9. Apja: Makláry Pap Miklós (ref., Tállya, Zemplén m., 1847. jan. 10. – Tiszalök, 1937. jan. 12.). A család nemessége 1639-es keltezésű. Sárospatakon tanult, ahol a teológiát is elvégezte. Máramarosszigeten, majd 1874-től Sárospatakon volt a magyar nyelv és történelem ref. főgimn.-i tanára. Református papi család leszármazottja, de édesapja ruhafestő mester és mezővárosi pénztárnok volt Tállyán. Anyja: kisselmeci Achácz Ilona (ref., 1874. dec. 22-ig róm. kat., 1857 – Sárospatak, 1928. jan. 16.).
Középiskola: 1881–1889: sárospataki ref. koll. gimnáziuma, I–VIII.; érettségi ugyanott: 1889.

Nagy Gyula (1885-től a tasnádi-nagy nevet használta)

történész, levéltáros

MTA tagság: l. 1892. máj. 5.
(Harkács, Gömör m., 1849. június – Budapest, 1924. június 11.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Nemesség: A család 1610-ben Báthory Gábortól nyert címeres nemeslevelet. Kihirdette: Közép-Szolnok vm. (1610), Szabolcs vm. (1736) és Gömör vm. (1798). Előnév: tasnádi.

Apja: Nagy Károly (ref., Pelsőc, Gömör m., 1802. máj. 4. – Kisgézsény, Zemplén m., 1860. febr. 10.). A pozsonyi evang. líceumban tanult, a jogot pedig a sárospataki ref. kollégiumban végezte. Kancellista volt Gömör-Kishont vm. alispánjánál, jurátus a pesti Kir. Táblán. 25 évig Gömör vm. al-, majd főjegyzője, 1843–1844-ben a megye országgyűlési követe. 1848-ban az igazságügymin. osztályigazgatója, 1849-ben (május 1-ig) a minisztérium megbízott vezetője.

Apai nagyapja: Nagy Gedeon (ref., 1766. okt. 1. – Pelsőc, 1834. jún. 20.). Pelsőc gömöri mezőváros jegyzője.

Apai nagyanyja: zabari Szontágh Sára (evang., – 1859. márc. 2.)

Apai dédapa I.: Nagy György (ref., Szerencs, 1725 k. –). Református lelkész. A sárospataki református kollégiumban tanult, 1742-ben subscribált. Udvari prédikátor volt a Zemplén megyei Kisráskán, majd Mokcsa-Kerészen s más felsőzempléni gyülekezetekben szolgált.

Anyja: budaméri Újházy Paula (evang., Abos, Sáros m., 1819. nov. 24. – 1873. dec. 27.). Házasságkötés: 1844. Minden fiútestvére az eperjesi evang. kollégiumban tanult.

Anyai nagyapja: budaméri Újházi (korábban Újházy) László (ref., Budamér, Sáros m., 1795. jan. 20. – San Antonio, Texas, USA, 1870. márc. 7.). Az eperjesi evangélikus líceumban, a debreceni és a sárospataki református kollégiumokban tanult. A Sáros megyei reformellenzék vezére volt. 1848 ápr.-tól a vármegye főispánja, s mint ilyen a felsőháznak is tagja. Szeptembertől Pozsony megyei, majd Rozsnyó vidéki kormánybiztos, a felvidéki védelmi harcok fő szervezője. 1849. ápr. 5-től a Radical Párt elnöke, júniustól a hétszemélyes főtörvényszék tagja, majd komáromi kormánybiztos. 1849 őszén Észak-Amerikába emigrált, ahol Új-Buda néven magyar települést alapított. 1861 és 1864 között az USA anconai konzulja volt.

Anyai nagyanyja: Várady-Szakmáry Terézia (evang., Lucsivna, Sáros m., 1799. szept. 17. – New Buda, Iowa, USA, 1851. okt. 16.)

Anyai dédapa I.: Újházy Sámuel (ref., Hollólomnic, Szepes m., 1765. szept. 1. – Budamér, 1815. máj. 27.). Birtokos nemes.

Anyai dédanya I.: radványi Radvánszky Polixéna (evang., Besztercebánya, 1770. okt. 28. – Budamér, 1835. márc. 7.)

Anyai dédanya I. apja: radványi Radvánszky János (evang., 1739–1815). Birtokos nemes, alispán, királyi tanácsos. A család leszármazása az Árpád-kori elődöktől folytonos.

Anyai dédapa II.: lucsinai Várady-Szakmáry Donát (evang., Lucsivna, 1765. ápr. 23. – Késmárk, Szepes m., 1852. máj. 15.) Birtokos nemes, a batizfalui evangélikus egyház felügyelője. Német és szlovák nyelvű temetési beszédek kíséretében a lucsivnai családi kriptába temették. A család címeres levele 1572-ben kelt.

Anyai dédanya II.: Benyovszky Róza gr. (evang., Beckó, Trencsén m., 1779. jan. 21. – Vieszka/Beckókisfalu, Trencsén m., 1816. okt. 26.) benyói és urbanói gróf Benyovszky Móric Ágost (Verbó, Nyitra m., 1741. szept. 20. – Keleti-fok, Madagaszkár, 1786. máj. 24.) utazó, kalandor és Hönsch Zsuzsanna (róm. kat., Szepesszombat, Szepes m., 1750. okt. 18. – Beckó, 1826. márc. 4.) leánya.

Vallása: ref.

Felesége: sárói Szabó Mária (ref., 1854. máj. 5. – Bp., 1903. nov. 29.) sárói Szabó Albert (ref., 1813 – Pest, 1870. márc. 28.) hites ügyvéd, egyháztanácsnok és Erdőss Franciska (ref., 1821 – Bp., 1879. jún. 5.) leánya. Házasságkötés: 1871.

Gyermeke(i): Tasnádi-Nagy András (ref., Bp., 1882. jan. 29. – Bp., 1956. jún. 1.). Az igazságügymin. államtitkára (1933–1935), a vallás- és közoktatásügyi min. politikai államtitkára (1935–1938), igazságügyminiszter (1938. nov. 15. – 1939. nov. 9.), országgyűlési képviselő (1936–1939, Nemzeti Egység Pártja; 1939–1944: Magyar Élet Pártja), a képviselőház elnöke (1939–1944). A Budapesti Népbíróság 1945-ben háborús bűnösként halálra ítélte, amit a Népbíróságok Orsz. Tanácsa életfogytig tartó fegyházbüntetésre változtatott. A börtönben halt meg.

Középiskola: rimaszombati egyesült protestáns hatosztályos gimn.; pesti ref. főgimn., érettségi ugyanott: 1867.

Nagy Lajos

régész, muzeológus

MTA tagság: l. 1934. máj. 11.
(Nagyvárad, Bihar m., 1897. március 15. – Budapest, 1946. december 10.;
a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Apja: Nagy Lajos (ref., Debrecen, Hajdú m., 1863. júl. 16. –). A Bihar megyei árvaszék fogalmazója, majd 1897-től 1918-ig ülnöke Nagyváradon. Trianon után, 1920-tól Csonka-Bihar vármegye székhelyén, Berettyóújfaluban az árvaszék helyettes elnöke.

Apai nagyapja: Nagy Antal (ref., Ottomány, Bihar m., 1824. nov. 21. –). Református tanító Mezőtelegden.

Apai nagyanyja: Kiss Klára (ref., Mezőtelegd, Bihar m., 1827. nov. 22. –). Házasságkötés: 1846. jún. 2.

Anyja: bihari Vass Piroska (róm. kat., Nagyvárad, 1873. ápr. 9. – Berettyóújfalu, 1923. okt. 5.). Házasságkötés: 1896. máj. 14.

Anyai nagyapja: nemes Vass Imre (ref., Bihar, Bihar m., 1818. nov. 10. –). Nemesi kisbirtokos.

Anyai nagyanyja: Tamáskovics Mária (róm. kat., Debrecen –). Házasságkötés: 1850. máj. 27.

Vallása: ref.

Felesége: Fekete Margit (róm. kat., 1899 –). Házasságkötés: 1923. máj. 16.

Gyermeke: Nagy Tibor (róm. kat., Bp., 1924. szept. 12. – Bp., 2017. jún.). 1965–1992 között az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Pénzügyi Jogi Tanszék vezetője, 1969-től 1994-ig egyetemi tanár.

Középiskola: 1907–1915: nagyváradi róm. katolikus (premontrei) főgimnázium, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1915.

NAGY MIKLÓS

történész, könyvtáros, az Országgyűlési Könyvtár igazgatója

MTA tagság: l. 1927. máj. 5., tanácskozó 1949. okt. 31.,
l. tagsága visszaállítva 1989. máj. 9.
(Dés, Szolnok-Doboka m., 1881. január 27. – Budapest, 1962. március 12.;
a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Nemesség: Egytelkes nemes család Szolnok-Doboka megyében.

Apja: Nagy Miklós (ref., Kozárvár, Szolnok-Doboka m., 1840. febr. 4. – Dés, 1906. dec. 7.) Ügyvéd volt Szolnok-Doboka megyében, az 1870-es évektől Désen. Az 1890-es évektől Bethlenben és Szamosújváron működött.

Apai nagyapja: Nagy Dániel (ref., Magyar-Zsombor, Kolozs m., 1805. máj. 5. – Kozárvár, 1896. júl. 23.). Református lelkész. A kolozsvári református kollégiumban tanult. 1835-től Magyar-Zsomborban segédlelkész, majd 1838-tól 1891-ig kozárvári lelkész volt.

Apai nagyanyja: Rákosi Karolina (ref., Váradvelence [Nagyvárad része], Bihar m., 1818. ápr. 17. – Kozárvár, 1885. ápr. 15.). Házasságkötés: 1835.

Apai dédapa I.: Nagy György (ref.). Református lelkész. A kolozsvári református kollégiumban subscribált 1780 körül, 1789-ben ordinálták, s ugyanekkor lelkész lett Magyar-Zsomborban, ahol 1839-ig szolgált. Apja és nagyapja is lelkész volt, egytelkes nemes családból származtak.

Anyja: mezőtelegdi Telegdy Fruzina (ref., Dés, 1836. márc. 2. – Kolozsvár, 1905. máj. 15.). Házasságkötés: 1875. máj. 4.

Anyai nagyapja: mezőtelegdi Telegdy Zsigmond (ref., Aszó, Szolnok-Doboka m., 1817 – Dés, 1896. okt. 12.). Désen volt városi orvos.

Anyai nagyanyja: Bajnóczi Lilla (ref., Oláh-Fodorháza, Szolnok-Doboka m. – 1864)

Anyai dédapa I.: mezőtelegdi Telegdy Károly (ref.) *assessor*/táblabíró vagy ülnök Szolnok-Doboka megyében.

Vallása: ref.

Felesége: felsővisói (nemesség 1894-től) Fináczy Edith (róm. kat., 1888. ápr. 25. – Bp., 1979. márc. 6.). Házasságkötés: Bp., 1908. júl. 16. Apja: Fináczy Ernő (róm. kat., Buda, 1860. máj. 10. – Bp., 1935. febr. 26.) a pedagógia egyetemi tanára, az MTA tagja volt. Anyja: Weiss Jozefa Mária (róm. kat., Buda, 1861. febr. – 1942. szept. 6.), akinek testvére Vári (1890-ig Weiss) Rezső (1867–1940) klasszika-filológus, egyetemi tanár, az MTA tagja volt.

Középiskola: 1890–1895: kolozsvári ref. koll., I–V. oszt.; 1895–1898: szamosújvári állami főgimnázium, VI–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1898.

Németh Gyula

nyelvész, orientalista, egyetemi tanár

MTA tagság: l.: 1922. máj. 11.; r.: 1935. máj. 16.
(Karcag, Jász-Nagykun-Szolnok m., 1890. november 2. –
Karcag, 1976. december 14., a karcagi Déli temetőben nyugszik.)

Apja: Németh Ferenc (ref., Makó, Csanád m., 1854. jan. 9. –). 1881-es házassági anyakönyvi bejegyzésében: szabó. Az 1882/1890/1895-ös anyakönyvek szerint iparos. Magyarország iparosainak és kereskedőinek 1891-es címtárában karcagi férfiszabóként szerepel.
Apai nagyapa: Németh István (ref.). Makói szabó.
Apai nagyanyja: Rácz Sára (ref.)
Anyja: Kóródi Róza/Rozália (ref., Karcag, 1855. aug. 9. –). Házasságkötés: 1881. dec. 27.
Anyai nagyapa: Illegitim születés miatt nem ismert.
Anyai nagyanyja: Kóródi Sára (ref.). Anyakönyv szerint 1855-ben napszámos, 1881-ben „varrogató" Karcagon.
Vallása: ref.
Felesége: Sebestyén Irén (ref., Nagyenyed, Alsó-Fehér m., 1890. máj. 27. – Szeged, 1978. aug. 4.). Házasságkötés: 1917. Nyelvész, műfordító, c. egyetemi tanár, a nyelvtudományok doktora. Apja: Sebestyén Sándor, anyja: Tóth Amália.
Középiskola: 1901–1909: karcagi református főgimnázium, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1909.

Pápay József

nyelvész, középiskolai és egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1908. ápr. 30.
(Nagyigmánd, Komárom m., 1873. július 1. – Debrecen, Hajdú m.,
1931. június 9.; a debreceni köztemetőben nyugszik)

Apja: Pápai József (ref., Nagyigmánd, 1836. dec. 5. – Nagyigmánd, 1875) jómódú parasztbirtokos.
Apai nagyapja: Pápai József (ref., Nagyigmánd, 1811. jan. 3. –). Az anyakönyvekben 1848 előtt jobbágy, később földműves.
Apai nagyanyja: Bádi Zsuzsanna (ref., Nagyigmánd, 1813. nov. 25. –). Házasságkötés: Nagyigmánd, 1836. febr. 3.

Apai dédapa I.: Pápai János (ref.). Az 1828-as országos összeírás szerint nagyigmándi *colonus*/jobbágy, ¼ telekkel, 3 lóval, 27 pozsonyi mérő szántóval (kb. 10 kat. hold).

Apai dédanya I.: Andrási Zsuzsanna (ref.). Házasságkötés: Nagyigmánd, 1796. febr. 2.

Apai dédapa II.: Bádi István (ref.). Az 1828-as országos összeírás szerint nagyigmándi *inquilinus*/zsellér, aki kézműveskén̈t, mint takács *(textor)* működött, s fél pozsonyi mérőnyi szőlője is volt.

Apai dédanya II.: Mátyási Zsuzsanna (ref.)

Anyja: Somogyi Erzsébet (ref., Nagyigmánd, 1841. szept. 19. – Nagyigmánd, 1891). Jómódú parasztbirtokos család. Házasságkötés: Nagyigmánd, 1862. febr. 11.

Anyai nagyapja: Somogyi István (ref., Nagyigmánd, 1805 k. –) földműves.

Anyai nagyanyja: Soós Zsuzsanna (ref., Nagyigmánd, 1807. aug. 8. –). Házasságkötés: Nagyigmánd, 1830. febr. 2. A házasságkötés előtt „kasznár úrnál volt szolgálatban".

Anyai dédapa I.: (Kis) Somogyi István (ref.). Az 1828-as országos összeírás szerint nagyigmándi *colonus*/jobbágy, fél telekkel, 4 ökörrel és 4 lóval, 40 ½ pozsonyi mérő szántóval (kb. 15 kat. hold), 1 pozsonyi mérő szőlővel.

Anyai dédanya I.: Szalai Erzsébet (ref.)

Anyai dédapa II.: Sós János (ref.)

Anyai dédanya II.: Visi Judit (ref.)

Vallása: ref.

Felesége: Szarka Antónia (ref., Kisigmánd, Komárom m., 1880. nov. – Debrecen, 1948). Apja: felsőeőri Szarka Dénes (ref., Kisigmánd, 1851. febr. 4. –), földbirtokos, 1897-ben 161 khold földön gazdálkodott. Anyja: Csejthey Julianna (Kisigmánd, ref., 1856. febr. 25. – Pusztaszentmihály, Kisigmánd pusztája, 1920. júl. 7.).

Középiskola: 1885–1893: pápai református főgimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1893.

Ravasz László

református püspök, egyházi író

MTA tagság: t. 1925. máj. 7., tagság az 1949. évi átszervezéskor megszűnt; ig. 1940. máj. 15. – 1945. ápr. 26., másodelnök 1937. ápr. 29. – 1940; akadémiai tagsága visszaállítva 1989. máj. 9.
(Bánffyhunyad, Kolozs m., 1882. szeptember 29. – Budapest, 1975. augusztus 6.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Nemesség: A családi hagyomány szerint a korondi székely lófő Ravasz-nemzetség Kelementelkére átszármazott ága, amely azonban jobbágysorba került. A családban előfordul a korondi, de a kelementelki előnév használata is.

Apja: Ravasz György (ref., Kelementelke, Maros-Torda m., 1850 – Bánffyhunyad, 1934. aug. 9.). Polgári iskolai igazgató. A marosvásárhelyi ref. kollégiumban tanult, ott is érettségizett, majd a kolozsmonostori gazdasági intézetet elvégezve gazdatiszti oklevelet szerzett, s rövid ideig gazdatisztként működött. 1880-ban meghívták a bánffyhunyadi államosított iskolában megnyíló gazdasági felső népiskola tanítójának. Később a polgári iskolává átalakult intézménynek a tanára, illetve igazgatója lett.

Apai nagyapja: Ravasz István (ref., Kelementelke, 1830 – Kelementelke). Módos székely kisgazda.

Apai nagyanyja: Ravasz Erzsébet (ref., Kiskend, Kis-Küküllő m., 1829 – Kelementelke). Házasságkötés: 1849.

Apai dédapa I.: Ravasz Márton (ref., Kelementelke, 1807 – Kelementelke, 1874). Kiváltotta magát a jobbágyságból, s tehetős, a falut vezető (bíró, kurátor) gazdacsaládot alapított.

Apai dédanya I.: Szalma Erzsébet (ref., 1810 –). Házasságkötés: 1829.

Apai dédapa II.: Ravasz István (ref., Kiskend, 1797 –). Székely kisgazda.

Apai dédanya II.: Menyhárd Katalin (ref., Kiskend, 1799 –). Házasságkötés: 1819.

Anyja: márkodi Gönczi Róza (ref., Kelementelke, 1850 – Bp., 1945). Házasságkötés: 1880.

Anyai nagyapja: márkodi Göntzi Lajos (ref., Székelymagyaros, Udvarhely m., 1814 – Kelementelke, 1896). 1835-ben szubszkribált a marosvásárhelyi ref. kollégiumban. 1847-től volt kelementelki ref. segédlelkész, illetve lelkész.

Anyai nagyanyja: Orbán Regina (ref., Székelyabod, Maros-Torda m., 1821 – Kelementelke, 1856).

Anyai dédapa I.: márkodi Göntzi János (ref.). Nemesi kisbirtokos Székelymagyaroson. 1640-ben I. Rákóczi Györgytől kapták a nemességüket.

Anyai dédanya I.: Kacsó Mária

Anyai dédapa II.: Orbán József (ref., Kibéd, Maros-Torda m., 1795 –). Kilencévesen íratták be a marosvásárhelyi ref. kollégiumba. Itt végezte a gimnáziumot,

s 1812-ben subscribálva a két-két éves bölcsészeti, jogi és teológiai tagozatot. Ref. lelkész volt Székelyabodon (1821–1834), a Maros-Torda megyei Nyárádmagyaróson (1835–1850) és Kibéden.

Anyai dédanya II.: Tollas Klára (ref., Kelementelke, 1801 –). Apja az 1797 és 1849 között Kelementelkén szolgáló Tollas István ref. lelkész volt. (A Maros-Torda megyei Szövérden született, s 1783-tól 1797-ig a marosvásárhelyi ref. kollégiumban tanult).

Vallása: ref.

Felesége: Bartók Margit (ref., Nagyenyed, 1886. márc. 6. – Budapest, 1947. jún. 13.) málnási Bartók György (1845–1907) erdélyi ref. püspök és nagybaczoni Benedek Ida (1852–1927) leánya. Házasságkötés: 1908. júl. 4. Testvére volt, tehát Ravasz László sógora, ifj. Bartók György (1882–1970) filozófus, egyetemi tanár, az MTA tagja.

Gyermeke(i): Ravasz Boriska (ref., Kolozsvár, 1909. ápr. 27. – Bp., 1979. ápr. 14.). Latin–történelem szakot végzett középiskolai tanár volt. Szekfü Gyulánál (1883–1955) doktorált 1935-ben. 1940 júniusában kötött házasságot Bibó István (1911–1979) társadalomtudóssal, aki később egyetemi tanár, s az MTA tagja lett (l. 1946. júl. 24., tanácskozó 1949. okt. 31., tagsága visszaállítva 1989. máj. 4.); Ravasz Mária-Márta (ref., Kolozsvár, 1913 – Bp., 1948) férjének, Szabolcska László (1897–1957) ref. lelkésznek az apja Szabolcska Mihály (1861–1930) költő, ref. esperes, az MTA tagja volt.

Középiskola: 1892–1896: bánffyhunyadi állami polgári iskola, I–IV. oszt.; 1896–1900: székelyudvarhelyi ref. főgimn., V–-VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1900. jún.

Révész Imre

teológus, püspök, egyháztörténész, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1935. máj. 16.; r. 1946. júl. 24.
(Pápa, Veszprém m., 1889. június 30. – Budapest, 1967. február 27.;
a Debreceni Köztemetőben nyugszik.)

Nemesség: Az 1659-ben I. Lipót királytól katonai érdemeiért nemesi armálist kapott Révész Tamás egyenes ági leszármazottai.

Apja: Révész Kálmán (ref., Debrecen, 1860. aug. 11. – Miskolc, 1931. dec. 4.), ref. püspök, egyháztörténész, a debreceni ref. koll.-ban végezte a gimn.-ot (1879) és a teológiát (1883). Berlinben is tanult (1885–1886), majd a pápai ref. koll. teológia tanára lett (1886–). Lelkész Kassán (1892–), később Miskolcon

(1920–), abaúji esperes (1898–), a tiszáninneni egyházkerület püspöke (1918. dec. 2. – 1931), a ref. egyetemes zsinatnak tagja (1904–), alelnöke (1928–1931), felsőházi tag (1927–1931), kiterjedt egyháztörténeti munkásságot folytatott. Testvére, Révész Gizella (1864. szept. 15. – 1917. dec. 28.), Hőgyes Ferenc (1860–1923) bp.-i orvos felesége. Utóbbi testvére Hőgyes Endre (1847–1906) bp.-i orvosprofesszor, az MTA tagja.

Apai nagyapja: id. Révész Imre (ref., Újfehértó, Szabolcs m., 1826. jan. 14. – Debrecen, 1881. febr. 13.). A középiskolát a debreceni ref. koll.-ban (1835–) és Hajdúböszörményben (1838–) végezte. 1841-ben subscribált a debreceni ref. koll.-ban, ahol bölcsészeti, jogi és teológiai tanulmányokat végzett. 1851–1852-ben a bécsi protestáns teológiai fakultás hallgatója. 1852-től balmazújvárosi, 1854-től szentesi, 1856-tól haláláig Debrecen kistemplomi ref. lelkész. 1859–1860-ban vezéralakja lett az abszolutista kormányzat által kiadott, a protestánsok egyházkormányzati és iskolai autonómiáját támadó protestáns pátens elleni harcnak. 1870-től 1878-ig szerkesztette az ortodoxia lapját, a M. Prot. Egyházi és Iskolai Figyelmezőt. Protestáns egyháztörténeti munkássága sok tekintetben úttörő. Az MTA l. tagja (1859), a bécsi prot. teológiai fakultás díszdoktora (1871).

Apai nagyanyja: Vecsey Johanna (ref., Debrecen, 1836. ápr. 9. – Miskolc, 1921. nov. 16.). Házasságkötés: 1856. máj. 24.

Apai dédapa I.: Révész Pál (ref., Kiskunhalas, Pest m., 1796. júl. – Nagykálló, Szabolcs m., 1835). Debreceni ref. gimn.-i évek után 1814. szept. 21-én subscribált a debreceni ref. koll.-ban. Iskolamester volt Tiszadobon, majd nótárius Újfehértón, Tégláson (Szabolcs m.), végül Nagykállóban (1826–).

Apai dédapa I. apja: Révész János (ref., Iske, Ung megye, 1749–1815). Kiskunhalasi nemesi kisbirtokos, aki egy ideig tanító is (1769–1773) volt.

Apai dédanya I.: Beke Sára (ref., Tiszadob, Szabolcs m., 1797. nov. – 1869)

Apai dédapa II.: Vecsey József (ref., Debrecen, 1800. febr. 13. – Debrecen, 1855. szept. 11.). Debreceni ref. gimn. tanulás után 1816-ban subscribált a debreceni ref. koll.-ban. 1828–1829-ben Göttingenben tanult. Bárándi (Bihar m., 1830–), illetve debreceni ispotályi lelkészség (1834–) után a debreceni ref. koll. filozófia tanára lett (1836–). Az MTA l. tagja (1839) volt.

Apai dédapa II. szülei: Vecsei József debreceni városi szenátor és Zagyva Mária.

Apai dédapa II. nagyapja: Vecsei Sámuel (ref., Debrecen, 1737 – Hajdúböszörmény, Hajdú m., 1806). Debrecenben, Lőcsén, Franekerben tanult, hajdúböszörményi lelkész (1765 –), tiszántúli szuperintendens (1795–1806).

Apai dédapa II. dédapja: Vecsei János (ref., Kiskunhalas, 1699 – Debrecen, 1763). Debrecenben és Utrechtben tanult, debreceni lelkész (1726–), esperes (1754–), tiszántúli szuperintendens (1758–1763).

Apai dédapa II. ükapja: Vecsei M. István (1653 k. – Monor, 1719?), Debrecenben tanult, 1669-ben subscribált, Franekerben és Groningenben hallgatott teológiát, fülöpszállási, kiskunhalasi, ráckevei és monori lelkész volt.

Apai dédanya II.: Árvay Zsuzsanna (ref., Túrkeve, 1814. nov. 2. – 1897. nov. 16.), Árvay Mihály és Czeglédi Sára leánya.

Anyja: Tima Honoria (ref., Mihályháza, Veszprém m., 1866. dec. – Pápa, 1889. aug. 30.), házasságkötés: Pápa, 1888. aug.

Anyai nagyapja: Tima József (evang., Boba, Vas m., 1827 – Nemes Szalók, Veszprém m., 1883. máj. 15.), a soproni evang. líceumben tanult, majd Pápán subscribált 1845-ben; Veszprém megyei földmérő és körjegyző volt.

Anyai nagyanyja: Bódog Ida (ref., Homokbödöge, Veszprém m., 1840. ápr. –).

Anyai dédapa I.: Tima István, evang. oskolatanító Bobán (Vas m.).

Anyai dédapa II.: Bódog János (ref., 1810, Felsőireg, Tolna m. – Mihályháza, Veszprém m., 1880), Bódog Mihály földműves/*agricola* fia, Gyönkön (1817–), majd 1820-tól a pápai ref. koll.-ban tanult, 1826. nov. 7-én subscribált, ref. lelkész volt a Vas megyei Senyeházán (1835–), a Veszprém megyei Homokbödögén (1840–), Ajkán (1842–) és Mihályházán (1846–1880).

Anyai dédanya II.: Bíró Julianna (ref.)

Nevelőanyja: fáji Fáy Klára (ref., Abaújdevecser, Abaúj m., 1873. febr. 18. – Miskolc, 1950. okt. 21.), házasságkötés: Abaújdevecser, 1895. jún. 4.; apja: Fáy Mihály (1828–1894), 1848–1849-iki vörös sipkás honv. főhadnagy, később Abaúj m. útbiztosa, anyja: Sárközi Judit Mária (1836–1874), Sárközi Mihály tiszafüredi táblabíró/*assessor* és Bernát Johanna lánya.

Felesége: aranyosbágyoni Váró Margit (ref., Nagyenyed, 1891. dec. 24. – Bp., 1972. máj. 20.), zeneakadémiát végzett, okl. középiskolai énektanár. A Váró család nemessége az 1600-as évekből való; házasság: 1914. jún. 30. Apja Váró Ferenc (ref., Haró, Hunyad m., 1851. máj. 1. – Nagyenyed, 1924. ápr. 17.), aranyosszéki székely eredetű ref. lelkész családból származott, irodalomtörténész, költő, műfordító, középiskolai tanár a székelyudvarhelyi áll. reáliskolában, majd a nagyenyedi Bethlen-kollégium gimnáziumában (1882–1906), ahol 1885–1895 között igazgató volt. 1906-tól Kolozsvárott élt.

Középiskola: 1899–1907: kassai róm. kat. (premontrei) gimn., I–VIII.; érettségi ugyanott: 1907. jún. 7.

Réz Mihály

jogász, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1909. ápr. 29.
(Maroscsapó, Kis-Küküllő m., 1878. szeptember 16. – Genf, Svájc, 1921. május 26.)

Nemesség: A család nemességét Barcsai fejedelem adományozta 1659-ben. Ezt 1815-ben legfelsőbb helyről megerősítették. Előnév: csapói.

Apja: csapói Réz Mihály (ref., Maroscsapó, 1839 – Hosszúaszó, Kis-Küküllő m., 1884. márc. 11.). Maroscsapói földbirtokos, hosszúaszói főszolgabíró. A marosvásárhelyi református kollégiumban tanult.

Apai nagyapja: Réz Sámuel (ref., Maroscsapó, 1788 – Maroscsapó, 1872. máj. 23.). Nemesi birtokos. 1807-ben subscribált a marosvásárhelyi református kollégiumban.

Apai nagyanyja: léczfalvi Gyárfás Ágnes (ref., 1806 – Maroscsapó, 1880. máj. 26.). Tehetős háromszéki székely birtokos család, címeres nemes levelüket Báthory Gábor fejedelemtől kapták 1609-ben.

Apai dédapa I.: Réz József (ref.). Nemesi birtokos.

Apai dédanya I.: roskoványi Roskoványi Éva (ref.)

Apai dédapa II.: Gyárfás Sándor (ref., 1780 k. –). 1795-en subscribált a marosvásárhelyi református kollégiumban, tanulmányait megszakítva *cancellista*, majd gazdatiszt lett: Szancsalon élt (Kis-Küküllő m.).

Anyja: csikszentmihályi Sándor Berta (ref.). Házasságkötés: 1877. (Az apa második felesége.) Férje után 1904-ben 260 kat. holdas birtokot örökölt Maroscsapón, illetve Gyulason. Testvérének, Emíliának a férje Felméri Lajos (ref., Székelyudvarhely, 1840 – Kolozsvár, 1894) pedagógus, kolozsvári egyetemi tanár volt.

Anyai nagyapa: csikszentmihályi Sándor János (róm. kat., 1820. febr. 6. – 1887. jan. 6.). Nagybirtokos, kir. ítélőtáblai bíró. Ősi székely birtokos család.

Anyai nagyanya: nagyajtai Lázár Emília (unit., 1828 – Marosvásárhely, 1862. dec. 22.). Házasságkötés: 1848. Háromszéki nemes székely család.

Anyai dédapa I.: Sándor János (róm. kat.)

Anyai dédanya I.: Medgyes Katalin

Anyai dédapa I. apja: Sándor Pál (róm. kat.). Ő kapta a jobbágyfalvi (Maros-Torda m.) birtokot.

Anyai dédapa I. nagyapja: Sándor Pál (róm. kat.). Mezőkapusi (Torda-Aranyos m.) birtokos (1758), 1772-ben táblai *assessor*, majd Marosszék alkirálybírája.

Vallása: ref.

Középiskola: 1888–1896: A marosvásárhelyi református kollégiumban és a nagyszebeni állami főgimnáziumban végezte a középiskolát. I–VIII. oszt.; érettségi Nagyszebenben: 1896. jún. 26.

RIESZ FRIGYES

matematikus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1916. máj. 4., r. 1936. máj. 14., III. oszt. elnöke 1949. nov. 29. – 1955. máj. 28., tiszt. elnöke 1955. máj. 28. – 1956. febr. 28.
(Győr, Győr m., 1880. január 22. – Budapest, 1956. február 28.; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Apja: Ries Ignác (izr., Takácsi, Veszprém m., 1843 – Győr, 1918. nov. 20.), orvos, háztulajdonos. Győri bencés gimnáziumi érettségi után Bécsben szerzett orvosi diplomát (1861–1866). 1866-ban telepedett le Győrben. A győri törvényhatósági biz. virilis tagja: 1889–1918 (1000 és 1300 korona közötti összes adóval). 1873-tól 1906-ig a győri izr. iskolaszék alelnöke.

Apai nagyapa: kereskedő Takácsiban, majd az 1860-as évektől Győrben.

Anyja: Nagel Szidónia (izr.)

Vallása: ref. (korábban izr.)

Testvére: Riesz Marcell (Győr, 1886. nov. 16. – Lund, Svédo. 1969. szept. 4.) matematikus, 1911-től Svédországban él, 1926–1952: a lundi egyetem matematika professzora, a Svéd. Tud. Akad. tagja, a lundi és a koppenhágai egy. t. doktora.

Nőtlen.

Középiskola: 1889–1897: győri róm. kat. (bencés) főgimnázium, I–VIII.; érettségi ugyanott: 1897.

SCHMIDT HENRIK

nyelvész, germanista, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1923. máj. 11., kizárták 1948. ápr. 3., tagsága visszaállítva 1991. máj. 9.
(Újverbász, Bács-Bodrog m., 1877. október 14. – Szeged, Csongrád m., 1953. december 18.; a szegedi belvárosi temetőben nyugszik)

Apja: Schmidt Henrik (ref. – 1910). Jómódú szállásgazda Bácskában. Fia németországi egyetemi anyakönyvi bejegyzései szerint *Beamter*/tisztviselő, *Gutsverwalter*/intéző. Saját birtoka is volt, s a telepes pusztákon a tulajdonosok megbízásából szervezte, irányította a gazdálkodást. Újverbászon, Kula és Cservenka környékén voltak földjei.

Apai nagyapja: Schmidt Henrik (ref.). Földműves, szállásgazda. A protestáns német család II. József 1782-ben indított telepítési akciója keretében a Felső-Rajna-vidék Duchroth nevű falujából érkezett Magyarországra.

Apai nagyanyja: Oberländer Magdolna (ref.)
Anyja: Pheiss Erzsébet (ref.)
Anyai nagyapja: Pheiss Dániel (ref. – 1904). Földműves.
Anyai nagyanyja: Frick Erzsébet (ref.)
Vallása: ref.
Felesége: Hoffmann Frida (evang., Pozsony, 1883. szept. 21. – Szeged, 1964. jan. 24.), német–magyar szakos tanári diplomával középiskolai tanár. Apja: Hoffmann Frigyes (1853–1938), 1879-től a pozsonyi evangélikus líceum, majd 1886-tól a brassói állami főreáliskola tanára. 1906-tól az Eötvös Collegium vezető tanára volt, az 1910-as évek elejétől 1917-ig pedig a zeneművészeti főiskolán oktatott. Anyja: Engel Mária (evang. –1945). Testvére: Hoffmann Mária (evang., Pozsony, 1885. febr. 25. – Bp., 1949) könyvtáros, irodalomtörténész, műfordító, író, akinek a férje Rédey Tivadar (1885–1953) irodalomtörténész, színháztörténész, kritikus, az MTA tagja volt.
Unokája: Pálfy Miklós (Szeged, 1942. ápr. 1. –) a szegedi tudományegyetem francia tanszékének nyugalmazott tanszékvezető egyetemi tanára.
Középiskola: 1887–1894: újvidéki királyi katolikus főgimn., I–VII. oszt.; 1891–1895: szarvasi evangélikus főgimn., VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1895.

Sebestyén Gyula

folklorista, irodalomtörténész, muzeológus

MTA tagság: l. 1905. máj. 12.
(Szentantalfa, Zala m., 1864. március 7. – Balatonszepezd, 1946. február 12.; a köveskáli alsó református temetőben nyugszik.)

Nemesség: A 16. század óta ismert kiterjedt dunántúli kisnemes család veszprém-acsádi ágához tartozott.
Apja: Sebestyén Gábor (ref., Nagyvázsony, Veszprém m., 1835. nov. 12. – Köveskál, Zala m., 1896. nov. 23.). Református lelkész. 1845 és 1857 között tanult a pápai református kollégiumban. 1858-ban letette az egyházmegyei vizsgát, s felszentelték református lelkésznek. Szentantalfán, majd 1866-tól Köveskálon szolgált.
Apai nagyapja: Sebestyén Mózes (ref., Szentantalfa, 1791. márc. 14. – Köveskál, 1864. febr. 22.). Református lelkész. A pápai református kollégiumban tanult, 1823-ban szentelték fel. A dunántúli egyházkerület több Veszprém megyei gyülekezetében szolgált: Öcsön (1822–1825), Nagyvázsonyban (1825–1836),

Magyarbarnagon (1836–1842), de legtovább a Zala megyei Szentantalfán (1842–1861).

Apai nagyanyja: Paál Mária (ref., Nemesvámos, Veszprém m., 1812 k. – Köveskál, 1874. ápr. 8.). Házasságkötés: Nemesvámos, 1834. dec. 8. (Második feleség volt.)

Apai dédapa I.: nemes Sebestyén Ferenc (ref., 1740 –). Szentantalfai nemesi kisbirtokos egy zsellérrel.

Apai dédanya I.: Balassa Zsuzsanna (ref.). Monoszlói (Zala m.) kisnemesi családból.

Apai dédapa II.: nemes Paál András (ref., Nagykálló, Szabolcs m., 1771 – Nemesvámos, 1828. máj. 28.). Református lelkész. A debreceni református kollégiumban tanult. A három éves monori rektória után 1798-ban Veszprémben lett segédlelkész, majd 1799-ben felszentelték. Ekkortól haláláig, 1828-ig Nemesvámoson szolgált.

Apai dédanya II.: Kőrösi Zsuzsanna (ref.)

Anyja: nemes Asztalos Eszter (ref., Márkó, Veszprém m., 1839. júl. 7. –). Házasságkötés: 1863.

Anyai nagyapja: Asztalos Mihály (evang.). *Molitor*/molnár volt Márkón a Menyeke-dűlőben.

Anyai nagyanyja: Bereczky Ágnes (ref., Csopak, 1809. febr. 9. –)

Anyai dédapa II.: Bereczky István (ref., Révkomárom, 1765 k. – Hajmáskér, Veszprém m., 1835. júl. 14.). Református lelkész. A dunántúli egyházkerületben Felsőörsön (1797–1802), Rátóton (1802–1807), Csopakon (1807–1811), Litéren (1811–1817), Szentkirályszabadján (1817–1822) és Hajmáskéren (1822–1835) szolgált.

Anyai dédanya II.: Almási Zsófia (ref., Gyulafirátót, Veszprém m., 1777 k. –).

Anyai dédanya II. apja: Almási Ádám (ref., Balatonfüred, Zala m., 1748 k. – Szentgál, Veszprém m., 1824. okt.). Református lelkész. A mezőtúri református gimnázium után 1765-ben írta alá a debreceni református kollégiumban az akadémiai tagozat törvényeit. A Veszprém megyei Gyulafirátót (1777–1785) és Szentkirályszabadja (1785–1803) községekben szolgált. 1800-tól egyházmegyei *assessor* volt. 1803-ban eltiltották a lelkészi hivataltól.

Anyai dédanya II. anyja: Rák Zsuzsanna (ref.)

Vallása: ref.

Felesége: Varga Etelka (róm. kat., 1876 –). Házasságkötés: 1894. szept. 18. Apja: Varga István (ref., Kecskemét, 1846 – Bp., 1907. okt. 9.). Üveg- és porcelánkiskereskedő, Budapesten, az Andrássy út sarkán volt az üzlete, majd visszavonult Rákosszentmihályra. Anyja: Frölich Jozefa (róm. kat., 1856 – Rákosszentmihály, 1900. jan. 29.).

Középiskola: 1876–1878: veszprémi róm. kat. (piarista) főgimnázium, I–II. oszt.; 1878–1882: pozsonyi evangélikus líceum, III–VI. oszt.; 1882–1884: debreceni református kollégium főgimnáziuma, VII–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1884.

Szabó István

történész, egyetemi tanár

MTA tagság: l., 1941–1949
(Debrecen, 1898. június 30./1898. július 2. – Budapest, 1969. február 19.; 1972-től a debreceni köztemetőben nyugszik.)

Apja: Szabó István (ref., kb. 1861 – Debrecen, 1901). Szappanos mester Debrecenben.

Apai nagyapja: Szabó …, földműves.

Apai dédapa I.: Szabó …, földműves.

Nevelőapja (anyjának második férje): Szabó Zsigmond (– meghalt 1919/1920 k.) „középbirtokos".

Anyja: Kertész Juliánna (ref., Debrecen, 1862 – 1918/1919 k. halt meg). Férje halála után (1901 –) szappanfőzőként dolgozott, 1912-től súlyos beteg volt.

Vallása: ref.

Felesége: Bay Erzsébet (ref., Gyulavári, 1904. márc. 7. – 1991). A bp.-i Zeneakadémián zongora tanszakon végzett, zongoratanárnő. Házasságkötés: Debrecen, 1928. febr. 11. Testvére Bay Zoltán (ref., Gyulavári, Békés m., 1900. júl. 24. – Washington, USA, 1992. okt. 4.) fizikus, atomfizikus, egyetemi tanár, az MTA tagja volt.

Gyermeke: Szabó Erzsébet (ref., 1930. okt. 5. – Debrecen, 2009). Angol–német szakos középiskolai tanár, akinek a férje Jakucs Pál (ref., Sarkad, 1928. jún. 23. – Debrecen, 2000., okt. 17.) botanikus, ökológus, debreceni egyetemi tanár, az MTA tagja volt.

Középiskola: 1908–1912: debreceni református kollégium főgimnáziuma, I–IV. oszt.; 1912–1915: debreceni Felsőkereskedelmi Iskola, I–III. oszt.; érettségi ugyanott: 1915 jún.; 1919: debreceni ref. főgimn., különbözeti vizsgák az V–VIII. gimnáziumi osztály anyagából; érettségi: 1919. dec. 19.

SZABOLCSKA MIHÁLY

költő, református lelkész

MTA tagság: l. 1908. ápr. 30.
(Tiszakürt, Jász-Nagykun-Szolnok m., 1861. szeptember 30. – Temesvár, Temes m., 1930. október 31.; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Apja: Szaboltska Gábor (ref., Ókécske, Pest m., 1824. nov. 23. – Ókécske, 1899. okt. 28.). Bognár, kerékgyártó mester, földműves.

Apai nagyapja: Szaboltska Mihály (ref., Ókécske, 1803 k. –). Kovácsmester, földműves volt.

Apai nagyanyja: Fazekas Julianna (ref., Ókécske, 1805. máj. 8. –). Házasságkötés: Ókécske, 1824. jan. 7.

Apai dédapa II.: Fazekas Péter (ref.)

Apai dédanya II.: Varga Erzsébet (ref.)

Anyja: Jojárt Lidia (ref., Ókécske, 1840. szept. 19. –). Házasságkötés: Ókécske, 1856. dec. előtt.

Anyai nagyapja: Jojárt István (ref.)

Anyai nagyanyja: Szűrszabó Mária (ref., Ókécske –). Házasságkötés: Ókécske, 1827. dec. 27.

Anyai dédapa I.: Jojárt János (ref.)

Anyai dédapa II.: Szűrszabó Mihály (ref.)

Anyai dédanya II.: Tekes Erzsébet (ref.)

Vallása: ref.

Felesége: etédi Korondi Etelka (ref., 1877 – Bp., 1933. jún. 6.). Házasságkötés: 1895. febr. 12. Apja: Korondi János (ref.). A Maros-Torda megyei Marosfelfaluban kisebb birtokos, haszonbérlő, fiatalabb korában Körtefáján református kántortanító volt. Anyja: Csorvási Erzsébet.

Gyermeke(i): Szabolcska László (ref., Marosfelfalu, 1897. nov. 12. – Bp., 1957. nov. 11.) ref. lelkész, egyházi író, akinek az apósa Ravasz László (1882–1975) református püspök, az MTA tagja volt.

Középiskola: 1874–1878: kecskeméti református főgimnázium, I–IV. oszt.; 1878–1882: szarvasi evangélikus főgimnázium, V–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1882.

Szádeczky-Kardoss Lajos (1914-ig szádeczky)

történész, egyetemi tanár

MTA tagság: l. tag: 1888. máj. 4.; r. tag: 1909. ápr. 29.
(Pusztafalu, Abaúj-Torna m., 1859. április 5. – Budapest, 1935. december 29.; a kerepesi temetőben nyugszik.)

Nemesség: A család őse Premysl trencséni várjobbágy, akit IV. Béla király 1252-ben trencséni birtokadománnyal az országos nemesek közé emelt. 1571-ben Zadechny alias Kardoss néven kaptak új adománylevelet Szádecsne birtokára. Egyik águk Trencsénből előbb Sáros megyében, majd Abaújban telepedett le. 1913. szeptember 30-án nemesség- és címermegerősítő és -újító királyi oklevelet kaptak arról, hogy régi magyar nemességük és szádecsnei előnevük épségben tartása mellett a Szádeczky-Kardoss kettős családnevet, valamint a szádecsnei és kardosfalvai kettős előnevet használhatják.

Apja: Szádeczky Sámuel (ref., Fulókércs, Abaúj m., 1824. aug. 1. – Pusztafalu, 1894. dec. 9.). A gimnáziumot Sárospatakon végezte, 1846-ban Eperjesre ment jogot tanulni. Honvéd tüzérhadnagyként végigharcolta a szabadságharcot. A világosi fegyverletétel után aradi fogságából menekülve a gr. Teleki családnál, Gyömrőn s a Ráday grófoknál, Pécelen talált menedéket, majd a sárospataki főiskolán teológiát tanult. 1855. októberétől 1894-ig az abaúji egyházmegyében Pusztafalu református lelkésze volt.

Apai nagyapja: nemes Szádeczky János (ref., Fulókércs, 1767. nov. 13. – Fulókércs, 1831. szept. 8.).

Apai nagyanyja: nemes Károlyi Mária (ref., 1787 k. –). Házasságkötés 1815. okt. 14. A család 1606-ban kapta a nemességet Bocskai Istvántól.

Apai dédapa I.: Szádeczki János (ref., Fulókércs, 1738 k. – Fulókércs, 1806. júl. 1.). Fulókércsen élt, 1801-ben Abaúj megyében igazolták nemességét. Írástudatlan volt.

Apai dédanya I.: nemes Molnár Kata (ref.), a Fulókércsen élő Molnár családból. A család 1651-ben kapott nemeslevelet III. Ferdinándtól.

Apai dédapa I. apja: Szádeczki András (ref.). Fulókércsen élt, 1769-ben Trencsén megyében igazolták nemességét.

Apai dédapa I. anyja: nemes Némethy Zsuzsanna (ref.)

Anyja: ivanóczi Kanócz Johanna/Jeanette (ref., Gálszécs, Zemplén m., 1838. ápr. 21. – Kolozsvár, 1914. márc. 27.). Házasságkötés: 1855/1856. Keresztszülei helyi birtokos nemesek voltak. Miután ötéves korában elárvult, rokonai, a felső-zempléni Kolbászán élő Izsák birtokos nemes család nevelték.

Anyai nagyapja: Kanócz András (ref., Hegyi, Zemplén m., 1805/1807 – Gálszécs, 1843. aug.). Református lelkész. A sárospataki református kollégiumban végezte a gimnáziumot, 1825-ben itt subscribált. Ötödéves tógátusként

1830-ban német nyelvet tanulni ment a Szepességbe. Miután végzett Sárospatakon, 1835-től 1843-as haláláig a felsőzempléni egyházmegyében, Gálszécsen volt református lelkész.

Anyai nagyanyja: Hazer/Haser Mária (ref.)

Anyai dédapa I.: Kanócz András (ref.), a Zemplén megyei Hegyiben élt, jogállása a sárospataki kollégium nyilvántartása szerint: libertinus.

Testvére(i): dr. Szádeczky-Kardoss Gyula (ref., Pusztafalu, 1860. dec. 27. – Kolozsvár, 1935. nov. 7.) kolozsvári egyetemi tanár, majd román állami főgeológus Kolozsváron. Az ő gyermekei voltak Szádeczky-Kardoss Tibor (ref., Kolozsvár, 1898. dec. 18. – Bp., 1956. szept. 2.) a debreceni tudományegyetem jogi karának közgazdaságtan, pénzügytan professzora és Szádeczky-Kardoss Elemér (ref., Kolozsvár, 1903. szept. 10. – Bp., 1984. aug. 23.) geológus, geokémikus, egyetemi tanár, aki az MTA tagja volt. A másik testvér, Szádeczky-Kardoss Béla (ref., Pusztafalu, 1871. júl. 6. – Szeged, 1940. nov. 5.) az Erdélyi Múzeum Egylet és a kolozsvári egyetem egyesített könyvtárában, majd 1921-től a szegedi egyetemen volt könyvtárőr, később h. vezető. Az ő gyermeke volt Szádeczky-Kardoss Sámuel (róm. kat., Kolozsvár, 1918. jún. 1. – Szeged, 2004. nov. 9.), a szegedi egyetem professzora, klasszikafilológus, bizantológus, a magyar őstörténet kutatója.

Vallása: ref.

Felesége: farkaslaki Hincs Mária (ref., Marosvásárhely, 1863. márc. 12. – Bp., 1943. szept. 29.), házasságkötés: Marosvásárhely, 1884. aug. 2. Apja: Hincs/Hints Miklós (ref., Marosvásárhely, 1819 – Marosvásárhely, 1887. máj. 1.). Kir. táblai hites ügyvéd volt, a széki gróf Telekieknek 40 éven át jószágigazgatója és pénztárnoka, s Kővárvidék tiszteletbeli táblabírája. Anyja: Kalke/Kalche Karolina (ref., Marosvásárhely, 1821 – Marosvásárhely, 1882. máj. 10.)

Középiskola: 1869–1873: sárospataki ref. koll., I–IV. oszt.; 1873–1877: iglói evang. főgimn., V–VIII. oszt.; érettségi ugyanott, 1877-ben.

Szász Károly

író, politikus

MTA tagság: l. 1922. máj. 11., r. 1940. ápr. 26., tanácskozó 1949. okt. 31., tagsága visszaállítva 1989. máj. 9.
(Szabadszállás, Pest m., 1865. november 11. – Budapest, 1950. március 21.; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Nemesség: Székely család, nemességét 1833-ban Alsó-Fehér megye igazolta. A család nemzedékrendje Szász Pálig (1717–1783) vezethető vissza. Előnév: szemerjai.

Apja: Szász Károly (ref., Nagyenyed, Alsó-Fehér m., 1829. jún. 15. – Bp., 1905. okt. 15.). Költő, műfordító, református püspök. A nagyenyedi református kollégiumban végezte a gimnáziumot, az akadémiai tagozatot (bölcselet, jog, teológia) pedig 1845-től a kolozsvári református kollégiumban. 1848-ban a pesti egyetemen matematikai és hadtudományi előadásokat hallgatott. 1849-ben minisztériumi fogalmazó Debrecenben, majd utász káplárként, később hadnagyként szolgált a honvédségben. 1851-től a nagykőrösi, majd a kecskeméti református gimnáziumban volt tanár. 1854-től Kézdivásárhelyen, Kunszentmiklóson, 1863-tól Szabadszálláson református lelkész. 1858-tól az MTA tagja, 1865-ben országgyűlési képviselő. 1867-től a vallás- és közoktatásügyi minisztérium tisztviselője, ahol miniszteri tanácsosi rangig emelkedett. 1884-től 1903-ig a dunamelléki református egyházkerület püspöke volt. Testvérei: Szász Béla (ref., Nagyenyed, 1840 – Kolozsvár, 1898) költő, műfordító, a kolozsvári egyetem bölcseletprofesszora, az MTA tagja volt; Szász Domokos (ref., Nagyenyed, 1838 – Kolozsvár, 1899) pedig az erdélyi református egyházkerület püspöke. Unokája: Szász Domokos (Bp., 1941 –) matematikus, az MTA tagja.

Apai nagyapja: Szász Károly (ref., Vízakna, Alsó-Fehér m., 1798. jan. 25. – Marosvásárhely, Maros-Torda m., 1853. okt. 25.). A nagyenyedi református kollégium tanára. Ugyanitt tanult 1805-től, 1811-től 1814-ig már tógátusként. 1814-ben a kolozsvári királyi katolikus líceumban jogot hallgatott. A királyi táblánál lett írnok, s 1817-ben letette az ügyvédi vizsgát. Ezután házitanító volt Marosvásárhelyen. Tanítványát 1819–1820-ban a bécsi egyetemre is elkísérte. 1820-tól a nagyenyedi református kollégium jogi, 1837-től pedig matematika és fizika professzora. 1833-ban az MTA tagja lett. Rész vett az erdélyi politikai életben, mint a reformellenzék egyik vezetője. 1834-ben és 1848-ban az erdélyi országgyűlésen Vízakna követe, majd a pesti nemzetgyűlésnek is tagja. Eötvös József mellett a közoktatásügyi minisztérium államtitkára lett, 1848 szeptemberétől a minisztérium vezetője. 1851-ben a marosvásárhelyi református kollégiumban a matematika tanszéket foglalta el.

Apai nagyanyja: Münstermann Franciska (ref., korábban róm. kat., Nagyszeben, Szeben m., 1806. febr. 25. – 1892. okt. 31.)

Apai dédapa I.: Szász János (ref., 1766 – Vízakna, 1827). 1784-től Nagyenyeden tanult. 1794-től Vízakna város jegyzője, később főjegyzője, majd királybírája, végül sok éven át főbírája és tanácsnoka. 1792-től 1794-ig az erdélyi országgyűlési követe. Apja: Szász Pál (171–1783) is királybíró volt.

Apai dédanya I.: kézdi, martonosi Fülöp Debóra (– 1827).

Apai dédapa II.: Münstermann János (róm. kat.). Osztrák származású császári és királyi főharmincados.

Apai dédanya II.: Libich Franciska

Anyja: barátosi Bibó Antónia (ref., Kiskunhalas, Pest m., 1837. aug. 29. – 1899. márc. 15.). Házasságkötés: 1858. márc. 28. (Második feleség volt.)

Anyai nagyapja: barátosi Bibó Károly (ref., Kiskunhalas, 1802. ápr. 4. – 1870). Az 1830-as évek anyakönyvi bejegyzéseiben városi aljegyző/vice-nótárius Kiskunhalason. Később a kiskun kerület kapitánya. (Régi székely nemesi családnak a 18. század elején Kiskunhalasra települt ágából.)

Anyai nagyanyja: kiséri Péter Zsuzsanna (ref., Kiskunhalas, 1808. febr. 20. –).

Anyai dédapa I.: Bibó István (ref., Kiskunhalas, 1759. márc. 1. –). 1777-ben subscribált a debreceni református kollégiumban.

Anyai dédanya I.: Detsy Zsuzsanna (ref., 1765 –). Házasságkötés: 1783. máj. 21.

Anyai dédapa II.: kiséri Péter Imre (ref., 1765 –). Kiskunhalasi református gimnáziumi tanulmányok után 1781-ben subscribált a debreceni református kollégiumban. 1808-ban *Jurassor*/esküdt Kiskunhalason, később városi ülnök lett ugyanott.

Anyai dédanya II.: kenessei Kenessey Zsófia (ref.)

Testvére(i): Szász Póla (ref., 1863. okt. 15. – Sopron, 1947. szept. 18.), akinek a férje görzsönyi Vargha Gyula (1853–1929) statisztikus, az MTA tagja, másodelnöke volt.

Vallása: ref.

Felesége: barátosi Bibó Ida (ref., 1867 – Bp., 1935). Házasságkötés: Kiskunhalas, 1891. szept. 17. Apja: barátosi Bibó György (ref., Kiskunhalas, 1830 – Kiskunhalas, 1913. aug. 9.) ügyvéd, 1848–1849-es honvéd huszárfőhadnagy, földbirtokos. Anyja: Zseny Róza (ref., 1844 – Kiskunhalas, 1910. máj. 2.).

Középiskola: 1875–1883: budapesti királyi egyetemi katolikus gimnázium, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1883.

Szászy Béla

jogász, államtitkár

MTA tagság: l. 1931. máj. 15.
(Pócsmegyer, Pest m., 1865. november 26. – Budapest, 1931. június 17.; a leányfalui köztemetőben nyugszik.)

Nemesség: Szászy Béla, felesége és gyermekei 1916. jan. 9-én kaptak nemességet. Előnév: szászi.

Apja: Szászy István (ref., Somogytúr, Somogy m., 1835. dec. 3. – Pócsmegyer, 1907. okt. 19.). Református lelkész. A pápai ref. kollégiumban végezte a gimnáziumot és a teológiát, de két évet hallgatott a Bécsi Protestáns Teológiai Intézetben is. A pesti skót missziónál volt segédlelkész, majd a Bács megyei Torzsán helyettes lelkész, végül 46 évig pócsmegyeri lelkészként szolgált.

Apai nagyapja: Szászy István (ref., Bicske, 1798 –). Református lelkész. A Komárom megyei Kocson tanult, majd 1813-tól a debreceni ref. kollégium akadémiai tagozatán. Somogytúron (1831–1836) és a Tolna megyei Nagyszokolyban (1836–1850) szolgált.

Apai nagyanyja: Szikszai Lídia (ref., Fokszabadi, Veszprém m., 1807. aug. 8. –). Házasságkötés: Fokszabadi, 1833. aug. 6.

Apai dédapa I.: Szászy János (ref.). A Fejér megyei Bicske ref. lelkésze volt.

Apai dédapa II.: Szikszai János (ref., 1773. jún. 19. – Fokszabadi, 1839. szept. 15.). Református lelkész, 1798-ban szentelték fel. A Veszprém megyei Fokszabadiban szolgált (1802–1839). A peremartoni egyházmegye jegyzője (1813 –), majd esperese (1824–1839).

Apai dédanya II.: Balog Eszter (ref.)

Apai dédapa II. apja: Szikszai János (ref.). Nádasdladány (Fejér m.) református lelkésze (1764–1798).

Apai dédapa II. anyja: Vida Rebeka (ref.). Vida István református lelkész leánya.

Anyja: Poór Etelka (ref., Torzsa, Bács-Bodrog m., 1840 – Pócsmegyer, 1909. szept. 5.). Házasságkötés: 1860.

Anyai nagyapja: Poór Károly (ref., Torzsa, 1798 – Torzsa, 1860). Református lelkész. A kecskeméti ref. kollégiumban végezte a gimnáziumot, majd 1818-tól a debreceni ref. kollégiumban a bölcsészeti, jogi és a teológiai tagozatot. A Bács megyei Torzsán 1824-től apját követte a lelkészségben (1824–1860). A bácskai német iskolák iskolavizsgálója volt 15 évig. Ő írta az ezen iskolákban használt földrajz, természettan, illemtan tankönyveket.

Anyai dédapa I.: Poór András (ref., Fülöpszállás, Pest m., 1763. aug. 10. – Torzsa, 1829). Református lelkész. A losonci református nagygimnáziumban tanult, majd 1779-től a debreceni református kollégium akadémiai tagozatán. Kiskunfélegyházán volt rektorián, majd a Bács megyei Torzsán szolgált 1824-ig.

Anyai dédanya I.: Varga Zsuzsanna (ref.)
Vallása: ref.
Felesége: Heinrich Viola (ref., Bp., 1879–). Heinrich Gusztáv (1845–1922) irodalomtörténésznek, az MTA tagjának, főtitkárának és Csengery Olgának (1858–1916) a leánya, Csengery Antal (1822–1880) MTA-tagnak, akadémiai másodelnöknek az unokája. Az MTA tagja volt Csengery Olga testvérének, Csengery Etelkának (1864–1945) a férje, br. Wlassics Gyula (1852–1937) jogász, egyetemi tanár, VKM miniszter is, de unokatestvére, Mauritz Béla (1881–1971) mineralógus, egyetemi tanár, valamint Mauritz Matild nevű unokatestvérének férje, Heinlein István (1874–1945) ókortörténész, egyetemi tanár is.
Gyermeke(i): Szászy István (ref., Bp., 1899. dec. 1. – Bp., 1976. ápr. 10.) jogász, az MTA tagja (1945. máj. 30.).
Középiskola: 1875–1881: váci piarista hatosztályos gimn., I–VI. oszt.; 1881–1883: bp.-i ref. főgimn., VII–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1883.

SZENT-GYÖRGYI ALBERT (1937-IG SZENTGYÖRGYI)

biokémikus, orvos, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1935. máj. 16., r. 1938. máj. 6., t. 1945. máj. 30., ig. 1945. jún. 6. – 1946. júl. 24., másodelnök 1946. júl. 24. – 1948. ápr. 16., III. oszt. elnöke 1946. dec. 19. – 1948. ápr. 16., tagsága szünetelt 1949–1963
(Budapest, 1893. szeptember 16. – Woods Hole, Massachusetts, USA, 1986. október 22.)

Nemesség: A családi hagyomány szerint Szentgyörgyi Sámuel református prédikátor 1608-ban kapott nemességet nagyrápolti előnévvel az erdélyi fejedelemtől. A Szentgyörgyi család, részben mint lelkészi dinasztia is, kétségtelenül folyamatosan nemesi jogokkal élt. A nagyrápolti előnevet és címert Szentgyörgyi Imre udvari tanácsos 1838-ban kapta.
Apja: Szentgyörgyi Miklós (ref., Marosvásárhely, 1865 – Budapest, 1916. dec. 17.). A budapesti tudományegyetemen szerzett jogi diplomát. 1890-től 1895-ig a pénzügyminisztérium budapesti pénzügyigazgatóságán volt pénzügyi fogalmazó. 1896-tól a Nógrád megyei Buják és Terény közötti Kiskérpusztán gazdálkodott. A puszta közigazgatásilag Terény községhez, de a bujáki többezer holdas uradalomhoz tartozott. Az uradalom tulajdonosa eredetileg Esterházy Pál, 1884-től pedig a gróf Károlyi család, később Pappenheim

Szigfridné, Károlyi Erzsébet volt. Az 1421 katasztrális holdas (kb. 800 hektár) kiskéri puszta pedig 1894-től Lázár Imre nevére volt bekebelezve. Egyetlen korabeli gazdacímtárban sem szerepel a birtok tulajdonosaként vagy bérlőjeként Szentgyörgyi Miklós vagy felesége, bár erre a tulajdonlásra többen utalnak, s Szentgyörgyi Miklós több korabeli nyilvántartásban (iskolai anyakönyv, pesti ref. egyház adózói, Budapesti lakcímtár) földbirtokosként szerepelt. Szent-Györgyi Albert is rendre így említette apját. Biztos adat arra van, hogy az uradalom jószágigazgatója volt s tény, hogy Kiskérpusztán lakva gazdálkodott, közvetlenül irányította a birtokot. 1906-tól újra Budapesten élt mint földbirtokos/háztulajdonos/magánzó. A város három különböző kerületében volt házingatlana vagy résztulajdona. Igazgatósági tagja volt a Magyar Közvetítő Bank Részvénytársaságnak.

Apai nagyapja: Szentgyörgyi Imre (ref., Bécs, 1827 – Bp., 1901). Kúriai tanácselnök. Bécsi jogi tanulmányait a kolozsvári református kollégiumban egészítette ki a hazai jog ismeretével. A latinon, görögön és németen kívül franciául és angolul is tudott. Hivatali pályára lépett: 1846-ban erdélyi királyi kincstári gyakornok Nagyszebenben, 1848-ban udvari kamarai fogalmazó gyakornok. Az első felelős magyar kormány megalakulása után a kereskedelmi minisztériumban lett segédfogalmazó. A szabadságharc alatt őrmester a Württemberg-huszárezrednél, majd hadnagy és ezredsegédtiszt Komáromban a vár feladásáig. 1851-től a bírói pályán működött. A soproni kerületi cs. kir. főtörvényszéken törvényszéki segéd, segédtitkár, majd 1858-tól megyei törvényszéki tanácsos Zala megyében. 1861-től az erdélyi királyi táblánál ideiglenes ítélőmester Kolozsváron. 1863-tól táblai ülnök. 1865-től a marosvásárhelyi ítélőtábla elnöke. 1869-től a királyi Kúria legfőbb ítélőszéki bírája Pesten. 1886 és 1889 között igazságügyi államtitkár is volt. 1889-től 1896-os nyugdíjazásáig kúriai tanácselnökként működött. A Szent István- és a Lipót-rend vitéze, a II. oszt. Vaskorona-rend tulajdonosa. Tagja volt a budapesti református egyházközség presbitériumának (1884–1897), főgondnoka a marosvásárhelyi református egyháznak.

Apai nagyanyja: homoród-oklándi Csiky Mária (róm. kat., Kolozsvár, 1840. okt. 23. – Marosvásárhely, 1867. ápr. 26.). Házasságkötés: 1864. (Megözvegyülése utáni, második házassága volt.)

Apai dédapa I.: nagyrápolti Szentgyörgyi Imre (ref., Kispetri, Kolozs m., 1784 – Bécs, 1862. ápr. 18.). Erdélyi kancelláriai udvari tanácsos. 1801-től a zilahi református nagygimnáziumban tanult. A kolozsvári református kollégium akadémiai tagozatának törvényeit 1804-ben írta alá. Itt később osztálytanító is volt. 1809-ben ünnepi orációt tartott nevelési eszményeiről. Teleki Sámuel erdélyi udvari kancellár személyi titkárként maga mellé vette s 1811-ben magával vitte Bécsbe, ahol a kancelláriai írnoktól az udvari tanácsosig

a ranglétra minden lépcsőfokát bejárta. 1835-ben nevezték ki udvari tanácsosnak. 1838-ban a nagyrápolti előnév és címer adományozásában részesült. 1848 után egyébként hét úrbéri telek állományáért kapott kárpótlást, amelyek a Hunyad megyei Nagyrápolt és a Közép-Szolnok megyei Zsákfalva határában voltak. Fiatalkori eszményeitől eltávolodva ellenezte az erdélyi reformellenzék politikáját, s nyíltan nem vállalt szolidaritást a forradalom ügyével sem. (Fia azonban az első felelős kormány hivatalnoka lett, majd harcolt a szabadságharcban is.). A szabadságharc után is a restaurált bécsi kancellárián dolgozott nyugdíjazásáig. Az erdélyi református egyház főgondnoka volt. 1852-ben a kolozsvári református kollégiumnak adományozta nagy gonddal gyűjtött válogatott könyvtárát. A zilahi református kollégium javára pályadíj-alapítványt tett.

Apai dédapa I. apja: nemes Szentgyörgyi János (ref.). Kispetriben élő kisebb nemesi birtokos. Nem csak Imre fiát, hanem Györgyöt (ref., Kispetri, 1797. máj. 1. – Kispetri, 1856. jan. 29.) is taníttatta. Utóbbi 1817-ben subscribált a kolozsvári református kollégiumban. 1829 és 1856 között Kispetri református lelkésze volt.

Apai dédapa I. anyja: nemes Jakab Anna (ref., 1762 – Kispetri, 1844. ápr. 24.)

Apai dédapa I. nagyszülei: nemes Szentgyörgyi István (ref.) és nemes Kolumbán Anna (ref.). Utóbbi családból is több református lelkész származott.

Apai dédanya I.: Kirchlehner Borbála (róm. kat., 1803 – Bécs, 1895. jan. 11.). Házasságkötés: 1825. Kilenc gyermeke született.

Apai dédapa II.: homoród-oklándi Csiky Sámuel (róm. kat., 1811 – Kolozsvár, 1882. nov. 11.). Orvos. 1833-ban iratkozott be bécsi egyetem orvosi karára. Orvosi oklevelet a pesti egyetem orvosi karán szerzett 1836-ban. Kolozsváron praktizált. Kolozs vm. törvényhatósága választmányának virilis tagja, birtokos. A bécsi egyetem anyakönyve szerint apja *Gutsbesitzer*/földbirtokos.

Apai dédanya II.: Stemmer/Stämmer Júlia (róm. kat., 1822–1860)

Anyja: Lenhossék Jozefa/Józsa (róm. kat., Buda-Krisztinaváros, 1869. jún. 26. – Szeged, 1936. júl. 19.). Házasságkötés: 1890. márc. 14. Testvére: Lenhossék Mihály (róm. kat., Pest, 1863. aug. 28. – Bp., 1937. jún. 26.). Orvos, anatómus, a bázeli és a tübingeni egyetemek nyilvános rendkívüli tanára, majd 1899 és 1933 között a budapesti egyetemen az anatómia nyilvános rendes tanára volt. A Corvin-koszorú kitüntetettje, az MTA tagja volt.

Anyai nagyapja: Lenhossék József (róm. kat., Buda, 1818. márc. 20. – Bp., 1888. dec. 2.). Orvos, egyetemi tanár. Gimnáziumi tanulmányait Budán és a magyar nyelv elsajátítása végett Vácon folytatta. A bölcsészeti és az orvosi kart a pesti egyetemen végezte. 1841-ben orvosi, 1842-ben szemész- és szülészmesteri, 1843-ban sebészdoktori oklevelet szerzett. 1841–1842-ben a bécsi orvosi kar hallgatója volt. 1854-től a kolozsvári orvos-sebészeti intézetben

volt a tájbonctan tanára, 1859-től pedig haláláig a pesti egyetemen a leíró és tájbonctan nyilvános rendes tanára. 1864-től az MTA tagja volt.

Anyai nagyanyja: Bossány/Bosán/Bosány Emma (róm. kat. [1858. febr. 25-ig izr.], Ungvár, Ung m., 1833. jan. 9. – Budapest, 1918. márc. 15.). Házasságkötés: 1861. (Megözvegyülve ez második házassága volt. Wallon Dezső cs. kir. ezredessel kötött első házassága előtt katolizált.)

Anyai dédapa I.: Lenhossék (1793-ig Linoschegg) Mihály Ignác (róm. kat., Pozsony, 1773. máj. 11. – Buda, 1840. febr. 12.). Orvos, egyetemi tanár. Szülei a pozsonyi jezsuitákhoz adták, ahol eleinte inasi teendőket végzett. A jezsuiták, felismerve képességeit, lehetővé tették neki a gimnázium elvégzését. Az orvosi kart Bécsben és Pesten végezte, 1799-ben avatták doktorrá. Esztergom vármegye főorvosává választották. 1808-ban lett a pesti egyetemen az élettan és a bonctan tanára. Még ebben az évben magyar nemességet kapott. 1819-ben a bécsi egyetem professzorának hívták meg. 1825-től Magyarország protomedikusa (országos főorvos), helytartósági tanácsos, a pesti egyetem orvoskari igazgatója lett. Fontos szerepe volt a magyarországi himlő elleni védőoltás meghonosításában.

Anyai dédapa I. szülei: Linoschegg Ferenc pozsonyi asztalosmester és Zallinger Magdolna.

Anyai dédanya I.: Nisnyánszky Ludovika (evang., 1790 – Buda, 1865.márc. 19.),

Anyai dédanya I. apja: Nisnyánszky György (evang., 1747 – Buda, 1821. jan. 10.). Pesten ügyvéd, kir. kamarai és helytartósági jogi képviselő, az Árva megyei kamarai uradalom ügynöke volt. Árva vármegyei armális nemes családból.

Anyai dédanya I. anyja: nemes Drozdik Johanna (evang.). Turóc megyei nemes család, 1754–1755-ben igazolták nemességüket.

Anyai dédapa II.: Boschan/Bosány Henrik (izr., Miskolc, Borsod m., 1806/1808 k. – Bp., 1885 k.). 1824-ben a bécsi egyetemen a bölcsészet második évfolyamára jelentkezett be. 1855-ben Ungvár kamarai mezőváros sebészorvosa volt, később megyei orvos. 1880-tól 1885-ig Budapesten élt. A bécsi egyetemi anyakönyv szerint apja *Pächter*/haszonbérlő.

Anyai dédanya II.: Schlesinger Antonia (izr.)

Vallása: ref.

Feleségei: 1. Demény Kornélia (róm. kat., 1898–1961). Házasságkötés: Bp., 1917. szept. 15. – válás 1941. Apja: Demény Károly (róm. kat., Temesvár, 1859. máj. 28. – Bp., 1932. szept. 5.). Jogász, a M. Kir. Posta vezérigazgatója (1919–1928. máj. 1.), államtitkár. 2. Borbíró (1931-ig Vojnits) Márta (Szabadka, 1910 – Woods Hole, Massachusetts, USA, 1963. júl.). Házasságkötés: Szeged, 1941. okt. (Miskolczy Dezsőnek, a kolozsvári ideg és elmegyógyász professzornak volt a felesége, 1940. október 21-én elváltak.) Apja: Borbíró (1931-ig Vojnich/Vojnits) Ferenc (Szabadka, 1879. febr. 27. – Lignoier, Pennsylvania, USA,

1962). Szabadka főjegyzője (1908–1915), Baja város polgármestere (1915–1918, 1921–1937), Kassa főispánja (1939). Anyja: Bereck Piroska (– 1953). 3. Susan Wichterman. Házasságkötés: 1965. Válás: 1968. Egy Pennsylvania egyetemi professzor lánya volt. 4. Marcia Houston (1940–). Házasságkötés: 1975. Rajztanár, festőművész.

Középiskola: 1903–1911: budapesti református főgimnázium; érettségi ugyanott: 1911.

Szentpétery Zsigmond

geológus, petrográfus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1929. máj. 10., r. 1946. júl. 24., tanácskozó 1949. okt. 31., r. tagsága visszaállítva 1989. máj. 9.
(Nagykőrös, Pest m., 1880. július 17. – Budapest, 1952. április 17.; a Farkasréti temetőben nyugszik)

Nemesség: Zemplén vármegyei eredetű család, ott hirdették ki 1648-ban a II. Ferdinánd király által 1640. július 10-én adományozott armálist, s ott igazolták 1724-ben a nemességszerző unokájának, a Királyhelmecen lakó Mihálynak a nemességét. Előnév: királyhelmeci.

Apja: királyhelmeci Szentpétery Károly (ref., Nagykőrös, 1836. jan. 30. – Nagykőrös, 1915. aug. 17.). Nagykőrös város mérnöke, (főmérnöke), városi képviselő, számos városi és vármegyei testület tagja, ref. presbiter, a helybeli függetlenségi párt elnöke, díszelnöke.

Apai nagyapja: Szentpétery Sándor (ref., Nagykőrös, 1800. febr. 26. – Nagykőrös, 1867. júl. 9.). Ügyvéd. A nagykőrösi ref. gimnáziumban, majd 1820-tól a debreceni református kollégiumban jogot és teológiát tanult. Ügyvédi oklevelet szerzett. Anyakönyvi bejegyzésekben: Esk. *Procator* (1830), hites ügyvéd (1836). 1848-ban a városi tanács újjászervezésekor ő lett Nagykőrös első főpolgármestere, s egészen 1850-ig viselte ezt a tisztet. Közben 1848-ban a városi nemzetőrségnek is ő volt a kapitánya. 1861-ben Pest vármegye táblabírájává nevezték ki.

Apai nagyanyja: alsómesteri Tóth Zsófia (ref., Alsó-Dabas, 1805. máj. 16. – 1867-ben még élt). Házasságkötés: 1829.

Apai dédapa I.: Szent-Pétery Mihály (ref., Jászkisér, Jász-Nagykun-Szolnok m. – Nagykőrös). A debreceni református kollégium diáknévsora szerint: *plebejus*. Ő költözött a 18. század második felében Jászkisérről Nagykőrösre.

Egyébként unokája volt annak a Mihálynak, aki 1724-ben Zemplénben igazoltatta nemességét, majd Jászkisérre települt.

Apai dédanya I.: Bang Anna (ref., Nagykőrös –). Házasságkötés: Nagykőrös, 1795. jan. 20.

Apai dédapa II.: alsómesteri Tóth István (ref.). Alsó-Dabas.

Apai dédanya II.: dabasi Halász Erzsébet (ref.). Alsó-Dabas.

Anyja: nyáregyházi Nyáry Mária (ref., Nagykőrös, 1850. márc. 30. – Nagykőrös, 1886. dec. 30.). Házasságkötés: 1869. máj. 29.

Anyai nagyapja: nyáregyházi Nyáry Zsigmond (ref., Nagykőrös, 1785. máj. 2. –). Tősgyökeres Pest megyei birtokos nemes család. A leszármazás a 15. századtól megszakítatlan.

Anyai nagyanyja: Szabó Borbála (ref.). Házasságkötés: Nagykőrös, 1848. nov. 16. Megözvegyült férjének második felesége volt.

Anyai dédapa I.: nyáregyházi Nyáry Pál (ref., Nagykőrös, 1759. nov. 19. – meghalt 1818 előtt).

Anyai dédanya I.: Beretvás Erzsébet (ref., 1764. márc. 9. –). Házasságkötés: 1781. máj. 8. A Beretvás család 1667-ben kapott címeres nemeslevelet.

Anyai dédapa I. szülei: Nyáry Lajos (1734. nov. 19. – 1803. dec. 6.). Nagykőrösnek tizenkét ízben főbírája és Baracskai Szüts Kata (1740–1763. febr. 29.). Házasságkötés: 1758. jún. 29.

Anyai dédapa I. nagyszülei: Nyáry Mihály (1693. szept. 12. – meghalt 1761 előtt). Ő költözött Nagykőrösre, s hét ízben volt a város főbírája. Felesége: Erdősi Erzsébet, házasságkötés: 1721.

Vallása: ref.

Felesége: Cs. Papp Etelka. Házasságkötés: 1907. Apja: Cs. Papp József, (ref., Makó, 1858. aug. 10. – Kolozsvár, 1917. okt. 15.) állami felső leányiskolai tanár, kolozsvári egyetemi magántanár, az olasz nyelvet és irodalmat adta elő. Anyja: Fáber Viktória (1862 – 1935. máj. 13.)

Középiskola: 1890–1898: nagykőrösi ref. gimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1898. jún. 22.

SZIDAROVSZKY JÁNOS

nyelvész, középiskolai tanár

MTA tagság: l. 1935. máj. 16.
(Budapest [Újpest], 1881. október 20. – Budapest, 1947. december 30.; a Rákoskeresztúri új köztemetőben nyugszik.)

Apja: Szidarovszky János (ref., 1880. júl. 11-ig róm. kat., Krakkó, Lengyelország, 1837 – Bp., 1905). Szabómester, férfiszabó üzlete volt a pesti Belvárosban, a Váci utcában, majd a Régiposta utcában.

Apai nagyapja: Szidarovszky … (róm. kat.) varsói városi tanácsnok.

Anyja: Pádly Gizella (ref., korábban róm. kat., Pest, 1856. júl. 22. – Bp., 1934). Házasságkötés: Bp., 1885. febr. 14. (Korábbi együttélés törvényesítése.) A férje által működtetett férfiszabó-üzlet az 1890-es évektől az ő nevén volt bejegyezve. A tisztviselőtelepi lakásingatlan szintén az ő nevén szerepelt (1901-től).

Anyai nagyapja: Pádly Lajos (róm. kat., Alsóság[ma Celldömölk városrésze], Vas m., 1826. márc. 29. – Bp., 1890. dec. 17.). Hites ügyvéd, könyvtártiszt. A soproni róm. kat. nagygimnáziumban tanult, majd 1842-től 1845-ig a győri kir. jogakadémián végezte a jogot. Ügyvédi vizsgát tett. 1851-től Pesten működött. Lánya 1856-os pesti anyakönyvi bejegyzésében: *Fiscalis.* 1869-ben a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában napidíjasként kezdett dolgozni. Később könyvtári tiszt lett, s 1877-ben a budapesti Egyetemi Könyvtárba ment át mint könytártiszt.

Anyai nagyanyja: Kayn Mária (róm. kat., Győr, 1823. febr. 10. –).

Anyai dédapa I.: Pádl Pál (róm. kat., Mórichida, Győr m., 1790. jún. 30. –). Uradalmi tiszttartó. 1809-től 1811-ig a győri kir. akadémián végezte a bölcseleti tagozatot. 1822 és 1837 között Alsóságon lakott. Fia 1826-os anyakönyvi bejegyzésében: *Frumentarius Dominalis*. 1844-ben a Vas megyei Jánosházán volt tiszttartó a gr. Erdődy család birtokán. Győr szabad királyi városban is polgárjoggal rendelkezett.

Anyai dédapa I. apja: Pádl/Paidl Ádám (róm. kat.). Anyakönyvi bejegyzések szerint: „plebeius" (1788), mórichidai „colonus"/jobbágy (1790, 1797).

Anyai dédapa I. anyja: Wágner Erzsébet (róm. kat.)

Anyai dédanya I.: Kovács Terézia (róm. kat.)

Anyai dédapa II.: Kayn Domonkos (róm. kat.). Győri kereskedő/*Spediteur*/gabona-szállító, polgár, gabonával kereskedett, több raktára volt. Lánya 1823-as anyakönyvi bejegyzésében: *Questor.*

Anyai dédanya II.: Babatits Erzsébet (róm. kat., Győr, 1801. szept. 29. –)

Anyai dédanya II. apja: Babatits József győri *Senator.*

Vallása: ref. (1886. febr. 27-én keresztelték meg, korábban sem közigazgatási hatóságnál, sem egyik egyházközségnél sem volt bejegyezve, illetőleg anyakönyvezve).

Felesége: Battlay Mária (róm. kat., Kalocsa, 1886–1953) tanítónő. Házasságkötés 1906. Apja Battlay Imre (róm. kat., 1844 – Bp., 1896. márc. 20.) kassai m. kir. főügyész, anyja: Szabóky Erzsébet (Kecskemét, 1853. márc. 28. –). Testvérének, Battlay Borbálának a férje, Pintér Jenő (1881–1940) irodalomtörténész, az MTA tagja volt.

Unokája: Szidarovszky Ferenc (Bp., 1945. júl. 24. –). Matematikus, a pécsi tudományegyetem ny. tanszékvezető professzora.

Középiskola: 1892–1900: bp.-i evangélikus főgimnázium, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1900. jún.

Szilády Áron

irodalomtörténész, nyelvész, ref. lelkész

MTA tagság: l. 1861. dec. 20., r. 1876. jún. 8., t. 1917. máj. 3.
(Ságvár, Somogy m., 1837. november 3. – Kiskunhalas, Pest m., 1922. március 19.; a kiskunhalasi régi ref. temetőben nyugszik.)

Nemesség: A Veszprém megyei Szentgál királyi vadászai közül való család, akik helybeli nemességgel/*territorialis nobilitas* rendelkeztek. Szilády Áron nagyapja testvéreivel és fiával együtt 1824-ben Veszprém vármegyével megerősíttette családja nemességét.

Apja: Szilády László (ref., Kiskunhalas, 1812. ápr. 15. – Kiskunhalas, 1862. jún. 7.). Református lelkész. A középiskolát a kiskunhalasi ref. nagygimnáziumban kezdte, majd a debreceni ref. kollégiumban fejezte be. Ugyanott 1827-ben subscribált, s 1833-ig elvégezte a bölcsészeti, a jogi és a teológiai tagozatot. Miután 1834-ben ordinálták két évig a Tolna megyei Nagyszékelyben, egy évig a Somogy megyei Nagycsepelyen káplánkodott. Utóbbi helyen vette el a helyi lelkész fiatal özvegyét. 1837-től a Somogy megyei Ságváron, 1846-tól Jászkiséren, 1848-tól haláláig Kiskunhalason volt református lelkész. Egyházmegyei és egyházkerületi tanácsbíró volt, egyházi beszédei több kötetben jelentek meg.

Apai nagyapja: Sziládi Benjámin (ref., Szalkszentmárton, Pest m., 1775. júl. 20. – Kiskunhalas, 1857). *Plebeius*/*sartor*/szabómester. Külföldön is megfordult, s onnan hozta németajkú feleségét.

Apai nagyanyja: Ozer Rozália (ref., Németországban született – Kiskunhalas, 1828).

Apai dédapa I.: Sziládi/Szilágyi János (ref., Szentgál, Veszprém m., 1718 – Szalkszentmárton, 1778). Református lelkész. Valószínűleg pápai gimnáziumi tanulmányok után 1738-ban subscribált a debreceni ref. kollégiumban. 1748 és 1750 között a berni egyetemen teológiát tanult. Hazatérve 1750-ben szalkszentmártoni lelkésznek hívták meg, s ott szolgált haláláig.

Anyja: Magyar Zsófia (ref., Mezőtúr, Jász-Nagykun-Szolnok m., 1815. jan. – Mohács, Baranya m., 1886). Házasságkötés: Nagycsepely, 1837. Korábban, 1830-tól kir. kancelláriai engedéllyel Látzai Szabó Zsigmond nagycsepelyi ref. lelkész felesége volt.

Anyai nagyapja: Magyar Mihály (ref., Apostag, Pest m., 1778 k. –). Kecskeméti ref. nagygimnáziumi tanulmányok után 1794-ben subscribált a debreceni ref. kollégiumban, később mezőtúri ref. lelkész lett.

Anyai nagyanyja: Kuthi Zsófia (ref.)

Vallása: ref.

Felesége: Bundi Borbála (ref., Nagykáta, Pest m., 1840 – Kiskunhalas, 1906). Házasságkötés: Kiskunhalas, 1885. ápr. 13. (Második házassága volt, első férjének, Szilády Áron testvérének, Móricnak a halála után.)

Középiskola: 1845–1851: kiskunhalasi ref. nagygimnázium, I–VI. oszt.; 1851–1853: nagykőrösi ref. líceum, I–II. bölcseleti osztály.

Szilágyi Loránd

történész, levéltáros, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1941. máj., tanácskozó 1949. okt. 31., l. tagsága visszaállítva 1989. máj. 9.
(Hajdúnánás, Hajdú m., 1908. augusztus 24. – Budapest, 1974. május 28.; a Rákoskeresztúri Új köztemetőben nyugszik.)

Apja: Szilágyi Dezső (ref., Csökmő, Bihar m., 1881 – Füzesgyarmat, Békés m., 1928. dec. 22.). Főgimnáziumi tanár. A középiskolát a mezőtúri református gimnáziumban végezte (1898). Tanári oklevelét a kolozsvári tudományegyetemen szerezte (1898–1902). 1902-től 1922-es nyugalomba vonulásáig a hajdúnánási református gimnázium tanára volt. 1928 őszén visszavonult családjával Füzesgyarmatra, ahol korábban apja református lelkész volt.

Apai nagyapja: Szilágyi Márton (ref., Berettyószentmárton, Bihar m., 1842. okt. 28. – Füzesgyarmat, 1900. okt. 21.). Református lelkész. Debrecenben végezte

teológiai tanulmányait. Csökmőn, majd 1884-től Füzesgyarmaton volt református lelkész. A békés-bánáti ref. egyházmegye aljegyzője, Békés vm. bizottsági tagja.

Apai nagyanyja: Szabó Ida (ref.)

Apai dédapa I.: Szilágyi Mihály (ref.). Földműves Berettyószentmártonban.

Apai dédanya I.: Rásó Mária (ref.). Berettyószentmárton.

Anyja: Kopácsi Mária (ref., 1887–)

Vallása: ref.

Felesége: Weinpolter Ilona Erzsébet (1914 – Bp., 1976. jún. 15.). Házasságkötés: 1943. jan. 16.

Középiskola: 1918–1926: hajdúnánási református főgimnázium, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1926.

Tokody László

geológus, középiskolai tanár, muzeológus

MTA tagság: l. 1941. máj. 16., tanácskozó: 1949. okt. 31., tagsága visszaállítva 1989. máj. 9.
(Budapest, 1898. február 2. – Budapest, 1964. április 15.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Apja: Tokody Márton (ref., Búcs, Esztergom m., 1861. nov. 11. – 1926-ban már nem élt). Szabómester, 1888 után Budapesten a Józsefvárosban, majd a Ferencvárosban. 1910-től a református egyház pénzbeszedője.

Apai nagyapja: Tokodi János (ref., Búcs –). Gyermekei születési anyakönyveinek tanúsága szerint szolga (1858), földmíves (1861), földmívelő (1864), zsellér (1868).

Apai nagyanyja: Hevő Erzsébet (ref.) búcsi földműves család.

Anyja: Szabó Julianna (ref., Komárom, 1857. jún. 9. – 1926-ban már nem élt).

Anyai nagyapja: Szabó Sándor (ref.) komáromi szabómester.

Anyai nagyanyja: Gál Klára (ref.)

Vallása: ref.

Felesége: Bacsó Gizella (gkat., Szútor, Gömör m., 1907. márc. 10. –). Házasságkötés: Bp., 1926. okt. 7. Apja: Bacsó Lajos, anyja: Posta Erzsébet.

Középiskola: 1908–1916: budapesti református főgimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1916.

TÓTH LAJOS

jogász, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1933. máj. 19.
(Kiskunhalas, Pest m., 1876. szeptember 28. – Budapest,
1936. november 25.; a debreceni köztemetőben nyugszik.)

Nemesség: A család 1627-ben II. Ferdinánd királytól kapta címeres levelét, amelyet 1628-ban Zemplén vm. közgyűlése hirdetett ki. Később Bereg megyébe, Debrecen városába, majd Biharba is átszármaztak. Biharból egyik águk a 18. század közepén Karcagra, majd Kiskunhalasra települt.

Apja: Tooth (1848 után Tóth) János (ref., Kiskunhalas, 1826. szept. 20. – Kiskunhalas, 1910. júl. 19.). Hites mérnök, földbirtokos. A kiskunhalasi református gimnáziumban és a kecskeméti református kollégiumban végzett középiskolai és akadémiai tanulmányok után a pesti egyetem bölcsészkarán működő *Institutum Geometricum*ban szerzett 1850-ben mérnöki oklevelet. Közben az 1848–1849-es szabadságharcban az akadémiai légióban, majd a bácsi mozgó csapat 2-ik zászlóaljánál szolgált mint százados. A régi Jász-Kun-kerület – később Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye törvényhatósági bizottságának és állandó választmányának és Bács-Bodrog vármegye törvényhatósági bizottságának, valamint Kiskunhalas város képviselő-testületének virilis tagja (1888-ban 1052 forint adóval). Főgondnoka volt a kiskunhalasi ref. egyháznak.

Apai nagyapja: Tooth János (ref., Karcag, Jász-Nagykun-Szolnok m., 1774. febr. 5. – Kiskunhalas, 1826. szept. 6.). Kiskunhalasi jegyző/nótárius. Karcagon, majd a debreceni református kollégiumban tanult, 1789-ben utóbbi helyen subscribált. 1796-tól 1814-ig Kiskunhalas jegyzője volt. 1803-ban ügyvédi vizsgát tett. 1814-ben a halasi református egyház főgondnokává választották. Kiskun megye esküdtje, törvényszéki ítélőbírája lett. Elkészítette Halas Krónikáját.

Apai nagyanyja: nemes Nagy Erzsébet (ref.). Házasságkötés: 1821–1822 k.

Apai dédapa I.: Tooth János (ref., Érábrány, Bihar m., 1733 –). Hadik András ezredében részt vett az osztrák örökösödési háborúban, Berlin megsarcolásában (1757). Obsitosként Karcagon telepedett le.

Apai dédanya I.: Fazekas Mária (ref.). Házasságkötés: 1760 után, Karcag.

Anyja: Zseny/Seny Krisztina (ref., Kiskunhalas, 1840. aug. 18. – meghalt 1903 előtt). Helyi földbirtokos család leánya.

Anyai nagyapja: Zseni István (ref., Kiskunhalas, 1795 – Kiskunhalas, 1872. jún. 9.). Kiskunhalasi birtokos, a városi kistanács tagja.

Anyai nagyanyja: Márfi Judit (ref., 1806 – Kiskunhalas, 1878. okt. 21.). Házasságkötés: 1826. nov. előtt.

Anyai dédapa I.: Zseni István (ref.). Kiskunhalas.
Anyai dédapa II.: Márfy Sándor (ref.)
Anyai dédanya II.: Turóczy Erzsébet (ref.)
Vallása: ref.
Testvére: Tóth Károly (ref., Kiskunhalas, 1876. szept. 28. – Bp., 1928. ápr. 21.). Jogász, egyetemi tanár, a kolozsvári, majd a szegedi egyetem Magyar polgári törvénykezési jogi tanszékén.
Felesége: Csánki Eglantin/Erzsébet (ref., 1900 – Debrecen, 1991.). Házasságkötés: 1922. Apja: Csánki Benjámin (ref., Füzesgyarmat, 1868. jan. 3. – Debrecen, 1943. júl. 5.). Református lelkész, egyetemi tanár a debreceni hittudományi karon. Anyja: rétalapi Bayler Lujza (ref., 1897-ig róm. kat., Debrecen, 1872 – Debrecen, 1952. ápr. 13.). Az após (Csánki Benjámin) testvére, Csánki Dezső (1857–1933) történész, levéltáros, az MTA tagja volt.
Középiskola: 1887–1895: kiskunhalasi református főgimnázium, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1895.

Tury Sándor kornél

jogász, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1939. máj. 12., tanácskozó 1949. okt. 31.; l. tagsága visszaállítva 1989. máj. 9.
(Kassa, Abaúj-Torna m., 1892. május 7. – Budapest, 1971. szeptember 28.; a Farkasréti temetőben nyugszik)

Nemesség: A család nemességére vonatkozóan csak annyi adatot találtunk, hogy Stephen Taylor 1935–1936-ban megjelent *Who's Who in Central and East-Europe* című életrajzi adattárában Tury Sándor Kornél apjaként Alexander von Tury szerepel.
Apja: Tury Sándor (ref., Makó, Csanád m., 1856. márc. 1. – Bp., 1941. júl. 27.). Jogász, kúriai bíró. A középiskolát a debreceni és a kecskeméti ref. gimnáziumban végezte. Jogi tanulmányait a kecskeméti ref. jogakadémia után a bp.-i tudományegyetemen fejezte be. Törvényszéki jegyző volt Zalaegerszegen, albíró a tapolcai járásbíróságon, 1890-től kassai, 1894-től bp.-i törvényszéki bíró, a sommás fellebviteli tanács elnöke. 1897-től a bp.-i kir. ítélőtábla, 1907-től a bp.-i kir. kúria bírája. 1918-tól 1926-ig a m. kir. kúria tanácselnöke (a Kereskedelmi és hiteljogi tanácsot vezette). A Csillagos II. oszt. M. Érdemkereszt kitüntetettje, a M. Jogászegylet Hiteljogi Szakoszt. eln., a bp.-i Kálvin téri ref. gyülekezet presbitere (1921–1931).

Apai nagyapja: Túri Sámuel (ref., Hódmezővásárhely, 1821. aug. 4. –). Makói női szabó. Testvére, Túri Dániel a debreceni ref. kollégiumban tanult, mezőberényi lelkész lett.

Apai nagyanyja: Szőllősi Borbála (ref., Makó, 1827. nov. 26. –). Házasságkötés: Makó, 1851. aug. 12. Testvérei közül Szőllősi Antal (ref., Makó, 1825. máj. – Makó, 1899. ápr. 10.) Hódmezővásárhelyen kezdett tanulni, a debreceni ref. kollégiumban subscribált 1842-ben, 1848-tól Makón lett ref. segédlelkész, 1853-tól másodlelkész, 1873-tól vezető lelkész. A békés-bánáti ref. egyházmegye tanácsbírója.

Apai dédapa I.: Túri Gábor (ref.). Hódmezővásárhelyi szabó. Dániel fia debreceni ref. kollégiumi anyakönyve szerint: *plebeius*.

Apai dédanya I.: Kiss Sára (ref.)

Apai dédapa II.: Szőllősi István (ref.). Közrendű kézműves/ötvös/ezüstműves/földműves.

Apai dédanya II.: Etsedi Eszter (ref., Hódmezővásárhely, Csongrád m., 1787. máj. 3. –)

Apai dédanya II. apja: Etsedi Miklós (ref., Perőcsény, Hont m., 1753 k. – Makó, 1803. febr.). Református lelkész. Tanult Losoncon, 1769-ben subscribált a debreceni ref. kollégiumban, 1777-ben rektor Modoron, 1780–1781-ben a heidelbergi egyetem hallgatója. Hódmezővásárhelyi rektorság után 1784-től haláláig makói másodlelkész.

Apai dédanya II. anyja: Szőnyi Eszter (ref., Hódmezővásárhely, 1770. júl. 25. –). Szőnyi Benjámin (1717–1794) hódmezővásárhelyi ref. lelkész, egyházi író leánya.

Anyja: Némethy Kornélia (ref., 1858 – Bp., 1942. júl. 16.). Házasságkötés: 1888.

Anyai nagyapja: Némethy György (róm. kat., Divény, Nógrád m., 1826. ápr. 24. – Bp., 1901. dec. 8.). Gimnáziumot végzett, 1842-ben vándorszínésznek állt. Az 1848–1849-es szabadságharcban az erdélyi hadsereg 4. vadászezredе 1. századánál szolgált mint főhadnagy. A fegyverletétel után vidéki színházakban játszott, majd 1855-ben a pesti Nemzeti Színházhoz szerződött. Feleségével főleg népszínművekben játszottak főszerepeket. 1866-tól vidéken volt igazgató. 1881-től mint jegykiadó-pénztáros tért vissza a Nemzeti Színházba.

Anyai nagyanyja: Eötvös Borbála (róm. kat., Pest, 1834. márc. 14. – Kispest, 1909. szept. 21.). A Nemzeti Színház színésznője: népszínmű-énekes és operett-szubrett, vígjátéki színésznő és táncos. 1880-ban elbúcsúzott a színpadtól. Házasságkötés: 1859. aug.

Anyai dédapa I.: Némethy György (róm. kat.). A gr. Zichy család Nógrád megyei ágának házi levéltárnoka volt Divényben.

Anyai dédanya I.: Virág Krisztina

Anyai dédapa II.: Eötvös János, pesti (ferencvárosi) *Arcularius*/asztalosmester.

Anyai dédanya II.: Bánovics Anna

Testvére: Tury Pál (ref., 1894 – Bp., 1975. jan. 8.). Gépészmérnök, a műszaki tudományok doktora, Kossuth-díjas (1956), az Egyesült Izzó műszaki igazgatóhelyettese.

Vallása: ref.

Felesége: Bender Anna (ref.) Apja: Bender Ernő (róm. kat., 1880 – Rozsnyó, 1943. nov. 3.) okl. bányamérnök, a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. bányaigazgatója. Anyja: Veronács Anna. Házasságkötés: 1929. aug. 16.

Középiskola: 1902–1910: bp.-i gyak. főgimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1910. jún. 7.

Tuzson János

botanikus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1909. ápr. 29.
(Szászcsanád, Alsófehér m., 1870. május 10. – Budapest, 1943. december 18.; a Farkasréti temetőben nyugszik)

Nemesség: A háromszéki Tuzson családnak székely nemesi jogállása volt. Egyike volt a legkiterjedtebb székely családoknak Háromszéken. Már a 17. század elején két ágban éltek Polyánban és Kovásznán. A polyáni ághoz tartozók a 17. század elején mint *primipilus*ok saját lovukon szolgáltak. A polyáni ágból vált ki a bélafalvi ág. Székely nemességüket és polyáni előnevüket Tuzson János (1870–1943) kérésére a belügyminiszter 1912-ben igazolta. Tuzson János mint egyetemi tanár 1914. jan. 13-án kapott nemességet feleségével és gyermekeivel együtt polyáni előnévvel.

Apja: Tuzson Gyárfás (róm. kat., Bélafalva, Háromszék m., 1841 – Bp., 1921. jan. 5.). Gazdatiszt, majd birtokos és nagybérlő Szászcsanádon. A gör. kat. Bazilita-alap szászcsanádi birtokának haszonbérlője (1897-ben 1156 kh, 1903-ban 1373 kh). Alsó-Fehér vm. törvényhatósági biz. tagja volt. Valószínűleg testvére volt Tuzson János (Bélafalva, 1825. szept. 25. – Sepsiszentgyörgy, 1904), aki a kézdivásárhelyi katonai nevelőintézetben végzett, a 15. határőrezredben szolgált. 1848–1849-ben pedig Bem seregében őrnagyként a 86. zászlóalj parancsnoka volt.

Anyja: Nagy Rozália (ref., Kézdivásárhely, Háromszék m., 1852. márc. 1. – 1885. nov. 10.)

Anyai nagyapja: kézdivásárhelyi Nagy Mózes (ref., Kézdivásárhely, 1805 – Kézdivásárhely, 1880. júl. 8.). Ügyvéd, Kézdivásárhely város szenátora. A székely,

ősi birtokos nemes család a 17. századtól szerepet játszott a város közéletében. Nagy Mózes gyermekei régi nemességük és előnevük épségben tartása mellett 1910-ben címeradományozásban részesültek.

Anyai nagyanyja: nyujtódi Jancsó Mária (ref., Kézdivásárhely, 1827. júl. 25. – Kézdivásárhely, 1907. nov. 16.), házasságkötés Kézdivásárhely, 1844. február 19.

Anyai dédapa I.: Nagy Miklós (ref.)

Anyai dédapa II.: nyujtódi Jancsó János (ref., Kézdivásárhely, 1790. júl. 22. – Kézdivásárhely, 1858. dec. 13.)

Anyai dédanya II.: Benkő Judit (ref., Kézdivásárhely, 1794. júl. 22. – Kézdivásárhely, 1837. aug. 17.)

Anyai dédapa II. apja: nyujtódi Jancsó János (Kézdivásárhely, 1744. nov. 12. – Kézdivásárhely, 1811. ápr. 3.)

Anyai dédapa II. anyja: Bertalan Krisztina (Kézdivásárhely, 1746 – Kézdivásárhely, 1839. jan. 29.)

Vallása: ref.

Felesége: Kachelmann Emília (evang., 1873–1947) Apja: Kachelmann Károly (evang., 1842 – Selmecbánya, 1902. márc. 26.) selmecbányai /vihnyei/ gépgyáros és vasöntöde tulajdonos, evang. egyházfelügyelő, a Vaskorona-rend és a Ferenc József-rend lovagja. Anyja: Ertl Hermin (evang., 1845 – Selmecbánya, 1925. ápr. 22.). A feleség mindkét fiútestvére Mágocsy-Dietz Sándor (1855–1945) egyetemi tanár (botanikus, növénymorfológus), MTA-tag egy-egy lányát vette feleségül.

Gyermeke: Tuzson Rózsika (ref., 1897–) férje Kotsis Iván (1889–1980) építész, építészettörténész, az MTA tagja volt.

Középiskola: 1879–1887: nagyszebeni áll. főgimn., majd bp.-i kir. egyetemi katolikus főgimn.; érettségi Bp.-en: 1887.

Vámossy Zoltán

orvos, farmakológus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1920. máj. 5., kizárták 1948. ápr. 23., tagsága visszaállítva 1991. máj. 9.
(Pest, 1868. december 15. – Leányfalu, Pest m., 1953. december 26.; a Pest megyei Pócsmegyer református temetőjében nyugszik.)

Nemesség: Vámossy Zoltán nagyapja, Vámossy János a máramarosszigeti református líceum diáknévsorában következetesen mint *nobilis*/nemes szerepelt. Más adatot azonban a nemességre vonatkozóan nem találtunk, sőt a debreceni kollégium diáknévsorában ugyanő mint közrendű volt bejegyezve.

Apja: Vámossy Mihály (ref., Máramarossziget, Máramaros m., 1827. szept. 13. – Pócsmegyer-Leányfalu, 1912. máj. 10.). Tanár, gimnázium igazgató. Tanulmányait az első elemitől a bölcsészeti tagozatig a máramarosszigeti református kollégiumban végezte. 1843-tól 1848-ig jótéteményesként a debreceni református kollégium akadémiai tagozatán tanult (bölcsészet, jogtan, hittan). 1854-től tanított a Gönczy Pál-, majd a Szőnyi-féle nevelő intézetekben. 1859-ben az akkor induló bp.-i református főgimnázium tanára lett. 1867-től 1897-ig, nyugalomba vonulásáig a gimnázium igazgatója volt. A királyi tanácsosi címet és a Ferenc József-rend lovagja kitüntetést is megkapta. Testvérének, Vámossy Károly (ref., 1848–1912) ügyvédnek, a bp.-i ref. egyház főgondnokának, a m. kir. kúria ügyvédi tanácsa tagjának veje Vámbéry Rusztem (1872–1948) jogász, társadalomtudós, az MTA tagja volt. Feleségének, Csengery Leonának (1860–1947) az apja, Csengery Antal (1822–1880) politikus, közgazdasági és történeti író, az MTA tagja volt. Csengery Leona testvérei révén sógora volt Heinrich Gusztáv (1845–1922) irodalomtörténész és Wlassics Gyula (1852–1937) jogász, művelődéspolitikus, akik szintén az MTA tagjai voltak.

Apai nagyapa: Vámossy János (ref., Máramarossziget –). A debreceni református kollégium anyakönyvi bejegyzése szerint: földműves/kézműves, közrendű. A máramarosszigeti református líceum nyilvántartása szerint következetesen: *nob.(ilis), ns*.

Anyja: Végh Petronella (ref., Gálospetri, Bihar m., 1842 – Bp., 1889. jan. 22.). Házasságkötés: Pest, 1865. márc. 22. Testvérének, Végh Józefának a férje Gönczy Pál (1817–1892), az MTA tagja volt.

Anyai nagyapja: Végh József (ref. – Gálospetri, 1849 k.). Református lelkész. A debreceni református kollégiumban tanult, a Szilágy megyei Lecsméren, majd 1828 után Gálospetriben szolgált.

Anyai nagyanyja: Sztankó Mária (ref.)

Vallása: ref.

Felesége: Eleőd Karolina/Karola (róm. kat., 1873 – Leányfalu, 1962). Apja Eleőd Jósa (róm. kat., 1834 – Bp., 1915. jan. 7.) ügyvéd, üveg- és kerámia gyáros, anyja: Kossuch Irma (róm. kat., 1847–1920). Testvérének, Eleőd Fabiolának a férje volt Huzella Tivadar (1886–1950) orvos, egyetemi tanár.
Középiskola: 1878–1886: bp.-i református főgimnázium, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1886.

VARGA LAJOS

zoológus, hidrobiológus, középiskolai tanár, katonatiszt

MTA tagság: l. 1940. ápr. 26., tanácskozó 1949. okt. 31., tagsága visszaállítva 1989. máj. 9.
(Désakna, Szolnok-Doboka m., 1890. január 26. – Sopron, 1963. május 10.; a soproni evangélikus (Balfi úti) temetőben nyugszik.)

Apja: Varga Mihály (ref. – Désakna, 1912). Kőműves.
Anyja: Pap Rozália (ref.)
Vallása: ref.
Felesége: Házasságkötés: 1919.
Középiskola: 1900–1908: dési állami főgimnázium, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1908.

VARGHA GYULA

statisztikus, költő, politikus

MTA tagság: l. 1892. máj. 5., r. 1907. máj. 13., t. 1923. máj. 11., másodelnök 1928. máj. 18. – 1929. máj. 2.
(Káva, Pest m., 1853. november 4. – Budapest, 1929. május 2.; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Nemesség: A család őse Kapitány Varga András 1633-ban II. Ferdinánd királytól kapott nemeslevelet, melyet Borsod megye hirdetett ki. Az előnevet adó görzsönyi birtokot Veszprém megyében fia, Balázs szerezte. A mezőörsi ágat az ő fia, András alapította. Előnév: görzsönyi.
Apja: Vargha János (ref., Tata-Tóváros, Komárom m., 1804. jún. 10. – Káva, Pest m., 1886. jan. 18.). Ügyvéd, földbirtokos. A debreceni református kollégiumban

végezte a gimnáziumot, s ugyanott 1822-ben írta alá az akadémiai tagozat törvényeit. 1829–1830-ban jogot tanult itt, majd Pesten volt joghallgató. Az ügyvédi vizsgát 1831-ben tette le. Öröklött földjeit eladva a Pest megyei Káván és Bényén szerzett kisebb birtokot. Itt letelepedve 1848-ig ügyvédi tevékenységet folytatott. A helybeli birtokos Puky család ügyvédi tanácsadójaként is működött. A szabadságharcban mint nemzetőr káplár vett részt. A kávai közbirtokosság jegyzője és pénztárnoka volt. 1861-ben vármegyei bizottsági taggá, s pesti járási adószedővé választották.

Apai nagyapja: Vargha Mihály (ref., 1768 – Tata, 1824). Nemesi birtokos. Házassága után Tatán telepedett le. Földjei voltak Görzsönyben, szőlője Neszmélyen, háromköves malma Tatán.

Apai nagyanyja: dancsházi Nagy Sára (ref., Tata-Tóváros, 1763–1828). Házasságkötés: 1801.

Apai dédapa I.: Vargha János (ref., Mezőörs, Győr m., 1730 – Mezőörs, 1781). Nemesi birtokos. Nagyapja, Vargha András a nemességszerző unokája volt, s 1651 után ő költözött a Győr megyei Mezőörsre, megalapítva a család mezőörsi ágát.

Apai dédanya I.: görzsönyi Farkasdi Anna (ref.). Házasságkötés: 1759. Nagyapja nádori adományos volt. Veszprém megyei família, amelyik a 14. századtól szerepel.

Apai dédapa II.: dancsházi Nagy János (ref., – Dömsöd, 1769). Dömsödi református lelkész és esperes volt.

Apai dédanya II.: Szabó Erzsébet (ref.). Házasságkötés: 1736. Tatán birtokos 17. századi birtokadományos család.

Anyja: zsarolyáni Márton Sára (ref., Monor, 1813. aug. 23. – Üllő, 1899. nov. 11.). Házasságkötés: 1848. máj. 18. A Szabolcs megyei, 15. századi eredetű Márton családból származott, amely család az Árpád-kori Bereg megyei Kerepeczy családból ágazott ki.

Anyai nagyapja: zsarolyáni Márton Benjámin (ref., Monor, 1775. márc. 14. – Monor, 1841. 1841. ápr. 24.) .Vasadpusztán bérelt birtoka, Monoron szőlője volt.

Anyai nagyanyja: vezekényi Bokros Judit (ref., Monor, 1783. okt. 16. – Tószeg, Pest m., 1859. máj. 6.). Házasságkötés: 1801. febr. 16.

Anyai dédapa I.: zsarolyáni Szoboszlay Márton Sámuel (ref., Cegléd, Pest m., 1734. márc. 14. – Monor, 1816. jan. 8.). Hites ügyvéd. A debreceni ref. kollégiumban tanult, 1750-ben írta alá az iskola törvényeit. Pesten is tanult, s megszerezte az ügyvédi oklevelet. 1762-ben Pándon rektor, 1765-ben pedig Monor mezőváros főjegyzője volt. Majd emellett a nagyréthi Darvas család jószágigazgatója is lett. Birtokot is kapott, de bérelt földjei is voltak. 1804-ben Szatmár megye a család nemességét és az 1590-ben új adományt nyert

zsarolyáni Márton családtól való származását elismerte, s Pesten 1807-ben kihirdette. A Szoboszlay név elhagyását kérték, amely apjukra csak azért ragadt, mert (Hajdú)Szoboszlóról jött.

Anyai dédanya I.: Munkátsy Anna (ref., 1740 – Pánd, 1822. ápr. 1.). Házasságkötés: 1760. jan. 9.

Anyai dédapa I. apja: zsarolyáni Szoboszlay Márton Mihály (ref., Hajdúszoboszló, Hajdú m., 1699 – Cegléd, 1759). A Szabolcs megyében honos Márton családból ő telepedett le először Cegléden. A debreceni református kollégium növendéke volt s 1723-ban a ceglédi ref. iskola rektor-professzorának hívták meg. 1724-ben ő készítette a főiskolai szintre emelt iskola új törvényeit. (A Helytartótanács 1753-ban tiltotta meg a grammatikai szintnél magasabb főiskolai szint működését.) 1725-ben a város jegyzőjévé választották, amelyet 1730-ig töltött be. Többször városi főbíró is volt: 1734, 1737, 1739, 1750, 1756. 1753-ban a ceglédi református egyház szenátora. Jegyző korában kezdett gazdálkodni, jobbágyföldeket szerzett, s Cegléd egyik legvagyonosabb embere lett.

Anyai dédapa I. anyja: Borbély Sára (ref. – Cegléd, 1788. márc.). Házasságkötés: 1732. dec. 27.

Anyai dédapa II.: vezekényi Bokros András (ref.). Monori bíró. Nemesség kelte: 1590.

Anyai dédanya II.: Szalay Sára (ref.)

Vallása: ref.

Felesége: szemerjai Szász Póla (Polixénia) (ref., Szabadszállás, 1863. okt. 15. – Sopron, 1947. szept. 18.). Írónő. Házasságkötés: Bp., 1882. jan. 16. Apja: Szász Károly (ref., Nagyenyed, Alsó-Fehér m., 1829. jún. 15. – Bp., 1905. okt. 15.). Tanár, költő, író, dunamelléki ref. püspök, az MTA tagja volt. Anyja: barátosi Bibó Antónia (ref., 1837 – Bp., 1900. márc. 15.). Testvére: Szász Károly (ref., Szabadszállás, 1865. nov. 11. – Bp., 1950. márc. 21.) író, VKM tisztviselő, politikus, az MTA tagja volt.

Középiskola: 1863–1865: I–II. oszt.: apja tanította otthon, magánvizsgát tett; 1865–1871: budapesti református főgimnázium, III–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1871.

Vikár Béla

etnográfus, népzenekutató, gyorsíró, műfordító

MTA tagság: l. 1911. ápr. 27.
(Hetes, Somogy m., 1859. április 1. – Dunavecse, Pest m., 1945. szeptember 22.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Apja: Vikár János (ref., Pápa, Veszprém m., 1816. dec. 26. – Kutas, Somogy m., 1889. szept. 29.). Református lelkész. A pápai református kollégiumban tanult. A klasszikus nyelvek: görög, latin, héber elsajátítása mellett megtanult franciául, olaszul és németül. Több évig házitanító volt, majd segédlelkész. 1853-ban felszentelték, s ekkortól 1867-ig Hetes református lelkésze volt. Később Magyarládon és Kutason szolgált.

Apai nagyapja: Vikár István (ref., Pápa, 1787. szept. 28. – Kutas, 1881). Takácsmester volt Pápán. Néhány osztályt végzett a pápai kollégiumban.

Apai nagyanyja: nemes Kis Zsófia (ref., Pápa, 1796. dec. 22. –). Házasságkötés: Pápa, 1815. máj. 9.

Apai dédapa I.: Vikár István (ref.). Pápa.

Apai dédanya I.: Molnár Éva (ref.)

Apai dédapa II.: nemes Kis Mihály (ref.)

Apai dédanya II.: Csobod Julianna (ref.) Házasságkötés: Pápa, 1796. jan. 19.

Anyja: nemes Szomju Veron/Veronika (ref., Magyarlád, Somogy m., 1838. ápr. 20. – Mocsolád, Somogy m., 1922. szept. 23.). Házasságkötés: 1853. dec. 25.

Anyai nagyapja: nemes Szomju István (ref., Csajág, Veszprém m., 1814. aug. 16. – Edde, 1884). Református tanító. A pápai református kollégiumban tanult. 1830-tól több helyen tanított (Neszmély, Galambok, Magyarlád, Pusztakorpád), majd 1842-től 1884-ig az eddei leányegyház tanítója volt Somogyban.

Anyai nagyanyja: nemes Both Katalin (ref.). Házasságkötés: Magyarlád, 1837. febr. 11.

Anyai dédapa I.: nemes Szomjú Sámuel (ref., Csajág, 1780 k. – 1837-ben már nem élt). *Notarius*/jegyző Csajágon. 1794-től tanult a pápai református kollégiumban, 1796-ban írta alá az akadémiai tagozat törvényeit. Néhány évig tanítóként is működött.

Anyai dédanya I.: nemes Búzás Zsófia (ref.). Komárom megyei armális nemes család.

Anyai dédapa II.: nemes Both János (ref., Csallóközaranyos, Komárom m., 1782 –). 1802-től a pápai református kollégium szolgadiákja, 1804-ben subscribált. 1808-tól 1848-ig Somogy és Baranya megyék különböző községeiben volt oskola *rector*/tanító (19-szer váltott állomáshelyet). Komárom megyei armális nemes családból származott.

Anyai dédanya II.: Sebő Katalin (ref.)

Vallása: ref.

Felesége: 1. sármelléki Krekács Júlia (evang., 1864 – Bp., 1902. júl. 29.). Házasságkötés: 1886. Egy fuvaros nagyvállalkozó leánya, többgyermekes fiatal özvegy volt. Gyűjtőútjaira is elkísérte férjét, az etnográfiai fényképezés egyik úttörője volt. 2. Böke Kornélia (róm. kat. [1868-ig izr.], Bp., 1864 – 1942). Házasságkötés: 1903. márc. 31. Apja: Böke (1862-ig Beck) Gyula (róm. kat., [1868-ig izr.], Tata, 1832. nov. 8. – Bp., 1918. márc. 5.). Fülorvos, egyetemi magántanár, c. ny. rk. tanár.

Középiskola: 1869–: egy félévet végzett a pápai református kollégiumban; 1871–1877: pécsi állami főreáliskola, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1877. jún. 19.

Zelovich Kornél

mérnök, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1921. máj. 8., r. 1928. máj. 18.
(Dömös, Esztergom m., 1869. március 11. – Budapest, 1935. április 10.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Nemesség: Zelovich Ferenc feleségével, Illés Judittal együtt 1718-ban kapott nemeslevelet Nyitra megyében. 1756-ban Pest megyében hirdették ki a család nemességét Nyitra megye bizonyítványa alapján.

Apja: nemes Zelovich Gábor (ref., Kunszentmiklós, Pest m., 1826. szept. 3. –). Református tanító. A gimnáziumot a kunszentmiklósi református kisgimnáziumban és a nagykőrösi református nagygimnáziumban végezte. 1847–1848-ban egy évig jótéteményesként a bölcseleti tagozaton tanult a debreceni református kollégiumban. Református tanító lett Pest megyében Pomázon, Pécelen, Dömösön (1868–1872) és Kisorosziban (1873–1887).

Apai nagyapja: nemes Zelovits András (ref., Alsódabas, Pest m., 1784. szept. 1. – 1847-ben már nem élt). 1810-ig a Pest megyei Gyónon, majd Kunszentmiklóson lakó nemesi birtokos.

Apai nagyanyja: Berényi Mária (ref.). A kunszentmiklósi Bona Péternek örökbefogadott lánya volt. Házasságkötés: Kunszentmiklós, 1810. nov. 28.

Apai dédapa I.: nemes Zelovits Mihály (ref.). Alsódabasi birtokos.

Apai dédanya I.: Ballabás Judit (ref.)

Anyja: Burián/Burján Cecilia (ref., Kunszentmiklós, 1840. nov. 25. –)

Anyai nagyapja: nemes Burián/Burján János (ref., Kunszentmiklós, 1813. jan. 29. – Kunszentmiklós, 1867. máj. 26.). Földbirtokos, városi tanácsnok, a kunszentmiklósi ref. egyház főgondnoka.

Anyai nagyanyja: Rosnyai/Rozsnyay Erzsébet (ref., Szabadszállás, Pest m., 1813 – Arad, 1879. nov. 17.). Házasságkötés: Szabadszállás,1832. okt. 25.
Anyai dédapa I.: Burján Gergely (ref.). Földbirtokos.
Anyai dédanya I.: Szüri Zsuzsanna (ref.)
Anyai dédapa II.: Rosnyai János (ref.). Földbirtokos, a Pest megyei Szabadszállá-son szenátor.
Anyai dédanya II.: Tóth Erzsébet (ref.)
Vallása: ref.
Felesége: 1. csolnakossi Cholnoky Erzsébet (róm. kat., Veszprém, 1876. jan. 1. – Bp., 1919. ápr. 19.). Apja: Cholnoky László (1835–1901) veszprémi ügyvéd, anyja: zombatfalvai Zombath Krisztina. Testvére: Cholnoky Jenő (1870–1950) földrajztudós, egyetemi tanár, az MTA tagja. 2. csolnakossi Cholnoky Mária (róm. kat., Veszprém, 1891. febr. 10. – Bp., 1980. márc. 22.). Szülei: Cholnoky Ferenc (Veszprém, 1853. ápr. 9. – Veszprém, 1941. jan. 3.) orvos és Bohuniczky Irén.
Gyermeke: Zelovich Judit, akinek férje, Benedek Pál (1921–2009) vegyészmérnök, egyetemi tanár, az MTA tagja volt.
Középiskola: 1879–1884: váci róm. kat. (piarista) főgimn., I–V. oszt.; 1884–1887: bp.-i ref. főgimn., VI–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1887.

Zsigmond Ferenc

irodalomtörténész, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1925. máj. 7.; r. 1942. máj. 15.
(Kunhegyes, Jász-Nagykun-Szolnok m., 1883. március 6. – Kunhegyes, 1949. augusztus 22.; a kunhegyesi református temetőben nyugszik.)

Nemesség: Régi kiterjedt székely család, amely a háromszéki Lemhényből ered. A bikfalvi ág is Lemhényből származott. Előnév: lemhényi.
Apja: Zsigmond István (ref., Bikfalva, Háromszék m., 1827 –). Postamester volt Kunhegyesen, majd később fia kolozsvári egyetemi nyilvántartása szerint: községi írnok, illetve adóügyi írnok.
Apai nagyapja: Sigmond Gábor (ref.). Bikfalva.
Apai nagyanyja: bikfalvi Bikfalvi Krisztina (ref., Bikfalva, 1803. szept. 12. –). Házasságkötés: 1825. szept. 18. Előkelő régi székely család, amely a 17. század elejétől ismert.
Anyja: Apostol Eszter (ref., Kunhegyes, 1850. aug. 22. –). Első házasságából néhány hold földdel járult hozzá a családi vagyonhoz. Házasságkötés: 1881. okt. 27.

Anyai nagyapja: Apostol Máté (ref., Kunhegyes, 1824. dec. 27. –). 1853-as anyakönyvi bejegyzés szerint: földes szántóvető. Módos kunhegyesi gazda. 1871-ben 271 forint adóval szerepelt a Jász-Kun kerület virilisei között.
Anyai nagyanyja: Endrédi Erzsébet (ref., Kunhegyes, 1830. szept. 3. –). Házasságkötés: 1848. nov. 22.
Anyai dédapa I.: Apostol Máté (ref.). Kunhegyes.
Anyai dédanya I.: Geszti Julianna (ref.)
Anyai dédapa II.: Endrédi Mihály (ref.)
Anyai dédanya II.: Nagy Zsuzsanna (ref.)
Vallása: ref.
Nőtlen.
Középiskola: 1893–1901: mezőtúri református gimnázium, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1901. jún. 25.

EVANGÉLIKUSOK

Alföldi András

régész, ókortörténész, numizmatikus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1933. máj. 19., r. 1945. máj. 30.; tagsága megszűnt külföldre távozása miatt 1949. nov. 29., tagsága visszaállítva 1989. máj. 9.
(Pomáz, Pest m., 1895. augusztus 27. – Princeton, USA, 1981. február 12.; a princetoni temetőben nyugszik.)

Apja: Alföldi (1881-ig Deutsch) Antal (evang., [korábban izr.], Madaras, Bács-Bodrog m. – 1910). Községi orvos, körorvos. Diplomáját a budapesti tudományegyetemen szerezte 1892-ben. 1893-tól Pomáz és Csobánka, később Pilisszentkereszt körorvosa volt.
Anyja: Klein Sarolta (ref., korábban izr.). Postamester.
Vallása: evang.
Felesége: 1. Seidl Emma (ref., Bp., 1891. máj. 31. –). Házasságkötés: 1917. aug. 28. Apja: Seidl József (evang., 1850 – Bp., 1899. ápr. 2.). Cs. kir. udvari szállító, kereskedő Budapesten. Anyja: nemes Gerber Vilma (ref., 1864 – Bp., 1943. dec. 18.); 2. Elisabeth Rosenbaum (Koblenz, 1911. szept. 6. – Princeton, New Jersey, 1992. okt. 6.), régész, klasszikafilológus, egyetemi tanár. Házasságkötés: 1967.
Gyermeke: Alföldi Emma (Bp., 1920. jan. 20. –) művészettörténész, akinek a férje Deér József (evang., Bp., 1905. márc. 4. – Bern, 1972. szept. 26.) történész, szegedi, kolozsvári, majd 1950-től berni egyetemi tanár, az MTA tagja volt.
Középiskola: 1904–1912: bp.-i III. ker. áll. (később Árpád) gimn., I–VIII. oszt., érettségi ugyanott: 1912. jún. 24.

Balló Mátyás

vegyész, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1880. máj. 20.
(Liptószentmiklós, Liptó m., 1844. november 30. – Rákospalota, 1930. szeptember 27.; a rákospalotai temetőben nyugszik.)

Apja: Balló Mátyás (evang.). Kézműves, majd jómódú fa és vas nagykereskedő Liptószentmiklóson. (Törzsökös liptószentmiklósi családból származott.)
Anyja: Mikó Mária (evang.)

Vallása: evang.
Felesége: Greiner Zelma (evang., 1841 – Rákospalota, 1915. február 18.). Házasságkötés: Bp., 1869. szept. 30. Apja: Carl Heinrich Ludwig Greiner (evang.), Lichtentanne falu evang. lelkésze (a szász-meiningeni hercegség Saalfeld kerületében).
Középiskola: 1856–1864: késmárki evang. líceum; rozsnyói evang. főgimn.; lőcsei áll. gimn. (–1864).

BÁNKI DONÁT (1879-IG LÖWINGER)

gépészmérnök, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1911. ápr. 27.
(Bánk, Veszprém m., 1859. jún. 6. – Budapest, 1922. aug. 1.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Apja: Bánki (1879-ig Löwinger) Ignác (izr., Komárom, Komárom m., 1823 – Bp., 1903. jún. 24.). Körorvos. 1848-ban honvéd főorvos, később Veszprém megyében bánki, majd 1867-től lovászpatonai körorvos.
Apai nagyapja: *Handelsmann*/kereskedő volt Komáromban.
Anyja: Salzer Betti/Berta (izr., 1825 –)
Vallása: evang. (korábban izr.)
Felesége: 1.: Salzer Ilona (unokatestvér); 2.: Marie Brule.
Középiskola: A szülői házban apja felügyelete mellett tanult, s magántanulóként Pápán vizsgázott, majd Bp.-en a VII. ker. terézvárosi főreáltanodában (később V. ker. áll. főreálisk.) fejezte be 1875-ben az akkor hatosztályos főreáliskolát, amely érettségi nélkül, műszaki jellegű magasabb iskolákra készített elő.

BELÁK SÁNDOR

orvos, farmakológus, bakteriológus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1943. máj. 14.
(Enying, Veszprém m., 1886. július 17. – Budapest, 1947. március 12.; a Farkasréti temetőben nyugszik)

Apja: Belák Sándor (evang., Lajoskomárom, Veszprém m., 1857 – Balatonfüred, Veszprém m., 1926). Orvosi diplomáját 1882-ben szerezte a budapesti egyetemen. Enyingi járási körorvos/járásorvos, egészségügyi főtanácsos (1924), tb.

vármegyei főorvos, az Enyingi Takarékpénztár elnöke. 1892-ben vármegyei virilista, 600 forint adóval.

Apai nagyapja: Belák István (evang., Lajoskomárom, 1822. nov. 14. – Közép-Bogárd-puszta [Déghez tartozott], 1897. jún. 26.). Gazdatiszt, később földbirtokos, 964 kat. hold a Veszprém megyei Dégen. Veszprém vm. törvényhatósági biz. tagja, virilista, 1888-ban 1316 forint adó.

Apai nagyanya: Sas Katalin (evang.). Házasságkötés: 1842. jan. 10.

Apai dédapa I.: Belák János (evang.). Csizmadia/gazda Lajoskomáromban.

Apai dédanya I.: Mengecz Julianna (evang.)

Apai dédapa II.: Sas János (evang.). A Tolna megyei Némediben lakó gazda.

Apai dédanya II.: Buschbach Katalin (evang.). Tolna megyei Némediben lakott.

Anyja: koronczói Pesthy Róza (ref., 1863 – Enying, 1922. júl. 19.). Házasságkötés: 1885.

Anyai nagyapja: koronczói Pesthy Pál (evang., Uzd, Tolna m., 1816. márc. 5. – Uzd, 1886. márc. 18.) 500 kat. holdas földbirtokos, Uzd-Borjád.

Anyai nagyanyja: Kovács Zsuzsanna (ref., Hódmezővásárhely, Csongrád m., 1824 – Uzd-Borjád, Tolna m., 1900. ápr. 5.). Házasságkötés: 1841.

Anyai dédapa I.: nemes Pesthy István (evang.). Uzdi nemesi birtokos. A család őse 1651-ben III. Ferdinánd királytól kapott nemeslevelet, amelyet Nyitra és Győr megyében hirdettek ki. A Győr megyei Koroncóról Tolna megyébe szakadt ág ezt a nemességet 1729-ben Szekszárdon hirdette ki. Az uzdi pusztán birtokos Pesthy István nemességét Győr vármegye előtt 1819-ben per útján is igazolta.

Anyai dédanya I.: nemes Farkas Zsófia (evang.)

Anyai dédapa II.: Kovács Márton. Földbirtokos, Hódmezővásárhely.

Anyai dédanya II.: Dancsi Zsuzsanna

Testvére: Belák Imre (evang., Enying, 1891. szept. 2. –). Enyingi körorvos, Veszprém megyei tiszti főorvos, akinek a fia Belák Sándor (evang., Enying, 1919. ápr. 20. – Keszthely, Zala m., 1978. dec. 24.) mezőgazdász, a mezőgazdasági tudományok doktora (1962), az MTA tagja volt.

Vallása: evang.

Felesége: Schrikker Katalin (róm. kat., Dég, 1891. márc. 23. – 1964-ben még élt). Apja: Schrikker Imre (evang.). Haszonbérlő Dégen, a Festetich-hitbizomány 3800 kat. holdján gazdálkodott. 1892-ben virilista 1303 forint adóval. Anyja: Vázsonyi Mária (róm. kat., 1850 – Győr, 1928. júl. 17.)

Középiskola: 1896–1904: fiumei m. kir. áll. főgimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1904. júl. 1.

Benczúr Gyula

festőművész

MTA tagság: t. 1910. ápr. 28.
(Nyíregyháza, Szabolcs m., 1844. január 18. – Dolány/Benczúrfalva, Nógrád m., 1920. július 16.; a benczúrfalvai családi sírboltban nyugszik.)

Apja: Benczúr Vilmos (evang., Vanyarc, Nógrád m., 1811. szept. 15. – Kassa, Abaúj m., 1873. márc. 26.). Okleveles gyógyszerész. Tanult Losoncon és az eperjesi evang. kollégiumban (1829–1831). 1840-ben Nyíregyházán nyitott patikát (Magyar Korona), amelyet 1846-ban eladott. Kassára költözött, s apósa vállalkozásaiba társult be. (Többek között a tűzkár elleni biztosítás, valamint kereskedelmi ügyletek.) A kassai evangélikusok iskolai alapjának gondnoka volt. A kolerajárvány áldozata lett.

Apai nagyapja: Benczúr István (evang., Kis-Sztricse/Kissándori, [az artikuláris helyen, Zay-Ugrócon keresztelték], Trencsén m., 1760. dec. 22. – Vanyarc, 1815). A Türelmi Rendelet után 1783-ban egyházközséggé szerveződő vanyarci evangélikusok lelkésze volt az 1790-es évektől haláláig, a nógrádi egyházmegyének pedig alesperese. Kiterjedt evangélikus lelkészcsaládból származott.

Apai nagyanya: Anders Anna (evang.)

Apai dédapa I.: Benczúr János (evang., Alsókubin, Árva m., 1732 k. – Galgagyörk, Pest m., 1793. szept. 6.). Evangélikus lelkész. 1751 és 1756 között a pozsonyi evang. líceumban tanult. 1760-ban udvari lelkész Kis-Sztricsén a báró Zay családnál. 1764-től a galgagyörki gyülekezet lelkésze.

Apai dédanya I.: Palumbiny Éva (evang.)

Apai dédapa II.: Anders János Keresztély (evang., Igló, Szepes m., 1739 – Körmöcbánya, 1795. ápr. 19). Evangélikus lelkész, esperes. A jénai egyetemen is tanult (1760–). Felsőbakán (1770–), Besztercebányán (1775–), végül 1787-től haláláig Körmöcbányán volt lelkész. Ő volt a Türelmi rendelet után megalakult barsi egyházmegye első esperese (1786–1795).

Apai dédapa II. apja: Anders János Keresztély (evang. – Igló, 1758). Bártfai, majd iglói (1742–1758) evangélikus lelkész.

Anyja: Laszgallner Paula (evang., Kassa, 1815. júl. 4. – Kassa, 1885. dec. 3.). Házasságkötés: 1842.

Anyai nagyapja: Laszgallner Ábrahám Gottlieb (evang., Igló, Szepes m., 1783. jan. 10. – Kassa, 1863. jún. 1.). Régi kereskedőcsaládból származott, amelyik a 18. század elején jött Sopronból Kassára és Iglóra. Az eperjesi evang. gimnáziumba járt, majd a sárospataki ref. kollégiumban bölcsészetet és jogot tanult. Évekig volt kereskedősegéd Besztercebányán, raktárnok Bécsben, s bejárta Németországot. 1808-ban telepedett le Kassán, ahol apósával közös

vállalkozásba kezdett, s polgárjogot szerzett. 1848-ig volt a kassai kereskedőtestület jegyzője. Mint nagykereskedő jelentős vagyont gyűjtött. (Hagyatéki leltárának értéke 72 ezer forint.)

Anyai nagyanyja: Ochs Johanna/Jeanette (evang., Kassa, 1788. máj. 4. – Kassa, 1819). Házasságkötés: 1808. Családja 1639-ben kapott nemességet, amelyet Sopron megye hirdetett ki. A 18. század elejétől a család tagjai közül többen evangélikus lelkészek, illetve kereskedők voltak Kassán és környékén.

Anyai dédapa I.: Laszgallner György (evang., Igló – Igló, 1791). Iglói kereskedő volt.

Anyai dédanya I.: Marthai Zsuzsanna (evang. – Igló, 1794). Házasságkötés: 1761. szept. 2.

Anyai dédapa II.: Ochs Sámuel Jakob (evang.). Kassai polgár, kereskedő.

Anyai dédanya II.: Kiss Éva (evang.)

Vallása: evang.

Felesége: 1. Max Karolina/Lina (róm. kat., Prága, 1854. jan. 20. – Bp., 1890. márc. 1.). Házasságkötés: 1873. Gabriel Max (1840–1915), neves müncheni festő nővére volt. Apjuk Joseph Max (1803–1854) szobrászművész volt Prágában. 2. Ürmösi Boldizsár Piroska (róm. kat., Székelykeresztúr, 1854. jún. 13. – Bp., 1928. márc. 13.). Házasságkötés: 1892. Az Állami Tanítóképezde tanára volt (1876–1892). Szülei: Ürmösi Boldizsár Ferenc (róm. kat., 1816–1873) kir. telekkönyvi igazgató és Uher Katalin (róm. kat., 1823–1860)

Gyermeke(i): Benczúr Ida (München, 1876. okt. 3. – Bp., 1970. jan. 6.) festő; Benczúr Gyula (evang., München, 1879. márc. 31. – Bp., 1961. jún. 23.) orvos, reumatológus, egyetemi magántanár (1916), c. nyrk. tanár (1932).

Középiskola: 1858–1861: kassai állami reáliskola.

Bláthy Ottó Titusz [1868-ig oblath]

gépészmérnök, műszaki tanácsos

MTA tagság: t. 1927. máj. 5.
(Tata, Komárom m., 1860. augusztus 11. – Budapest,
1939. szeptember 26.; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Apja: Bláthy Mór [1868-ig Oblath/Oblatt] (izr., Tata, 1819 – Tata, 1899. jan. 30.) jómódú kereskedő/ egy temesvári ipartelep tatai képviselője, a tatai *Chevra Kadisa* („szentegylet", a zsidóság hagyományos szokások szerinti temetési egylete) elnöke.

Apai nagyapja: Oblath/Oblat/Oblatt József (izr. – Tata, 1861)

Apai nagyanyja: N. Chaja … (izr.)
Apai dédapa I.: Oblatt Isak
Anyja: Gold Fanny/Eugénia (róm. kat., korábban izr., Tata, 1833 – Bp., 1888. máj. 2.). Házasságkötés: 1851. jún. 14. Testvérei közül Gold Louise/Luiza (izr., 1841–1865) férje 1861-től Wahrmann Mór (izr., 1832–1892) nagyvállalkozó, többek között a Ganz és Társa cég egyik alapítója, igazgatósági elnöke, országgyűlési képviselő, a Pesti Izr. Hitközség elnöke volt.
Az anya második férje: Kempner József (izr., Tata, 1822 – Tata, 1882. febr. 26.). Komárom megye főorvosa. (Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharcban ezredorvosként vett részt.)
Anyai nagyapja: Gold Mór/Moritz Gold (izr., 1804 – Tata, 1880. aug. 1.). Budapesti nagykereskedő, (dohánnyal és gabonával kereskedett), bp.-i virilista, háztulajdonos.
Anyai nagyanyja: Strasser Mária (izr., 1807 – Bp., 1899. dec. 10.). Házasságkötés: 1826.
Vallása: evang. (1880-ig izr., Bécsben tért át az evang. vallásra).
Felesége: Ficzek Etelka (róm. kat., Jászkerekegyháza, 1876. dec. 13. – 1940-ben még élt). Házasságkötés: Bp., 1918. nov. 10. Apja: Ficzek Antal (róm. kat.), anyja: Nagy Franciska (róm. kat).
Középiskola: 1872–1878: bécsi reáliskola, I–VI. oszt.

BÓKAY JÁNOS (1896-IG BOKAI, 1861-IG BOCK)

orvos, gyermekgyógyász, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1923. máj. 11.
(Pest, 1858. július 10. – Budapest, 1937. július 6.,
a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Nemesség: Bókai János (1858–1937) felesége és gyermekei 1896. ápr. 11-én kaptak nemességet bókai előnévvel.
Apja: Bókai (1861-ig Bock) János (evang., Igló, Szepes m., 1822. máj. 18. – Bp., 1884. okt. 20.). Orvos, gyermekgyógyász. A középiskolát az iglói evangélikus kisgimnáziumban kezdte, majd a rozsnyói evang. nagygimnáziumban és a lőcsei evang. líceumban folytatta. A bölcseleti tagozatot az eperjesi evang. kollégiumban végezte el. 1841-től a pesti, 1844–1846-ban a bécsi egyetemen tanult. 1847-ben szerzett Pesten orvosi, 1848-ban sebészdoktori és szemész mesteri oklevelet. 1847-től a pesti szegénygyermek-kórház segédorvosa, 1852-től haláláig igazgató-főorvosa. 1861-ben lett a pesti egyetemen

a gyermekgyógyászat magántanára, 1867-ben nyilvános rendkívüli, 1874-ben nyilvános rendes tanára. Elnöke volt a Budapesti Orvosegyesületnek, tagja az Orsz. Közegészségügyi Tanácsnak. A Múzeum u. 9. szám alatt Ybl Miklóssal háromemeletes bérpalotát építtetett. A főváros virilistája volt.

Apai nagyapja: Bock Márton (evang., Igló, 1790. szept. 2. –). *Opifex*/kézműves/ cipészmester.

Apai nagyanyja: Scholtz Anna (evang., Igló). Házasságkötés: 1815. aug. 15.

Apai dédapa I.: Bock János György (evang., Igló, 1749. dec. 10. –). *Sutor*/cipészmester. Apja: Hans/Joannes Bock (evang., Igló, 1726. dec. 17. – Igló, 1797. márc. 26.) iparos. Anyja: Polnisch Margareta (evang., Igló).

Apai dédanya I.: Haniszka Zsuzsanna (evang., Igló). Házasságkötés: 1781. nov. 20.

Anyja: szántói Szabó Judit (ref., Tápiószentmárton, Pest m., 1832. márc. – Bp., 1916. okt. 30.). Házasságkötés: Budapest, 1854. máj. 10. (A család 1652-ben kapott nemességet.) Apja halála után anyjával Pestre költözve a Janitsné-féle nőnevelőintézetben nevelkedett, majd teljes árvaságra jutva nagyanyja, Szücs Andrásné fogadta be baracskai otthonába. 1850-től nagynénje, a tehetős Szücs Lajosné baracskai Szücs Zsófia frissen épült Múzeum körút 5. szám alatti palotájában élt. Itt ismerkedett meg leendő férjével.

Anyai nagyapja: szántói Szabó József (ref., Tápiószentmárton, 1780–1790 k. – Tápiószentmárton, 1840). Nemesi közbirtokos Tápiószentmártonban.

Anyai nagyanya: baracskai Szücs Krisztina (ref. – Pest, 1844). Jómódú Fejér megyei nemes családból származott. Férje halála után Pestre költözött lányaival.

Anyai dédapa II.: Szücs András (ref.) Baracska. Az ő szülei, Szücs Sándor és Szücs Sára jómódú baracskai nemesi birtokosok voltak Kandó Kálmánnak (1869–1931), az MTA tagjának az apai dédszülei.

Testvére: Bókay Árpád (1856–1919) orvos, belgyógyász egyetemi tanár, az MTA tagja volt.

Unokatestvérei: az MTA tagja volt Polner Ödön (1865–1961) jogász, egyetemi tanár, s a felesége ágán unokaöccsei: Verebély Tibor (1875–1941) orvos, sebész, egyetemi tanár és Verebély László (1883–1959) gépészmérnök, egyetemi tanár.

Vallása: evang.

Felesége: Tömöry Adrienne (1870–1952). Apja nemes Tömöry (1872-ig Schopper) György [apja Schopper Jenő pesti vasnagykereskedő volt, ő kapta családjával együtt a nemességet 1872-ben, s egyúttal az engedélyt a névváltoztatásra]. Anyja: Pscherer Emma (1848–1882).

Középiskola: 1867–1875: pesti evang. főgimnázium, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1875.

BRUCKNER GYŐZŐ

történész, jogtörténész, jogakadémiai tanár

MTA tagság: l. 1926. máj. 6., tanácskozó 1949. okt. 31.,
l. tagsága visszaállítva 1989. máj. 9.
(Felsőlövő, Vas m., 1877. július 27. – Budapest, 1962. április 7.;
a Deák téri evangélikus templomban nyugszik, ahová
a Farkasréti temetőből helyeztek át.)

Apja: Bruckner János György (evang., 1827 – Felsőlövő, 1909. júl. 13.). Vargamester és kisbirtokos Felsőlövőn. Az apai műhely után Bécsben, Sopronban és Pesten tanulta a szakmát. Mint céhmester tért haza. Később 350 kat. hold szántóföldet és erdőt is szerzett. Mind a kilenc fiát taníttatta.A felsőlövői evangélikus tanintézetek intézeti pénztárosa, az iskolai kisbizottság tagja volt.

Apai nagyapja: Bruckner János György (evang.). Felsőlövői csizmadiamester.

Apai nagyanyja: Böhm Rozina (evang.). Felsőlövő.

Anyja: Grosz Rozina (evang., Felsőlövő, 1840. márc. 9. – Felsőlövő, 1905. dec. 10.). Házasságkötés: 1862. (Gyászjelentése kétnyelvű: magyar és német.)

Anyai nagyapja: Grosz János György (evang.). Kisbirtokos Felsőlövőn.

Anyai nagyanyja: Jany Rozina (evang.). Felsőlövő.

Testvére: Bruckner Károly (evang., Felsőlövő, 1863. dec. 24. –). A késmárki evang. főgimn. igazgatója, akinek a fia Bruckner Győző (1900–1980) kémikus, szegedi, majd budapesti egyetemi tanár, az MTA tagja volt.

Vallása: evang.

Felesége: Farkas Gizella (ref., Várpalota, Veszprém m., 1883. jan. 8. – Bp., 1980. dec. 25.). Házasságkötés: 1906. dec. 15. Iskoláit Pozsonyban és a bp.-i Erzsébet nőiskolában végezte. 1914-ben féléves tanulmányúton volt Párizsban és Svájcban. Okleveles tanárnő. Apja: Farkas Mihály (evang.). Evangélikus lelkész Várpalotán. Anyja: Kenessey Gizella (ref.).

Középiskola: 1888–1892: felsőlövői evangélikus algimn., I–IV. oszt.; 1892–1894: késmárki evangélikus líceum, V–VI. oszt.; 1894–1896: soproni evangélikus líceum, VII–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1896.

Buzágh Aladár

vegyészmérnök, kémikus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1938. máj. 6. , r. 1946. júl. 24.,
ig. 1946. dec. 19. – 1949. okt. 31.
(Derencsény, Gömör m., 1895. július 6. – Budapest,
1962. január 20.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Nemesség: Gulyás Pál *Magyar írók élete és munkái* című kiadványban szereplő szócikk szerint a Buzágh család buzinkai előnevet használt. Ezen kívül az ismert nemességtörténeti munkákban, anyakönyvekben nincs a család nemességére vonatkozó adat.

Apja: Buzágh István (evang., Gömörhosszúszó, Gömör m., 1861. aug. 5. –). Evangélikus lelkész volt a Gömör megyei Derencsényben, a gömöri egyházmegye jegyzője.

Apai nagyapja: Buzágh János (evang., Zólyom, Zólyom m., 1831. ápr. 30. –). Evangélikus lelkész. A gimnáziumot és az akadémiai tagozatot a selmecbányai és a pozsonyi evangélikus líceumban végezte. 1852–1853-ban a Bécsi Protestáns Teológiai Intézetben tanult. Alsósajói, majd gömörhosszúszói evangélikus lelkész lett.

Apai nagyanyja: Káresz Zsuzsanna Karolina (evang., Alsósajó, Gömör m., 1838. márc. 25. –). Házasságkötés: 1857. aug. 31.

Apai dédapa I.: Buzágh/Buzák István (evang.). *Opifex*/*Sartor*/szabómester, zólyomi *cívis*/polgár.

Apai dédanya I.: Kanka Zsuzsanna (evang.)

Apai dédapa II.: Káresz András (evang.). A Gömör megyei Alsósajó evangélikus iskolájának tanítója: 1836–1873.

Apai dédanya II.: Lipták Zsuzsanna (evang.)

Anyja: Kollár Gizella Helén Mária (evang., Hrussó/Balogrussó, Hont m., 1877. márc. 23. –). Házasságkötés: 1893. nov. 16.

Anyai nagyapja: Kollár János (evang., Mosóc, Turóc m., 1829. aug. 5. – 1895-ben már nem élt). Evangélikus lelkész és birtokos. A gimnáziumot és az akadémiai tagozatot a selmecbányai és a pozsonyi evangélikus líceumban végezte. 1852–1853-ban a Bécsi Protestáns Teológiai Intézetben tanult. Hrussói/balogrussói evangélikus lelkész volt.

Anyai nagyanyja: Gubcsó Mária Rozália (evang., Gömörlipóc, Gömör m., 1843. márc. 12. –). Házasságkötés: 1858. máj. 17. Megözvegyülése után 1903-ban 400 kat. holdas birtoka volt Derencsény és Esztrény községekben. A Gömörlipócon birtokos Gubcsó család tagjai közül többen voltak a hrussói evangélikus anyaegyház felügyelői.

Anyai dédapa I.: Kollár Mátyás (evang.). *Pellio/Kürschner*/szűcsmester a Turóc megyei Mosócon.
Anyai dédanya I.: Polereczky Zsuzsanna (evang.). Mosóc.
Anyai dédapa II.: Gubtsó György (evang.). Gömörlipóc.
Anyai dédanya II.: … Ilona (evang.)
Vallása: evang.
Felesége: 1. Kócsy Aranka Magdolna (róm. kat.) vegyész. Házasságkötés: 1923. nov. 15. 2. Gere Éva (róm. kat. – Bp., 1990. nov. 4.) vegyész, egyetemi tanársegéd, majd tudományos főmunkatárs.
Középiskola: 1906–1914: losonci áll. főgimnázium és rimaszombati egyesült protestáns főgimnázium, I–VIII. oszt.; érettségi a rimaszombati gimnáziumban: 1914.

Domanovszky Sándor

történész, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1915. máj. 6., r. 1926. máj. 6., ig. 1933. máj. 19. – 1946. júl. 24., t. 1940. ápr. 26., tanácskozó 1949. okt. 31.; t. tagsága visszaállítva: 1989. máj. 9.
(Nagyszeben, Szeben m., 1877. május 27. – Budapest, 1955. április 30.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Nemesség: Domanovszky György és testvére, Jakab 1647-ben kaptak nemességet. Domanovszky Sándor első azonosítható őse, Domanovszky Ádám (apai dédapjának nagyapja) 1744 körül igazolta leszármazását a nemességszerző Györgytől. Nincs azonban nyoma, hogy a Tótkomlósra 1746-ban letelepült Domanovszkyak nemesi jogokkal éltek volna.
Apja: Domanovszky Endre (evang., Tótkomlós, Békés m., 1817. nov. 16. – Bp., 1895. ápr. 21.). Gimnáziumi és jogakadémiai tanár. A középiskolát a mezőberényi, illetve a szarvasi evangélikus nagygimnáziumban végezte (1830–1836), majd 1836-tól a selmecbányai evangélikus líceumban tanult. 1840-től 1842-ig Pozsonyban elvégezte a teológiai tanfolyamot, s papjelölti vizsgát tett. 1843 októberétől 1846 augusztusáig a hallei egyetemre járt, de látogatta a jénai és berlini egyetemek előadásait is. 1846–1850 között nevelősködött, majd 1850. februártól a szarvasi evang. gimn. tanára lett. 1853-tól a soproni evangélikus líceum magyar, történelem és filozófia tanára volt. 1876-ban a nagyszebeni jogakadémia rendes tanárává nevezték ki (bölcselet). Az akadémia feloszlatása után, 1887. jún.-ban nyugalomba vonult. Az MTA tagja volt (1871).

Apai nagyapja: Domanovszky György (evang., Tótkomlós, 1792. febr. 10. – Tótkomlós, 1874). 1830 körül elszegényedett. Fia hallei egyetemi anyakönyvi bejegyzése szerint foglalkozása 1843-ban: *Fruchthändler*/gyümölcs-/terménykereskedő.

Apai nagyanyja: Benkovics Judit Zsuzsanna (evang., Mezőberény, Békés m., 1799. febr. 28. – Tótkomlós, 1830). Házasságkötés: 1817. jan. 18.

Apai dédapa I.: Domanovszky György (evang., Tótkomlós, 1765. ápr. 8. – Tótkomlós). A Domanovszkyak az 1746-tól a Liptó megyei Szentandrásról érkező, Tótkomlóst a török után megalapító első telepesekkel érkeztek.

Apai dédapa I. szülei: Domanovszky András (evang., 1726 – Tótkomlós, 1802). Az ő apja, Ádám igazolta 1744-ben leszármazását az 1647-ben nemességet szerző Györgytől. Felesége: … Helén (evang., 1738–1799).

Apai dédanya I.: Lezinszky Katalin (evang.). Házasságkötés: 1788.

Apai dédapa II.: Benkovits Pál (evang.). Mezőberény.

Apai dédanya II.: Práth Dorottya (evang.)

Anyja: Jurenák Frida/Friderika (evang., Pest, 1837. ápr. 14. – 1914). Házasságkötés: 1864. aug. 11.

Anyai nagyapja: Jurenák Pál (evang., Modor, Pozsony m., 1796. jún. 12. – Bp., 1876. szept. 26.). Pesti polgári vaskereskedő. 1827-ben szerzett polgárjogot.

Anyai nagyanyja: Weisz Borbála (evang., Pest, 1809. dec. 4. – 1881. ápr. 21.). Házasságkötés: Pest, 1828. nov. 23.

Anyai dédapa I.: Jurenák János (evang., 1760. aug. 18. – 1842 után).Mészáros/*Fleischhäcker*, a Pozsony megyei Széleskúton és Malacka mezővárosban működött. 1798-tól Modor szabad királyi város polgára, az 1825–1827-es országgyűlésen a város követe, 1830-tól polgármester, 1834-től 1842-ig városbíró.

Anyai dédanya I.: Schnell Susanna (evang., 1765 –)

Anyai dédapa II.: Weisz Tamás (evang., Pozsony –). Pozsonyi származású pesti *Seifensieder*/szappanfőző mester. 1800-ban szerzett pesti polgárjogot.

Anyai dédanya II.: Podráczky Anna (evang.)

Vallása: evang.

Felesége: 1. Kastenhofer Berta (róm. kat., Újkígyós, Békés m., 1878. márc. – Bp., 1924. okt. 1.). Házasságkötés: 1900. Apja: Kastenhofer Henrik 1880-tól építésvezető Bp.-en. Anyja: Feik Franciska. 2. dr. Kommer Magdolna (Bp., 1900–1951) történész, középiskolai tanár. Házasságkötés: 1930. jún. 30. Apja: Kommer József (Pest, 1862. márc. 17. – 1945) műépítész. Anyja: Kóti Lenke (róm. kat., 1870–1930).

Gyermeke(i): Domanovszky Endre (1907–1974). Festőművész, kétszeres Kossuth- és Munkácsy-díjas (1952); Domanovszky György (1909–1983) Munkácsy-díjas művészeti író, a Néprajzi Múzeum főigazgatója.

Középiskola: 1887–1895: bp.-i VII. ker. kir. áll. főgimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1895.

EREKY ISTVÁN (1919-IG EREKI; 1893-IG WITTMANN)
jogász, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1921. máj. 8., r. 1934. máj. 11.
(Esztergom, Esztergom m., 1876. december 26. – Budapest, 1943. május 21.; a Somogy megyei Lipótfán nyugszik.)

Apja: Ereki (1893-ig Wittmann) István (róm. kat., Sümeg, Veszprém m., 1847. dec. 9. – Nagytétény, 1918. dec. 21.). 1873-ban esztergomi fogházfelügyelő, 1879-ben pedig postamester Esztergomban. 1882-től sümegi szerződéses postamester. 1894-ben évdíja: 1690 forint. 1898-ban fia a berlini egyetem anyakönyvébe *Grundbesitzer*ként/földbirtokosként jegyezte be. A 100 holdon felüli birtokosok között nem szerepel. Szőlőbirtoka volt, s a sümegi boglyashegyi hegyközségnek az 1900-as évek elején pénztárnoka volt, sőt ugyanekkor a városi pénztárnoki tisztet is betöltötte.
Apai nagyapja: Wittmann Ignác (róm. kat., Sümeg, 1815. júl. 28. – Arad, 1881. szept. 18.). Sümegen élt. Fiai 1844-es és 1847-es anyakönyvi bejegyzésében: „adózó".
Apai nagyanyja: Schauer Barbara/Borbála (róm. kat., Sümeg, 1818. dec. 14. –)
Apai dédapa I.: Wittmann András (róm. kat.) 1815: *Contribuens*/adózó Sümegen.
Apai dédanya I.: Hochschild Terézia (róm. kat.)
Apai dédapa II.: Schauer Ferenc (róm. kat.) 1818: *Contribuens*/adózó Sümegen.
Apai dédanya II.: Mozer Barbara (róm. kat.)
Anyja: dukai Takács Veronika (róm. kat., Bajna, Esztergom m., 1851. szept. 17. – Sümeg, 1931. ápr. 19.). Házasságkötés: 1872.
Anyai nagyapja: dukai Takács Ferenc (róm. kat.) 1834–1837-ben Szomor (Komárom m.) községben, 1851-ben Bajna (Esztergom m.) községben élt. Lánya 1851-es anyakönyvi bejegyzésében: *Ludimagister et Notarius*/tanító és jegyző Bajnán. Dunántúli nemes családból, amely címeres levelét 1638-ban kapta.
Anyai nagyanyja: Nagy Sára (róm. kat.)
Vallása: evang. (Római katolikusnak keresztelték, egyetemistaként is róm. kat. Valószínűleg az eperjesi evangélikus jogakadémia tanáraként tért át: 1904–1914.)
Felesége: Petracsek Erzsébet (ref., Csögle, Veszprém m., 1890. aug. 30. – 1943-ban még élt). Házasságkötés: 1910. 1935-ben Somogy megyében, Bárdudvarnokon 250 kat. hold birtoka volt. Apja: Petracsek Vilmos (róm. kat., 1855 – Kaposvár,

1928. júl. 24.) földbirtokos, haszonbérlő, 1897-ben 682 kat. hold földön gazdálkodott a Somogy megyei Kutason, Somogy vm. törvényhatósági biz. tagja. Anyja: Magyary-Kossa Zsófia (ref., 1864 – Pécs, 1928. márc. 15.).

Középiskola: 1886–1890: sümegi alreáliskola, I–IV. oszt.; 1890–1894: székesfehérvári róm. kat. (ciszterci) főgimnázium, V–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1894.

Fabinyi Rudolf

kémikus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1891. máj. 8., r. 1915. máj. 6.
(Jolsva, Gömör m., 1849. május 30. – Budapest, 1920. március 7.; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Apja: Fabinyi Sámuel (evang., Jolsva, Gömör m., 1814. jún. 5. – Jolsva, 1888. szept. 17.) kereskedő, jolsvai takarékpénztári igazgató.

Apai nagyapa: Fabinyi János (evang.). Jolsva.

Apai nagyanya: Benyo Mária (evang.)

Anyja: Markusovszky Hermine (evang., Csorba, Liptó m., 1823. jún. 7. – meghalt 1864 k.). Házasságkötés: 1846 k. Testvére: Markusovszky Lajos (evang., Csorba, 1815. ápr. 25. – Abbázia, 1893. ápr. 21.) orvos, egészségügyi szervező, az MTA tagja volt.

Nevelőanyja: Kánya Petronella (evang., 1832 – Csetnek, Gömör m., 1898. júl. 20.). Második feleség volt, házasságkötés: 1865. Ő nevelte fel a gyerekeket. Apja: Kánya Pál (evang., Tiszolc, Gömör m., 1794 – Bp., 1876) a pesti evang. gimn. igazgatója volt.

Anyai nagyapja: Markusovszky András (evang. – Csorba, 1837). A Liptó megyei Csorba Türelmi rendelet után újjáalakult evangélikus gyülekezetének második lelkésze volt 1811-től haláláig.

Anyai nagyanyja: Medveczky Zsófia (evang.)

Testvére(i): Fabinyi Sámuel hisnyóvízi vasgyári hivatalnok, majd bp.-i könyvelő. Az ő fia Fabinyi Tihamér (evang., 1890–1953) jogász, egyetemi tanár, pénzügyminiszter, bankelnök, az MTA tagja volt.

Vallása: evang.

Felesége: 1. tyrlingi Wéber Katalin (evang., 1852 – Kolozsvár, 1887. máj. 20.). Házasságkötés: 1878. 2. Raimann Paula.

Középiskola: 1861–1864: rozsnyói evang. főgimn., I–III. oszt.; 1864–1866: iglói evang. főgimn., IV–V. oszt.; 1866–1868: rozsnyói evang. főgimn., VI–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1868. jún.

Fabinyi Tihamér

jogász, politikus, egyetemi tanár, bankelnök

MTA tagság: ig. 1940, tagságát megszüntették: 1945. ápr. 26.
(Hisnyóvíz, Lubény gyártelepe, Gömör m., 1890. augusztus 7. – Boston, USA, 1953. június 11.)

Nemesség: Fabinyi Tihamér 1913-ban mint von Fabinyi jegyezte be magát a berlini egyetem anyakönyvébe. Más adatot a család nemességére nem találtunk. Nem mutatható ki rokonság az erdélyi szász származású Fabini családdal sem, akik közül Fabini János Teofil (1791–1847) pesti orvosegyetemi professzor 1840-ben nemességet kapott.

Apja: Fabinyi Sámuel (evang., Jolsva, Gömör m., 1850. nov. 27. – 1920-ban már nem élt). 1890 k. hivatalnok volt a hisnyóvízi vasgyárban. Az 1890-es évek végétől könyvelő Budapesten. Fia 1913-ban apját *Beamter*ként jegyezte be a berlini egyetem anyakönyvébe. Testvére: Fabinyi Rudolf (evang., Jolsva, 1849. máj. 30. – 1920. márc 7.) vegyész, kolozsvári egyetemi tanár, az MTA tagja.

Apai nagyapja: Fabinyi Sámuel (evang., Jolsva, Gömör m., 1814. jún. 5. – Jolsva, 1888. szept. 17.) kereskedő, jolsvai takarékpénztári igazgató

Apai nagyanyja: Markusovszky Hermine (evang., Csorba, Liptó m., 1823. jún. 7. – meghalt 1864 k.). Házasságkötés: 1846 k. Testvére: Markusovszky Lajos (evang., Csorba, 1815. ápr. 25. – Abbázia, 1893. ápr. 21.) orvos, egészségügyi szervező, az MTA tagja volt.

Apa nevelőanyja: Kánya Petronella (evang., 1832 – Csetnek, Gömör m., 1898. júl. 20.). Második feleség volt, házasságkötés: 1865. Ő nevelte fel a gyerekeket. Apja: Kánya Pál (evang., Tiszolc, Gömör m., 1794 – Bp., 1876) a pesti evang. gimn. igazgatója volt.

Apai dédapa I.: Fabinyi János (evang.). Jolsva.

Apai dédanya I.: Benyo Mária (evang.)

Apai dédapa II.: Markusovszky András (evang. – Csorba, 1837). A Liptó megyei Csorba Türelmi rendelet után újjáalakult evangélikus gyülekezetének második lelkésze volt 1811-től haláláig.

Apai dédanya II.: Medveczky Zsófia (evang.). Apja evangélikus lelkész volt.

Anyja: Hirschecker Gizella (róm. kat., Óbuda, 1869. febr. 1. – Bp., 1950. szept. 25.). Házasságkötés: 1889. máj. 7. 1895-ben elhagyta férjét, 1897-ben törvényesen elváltak.
Anyai nagyapja: Hirschecker Károly (róm. kat.). Óbudai német anyanyelvű kereskedő.
Anyai nagyanyja: Poliska Anna (róm. kat.)
Anyai dédapa II.: Poliska Ferenc (Ingrovitz, Morvaország, 1808 k. – 1878) magánzó.
Vallása: evang.
Felesége: Barczen Margit (róm. kat., 1892. máj. 1. –) bp.-i elemi leányiskolai tanítónő. Apja: Barczen Lajos a városligeti Nádor-szigeti artézi fürdő igazgatója, később a Szt. Gellért gyógyfürdő gazdasági igazgatója. Anyja: Komlódi Erzsébet.
Középiskola: 1900–1902: bp.-i II. ker. áll. főreáliskola, I–II. oszt.; 1902–1908, III–VIII. oszt., bp.-i II. ker. kir. egyetemi kat. főgimn.; érettségi ugyanott: 1908. jún. 6.

Fest Sándor

filológus, középiskolai és egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1938. máj. 6.
(Szepesváralja, Szepes m., 1883. november 21. – Budapest, 1944. december 30., bombatámadás áldozata lett.)

Nemesség: 1667. okt. 25-én nyert címeres nemeslevelet a család. Sopron vm. 1668-ban hirdette ki. A szepesi ág őse 1674-ben költözött Szepesváraljára.
Apja: Fest Sándor (evang., 1852. dec. 26. – Reinthal bei Graz, Ausztia, 1937. márc. 15.). A lőcsei és az iglói evangélikus főgimnáziumban, majd a debreceni református kollégiumban végezte tanulmányait. 1874 után postamester volt Szepesváralján, később gazdálkodott. 1903-ban kivándorolt Amerikába, ahol New Yorkban a bevándorlóhivatalban, majd banktisztviselőként dolgozott. 1923-ban tért vissza és Graz mellett vett egy birtokot. Német nyelvű gyászjelentésén mint *Gutsbesitzer*/földbirtokos szerepel.
Apai nagyapja: Fest Frigyes (evang., Szepesváralja, 1824. febr. 12. – Szepesváralja, 1874). 1839 és 1841 között Eperjesen, az evangélikus kollégiumban végezte a bölcsészeti osztályokat. 1842–1843-ban a bécsi műegyetemen tanult. Rövid ideig bányaügyi gyakornok volt, majd szülővárosában kereskedést nyitott. Később postamester lett.
Apai nagyanyja: Zacher Zsuzsanna (evang.). Házasságkötés: 1851. dec., Szepesváralja.
Apai dédapa I.: Fest Sámuel György (evang., 1789. júl. 21. – 1856. ápr. 10.). 1808-ban Pesten dolgozott kereskedősegédként, majd részt vett az 1809-es nemesi

*insurrectió*ban. Ezután Szepesváralján nyitott vegyeskereskedést. 1848–1849-ben a kerületi gyűlés választott tagja, részes volt a honvédsereg számára vállalt fehérnemű-készítésben, emiatt megtorlásul néhány hétig a krakkói citadellában raboskodott. Többféle vállalkozása, s a Zemplén megyei Erdőbényén négy szőlője és egy háza is volt.

Apai dédanya I.: Kuna Aszpázia (evang., Késmárk – Szepesváralja, 1869. jún.). Szülei: Kuna Mihály iskola*rector*/tanító és Szebler Katalin.

Anyja: Westphal Eliz/Erzsébet (evang., Neuhauser, Németország, Baden-Württemberg, 1852. febr. 19. – Reinthal bei Graz, Ausztria, 1948. febr. 19.). Németországból került Magyarországra a német–francia háború idején.

Anyai nagyapja: Westphal Arisztián (evang.). Németország.

Anyai nagyanyja: Hoffer Sophie (evang.). Németország.

Testvére: Fest Erzsébet (evang., 1882 – Bp., 1973. aug. 7.). Férje 1917-től Horváth János (1878–1961) irodalomtörténész, aki az MTA tagja volt.

Vallása: evang.

Felesége: 1. Szeberényi Lujza (evang., Békéscsaba, Békés m., 1894 – Békéscsaba, 1923. jún. 6.). Házasságkötés: 1914. Apja dr. Szeberényi Lajos (evang., Békéscsaba, 1859. nov. 4. – Békéscsaba, 1941. szept. 24.) békéscsabai evang. lelkész, az arad-békési evang. egyházmegye esperese, felsőházi tag. Anyja: Fürst Paula (Pozsony, evang.). 2. Doleschall Katalin (evang.), házasságkötés: 1929. jún. 20. Első férje a kommün alatt meggyilkolt nagyszákosi (Temes m.) jegyző, Jedlicska Jenő (1887–1919) volt.

Középiskola: 1894–1902: iglói evang. főgimn.; érettségi ugyanott: 1902. jún. 27.

FILARSZKY NÁNDOR

botanikus, muzeológus

MTA tagság: l. 1917. máj. 3., r. 1932. máj. 6., t. 1940. ápr. 26.
(Késmárk, Szepes m., 1858. október 18. – Budapest, 1941. június 23.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Apja: Filarszky Kázmér (róm. kat. – meghalt az 1860-as évek elején). Diurnista/napidíjas városi, majd járásbírósági kishivatalnok Késmárkon. (Lengyel emigráns család.)

Anyja: Krausz Amália (evang. – Késmárk, 1893). Férje korai halála után varrással tartotta fenn családját.

Anyai nagyapja: Krausz … (evang.). Régi szepesi iparos család.

Vallása: evang.

Felesége: Kövi (1871-ig Steiner) Ilona (evang., Igló, Szepes m., 1865. dec. 5. –). 1886-ban iglói tanítónő. Házasságkötés: 1896. Apja: Kövi (1871-ig Steiner) Imre (evang., Késmárk –). Az iglói evangélikus gimnázium tanára. Anyja: Lindner Hermine (evang., Késmárk –).

Középiskola: 1870–1874, 1875–1878: késmárki evangélikus líceum, I–IV. oszt. és VI–VIII. oszt.; 1874–1875: rimaszombati egyesült protestáns főgimnázium., V. oszt. (a magyar nyelv elsajátítása céljából); érettségi: Késmárk, 1878.

Gaál Jenő

közgazdász, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1896. máj. 15., r. 1908. ápr. 30., ig. 1931. máj. 15.
(Gerendás, Békés m., 1846. szeptember 14. – Budapest, 1934. május 18.; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Nemesség: Az eredetileg székely nemes famíliából származó Gaál János mint hajdú Bocskaytól nemességet és a Szabolcs megyei Gáván birtokot kapott, amit II. Mátyás 1608. dec. 2-án kelt oklevelében megerősített. A család nemességét Szabolcs, Bihar és később Békés megyében is kihirdették. Előnév: gávai.

Apja: Gaál Sándor (evang., Szarvas, Békés m., 1817 máj. 14. – 1886). Gazdatiszt. A gimnáziumot a mezőberényi evangélikus nagygimnáziumban, a bölcsészeti osztályokat a pozsonyi evangélikus líceumban végezte. Pozsonyban Kossuth Lajos Országgyűlési Tudósításainak írásbeli sokszorosításában is részt vett. Ezután gr. Sztáray Albert Békés megyei uradalmainak békéscsabai központjában lett írnok. 1845-től a Sztáray családba beházasodó Apponyiak által tervezett belterjesebb allódiumok egyikének, a gerendási pusztán kialakítottnak lett alapító gazdatisztje/ispánja. Később haszonbérlő volt a királyi kincstár Arad megyei birtokán, Szionda pusztán (Pécska és Tornya között).

Apai nagyapja: Gaál György (evang., Szarvas, 1791. febr. 9. – Békéscsaba, Békés m., 1858). Vaskereskedő. Atyja erre a pályára taníttatta ki Pesten a Wurm cégnél. Amikor 1812-ben megházasodott, már működő *Ferripola*/vaskereskedő volt Szarvason. Később Békéscsabára költözött, ahol ő nyitotta meg az első nagyobb vaskereskedést. Saját házuk volt Békéscsaba közepén. 45-46 éves korában egy baleset folytán keresőképtelenné vált.

Apai nagyanyja: kisjeszeni Jeszenszky Terézia (evang., Békéscsaba, 1796 –). Házasságkötés: Szarvas, 1812. szept. 4.

Apai dédapa I.: Gaal György (evang.). A Gaál család a 18. század elején szerzett Békés megyei birtokát elveszítve nemesként taksás telket művelt Szarvason.

Apai dédanya I.: Ruttkay Mária (evang.)

Apai dédapa II.: kisjeszeni Jeszenszky Sándor (evang., Heréd, Nógrád m., 1760. ápr. 7. –). Lánya 1812-es anyakönyvi bejegyzése szerint *Per(illustris) D(ominus)* békéscsabai *nótárius*. 1792 és 1812 között töltötte be a csabai jegyzői hivatalt. A Turóc megyei birtokadományos családnak az úgynevezett Paulovits-ágából származott, akik a 18. század közepén Nógrád megyébe szakadtak. Közülük elsőként ő telepedett le Békés megyében.

Apai dédanya II.: Turdelyi Zsuzsanna (evang., – Békéscsaba, 1830).

Apai dédapa II. apja: kisjeszeni Jeszenszky Dániel (evang.). Uradalmi tiszt volt a Podmaniczkyeknél és a Telekieknél (Heréd, Gyömrő).

Apai dédapa II. anyja: Libertinyi Zsuzsanna (evang.). Nógrád megyei nemes családból származott, amelyik 1690-ben kapott nemeslevelet.

Apai dédapa II. nagyszülei: kisjeszeni Jeszenszky Miklós és Pongrácz Borbála, a Nógrád megyei Kostyálon és Egyházasdengelegen éltek.

Apai dédanya II. apja: Turdelyi János (evang., Cinkota, Pest m., 1754 k. – Békéscsaba, 1801. nov. 18.). Békéscsabai tanító volt 1771-től 1801-ig.

Apai dédanya II. anyja: Povázsay Erzsébet (evang.). Békéscsabai mesterember lánya volt.

Apai dédanya II. nagyapja: Turdely Dániel (evang.) Cinkotai evangélikus lelkész, majd a leányegyházban, Nagytarcsán jegyzőtanító. Felesége: Szálka Zsuzsanna (evang.)

Anyja: Lukács Franciska/Fani (róm. kat., Gyula, Békés m., 1818. aug. 2. –). Házasságkötés: 1845. nov. 11.

Anyai nagyapja: Lukács Gergely (örmény katolikus, Gyergyószentmiklós, Csík m., 1781. szept. 28. – Békéscsaba, 1844. jan. 13.). A napóleoni háborúk idején pusztákat bérelt Arad és Békés megyében, ahol göbölyöket hizlalt, s ezeket Bécsben értékesítette. A devalváció miatt tönkremenve a sarkadi királyi postát bérelte, majd sógoránál lett postakezelő Orosházán (Békés m.). Végül haszonbérlőként kisebb földön gazdálkodott Békéscsabán.

Anyai nagyanyja: Keresztes (Kopasz) Anna Mária (róm. kat., 1791. szept. – Orosháza, 1872. ápr. 23.). Házasságkötés: 1809. nov. 30. Gyergyói örmény családból származott.

Anyai dédapa I.: A családja első ismert őse Apafi Mihály fejedelem idején telepedett le Erdélyben. Az örmény Ulián családnevet ez a Gyergyószentmiklóson élő dédapa változtatta Lukácsra.

Vallása: evang.

Felesége: csejthei Varjassy Lenke (róm. kat.). Apja Varjassy Gyula (róm. kat., 1833 – Lökösháza, Csanád m., 1914. szept. 16.) m. kir. honv. főtörzsorvos. Anyja: Leuko Kiss Júlia (róm. kat., Bp., 1841 – 1906. ápr. 6.).

Középiskola: 1856–1858: szarvasi evang. főgimn., I–II. oszt. (magántanuló); 1858–1860: selmecbányai evang. főgimn., III–IV. oszt.; 1861–1865: pozsonyi evang. líceum, V–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1865.

Gombocz Endre

botanikus, középiskolai tanár, muzeológus

MTA tagság: l. 1939. máj. 12.
(Sopron, Sopron m., 1882. június 9. – Budapest, 1945. január 16. Bombatámadás áldozata lett.)

Nemesség: A család 1625-ben kapott címeres nemes levelet. Előnév: gederéci.

Apja: Gombocz Miklós (evang., Nagybábony, Somogy m., 1844. aug. 27. – Bp., 1922. ápr. 15.). Evangélikus lelkész, középiskolai tanár. A soproni evang. líceumban végezte a gimnáziumot (1857–1865) és a teológiát (1865–1868). 1868–1869-ben a hallei egyetemen hallgatott teológiát. Rövid segédlelkészség és bonyhádi evangélikus algimnáziumi tanárság után 1870-től 1873-ig a Vas megyei Beleden volt evangélikus lelkkész. 1873-tól 1904-ig a soproni evangélikus líceum történelem és bölcsészet tanára, 1892-től 1904-es nyugalomba vonulásáig igazgatója. Budapestre költözve 1904-től 1915-ig az Országos Nőképző Egyesület leánygimnáziumának igazgatója volt.

Apai nagyapja: Gombocz István (evang., Nagybábony, 1818. szept. 27. –). Nemesi közbirtokos. Fia hallei egyetemi anyakönyvi bejegyzése szerint: *Grundbesitzer*/földbirtokos.

Apai nagyanyja: Csengey Anna (evang., Várpalota, Veszprém m., 1822. okt. 2. –).

Apai dédapa I.: nemes Gombocz Miklós (evang.). Bábonyi nemesi közbirtokos.

Apai dédanya I.: Varga Zsuzsanna (evang.)

Apai dédapa II.: Csengei János (evang.). Várpalotai szűrszabó mester.

Apai dédanya II.: Gyalog Zsuzsanna (evang.)

Anyja: Lehr Berta (evang., Sárszentlőrinc, 1851. júl. 16. – Bp., 1931. jan. 8.). Házasságkötés: 1870. okt. 27. Testvére, Lehr Albert (evang., 1844. ápr. 25. – Bp., 1924. jún. 9.) nyelvész, tanár, az MTA tagja volt. Másik testvérének, Lőrinczi-Lehr Zsigmond (evang., Sárszentlőrinc, 1841. szept. 1. – Pozsony, 1871. szept. 3.) evangélikus lelkésznek, a pozsonyi evangélikus líceum tanárának a fia volt Tolnai Vilmos (Pozsony, 1870. júl. 24. – Sopron, 1937. júl. 29.) a pécsi egyetem tanára, aki az MTA tagja volt.

Anyai nagyapja: Lehr András (evang., Gyönk, Tolna m., 1807. dec. 31. – Sopron, 1873. szept. 3.). Valószínűleg a soproni evangélikus líceumban tanult. 1831-től

tanár volt a sárszentlőrinci evang. kisgimnáziumban (1831-ben Petőfit is tanította). 1853-ban meghívták a soproni evangélikus líceum főgimnáziuma tanárának. Haláláig itt tanított.

Anyai nagyanyja: Schleining Mária (evang., Izmény, Tolna m., 1815. máj. 1. –). Házasságkötés: Gyönk: 1833. Testvére a tolnai evang. egyházmegye esperese, Schleining Károly volt.

Anyai dédapa I.: Lehr András (evang., Kistormás, Tolna m., 1783. máj. 1. – Borosjenő, Arad m., 1845. júl. 25.). Apjával együtt költöztek Kistormásról Gyönkre, ahol vaskereskedést nyitottak. (Vízépítő mérnökként dolgozó Lajos fiánál érte a halál.)

Anyai dédanya I.: Lágler Mária Erzsébet (evang., Kistormás, 1784 k. –). Házasságkötés: Gyönk: 1805. febr. 12.

Anyai dédapa II.: Schleining János (evang.). Hites jegyző/falusi nótárius Izményben.

Anyai dédanya II.: Schmirmund Katalin (evang.). Házasságkötés: Izmény, 1814. máj. 19.

Anyai dédapa I. apja: Lehr János Lajos (evang., Kistormás, 1743. márc. 17. –). *Kauf- und Handelsmann,* András fiával költözött Kistormásról Gyönkre, ahol vaskereskedést nyitottak.

Anyai dédapa I. anyja: Gerhard Katalin Borbála (evang., Kistormás –). Házasságkötés: 1764. máj. 10. Egy iparosmester lánya volt.

Anyai dédapa I. nagyapja: Löhr János Bálint (evang.). 1724-ben települt át a németországi Wiesbadenből a Tolna megyei Kistormásra. Családja egyike volt az Apponyi György gróf által a török után pusztán maradt faluba telepített 90 német családnak.

Anyai dédanya I. apja: Lágler György (evang., Németzsidány, Sopron m., 1755. ápr. 18. –). Sopronban, Pozsonyban és Wittenbergben (1781–1783) tanult. Evangélikus lelkész volt Kistormáson (1783–1803).

Anyai dédanya I. anyja: Kiss Katalin (evang.), muhai Kiss Péter györkönyi evangélikus lelkész leánya.

Anyai dédapa II. apja: Schleining Henrik (evang.). Gyönk, Tolna m.

Anyai dédapa II. anyja: Bragin Erzsébet (evang.)

Anyai dédanya II. apja: Schmirmund János (evang.). Evangélikus iskolatanító a Baranya megyei Kaposszekcsőn.

Anyai dédanya II. anyja: Schwindin Katalin (evang.)

Testvére: gederéci Gombocz Zoltán (evang., Sopron, 1877. jún. 18. – Bp., 1935. máj. 1.) nyelvész, egyetemi tanár, az MTA tagja.

Vallása: evang.

Felesége: Traeger Olga (evang., 1893 – 1945. jan. 16.). Bombatámadás áldozata lett férjével együtt.). Házasságkötés: 1913. máj. 10. Apja: Traeger Zsigmond (evang., Fakóvezekény, Bars m., 1861. jan. 2. – 1940-ben még élt) kir. kúriai bíró. Anyja: Kossaczky Irma.

Gyermeke: Gombocz Ilona (Bp., 1915 – 2009-ben még élt), akinek az apósa, Győrffy István (ref., Karcag, 1884. febr. 11. – Bp., 1939. okt. 3.) etnográfus, egyetemi tanár, az MTA tagja volt.

Középiskola: 1892–1900: soproni evangélikus líceum, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1900.

Gombocz Zoltán

nyelvész, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1905. máj. 12., r. 1922. máj. 11., ig. 1933. máj. 19., az I. oszt. elnöke 1933. máj. 16. – 1935. máj. 1.
(Sopron, Sopron m., 1877. június 18. – Budapest, 1935. május 1.; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Nemesség: A család 1625-ben kapott címeres nemes levelet. Előnév: gederéci.

Apja: Gombocz Miklós (evang., Nagybábony, Somogy m., 1844. aug. 27. – Bp., 1922. ápr. 15.). Evangélikus lelkész, középiskolai tanár. A soproni evang. líceumban végezte a gimnáziumot (1857–1865) és a teológiát (1865–1868). 1868–1869-ben a hallei egyetemen hallgatott teológiát. Rövid segédlelkészség és bonyhádi evangélikus algimnáziumi tanárság után 1870-től 1873-ig a Vas megyei Beleden volt evangélikus lelkész. 1873-tól 1904-ig a soproni evangélikus líceum történelem- és bölcsészettanára, 1892-től 1904-es nyugalomba vonulásáig igazgatója. Budapestre költözve 1904-től 1915-ig az Országos Nőképző Egyesület leánygimnáziumának igazgatója volt.

Apai nagyapja: Gombocz István (evang., Nagybábony, 1818. szept. 27. –). Nemesi közbirtokos. Fia hallei egyetemi anyakönyvi bejegyzése szerint: *Grundbesitzer*/földbirtokos.

Apai nagyanyja: Csengey Anna (evang., Várpalota, Veszprém m., 1822. okt. 2. –)

Apai dédapa I.: nemes Gombocz Miklós (evang.). Bábonyi nemesi közbirtokos.

Apai dédanya I.: Varga Zsuzsanna (evang.)

Apai dédapa II.: Csengei János (evang.). Várpalotai szűrszabó mester.

Apai dédanya II.: Gyalog Zsuzsanna (evang.)

Anyja: Lehr Berta (evang., Sárszentlőrinc, 1851. júl. 16. – Bp., 1931. jan. 8.). Házasságkötés: 1870. okt. 27. Testvére Lehr Albert (evang., 1844. ápr. 25. – Bp., 1924. jún. 9.) nyelvész, tanár, az MTA tagja volt. Másik testvérének, Lőrinczi-Lehr Zsigmond (evang., Sárszentlőrinc, 1841. szept. 1. – Pozsony, 1871. szept. 3.) evangélikus lelkésznek, a pozsonyi evangélikus líceum tanárának a fia volt

Tolnai Vilmos (Pozsony, 1870. júl. 24. – Sopron, 1937. júl. 29.) a pécsi egyetem tanára, aki az MTA tagja volt.

Anyai nagyapja: Lehr András (evang., Gyönk, Tolna m., 1807. dec. 31. – Sopron, 1873. szept. 3.). Valószínűleg a soproni evangélikus líceumban tanult. 1831-től tanár volt a sárszentlőrinci evang. kisgimnáziumban (1831-ben Petőfit is tanította). 1853-ban meghívták a soproni evangélikus líceum főgimnáziuma tanárának. Haláláig itt tanított.

Anyai nagyanyja: Schleining Mária (evang., Izmény, Tolna m., 1815. máj. 1. –). Házasságkötés: Gyönk: 1833. Testvére a tolnai evang. egyházmegye esperese, Schleining Károly volt.

Anyai dédapa I.: Lehr András (evang., Kistormás, Tolna m., 1783. máj. 1. – Borosjenő, Arad m., 1845. júl. 25.). Apjával együtt költöztek Kistormásról Gyönkre, ahol vaskereskedést nyitottak. (Vízépítő mérnökként dolgozó Lajos fiánál érte a halál.)

Anyai dédanya I.: Lágler Mária Erzsébet (evang., Kistormás, 1784 k. –). Házasságkötés: Gyönk: 1805. febr. 12.

Anyai dédapa II.: Schleining János (evang.). Hites jegyző/falusi nótárius Izményben.

Anyai dédanya II.: Schmirmund Katalin (evang.). Házasságkötés: Izmény, 1814. máj. 19.

Anyai dédapa I. apja: Lehr János Lajos (evang., Kistormás, 1743. márc. 17. –). *Kauf- und Handelsmann,* András fiával költözött Kistormásról Gyönkre, ahol vaskereskedést nyitottak.

Anyai dédapa I. anyja: Gerhard Katalin Borbála (evang., Kistormás –). Házasságkötés: 1764. máj. 10. Egy iparosmester lánya volt.

Anyai dédapa I. nagyapja: Löhr János Bálint (evang.). 1724-ben települt át a németországi Wiesbadenből a Tolna megyei Kistormásra. Családja egyike volt az Apponyi György gróf által a török után pusztán maradt faluba telepített 90 német családnak.

Anyai dédanya I. apja: Lágler György (evang., Németzsidány, Sopron m., 1755. ápr. 18. –). Sopronban, Pozsonyban és Wittenbergben (1781–1783) tanult. Evangélikus lelkész volt Kistormáson (1783–1803).

Anyai dédanya I. anyja: Kiss Katalin (evang.), muhai Kiss Péter györkönyi evangélikus lelkész leánya.

Anyai dédapa II. apja: Schleining Henrik (evang.). Gyönk, Tolna m.

Anyai dédapa II. anyja: Bragin Erzsébet (evang.)

Anyai dédanya II. apja: Schmirmund János (evang.). Evangélikus iskolatanító a Baranya megyei Kaposszekcsőn.

Anyai dédanya II. anyja: Schwindin Katalin (evang.)

Testvére: Gombocz Endre (evang., Sopron, 1882. jún. 9. – Bp., 1945. jan. 16.) botanikus, középiskolai tanár, muzeológus, a M. Nemzeti Múzeum igazgatója, az MTA tagja volt.

Vallása: evang.

Nőtlen.

Középiskola: 1887–1895: soproni evangélikus líceum, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1895.

Gratz Gusztáv

publicista, közgazdász, politikus, történész

MTA tagság: l. 1941. máj. 16.
(Gölnicbánya, Szepes m., 1875. március 30. – Budapest, 1946. november 21.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Apja: Gratz Móric (evang., Miklóshalma, Moson m., 1844. júl. 25. – Sátoraljaújhely, 1907. okt. 26. Kolozsvárt temették). Evangélikus lelkész. Gimnáziumi tanulmányait a pozsonyi és a selmecbányai evangélikus líceumokban folytatta, de a magyar nyelv elsajátítása céljából a kecskeméti református kollégiumban is tanult. A teológiát 1864-től a pozsonyi evangélikus líceumben végezte. 1867–1868-ban a bécsi egyetem protestáns teológiai intézetében is hallgatott teológiát. 1868-tól 1872-ig segédlelkész volt Budán, 1872–1873-ban a verseci szórványegyház, 1873-tól pedig Gölnicbánya lelkésze, 1878-tól szepesi XIII. bányavárosi főesperes. 1887-től haláláig a kolozsvári evangélikus gyülekezet első lelkésze volt.

Apai nagyapja: Gratz János Mátyás (evang., Pozsony, Pozsony m., 1801. márc. 15. – Miklóshalma, 1867. ápr. 4.). A pozsonyi líceumban tanult. 1825-ben Schullehrer/kántortanító és a helybeli evangélikus gyülekezet orgonistája lett Miklóshalmán.

Apai nagyanyja: Günther Zsuzsanna (evang. – Miklóshalma, 1876. okt. 18.)

Apai dédapa I.: Gratz Mátyás (evang.). Vinicola/szőlőműves, pozsonyi polgár. Ősei ausztriai protestánsok voltak, akik feltehetően a 18. században a vallásüldözések elől Salzburg tartományból menekültek Pozsony környékére.

Apai dédanya I.: Weinzettlin Rosina (evang.)

Anyja: Dax Emma (evang., Buda, 1854. ápr. 23. – Bp., 1928. máj. 14.). Házasságkötés: 1871. Budai német polgárlány volt.

Anyai nagyapja: Dax János (evang., Buda, 1825 – Buda, 1871). Budai német polgár, a Vízivárosban volt földszintes háza. Lánya 1854-es anyakönyvében „vendégfogadós", Buda, Dísz tér 83. szám alatt lakott.

Anyai nagyanyja: Fanzler Susanne (evang., Buda, 1823–1906). Házasságkötés: Buda, 1845. szept. 30.

Anyai dédapa I.: Dax Matthias (róm. kat., Deutsch Jahrndorf/Németjárfalu, Moson m., 1792 – Buda, 1872). 1830-tól budai polgár, *Koffeesieder*/kávés. 1841-ben a 88. vári házszám alatt volt a Három Borzhoz címzett fogadója, kávéházzal.

Anyai dédanya I.: … Éva (1791–1825).
Anyai dédapa II.: Fanzler Michael (evang., 1784–1831). Budai polgár, birtokos. A Moson megyei Deutsch Parndorfból származó család.
Anyai dédanya II.: Kettner Theresia (1792–1875)
Testvére: Gratz Márta (evang., Kolozsvár, 1887. aug. – Bp., 1977. szept. 2.) tanítóképző-intézeti tanár, akinek a férje Gyulai Zoltán (unit., Pipe, Kis-Küküllő m., 1887. dec. 16. – Bp., 1968. júl. 13.) fizikus, egyetemi tanár, az MTA tagja volt.
Vallása: evang.
Felesége: benkepatonyi Nagy Ilona (ref., Bp., 1884. szept. 3. –). Házasságkötés: 1905. Apja: benkepatonyi Nagy Ferdinánd Károly (ref.) bp.-i ref. főgimnáziumi rajztanár. Nógrád megyei család, amely 1686-ban kapta nemességét. Anyja: Solymossy Karolina (ref.). Testvére: benkepatonyi Nagy Géza (ref., Bp., 1876. dec. 23. – 1938. okt. 12.) zongoraművész, a Zeneakadémia tanára.
Középiskola: 1885–1887: iglói evangélikus főgimnázium, I–II. oszt.; 1887–1893: a kolozsvári unitárius főgimnáziumban, illetve a besztercei (Beszterce-Naszód m.) német tannyelvű evangélikus főgimnáziumban tanult; érettségi 1893.

Győry Tibor

orvos, orvostörténész

MTA tagság: l. 1933. máj. 19.
(Pest, 1869. május 9. – Budapest, 1938. január 9;
a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Nemesség: A család 1656-ban III. Ferdinándtól nyerte a címeres nemeslevelet. Szabolcs megye bizonyítványát Temes megyében 1833. szept. 9-én hirdették ki. Előnév: nádudvari.
Apja: Győry Lajos (ref., Temesvár, Temes m., 1840. okt. 19. – Bp., 1886. jún. 4.). Gépészmérnök. A pozsonyi evang. gimnázium után két évet tanult a bécsi, s szintén két évet a karlsruhei műegyetemen. A magyar északkeleti vasút főfelügyelője.
Apai nagyapja: Győry Lajos (ref., Karcag, Jász-Nagykun-Szolnok m., 1802. márc. 3. – Bp./Újpest, 1877. febr. 12.). Kecskeméti ref. nagygimnáziumi tanulmányok után a debreceni ref. kollégiumban végezte a bölcsészeti, jogi és teológiai tagozatot. Tanult a Szepességben is. A pesti tudományegyetem Mérnöki Intézeténél *(Institutum Geometricum)* 1827-ben mérnöki oklevelet nyert. 1832-től Temes vm. földmérője, Temes és Pest vm. főmérnöke. 1852-ben *Schützung commissar in Arad*, majd az északkeleti vasút felügyelője Pesten.

Apai dédapa I.: Győry Mihály (ref., Karcag, 1770 k. –). Karcagi kisgimnáziumi tanulmányok után 1790-ben írta alá a debreceni ref. kollégiumban az akadémiai tagozat törvényeit. 1791–1793-ban rektorián volt Makón. Ezután Pesten jogot tanult, majd Csanád vármegyénél Makón volt írnok, később esküdt. Hamarosan szülővárosába, Karcagra hívták nótáriusnak, amely hivatalt haláláig betöltötte.

Apai dédanya I.: Illési Julianna (ref.)

Anyja: Schönwald Emilia (evang., Pest, 1848 – Bp., 1874. júl. 3.)

Nevelőanyja: Schönwald Gizella (Emilia testvére), aki az apa harmadik felesége volt. (Házasságkötés: 1880 után.)

Anyai nagyapja: Schönwald Frigyes Ármin/Friedrich Herman (evang., 1815 – Bp., 1880. márc. 21.). (Német nyelvi kultúrájú család.) Gazdag pesti polgár. Különböző vegyiárukat termelő gyárai voltak, s a vegyiáruk nagykereskedelmével is foglalkozott: pótkávé, csokoládé, keményítő, pecsétviasz, ragasztóanyagok. mosószerek, cipőpaszta. Több részvénytársaságban is szerepet játszott. Pesti háztulajdonos.

Anyai nagyanyja: Glatter Emilia (evang., Pest, 1821 – Bp., 1892. jan. 5.). Néhány vegyiáru-termelő cég az ő nevén is volt.

Vallása: evang.

Felesége: nagybarcsai Barcsay Antónia (ref., 1870 – Bp., 1959. okt. 9.). Házasságkötés: 1918. (Ez a második házassága volt, első férje ponori Török Béla volt.) Apja: Barcsay Béla (ref., Marossolymos, Hunyad m., 1838. – Bp., 1909. nov. 4.). Hunyad megyei földbirtokos, főszolgabíró. Árpád-kori eredetű nemes család. Anyja: kénosi Sándor Mária (ref., 1846 – Demsus, Hunyad m., 1918. máj. 11.)

Középiskola: 1879–1887: bp.-i evang. főgimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1887.

Heinrich Gusztáv

irodalomtörténész, germanista, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1880. máj. 20., r. 1892. máj. 5.;
főtitkár: 1905. márc. 27. – 1920. dec. 20.
(Pest, 1845. március 17. – Budapest, 1922. november 7.;
a Kerepesi úti temetőben nyugszik)

Apja: Heinrich János (evang., Heinzendorf, Szilézia, 1811 – Bp., 1893. dec. 2.). Az 1845-ös anyakönyvben vasúti tisztviselőként szerepel, az evangélikus gimnázium anyakönyvében 1854-től német nemzetiségű vasúti hivatalnok, 1856-tól hivatalnok a gőzhajózásnál. Fiai németországi egyetemi tanulmányai

elején 1863-ban: *Donaudampschiffahrtsbeamter*, 1873 és 1876 között: *Beamter*. 1893-as gyászjelentésén nyug. Duna-gőzhajózási hivatalnokként szerepel.

Anyja: Fleischer Erzsébet (róm. kat., 1818 – Bp., 1904. jan. 29.). Házasságkötés: 1843.

Vallása: evang.

Családtagok: az MTA tagja volt: veje, Szászy Béla (1856–1931) jogász, államtitkár; unokája, Szászy István (1899–1976) jogász, egyetemi tanár; apósa, Csengery Antal (1822–1880) publicista, politikus, az MTA másodelnöke; sógora (felesége testvérének, Csengery Etelkának a férje), Wlassics Gyula (1852–1937) jogász, egyetemi tanár, VKM miniszter; unokaöccse (testvérének gyereke), Mauritz Béla (1881–1971) mineralógus, egyetemi tanár.

Felesége: Csengery Olga (ref., Pest, 1858. nov. – Bp., 1916. szept. 4.). Házasságkötés: Bp., 1875. nov. 15. Apja: Csengery Antal (1822–1880) publicista, politikus, közgazdasági és történeti író, MTA tag, akadémiai másodelnök. Anyja: König Róza (ref., 1821 – Bp., 1904. máj. 10.).

Középiskola: 1855–1857: pesti evang. algimn., II–III. oszt.; 1857–1859: pesti piar. főgimn., IV–V. oszt.; 1859–1862: pesti (később bp.-i V. ker.-i) kir. kat. főgimn., VI–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1862.

HORNYÁNSZKY GYULA

klasszika-filológus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1909. ápr. 29.
(Pest, 1869. szeptember 22. – Budapest, 1933. január 31.;
a Farkasréti temetőben nyugodott, sírját felszámolták.)

Apja: Hornyánszky Viktor (evang., Hegyeshalom, Moson vm., 1828. ápr. 10. – Bp., 1882. máj. 21.). Újságíró, nyomdász. 1840 és 1849 között a modori evangélikus gimnáziumban és a pozsonyi evang. líceumban tanult. Közben 1843-ban a magyar nyelvet tanulta a Győr megyei Nagybaráton. 1849-ben szülőhelyén evangélikus tanítónak választották elhunyt apja helyére. 1850-ben Pestre költözve újságíró lett. Szerkesztette az *Evangelische Wochenblatt* c. egyházi lapot és a *Protestantische Jahrbüche*r t. 1859-től alapító alelnöke s haláláig választmányi tagja és pénztárosa volt a Budapesti Protestáns Országos Árvaegyletnek. 1862-ben nyomdát alapított. Kiadványaival a protestáns érdekeket szolgálta, nagyszámú evangélikus vallási könyvet adott ki. A Magyar Könyvkiadók és Betűöntők Egyletének elnöke volt.

Apai nagyapja: Hornyánszky György (evang., Pucho, Trencsén m., 1801. ápr. 25. – Hegyeshalom, Moson m., 1849. jan. 31.). A nagykőrösi református

nagygimnáziumban és 1819-től 1821-ig a pozsonyi evangélikus líceumban tanult. Evangélikus tanító volt Hegyeshalomban. Elemi ábécét is adott ki Magyaróváron (1837).

Apai nagyanyja: Bobok Borbála (evang., Lubina, Nyitra m., 1797. szept. 1. –)

Apai dédapa I.: Hornyánszky Pál (evang., Verbóc, Nyitra m., 1775 – Ószombat, Nyitra m., 1831. szept. 20.). Evangélikus tanító. Tanult Modorban, Nagykőrösön és a pozsonyi líceumban. Tanító volt Puchón (1795–1803), Morvaországban, majd Ószombatban (1808–1831).

Apai dédanya I.: Zubeck Judit (evang.)

Apai dédapa II.: Bobok György (evang., Zayugróc, Trencsén m., 1767. jún. 2. –). Lubinai evangélikus lelkész. Pozsonyban tanult. Nemes családból származott. Apja gazdatiszt volt.

Apai dédanya II.: Mudrony Éva Karolina (evang., Acsa, Pest m., 1780 k. –)

Apai dédanya II. apja: Mudrony Bohuslav (evang., Lestin, Árva m., 1742. dec. 14. – Ószombat, 1819). Evangélikus lelkész. Sajógömörben, Késmárkon, Pozsonyban és Hallében (1763–1766) tanult. A Nógrád megyei Abelovón ordinálták (1768). Lelkész volt még a Pest megyei Acsán (1772–), a nógrádi Alsó-Sztregován (1776–), a trencséni Kohanócon (1783–1795) és a Nyitra megyei Ószombat/Sobotist gyülekezetében (1810–1819). 1795-től 1810-ig lányánál időzve egyháztörténeti feljegyzéseit készítette. Apja is lelkész volt a lestini artikuláris helyen.

Anyja: Skita Franciska/Fanni (evang., Bicske, 1843/1844 k. – Bp., 1916. dec. 22.). Házasságkötés: Pest, 1867. nov. 9. Férjének második felesége volt, miután az első feleség – Skita Karolina (evang., 1839 – Pest, 1867. máj. 6.), aki Franciska nővére volt – meghalt.

Anyai nagyapja: Skita Mihály (evang., Győr, 1800. febr. 24. – Bp., 1879. márc. 2.). Tiszttartó. A győri evangélikus gimnáziumban, majd a győri királyi jogakadémián tanult. Elvégezte a keszthelyi Georgikont. 1835-ben gróf Festetich László soproni uradalmában volt számtartó, később Széchenyi János gróf tiszttartója, végül nyugalmazott jószágfelügyelő. A fejér-komáromi evang. esperesség konzisztóriumi tagja.

Anyai nagyanyja: Bertel Teréz (evang., Mucsfa, Tolna m., 1810. nov. 6. – 1863). Házasságkötés: Mucsfa, 1835. máj. 11.

Anyai dédapa I.: Skita Mihály (evang., 1762 – Győr, 1830. márc. 21.) Evangélikus iskolatanító a Moson megyei Lébényben (1788-1796), majd Győrben a fiúk tanítója, ahol az evangélikus kisgimnáziumban is tanított (1796-1830).

Anyai dédanya I.: Kirnbauer Erzsébet (evang.)

Anyai dédapa II.: Bertel András (evang., Városszalonak/Stadtschlaining, Vas m., 1772. szept. 14. – Mucsfa, 1845. szept. 5.). Evangélikus lelkész. Sopronban, Pozsonyban és Jénában (1795–1797) tanult. 1798-ban ordinálták, ekkortól haláláig a Tolna megyei német evangélikus község, Mucsfa lelkésze.

Anyai dédanya II.: Gamauf Eleonore Franziska (evang, Sopron, 1774. márc. 14. – Mucsfa, 1835. szept. 22.)
Anyai dédapa II. szülei: Bertel Pál és Bsaiter Anna
Anyai dédanya II. szülei: Gamauf Sámuel (evang., Kőszeg, 1730 k. – Sopron, 1796. ápr.). Evangélikus lelkész. Kőszegen, Sopronban és Pozsonyban tanult. Nemescsó artikuláris egyházában, majd 1771-től Sopronban volt lelkész, később esperes is lett. Felesége: Stettner Terézia.
Testvére(i): Hornyánszky Aladár (Bp., 1873. jan. 10. – Bécs, 1939. okt. 27.) teológus, a pozsonyi evangélikus teológiai akadémia tanára, 1934-től a pozsonyi egyetem hittudományi karának rendes tanára.
Vallása: evang.
Felesége: Edvi Illés Margit (evang.). Apja: Edvi Illés Károly (1842–1919) kir. ügyész, ügyvéd, író, az MTA tagja.
Középiskola: 1879–1887: budapesti egyetemi kir. kat. főgimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1887.

Horváth Henrik

művészettörténész

MTA tagság: l. 1940. ápr. 26.
(Szászhermány, Brassó m., 1888. április 3. – Budapest, 1941. január 15.; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Apja: Horváth Péter (evang.). Községi jegyző Szászhermányban 1880 és 1905 között. Megírta Szászhermány község történetét. Német nyelvű család.
Anyja: Boltres Klaudia
Vallása: evang.
Felesége: Kubelka Anna (róm. kat., Bp., 1896. júl. 3. – Esztergom, 1975. aug. 7.). Kubelka István és Weidics Mária leánya. Házasságkötés: 1919.
Középiskola: a Bécs melletti Klosterneuburg gimnáziuma.

Illyefalvi I[mre] Lajos (1907-ig janisch)

statisztikus

MTA tagság: l. 1936. máj. 14.
(Lajtafalva, Moson m., 1881. március 9. – Budapest, Pest m., 1944. április 10.; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Apja: Janisch Lajos (evang., Késmárk, Szepes m. –). 1881-ben gr. Batthyány József lajtafalvi birtokán ispán. 1883-tól postasegédtiszt Eperjesen, később ugyanitt posta- és távirdatiszt, 1900-tól postafőtiszt.

Apai nagyapja: Janisch János (evang., Késmárk –). *Bürger* és *Zischmamacher*/csizmadia Késmárkon.

Anyja: Griess Etelka (róm. kat., Nemesborzava, Szatmár m. – Eperjes, Sáros m., 1905. febr. 28.) Házasságkötés: 1880.

Anyai nagyapja: Griess Ferenc (róm. kat., Sopronkövesd/Gissing, Sopron m., 1819. – Köpcsény, Moson m., 1884. febr. 16.), gróf Batthyány József számtartója.

Vallása: evang.

Felesége: Prückler Ilka (róm. kat., Bp., 1881. szept. 15. – 1966). Házasságkötés: 1918. Apja: Prückler László (róm. kat., Pest, 1847. jún. 3. – Bp., 1929. jún. 27.). Fűszerkereskedő, pezsgőgyár-tulajdonos, fővárosi törvényhatósági bizottság tag. 1897-ben cégét átadta társának, Bernardt Gyulának. Anyja: Oberhauser Ilka (róm. kat., 1856 – Bp., 1883. szept. 18.)

Középiskola: 1891–1898: eperjesi evangélikus líceum, I–VII. oszt.; 1898–1899: rozsnyói evangélikus főgimnázium, VIII. oszt.; érettségi Rozsnyón: 1899.

Kerpely Kálmán

növénytermesztő, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1922. máj. 11.
(Oravicabánya, Krassó-Szörény vm. 1864. október 11. – Budapest, 1940. június 24., a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Nemesség: A család a német birodalmi nemesség *lovag* fokozatát használta krassai előnévvel.

Apja: Kerpely Antal (evang., Kurtics/Kürtös, Arad m., 1837. febr. 5. – Selmecbánya, 1907. júl. 22.). Mérnök. Korán árvaságra jutva rokonai nevelték. Aradi gimnáziumi tanulmányok után 16 éves korától írnokoskodással tartotta fenn magát. A Magyar–Osztrák Államvasút Társaság ösztöndíjával 1858 és 1862 között elvégezte a selmeci kir. bányászati és erdészeti akadémiát. 1862-től vasgyári

mérnökként dolgozott. 1864-ben az oravicabányai paraffingyár vegyésze volt, 1865-ben pedig az általa tervezett brassói bánya- és kohóvállalat ruszkabányai vasgyárának építését vezette. Szászországi útja után a kisgarami vasgyár segédigazgatójává nevezték ki. 1868-ban visszatért Selmecbányára. Az általa szervezett vaskohászat-vasgyártás tanszékének tanára és vezetője lett (1872–1881). Egy ideig az akadémiai igazgatói tisztséget is betöltötte. Számos találmánya révén a vaskohászat nemzetközileg elismert szakértője volt. 1881-től az állami vasgyárak központi elnök-igazgatója, pénzügymin. min. tanácsos, a Lipót-rend és a III. oszt. vaskoronarend lovagja, az MTA tagja.

Anyja: Bányász Sarolta (evang., Selmecbánya, 1838. dec. 14. – Selmecbánya, 1872).

Anyai nagyapa: Bányász Károly (evang.). Selmecbányai polgár, *Lebkuchen Meister*/mézeskalácsos.

Anyai nagyanya: Wankowits Caroline (evang., Selmecbánya, 1812. júl. 5. –)

Anyai dédapa II.: Vankovics Dániel (evang.). Selmecbányai polgár, szappanfőző mester/*Saponarius coctor*.

Anyai dédanya II.: Pisch Anna (evang.)

Nevelőanya 1. (az apa második felesége): Kerl Paula (evang., Berlin, 1852 – Selmecbánya, 1880. szept. 17.). Házasságkötés: 1873.

Nevelőanya 2. (az apa harmadik felesége): keresztesi Szende Ilona (róm. kat., 1857 – Bp., 1907. márc. 23.). Házasságkötés: 1881. Apja: Szende (1847-ig Frummer) Béla (1823–1882) honvédelmi miniszter (1872–1882).

Féltestvére: Kerpely Jenő (evang., Bp., 1885. dec. 1. – 1954, Los Angeles, USA) gordonkaművész, a Zeneműv. Főiskola tanára.

Vallása: evang.

Felesége: gróf terpesdi Markovits Emma (róm. kat., Nagyvárad, 1869. jún. 8. – Bp., 1945. okt. 7.). Házasságkötés: Pankota, Arad m., 1893. szept. 24. Apja: Markovits Antal Károly (róm. kat., Dombegyháza, Csanád m., 1832. ápr. 15. – Nagyvárad, 1913. márc. 10.). Anyja: Jakab Terézia (Nagyvárad, 1847. jan. 30. – Nagyvárad, 1928. márc. 26.)

Középiskola: 1873–1881: selmecbányai evang. főgimn.; érettségi ugyanott: 1881.

Krompecher Ödön

orvos, patológus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1915. máj. 6.
(Poprád, Szepes m., 1870. február 15. – Budapest,
1926. augusztus 26.; a Farkasréti temetőben nyugszik)

Nemesség: A család történetét feldolgozó Krompecher Ödön amellett a családi hagyomány mellett hoz fel adatokat és érveket, hogy a szepességi Krompecherek ősei a 17. században Sziléziából telepedtek át, ahol korábban birodalmi nemességgel rendelkező birtokosok voltak. Ugyanakkor sem a német, sem a magyar nemességi iratokban nem szerepelnek.

Apja: Krompecher Imre (evang., Felka, Szepes m., 1839. márc. 14. – 1903). Szeszkereskedő, a Poprád-Felkai Takarékpénztár igazgatója (1873-tól), a poprádi sörgyár és keményítőgyár igazgatósági tagja. Felkai egyházi felügyelő.

Apai nagyapja: Krompecher Mihály Imre (evang., Felka, 1814 – Felka, 1845). 1839-es anyakönyvben: *Kauf- und Handelsmann*, felkai kereskedő. Vegyeskereskedése volt. Tagja volt a helyi evangélikus egyháztanácsnak.

Apai nagyanyja: Krompecher Ludovika/Lujza (evang., Felka, 1818. jan. 3. – Felka, 1885. márc. 20.). Házasságkötés: 1836. Férje korai halála után maga vezette a család vegyeskereskedését.

Apai dédapa I.: Krompecher Mihály (evang., Felka, 1791 – Felka, 1854). 1847–1848-ban mint felkai patrícius polgár Felka polgármestere volt.

Apai dédanya I.: Krompecher Zsuzsanna (evang.). Házasságkötés: 1810.

Apai dédapa I. apja: Krompecher Mihály (evang., Felka, 1762 – Felka, 1831). Felkai polgár.

Apai dédapa I. anyja: Paulini Judit (evang.). Házasságkötés: 1790.

Apai dédapa II.: Krompecher János (evang., Felka, 1789 – Felka, 1860). Felkai polgár, iparosmester.

Apai dédanya II.: Blasi Anna Zsuzsanna (evang.). Házasságkötés: 1809.

Apai dédapa II. apja: Krompecher János (evang., Felka, 1756 – Felka, 1819). Felkai polgár, 1800 körül bíró, 1817-ben pedig egyházi felügyelő volt Felkán.

Apai dédapa II. anyja: Melczer Judit (evang.). Házasságkötés: 1789.

Anyja: Krompecher Vilma (evang., Felka, 1846. dec. 26. – 1919). Házasságkötés: 1865. Unokatestvér-házasság volt, apai nagyszülei azonosak férje anyai nagyszüleivel.

Anyai nagyapja: Krompecher Sándor (evang., Felka, 1812–1890). Felkai orvos. 1847-ben egyházi felügyelő volt Felkán.

Anyai nagyanyja: Csibay Karolina (evang.). Házasságkötés: 1844. Komárom megyei nemes családból származott.

Anyai dédapa I.: Krompecher János (evang., Felka, 1789 – Felka, 1860). Felkai polgár, iparos mester.
Anyai dédanya I.: Blasi Anna Zsuzsanna (evang.). Házasságkötés: 1809.
Anyai dédapa I. apja: Krompecher János (evang., Felka, 1756 – Felka, 1819). Felkai polgár, 1800 körül bíró, 1817-ben pedig egyházi felügyelő volt Felkán.
Anyai dédapa I. anyja: Melczer Judit (evang.). Házasságkötés: 1789.
Vallása: evang.
Felesége: Schulek Erika (evang., 1882 – Bp., 1975. jan. 13.). Házasságkötés: 1904. Apja: Schulek Frigyes (evang., Pest, 1841. nov. 19. – Balatonlelle, 1919. szept. 5.) építész, műegyetemi tanár, az MTA tagja, akinek testvére: Schulek Vilmos (1943–1905) szemész, egyetemi tanár szintén az MTA tagja volt. Anyja: Riecke Johanna (evang., 1850–1944).
Gyermekei: Korompay (1941-ig Krompecher) György (Bp., 1905. jan. 3. – Gyöngyös, 1991. szept. 4.). Építészmérnök, műegyetemi tanár; Korompay (1941-ig Krompecher) Bertalan (Bp., 1908. jún. 24. – Bp., 1995. okt. 9.) folklorista, akinek a felesége, Horváth Julianna (1918 – Bp., 2006. júl. 8.) Horváth János (Margitta, Bihar m., 1878. jún. 24. – Bp., 1961. márc. 9.) irodalomtörténész, egyetemi tanár, MTA-tag leánya volt.
Középiskola: 1881–1882: miskolci református főgimn., I. oszt.; 1882–1889: iglói evangélikus főgimnázium, II–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1889.

Lehr Albert

nyelvész, műfordító, középiskolai tanár

MTA tagság: l. 1882. máj. 1., t. 1923. máj. 11.
(Sárszentlőrinc, Tolna m., 1844. április 25. – Budapest, 1924. június 9.; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Apja: Lehr András (evang., Gyönk, Tolna m., 1807. dec. 31. – Sopron, 1873. szept. 3.). Gimnáziumi tanár. Valószínűleg a soproni evangélikus líceumban tanult. 1831-től tanár volt a sárszentlőrinci evang. kisgimnáziumban (1831-ben Petőfit is tanította). 1853-ban meghívták a soproni evangélikus líceum főgimnáziuma tanárának. Haláláig itt tanított.
Apai nagyapja: Lehr András (evang., Kistormás, Tolna m., 1783. máj. 1. – Borosjenő, Arad m., 1845. júl. 25.). Apjával együtt költöztek Kistormásról Gyönkre, ahol vaskereskedést nyitottak. (Vízépítő mérnökként dolgozó Lajos fiánál érte a halál.)

Apai nagyanyja: Lágler Mária Erzsébet (evang., Kistormás, 1784 k. –). Házasságkötés: Gyönk: 1805. febr. 12.

Apai dédapa I.: Lehr János Lajos (evang., Kistormás, 1743. márc. 17. –). *Kauf- und Handelsmann*, András fiával költözött Kistormásról Gyönkre, ahol vaskereskedést nyitottak.

Apai dédanya I.: Gerhard Katalin Borbála (evang., Kistormás –). Házasságkötés: 1764. máj. 10. Egy iparosmester lánya volt.

Apai dédapa I. apja: Löhr János Bálint (evang.) 1724-ben települt át a németországi Wiesbadenből a Tolna megyei Kistormásra. Családja egyike volt az Apponyi György gróf által a török után pusztán maradt faluba telepített 90 német családnak.

Apai dédapa II.: Lágler György (evang., Németzsidány, Sopron m., 1755. ápr. 18. –). Sopronban, Pozsonyban és Wittenbergben (1781–1783) tanult. Evangélikus lelkész volt Kistormáson (1783–1803).

Apai dédanya II.: Kiss Katalin (evang.), muhai Kiss Péter györkönyi evangélikus lelkész leánya.

Anyja: Schleining Mária (evang., Izmény, Tolna m., 1815. máj. 1. –). Házasságkötés: Gyönk: 1833. Testvére a tolnai evang. egyházmegye esperese, Schleining Károly volt.

Anyai nagyapja: Schleining János (evang.) hites jegyző/falusi nótárius Izményben.

Anyai nagyanyja: Schmirmund Katalin (evang.). Házasságkötés: Izmény, 1814. máj. 19.

Anyai dédapa I.: Schleining Henrik (evang.). Gyönk, Tolna m.

Anyai dédanya I.: Bragin Erzsébet (evang.)

Anyai dédapa II.: Schmirmund János (evang.). Evangélikus iskolatanító a Baranya megyei Kaposszekcsőn.

Anyai dédanya II.: Schwindin Katalin (evang.)

Testvére(i): Lőrinczi Lehr Zsigmond (evang., Sárszentlőrinc, 1841. szept. 1. – Pozsony, 1871. szept. 3.) evangélikus lelkész, majd a pozsonyi evangélikus líceum tanára. Az ő fia volt Tolnai Vilmos (evang., Pozsony, 1870. júl. 24. – Sopron, 1937. júl. 29.) a pécsi egyetem ny. rendes tanára, az MTA tagja. Másik testvérének, Lehr Bertának (evang., Sárszentlőrinc, 1851 – Bp., 1931. jan. 8.) a férje Gombocz Miklós soproni evang. gimnáziumi igazgató (1844–1922). Az ő gyermekeik voltak: Gombocz Endre (1882–1956) botanikus és Gombocz Zoltán (1877–1935) nyelvész, akik mindketten az MTA tagjai voltak.

Vallása: evang.

Felesége: Kiss Emma (evang., Sárszentlőrinc, 1853 – 1924-ben még élt). Kiss István és Szabados Johanna leánya.

Középiskola: 1854–1862: soproni evang. főgimn., I–VIII. oszt.

MÁGÓCSY-DIETZ SÁNDOR (1887-IG DIETZ)

botanikus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1897. máj. 6., r. 1908. máj. 30., t. 1937. ápr. 29.
(Ungvár, Ung m., 1855. december 7. – Budapest, 1945. február 27.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Apja: Dietz Gusztáv (evang., Nyíregyháza, Szabolcs m., 1816. okt. 23. – Ungvár, 1872. febr. 2.). Kereskedő/vaskereskedő. Nyíregyházán, Eperjesen és Pozsonyban tanulta a szakmát. Kereskedői pályafutását segédként kezdte Pozsonyban. 1842-ben került Ungvárra, ahol Kehler Józsefné üzletét vezette, amelyet 1852-ben átvett. Nagy forgalmat bonyolítva az üzletet felvirágoztatta. 1859-ben 8200 osztrák értékű forintért vásárolt házat. 1870-től gőzfűrészt és műmalmot is működtetett, s földjei és szőlői is voltak. 1848–1849-ben mint polgári nemzetőr szolgált. Német anyanyelvén kívül magyarul és szlovákul tudott. Fiával magyarul, másokkal németül levelezett. Gondnoka volt az ungvári evang. leányegyháznak, tagja a városi tanácsnak és a megyei törvényhatósági bizottságnak.

Apai nagyapja: Titz Sámuel (evang.). *Mercator*/kereskedő/Ferripola/vaskereskedő Nyíregyházán.

Apai nagyanyja: Gasch Zsuzsanna (evang.)

Apai dédapa I.: Carl Dietz. Az Augsburgból származó Dietz család 1789-ben, a francia forradalom évében telepedett le Pozsonyban. Carl Dietz több fiútestvérrel együtt kért engedélyt a pozsonyi hatóságoktól a letelepedésre.

Apai dédapa II.: Gasch Sámuel (evang.)

Apai dédanya II.: Pfannschmied Zsuzsanna (evang.). Egy lőcsei aranyműves leánya.

Anyja: Putz Friderika (evang., Eperjes, Sáros m., 1831. máj. 9. – Kassa, Abaúj m., 1912. nov. 24.). Testvére: Putz Teréz (evang., Eperjes, 1828. júl. 16. – Erzsébetfalva, 1911. okt. 13.), akinek a férje Hazslinszky Frigyes (evang., Késmárk, 1818. jan. 6. – Eperjes, 1896. nov. 18.) botanikus, az eperjesi evang. főisk. tanára, az MTA tagja volt. Nála nevelkedett Mágocsy-Dietz Sándor. Féltestvére: Mágócsy Sándor (evang., Eperjes, 1838. aug. 3. – Debrecen, 1914. nov. 30.) kir. pénzügyi titkár. Ő fogadta örökbe Dietz Sándort, aki az örökbefogadás révén vette fel 1887-ben a Mágocsy nevet is.

Anyai nagyapja: Putz Nándor Sámuel (evang., Eperjes, 1785. febr. 12. – 1834). *Bürgerlicher Kürschnermeister*/szűcsmester, jómódú eperjesi polgár.

Anya nevelőapja: Mágocsi Sándor (Nagykőrös –) eperjesi *Kürschnermeister*/szűcsmester.

Anyai nagyanyja: Jermi Zsuzsanna (evang., Késmárk, 1802. febr. 2. – Eperjes, 1864). Házasságkötés: 1825. okt. 19. (Férje korai halála után második férje

1836-tól Mágocsi Sándor (ref., Nagykőrös, 1809 –) eperjesi szűcsmester volt. Az ebből a második házasságból született fia, Mágocsi Sándor nevét vette fel 1887-ben Mágocsy-Dietz Sándor.

Anyai dédapa I.: Putz Mátyás (evang.). Eperjesi *Kürschnermeister*/szűcsmester.

Anyai dédanya I.: Muratoris Caritas (evang.)

Vallása: evang.

Felesége: Brósz Cornélia (evang., Kassa, 1867 –). Házasságkötés: 1886. júl. 1. Apja Brósz Jonathán (evang., Felka, 1823. júl. 26. – Kassa, 1893. jan. 1.). Neves kassai ügyvéd, Kassa szabad királyi város törvényhatósági bizottságának tagja, a kassai evangélikus magyar–német egyház felügyelője a tiszai evangélikus egyház gyámintézeti elnöke és a hat szabad királyi városi esperesség felügyelője. Anyja: Bielek Cornélia (evang., Svábfalva, Szepes m., 1836 – Kassa, 1909. ápr. 20.), akinek testvére Bielek Miksa (evang., Svábfalva, 1833. jún. 22. – Bp., 1917. nov. 18.), a budapesti műegyetem tanára volt.

Középiskola: 1866–1874: eperjesi evang. líceum, I–VIII. oszt., kivéve a VI. oszt. II. félévét, amelyet apja halála miatt az ungvári kir. katolikus gimnáziumban végzett; érettségi Eperjesen: 1874.

Mályusz Elemér

történész, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1930. máj. 8., r. 1941. máj. 16., tanácskozó 1949. okt. 31., r. tagsága visszaállítva 1989. máj. 9.
(Makó, Csanád m., 1898. augusztus 22. – Budapest, 1989. augusztus 25.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Apja: Mályusz György (evang., Besztercebánya, Zólyom m., 1861. febr. 13. – Szeged, Csanád m., 1909. okt. 6.). 1891-től a turócszentmártoni kir. járásbíróság aljegyzője, 1898-ban makói kir. járásbíró, 1907-től a szegedi kir. törvényszék bírája, a Szegedi Kerületi Munkásbiztosító választott bíróság elnöke.

Apai nagyapja: Mályusz Károly (evang., Breznóbánya, Zólyom m., 1812. dec. 9. – Besztercebánya, 1885. dec. 5.). 1837-ben szerzett orvosi diplomát a pesti egyetem orvosi karán. Besztercebánya sz. kir. város orvosa volt.

Apai nagyanyja: hajniki Bezegh Emma/Emerencia (evang., Ribár/Garamhalászi, Zólyom m., 1838. jan. 25. –).

Apai dédapa I.: Malus Márton (evang.) Breznóbányai polgár. A család évszázadok óta Breznóbányán élt.

Apai dédanya I.: Rasztotzky Mária (evang.)

Apai dédapa II.: hajniki Bezegh Péter (evang., Ribár/Garamhalászi, Zólyom m., 1791. nov. 15. –). Kir. táblai ülnök, nemesi birtokos. A Bezegh család 1617-ben II. Mátyás királytól kapott címeres nemes levelet. Kihirdette Zólyom vármegye.

Apai dédanya II.: balogi Baloghy Zsuzsanna (evang., Bercel, Nógrád m., 1806. febr. 9. –). Házasságkötés: Galgaguta, 1833. máj. 14.

Apai dédanya II. apja: balogi Baloghy Lajos (evang., 1774 – Pest, 1823. szept. 5.). Bercelen lakott, Nógrád megyében futott be hivatali pályát, megyei jegyző, majd főjegyző volt. Az 1805. és 1812. évi országgyűlésen Nógrád vármegye követe volt. Részt vett az evangélikus egyház igazgatásában, bányavárosi egyházkerületi felügyelő volt. A Baloghy család 14. századi eredetű birtokadományos família.

Apai dédanya II. anyja: felsőszudi Sembery Johanna. (evang.). Házasságkötés: 1798. Hont megyei nemes család.

Anyja: Ruttkay Anna (róm.kat., Turócszentmárton, Turóc m., 1869. júl. – 1922). Házasságkötés: 1889.

Anyai nagyapja: felső- és alsóruttkai Ruttkay-Nedeczky Sándor (evang., Verbó, Nyitra m., 1833. dec. 9. –). 1858-ig nagykéri *praedialista*ként szerepel az anyakönyvekben, 1860-tól mint *nobilis compossessor*/nemesi közbirtokos. A kiegyezés után a Szentmárton-Blatnicai járás tiszteletbeli szolgabírója.

Anyai nagyanyja: pacséri Tocsek Anna (róm. kat., Znióváralja, Turóc m., 1833 – Turócszentmárton, 1872. máj. 7.). Házasságkötés: 1850.

Anyai dédapa I.: felső- és alsóruttkai Ruttkay Boldizsár (evang.). Árpád-kori eredetű birtokadományos Turóc megyei nemes család. Nemességüket 1786-ban legfelsőbb helyen is igazolták.

Anyai dédanya I.: Simontsits Julianna (evang.)

Anyai dédapa II.: pacséri Tocsek Mátyás (róm. kat.). Mint körmöci polgár kapott 1844-ben feleségével és gyermekeivel együtt nemességet pacséri előnévvel. Korábban znióváraljai bíró volt.

Anyai dédanya II.: Filó Mária (róm. kat.)

Vallása: evang.

Felesége: Császár Edit (róm. kat., Bp., 1910. szept. 4. – Bp., 1992. okt. 4.). Házasságkötés: Bp., 1932. aug. 1. Tanulmányait a bp.-i Mária Terézia áll. leánygimn.-ban és a Pázmány Péter Tudományegyetemen végezte, ahol 1932-ben doktorált. 1931–1932-ben a bécsi Magyar Történeti Int.-ben dolgozott. Színháztörténész.

Apja: dr. Császár Ernő (ref., 1881–1952) a bp.-i középiskolai tanárképző intézet gyakorló gimn.-nak magyar–latin szakos tanára, irodalomtörténész, tanügyi főtanácsos, akinek a testvére: Császár Elemér (1874–1940) irodalomtörténész, egyetemi tanár az MTA tagja volt. Anyja: Koós Mária (1881–1957).

Középiskola: 1908–1916: szegedi piarista főgimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1916.

Manninger Rezső

állatorvos, egyetemi tanár

MTA tagság: l. tag 1927. máj. 5., r. 1939. máj. 12., ig. 1946. dec. 19. – 1949. okt. 31., elnökségi tag 1958. máj. 30. – 1960. ápr. 14., alelnök 1960. ápr. 14. – 1967. máj. 5.
(Sopron, Sopron m., 1890. július 7. – Budapest, 1970. február 4.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Apja: Manninger Ágoston (evang., Sopron, 1845. szept. 26. –). 1886-ban könyvelő, majd soproni fűszer- és gyarmatáru-kereskedő. Testvérének, Manninger G. Adolf (1842–) soproni szemészorvosnak fiai: Manninger Vilmos (1876–1945) sebész, címz. nyilv. rk. egyetemi tanár és Manninger Gusztáv Adolf (1880–1954) a debreceni agrártudományi egyetem tanára.

Apai nagyapja: Manninger Mihály (evang., 1807. márc. 19. – Sopron, 1886. nov. 16.). Soproni polgár, patkolókovács mester. 1830-ban nyerte el a soproni polgárjogot, 1848-ban a közgyűlés tagjává választották.

Apai nagyanyja: Schey Rozina (evang., Sopron, 1811. aug. 11. – Sopron, 1887. jún. 3.). Házasságkötés: 1829.

Apai dédapa I.: Manninger Mátyás (evang.). Soproni *Hufschmied*/patkolókovács mester. 1784-ben nyerte el a polgárjogot.

Apai dédapa I. apja: Manninger Mátyás (evang.). Patkolókovács. 1762-ben esküdött fel soproni polgárnak. Manninger Györgynek, a Sopron megyei Kabold patkolókovácsának a fia volt.

Apai dédapa I. anyja: Bruymann Anna Zsuzsanna (evang.), aki Bruymann Mihály soproni polgár és sarkantyús mester lánya volt.

Apai dédapa II.: Schey Mihály (evang.). Soproni *Schnurmacher*/zsinórosmester. 1810-től soproni polgár.

Apai dédapa II. apja.: Schey József (evang.) a Sopron megyei Veperdről származó jobbágyfiú, aki 1781-ben kapott soproni polgárjogot.

Anyja: Schricker Lujza (evang., 1856. máj. 5. – Sopron, 1944. jún. 16.)

Anyai nagyapja: Schricker János Gottlieb (evang., Artzberg, Bajoroszág, 1822 – Sopron, 1873. máj. 23.). Soproni *Bäcker Meister*/sütőmester. 1851-ben szerezte meg a soproni polgárjogot.

Anyai nagyanyja: Ammering/Amering Erzsébet (evang. – 1873-ban még élt).

Anyai dédapa I.: Schricker Farkas. A bajorországi Artzbergben élt.

Anyai dédapa II.: Amering Pál (evang.). A Sopron megyei Lépesfalváról költözött be Sopronba, szülei jobbágyok voltak. Ő eleinte szatócsként működött, majd kitanulta a mészáros mesterséget. 1808-ban lett soproni polgár.

Vallása: evang.

Felesége: Tangl Herta (evang., 1893 – Bp., 1985. júl. 29.). Apja: Tangl Ferenc (róm. kat., Bp., 1866. jan. 26. – Bp., 1917. dec. 19.) orvosdoktor, bp.-i egyetemi ny. rendes tanár, az MTA tagja volt, akinek testvére: Tangl Károly (1869–1940) fizikus, bp.-i egyetemi nyr. tanár, szintén az MTA tagja volt. Anyja: Konecsny Olga (róm. kat., 1868 – Bp., 1947. jún. 5.).

Középiskola: 1900–1908: soproni evangélikus líceum, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1908.

MARKÓ ÁRPÁD

hadtörténész, katonatiszt. levéltáros

MTA tagság: l. 1934. máj. 11., tanácskozó 1949. okt. 31., tagsága visszaállítva 1989. máj. 9.
(Rozsnyó, Gömör m., 1885. október 12. – Budapest, 1966. szeptember 17.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Nemesség: Nagy Iván szerint Trencsén megyei armalista család. A Nógrád megyei ág egyik őse, György az 1720-as Nógrád megyei nemesi összeírásban szerepel. A leszármazás innen nyomon követhető, bár az anyakönyvi bejegyzésekben a nemesség nincs feltüntetve.

Apja: Markó Sándor (evang., Rozsnyó, 1847. márc. 18. – meghalt 1912 és 1917 között). Jogász, királyi közjegyző. Középiskoláit a rozsnyói evangélikus főgimnáziumban, jogi tanulmányait pedig a pesti egyetemen végezte. 1871-ben köz- és váltóügyvéd lett. 1872-ben Rimaszombatban ügyvédi irodát nyitott, majd 1875-ben kinevezték Rozsnyóra királyi közjegyzőnek. A rozsnyói evangélikus egyház felügyelője, zsinati képviselője volt. Jogi szakíróként cikkei jelentek meg a közjegyzői munka gyakorlati kérdéseiről. 1901-ben királyi tanácsosi címet kapott. (1888-ban mint közjegyző 369 forint, 1892-ben pedig 613 forint adóval Gömör megye virilistája volt.)

Apai nagyapja: Markó János (evang., Rozsnyó, 1812. márc. 21. – Rozsnyó, 1883. nov. 2.). Kereskedő és bőrgyáros, jómódú rozsnyói polgár. Bőrgyára, amelyet 1782-ben dédapja alapított, Rozsnyó legnagyobb üzeme volt. Az 1848 szeptemberében szervezett rozsnyói honvéd zászlóalj II. századának hadnagya volt.

Apai nagyanyja: Scheffer/Schäfer Leontina (evang., Rozsnyó, 1813. jún. 26. – Rozsnyó, 1877. máj. 21.). Házasságkötés: 1834. nov. 2.

Apai dédapa I.: Markó József (evang., Rozsnyó, 1791. márc. 7. – Rozsnyó, 1849. márc. 30.). Tekintélyes rozsnyói polgár, bőrgyáros volt. A bőrgyár már az ő idejében Magyarország egyik legjelentősebb iparvállalata volt. 1844-ben a gyár királyi szabadalmat nyert.

Apai dédanya I.: Csiszár Zsuzsanna (evang.). Házasságkötés: Rozsnyó, 1811. szept. 24.

Apai dédapa I. második felesége: Beck Julianna (1804. ápr. 21. – Rozsnyó, 1857. márc. 12.).

Apai dédapa II.: Scheffer Amadeus (evang.) *cívis*, *Mercato*r/kereskedő Rozsnyón.

Apai dédanya II.: Benedicty Johanna (evang.)

Apai dédapa I. apja: Markó Pál (evang., Kishalom/Kis-Stracin, Nógrád m., 1750. jan. 6. – Rozsnyó, 1819. máj. 11.). Vállalkozó, gyáros, a rozsnyói bőrgyár első tulajdonosa. 1782-ben költözött Rozsnyóra, ebben az évben alapította a Markó-féle bőrgyárat. 1785. nov. 11-én városi polgárjogot nyert.

Apai dédapa I. anyja: Koós Mária (evang.). Házasságkötés: Rozsnyó, 1782. febr. 10.

Apai dédapa I. nagyszülei: Markó Pál (evang.) és Krizsán Mária. (Házasságkötés: 1748. febr. 4.). Kishalom/Kis-Sztracin lakosai voltak.

Anyja: Sztehló Anna (evang., Eperjes, 1853. szept. 25. – 1920). Testvérének, Sztehlo János (1857 –) eperjesi ügyvédnek a fia, Sztehlo Zoltán (1889–1975) a római jog egyetemi tanára volt a debreceni egyetemen.

Anyai nagyapja: Sztehló János (evang., Petrőc/Petrovácz, Bács m., 1824. máj. 12. – Besztercebánya, Zólyom m., 1912. márc. 26.). Eperjesi evangélikus lelkész, a hat szabad kir. város főesperese. Az újverbászi alapítványi iskolában kezdte tanulmányait, amelyet a soproni evangélikus líceumban folytatott, majd 1841-től 1844-ig az eperjesi evangélikus kollégiumban végezte el a bölcseleti, a jogi és a teológiai tagozatot. 1845-től a jénai egyetemen tanult. 1846-tól 1896-ig, nyugalomba vonulásáig Eperjesen volt lelkész, 1852-től egyházmegyei főjegyző, 1864-től 1887-ig főesperes, 1891-től 1894-ig helyettes püspök.

Anyai nagyanyja: nemes Kéler Matild (evang., Bártfa, 1829. máj. 5. – Rozsnyó, 1894. máj. 4.). Házasságkötés: 1850. ápr. 22.

Anyai dédapa I.: Sztehló János (evang., Petrőc/Petrovácz, 1787. júl. 27. – Petrőc, 1868. jún. 13.). Evangélikus lelkész, bácsi egyházmegyei főesperes. Hazai iskolázás után 1810-től a wittenbergi egyetemen tanult. Az 1806-ban

megszervezett Torontál megyei lajosfalvai gyülekezetben, majd apja halála után 1819-től Petrőcön volt lelkész.

Anyai dédanya I.: Weinrich Emília (evang. – Petrovác, 1831. szept. 29.)

Anyai dédapa I. apja: Sztehlo András (evang., Karaszko/Kraszkovo, Gömör m., 1752. szept. 11. – Petrőc, 1818. febr. 6.). Evangélikus lelkész. Dobsinán és a pozsonyi evangélikus nagygimnáziumban tanult. A soproni evangélikus iskolában végezte a bölcseleti és a teológiai tagozatot, majd 1777-től a jénai egyetem hallgatója volt. Pilisi evangélikus lelkészként is gondozta az 1730-as évektől Petrovácra települt szlovák evangélikusokat, majd az 1783-ban megszervezett petrováci evangélikus gyülekezet evangélikus lelkésze lett és az 1791-es pesti zsinat rendelkezése nyomán megalakított bács-szerémségi egyházmegye főesperese. Felesége Dedinszky Zsuzsanna.

Anya dédapa I. nagyapja: Sztehlo András (evang., Csetnek, Gömör m., 1718 – Pilis, Pest m., 1775). 1742-ben iratkozott be a wittenbergi egyetemre. A Gömör megyei Karaszkó/Kraszkó és Kőhegy/Lukovitye evangélikus lelkésze lett. Felesége Simonides Judit.

Anya dédapa I. dédapja: Sztehlo János (evang., 1695 – 1744). Felsősajón volt evangélikus rektor. Az ő testvére kapott címeres nemes levelet 1712-ben. A nemesített testvérek apja, Sztehlo Mátyás (–1698) felsősajói evangélikus lelkész volt.

Vallása: evang.

Felesége: nagyszeghi Sárkány Ilona (róm. kat., Komárom, 1892. okt. 7. – Rábapatona, 1946. júl. 3.). Házasságkötés: 1912. febr. 7. Apja: Sárkány Ferenc (1867–1927). Komárom város rendőrkapitánya, országgyűlési képviselője (1912–1918). A Sárkány család nemessége 15. századi eredetű, nagyszeghi előnévvel 1686-ban megerősítették. Anyja: nemes Lázár Irén.

Középiskola: 1895–1903: rozsnyói evangélikus főgimnázium, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1903.

Mauritz Béla

mineralógus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1913. ápr. 24., r. 1923. máj. 11., ig. 1935. máj. 16. – 1946. júl. 24., t. 1942. máj. 15., tanácskozó 1949. okt. 31., tagsága visszaállítva 1989. máj. 9.
(Kassa, Abaúj-Torna m., 1881. május 3. – Budapest, 1971. február 15.; a Rákoskeresztúri temetőben nyugszik.)

Apja: Mauritz Rezső (evang., Gölnicbánya, Szepes m., 1839. nov. 15. – Bp., 1902. júl. 8.). Állami főreáliskolai igazgató, címzetes tankerületi főigazgató és kir. tanácsos. A középiskolát a debreceni ref. kollégiumban, a teológiai tanulmányokat Eperjesen, a bölcsészetet a pesti egyetemen végezte. Először a pesti evang. gimnáziumban, majd a VI. kerületi állami főreáliskolában volt tanár. 1874-ben a kassai főreáliskolába nevezték ki igazgatónak. 1891-ben hasonló minőségben a bp.-i VI. ker.-i áll. főreáliskolához helyezték. 1899-ben vonult nyugalomba. Több középiskolai tankönyvet írt, s pedagógiai cikkei is jelentek meg szaklapokban.

Apai nagyapja: Mauritz Mihály (evang.). Kékfestő mester/*tinctor* Gölnicbányán. Régi gölnicbányai család.

Apai nagyanyja: Fuchs Erzsébet (evang.). Régi gölnicbányai családból.

Anyja: Heinrich Amália (evang., Pest, 1846 – Kunszentmiklós, 1935. okt. 17.). Házasságkötés: 1871. Testvére: Heinrich Gusztáv (evang., Pest, 1845. márc. 17. – Bp., 1922. nov. 7.) egyetemi tanár, germanista, irodalomtörténész, az MTA tagja, főtitkára volt, akinek az apósa Csengery Antal (1822–1880) publicista, politikus, történetíró az MTA tagja, másodelnöke volt.

Anyai nagyapja: Heinrich János (evang., Heinzendorf, Szilézia, 1811 – Bp., 1893. dec. 2.). Vasúti hivatalnok, majd a Duna-gőzhajótársaság hivatalnoka/*Donaudampschiffahrtsbeamter*.

Anyai nagyanyja: Fleischer Erzsébet (róm. kat., 1818 – Bp., 1904. jan. 29.). Házasságkötés: 1843.

Testvére: Mauritz Matild (1876–1955), akinek a férje Heinlein István (róm. kat., Pozsony, 1874. jan. 19. –Bp., 1945. febr. 23.) ókortörténész, egyetemi tanár, az MTA tagja volt.

Vallása: evang.

Felesége: Baksa Teréz (ref., 1887 – Bp., 1967. ápr. 14.). Házasságkötés: 1911. Apja Baksa Lajos (ref., Hódmezővásárhely, 1856. júl. 6. – Bp., 1916. nov. 2.). A ref. egyház egyetemes konventjének titkára, a zsinat tagja. Anyja: nemes Dosics Alexandra (ref., 1859 – Bp., 1943. nov. 12.).

Gyermeke: Mauritz Margit (1913–), akinek a második férje Duzár József (1896–1946) orvos, a pécsi egyetem ny. rendes tanára volt.

Középiskola: 1890–1891: kassai áll. főreálisk., I. oszt.; 1891–1898: bp.-i VI. ker. áll. főreálisk., II–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1898.

MELICH JÁNOS

nyelvész, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1902. máj. 9., r. 1920. máj. 5., ig. 1933. máj. 19. – 1946. júl. 24., tanácskozó 1949. okt. 31., r. tagsága visszaállítva, 1989. máj. 9.
(Szarvas, Békés m., 1872. szeptember 16. – Budapest, 1963. november 25.; a Rákoskeresztúri Köztemetőben nyugszik.)

Apja: Melich Márton (evang., Szarvas, 1843. febr. 15. –) földművelő/földész/kisbirtokos. A családi hagyományok szerint összekülönbözött szüleivel, s elhagyva házukat mindössze egy kaszával és egy villával kezdett önálló életet. Előbb uradalmi cseléd volt, majd kisebb bérlő lett, végül pedig szorgalmával, takarékosságával saját földet tudott vásárolni, tanyát épített, házat vett.

Apai nagyapja: Melich Márton (evang., Szarvas, 1820. ápr. 6. –). Földműves volt, akinek a családja Szarvas török után betelepülő első szlovák lakói közé tartozott. A nógrádi Málnapatakáról költöztek Békésbe. Néhány évig gimnáziumba is járt. Tőle örökölte a nyelvész unoka latin-magyar–német–tót Donatusát.

Apai nagyanyja: Sztvorecz Erzsébet (evang., Szarvas, 1822 k. –). Házasságkötés: Szarvas, 1839. nov 19.

Apai dédapa I.: Melich Márton (evang.). Szarvas.

Apai dédapa I.: Benyó Erzsébet (evang.). Szarvas.

Apai dédapa II.: Sztvoretz Mihály (evang.). Szarvas.

Apai dédapa II.: Hipszki Erzsébet (evang.). Szarvas.

Anyja: Molnár Judit (evang., Szarvas, 1844. jan. –). Házasságkötés: 1863. Szlovák anyanyelvű volt, de magyarul is beszélt.

Anyai nagyapja: Molnár Mihály (evang., Szarvas, 1807/1810 k. – 1870-as években élt még). Szlovák anyanyelvű földműves.

Anyai nagyanyja: Pariska Erzsébet (evang., Szarvas, 1807/1810 k. –). Házasságkötés: 1840 k.

Anyai ükapa I.: Tessedik Sámuellel jött Szarvasra, az ő udvarosa volt.

Vallása: evang.

Felesége: Tóth Eleonóra Katalin (róm. kat., Lóc, Nógrád m., 1879. dec. 26. –) fővárosi tisztviselő. Házasságkötés: Bp., 1915. nov. 16. Apja: csáfordi Tóth Jenő, anyja: Szőke Katalin (evang., – Bp., 1891. márc. 22.)

Középiskola: 1883–1887: szarvasi evang. főgimnázium, I–IV. oszt.; 1887–1891: késmárki evang. líceum, V–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1891.

Mikola Sándor

fizikus, gimnáziumi tanár

MTA tagság: l. 1921. máj. 8., r. 1942. máj. 15.
(Péterhegy/Felsőpetróc, Vas m., 1871. április 16. – Nagykanizsa, Zala m., 1945. október 1.; a nagykanizsai temetőben nyugszik.)

Apja: Mikola András (evang., Péterhegy, 1844. nov. 27. – Péterhegy, 1932. nov. 16.). Jobbmódú vend földműves.

Apai nagyapja: Mikola Ferenc (evang., Péterhegy, 1801. aug. 2. – Péterhegy, 1888). Földműves. 1840-ben vette a birtokot Péterhegyen a később családjáról elnevezett völgyben (*Mihalov-graba*/Mikola-völgy).

Apai nagyanyja: Kramovics Erzse (evang., Péterhegy, 1814. nov. 19. –). Házasságkötés: 1836. febr. 12.

Anyja: Szmodis Anna (evang., Andorháza, Vas m., 1843. ápr. 8. –)

Anyai nagyapja: Szmodis Iván (evang., Andorháza, 1814. jan. 18. –). Földműves.

Anyai nagyanyja: Kovács Magda (evang., Andorháza, 1818. jan. 25. –)

Testvére: Mikola Ferenc (evang., Péterhegy, 1876 – Péterhegy, 1959). 24 hold földön gazdálkodó földműves volt, boltot és kocsmát is nyitott Péterhegyen. Lányának, Mikola Emíliának (1903–1977) a férje Kerecsényi Dezső (ref., 1898–1945) irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár, az MTA tagja volt.

Vallása: evang.

Nőtlen.

Középiskola: 1883–1891: soproni evang. líceum, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1891.

MOÓR GYULA

jogász, jogfilozófus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1925. máj. 7., r. 1942. máj. 15., ig. 1945. máj. 30. – 1946. júl. 24., tagsága megszűnt 1949. okt. 31., r. tagsága visszaállítva 1989. máj. 9., II. osztály elnöke 1945. máj. 30. – 1948. jan. 12., az MTA elnökhelyettese 1945. okt. 29. – 1946. júl. 24.
(Brassó, Brassó m., 1888. augusztus 11. – Budapest, 1950. február 3.; a Farkasréti temetőben nyugszik)

Apja: Moór Gyula (evang., Körmend, Vas m., 1855. szept. 2. – Brassó, 1926. márc. 23.). Evangélikus lelkész. Sopronban és Pozsonyban tanult. A brassói magyar evangélikus egyházközség lelkésze (1880–1926), a brasssói evang. egyházmegye főesperese volt.

Apai nagyapja: Mohr Gottlieb (evang., Körmend, 1816. szept. 21. – Körmend, 1877. dec. 29.). Vendéglős és fogadós Körmenden. Fia 1855-ös anyakönyvi bejegyzésében: Körmend hegyaljai vendéglős, lakhelye: Körmend hegyaljai fogadó.

Apai nagyanyja: Leithner Therezia (evang., Katafa, Vas m., 1824. márc. 19. –)

Apai dédapa I.: Mohr Johan (evang.). Esztergályos, Körmend.

Apai dédanya I.: Karner Erzsébet (evang.)

Apai dédapa II.: Leithner János (evang.). Vendégfogadós, illetve árendás Katafán.

Apai dédanya II. : Leutzman Anna (evang.)

Anyja: Boór Ilona (evang., Sopron, 1860–1924) tanítónő.

Anyai nagyapja: Boór I. Samuel Károly (evang., Sopron, 1830 – Bp., 1875. okt. 13.). Zala megyei közbirtokos. Testvérének, Boór Zsuzsannának (1824–1864) a gyermeke Schneller István (1847–1939) pedagógus, egyetemi tanár, az MTA tagja volt.

Anyai nagyanyja: nemes Ajkay Krisztina (evang., Ostffyasszonyfa, Vas m., 1836. márc. 8. –)

Anyai dédapa I.: Boór János Sámuel (evang., Sopron, 1797 – Sopron, 1871. dec. 15.). 1817-ben tett soproni polgáresküt. Földműves volt, majd később jómódú kelmefestő lett. 1835-től a városi külső tanács tagja, s 1848-ban is az maradt. (Gyászjelentése német nyelvű.)

Anyai dédanya I.: … Marie (evang., – 1871-ben még élt)

Anyai dédapa I. apja: Boór Izsák (evang.). Kelmefestő volt, vándorlása során Augsburgban is dolgozott. 1783-ban nyert polgárjogot Sopronban. 1797-től 1835-ig a városi külső tanács tagja.

Anyai dédapa I. nagyapja: Poór Ábrahám (evang.). Sütőmester volt Brassóban.

Anyai dédapa II.: nemes Ajkay István (evang.). Tiszteletbeli szolgabíró. 15. századi eredetű Veszprém megyei birtokadományos család. Egyik ágának nemességét 1754-es nemesi összeíráskor Vas megyében igazolták.

Anyai dédanya II.: Pethő Eszter (evang.)

Vallása: evang.
Nőtlen.
Középiskola: 1898–1906: brassói német tannyelvű evangélikus főgimnázium és brassói állami főreáliskola, I–VIII. oszt.; érettségi: brassói róm. katolikus főgimnázium, 1906.

Moravcsik Ernő Emil

orvos, elmegyógyász, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1924. máj. 8.
(Bér, Nógrád m., 1858. március 16. – Budapest,
1924. október 9., a Kerepesi úti temetőben nyugszik)

Apja: Moravcsik Mihály (evang., Verbic/Liptószentmiklós, Liptó m., 1824. dec. 24. – Aszód, 1904. szept. 26.). Evangélikus lelkész. A gimnáziumot a rozsnyói evangélikus nagygimnáziumban végezte, a jogot és a teológiát 1844 és 1847 között az eperjesi evangélikus kollégiumban. Apjának korai halála után magánórák díjából és ösztöndíjakból tartotta fenn magát. Papi vizsgája után a Nógrád megyei Sréter családnál volt nevelő. 1852-től a Nógrád megyei Bér lelkésze, ahol később esperes is lett. 1868-ban az aszódi gyülekezet hívta meg. Több templomot és iskolát építtetett, s felvirágoztatta az aszódi evangélikus gimnáziumot.
Apai nagyapja: Moravcsik Mihály (evang.). Iparos volt Verbicen. Korán meghalt.
Apai nagyanyja: Gönczy Anna (evang.)
Anyja: Esztergály Emília/Emma (evang., Péteri, Pest m., 1834. jan. 7. –). Házasságkötés: 1854.
Anyai nagyapja: esztergáli Esztergály Mihály (evang., Galgaguta, Nógrád m., 1788. okt. 21. – Csomád, Pest m., 1860. júl. 1.). A selmecbányai nagygimnázium után a pozsonyi evangélikus iskola akadémiai tagozatán tanult. A Pest megyei Péteriben (1811–1835), majd Csomádon (1835–1860) volt evangélikus lelkész. Később pestmegyei evang. főesperes, az evangélikus egyház központi bizottmányának lelkészi elnöke lett. Az ő elnökletével tartották Pesten az egyházkerületnek a protestáns pátens elleni kerületi gyűlését 1860-ban.
Anyai nagyanyja: nemes Clementis Karolina (evang., Kiskőrös, 1796 k. – Aszód, 1884. aug. 19.)
Anyai dédapa I.: esztergáli Esztergály Ferenc (evang.) galgagutai ispán/tiszttartó.
Anyai dédanya I.: Hrúz Anna (evang.), Petőfi anyjának nagynénje.
Anyai dédapa II.: nemes Clementis János (evang., Kisszeben, Szepes m., 1748 –). Evangélikus lelkész a Nógrád megyei Szügyön (1778–1793), később

Kiskőrösön. Eperjesen, majd Pozsonyban tanult. Az apja Kisszebenben volt lelkész. A Clementis család 1651-ben kapott címeres nemeslevelet, amelyet Zólyom megye hirdetett ki.

Anyai dédanya II.: Draky Polixéna (evang.)

Vallása: evang.

Felesége: Sebestyén Margit (ref., 1884 – Bp., 1969. máj. 25.)

Középiskola: 1868–1872: aszódi evangélikus algimn., I–IV. oszt.; 1872–1876: iglói evang. főgimn., V–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1876. jún. 30.

Moravcsik Gyula

történész, bizantológus, klasszika-filológus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1934. máj. 11., r. 1945. máj. 30.
(Budapest, 1892. január 29. – Budapest, 1972. december 10.;
a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Apja: Moravcsik Gyula (evang., Bér, Nógrád m., 1860. júl. 31. – Bp., 1902. szept. 26.). Ügyvéd. Középiskoláit Aszódon, Iglón és a budapesti evang. főgimnáziumban végezte, a jogot és államtudományokat a budapesti egyetemen hallgatta. 1884-ben ügyvéd lett. A Déli Vaspálya-Társaság jogtanácsosa, majd később gyakorló ügyvéd volt. Béri Gyula néven munkatársa volt a *Fővárosi Lapok*nak és az *Ország-Világ*nak, verseket és elbeszéléseket közölt. Testvére: Moravcsik Ernő Emil (1858–1924) orvos, elmegyógyász, egyetemi tanár, az MTA tagja volt.

Apai nagyapja: Moravcsik Mihály (evang., Verbic/Liptószentmiklós, Liptó m., 1824. dec. 24. – Aszód, 1904. szept. 26.). Evangélikus lelkész. A gimnáziumot a rozsnyói evangélikus nagygimnáziumban végezte, a jogot és a teológiát 1844 és 1847 között az eperjesi evangélikus kollégiumban. Apjának korai halála után magánórák díjából és ösztöndíjakból tartotta fenn magát. Papi vizsgája után a Nógrád megyei Sréter családnál volt nevelő. 1852-től a Nógrád megyei Bér lelkésze, ahol később esperes is lett. 1868-ban az aszódi gyülekezet hívta meg. Több templomot és iskolát építtetett, s felvirágoztatta az aszódi evangélikus gimnáziumot.

Apai nagyanyja: Esztergály Emília/Emma (evang., Péteri, Pest m., 1834. jan. 7. –). Házasságkötés: 1854.

Apai dédapa I.: Moravcsik Mihály (evang.). Iparos volt Verbicen. Korán meghalt.

Apai dédanya I.: Gönczy Anna (evang.)

Apai dédapa II.: esztergáli Esztergály Mihály (evang., Galgaguta, Nógrád m., 1788. okt. 21. – Csomád, Pest m., 1860. júl. 1.). A selmecbányai nagygimnázium után a pozsonyi evangélikus iskola akadémiai tagozatán tanult. A Pest

megyei Péteriben (1811–1835), majd Csomádon (1835–1860) volt evangélikus lelkész. Később pestmegyei evang. főesperes, az evangélikus egyház központi bizottmányának lelkészi elnöke lett. Az ő elnökletével tartották Pesten az egyházkerületnek a protestáns pátens elleni kerületi gyűlését 1860-ban.

Apai dédapa II. szülei: esztergáli Esztergály Ferenc (evang.) galgagutai ispán/tiszttartó és Hrúz Anna (evang.) Petőfi anyjának nagynénje.

Apai dédanya II.: nemes Clementis Karolina (evang., Kiskőrös, 1796 k. – Aszód, 1884. aug. 19.)

Apai dédanya II. apja: nemes Clementis János (evang., Kisszeben, Szepes m., 1748 –). Evangélikus lelkész a Nógrád megyei Szügyön (1778–1793), később Kiskőrösön. Eperjesen, majd Pozsonyban tanult. Az apja Kisszebenben volt lelkész. A Clementis család 1651-ben kapott címeres nemeslevelet, amelyet Zólyom megye hirdetett ki.

Apai dédanya II. anyja: Draky Polixéna (evang.)

Anyja: Wladár Boriska (evang., Szirák, Nógrád m., 1866 –). Házasságkötés: 1888.

Anyai nagyapja: Wladár Miksa (evang., Sámsonháza, Nógrád m., 1833. máj. 7. – Szirák, 1920). Evangélikus lelkész. A gimnáziumot a losonci és az osgyáni evangélikus gimnáziumokban végezte. A bölcsészetet és a teológiát a selmecbányai evangélikus líceumban tanulta. 1854–1855-ben a bécsi protestáns teológiai intézet hallgatója volt. Egy évig a losonci gimnázium tanáraként működött. 1856-ban lelkésszé ordinálták. Először Esztergály Mihály Pest megyei főesperes (későbbi apósa) segédlelkésze volt, majd 1857-től a Pest megyei Bénye, végül 1865-től 1909-es nyugdíjazásáig a Nógrád megyei Szirák magyar–szlovák nyelvű gyülekezetének lelkésze. 1898-tól a nógrádi egyházmegye esperese, 1902-től 1908-ig főesperese volt.

Anyai nagyanya: Esztergály Borbála (evang., Csomád, 1835. dec. 20. – Szirák, 1924. nov. 10.)

Anyai dédapa I.: Wladár Sámuel (evang., Véghely/Krajna, Vas m., 1791 – Sámsonháza, Nógrád m., 1854). Evangélikus lelkész. Soproni líceumi tanulmányok után 1816–1817-ben Jénában tanult teológiát. Alsózellőn Prónay Antalnál nevelősködött, majd 1819-ben felsőpetényi (Nógrád m.) lelkésszé választották. 1821-től 1854-es haláláig Sámsonházán szolgált.

Anyai dédanya I.: Goldberger Karolina (evang., Dacsólám, Hont m., 1798. szept. –)

Anyai dédanya I. szülei: Goldberger György (evang.). Nógrádszentpéteri (Nógrád m.), majd 1790-től 1822-ig dacsólámi evangélikus lelkész és Jankovics Mária.

Anyai dédapa II.: esztergáli Esztergály Mihály (evang., Galgaguta, Nógrád m., 1788 – Csomád, Pest m., 1860. júl. 1.). Unokatestvér-házasság miatt ugyanaz, mint apai dédapa II.

Anyai dédanya II.: nemes Clementis Karolina (evang., Kiskőrös, 1796 k. – Aszód, 1884. aug. 19.)

Anyai dédanya II. szülei: nemes Clementis János (evang.) kiskőrösi evangélikus lelkész és Draky Polixéna. Unokatestvér-házasság miatt ugyanazok, mint anyai dédanya II. szülei.

Vallása: evang.

Felesége: Fleissig Edit/Etelka. Házasságkötés: 1925. márc. 31. Apja: Fleissig Sándor (izr., Bp., 1869. jún. 4. – Bp., 1939. máj. 5.) felsőházi tag, m. kir. kincstári főtanácsos, az Angol–Magyar Bank alelnök-vezérigazgatója és a Budapesti Áru- és Értéktőzsde elnöke. Anyja: Drucker Malvin.

Gyermekei: Moravcsik Mihály/Michael J. Moravcsik (Bp., 1928. jún. 25. – Torino, Olaszország, 1989. ápr. 25.). Elméleti fizikus, egyetemi tanár, az oregoni egyetem fizika professzora, az Institut of Theoretical Science igazgatója. Moravcsik M. Gyula/Moravcsik Julius Matthew Emil (Bp., 1931. ápr. 26. – Stanford, California, USA, 2009. jún. 3.) filozófus, egyetemi professzor az USA-ban. A Harvard egyetemen végzett 1959-ben, 1968-tól a filozófia professzora a Stanford egyetemen. Az MTA külső tagja volt.

Középiskola: 1902–1906: aszódi evang. gimn., I–IV. oszt.; 1906–1908: bp.-i ref. főgimn., V–VI. oszt.; 1908–1910: bp.-i evang. főgimn., VII–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1910.

Papp Ferenc

irodalomtörténész, gimnáziumi tanár

MTA tagság: l. 1921. máj. 8., r. 1939. máj. 12.
(Kemenesmagasi/Nemes- és Pórmagasi, Vas m., 1871. december 12. – Kemenesmagasi, 1943. október 13.; a kemenesmagasi temetőben nyugszik.)

Apja: Papp Ferenc (evang., Szilsárkány, Sopron m., 1841. szept. 7. – Kemenesmagasi, 1911. júl. 22.). Evangélikus tanító. 13 évesen iratkozott be a soproni evangélikus líceumba. Négy gimnáziumi osztály elvégzése után, 1858-ban segédtanítónak ment a Sopron megyei Farádra. Működött a Vas megyei Káldon, majd (Kőszeg)Doroszlón. Önművelés útján gyarapította ismereteit. 1867-ben a nemes-magasi/Kemenesmagasi evang. anyagyülekezet hívta meg a felsőbb osztályok tanítójául. 1909-ig, azaz 42 évig tanított itt. Megye, sőt országszerte elismert pedagógus volt, könyve, a *Tankönyv a népiskolák felsőbb osztályai számára* kilenc kiadást ért meg és az egész országban használták. A dunántúli evangélikus egyházkerület népiskolai bizottságának tagja.

Apai nagyapja: Papp Mihály (evang. – 1870-ben már nem élt). Szilsárkányi agilis földműves, az 1841-es anyakönyv szerint árendás.

Apai nagyanyja: nemes Koczor Katalin (evang.). Szilsárkány.
Anyja: Jánosi Lidia (evang., Kemenesmagasi, 1848. jún. 16. – 1911-ben még élt). Második feleség volt. Házasságkötés: Nemesmagasi, 1870. szept. 13.
Anyai nagyapja: nemes Jánosi Gábor (evang., Nemesmagasi, 1816. dec. 3. –). Nemesi közbirtokos/földműves.
Anyai nagyanyja: nemes László Éva (evang., 1819/1820 körül –). Házasságkötés: Nemesmagasi, 1838. febr. 13.
Anyai dédapa I.: nemes Jánosy Dániel (evang.). Nemesmagasi.
Anyai dédanya I.: nemes Németh Erzsébet (evang.). Nemesmagasi.
Anyai dédapa II.: nemes László Pál (evang.)
Anyai dédanya II.: nemes Marton Zsuzsanna (evang.)
Vallása: evang.
Felesége: Horváth Jolán (evang.). Apja: Horváth János (evang., 1849 – Kemenesmagasi, 1931. okt. 26.). Földbirtokos (171 kat. hold föld), a kemenesmagasi evangélikus egyház felügyelője (1914–1920). Anyja: Szánthó Zsófia (evang., 1859 – Kemenesmagasi, 1923. júl. 29.)
Középiskola: 1882–1890 : soproni evang. líceum, I–VIII. oszt., érettségi ugyanott: 1890.

Pecz Vilmos

nyelvész, klasszika-filológus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1887. máj. 16., r. 1902. máj. 9.
(Horgospataka/Sztrimbuly, Szolnok-Doboka m., 1854. március 20. – Budapest, 1923. november 9.; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Apja: Pecz Ágoston (evang., Pest, 1822. júl. 18. – Bp., 1880. aug. 19.). 1843 és 1847 között végezte a selmecbányai bányászati és erdészeti akadémia bányászati tagozatát. 1854-ben a horgospataki állami vaskohó tisztviselője. 1859-től a nagybányai királyi főbányafelügyelőséghez tartozó rójahidai állami vasgyár (Oláhlápos, Szolnok-Doboka m.) ellenőre. 1870-től a pénzügyminisztérium számvevőségi osztályának számtisztje. Testvérének, Pecz Ármin (evang., Pest, 1820. okt. 18. – Bp., 1896. ápr. 6.) műkertésznek a fia volt Pecz Samu (evang., Pest, 1854. márc. 1. – Bp., 1922. szept. 1.) műegyetemi tanár, építész.
Apai nagyapja: Pecz/Peck Sámuel (evang., Kassa, Abaúj m., 1778. júl. 23. –). Pesti polgár, gyógyszerész. 1800-tól a bécsi egyetemen tanult gyógyszerészetet és kémiát. A pesti polgárjogot 1808-ban szerezte.
Apai nagyanyja: … Anna

Apai dédapa I.: Pecz Christian (evang., Sopron, 1734 – Kassa, 1793. márc. 19.). Kassai polgár (1767-től), kereskedő.

Apai dédanya I.: Friedin Zsuzsanna (evang.)

Apai dédapa I. apja: Pecz Lipót (evang., Szakolca, Nyitra m. – Sopron). 1723-tól soproni polgár, posztónyíró. Azonos Petz Gedeon (1863–1943) dédapjának a nagyapjával. Az apja Szakolcán volt posztónyíró.

Apai dédapa I. anyja: Kraus Anna Rosina (evang., Sopron, 1707 – Kassa, 1791. nov. 5.) Második feleség volt.

Anyja: De Adda Mária (róm. kat., 1825–1830 k. –). Házasságkötés: 1851.

Anyai nagyapja: De Adda Nepomuk János (róm. kat., 1787. nov. 19. – 1867). Bányatanácsos. A Felvidéken a 17. század végétől jelen levő elnémetesedett olasz származású bányász család tagja. 1806-ban iratkozott be a selmecbányai bányászati akadémiára. 1815-ben a nagybányai királyi főbányafelügyelőség kapniki bányahivatalának ellenőre. Később a fernezelyi bányahivatalban főkohótiszt (1846), végül bányaigazgató (1859), bányatanácsos. A család 1753-ban kapott magyar nemességet. A nemességszerző leszármazottai közül többen végezték el a selmecbányai bányászati akadémiát.

Anyai nagyanyja: Hackelberg-Landau Jozefa (róm. kat., 1792. máj. 3. – Nagybánya, 1866. márc. 28.). Az osztrák Häckelberg bárói családból származott.

Vallása: evang.

Felesége: Gráf Emma (róm. kat., Kolozsvár, 1868 – 1936). Házasságkötés: 1892. Apja Gráf Jakab/Iacob Graf (Steckborn, Svájc, 1839. jan. 3. – Kolozsvár, 1908. dec. 20.) kolozsvári ref. főgimnáziumi tanár (német nyelv és rajz), a kolozsvári egyetemen a francia nyelv magántanítója, festő, anyja: Melkus Anna (róm. kat., 1839 – Kolozsvár, 1902. máj. 11.).

Középiskola: 1864–1868: nagybányai római katolikus (minorita) algimnázium, I–IV. oszt.; 1868–1870: máramarosszigeti református líceum, V–VI. oszt; 1870–1872: pesti kir. katolikus főgimnázium, VII–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1872.

Pekár Dezső

geofizikus, geofizikai intézeti igazgató

MTA tagság: l. 1922. máj. 11., tanácskozó 1949. okt. 31., l. tagsága visszaállítva 1989. máj. 9.
(Arad, Arad m., 1873. november 17. – Budapest, 1953. július 4.)

Apja: Pekár Károly (evang., Rozsnyó, Gömör m., 1832. okt. 14. – Bp., 1903. aug. 1.). Mérnök. A rozsnyói evangélikus nagygimnázium és az eperjesi kollégium

után a bécsi polytechnikumban szerzett mérnöki oklevelet. 1857-től részt vett a Tiszavidéki Vasút építésében, majd az Erdélyi Vasút tervezésében és építésében. 1883-tól az m. kir. államvasutak aradi üzletvezetőségének igazgatója mint MÁV-főfelügyelő. Nyugdíjazása (1889) után az Aradi Nyomdatársaság igazgatója, az Aradi Közlöny kiadóhivatalának vezetője.

Apai nagyapja: Pekár János (evang., Rozsnyó, 1782. okt. 12. – Rozsnyó, 1842. febr. 28.). Rozsnyói városi polgár, *Kauffmann*, tekintélyes vászonfehérítő és vászonkereskedő, városi tisztviselő és tanácsos.

Apai nagyanyja: rozsnyóbányai és budaméri Újházi Eszter (evang., Rozsnyó, 1802. jan. 27. – Rozsnyó, 1866. nov. 29.)

Apai dédapa I.: Pekár János (evang., Rozsnyó, 1741. jan. 6. –). „*Plebeius*", sartor/szabó.

Apai dédanya I.: Holétzi Mária (evang.)

Apai dédapa II.: rozsnyóbányai és budaméri Újházy György (evang., Rozsnyó, 1761. nov. 19. –)

Apai dédanya II.: Koch Mária (evang.)

Anyja: Horváth Anna (róm. kat., 1847. júl. 26. – Arad, 1881. márc. 17.). Házasságkötés: Békéscsaba, 1867. nov. 23.

Anyai nagyapja: Horváth József (róm. kat., Szentes, 1813. jún. –). A pesti Institutum Geometricumban szerezte mérnöki diplomáját 1837-ben. Hont megyei mérnök, a M. Kir. Államvasutak aligazgatója. Testvére: Horváth Mihály (1809 – 1878) történetíró, 1849-ben VKM miniszter, később csanádi róm. kat. püspök, 1839-től az MTA tagja.

Anyai nagyanyja: Beszédes Amália (róm. kat., Székesfehérvár, 1821. szept. – 1863)

Anyai dédapa I.: Horváth József (róm. kat., Dunaszentpál, Győr m., –). *Chirurgus*/seborvos Szentesen, majd Szegeden.

Anyai dédanya I.: Werner Erzsébet (róm. kat.)

Anyai dédapa I. apja: nemes Horváth József (róm. kat.). Dunaszentpálon volt malomtulajdonos. (A család nemeslevelét 1643-ban hirdették ki.)

Anyai dédapa II.: Beszédes József (róm. kat., Magyarkanizsa, Bács-Bodrog m., 1787. febr. 12. – Dunaföldvár, Tolna m., 1852. febr. 29.). Szülei *ignobilis* földművesek voltak. A gimnáziumot a szegedi piaristáknál kezdte, majd Temesváron fejezte be, a bölcsészet első évét mint papnövendék az egri ciszterci gimnáziumban végezte, a második évet a pesti egyetemen. Mérnöki tanulmányait a pesti egyetemi *Institutum Geometricum*ban végezte 1809-ig. Előbb gróf Esterházy Károly minden uradalmainak föld- és vízmérnöke, majd a Sárvízi Királyi Bizottság főigazgató vízmérnöke lett, a Kapos, a Sárvíz, a Sió szabályozási munkáinak irányítója. A Duna árvízvédelmi töltéseinek építésével a Sárköz ármentesítője, a fehér-kőrösi József nádor-malomcsatorna megépítője, a pest-szolnoki központi vasút igazgató mérnöke. 1831-től az MTA tagja volt.

Anyai dédanya II.: Haffner Erzsébet (róm. kat.)

Testvére: Pekár Mihály (1871–1942) orvos, az élettan nyilvános rendes tanára a pozsonyi, majd a pécsi tudományegyetemen.
Unokatestvére: Pekár Gyula (1867–1937) író, politikus, valamint apja, Pekár Imre (1838–1923) gépészmérnök, közgazdász az MTA tagjai voltak.
Vallása: evang.
Felesége: Weigl Zelma Mária (róm. kat., Bp., 1878. máj. 5. –). Fővárosi óvónő. Szülei: Weigl Simon és Schwalbach Janka. 1905-ben vált el előző férjétől, Septey Ödön magántisztviselőtől.
Középiskola: 1884–1892: aradi kir. katolikus főgimnázium, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1892.

Pekár Gyula

író, politikus

MTA tagság: l. 1911. ápr. 27.
(Debrecen, Bihar m., 1867. november 8. – Budapest, 1937. augusztus 20.; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Nemesség: Pekár Gyula (1867–1937) apja révén testvéreivel együtt 1899-ben kapott nemességet rozsnyói előnévvel.
Apja: Pekár Imre (evang., Rozsnyó, Gömör m., 1838. dec. 2. – Bp., 1923. júl. 12.). Gépészmérnök. Rozsnyói evangélikus gimnáziumi tanulmányok után a bécsi műegyetemen tanult, majd a karlsruhei polytechnikumban szerzett gépészmérnöki oklevelet. Dolgozott Angliában és Párizsban. 1864-től 1875-ig a debreceni István gőzmalom igazgatója volt. Debrecenben a gazdasági akadémián is tanított. Feltalálta a róla „pekározásnak" nevezett lisztminőség vizsgáló eljárást. A kormány megbízásából 1880–1881-ben az Egyesült Államokban tanulmányozta a mezőgazdasági viszonyokat, a gabonakereskedelmet és a malomipart. A Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Bank igazgatójaként megszervezte a közraktári rendszert, reorganizálta az újpesti hajógyárat. Részt vett a Magyar Folyam- és Tengerhajózási Rt. létrehozásában. Budapesti virilista volt (1888: 616 forint, 1904: 3201 korona adó).
Apai nagyapja: Pekár János (evang., Rozsnyó, 1782. okt. 12. – Rozsnyó, 1842. febr. 28.). Rozsnyói városi polgár, *Kauffmann*, tekintélyes vászonfehérítő és vászonkereskedő, városi tisztviselő és tanácsos.
Apai nagyanyja: rozsnyóbányai és budaméri Újházi Eszter (evang., Rozsnyó, 1802. jan. 27. – Rozsnyó, 1866. nov. 29.)
Apai dédapa I.: Pekár János (evang., Rozsnyó, 1741. jan. 6. –) *„Plebeius"*, sartor/szabó.

Apai dédanya I.: Holétzi Mária (evang.)
Apai dédapa II.: rozsnyóbányai és budaméri Újházy György (evang., Rozsnyó, 1761. nov. 19. –)
Apai dédanya II.: Koch Mária (evang.)
Anyja: Pekár Emma (evang., Losonc, 1841. nov. 2. – Bp., 1889. máj. 24.)
Anyai nagyapja: Pekár Lajos (evang., Pondelok/Cserepes, Gömör m., 1810. máj. 8. – Losonc, 1902. márc. 18.). Evangélikus lelkész. A pozsonyi evangélikus líceum után a bécsi egyetem Protestáns Intézetében és a berlini egyetemen hallgatott teológiát. Losoncon, majd 1856-tól 1902-ig Losonctamásiban szolgált, a nógrádi egyházmegye főesperese volt.
Anyai nagyanyja: Geduly Ottilia (evang., Ábelfalva, Nógrád m., 1824. ápr. 27. – 1895. aug. 8.). Testvére volt Geduly Lajos (1815–1890) a dunáninneni evang. egyházkerület későbbi püspöke (1861–1890).
Anyai dédapa I.: Pekár István (evang., Rozsnyó, 1773. dec. 18. – Pondelok/Cserepes, 1829. febr. 8.). Evangélikus lelkész. A lőcsei evangélikus líceum után 1789-től 1794-ig az eperjesi kollégiumban tanult. 1796-ban szentelték evangélikus lelkésszé. 1797-től 1806-ig Kuntapolcán (Gömör m.), majd Pondelokon szolgált.
Anyai dédanya I.: Petrus Zsuzsanna (evang.). Házasságkötés: 1798.
Anyai dédapa I. szülei: Pekár János szabómester és Holéczy Mária *„plebejusok”*.
Anyai dédapa II.: Geduly János (evang., Losonctamási, Nógrád m., 1785. jún. 3. – Losonctamási, 1866. dec. 13.). Evangélikus lelkész. 1808-tól Wittenbergben tanult. 1811-től Nyitraszerdahelyen, majd Ábelfalván/Abelovón (Nógrád m.) szolgált. Végül 1830-tól 1856-os nyugdíjazásáig Losonctamási lelkésze volt.
Anyai dédanya II.: Petényi Éva Krisztina (evang., Ábelfalva, 1792. dec. 10. – Losonctamási, Nógrád m., 1873. aug. 17.). Házasságkötés: 1813 k.
Anyai dédapa II. apja: Geduly János (evang., Losonctamási – Losonctamási, 1830. dec. 20.). Evangélikus lelkész, aki losonci tanítóskodás után, 1785 februárjától haláláig szülőfalujában, Losonctamásiban szolgált. A nógrádi egyházmegye pénztárnoka, jegyzője, majd alesperese, végül esperese volt.
Anyai dédapa II. anyja: Leitgeb Mária (evang.)
Anyai dédapa II. nagyapja: Gedulyi János (evang., 1729 – Losonctamási, 1783. febr. 16.). Fazekasmester, falusi bíró, helyi evangélikus egyházfelügyelő.
Anyai dédanya II. szülei: Petjaň Gábor (evang.). Ábelfalvai evangélikus lelkész és Nicolaides Anna (evang.).
Testvére: Pekár Imre (1865–1939) ügyvéd. Az ő feleségének, Verebély Margitnak testvérei: Verebély Tibor (1875–1941) orvos, egyetemi tanár és Verebélÿ László (1883–1959) gépészmérnök, egyetemi tanár, az MTA tagjai voltak.
Másodunokatestvére: Pekár Dezső (1873–1953) geofizikus, az MTA tagja volt.
Vallása: evang.

Felesége: nemes Falkenberg-Wittgenstein Paula (Genf, Svájc, 1868. aug. 4. – Leányfalu, Pest m., 1949. jan. 10.). Apja: Theodore Frederik Falkenberg von Sayn-Wittgenstein (Berlin, 1836. ápr. 3. – Merano, Dél-Tirol, 1909. máj. 19.). Anyja: Pauline Lilienthal.

Középiskola: 1875–1876: debreceni református kollégium gimnáziuma, I. oszt.; 1876–1880 és 1881–1883: bp.-i ref. főgimnázium, II–V. és VII–VIII. oszt.; 1880–1881: bostoni (USA) Latin School, VI. oszt.; érettségi: bp.-i ref. főgimn.: 1883.

Pekár Imre

gépészmérnök, közgazdász, bankigazgató

MTA tagság: t. 1921. máj. 8.
(Rozsnyó, Gömör m., 1838. december 9. – Budapest, 1923. július 12.; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Nemesség: Pekár Imre (1838–1923) feleségével és gyermekeivel együtt 1899-ben kapott nemességet rozsnyói előnévvel.

Apja: Pekár János (evang., Rozsnyó, 1782. okt. 12. – Rozsnyó, 1842. febr. 28.). Rozsnyói városi polgár, *Kauffmann*, tekintélyes vászonfehérítő és vászonkereskedő, városi tisztviselő és tanácsos.

Apai nagyapja: Pekár János (evang., Rozsnyó, 1741. jan. 6. –). „*Plebejus*", sartor/szabó.

Apai nagyanyja: Holétzi Mária (evang.)

Apai dédapa I.: Pekár János (evang.)

Apai dédanya I.: Méz/Mész Judit

Anyja: rozsnyóbányai és budaméri Újházi Eszter (evang., Rozsnyó, 1802. jan. 27. – Rozsnyó, 1866. nov. 29.)

Anyai nagyapja: rozsnyóbányai és budaméri Újházy György (evang., Rozsnyó, 1761. nov. 19. –)

Anyai nagyanyja: Koch Mária (evang.)

Anyai dédapa I.: Újházy György (evang., Rozsnyó, 1701. okt. 1. –)

Anyai dédanya I.: Poster Anna

Testvére: Pekár Károly (1832–1903). MÁV-főfelügyelő. Az ő gyermeke, Pekár Dezső (1873–1953) geofizikus, az MTA tagja volt.

Vallása: evang.

Felesége: Pekár Emma (evang., Losonc, Nógrád m., 1841. nov. 2. – Bp., 1889. máj. 24.). Apja: Pekár Lajos (evang., Pondelok/Cserepes, Nógrád m., 1810. máj. 8. – Losonc, 1902. márc. 18.). Losonci majd losonctamási evangélikus lelkész, esperes. Anyja: Geduly Ottilia (evang., Ábelfalva, 1824. ápr. 27. – 1895. aug. 8.).

Gyermeke(i): Pekár Gyula (1867–1937) író, politikus, az MTA tagja volt; Pekár Imre (1865–1939) ügyvéd, feleségének, Verebély Margitnak testvérei: Verebély Tibor (1875–1941) orvos, egyetemi tanár és Verebély László (1883–1959) gépészmérnök, egyetemi tanár az MTA tagjai voltak.
Középiskola: 1848–1854: rozsnyói evang. nagygimnázium.

Petz Gedeon

nyelvész, germanista, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1895. máj. 10., r. 1920. máj. 5., t. 1934. máj. 11.
(Harka, Sopron m., 1863. november 24. – Budapest, 1943. december. 21.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Apja: Petz Ernő (evang., Sopron, 1839. ápr. 13. – Harka, 1866. nov. 12.). Evangélikus lelkész. A soproni evangélikus líceumban végezte a gimnáziumot, majd 1858-as érettségije után a bölcseleti-teológiai tagozatot. A jénai és a berlini egyetemen teológiát hallgatott. Rövid mezőberényi (Békés m.) és pozsonyi szolgálat után Harkán lett evangélikus lelkész. Korai halála után a püspök nagyapa gondoskodott Petz Gedeon neveltetéséről.
Apai nagyapja: Petz Lipót (evang., Sopron, 1794. febr. 15. – 1840. ápr. 16.). Evangélikus lelkész. A soproni evangélikus líceumban végezte a gimnáziumot valamint bölcseleti és teológiai tanulmányait. Három szemeszteren át teológiát tanult a jénai egyetemen. Győrben az evangélikus kisgimnázium rektora lett (1817–1819), majd 1821-től 1829-ig harmadik lelkész. 1829-ben tanárnak választották a soproni líceumba, majd soproni harmadik lelkész lett, s emellett a teológiai intézet professzora.
Apai nagyanyja: Bergmann Zsuzsanna (evang., Szárazd, Tolna m., 1803. jún. 19. –). Házasságkötés: Szárazd, 1820. jún. 29.
Apai dédapa I.: Petz Sámuel (evang. – Sopron, 1831. máj. 19.). 1783-tól soproni polgár, posztónyíró. Apja, Dániel és nagyapja, a szakolcai születésű Lipót szintén soproni polgárok és posztónyírók voltak.
Apai dédanya I.: Kreichlin Katalin (evang. – Sopron, 1800. ápr. 2.). Házasságkötés: Sopron, 1791. júl. 24.
Apai dédapa II.: Bergmann Gottlieb/Teofil (evang., Sopron, 1767. máj. 29. –). Evangélikus lelkész. A soproni evangélikus líceumban és a jénai egyetemen tanult (1790–1791). 1793-ban ordinálták, s ekkortól evangélikus lelkész volt a Tolna megyei Szárazdon.

Apai dédanya II.: Wohlmuth Zsuzsanna (evang., Pöttelsdorf/Petőfalva, Sopron m. –). Testvére evangélikus lelkész volt.

Apai dédapa II. apja: Bergmann Keresztély (evang.). Üveges, 1765. ápr. 29-én nyert soproni polgárjogot.

Apai dédapa II. nagyapja: Bergmann Keresztély. A szászországi Zittau polgára, posztókészítő volt.

Apai dédapa II. anyja: … Mária Zsuzsanna (evang. – Sopron, 1786). Lieberth János Sámuel üveges özvegye. Házasságkötés: 1765. ápr. 14.

Apai dédanya II. apja: Wohlmuth Lipót (evang.). Pöttelsdorf/Petőfalva.

Anyja: Geduly Gizella (evang., Martonháza, Gömör m., 1841. márc. 31. –). Házasságkötés: 1863.

Anyai nagyapja: Geduly Lajos (evang., Nyitraszerdahely, 1815. ápr. 17. – Pozsony, 1890. jan. 29.). Evangélikus püspök, felsőházi tag. A losonci és az osgyáni evangélikus kisgimnáziumokban kezdte tanulmányait, amelyeket a selmecbányai evangélikus nagygimnáziumban folytatott. A bölcseletet a pozsonyi evangélikus líceumban végezte. Két évet tanult a bécsi protestáns teológiai intézetben. Martonházai, besztercebányai és pozsonyi lelkész, s a zólyomi egyházmegye esperese volt, 1861-től pedig a dunáninneni evangélikus egyházkerület püspöke. A bécsi teológiai fakultás díszdoktorává avatta (1883).

Anyai nagyanyja: Svehla Anna (evang., 1823 – Pozsony, 1881. jan. 20.). Evangélikus lelkész- és tanítócsaládból származott.

Anyai dédapa I.: Geduly János (evang., Losonctamási, Nógrád m., 1785. jún. 3. – Losonctamási, 1866. dec. 13.). Evangélikus lelkész. 1808-tól Wittenbergben tanult. 1811-től Nyitraszerdahelyen, majd Ábelfalván/Abelovón (Nógrád m.) szolgált. Végül 1830-tól 1856-os nyugdíjazásáig Losonctamási lelkésze volt.

Anyai dédanya I.: Petényi Éva Krisztina (evang., Ábelfalva/Abelovo, 1792. dec. 10. – Losonctamási, 1873. aug. 17.). Házasságkötés: 1813 k.

Anyai dédapa I. apja: Geduly János (evang., Losonctamási – Losonctamási, 1830. dec. 20.). Evangélikus lelkész, aki losonci tanítóskodás után, 1785 februárjától haláláig szülőfalujában, Losonctamásiban szolgált. A nógrádi egyházmegye pénztárnoka, jegyzője, majd alesperese, végül esperese volt.

Anyai dédapa I. anyja: Leitgeb Mária (evang.)

Anyai dédapa I. nagyapja: Gedulyi János (evang., 1729 – Losonctamási, 1783. febr. 16.). Fazekasmester, falusi bíró, helyi evangélikus egyházfelügyelő.

Anyai dédanya I. szülei: Petjaň Gábor (evang.). Ábelfalvai evangélikus lelkész és Nicolaides Anna (evang.)

Vallása: evang.

Nőtlen.

Középiskola: 1873–1881: pozsonyi evangélikus líceum, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1881.

Polner Ödön

jogász, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1908. ápr. 30., r. 1930. máj. 8., t. 1945. máj. 30., tanácskozó 1949. okt. 31., r. tagsága visszaállítva 1989. máj. 9.
(Békéscsaba, Békés m., 1865. március 15. – Szeged, Csongrád m., 1961. február 7.; a szegedi Belvárosi temetőben nyugszik)

Nemesség: Pozsony megyei nemes család, amely 1662-ben kapott címeres nemeslevelet. A Pozsony megyei Modor sz. kir. városban élő Polnerek közül Polner Ödön nagyapja, Dániel és testvére Pest megyébe települve legfelsőbb helyről kaptak igazolást nemességükről 1796-ban. Dániel fia Lajos Békés megyébe telepedve 1842-ben kapott Pest megyétől nemesi bizonyságlevelet, amelyet Békés megye 1844-ben hirdetett ki. A 19. század második felében a polnai előnevet használták.

Apja: nemes Polner Lajos (evang., Alberti, Pest m., 1814. márc. 16. – Békéscsaba Fürjes pusztája, Békés m., 1879. jún. 8.). Megyei tisztviselő, földbirtokos. Pozsonyi líceumi tanulmányai befejezése után 1838-ban költözött Békéscsabára, ahol Beliczey József földbirtokos, táblabíró fiainak lett a nevelője. 1843–1844-ben Bécsbe is elkísérte az egyetemen tanuló fiúkat. 1844-től Gyulán lakott, ahol ekkor mutatta be ügyvédi oklevelét. Ugyanekkor a főispán tb. alügyésznek nevezte ki, majd 1846-ban aladószedőnek választották (1849-ig töltötte be). Az önkényuralom idején a békéscsabai járás szolgabírója lett. A kiegyezés után mint nyugdíjas szolgabíró 385 forint nyugdíjat kapott. A Békéscsabához tartozó Fürjes pusztán szerzett birtokot. Békés m. törvényhatósági és közigazgatási bizottságának és Békéscsaba város képviselőtestületének tagja volt.

Apai nagyapja: Polner Dániel (evang., Modor, Pozsony m., 1761. júl. 14. –). Az 1790-as években telepedett le a Pest megyei Albertiben, ahol feleségül vette az evangélikus lelkész lányát.

Apai nagyanyja: kisgeseni Gegus Zsuzsanna (evang., Alberti –)

Apai dédapa I.: Polner Mátyás (evang., Modor, 1722. febr. 6. –). A Modor szabad királyi városban élő család tagjai főleg iparos polgárok voltak, de több fiút taníttattak. A modori német evangélikus gyülekezet tagjai voltak.

Apai dédapa I. szülei: Polner Christian/Keresztély (evang.) és Söhnlein Catharina (evang.).

Apai dédapa II.: kisgeseni Gegus Zakariás (evang., 1731. máj. – Alberti, 1791. aug. 21.). Tótgyörki (Galgagyörk), majd 1764 és 1791 között Alberti evangélikus lelkésze volt. Ő építtette gyülekezete új templomát.

Apai dédapa II. szülei: kisgeseni Gegus György (evang.) és Felicides Erzsébet (evang.). Mindkettőjük felmenői között voltak evangélikus lelkészek és tanítók. A Gegus család 1624-ben kapott Bethlen Gábortól címeres nemeslevelet, amelyet Ung megye hirdetett ki. Nemességüket 1630-ban II. Ferdinánd megerősítette, ezt Abaúj megyében hirdették ki. A Felicides család 1655-ben III. Ferdinándtól kapott címeres nemeslevelet.

Anyja: Bókay (1861-ig Bock) Zsuzsanna (evang., Igló, 1831 – Békéscsaba, 1868. márc. 17.). Házasságkötés: Pest, 1861. dec. 29. Testvére: Bókai (1861-ig Bock) János (evang., Igló, 1822. máj. 18. – Bp., 1884. okt. 20.) orvos, gyermekgyógyász, egyetemi tanár.

Anyai nagyapja: Bock Márton (evang., Igló, 1790. szept. 2. –). *Opifex*/kézműves/cipészmester.

Anyai nagyanyja: Scholtz Anna (evang., Igló). Házasságkötés: 1815. aug. 15.

Anyai dédapa I.: Bock János György (evang., Igló, 1749. dec. 10. –). *Sutor*/cipészmester.

Anyai dédanya I.: Haniszka Zsuzsanna (evang., Igló). Házasságkötés: 1781. nov. 20.

Anyai dédapa I. szülei: Hans/Joannes Bock (evang., Igló, 1726. dec. 17. – Igló, 1797. márc. 26.) iparos és Polnisch Margareta (evang., Igló).

Vallása: evang.

Felesége: Stojanovits Erzsébet (róm. kat., Gyula, Békés m., 1876. febr. 6. – Szeged, 1966. dec. 17.). Házasságkötés: Békéscsaba, 1898. nov. 22. Apja: Stojánovits Gyula (gör. keleti, 1844 – Csorvás, 1906. okt. 9.) földbirtokos (1897: Csorvás, Békés m., 295 kat. hold), anyja: Terényi Berta (róm. kat.).

Középiskola: 1875–1883: budapesti evangélikus főgimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1883.

Pukánszky Béla

irodalomtörténész, egyetemi tanár

MTA tagság: a l. 1932. máj. 6., t. 1949. okt. 31.,
tagsága visszaállítva 1989. máj. 9.
(Pozsony, Pozsony m., 1895. december 22. – Budapest,
1950. október 26.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Apja: Pukánszky Béla (evang., Orosháza, Békés m., 1859. márc. 30. – Pozsony, 1899. okt. 30.). Teológus, a pozsonyi teológiai akadémia r. tanára. A gimnáziumot 1878-ban Szarvason végezte, főiskolai hallgató pedig Budapesten, Pozsonyban, Göttingenben és Berlinben volt. 1884-ben a pozsonyi Evangélikus Teológiai Akadémián az ószövetségi tanszék tanára lett. Részt vett az Ószövetség magyar fordításában.

Apai nagyapja: Pukánszky Sándor (evang., Orosháza, 1810. febr. 10. – 1887-ben már nem élt). Fia berlini egyetemi anyakönyvi bejegyzése szerint: *Bauer*/földműves Orosházán.

Apai nagyanyja: Krajcsovics Erzsébet (evang., Orosháza, 1816. ápr. 6. –) . Házasságkötés: Orosháza, 1832. febr. 7.

Apai dédapa I.: Pukánszky Sámuel (evang., Orosháza, 1781. aug. 28. –). Apja: Pukánszki János/Iván

Apai dédanya I.: Baranyai Éva (evang., Orosháza, 1782. dec. 9. –). Házasságkötés: Orosháza, 1800. okt. 7. Apja: Baranyai István

Apai dédapa II.: Krajtsovics János (evang.)

Apai dédanya II.: Kertész Zsuzsanna (evang.)

Anyja: Günther Mária (evang., Pozsony, 1862. szept. 22. – meghalt 1924 előtt). Házasságkötés: Pozsony, 1887. máj. 28.

Anyai nagyapja: Günther Pál (evang., Gálos/Gols, Moson m., 1833 – 1887-ben már nem élt). *Gastwirth*/pozsonyi vendéglős.

Anyai nagyanyja: Eppinger Gertrúd (evang., 1838–). Házasságkötés: Pozsony, 1860. szept. 3.

Anyai dédapa I.: Günther Pál (evang., – 1860-ban már nem élt). *Fleischhauermeister*/mészáros mester Gálos községben.

Anyai dédanya I.: Salzer Rosine (evang., – 1860-ban már nem élt)

Anyai dédapa II.: Eppinger Heinrich Gottlieb (evang.) bürg. *Drechslermeister*/esztergályos mester Stettinben (Szczecin, ma Lengyelország).

Anyai dédanya II.:Rasch Wilhelmine Friderike (evang.)

Vallása: evang.

Felesége: Kádár Jolán (róm. kat., Temesvár, Temes m., 1892. okt. 21. – Bp., 1989. aug. 11.). Irodalom- és színháztörténész, könyvtáros. Házasságkötés: Bp.,

1924. febr. 15. Apja: nemes Kádár Lajos (Mikelaka, Arad m., 1854. jún. 21. – meghalt 1924 előtt) temesvári ipariskolai tanító. Anyja: Mehoffer Antónia.

Gyermeke: Pukánszky Jolán (róm. kat., 1925–) középiskolai tanár, akinek férje Varga Ottó (Szepetnek, Zala m., 1909. nov. 22. – Bp., 1969. jún. 14.) Kossuth-díjas matematikus, az MTA tagja volt.

Pukánszky Lajos (róm. kat., 1928–1996) matematikus, a University of Pennsylvania egyetemi tanára.

Unokája: Pukánszky Béla (Debrecen, 1950. aug. 25. –) vegyészmérnök, az MTA tagja.

Középiskola: 1906–1914: pozsonyi evangélikus líceum, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1914.

Rohringer Sándor

vízépítő mérnök, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1936. máj. 14., r. 1941. máj. 16.
(Kassa, Abaúj-Torna m., 1868. március 28. – Budapest, 1945. május 4.)

Apja: Rohringer Alajos (róm. kat., Lébényszentmiklós, Moson m., 1831. márc. 4. – Kassa, 1894. nov. 14.). Jómódú kassai polgár, kárpitos. Háza és üzlete a Fő utcában volt.

Apai nagyapja: Rohringer Mátyás (róm. kat.). Fia anyakönyvi bejegyzésében *Praefectus castelli*/kastélynagy/várnagy. A kastély személyzetének főnöke a helybeli Zichy-kastélyban.

Apai nagyanyja: Krausz Terézia (róm. kat.)

Anyja: Dövényi (korábban Vdovin) Ilona (evang., Lászó/Lasztótz, Sáros m., 1837. máj. 7. – Kassa, 1911. ápr. 11.)

Anyai nagyapja: Vdovin János (evang.). Lászói lakos.

Anyai nagyanyja: Soltisz Mária (evang.)

Vallása: evang. (evang., korábban róm. kat.)

Felesége: réthi nemessányi Nemessányi Gizella (róm. kat., Lőcse, 1880. febr. 3. –). Apja: Nemessányi Ágoston (róm. kat., 1851 – Miskolc, 1915. okt. 16.) m. kir. honvédszázados. Anyja: Kobek Gizella (róm. kat.). Testvére: Nemessányi László sebész főorvos, a kassai Nemessányi-szanatórium tulajdonosa

Középiskola: 1878–1886: kassai premontrei főgimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1886.

Rozlozsnik Pál

geológus, paleontológus

MTA tagság: l. 1927. máj. 5.
(Bindt bányatelep, Szepespatak/Kis Hnilecz része, Szepes m.,
1880. december 24. – Budapest, 1940. augusztus 24.;
a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Apja: Rozlozsnik János (evang., Dobsina, Gömör m., 1855. jún. 26. –). Bányatisztviselő volt Bindt bányatelepen és a Gölnicbányához (Szepes m.) tartozó Máriahután.

Apai nagyapja: Rozlozsnik János (evang.). Régi dobsinai bányászcsaládból származott.

Apai nagyanyja: Burger Zsuzsanna (evang.). Törzsökös dobsinai családból.

Anyja: Lipták Julia (evang., – 1940-ben még élt). Valószínűleg dobsinai eredetű.

Vallása: evang.

Felesége: Heutschy Zelma (evang., 1895 – Bp., 1948. jan. 27.). Házasságkötés: 1936. Rozlozsnik Pál unokaöccsének, ifj. Rakusz Gyula (1896–1932) geológusnak az özvegyét vette feleségül.

Középiskola: 1891–1899: iglói evang. főgimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1899.

Scherffel Aladár

algológus, mikrobiológus

MTA tagság: l. 1927. máj. 2.
(Igló, Szepes m., 1865. február 18. – Tihany, Zala m.,
1939. június 1; a tihanyi köztemetőben nyugszik.)

Apja: Scherffel Tivadar (evang., Felka, Szepes m., 1825. szept. 4. – Igló, 1892. okt. 4.). Orvos. Tanult a miskolci ref. gimnáziumban, majd 1842 és 1845 között az eperjesi evang. kollégium felsőfokú tagozatán bölcsészetet és jogot hallgatott. Az orvosi diplomát a pesti tudományegyetemen szerezte, s 1851-ben a bécsi egyetemnek is rendkívüli hallgatója volt. Iglón működött mint orvos doktor. 1868-ban természettudományi gyűjteményét az iglói evangélikus gimnáziumnak adományozta.

Apai nagyapja: Scherffel János (evang., Felka, 1805. szept. 5. – Igló, 1874. júl. 28.). 1826-ig felkai polgár és órásmester/Uhrenmacher Meister, 1826-tól az iglói

evang. iskola elemi osztálytanítója, 1868-tól az önálló elemi iskola igazgatója. Egyben ő volt az iglói evang. egyház orgonistája is.
Apai nagyanyja: Saniter/Szanniter Anna Susanna (evang.)
Apai dédapa I.: Scherffel János (evang.). Felkai polgár, órásmester.
Apai dédanya I.: Frank Mária (evang., Mateoc/Matzdorf, Szepes m., 1785. júl. 12. –). Kézműves polgár családból származott.
Anyja: Topscher Amália Zsuzsanna (evang., Kotterbach [1899-től Ötösbánya], Szepes m., 1828. febr. 15. – Igló, 1912). Házasságkötés: Igló, 1852. febr. 19.
Anyai nagyapja: Topscher György (evang.) 1828-ban Kotterbachban felügyelő/Schafferus, 1838-ban bányabirtokos/Urburarius, 1845 után bányapolgár, iglói polgár
Anyai nagyanyja: Schloncz Zsuzsanna (evang., Igló, 1803 k. –).
Anyai dédapa II.: Schloncz Márton (evang.) Iglói *cothurnarius magister*/csizmadia mester.
Vallása: evang.
Felesége: Bartsch Karolin (Igló –)
Középiskola: 1875–1883: iglói evang.főgimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1883.

Schneller István

pedagógus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1913. ápr. 24.
(Kőszeg, Vas m., 1847. augusztus 3. – Budapest, 1939. január 24.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Apja: Schneller Vilmos (evang., Kőszeg, 1821 – Kőszeg, 1893. febr. 26.). Kőszegi evangélikus lelkész, egyházi író. Középiskoláit Kőszegen, a római katolikus (bencés) nagygimnáziumban, illetve részben a magyar nyelv megtanulása céljából a pápai református kollégiumban végezte. A teológiát két évig a soproni evangélikus líceumban, majd szintén két évig a hallei egyetemen hallgatta. 1842-ben Kőszegen apja utódául lelkésszé választották s haláláig itt szolgált. 1893-ban megkapta a Ferenc József-rend lovagkeresztjét. Már magyar szellemű német lelkész volt, aki Kőszegen is legtöbbször magyarul prédikált. (Gyászjelentése magyar és német nyelvű.)
Apai nagyapja: Schneller János Lajos (evang., Sopron, Sopron m., 1772. ápr. 8. – Kőszeg, 1841. dec. 5.). Kőszegi evangélikus lelkész (1809–1841). Középiskoláit a soproni evangélikus líceumban, a teológiát a jénai egyetemen végezte (1794–1797). 1798-ban Bécsben hitoktatói állásra választották meg, majd az ausztriai Welsben(1802–1807), később a Vas megyei Pinkafőn (1807–1810)

volt lelkész. Végül 1810-től 1841-ig a kőszegi gyülekezet senior lelkésze lett. 1828–1830-ban a felső-vasi esperesi tisztet is betöltötte.

Apai nagyanyja: Artner Erzsébet Klára (evang., Sopron, 1775 k. – 1841-ben még élt). A család a 16. század elejétől megszakítatlanul jelentős szerepet játszott Sopron életében. Férfitagjai befolyásos és jómódú polgárok voltak, tanult emberek, ügyvédek, a városi belső tanács tagjai, *vormund*ok/szószólók, gyakran városbírák, polgármesterek. Artner Erzsébet is jómódban nőtt fel.

Apai dédapa I.: Schneller Egyed Lajos (evang., Sopron –). Jómódú soproni bábsütő, 1765-ben tette le a polgáresküt.

Apai dédanya I.: Ritter Klára Katalin (evang., Sopron –). Házasságkötés: 1771. ápr. 16. (Második feleség volt.)

Apai dédanya I. apja: Ritter János György (evang., Sopron –). Szabómester, soproni polgár.

Apai dédapa II.: Artner Károly Erhard (evang.). Ügyvéd, 1763-tól soproni polgár, a belső tanács tagja, *vormund*/szószóló.

Apai dédanya II.: Trogmayer Mária Laura (evang.). Házasságkötés: 1762. okt. 5.

Apai dédapa I. apja: Schneller Keresztély (evang., Sopron –). Kereskedő. 1712-ben lépett a soproni polgárok sorába.

Apai dédapa I. anyja: … Zsuzsanna (evang.). Lancziger János polgár és mészáros özvegye volt. Házasságkötés: 1713. máj. 15.

Apai dédapa I. nagyszülei: Schneller Mihály (evang. – Sopron, 1685. ápr. 17.). Magyar kalapos volt, aki 1680-ban nyert soproni polgárjogot. 1679. febr. 13-án kötött házasságot Engelmair Erzsébettel (evang. – 1720. márc. 2.), Engelmair Mátyásnak, Bazin szabad királyi város belső tanácsosának és Pamlechner Erzsébetnek a leányával.

Anyja: Boór Zsuzsanna (evang., Sopron, 1824 – Sopron, 1864. nov. 5.) [Gyászjelentése magyar nyelvű.] Testvérének, Boór I. Sámuel Károlynak az unokája, Moór Gyula (1888–1950), az MTA tagja volt.

Anyai nagyapja: Boór János Sámuel (evang., Sopron, 1797 – Sopron, 1871. dec. 15.). 1817-ben tett soproni polgáresküt. Földműves volt, majd később jómódú kelmefestő lett. 1835-től a városi külső tanács tagja, s 1848-ban is az maradt. (Gyászjelentése német nyelvű.)

Anyai nagyanyja: ….Marie (evang., – 1871-ben még élt).

Anyai dédapa I.: Boór Izsák (evang.). Kelmefestő volt, vándorlása során Augsburgban is dolgozott. 1783-ban nyert polgárjogot Sopronban. 1797-től 1835-ig a városi külső tanács tagja.

Anyai dédanya I.: … Erzsébet (evang.)

Anyai dédapa I. apja: Poór Ábrahám (evang.). Sütőmester volt Brassóban.

Vallása: evang.

Felesége: Boór Melanie (evang. – 1939-ben még élt), aki az unokatestvére volt. Házasságkötés: 1877. Apja: Boór Gyula Ágost, anyja: Boór Karolina.

Gyermeke(i): Schneller Károly (evang., Pozsony, 1893. júl. 12. – Szeged, 1953. dec. 12.). Statisztikus, kolozsvári és szegedi egyetemi tanár.

Középiskola: 1858–1859, 1860–1832: kőszegi róm. kat. (bencés) algimn., I. III. IV. oszt; 1859–1860: modori evang. algimn., II. oszt.; 1862–1866: soproni evang. líceum, V–VIII. oszt.

Schréter Zoltán

geológus

MTA tagság: l. 1938. máj. 6., tanácskozó 1949. okt. 31., l. tagsága visszaállítva 1989. máj. 9.
(Dombóvár, Tolna m., 1882. október 21. – Budapest, 1970. január 14.; a rákospalotai köztemetőben nyugszik.)

Apja: Schréter Károly (evang., Lőcse, Szepes m., 1841. ápr. 26. – 1919. aug. 8.). 1861-ben végezte a selmecbányai erdészeti főiskolát. Uradalmi erdőfelügyelő, később hercegi erdőtanácsos, a Dombóvári Takarékpénztár Rt. alelnöke, a dombóvári és csikóstöttösi evang, egyház világi felügyelője.

Apai nagyapja: Schréter János Mihály (evang., Lőcse, 1804. szept. 26. –). Lőcsei polgár, szépfestőmester, *(Schön- und schwarzfärber meister)* fekete és színes posztó- és vászonfestéssel foglalkozott

Apai nagyanyja: Estel Mária Theresia (evang., Lőcse, 1813. dec. 12. –)

Apai dédapa I.: Schréter János (evang.). Kádármester Lőcsén.

Apai dédanya I.: Slavkovsky Anna

Apai dédapa II.: Estel Johan Georg (evang.). *Knopfstricker*/gombkötő/gombbehúzó/paszományos mester Lőcsén.

Apai dédanya II.: Schustackin Anna Maria

Anyja: Polyák Ernestine Paula (evang., Szepesremete, Szepes m., 1853. jan. 13. – Dombóvár, 1913. nov. 21.). Házasságkötés: 1875. A Vöröskereszt Egylet dombóvári fiókjának elnöke volt.

Anyai nagyapja: sámsoni Polyák Rudolf (evang., Szlovinka/Alsó-Szalonak, Szepes m., 1818. okt. 28. –) 1837-ben iratkozott be a selmecbányai bányászati és erdészeti akadémiára. Bányaigazgató volt (szlovinkai rézércbánya, gölnici sziderit- és vasbánya) és bányarészvényes Szepesremetén.

Anyai nagyanyja: iglói Szontágh Apollónia (evang., Igló, Szepes m., 1819. jan. 1. –)

Anyai dédapa I.: Polyák Jakab (evang.). Szlovinka/Alsó-Szalánk. A fémkohász Probstner Antal szlovinkai hutájának egyik vezetője.
Anyai dédanya I.: Ulbrich Erzsébet
Anyai dédapa II.: iglói Szontagh János Lajos (evang.). Kereskedő Iglón. A Szontághok Árpád-kori szepesi vendégszászok főleg bányászattal foglalkozó leszármazottai, a 17. században kapták címeres levelüket.
Anyai dédanya II.: Lingsch Johanna Wilhelmina
Vallása: evang.
Felesége: Süthő Sarolta (gör. kat., – Bp., 1950. márc. 20.). Házasságkötés: 1919. jan. 14. Szülei: Süthő István és Markovics Vilma (gör. kat., Pest, 1856 – 1942. dec. 29.)
Középiskola: 1893–1897: felsőlövői evang. gimn./alreál., I–IV. oszt.; 1897–1901: máramarosszigeti ref. főgimn., V–VIII. oszt., érettségi ugyanott: 1901.

Schulek Elemér

kémikus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1941. máj. 16., r. 1945. máj. 30.; Kémiai tudományok osztályának elnöke: 1951. dec. 15. – 1956. szept. 12.
(Késmárk, Szepes m., 1893. szeptember 3. – Budapest, 1964. október 14.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Apja: Schulek Béla Lajos (evang., Szepesolaszi, Szepes m., 1863. máj. 2. – Pozsony, 1932). Gyógyszerész. Középiskolai tanulmányok után a késmárki gyógyszertárban volt két-három évig gyógyszerészgyakornok. Ezután a budapesti egyetemen elvégezte a kétéves gyógyszerészi tanfolyamot. Majd Kunszentmiklóson bérelt egy gyógyszertárat s hatholdas birtokot is vásárolt. Több sikertelen kísérlet után 1903-ban a Trencsén megyei Poroszka községben kapott személyi jogú jogosítványt patikanyitásra. 1913-ban már Pozsonyban nyitott saját gyógyszertárat, amelyet 1932-es haláláig vezetett. Trianon után a Szlovenszkói Gyógyszerészegyesület vezetője volt.
Apai nagyapja: Schulek Lajos Tivadar (evang., Szepesolaszi, 1831. jún. 20. – Szepesolaszi, 1908. nov. 13.). Földbirtokos, 50 és 100 hold közötti birtoka volt.
Apai nagyanyja: Posewitz Julia (evang., Szepesolaszi, 1838. jún. 15. – Bp., 1918. febr. 23.). Házasságkötés: 1857. nov. 17.
Apai dédapa I.: Schulek Lajos (evang., Abos, Sáros m., 1805. júl. 25. – Szepesolaszi, 1831). Eperjesen tanult. Szepesolasziban volt jegyző és ügyvéd.
Apai dédanya I.: Stawniczky Told Zsuzsanna (evang.)

Apai dédapa I. apja: Schulek János (evang., Nagyfalu/Velicsna, Árva m., 1762. júl. 17. – Abos, 1816. júl. 17.). Evangélikus lelkész. Eperjesen tanult 1777 és 1786 között. Aboson szolgált 1793-tól haláláig.

Apai dédapa I. anyja: Saltzer Zsuzsanna (evang.)

Apai dédapa I. nagyapja: Schulek (alias Missul) János (evang., Nagyfalu – Nagyfalu, 1780. aug. 19.). *Sartor et murarius*/szabó és kőműves.

Apai dédapa II.: Posewitz Sámuel (evang., Szepesolaszi, Szepes m., 1800. szept. 1. – Igló, 1871. jan. 16.). Orvos. Bécsben végezte az orvosi egyetemet (1822–1826). A szepesi 16 város főorvosa volt (1830–1852). 1852-től 1865-ig az iglói evang. iskola felügyelője volt.

Apai dédapa II. szülei: Posewitz Jakab (evang.) szepesolaszi festő-iparos és Roxer Anna Mária.

Anyja: Schwarz Ilona Agelika (evang., Késmárk 1870. jún. 7. – Bp., 1942. dec. 16.). Házasságkötés: 1889. júl. 9. Elsősorban németül beszélt, de magyarul és szlovákul is tudott.

Anyai nagyapja: Schwarz János Jenő (evang., Késmárk, 1808. máj. 4. – meghalt 1882 és 1895 között). Orvos. Régi késmárki cipszer patrícius családból származott. Poprádon volt gyakorló orvos, majd Késmárk város főorvosa. Az evangélikus egyház felügyelője.

Anyai nagyanyja: Führer Zsuzsanna Ilona (evang., Késmárk, 1833. aug. 18. – Késmárk, 1899. jún. 22.). Házasságkötés: 1855. jún. 20.

Anyai dédapa I.: Schwarz János György (evang.). Késmárki gyógyszerész. A helyi evangélikus egyház felügyelője.

Anyai dédanya I.: Várady-Szakmáry Erzsébet (evang.)

Anyai dédapa II.: Führer János Dániel (evang.). Késmárki polgár, *Knopfstricker meister*/gombkötő mester.

Anyai dédanya II.: Roth Henriette (evang., Müllendorf/Szárazvám, Sopron m. –)

Vallása: evang.

Felesége: Bernát (Brand) Ilona (róm. kat., 1899 – Bp., 1988. febr. 29.). Okleveles fizika–kémia szakos tanárnő volt, de a házasság után nem sokkal felhagyott a tanítással. Házasságkötés: 1927. jún. 14.

Középiskola: 1903–1910: trencséni kir. katolikus főgimnázium, I–VII. oszt.; 1910–1911: késmárki evangélikus líceum, VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1911.

Soós Lajos

zoológus, muzeológus

MTA tagság: l. 1942. máj. 15., r. 1945. máj 30., tanácskozó 1949, okt. 31., r. tagsága visszaállítva 1989. máj. 9.
(Magyargencs, Vas m., 1879. február 6. – Budapest, 1972. augusztus 28.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Apja: Sós/Soós János (evang., Kemenesmihályfa, Vas m., 1851. jan. 23. – 1886. márc.). Csizmadia mester Magyargencsen.
Apai nagyapja: Sós János (evang.). Csizmadia Kemenesmihályfán.
Apai nagyanyja: Csirkovics Júlia (evang.)
Anyja: Németh Zsófia (evang., 1853. márc.8. –)
Anyai nagyapja: Németh József (evang.). Szabómester.
Anyai nagyanyja: Domján Anna (evang.). Földműves családból származott.
Vallása: evang.
Felesége: Árva Ilona Etelka (róm. kat., Bp., 1892. jan. 11. – Bp., 1978. nov. 10.). Házasságkötés: Bp., 1912. febr. 10. Apja: Árva János (róm. kat.). Józsefvárosi házmester. Anyja: Libermann Anna (róm. kat.).
Gyermeke: Soós Árpád (evang., 1912. szept. 20. – Bp., 1991. jún. 1.). Zoológus, malakológus, egyetemi magántanár, az Országos Természettudományi Múzeum Állattárának igazg. helyettese.
Középiskola: 1890–1898: soproni evangélikus líceum, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1898.

Surányi-Unger Tivadar (1920-ig unger)

közgazdász, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1935. máj. 16., kizárták 1948. ápr. 23., tagsága visszaállítva 1991. máj. 9.
(Budapest, 1898. február 4. – New York, USA, 1973. november 1.; a rákoskeresztúri Új köztemetőben nyugszik.)

Apja: Unger János (evang., Obernberg, Felső-Ausztria, 1848 – Bp., 1910). Fővárosi számtiszt. 1869-ben lépett a főváros szolgálatába. 1894-től I. osztályú adószámviteli számtiszt volt a főpolgármesteri hivatal számvevőségi osztályán. 1904-től a II. kerületi elöljáróságon dolgozott mint számtiszt.
Anyja: Neugebauer Emma (evang., Monasterzyska, Galícia, 1862 –)

Anyai nagyapja: Neugebauer Vincze (1893-ban még élt). Dohánygyári hivatalnok, pénzügyi tanácsos.
Anyai nagyanyja: Pranter Jozefin (róm. kat., 1824 – Bp., 1893. ápr. 13.)
Vallása: evang.
Felesége: báró Braun Nóra (Radafalva, 1898, Vas m., 1898 –). A műegyetemen férje tanítványa volt. Az első doktorált (1930) női közgazdászok egyike. Az Egyetemet és Főiskolát Végzett Magyar Nők Egyesülete szegedi csoportjának elnöke. Apja: báró Braun Rezső (evang.), iparvállalati tisztviselő. Anyja: br. Braun Rezsőné (1870 –), aki horvát anyanyelvű volt.
Gyermeke: Theodore Suranyi-Unger (Szeged, 1930. nov. 4. – Charlottesville, Virginia, USA, 2010) 1971–1983: kutató professzor, George Washington University.
Középiskola: 1908–1916: bp.-i I. ker. állami főgimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1916.

Telegdi-Roth Károly

(1910 körül kezdte használni az összetett családi nevet)
geológus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1931. máj. 15., tanácskozó, 1949. okt. 31., l. tagsága visszaállítva: 1989. máj. 9.
(Budapest, 1886. november 14. – Budapest, 1955. szeptember 28.; a Farkasréti temetőben nyugszik)

Nemesség: A címeres levelet II. Rákóczy Györgytől 1649. dec. 12-én Roth Mihály nyerte. Előnév: telegdi.
Apja: Telegdi Roth Lajos (evang., Brassó, Brassó m., 1841. szept. 10. – Bp., 1928. ápr. 16.). Geológus, a földtani térképezés szakértője. Bécsben érettségizett, a bányászati és kohászati akadémiát a szászországi Freibergben és Leobenben végezte. Morvaországi gyakorlat után Budapesten a pénzügyminisztérium bányászati számvevőségén volt bányászati számtiszt. 1870-től a M. Kir. Földtani Intézetben működött: osztálygeológus (1872), főgeológus (1883), főbányatanácsos (1894). A tatabányai barnaszéntelepek felfedezője. A hazai széntermelés fejlesztésében játszott szerepéért 1909-ben II. oszt. vaskoronarendet, 1927-ben m. kir. bányaügyi főtanácsosi címet kapott. 1901-től 1904-ig a Földtani Társulat elnöke.
Apai nagyapja: telegdi Roth György (evang., Brassó, 1807. szept. 13. – Bécs, 1867. ápr. 5.). Az erdélyi legfelsőbb bíróság bírája Bécsben, udv. tanácsos.
Apai nagyanyja: fehlenfeldi Vetter/Fetter Jozefin (evang.)
Apai dédapa I.: telegdi Roth János György (evang., Brassó, 1776. dec. 12. – Rothbach/Szászveresmart, Brassó m., 1823. jan. 6.). Evangélikus lelkész.

Apai dédapa I. apja: telegdi Roth Sámuel (evang., Brassó, 1739. ápr. 12. –). Gyáros és városi tanácsos volt Brassóban.
Apai dédanya I.: Draudt Sára brassói polgárleány
Anyja: Piller Márta (róm. kat., Ozora, Tolna m., 1855. ápr. 29. – Bp., 1896. aug. 17.). Házasságkötés: 1879.
Anyai nagyapja: Piller Nándor (róm. kat., Pécs, 1822. aug. 18. – meghalt 1896 előtt). Mérnök. Tanulmányait szülővárosában kezdte. 1838–1840-ben a pécsi püspöki joglíceumban végezte a bölcsészeti tanfolyamot is. 1840–1843-ig a bécsi műegyetem hallgatója, majd 1848-ban mérnöki oklevelet szerzett a pesti tudományegyetem bölcsészkarán működő *Institutum Geometricum*/Mérnöki Intézetben. Esterházy herceg tanácsosa, uradalmi mérnök volt Ozorán.
Anyai nagyanyja: Herzog Anna (róm. kat., 1827 – Kismarton, 1910. okt. 26.)
Anyai dédapa I.: Piller József (róm. kat.). Pécsi órásmester/*Uhrmacher*.
Anyai dédanya I.: Perger Anna (róm. kat.)
Vallása: evang.
Felesége: 1. gyulafehérvári Somoghy Erzsébet. Apja: gyulafehérvári Somoghy Lajos (– 1927) főerdőtanácsos, min. tanácsos. Anyja: Schmidt Anna (evang., 1872 – Bp., 1940. márc. 27.). 2. Vass Ilona.
Középiskola: 1896–1904: budapesti evang. főgimn., I–VIII. oszt., érettségi ugyanott: 1904.

Thienemann Tivadar

irodalomtörténész, germanista, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1923. máj. 11., tagsága megszűnt külföldre távozása miatt 1949-ben, visszaállítva 1989. máj. 9.
(Budapest, 1890. május 1. – West Roxbury, USA, 1985. március 29.)

Apja: Thienemann Henrik Ottó (evang., Neukirchen bei Borna, Németország, 1848. nov. 24. – Bp., 1908. júl. 15.). Hajógyári tisztviselő/kikötőigazgató/*Schiffbauleiter der Ersten k.k. priv. Donau-Dampfschiffahrts-Gesellschaft*/Dunagőzhajózási Társaság hajóépítészeti osztályának vezetője, Bp.-Óbuda. Az óbudai evangélikus egyházközség tiszteletbeli kurátora.
Apai nagyapja: Wilhelm Ferdinand Thienemann (evang., Kohren, Németország, 1803. máj. 22. – Neukirchen bei Borna, 1855. febr. 2.). 1825-től Rentersdorf, 1837-től haláláig Neukirchen evangélikus lelkésze.
Apai nagyanyja: Clara Maria Franziska von Keller auf Kitscher (evang. – 1877. júl. 5.)
Apai dédapa I.: Theodor Gotthold Thienemann (evang., Altenburg, Németország, 1754. szept. 29. – Rochlitz, Németország, 1827. febr. 2.). A jénai egyetemen

jogi tanulmányokat végzett, majd teológiát tanult. Több helyen tanított, 1788-tól Altenburgban, 1795-től pedig Kohrenben volt evangélikus lelkész. Végül 1817-től Rochlitzban lett esperes és szuperintendens.

Apai dédanya I.: Christina Friederica Concordia Crusius (evang., Flemmingen, Németország, 1777. okt. 20. – 1821. jún. 26.). Házasságkötés: Kohren, 1795. júl. 7.

Apai dédapa I. apja: Christian August Thienemann evangélikus lelkész Altenburgban (1747-1755), majd szuperintendens Orlamündében (1755-1780).

Apai dédanya I. apja: Centurius Ludwig Crusius, Kohren evangélikus lelkésze.

Anyja: Metelka Mária (róm.kat., Óbuda, 1861. jún. 12. – Bp., 1920. ápr. 8.)

Anyai nagyapja: Metelka Frigyes (róm. kat.). Lánya 1861-es anyakönyvi bejegyzésében: „*officialis in fab. nav.*/hajógyári tisztviselő". Óbudai polgár és háztulajdonos (Szentendrei út 70.)

Anyai nagyanyja: Schmidkunz Mária (róm. kat.)

Anyai dédapa II.: Schmiedkunz Lőrinc (róm. kat.). Óbudai Gőzhajózási társaság, hajógyári számtiszt.

Anyai dédanya II.: Pillarz Katalin (róm. kat.)

Testvére: Thienemann Mária (evang., 1884 – Bp. 1969. dec. 25.) asszonynevén: Herzog Pálné, akinek a sógorai Herzog Ferenc (róm. kat., Bp., 1879. febr. 13. – Bp., 1952. jan. 7.) orvos, egyetemi tanár, és Herzog József (Bp., 1880. okt. 26. – Bp., 1941. dec. 29.), az Országos Levéltár főigazgatója az MTA tagjai voltak.

Vallása: evang.

Felesége: Adorján Veronika (róm. kat., Aranyosmarót, Bars m., 1900. okt. 2. – USA, 1995. márc.). Apja: Adorján (1881-ig Weisz) Sándor (Debrecen, 1858. jan. 5. –) újságíró, műfordító, MÁV-főfelügyelő. Anyja: Lányi Gizella.

Középiskola: 1900–1908: bp.-i II. ker. állami főreáliskola, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1908.

Thirring Gusztáv

statisztikus, demográfus, geográfus

MTA tagság: l. 1902. máj. 9.; r. 1926. máj. 6.
(Sopron, Sopron m., 1861. december 25. – Budapest,
1941. március 31.; a soproni evangélikus temetőben nyugszik.)

Apja: Thirring Lajos (evang., Sopron, 1817. jan. 24. – Sopron, 1867. okt. 14.). Vaskereskedő/*Kauf- und Handelsmann*, üzlet, ház és raktár tulajdonosa Sopronban. 1840. április 15-én nyert polgárjogot, és 1845-ben vette át apjának vaskereskedését.

Nevelőapja 1871-től: Stadler Lajos (evang.)

Apai nagyapja: Thirring Mátyás (evang., Sopron, 1778. dec. 11. – Sopron, 1848. ápr. 22.). *Eisenhändler*/vaskereskedő, 2 üzlet, 2 ház és raktár tulajdonosa Sopronban.

Apai nagyanyja: Fleischhacker Teréz (evang., Sopron, 1784. ápr. 27. –). Házasságkötés: 1808. nov. 13.

Apai dédapa I.: Thirring Mátyás (evang., Sopron, 1739. aug. 13. – 1825. aug. 1.). *Eisenhändler*/vaskereskedő, üzlet, 2 ház, raktár tulajdonosa. 1771. szeptember 21-én szerezte meg a polgárjogot, és ugyanazon év végén nyitotta meg vaskereskedését. 1805 végén nyugalomba vonult.

Apai dédanya I.: Eckel Zsófia (evang., Sopron, 1753. ápr. 11. – Sopron, 1837. júl. 5.). Házasságkötés: 1778. jún. 27.

Apai dédapa II.: Fleischhacker János Nándor (evang., Sopron, 1728. nov. 13. –). Soproni mészárosmester. Nagyapja (szintén mészáros volt), evangélikus hitének üldözése miatt települt a Moson megyei Illmicről Sopronba.

Apai dédanya II.: Kern Mária Zsófia (evang., Sopron – Sopron, 1793. jún. 6.). Házasságkötés: 1777. aug. 26.

Apai dédapa I. apja: Thirring Mihály (evang., Sopron, 1693. jún. 22. – Sopron, 1751. ápr. 14.). Szabómester. Az ő apja, Mátyás (1647–1721) és nagyapja, a szászországi születésű Hans Georg Düringer szintén szabók voltak.

Apai dédapa I. anyja: Kleinrath Mária (evang., 1703. febr. 26. –)

Apai dédanya I. apja: Eckel Mátyás (evang.). Soproni kereskedő.

Apai dédanya I. anyja: Fleischhacker Mária Rozina (evang., Sopron, 1716. dec. 9. – Sopron, 1767. aug. 20.)

Anyja: Schwarz Lujza (evang., Eperjes, 1823. aug. 11. – 1892. szept. 14.)

Anyai nagyapja: Schwarz János Mihály (evang., Kőszeg, 1774. jún. 16. – Eperjes, 1858. febr. 21.). Evangélikus lelkész. Sopronban tanult, majd 1796-tól Wittenbergben, ahol 1798-ban *magister*i címet szerzett. Ez év őszétől fél évig még a jenai egyetemen is tanult. Hazatérve Sopronban nevelősködött, 1800 végén pedig eperjesi német evangélikus lelkész lett. 1829-től 1849-ig esperese volt a hat szabad kir. városi egyházmegyének. 1852-ben nyugalomba vonult. A jenai egyetem 1850-ben a teológia díszdoktorává avatta.

Anyai nagyanyja: Pauer Johanna Elisabeth (evang.)

Anyai dédapa I.: Schwarz Mátyás (evang.). Kőszegi polgár, posztósmester.

Vallása: evang.

Felesége: Waisbecker Irén (evang., Kőszeg, 1868 – Bp., 1957. febr. 28.) tanítónő, írónő, etnográfus. Házasságkötés: 1891. okt. 12. Apja: Waisbecker Antal (róm. kat., 1834 – Kőszeg, 1916. ápr. 4.). Vas vm. tb. főorvosa, járási orvos, a magyar botanikai szakirodalom érdemes munkása. Anyja: Szovják Emilia (evang., Tátraszéplak, Szepes m., 1839 – Kőszeg, 1914. szept. 12.).

Dédunokája: Somlyódy László (Kecskemét, 1943–) mérnök, tanszékvezető egyetemi tanár, az MTA tagja.

Középiskola: 1872–1880: soproni evangélikus líceum, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1880.

TOLNAI VILMOS (1895. NOV. 9-IG LEHR)

irodalomtörténész, középiskolai és egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1908. ápr. 30., r. tag 1934. máj. 11.
(Pozsony, 1870. július 24. – Sopron, 1937. július 29.;
a soproni evangélikus temetőben nyugszik)

Apja: Lehr Zsigmond (evang., Sárszentlőrinc, 1841. szept. 1. – Pozsony, 1871. szept. 3.). Evangélikus lelkész, középiskolai tanár. A gimnáziumot a sárszentlőrinci evangélikus kisgimnáziumban kezdte, majd a soproni evangélikus líceumban fejezte be, ahol a teológiát is végezte. 1861-től 1863-ig a hallei egyetemen bölcsészetet és teológiát hallgatott. 1864-ben Győrött lelkésznek választották. 1864–1865-ben a Smalborne angol birtokoscsaládnál volt nevelő Németkeresztúron. 1865-ben tanári képesítést szerzett, s meghívták a pozsonyi evangélikus líceumba, ahol bölcsészetet, történelmet, magyar nyelv és irodalmat tanított. Lőrinczi Zsigmond néven író, műfordító, francia, angol és olasz nyelvből fordított. Testvére(i): Lehr Albert (Sárszentlőrinc, 1844. ápr. 25. – Bp., 1924. jún. 9.) nyelvész, műfordító, középiskolai tanár, az MTA tagja volt. Lehr Berta (evang., Sárszentlőrinc, 1851 – Bp., 1931. jan. 8.) férje Gombocz Miklós (1844–1922) soproni evang. gimnáziumi igazgató volt, s az ő gyermekeik, Gombocz Endre (1882–1956) botanikus és Gombocz Zoltán (1877–1935) nyelvész, az MTA tagjai voltak.

Apai nagyapja: Lehr András (evang., Gyönk, Tolna m., 1807. dec. 31. – Sopron, 1873. szept. 3.). Valószínűleg a soproni evangélikus líceumban tanult. 1831-től tanár volt a sárszentlőrinci evang. kisgimnáziumban (1831-ben Petőfit is tanította). 1853-ban meghívták a soproni evangélikus líceum főgimnáziuma tanárának. Haláláig itt tanított.

Apai nagyanyja: Schleining Mária (evang., Izmény, Tolna m., 1815. máj. 1. –). Házasságkötés: Gyönk: 1833. Testvére a tolnai evang. egyházmegye esperese, Schleining Károly volt.

Apai dédapa I.: Lehr András (evang., Kistormás, Tolna m., 1783. máj. 1. – Borosjenő, Arad m., 1845. júl. 25.). Apjával együtt költöztek Kistormásról Gyönkre, ahol vaskereskedést nyitottak. (Vízépítő mérnökként dolgozó Lajos fiánál érte a halál.)

Apai dédanya I.: Lágler Mária Erzsébet (evang., Kistormás, 1784 k. –). Házasságkötés: Gyönk: 1805. febr. 12.

Apai dédapa II.: Schleining János (evang.). Hites jegyző/falusi nótárius Izményben.

Apai dédanya II.: Schmirmund Katalin (evang.). Házasságkötés: Izmény, 1814. máj. 19.

Apai dédapa I. apja: Lehr János Lajos (evang., Kistormás, 1743. márc. 17. –). *Kauf- und Handelsmann,* András fiával költözött Kistormásról Gyönkre, ahol vaskereskedést nyitottak.

Apai dédapa I. anyja: Gerhard Katalin Borbála (evang., Kistormás –). Házasságkötés: 1764. máj. 10. Egy iparosmester lánya volt.

Apai dédapa I. nagyapja: Löhr János Bálint (evang.). 1724-ben települt le a németországi Wiesbadenből a Tolna megyei Kistormáson. Családja egyike volt az Apponyi György gróf által a török után pusztán maradt faluba telepített 90 német családnak.

Apai dédanya I. apja: Lágler György (evang., Németzsidány, Sopron m., 1755. ápr. 18. –). Sopronban, Pozsonyban és Wittenbergben (1781–1783) tanult. Evangélikus lelkész volt Kistormáson (1783–1803).

Apai dédanya I. anyja: Kiss Katalin (evang.), muhai Kiss Péter györkönyi evangélikus lelkész leánya.

Apai dédapa II. apja: Schleining Henrik (evang.). Gyönk, Tolna m.

Apai dédapa II. anyja: Bragin Erzsébet (evang.)

Apai dédanya II. apja: Schmirmund János (evang.). Evangélikus iskolatanító a Baranya megyei Kaposszekcsőn.

Apai dédanya II. anyja: Schwindin Katalin (evang.)

Anyja: von Maier Friderika (evang., Bécs, 1851 – Arad, 1884). Házasságkötés: 1868. 1871-ben özvegyen maradva Modorban (Pozsony m.) Fröbel Frigyes rendszerű óvodát, gyermekkertet nyitott. 1880-ban Aradon alapított hasonló intézményt.

Anyai nagyapja: Carl von Maier (evang.). Bécsi kereskedő.

Anyai nagyanyja: Friderika Roscher (evang.)

Vallása: evang.

Felesége: Fürst Kornélia (evang., Kukmér, Vas m. –). Házasságkötés: Pozsony, 1895. Apja: Fürst János (evang., Máriafalva, Vas m., 1841. nov. 18. – Pozsony, 1905. febr.). Evangélikus lelkész a Vas megyei Kukméren (1866–1878), majd Pozsonyban (1878–1905) alesperes. Anyja: Schützel Lujza (evang.)

Középiskola: 1880–1888: aradi kir. kat. főgimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1888.

Tomcsányi Móric

jogász, egyetemi tanár

MTA tagság: l.: 1928. máj. 18.; r.: 1943. máj. 14.; tanácskozó: 1949. okt. 31.; r. tagsága visszaállítva: 1989. máj. 9.
(Temesvár, Temes m., 1878. március 21. – Budapest, 1951. június 12.); a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Nemesség: A Tomka családdal közös őstől származó Turóc megyei törzsökös família, akik először IV. Béla királytól kaptak birtokadományt, majd 1467-ben Mátyás királytól. A 15. század végétől a leszármazás megszakítatlanul igazolható. (A Tomka családtól a 16. század első harmadában váltak el.) Előnevük: tomcsányi.

Apja: Tomcsányi Móric/Mór (evang., Tomcsány, Turóc m., 1830. júl. 25. – Bp., 1913. máj. 19.). Jogász, ítélőtáblai bíró. A lőcsei evang. gimnáziumban és a pozsonyi evang. líceumban tanult, majd joghallgató lett. A szabadságharc idején az 1. huszárezred számvevő hadnagya volt. Később befejezte jogi tanulmányait. 1861-ben Turóc megye törvényszéki tanácsosa, telekkönyvi főnöke volt. A kiegyezés után Turóc megye másodalispánjává választották. 1871-ben a turócszentmártoni kir. törvényszék elnöke lett. 1877-ben már a temesvári kir. törvényszék elnöke, 1880-tól budapesti kir. ítélőtáblai bíró, később mint ítélőtáblai tanácselnök ment nyugdíjba.

Apai nagyapja: Tomcsányi Vilmos (evang., Kisselmec/Sztiavnicska, Liptó m., 1807. jan. 12. – Tomcsány, 1894. jún. 23.). Közbirtokos, járási szolgabíró Turóc vm. szentmártoni járásában. A pozsonyi evang. líceumban tanult (1822–1823).

Apai nagyanyja: kisszoczói és folkusfalvi Szenessy Karola/Lotti (evang., Trebosztó/Kistorboszló, Turóc m., 1805. nov. 20. –)

Apai dédapa I.: Tomcsányi László (evang., 1769. febr. 26. – 1852)

Apai dédapa I. apja: Tomcsányi Zsigmond (evang., 1730–1829)

Apai dédapa I. anyja: Lacsny Éva (evang.). Turóc megyei nemes családból származott, folkusfalvi előnévvel.

Apai dédanya I.: sonnenfeldi Fierer/Führer Erzsébet

Apai dédapa II.: Szenessy Gábor (evang., 1769. júl. 2. – 1829. aug. 20.). Régi Turóc megyei család, nemességük megerősítése 1717-ben.

Apai dédapa II. apja: Szenessy Imre (evang.)

Apai dédapa II. anyja: Justh Klára (evang.) 15. századi eredetű turóci nemes családból származott, neczpáli előnévvel.

Apai dédanya II.: turóczdivéki és nagypalugyai Platthy Zsuzsanna (evang., Nagypalugya, Liptó m., 1776. aug. 19. –). 15. századi eredetű Liptó megyei nemes család.

Anyja: nagycsepcsényi és muthnai Vladár Mária (evang., 1851 – Bp., 1922. márc. 22.). Házasságkötés: 1871. (Második feleség volt.)

Anyai nagyapja: Vladár Pál (evang., 1812 – Nagycsepcsény, 1883. máj. 30.). Nagycsepcsényi nemesi birtokos. Turóc megyei, Árpád-kori birtokadományos nemes család.
Anyai nagyanya: Ruttkay Paulina (evang., Lestin, Árva m., 1828. jan. 6. – Nagycsepcsény, 1907. okt. 1.). Házasságkötés: 1850.
Anyai dédapa I.: Vladár Jónás (evang.)
Anyai dédanya I.: Ruttkay Johanna (evang.)
Anyai dédapa II.: alsó- és felsőruttkai Ruttkay Boldizsár (evang. – 1844). Turóc vm. szentmártoni járásának főszolgabírája (1842), Turóc megyei, Árpád-kori birtokadományos nemes család.
Anyai dédanya II.: domanoveci és lestinei Zmeskall Emilia (evang.) – Sziléziából származó, Árva megyei nemes család.
Testvére: Tomcsányi Vilmos Pál (evang., 1880–1959). Jogász, c. nyilvános rendkívüli egyetemi tanár, igazságügyminiszter, felsőházi tag, a bp.-i evangélikus egyház és a bp.-i evangélikus egyházmegye felügyelője, akinek a fia, Tomcsányi Pál (1924–) Széchenyi-díjas agrármérnök, az MTA tagja.
Vallása: evang.
Felesége: királyfalvi Gerhardt Margit (evang., 1879. jan. 23. – Bp., 1944. okt. 31.). Szülei: Gerhardt Gusztáv (evang., 1848 – Bp., 1910. jún. 23.) a kassa-oderbergi és a győr-sopron-ebenfurti vasúttársaság igazgatóságának elnöke és thuriki és komjatnai Thuránszky Berta (evang., 1856 – Bp., 1925. jan. 21.) – Zólyom, illetve Liptó megyei eredetű nemes családok.
Középiskola: 1888–1896: bp.-i evangélikus főgimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1896.

Váczy Péter

történész, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1940. ápr. 26., tanácskozó 1949. okt. 31., l. tagsága visszaállítva 1989. máj. 9., r. 1990. máj. 21.
(Ruttka, Turóc m., 1904. március 14. – Budapest, 1994. szeptember 28.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Nemesség: A család III. Ferdinánd királytól 1642-ben kapott címeres levelet és birtokot. Előnév: mark-chemernyei. (A birtokot a Rákóczi-szabadságharc után elkobozták).
Apja: Váczy Gedeon (evang., Eperjes, Sáros m., 1866. dec. 24. – meghalt 1922 előtt). Vasúti mérnök. 1886-ban érettségizett az eperjesi evangélikus főgimnáziumban.

1893-ban szerzett mérnöki oklevelet a budapesti műegyetemen. 1904-ben a cs. kir. szab. A Kassa–Oderbergi Vasút ruttkai osztálymérnökségén mérnök, osztályvezető. 1918-ban ugyanennél a vasútvállalatnál a Kassai üzletvezetőség pályafenntartási osztályának vezetője főfelügyelői rangban. 1916-ban megkapta a Ferencz József-rend lovagkeresztjét a katonai érdemkereszt szalagján.

Apai nagyapja: Váczy Péter (evang., Dukafalva, Sáros m., 1823. szept. 1. –). Földbirtokos/*possessor* a Sáros megyei Sároskőszegen. Az eperjesi evangélikus kollégiumban végezte a gimnáziumot és 1842-től 1844-ig a bölcseleti tagozatot. Özvegyének 1897-ben 312 kat. holdja volt.

Apai nagyanyja: nemes Bényey Jusztina (róm. kat., Eperjes, 1836. jún. 23. –)

Apai dédapa I.: Váczy Sándor (evang., Dukafalva, 1790 k. –). A rozsnyói evangélikus gimnáziumban tanult. 1820-tól Dukafalván, 1826-tól a szintén Sáros megyei Aboson volt tanító/*ludi rector*/orgonista (még 1844-ben is).

Apai dédanya I.: Szilágyi Erzsébet (ref.)

Apai dédapa II.: Bényey Antal (evang.). Kőműves mester/*murarius magister*, eperjesi *cívis*.

Apai dédanya II.: Fábri/Fábry Mária (róm. kat.)

Anyja: Fleischer Mária (róm. kat., korábban izr., Bp., 1871. aug. 29. –). Három kiskorú testvérével egyszerre keresztelték meg 1887. júl. 18-án Iglón. A keresztapa, Dessewffy Ferenc a Kassa–Eperjes vasútvonal mérnöke volt.

Anyai nagyapja: Fleischer Márk (róm. kat., korábban izr., gyermekei megkeresztelkedését tartalmazó anyakönyv jegyzetében az szerepel, hogy három hónappal korábban, 1887. ápr. 27-én feleségével együtt Bécsben megkeresztelkedtek). 1873-ban a Kassa-Oderbergi Vasút mérnöke Teschenben, 1876-ban már ugyanennél a vasúttársaságnál Eperjesen főmérnök.

Vallása: evang.

Feleségei: 1. 1932-től Johannes Kragh (evang., Bisserup, Dánia, 1870. máj. 9. – Gent, Belgium, 1946. jan. 11.) dán festőművész lánya (evang.); 2. Hornyánszky Antónia (– 2012. jan. 22.). Házasságkötés: 1934.

Középiskola: 1914–1922: kassai áll. főreálisk., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1923. jún. 12.

Vitális István

geológus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1920. máj. .5., r. 1945. máj. 30.
(Pusztaszenttornya, Orosháza pusztája, Békés m., 1871. március 14. – Budapest, 1947. november. 9.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Apja: Vitális István (evang., Szarvas, Békés m., 1836. jún. 18. –). Molnár és ács (faragómolnár). Szarvason ácsműhelye, Pusztaszenttornyán malma volt. 1865-ben, mint katona, ezrede engedélyével házasodott.

Apai nagyapja: Vitális Pál (evang., Szarvas, 1802. márc. 4. –). *Opificis pellio magister*/szűcsmester Szarvason.

Apai nagyanyja: Rohoska Zsuzsanna (evang., Szarvas, 1815. júl. 26. –). Házasságkötés: Szarvas, 1834. jan. 27.

Apai dédapa I.: Vitális Sámuel (evang.). Szarvas.

Apai dédanya I.: Janetsko Zsuzsanna (evang.). Szarvas.

Apai dédapa II.: Rohoska Mihály (evang.). Szarvas.

Apai dédanya II.: Pojbelszki Mária (evang.). Szarvas.

Anyja: Tóth Zsuzsanna (evang., Szarvas, 1836. febr. 10. –). Házasságkötés: Szarvas, 1865. febr. 12.

Anyai nagyapja: Tóth Pál (evang., Szarvas, 1797. okt. 20. –)

Anyai nagyanya: Melián/Melján Anna (evang., Szarvas, 1798. febr. 15. –). Házasságkötés: Szarvas, 1820. jan. 1.

Anyai dédapa I.: Tóth János (evang.). Szarvas.

Anyai dédanya I.: Czesznak Erzsébet (evang.). Szarvas.

Anyai dédapa II.: Melián János (evang.). Szarvas.

Anyai dédanya II.: Skultéti Mária (evang.). Szarvas.

Vallása: evang.

Felesége: Chován Etelka (evang., Szarvas, 1875 k. –). Házasságkötés: 1896. júl. 29. Apja: Chován Kálmán (evang., Szarvas, 1852. jan. 18. – Bp., 1928. márc. 16.) zeneakadémiai tanár, zongoraművész.

Gyermeke: Vitális Sándor (evang., Selmecbánya, 1900. ápr. 13. – Budapest, 1976. jún. 21.). Geológus, Kossuth-díjas (1951) műegyetemi tanár (1952–1976), a föld- és ásványtani tudományok doktora (1954). 1952. dec. 3-án letartóztatták, koncepciós perben elítélték, 1954-ben rehabilitálták.

Középiskola: 1882–1890: szarvasi evangélikus főgimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1890.

VLADÁR GÁBOR

jogász, minisztériumi tisztviselő, igazságügyminiszter

MTA tagság: l. 1937. ápr. 29., tanácskozó 1949. okt. 31., l. tagsága visszaállítva 1989. máj. 9.
(Bia, Pest m., 1881. október 14. – Budapest, 1972. július 19.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Nemesség: Turóc megyei birtokadományos család, amelynek különböző ágai szétszóródtak a szomszédos megyékben. A Nagycsepcsényben maradó ágak az 1263-ban IV. Béla királytól kapott, közben sokfelé osztódott birtokot művelték a 20. századig. Előnév: nagycsepcsényi és muthnai.

Apja: nagycsepcsényi és muthnai Vladár Lajos (evang., Nagycsepcsény, Turóc m., 1834. dec. 20. – Bia, 1920). Gazdatiszt. Az osgyáni evangélikus algimnáziumban és a pozsonyi evangélikus líceumban tanult, s elvégezte a magyaróvári gazdasági akadémiát. Gazdasági adjunktus lett Sándor Móric grófnál Bián. Az uradalom különböző pusztáin alkalmazták. Először Herceghalmán, majd a Komárom megyei Gyermely község határában levő pusztagyarmati gazdaság intézője lett. Végül 40 évig Bián dolgozott a már Metternich-Sándor Paulina hercegné tulajdonában lévő uradalomban, ahonnan 1910-ben, összesen 55 évi szolgálat után vonult nyugalomba.

Apai nagyapja: Vladár Lajos (evang., Nagycsepcsény, 1795. márc. 19. – Pusztagyarmat/Gyermely, Komárom m., 1871. nov. 26.) nagycsepcsényi nemesi közbirtokos *(Spectabilis Dominus)*. Az 1263-as eredeti királyi adomány nem egészen 100 kat. holdas részén gazdálkodott. Iskolázott ember volt, latinul és szlovákul levelezett. (Féltestvére, Paraszkay Lőrinc *septemvir*/hétszemélynök volt a pozsonyi királyi táblán.)

Apai nagyanyja: udvardi és kosutti Kossuth Terézia (evang., Zaturcsa, Turóc m., 1800. febr. 15. – Nagycsepcsény, 1852. febr. 25.)

Apai dédapa I.: Vladár Mátyás (evang.). Osgyáni lakos, *provisor*, iskolázott nemesi közbirtokos.

Apai dédanya I.: Csepcsányi Borbála (evang.). Az ő első házasságából származó fia, Paraszkay Lőrinc volt *septemvir* Pozsonyban.

Apai dédapa II.: Kossuth István (evang., Necpál, Turóc m., 1756. szept. 8. –). Zaturcsa, 13. századi birtokadományos eredetű Turóc megyei család nemesi közbirtokos ágából.

Apai dédanya II.: Zathureczky Zsuzsanna (evang.). Nemesi közbirtokos família, Árpád-kori eredetű Turóc megyei birtokadományos család leágazásából. 1561-ben kaptak címeres nemeslevelet.

Anyja: Emperl Anna (róm. kat., Özdöge, Nyitra m., 1847. máj. 19. – Bia, 1934. nov. 19.). Házasságkötés: 1868. jún. 14. Autodidakta módon szerzett műveltséget.

Anyai nagyapja: Emperl József (róm. kat., Virava, Zemplén m., 1808 – Bia, 1889. jún. 17.). Uradalmi intéző. Pozsonyban tanult, majd Nyitra megyében Károlyi Alajos uradalmában volt segédtiszt Tótmegyeren, Özdögén. Rövid ideig a Forgách grófok gimesi birtokán működött, de innen elbocsátották a Kiss Ernő honvédtábornok törzskarával való együttműködés miatt. Végül Sándor Móric gróf bajna-biai birtokán lett gazdasági intéző. (Az uradalom különböző pusztáin szolgált, utoljára Somodor pusztán.)

Anyai nagyanyja: Conlegner Mária (róm. kat., Érsekújvár, 1823. aug. 23. – Néver, Bars m., 1852). Házasságkötés: 1847. szept. 23. Testvére: Conlegner Károly (róm. kat., Érsekújvár, 1812. okt. 18. – Néver, 1892. dec. 21.) műegyetemi tanár, közgazdász.

Az anya nevelőanyja (az anyai nagyapa 2. felesége): Vidray Ottilia (–1891). Házasságkötés: 1853.

Anyai dédapa I.: Emperl János (róm. kat., – Virava, 1831). Birtokos és sótárnoki hivatalnok.

Anyai dédanya I.: Ewrvös Klára (róm. kat. – Virava, 1831)

Anyai dédapa II.: Conlegner Nándor (róm. kat., meghalt 1869 előtt). Jómódú *Questor*/kereskedő, városi tanácsos Érsekújváron, 300-400 kat. hold birtoka is volt a Nyitra megyei Néveren.

Anyai dédanya II.: Asscher Anna (róm. kat., 1793 – Érsekújvár, 1869. máj. 9.)

Vallása: evang.

Felesége: fáji Fáy Berta Mária Anna (ref., Bp., 1887. febr. 10. – Bp., 1976. júl. 22.). Házasságkötés: Bp., Ferencváros, 1911. júl. 22. Apja: Fáy Dezső Albert (róm. kat., Gesztely, 1857. okt. 20. – Bp., 1928. máj. 11.) tanszerkereskedő, majd divatkereskedő Bp.-en, anyja: gombai Szabó Berta (ref., 1869 – Bp., 1951. febr. 20.).

Középiskola: 1890–1898: bp.-i evangélikus főgimnázium, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1898.

Wellmann Oszkár

állatorvos, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1936. máj. 14., r. 1941. máj. 16.
(Szászrégen, Maros-Torda m., 1876. október 8. – Budapest, 1943. május 4.; a Somogy megyei Jákón családi sírboltban nyugszik.)

Apja: Wellmann György (evang.) tímár, bőrműves, lószerszámkészítő iparos Szászrégenben, majd gyári szakmunkás Budapesten.

Anyja: Schuster Teréz

Anyai nagyapja: Schuster …, kisiparos.

Vallása: evang.

Felesége: Biró Ágnes (róm. kat., Csököly, Somogy m., 1888 – Bp., 1973. szept. 2.). Szülei: Biró Sándor (róm. kat.) jákói földbirtokos (1897-ben a Somogy megyei Jákón 669 kat. hold), a csökölyi homoktéglagyár tulajdonosa és Loeszl/Loessl Ilona (róm. kat., 1862 – Kaposvár, 1948. aug. 6.).

Gyermeke: Wellmann Imre (Bp., 1909. márc. 22. – Bp., 1994. aug. 5.). Történész, az MTA tagja volt.

Középiskola: 1886–1894: bp.-i VIII. ker. főreálisk., I–VII. oszt.; érettségi: bp.-i V. ker. m. kir. áll. főgimn. (Markó u.-i), 1899.

ZECHMEISTER LÁSZLÓ

vegyészmérnök, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1930. máj. 8., r. 1940. ápr. 26., tagsága megszűnt külföldre távozása miatt 1948. júl. 2., tagsága visszaállítva 1989. máj. 9.

(Győr, Győr m., 1889. május 14. – Pasadena, USA, 1972. február 28.; hamvait a Csendes-óceánba szórták)

Apja: Zechmeister Károly (evang., Győr, 1852. máj. 21. – Bp., 1910. jan. 28.). Ügyvéd, polgármester. A győri katolikus alreáliskolában kezdett tanulmányai után elvégezte a győri kir. jogakadémiát, s ügyvédi vizsgát tett. Tízéves ügyvédi praktizálás után 1880-ban Győr törvényhatósági jogú város szolgálatába lépett. Tanácsos, árvaszéki előadó lett. 1883-ban rendőrkapitánnyá, majd hatékony működés után 1888-ban polgármesterré választották. Sikeres városépítő, ipartelepítő, gazdaságélénkítő, modernizációs programot hajtott végre. Betegsége miatt 1906-ban nyugdíjazását kérte. M. kir. tanácsos, a Győri Első Takarékpénztár igazgatósági tagja volt.

Apai nagyapja: Zechmeister Károly (evang., Győr, 1815. jún. 9. – Győr, 1896. aug. 29.). Győri iparos polgár. Hat segéddel dolgozó bábsütő/mézeskalácsos, háztulajdonos (hatszobás lakás, két üzlethelyiséggel). 1892-ben 612 forint adóval városi virilista.

Apai nagyanyja: Németh Erzsébet (1896-ban még élt)

Apai dédapa I.: Zechmeister Pál (evang.). Győri polgár. A nemzedékek óta bábsütő ipart űző mézeskalácsos család a 18. század közepén került Mosonmagyaróvárról Győrbe, a Belvárosba.

Apai dédanya I.: Stinner Zsuzsanna (evang.)

Anyja: Mocsári (1881-ig Schlesinger) Irén (róm.kat., korábban izr., Győrsziget, Győr m., 1866 k. –). Házasságkötés: 1888.

Anyai nagyapja: Mocsári (1881-ig Schlesinger) Ernő (róm. kat., korábban izr., Győrsziget, 1832 k. –). Jómódú győri, majd budapesti polgár, bp.-i olajgyáros, az Első budapesti repcze- és gépolaj-gyár alapítója, később tőzsdeügynök, majd bútorkereskedő. Az 1860-as években a győri izraelita templomépítő bizottság és az 1868. évi zsidó autonómia kongresszust előkészítő győri választási bizottság tagja.

Anyai nagyanyja: Weidmann Ida (izr., Győrsziget, 1841 – Győrsziget, 1881. márc. 29.). Házasságkötés: 1862. Testvére: Weidmann Adolf (1836–1908) a győri izraelita hitközség iskolaszéki elnöke volt (1873–1905).

Anyai dédapa I.: Schlesinger Hermann (izr., 1795 – Győrsziget, 1880. jún. 2.). A győri likőr- és ecetszeszgyár alapító tulajdonosa (1850–), cognac-, szilvórium- és törkölypálinka-főzdét is működtetett. A győri izraelita hitközség képviselő-testületének tagja.

Vallása: evang.

Felesége: 1. Benes Camilla (róm. kat., Bp., 1892. szept. 27. – 1941. júl. 7.). Házasságkötés: 1923. Apja: Benes József (róm. kat., Győr, 1863 – Leányfalu, 1956. aug. 18.). Csehországi eredetű, Győrben vegyi gyára volt. Anyja: Szávoszt Emilia (róm. kat., 1868 – Bp., 1894. dec. 12.). 2. Elizabeth Sulzer (svájci származású). Házasságkötés: Pasadena, USA.

Középiskola: 1899–1907: győri áll. főreálisk., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1907.

Zimmermann Ágoston

állatorvos, egyetemi tanár

MTA tagság: l. tag, 1922. máj. 11., r. 1935. máj. 15., t. 1942. máj. 15., r. 1949. okt. 31.
(Mór, Fejér m., 1875. december 3. – Budapest, 1963. október 6.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Apja: Zimmermann Mihály (evang., Zurány/Zurndorf, Moson m., 1835. ápr. 30. – Bp., 1911). Állatorvos. 1854-ben iratkozott be a Bécsi Állatorvosi Tanintézetbe. 1856-ban kilépett, majd 1861-ben visszatért. 1862. dec. 18-án szerzett állatorvosi oklevelet. Katonai állatorvos lett. A X. magyar huszárezred állatorvosaként ezredével a Fejér megyei Móron állomásozva házasodott össze 1874 körül móri születésű feleségével. 1882-től Budapesten élt mint cs. kir. főállatorvos. 1899-től nyugdíjas.

Apai nagyapja: Zimmermann Mátyás (evang., Zurány, 1799 –). Fia születési anyakönyvében *colonus*ként/telkes jobbágyként szerepel, a bécsi egyetemi anyakönyvben mint *oeconom* van bejegyezve.

Apai nagyanyja: Zechmeister Katalin (evang., Zurány, 1805 –). Házasságkötés: Zurány, 1829. jún. 2.
Apai dédapa I.: Zimmermann Mátyás (evang.). A Zimmermann család a falu első gazdái közé tartozott, 80 pozsonyi mérős földdel (30 kat. hold), 7 kaszás réttel, erdővel, 6 ökörrel és 4 lóval.
Apai dédanya I.: Unger Éva (evang.)
Apai dédapa II.: Zechmeister Mátyás (evang., Zurány –). Az 1828-as összeírás szerint *colonus*/egész telkes jobbágy, 80 pozsonyi mérős földdel (30 kat. hold), 7 kaszás réttel, erdővel, 6 ökörrel és 4 lóval.
Apai dédanya II.: ifj. Unger Éva (evang.)
Anyja: Szatzker Terézia (róm.kat., Mór, 1846. jún. 15. –)
Anyai nagyapja: Szatzker György (róm. kat.). Lánya anyakönyvi bejegyzése szerint az uraság szolgája volt Móron. (Valószínűleg a gróf Lamberg család szolgája.)
Anyai nagyanyja: Steiner Terézia (róm. kat.)
Vallása: evang.
Felesége: Buschmann Franciska (róm. kat., Bp., 1881. febr. 27. – Bp., 1961. júl. 26.). Házasságkötés: 1910. jún. 19. Apja: Buschmann Ferenc könyvnyomdász, majd nyomdatulajdonos Bp.-en. Anyja: Wurcz Krisztina.
Középiskola: 1884–1892: budapesti evang. főgimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1892.

Zsilinszky Mihály

középiskolai tanár, történész, kultúrpolitikus

MTA tagság: l. 1878. jún. 14., r. 1899. máj. 5.
(Békéscsaba, Békés m., 1838. május 1. – Budapest, 1925. október 4.; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Apja: Zsilinszky Mihály (evang., Békéscsaba, 1817. szept. 28. – Békéscsaba, 1875. jan. 26.). Felvidéki szlovák eredetű békéscsabai parasztgazda többszáz holdas birtokkal. 1869 előtt többször volt községi bíró Békéscsabán. A békéscsabai evangélikus egyháznak több éven át gondnoka.
Apai nagyapja: Zsilinszky Mihály (evang., Békéscsaba, 1784. dec. 12. –). Békéscsaba.
Apai nagyanyja: Kvasz Judit (evang., Békéscsaba, 1787. júl. 8. –). Házasságkötés: Békéscsaba, 1804. nov. 20.
Apai dédapa I.: Zsilinszky György (evang.). Békéscsaba.
Apai dédanya I.: Rakonczay Katalin (evang.). Békéscsaba. Házasságkötés: Békéscsaba, 1778.

Apai dédapa II.: Kvasz György (evang.). Békéscsaba. Szülei Kvasz György és … Katalin.

Apai dédanya II.: Uhrin Zsófia (evang.) Békéscsaba. Házasságkötés: Békéscsaba, 1782. nov. 19. Szülei: Uhrin János és … Ilona.

Anyja: Patay Ilona (evang., Békéscsaba, 1813. szept. 8. – Békéscsaba, 1904. máj. 30.). Házasságkötés: Békéscsaba, 1834. nov. 11.

Anyai nagyapja: Patay Pál (evang.)

Anyai nagyanyja: Raffai Zsuzsanna (evang.). Házasságkötés 1807. nov. 24.

Anyai dédapa II.: Raffai Iván (evang.)

Vallása: evang.

Felesége: 1. Haán Karolina (evang., Békéscsaba, 1848 – Békéscsaba, 1874. szept. 12.). Házasságkötés: 1867. júl. 14. Apja: Haán Lajos (evang., Sámsonháza, Nógrád m., 1818. aug. 13. – Békéscsaba, 1891. aug. 12.) békéscsabai evangélikus lelkész, egyházi író, történész, az evangélikus egyház egyetemes főjegyzője, a Ferenc József-rend lovagja, az MTA tagja volt. Anyja: Wilim Amália (evang., Békéscsaba, 1828 – Békéscsaba, 1898. nov. 12.). 2. greifenbergi Reök Ilona (róm. kat., Békéscsaba, 1861 – Mezőtúr, 1948). Házasságkötés: Bp., 1883. Apja greifenbergi Reök István (evang., Mándok, Szabolcs m., 1816. aug. 4. – Békéscsaba, 1877. júl. 9.). Az eperjesi evangélikus kollégiumban és Berlinben tanult. Pesti ügyvéd lett, az Ellenzéki Kör jegyzője, s 1848-ban minisztériumi titkár volt. Békéscsabára költözve 1853-tól az Apponyi grófok ügyésze lett. 255 holdas bérelt birtokon gazdálkodott, s 1875-től m. kir. közjegyző volt. Nagy helyi és megyei közéleti aktivitást fejtett ki. (Munkácsy Mihály festő nagybátyja és nevelőapja volt.). Anyja: rozváczi Omaszta Mária (evang., korábban róm. kat., 1833 – Bp., 1906. febr. 14.).

Középiskola: 1850–1858: szarvasi evang. főgimnázium, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1858.

ZSIRAI MIKLÓS

nyelvész, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1932. máj. 6., r. 1945. máj. 30.,
ig. 1945. jún. 6. – 1946. júl. 24.
(Mihályi, Sopron m., 1892. október 10. – Budapest,
1955. szeptember 9.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Apja: Zsirai Miklós (evang., Mihályi, 1868. márc. 3. – Mihályi, 1904. okt. 3.). Földműves, kisbirtokos, jómódú gazdálkodó.

Apai nagyapja: Zsirai Zsigmond (evang., Mihályi, 1823. márc. 25. – meghalt 1891 előtt). Jómódú földművelő, kisbirtokos Mihályi községben.

Apai nagyanyja: Bognár Julianna (evang., Mihályi, 1828. máj. 22. –). Házasságkötés: Mihályi, 1846. nov. 17.

Apai dédapa I.: Sirai/Zsirai András (evang.). Polgárgazda Mihályiban. Az 1828-as összeírás szerint *colonus*/negyedtelkes jobbágy 23 pozsonyi mérőnyi földdel, négy ökörrel.

Apai dédanya I.: Kováts Katalin (evang.). Mihályi.

Apai dédapa II.: Bognár János (evang., Mihályi, 1767 k. –). Polgárgazda Mihályiban. Az 1828-as összeírás szerint *colonus*/negyedtelkes jobbágy 26 4/6 pozsonyi mérőnyi földdel, két ökörrel.

Apai dédanya II.: Bakos Julianna (evang.). Mihályi.

Anyja: Németh Lídia (evang., Kisfalud, Sopron m., 1873. jan. 26. – Mihályi, 1897. febr. 9.). Házasságkötés: Vadosfa: 1891. nov. 3. Jómódú földművelő család gyermeke volt. Házasságkötéskor a vadosfai artikuláris egyházközség anyakönyvében polgárgazdaként/földmívesként jegyezték be őket.

Anyai nagyapja: Németh László (evang., Kisfalud, 1840 –). Jómódú földműves Kisfaludon.

Anyai nagyanyja: Kovács Lídia (evang.). Gyóró, Sopron m. Házasságkötés: 1868. febr. 24.

Apa második felesége (nevelőanya): Előry Eszter (evang.)

Anyai dédapa I.: Németh László (evang.). Kisfalud.

Anyai dédanya I.: Ódor Katalin (evang.). Kisfalud.

Anyai dédapa II.: Kovács József (evang.). Gyóró.

Anyai dédanya II.: Bálint Katalin (evang.). Gyóró.

Vallása: evang.

Felesége: Rózsa Jolán (– Bp., 1977. febr. 14.)

Középiskola: 1904–1912: soproni evang. főgimn., I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1912.

UNITÁRIUSOK

Bartók Béla

zeneszerző, zenetudós, népzenekutató

MTA tagság: l. 1935. máj. 16., r. 1945. máj. 30.
(Nagyszentmiklós, Torontál m., 1881. március 25. – New York, 1945. szeptember 26.; Hamvait hazaszállították, és 1988. július 7. óta a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Nemesség: A család nemességére vonatkozó adatok bizonytalanok. Mindenesetre a 19. század első felében a család több tagja nemesi szokásjogokkal élt. A szuhafői előnevet a zeneszerző apja kreálta és használta először. Néhányszor Bartók Béla is élt az előnévvel és a „von" nemességjelzővel.

Apja: Bartók Béla (róm. kat., Újvár-Dávidháza, Torontál m., 1855. nov. 19. – Nagyszentmiklós, 1888. aug. 4.). A középiskolát Pesten a piaristáknál, illetve a budai reáliskolában végezte. 1873-tól 1875-ig a kolozsmonostori gazdasági tanintézet hallgatója volt, majd az 1875–1876-os tanévben állami ösztöndíjjal a magyaróvári m. kir. gazdasági akadémiát látogatta. 1876-tól az apja által vezetett nagyszentmiklósi gazdasági iskola segédtanára lett, majd apja halála után 1877-től az iskola igazgatója. Neki köszönhető az iskola új épületének felépítése, korszerű oktatási központtá alakítása. Cikkeket írt gazdasági szaklapokba. A nagyszentmiklósi Zene- és Dalegylet alapító tagja volt.

Apai nagyapja: Bartók János (róm. kat., Nagykikinda, 1816. nov. 24. – Nagyszentmiklós, 1877. jan. 21.). Középiskolát végezhetett, mert 1845-től 29 évesen a Hohenheimi Mezőgazdasági Főiskola hallgatója volt, ahová mint *Wirtschaftsbeamter*t jegyezték be. Ezt megelőzően a Torontál megyei Bánátkomlóson az egyik Nákó-féle uradalomban dolgozott. Németországi tanulmányai után a kincstári uradalomba került Újpécsre, majd Párdányba, mint kincstári intéző, *provisor*, *officialis*. 1848-ban Torontál vármegye közgyűlése megyei esküdtté választotta. A 1863-tól elvállalta az újraindult nagyszentmiklósi Földmíves-iskola igazgatóságát. Torontál megyei iskolaszéki tanácsos, több természettudományi és gazdasági egyesület tagja volt. Kiváló lótenyésztő hírében állt.

Apai nagyanyja: Ronkovits/Ronkovics Matild (róm. kat., Bánátkomlós, Torontál m., 1825 – Nagyszentmiklós, 1885. jan. 13.). Házasságkötés: Bánátkomlós, 1843. Bunyevác származású volt.

Apai dédapa I.: nemes Bartók János (róm. kat., Borsodszirák, Borsod m., 1785. jan. 12. – Nagybecskerek, Torontál m., 1876. máj. 19.). Nemesi felkelőként részt vett az 1809-es győri csatában. Később a Délvidéken vállalt hivatalt, 1816-tól

a Torontál megyei Magyarcsernye jegyzője/nótáriusa volt. Idős korában Nagybecskereken lakott. Szülei: Bartók Gergely (róm. kat., 1740 k. – Borsodszirák, 1825. júl. 21.) és Gondos Mária (róm. kat., 1753 k. – Borsodszirák, 1820. okt. 12.) 1771. febr. 3-án kötöttek házasságot.

Apai dédanya I.: Bozsovits Katalin (róm. kat., Szabadka, Bács-Bodrog m., 1792. dec. 1. – Magyarcsernye, Torontál m., 1851. nov. 1.). Házasságkötés: Magyarcsernye, 1821. jún. 3. Már korábban együtt élhettek, mert ez előtt született két, utólag törvényesített gyerekük, köztük Bartók Béla apai nagyapja is. Szülei: Bozsovits Péter és Bulyacsics Julianna szabadkai bunyevácok voltak.

Apai dédapa II.: Ronkovics Ferenc (róm. kat., Nagykikinda, 1799 – Bánátkomlós, 1878) bánátkomlósi bunyevác jegyző .

Apai dédanya II.: Avramovics Borbála (róm. kat., Nagyszentmikós, 1804. márc. 12. – Bánátkomlós, 1861)

Anyja: Voit Paula (róm. kat., Turócszentmárton, Turóc m., 1857. jan. 16. – Bp., 1939. dec. 19.). Házasságkötés: Csorvás, Békés m., 1880. ápr. 5. Apja korai halála után bátyja, Voit Lajos (Pozsony, 1843 – Csorvás, 1885) a Wenckheim grófok csorvási gazdatisztje lett a gyámja. Elvégezte Pozsonyban az állami tanítónőképzőt, s 1876-ban a Torontál megyei Nagyszentmiklósra kapott kinevezést, ahol pár év múlva férjhez ment. Férje korai, 1888-as halála után újra tanítónői állást vállalt, először az Ugocsa megyei Nagyszöllősön (1889–1892). 1893 őszén Besztercére helyezték, 1894. ápr. 1-én Pozsonyba került. Utolsó éveiben Budapesten élt.

Anyai nagyapja: Voit Moritz (róm. kat., Pozsony, 1818. aug. 2. – 1873. júl. 29.). Gimnáziumot végzett, s utána kereskedő lett a pozsonyi Scherz cégnél. Üzletvezető volt a cég privigyei részlegénél. Itt, Privigyén választott felséget, majd a k.u.k. *Finanzdirektion*nál lett hivatalnok Turócszentmártonban. 1860-tól Pozsonyban szolgált számvevőtisztként *(Buchhaltung Official)*. 1867 után, letéve a magyar nyelvvizsgát, tovább működött Pozsonyban a magyar pénzügyi igazgatásban.

Anyai nagyanyja: polereci Polereczky Terézia (róm. kat., Privigye, Nyitra m., 1822. okt. 14. – Csorvás, 1873. nov. 8.). Házasságkötés: Pozsony, 1843. okt. 7.

Anyai dédapa I.: Voit Pál (róm. kat., Wanndorf/Sopronbánfalva, Sopron m., 1783. okt. 14. – Pozsony, 1870. febr. 7.) 1816-tól pozsonyi polgár, jómódú keményítőkészítő mester/*amillarius magister*/*Stärkmacher* Pozsonyban. 1866-ban tönkrement. Apja: Voit Ferenc (róm. kat., 1750 – Sopronbánfalva, 1806. jan. 24.) *ludi magister*, *musarius Wanndorfiensis* (kántortanító). Az ő apja soproni toronyzenész volt. Anyja: Pallheim Rozália (róm. kat., 1759 – Pozsony, 1843).

Anyai dédanya I.: Scherz Elisabeth (róm. kat., 1794 – Pozsony, 1869. dec. 7.). Házasságkötés: Pozsony, 1816. jún. 4. Apja szabadmenetelű sopronkeresztúri

birtokos parasztból pozsonyi takácsmester, majd nagykereskedő lett. 70-80 alkalmazottal gyarmatáru kereskedése, likőrgyára és birtokai voltak.

Anyai dédapa II.: polereci Polereczky Jakab (róm. kat.). Vagyonos privigyei patrícius család. Nemesi levelük 1613-as keltezésű.

Anyai dédanya II.: nemes Fegyveres Terézia (róm. kat.)

Vallása: unit. (1916. júl. 25-ig róm. kat.)

Felesége: 1. Ziegler Márta (ref., Nagyszeben, 1893. okt. 19. – Bp., 1967. máj. 14.). Házasságkötés: 1909. nov. 16. 1923-ban elváltak. Apja: Ziegler Károly Ferenc (evang., Marosvásárhely, 1845. jan. 23. – Bp., 1917. dec. 17.) mint a magyarországi csendőrség felügyelőjét, 1909-ben vezérőrnaggyá léptették elő. 1911-ben sáromberki előnévvel nemességet kapott. Anyja: nagyernyei Rudolf Vanda (1859–1946). 2. Pásztory Ditta (Edit) (evang., Rimaszombat, 1903. okt. 31. – Bp., 1982. nov. 21.). Zeneművészeti főiskolát végzett zongoraművész. Házasságkötés: 1923. aug. 28. Apja: Pásztory Gyula (evang., 1876–1920) a rimaszombati egyesült protestáns gimnázium matematika és fizika szakos tanára, anyja: Petrovics Kornélia (görög kat.) zongoratanárnő.

Középiskola: 1892–1899: pozsonyi kir. kat. főgimn., közben 1893–1894: besztercebányai kir. kat. főgimn.; érettségi Pozsonyban: 1899.

Fekete Zoltán

erdőmérnök, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1941. máj. 16.
(1877. április 19., Selmecbánya, Hont m., – Sopron, Sopron m., 1962. április 4.; a soproni Balfi úti temetőben nyugszik.)

Nemesség: Székely nemes család, címerpecsétjük 1760-as keltezésű. Előnév: nagyajtai.

Apja: nagyajtai Fekete Lajos (unit, 1837. jún. 18. Torda, Torda-Aranyos m. – 1916. jún. 29., Selmecbánya, Hont m.). Erdész, botanikus, főiskolai tanár, az MTA levelező tagja. Középiskoláit a tordai unitárius algimnáziumban és a kolozsvári unitárius főgimnáziumban végezte. 1856–1859 között a selmecbányai bányászati és erdészeti akadémián tanult erdészetet. Itt szerzett 1859-ben erdőmérnöki oklevelet, s Kolozsvárott tett 1862-ben erdészeti államvizsgát. 1859 és 1867 között a kolozsvári kincstári erdészetnél teljesített szolgálatot. 1867 és 1906 között a selmeci akadémia (majd főiskola) oktatója: 1867–1871-ben tanársegéd, 1871-től tanár, 1873–1890 között a növénytani, 1891–1906

között az erdőrendezési tanszék vezetője. Növényföldrajzi kutatásai nemzetközileg is jelentősek.

Apai nagyapja: nagyajtai Fekete Lajos (unit. – 1842). Kamarai orvos *(Chirurgus)* volt Tordán. Emellett Torda nemes város alszolgabíróságának *chirurgus*a is volt. Halála után felesége kegydíjért folyamodott az Udvari Kamarához gyermekei részére.

Apai nagyanyja: aranyosrákosi Székely Terézia (unit., 1802 – Torda, 1886. dec. 22.). Székely család, amelyik 1674-ben Apaffy Mihály erdélyi fejedelemtől kapott nemesi megerősítő levelet.

Anyja: Tornay Anna (róm. kat., 1852 febr. 25., Óvíz, Szepes m. –)

Anyai nagyapja: Tornay János (róm. kat., 1816 – Sajóvárkony, Borsod m., 1900. okt. 23.) óvízi (Altwasser/ Stará Voda) tanító/*Docens/Lehrer* (1848–1863).

Anyai nagyanyja: Durcsinszky Emilia (róm. kat. – meghalt 1860 előtt).

Anya nevelőanyja 1860-tól: Andreszky Johanna (róm. kat. – 1900-ban még élt).

Vallása: unit.

Felesége: Szent-Istvány Mária (evang., Hodrusbánya, 1888. szept. 14. –). Házasságkötés: 1907. Apja: Szent-Istvány Gyula (evang., Gölnicbánya, 1854. ápr. 6. – Sopron, 1928. jan. 16.) bányamérnök, a selmecbányai bányamérnöki és erdőmérnöki főiskola tanára, főbányatanácsos. Anyja: Pfeilmayer Irma (evang.)

Gyermeke(i): Fekete Zoltán (evang., Zsarnóca, Bars m., 1911. márc. 31. – Bp., 1988. okt. 14.). Agrogeológus. 1949-től a bp.-i agrártudományi egyetem egyetemi tanára. Az Északi evangélikus egyházkerület felügyelője (1958–1875), az Evangélikus Egyház orsz. felügyelője, világi elnöke (1975-től) volt.

Középiskola: 1887–1895: selmecbényai evangélikus líceum, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1895.

GELEI JÓZSEF

zoológus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1923. máj. 11.; r. 1938. máj. 6.
(Árkos, Háromszék m., 1885. augusztus 20. – Budapest, 1952. május 20.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Nemesség: Székely nemesség árkosi előnévvel.

Apja: Gelei Mózes (unit.). Árkosi kisbirtokos, földműves.

Anyja: Para Rachel (unit.). Árkos.

Vallása: unitárius

Felesége: Pakulár Lili (ref., háromszéki származású, 1890 – Bp., 1983. jan/febr.). Házasságkötés: 1911.
Középiskola: 1895–1903: kolozsvári unitárius kollégium, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1903.

Gyulai Zoltán
fizikus, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1932. máj. 6., r. 1954. jún. 19.
(Pipe, Kis-Küküllő m., 1887. december 16. – Budapest, 1968. július 13.; a Farkasréti temetőben nyugszik.)

Nemesség: 18. századi eredetű unitárius székely nemesi család. Előnév: árkosi.
Apja: Gyulai Ferenc (unit. – 1920). A pipei unitárius iskolában kántortanítóként kezdte pályáját. 1896 augusztusában nevezték ki a Torda-Aranyos megyei Komjátszeg akkor alapított állami iskolájába. 1908-ban a tordatúri (Torda-Aranyos m.) állami iskolába ment át.
Anyja: sepsiszentkirályi Sükösd Ilona (unit., 1864 – Nagyajta, 1938. szept. 7.). 17. századi eredetű székely nemes család.
Anyai nagyapja: Sükösd János (unit., Sepsiszentkirály, Háromszék m., 1827 – Sepsiszentkirály, 1915. jún. 21.). 1848–1849-es honvédhadnagy. 1848 áprilisában a brassói garnizonban szolgált, innen a 2. székely határőrezreddel Nagyenyed környékére, majd a Délvidékre került. 1849 januárjában Bemmel jött vissza Erdélybe, előbb őrmester, majd a hétfalusi csángók 140. számú honvéd zászlóaljánál hadnaggyá léptették elő. A szabadságharc után Sepsiszentkirályon gazdálkodott, ahol az 1870-es években iskolaszéki ülnök volt. Régi székely családból származott.
Vallása: unitárius
Felesége: Gratz Márta (evang., Kolozsvár, 1887. aug. – Bp., 1977. szept. 2.). Elemi és polgári iskolai oklevelet szerzett. Tanár volt a segesvári evangélikus, majd 1920 után a cinkotai állami tanítóképzőben, 1928-tól pedig a szegedi polgári leányiskolában. Házasságkötés: 1923. jan. 6. Apja: Gratz Mór (evang., Miklósfalva, Moson m., 1844 – Sátoraljaújhely, 1907. okt. 26.) gölnicbányai, majd kolozsvári evangélikus lelkész. Anyja: Dax Emma (evang., Buda, 1854 – Bp., 1928. máj. 14.). Testvére volt Gratz Gusztáv (evang., Gölnicbánya, Szepes m., 1875. márc. 30. – Bp., 1946. nov. 21.) publicista, politikus, miniszter, az MTA tagja.

Középiskola: 1898–1902: tordai unitárius polgári iskola, I–IV. oszt.; 1902–1906: kolozsvári unitárius főgimnázium, V–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1906. jún.

JAKABHÁZY ZSIGMOND

orvos, gyógyszerész, egyetemi tanár

MTA tagság: l. 1923. máj. 11.
(Kiskede, Udvarhely m., 1867. május 26. – Budapest, 1945. július 4.; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Nemesség: Árpád-kori eredetű birtokos nemes család. 1637-ben III. Ferdinánd királytól kaptak címeres nemes levelet. A címerszerző unokája kapott *donatio*t Udvarhelyszéken Szentábrahám és Székelykeresztúr helységekben. (13 telekhelyet). Előnév: szentábrahámi, de a 19–20. század fordulóján használták a nagyszalontai, kecskeméti és jakabházi előnevet is.

Apja: Jakabházy Zsigmond (unit., Kiskede, 1826 – Alsó-Siménfalva, Udvarhely m., 1884. jún. 20.). Nemesi birtokos Siménfalván. Hagyatéka kb. 170 kat. hold volt. 1849-ben az erdélyi hadsereg 3. vadász ezredének 8. századánál szolgált mint hadnagy. A szabadságharc leverése után Nagyszebenben besorozták az 52. császári gyalogezredbe. 1856-ban szerelték le, akkor megházasodott. A kiegyezés után dulló (szolgabíró) volt. Jelentős közéleti tevékenységet folytatott.

Apai nagyapja: Jakabházy Samu (unit., 1786–1852). Nemesi birtokos.

Apai nagyanyja: sárdi Simén Ágnes (unit.)

Apai dédapa I.: Jakabházy Zsigmond (unit.). Nemesi birtokos. *Assessor*.

Apai dédanya I.: sepsiszentiványi Henter Krisztina. Régi székely család nemesi ágából. Szülei: Henter Mihály és Veres Mária.

Apai dédapa II.: sárdi Simén András (unit.). A bözödi járás első kapitánya 1806-ban. Régi székely családból származott. Nagyapja egyik kezdeményezője volt a székelykeresztúri unitárius gimnázium építésének.

Apai dédanya II.: pókai Sárosi Katalin

Anyja: szentléleki Pakot Poli/Polixénia (unit., 1839 – Székelykeresztúr, 1903. jan. 16.). Házasságkötés: 1856.

Anyai nagyapja: szentléleki Pakot István (unit., Kiskede, 1806 – Alsó-Siménfalva, 1880. szept. 10.). 1825-ben a kolozsvári kir. líceumban tanult jogot. Az udvarhelyszéki közigazgatásban a dulló tisztet töltötte be. A Pakot család előkelő

székely család volt, amelyik a 16. században sokat szerepelt. 1611-ben szentléleki előnévvel Bethlen Gábortól kaptak nemeslevelet.

Anyai nagyanyja: homoródalmási Mihály Mária (unit., 1807. máj. 2. –)

Anyai dédapa I.: szentléleki Pakot István (unit.). 1836-ban a széktábla bírája, pénztárnoka, a székelykeresztúri unitárius tanoda gondnoka volt.

Anyai dédanya I.: bözödujfalvi Kovács Júlia

Anyai dédapa II.: homoródalmási Mihály János (unit., Homoródalmás, Udvarhely m., 1771. jan. 4. – 1836. dec. 21.). Alkirálybíró, táblabíró, országgyűlési követ. A kolozsvári unitárius kollégiumban és a kolozsvári kir. líceumban tanult. A marosvásárhelyi ítélőtáblán lett kancellista. 1800-tól a főkirálybíró mellett törvényszéki ülnök. 1813-tól alkirálybíró, 1833-tól kir. táblabíró. Az 1810–1811-i kolozsvári országgyűlésen Udvarhelyszék egyik követe volt. 1813-tól a székelykeresztúri unitárius gimnázium felügyelő gondnoka.

Anyai dédanya II.: tartsafalvi Pálffy Mária (unit.). Házasságkötés: 1805.

Testvére: Jakabházy Borbála (róm. kat., 1859 – Lugos, 1932), akinek a veje Szentpétery Imre (1878–1950) történész, egyetemi tanár, az MTA tagja volt.

Vallása: unitárius

Felesége: csekefalvi Szabó Margit (róm. kat., 1871 – Bp., 1957. febr. 23.). Apja: csekefalvi Szabó Károly (1838 – Székelyudvarhely, 1892. ápr. 28.) ügyvéd. Anyja: Ferenczy Júlia.

Gyermeke: Jakabházy Mária (róm. kat. – Bp., 1971. jan. 5.), akinek a férje, Issekutz Béla (róm. kat., Kőhalom, 1886. jan. 31. – Bp., 1979. júl. 31.) farmakológus, egyetemi tanár, az MTA tagja volt.

Középiskola: 1876–1884: székelyudvarhelyi református gimnázium, I–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1884. júl. 1.

Kozma Ferenc

pedagógus, tanítóképző igazgató, vármegyei tanfelügyelő

MTA tagság: 1880. máj. 20.
(Csekefalva, Udvarhely m., 1844. február 17. – Kolozsvár, 1920. május 12.; a Házsongárdi temetőben nyugszik.)

Nemesség: A székely család a lófőséget 1650-ben nyerte el, a nemesség 1786-ban az előnévvel együtt királyi megerősítést kapott. Előnév: kézdiszentléleki.

Apja: Kozma Ferenc (unit., 1807. nov. 29. – Csekefalva, Udvarhely m., 1845. jún. 13.). Székelykeresztúron és Kolozsváron tanult, az Udvarhely megyei Homoródkarácsonyfalván és Csekefalván volt unitárius lelkész.

Apai nagyapja: Kozma Gergely (unit., Szentgerice, Maros-Torda m., 1774. szept. 19. – 1849. aug. 14.). Tordán és Kolozsváron tanult. Szentgericén, majd Kövenden volt unitárius lelkész, 1818-tól esperes. Színdarabokat fordított.
Apai nagyanyja: désfalvi Pataki Anna (unit.). Házasságkötés: 1797.
Apai dédapa I.: Kozma Mihály (unit., 1723 – Szentgerice, 1798). Unitárius lelkész Szentgericén (1771–1798), egyháztörténettel is foglalkozott.
Apai dédanya I.: Máté Katalin (unit.)
Anyja: Rácz Rebeka (unit.). 1845-ben megözvegyülve homoródfalvi szabad székely kisbirtokán gazdálkodott.
Vallása: unit.
Felesége: Imreh Julia (unit.). Imreh György héjjasfalvi (Nagy-Küküllő m.) földbirtokos leánya. Házasságkötés: 1870. aug. 30.
Középiskola: 1853–1860: székelykeresztúri ötosztályos unitárius gimn., I–V. oszt.; 1860–1863: kolozsvári unit. főgimnázium, VI–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1863. jún.

PÁLFY MÓRIC

geológus, földtani intézeti igazgató

MTA tagság: l. 1915. máj. 6.
(Bágyon, Torda-Aranyos m., 1871. október 21. – Budapest, 1930. augusztus 16.; a Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Nemesség: A család aranyosszéki honos székely nemességét 1785-ben igazolták. Előnév: várfalvi.
Apja: Pálfy Máté (unit.). Székely nemesi kisbirtokos, földművelő.
Anyja: Bíró Izabella (unit.)
Vallása: unitárius
Felesége: Szmik Margit (evang.). Házasságkötés: 1904. Apja: Szmik Gábor (evang., 1856 – Kemencepatak, 1914. máj. 3.) m. kir. főerdőmérnök. Anyja: felsőkubini és demjénfalvi Kubinyi Ilona (evang.)
Középiskola: 1881–1885: a tordai polgári iskolával kapcsolatos unitárius algimnázium, I–III. oszt.; 1885–1890: kolozsvári unitárius főgimn., IV–VIII. oszt.; érettségi ugyanott: 1890. jún. 27.

AZ ADATTÁRBAN SZEREPLŐ AKADÉMIKUSOK NÉVJEGYZÉKE

REFORMÁTUSOK

Áprily Lajos (1887–1976)
Ballagi Aladár (1853–1928)
Baló József (1895–1979)
Balogh Ernő (1890–1964)
Balogh Jenő (1864–1953)
Barabás Samu (1855–1940)
Baros Gyula (1876–1936)
Bartók György (1882–1970)
Bay Zoltán (1900–1992)
Beöthy Zsolt (1848–1922)
Bernát István (1854–1942)
Bethlen István gr. (1874–1946)
Buza László (1885–1969)
Csánki Dezső (1857–1933)
Császár Elemér (1874–1940)
Császár Elemér (1891–1955)
Csűry Bálint (1886–1941)
Darányi Ignác (1849–1927)
Darkó Jenő (1880–1940)
Dékány István (1886–1965)
Dézsi Lajos (1868–1932)
Fellner Frigyes (1871–1945)
Finkey Ferenc (1870–1949)
Finkey József (1889–1941)
Fröhlich Izidor (1853–1931)
Fröhlich Pál (1889–1949)
Gyalókay Jenő (1874–1945)
Győrffy István (1880–1959)
Györffy István (1884–1939)
György Endre (1848–1927)
Győry Tibor (1869–1938)
Harkányi Béla (1869–1932)
Hegedüs István (1848–1925)
Hegedüs Lóránt (1872–1943)
Horváth János (1878–1961)
Ilosvay Lajos (1851–1936)
Illyés Géza (1870–1951)
Jakab Ödön (1854–1931)
Kandó Kálmán (1869–1931)
Károlyi Árpád (1853–1940)
Kéky Lajos (1879–1946)
Keményfy János (1875–1943)
Kerecsényi Dezső (1898–1945)
Kerékjártó Béla (1898–1946)
Kolosváry Bálint (1875–1954)
Kolosváry Sándor (1840–1922)
Komáromy András (1861–1931)
Konkoly–Thege Gyula (1876–1942)
Kozma Andor (1861–1933)
Laky Dezső (1887–1962)
Magyary–Kossa Gyula (1865–1944)
Marton Géza (1880–1957)
Mészöly Gedeon (1880–1960)
Mitrovics Gyula (1871–1965)
Nagy Gyula (1849–1924)
Nagy Lajos (1897–1946)
Nagy Miklós (1881–1962)
Németh Gyula (1890–1976)
Ravasz László (1882–1975)
Révész Imre (1889–1967)
Réz Mihály (1878–1921)
Riesz Frigyes (1880–1956)

Schmidt Henrik (1877–1953)
Sebestyén Gyula (1864–1946)
Szabó István (1898–1969)
Szabolcska Mihály (1861–1930)
Szádeczky–Kardoss Lajos (1859–1935)
Szász Károly (1865–1950)
Szászy Béla (1865–1931)
Szent–Györgyi Albert (1893–1996)
Szentpétery Zsigmond (1880–1952)
Szidarovszky János (1881–1947)
Szilády Áron (1837–1922)
Szilágyi Loránd (1908–1974)
Tokody László (1898–1964)
Tóth Lajos (1876–1936)
Tury Sándor Kornél (1892–1971)
Tuzson János (1870–1943)
Vámossy Zoltán (1868–1953)
Varga Lajos (1890–1963)
Vikár Béla (1859–1945)
Zelovich Kornél (1869–1935)
Zsigmond Ferenc (1883–1949)

EVANGÉLIKUSOK

Alföldi András (1895–1981)
Bánki Donát (1859–1922)
Benczúr Gyula (1844–1920)
Bláthy Ottó Titusz (1860–1939)
Bókay János (1858–1937)
Bruckner Győző (1877–1962)
Buzágh Aladár (1895–1962)
Domanovszky Sándor (1877–1955)
Ereky István (1876–1943)
Fabinyi Rudolf (1849–1920)
Fabinyi Tihamér (1890–1953)
Fest Sándor (1883–1944)
Filarszky Nándor (1858–1941)
Gaál Jenő (1846–1934)
Gombocz Endre (1882–1945)
Gombocz Zoltán (1877–1935)
Gratz Gusztáv (1875–1946)
Győry Tibor (1869–1938)
Heinrich Gusztáv (1845–1922)
Hornyánszky Gyula (1869–1933)
Horváth Henrik (1888–1941)
Illyefalvi I. Lajos (1881–1944)
Kerpely Kálmán (1864–1940)
Krompecher Ödön (1870–1926)
Lehr Albert (1844–1924)
Mágócsy–Dietz Sándor (1855–1945)
Mályusz Elemér (1898–1989)
Manninger Rezső (1890–1970)
Markó Árpád (1885–1966)
Mauritz Béla (1881–1971)
Melich János (1872–1963)
Mikola Sándor (1871–1945)
Moór Gyula (1888–1950)
Moravcsik Ernő Emil (1858–1924)
Moravcsik Gyula (1892–1972)
Papp Ferenc (1871–1943)
Pecz Vilmos (1854–1923)
Pekár Dezső (1873–1953)
Pekár Gyula (1867–1937)
Pekár Imre (1838–1923)
Petz Gedeon (1863–1943)
Polner Ödön (1865–1961)
Pukánszky Béla (1895–1950)
Rohringer Sándor (1868–1945)
Scherffel Aladár (1865–1939)
Schréter Zoltán (1882–1970)
Schulek Elemér (1893–1964)
Soós Lajos (1879–1972)
Surányi–Unger Tivadar (1898–1973)
Telegdi–Róth Károly (1886–1955)

Thienemann Tivadar (1890–1995)
Thirring Gusztáv (1861–1941)
Tolnai Vilmos (1870–1937)
Tomcsányi Móric (1878–1951)
Váczy Péter (1904–1994)
Vitális István (1871–1947)
Vladár Gábor (1881–1972)
Wellmann Oszkár (1876–1943)
Zechmeister László (1889–1972)
Zimmermann Ágoston (1875–1963)
Zsilinszky Mihály (1838–1925)
Zsirai Miklós (1892–1955)

UNITÁRIUSOK

Bartók Béla (1881–1945)
Fekete Zoltán (1877–1962)
Gelei József (1885–1952)
Gyulai Zoltán (1887–1968)
Jakabházy Zsigmond (1867–1945)
Kozma Ferenc (1844–1920)
Pálfy Móric (1871–1930)

A Magyar Tudományos Akadémia két világháború közötti (1920–1944) tagjai közül az alábbiak ősfáit a következő adattári kötetünkben közöljük.

RÓMAI KATOLIKUSOK

Abay Gyula (1891–1978)
Áldásy Antal (1869–1932)
Alszeghy Zsolt (1888–1970)
Ambrus Zoltán (1861–1932)
Andrássy Géza (1856–1938)
Andrássy Gyula (1860–1929)
Angyal Dávid (1857–1943)
Angyal Pál (1873–1949)
Apáthy István (1863–1922)
Apponyi Albert (1846–1933)
Apponyi Sándor (1844–1925)
Babits Mihály (1883–1941)
Badics Ferenc (1854–1939)
Bajza József (1885–1938)
Balanyi György (1886–1963)
Balás Károly (1877–1971)
Balás P. Elemér (1883–1947)
Balogh Arthur (1866–1951)
Baranyai Lipót (1894–1970)
Bárczi Géza (1894–1975)
Batthyány-Strattmann László (1870–1931)
Békefy Remig (1858–1924)
Békésy György (1899–1972)
Bella Lajos (1850–1937)
Berzeviczy Albert (1853–1936)
Bíró Vencel (1885–1962)
Bleyer Jakab (1874–1933)
Bódiss Jusztin (1863–1921)
Bodnár János (1889–1953)

Bodola Lajos (1859–1936)
Boér Elek (1898–1954)
Böckh Hugó (1874–1931)
Brisits Frigyes (1890–1969)
Buchböck Gusztáv (1869–1935)
Buday Kálmán (1863–1937)
Buday László (1873–1925)
Cholnoky Jenő (1870–1950)
Concha Győző (1849–1933)
Czettler Jenő (1879–1953)
Csathó Kálmán (1881–1964)
Csefkó Gyula (1878–1954)
Csengery János (1856–1945)
Csernoch János (1852–1927)
Csiki Ernő (1875–1954)
Dedek Crescens Lajos (1862–1933)
Degen Árpád (1866–1934)
Dessewffy Aurél (1846–1928)
Divald Kornél (1872–1931)
Divéky Adorján (1880–1965)
Doby Géza (1877–1968)
Dudich Endre (1895–1971)
Eckhardt Sándor (1890–1969)
Eckhart Ferenc (1885–1957)
Egerváry Jenő (1891–1958)
Endrődi Sándor (1850–1920)
Entz Géza (1875–1943)
Erdélyi László (1868–1947)
Erdey–Grúz Tibor (1902–1976)
Esterházy Miklós (1869–1920)
Esterházy Pál (1901–1989)
Farkas Gyula (1847–1930)
Farkas Lajos (1841–1921)
Fejérpataky László (1857–1923)
Fekete Jenő (1880–1943)
Fekete Lajos (1891–1969)
Fényi Gyula (1845–1927)
Ferdinándy Geyza (1864–1924)
Fettich Nándor (1900–1971)
Finánczy Ernő (1860–1935)
Fógel József (1884–1941)
Forster Gyula (1846–1932)
Földes Béla (1848–1945)
Förster Aurél (1876–1962)
Fraknói Vilmos (1843–1924)
Gajzágó László (1883–1953)
Gáldi László (1910–1974)
Gárdonyi Géza (1863–1922)
Giesswein Sándor (1856–1923)
Gombos Ferenc Albin (1873–1938)
Gróh Gyula (1886–1952)
Grosschmid Béni (1852–1938)
Grosschmid Lajos (1886–1940)
Gulyás Pál (1881–1963)
Gyomlay Gyula (1861–1942)
György Lajos (1890–1950)
Győry Tibor (1869–1938)
Habsburg József Ágost (1872–1962)
Hajnal István (1892–1956)
Hankó Vilmos (1854–1923)
Haraszti Gyula (1858–1921)
Hauszmann Alajos (1847–1926)
Házi Jenő (1892–1986)
Heinlein István (1874–1945)
Hekler Antal (1882–194)
Heller Erik (1880–1958)
Heller Farkas (1877–1955)
Herczeg Ferenc (1863–1954)
Herzog Ferenc (1879–1952)
Herzog József (1880–1941)
Hollós László (1859–1940)
Holub József (1885–1962)
Hóman Bálint (1885–1951)
Hoór-Tempis Mór (1867–1944)
Horger Antal (1872–1946)
Horváth Cyrill (1865–1941)
Horváth Géza (1847–1937)
Hubay Jenő (1858–1937)
Huszti József (1887–1954)
Hutyra Ferenc (1860–1934)

Hültl Dezső (1870–1945)
Inkey Béla (1847–1921)
Irk Albert (1884–1952)
Issekutz Béla (1886–1979)
Istvánfi Gyula (1860–1930)
Ivánka Endre (1902–1974)
Iványi Béla (1878–1964)
Jakubovich Emil (1883–1935)
Jáky József (1893–1950)
Jancsó Benedek (1854–1930)
Jankovich Béla (1865–1939)
Jánosi Béla (1857–1921)
Jánossy Dénes (1891–1966)
Jávorka Sándor (1883–1961)
Jendrassik Ernő (1858–1921)
Jendrassik György (1898–1954)
Johan Béla (1889–1983)
Kaán Károly (1867–1940)
Karácsonyi János (1858–1929)
Károlyi Gyula (1871–1947)
Kégl Sándor (1862–1920)
Kelemen Krizoszton (1884–1950)
Kenéz Béla (1874–1946)
Kenyeres Balázs (1863–1940)
Kertész Kálmán (1867–1922)
Kétly Károly (1839–1927)
Klebelsberg Kunó (1875–1932)
Klemm Antal (1883–1963)
Klupathy Jenő (1861–1931)
Kmoskó Mihály (1876–1931)
Kniezsa István (1898–1965)
Koch Antal (1843–1927)
Kodály Zoltán (1882–1967)
Kollányi Ferenc (1863–1933)
Koltay–Kästner Jenő (1892–1985)
Konek Frigyes (1867–1945)
Korányi Sándor (1866–1944)
Kornis Gyula (1885–1958)
Kovács Alajos (1877–1963)
Kováts Ferenc (1873–1956)
Kováts Gyula (1849–1935)
Kövesligethy Radó (1862–1934)
Krenner József (1839–1920)
Kuncz Jenő (1844–1926)
Kuncz Ödön (1884–1965)
Kuzsinszky Bálint (1864–1938)
Kürschák József (1864–1933)
Láng Nándor (1871–1952)
Laziczius Gyula (1896–1957)
Lechner Károly (1850–1922)
Lénárd Fülöp (1862–1947)
Lenhossék Mihály (1863–1937)
Lepold Antal (1880–1971)
Ligeti Lajos (1902–1987)
Lóczy Lajos (1849–1920)
Lukinich Imre (1880–1950)
Madzsar Imre (1878–1946)
Magyary Géza (1863–1928)
Mailáth József (1858–1940)
Márai Sándor (1900–1989)
Marek József (1868–1952)
Márki Sándor (1853–1925)
Matlekovics Sándor (1842–1925)
Mattyasovszky Miklós (1875–1939)
Maucha Rezső (1884–1962)
Mauthner Nándor (1879–1944)
Méhely Lajos (1862–1953)
Menyhárth Gáspár (1868–1940)
Mihailich Győző (1877–1966)
Mihalik József (1860–1925)
Miskolczy Dezső (1894–1978)
Miskolczy Gyula (1892–1962)
Mócsy János (1895–1976)
Molnár Kálmán (1881–1961)
Möller István (1860–1934)
Nagy Ernő (1853–1921)
Nagy Ferenc (1852–1928)
Nagy József Béla (1884–1967)
Navratil Ákos (1875–1957)
Négyesy László (1861–1933)

Némethy Géza (1865–1937)
Neuber Ede (1882–1946)
Nizsalovszky Endre (1894–1976)
Nopcsa Ferenc (1877–1933)
Oltay Károly (1881–1955)
Orsós Ferenc (1879–1962)
Ortvay Rudolf (1885–1945)
Óvári Kelemen (1844–1925)
Pais Dezső (1886–1973)
Papp Károly (1873–1963)
Pasteiner Gyula (1846–1924)
Pauer Imre Rudolf (1845–1930)
Pauler Ákos (1876–1933)
Petrovics Elek (1873–1945)
Pilch Jenő (1872–1937)
Pintér Jenő (1881–1940)
Plósz Sándor (1846–1925)
Pogány Béla (1887–1943)
Popovics Sándor (1862–1935)
Preisz Hugó (1860–1940)
Prinz Gyula (1882–1973)
Prohászka Ottokár (1858–1927)
Prohászka Lajos (1897–1963)
Rados Gusztáv (1862–1942)
Rákosi Jenő (1842–1929)
Rédey Tivadar (1885–1953)
Reiner János (1865–1938)
Rejtő Sándor (1853–1928)
Richter Aladár (1868–1927)
Riedl Frigyes (1856–1921)
Romwalter Alfréd (1890–1954)
Rybár István (1886–1971)
Sági István (1882–1950)
Sajó Sándor (1868–1933)
Schafarzik Ferenc (1854–1927)
Schaffer Károly (1864–1939)
Schlesinger Lajos (1864–1933)
Schmidt József (1868–1933)
Schuller Alajos (1845–1920)
Schütz Antal (1880–1953)
Semsey Andor (1833–1923)
Serédi Jusztinián (1884–1945)
Sigmond Elek (1873–1939)
Solymossy Sándor (1864–1945)
Staud Alajos (1855–1941)
Szabó Dezső (1882–1966)
Szabó Zoltán (1882–1944)
Szarvasy Imre (1872–1942)
Szászy-Schwarz Gusztáv (1858–1920)
Széchényi Bertalan (1866–1943)
Széchényi Emil (1865–1932)
Székely István (1861–1927)
Szekfü Gyula (1883–1955)
Széki Tibor (1879–1950)
Szendrei János (1857–1927)
Szentpétery Imre (1878–1950)
Szentpétery Zsigmond (1880–1952)
Szily Kálmán (1838–1924)
Szily Kálmán (1875–1958)
Szinnyei Ferenc (1875–1947)
Szinnyei József (1857–1943)
Szladits Károly (1871–1956)
Szmrecsányi Lajos (1851–1943)
Szőkefalvi Nagy Gyula (1887–1953)
Tagányi Károly (1858–1924)
Takáts Sándor (1860–1932)
Tamás Lajos (1904–1984)
Tamási Áron (1897–1966)
Tangl Károly (1869–1940)
Teleki Pál (1879–1941)
Teleszky János (1868–1939)
Tompa Ferenc (1893–1945)
Tóth Zoltán (1888–1958)
Töttösy Béla (1854–1923)
Varga József (1891–1956)
Vargha Damján (1873–1956)
Vári Rezső (1867–1940)
Varjú Elemér (1873–1945)
Vendel Miklós (1896–1977)
Vendl Aladár (1886–1971)

Verebélÿ László (1883–1959)
Verebélÿ Tibor (1875–1941)
Vinkler János (1886–1968)
Viszota Gyula (1871–1947)
Voinovich Géza (1877–1952)
Wälder Gyula (1884–1944)
Wekerle Sándor (1848–1921)
Wertheimer Ede (1848–1930)
Winkler Lajos (1863–1939)
Wlassics Gyula (1852–1937)
Zahlbruckner Sándor (1860–1938)
Zala György (1858–1937)
Zemplén Géza (1883–1956)
Zichy Ágost (1852–1925)
Zichy Géza (1849–1924)
Zichy Gyula (1871–1942)
Zichy István (1879–1951)
Zichy János (1868–1944)
Zimányi Károly (1862–1941)
Zipernovsky Károly (1853–1942)
Zlinszky Aladár (1864–1941)
Zolnai Béla (1890–1969)
Zolnai Gyula (1862–1949)

GÖRÖG KATOLIKUSOK

Gerevich Tibor (1882–1954)
Hodinka Antal (1864–1946)
Illés József (1871–1944)

GÖRÖGKELETIEK

Bugarszky István (1868–1941)
Bánóczy József (1849–1926)

IZRAELITÁK

Fejér Lipót (1880–1959)
Goldziher Ignác (1850–1921)
Haar Alfréd (1885–1933)
Kunos Ignác (1860–1945)
Mahler Ede (1847–1945)
Marczali Henrik (1856–1940)
Munkácsi Bernát (1860–1937)
Réthy Mór (1846–1925)
Steiner Lajos (1871–1944)
Wittmann Ferenc (1860–1932)

FELEKEZETEN KÍVÜLI

Posch Jenő (1859–1923)

III.

KOVÁCS I. GÁBOR

FELEKEZETI-MŰVELŐDÉSI ALAKZATOK, ŐSFÁK, MOBILITÁSI PÁLYÁK, TÖRTÉNETI-SZOCIOLÓGIAI MINTÁZATOK

PROZOPOGRÁFIAI ELEMZÉS A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA 1920 ÉS 1944 KÖZÖTTI PROTESTÁNS TAGJAINAK CSALÁDJAIRÓL

BEVEZETŐ MEGFONTOLÁSOK

Az ősfák összeállítása – források és eredmények

A két világháború között élt akadémikusok ősfáinak adattárához írt bevezetőnkben meglehetősen ambiciózus célokat tűztünk ki. Azt terveztük, hogy felderítjük a két világháború közötti akadémikusok felmenőinek alapadatait, nemzedékről nemzedékre haladva: mindkét nembeli szülőktől a nyolc dédszülőig. A célok eléréséhez kiterjedt adatgyűjtést végeztünk. A felhasznált forrástípusokat nem soroljuk fel újra, mert azt megtettük kötetünk első tanulmányának bevezetőjében. Csupán néhány olyan típust emelünk most ki, amelyeket ebben a kutatási szakaszban különösen eredményesen tudtunk használni. Korábbi, kisipari módszerekkel folytatott anyakönyvi adatgyűjtéseinkhez képest sokkal nagyobb hatékonysággal tudtunk adatokat feltárni az online elérhető anyakönyvekből. A www.familysearch.org adatbázisban Szlovákia területére vonatkozóan minden felekezet 1895 előtti anyakönyve elérhető kisebb hiányokkal, képi formában. A mai Magyarország területének 1895 előtti római katolikus, református és evangélikus

matrikulái szintén megtalálhatók itt. Folyamatosan töltik fel az 1895 utáni állami anyakönyveket is.[1] Az evangélikus felekezet magyarországi anyakönyvei elérhetők a kitűnően kezelhető *Őskereső* adatbázisban is (www.oskereso.hu). Ebben az adatbázisban a gyülekezetek 1895 utáni anyakönyveiből is sok kutatható. Nagyon jó eredménnyel tudtuk használni az Országos Széchényi Könyvtár szintén online elérhető gyászjelentés-gyűjteményét (OSZK-gyászjelentések).

A felekezeti-művelődési alakzatok formálásában fontos szerepe volt a felekezeti középiskoláknak és az akadémiai szintű képzéseknek. Éppen ezért különös gonddal és körültekintéssel tanulmányoztuk ezeknek az intézményeknek a megjelentetett történeti diáknévsorait (Albert 2005; Balogh 2001; Bartos 1909; Bura 1994; Hörcsik 1998; Jakó – Juhász 1979; Köblös 2006; Ősz 2006; Szabadi 2013; Tonk 1994; Török 1906; Ugrai 2012). Ezek kezdő időhatárai különböznek, de általában valamikor az 1848 és 1861 közötti években érnek véget, amikor kiépült a középiskolai oktatás új szerkezete. Ebbe a sorba illeszkedik a Szögi László által szerkesztett *Felsőoktatástörténeti Kiadványok – Új sorozat* legtöbb kötete is. Ezek a Thun Leó-féle 1849-es közoktatási reform előtti akadémiai szint bölcsészeti, jogi, teológiai tagozatainak diáknévsorait közlik több fontos adat kíséretében. (Durovics – Keresztes 2018; Durovics – Kónya 2015; Juhász 2017; M. Novák 2007; Szögi 2016; Varga 2000; Varga 2006; Varga 2007).[2] Nagyon jól tudtuk hasznosítani a *Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban* című sorozat köteteit. A Szögi László szerkesztésében készült fundamentális sorozat, amelyik 2018-ban a 24. kötettel válik teljessé, az egyetemi tanulmányokon kívül sok jó adatot közöl a diákok vallására, születési helyére, évére, előző tanulmányaira s gyakran az apák foglalkozására is. A *Magyar Evangélikus Digitális Tár*ban megtalálhatjuk a történeti Magyarország evangélikus középiskoláinak 1850 utáni nyomtatott értesítőit és évkönyveit az adott tanévek diáknévsoraival (MEDIT, Értesítők, évkönyvek). A *Hungaricana* elektronikus adatbázisában elérhetők a többi felekezetek, valamint az állam és az önkormányzatok középiskoláinak értesítői is (*Hungaricana*, Iskolai értesítők).

Meg kell még említenünk a magyarországi protestáns lelkészekkel foglalkozó adattárakat és névtárakat is. Ugyanis az a tapasztalatunk, hogy mind a református, mind az evangélikus, valamint részben az unitárius felekezethez tartozó akadémikusok/egyetemi tanárok felmenői között meglehetősen nagy számban fordulnak elő lelkészek. Így az összeállított történeti lelkészi adattárak tanulmányozása is

1 Az utóbbiak azonban még messze vannak a teljességtől.

2 Nagy reményekkel várjuk a Szögi László által szervezett *Repertorium Academicum Hungariae* elektronikus adattár elkészülését, amelyik a források adta keretek között a teljességre törekedve közölni fogja azoknak a magyarországi születésű személyeknek a tanulmányi adatait, akik a történeti Magyarország területén működő, középfokúnál magasabb szintű intézménybe 1850-ig beiratkoztak (Szögi 2017).

segítette az ősfák elkészítését. (Binder 1993; Detre 2006; Illyés 1944; Imreh 1944; Kertész 2013; Keveházi 2011; Kiss 1998; Kiss 1999; Köblös – Kránitz 2009; Köblös – Kránitz 2014; Kránitz 2012; Kránitz 2013; Ősz 2013; Sólyom 2002; TÓTH L. 2013; Ugrai 2006).

A korabeli református egyetemes és egyházkerületi névtárakat egy korábbi kötetünkben gyűjtöttük össze (Kovács 2012: 208–220). Az evangélikus névtárak pedig a *Magyar Evangélikus Digitális Tár*ban tanulmányozhatók (MEDIT, Névtárak). Ugyanott megvannak – számunkra is hasznos információkkal – egyházkerületenként az ordinációk/lelkészbeiktatások (MEDIT, *Ordinatio*/Lelkészbeiktatás), valamint az egyházlátogatások jegyzőkönyvei (MEDIT, Egyházlátogatási jegyzőkönyvek). Sok jó adatot tartalmaznak a *Hungaricana* adatbázisában található kéziratos és nyomtatott evangélikus gyülekezet- és egyházmegye-történetek (*Hungaricana*, Gyülekezet és egyházmegye történetek).

A kiterjedt forrásfelhasználás ellenére az eredetileg kitűzött célt, az ősfák elkészítését a dédszülőkig, minden akadémiai tag esetében sajnos mégsem tudtuk elérni. Az egyenetlenségre már az egyes személyekről szóló szócikkek terjedelmi különbségei is utalnak. A családoknak eleve voltak jobban és kevésbé jól dokumentált csoportjai. Jól dokumentáltak például az arisztokraták, akiknek családfáit Gudenus János professzionális módon, nagy részletességgel állította össze (Gudenus 1990–1999). Megbízható, jó adataink vannak Pálmány Béla lelkiismeretes, gondos levéltári kutatásokon alapuló munkájának köszönhetően azokról, akiknek a felmenői a reformkori magyar országgyűléseknek vagy az 1848–1849. évi első népképviseleti országgyűlésnek a szereplői voltak (Pálmány 2011: 2002). Könnyebb dolgunk volt azokkal a köznemesi, kisebb-nagyobb birtokos családokkal is, akiknek a részletes családtörténetét már korábban megírták. Például mind az apai, mind az anyai ágát feldolgozták – az egyébként egymással rokoni kapcsolatban lévő – Szász Károly (1865–1950) és Vargha Gyula (1853 – 1929) akadémikusoknak (Vargha 1912; G. Vargha 1943; illetve Vargha 1913; Vargha 1916). De többek között az erdélyi Daday Jenő (1855–1920) és a felvidéki Vladár Gábor (1881–1972) családjának részletes genealógiája is rendelkezésünkre állt ([Daday] 1901; Bráz 1907; Vladár 1997). Könnyebben boldogultunk azokból a megyékből származó akadémikusoknak az ősfájával is, amely megyéknek a nemességét, hivatalviselőit a modern megyei archontológiák és a célzott karriertörténetek feldolgozták (Héjja 2002, 2009; Szilágyi 2018; Völgyesi 2003, 2008). Általában még az anyakönyvi kutatásunk is gyakrabban járt eredménnyel azoknál a nemesi famíliáknál, akiknek a családfáit, családfarészleteit megtalálhattuk a magyar nemes családokat feldolgozó két nagy sorozatban (Nagy 1857–1868; Kempelen 1911–1932), a megyei monográfiákban vagy más helyen, az igen gazdag magyar nemességtörténeti irodalomban.

A nemesi rendhez tartozók mellett sok esetben a hagyományos rendi polgárságból jövő akadémikusok családjai is a jobban dokumentált famíliák közé tartoznak. Házi Jenőnek a soproni polgárcsaládokról összeállított műve alapján például sok soproni származású akadémiai tag ősfáját századokra vissza tudtuk vezetni, a státusra, foglalkozásra, vallásra, etnikumra, vagyoni helyzetre vonatkozó adatokkal gazdagítva (Házi 1982). A lenyűgöző adatbázist a szerző az 1535 és 1848 között vezetett polgárkönyv feldolgozása alapján készítette, de kiegészítette anyakönyvi adatokkal, a végrendeletek, hagyatéki leltárak, telekkönyvek, bírósági jegyzőkönyvek információival is. Sok jó információt meríthettünk más szabad királyi városok archontológiáiból, prozopográfiai adatbázisaiból is. Így például a pozsonyi családokra vonatkozóan a város polgárságát szisztematikusan kutató Tóth Árpád írásaiból is (Tóth 2004, 2009). A pesti és a budai polgárcsaládokkal kapcsolatban kincsesbánya volt a polgárkönyveket feldolgozó kiadvány (Illyefalvi – Pallós é. n.). Teljesebben tudtuk elkészíteni azoknak a polgári eredetű személyeknek az ősfáját is, akiknél jól megírt családtörténetek segítették a munkánkat. Thirring Gusztáv (1861–1941) például maga készített tanulmányt nemzetsége 300 éves múltjáról (Thirring 1934). A szintén mintatag Krompecher Ödön (1870–1926) is megírta családja történetét (Krompecher 1926). A szepesváraljai eredetű Fest Sándor (1883–1944) ősfáját a rokon Fest Imre (1817–1883) emlékiratai segítettek teljesebbé tenni (Fest 1994). Az akadémikusok között nem szereplő Szontagh és Sztehlo család feltárt története több ősfánk egy-egy ágazatának a kiegészítését segítette (Szontagh 1864; Sztehlo 1908). A Gömör megyei Rozsnyó városának történeti életrajzi lexikona (Tököly 1999) más forrásokkal együtt Markó Árpád (1885–1966) ősfájának tökéletesítését tette lehetővé.

Viszonylag teljesebb ősfát nemcsak több főnemesi és köznemesi eredetű, valamint a rendi polgárságból származó akadémikusnál sikerült összeállítani. A harmadik jól dokumentált csoportot értelmiségieknek nevezhetnénk. Egyrészt olyanok tartoznak ide, akiknek a családja több generáció óta szellemi foglalkozást folytatott, másrészt olyanok, akik nagy figyelmet keltő, különösen kimagasló szellemi teljesítményt értek el. Az első csoportba tartoznak a többgenerációs református és evangélikus lelkész/tanár/tanító dinasztiák, akiknek az ősfáit az iskolai és az egyházkormányzati források, valamint az anyakönyvek és az utókor kegyeletes megemlékezéseinek a segítségével elég jól sikerült összeállítani. A sok lehetséges példa közül most csak egy különösebb esetet emelünk ki. Lehr Albert (1844–1924) nyelvész, műfordító pályája elején a sárszentlőrinci, illetve annak Bonyhádra költözése után a bonyhádi evangélikus gimnázium tanára volt. Édesapja, Lehr András pedig 22 évig tanított a még sárszentlőrinci evangélikus kisgimnáziumban. Hajas Pál, a jogutód bonyhádi gimnázium későbbi igazgatója az iskola 1937–38. évi értesítőjébe, az iskola egykori tanáraira kegyeletesen emlékezve, a helytörténész alaposságával megírta a Lehr család történetét. Családfájukat

1724-ig vezette vissza, amikor Lehr Albert ükapja telepesként a németországi Wiesbadenből a török után pusztán maradt Tolna megyei Kistormásra érkezett (Hajas 1938). A mindössze ötoldalas, de adatokban igen gazdag leírás alapján el lehetett készíteni Lehr Albert és Tolnai (Lehr) Vilmos (1870–1937) ősfájának apai ágát, valamint Gombocz Endre (1882–1945) és Gombocz Zoltán (1877–1935) anyai felmenőinek ágát.

A nagy figyelmet keltő, kimagasló szellemi teljesítményt felmutató akadémikusok közül is kiemelkedik a Nobel-díjas Szent-Györgyi Albert (1893–1986) és a szintén világhírű Bay Zoltán (1900–1992), akiknek nemcsak tudományos munkásságát, élettörténetét, hanem családtörténetét is feldolgozták többen. Legrészletesebben a genetikus Czeizel Endre közölte mindkettőjük családfáját, ami valószínűleg történészek, levéltárosok, családfakutatók segítségével készült (Czeizel 2002, 2006). Természetesen más szerzők rájuk vonatkozó írásait is figyelembe vettük (Benkő 1997, 1998; Böszörményi 1999) s kiterjedt anyakönyvi kutatásainkkal is bővítettük, korrigáltuk a korábban közölt adatokat.[3] A sokat kutatott típushoz tartozik Bartók Béla (1881–1945) családfája is, akinek az apai és az anyai ágáról is több fontos publikáció jelent meg (Dille 1996; Walleshausen 1999; Voit 2002). Az előbbiekhez kicsit hasonlít Mágócsy-Dietz Sándor (1855–1945) szócikkének esete, akinél Koudela Pál adatait is használhattuk, ő ugyanis monográfiát írt a tudós botanikus életéről (Koudela 2010). De sok jó információval segítették az ősfák elkészítését többek között a Finkey József (1889–1941) bányamérnökről és Finkey Ferenc (1870–1949) jogászról (Finkey 1943), illetve a Bernát István (1854–1942) közgazdászról megjelent munkák is (Ihrig 1935; Bernát 1936).

A jobban dokumentált családtörténetek típusainak felsorolása után be kell mutatnunk a hiányosabb ősfák jellemző típusait is. Mind a református, mind az evangélikus felekezethez tartozók között voltak olyanok, akiknek a szülei, vagy ők maguk az izraelita felekezetből tértek át. Az izraelita felekezet anyakönyvezése azonban csak az önkényuralom intézkedéseinek hatására vált rendszerezettebbé, s ráadásul a zsidóüldözések és a II. világháború idején az anyakönyvek egy része elpusztult, elkallódott. Ha ehhez még hozzávesszük, hogy az érintett zsidó családok egy része csak egy-két generációval korábban telepedett le Magyarországon, akkor megérthetjük, hogy a zsidó származású akadémikusok ősfái miért olyan rövidek és hiányosak. Egyébként nehezen, illetve nagyon kevéssé tudtunk adatokat találni a külföldről, német nyelvterületről csak egy-két generációval korábban betelepült családok őseire vonatkozóan is. Ezért hiányos például Heinrich Gusztáv (1845–1922) és Surányi-Unger Tivadar (1898–1973) ősfája, s gyaníthatóan

3 A Kolozs megyei Kispetriben született Szentgyörgyi dédapa anyakönyvi bejegyzését Tóth Levente kolozsvári levéltáros találta meg, s ő tisztázta az ükapa státuszát is. Tóth kolléga egyébként más erdélyi református anyakönyvi ügyekben is szívesen és sokat segített, amit ezúton is köszönünk.

ugyanezért Fröhlich Izidoré (1853–1931) és Fröhlich Pálé (1889–1949). A szintén németországi származású apától született Thienemann Tivadar (1890–1985) apai ágát viszont kivételesen azért tudtuk rekonstruálni az ükapáig menően, mert a tudós lelkészdinasztia adatait megtaláltuk a 18–19. századi német teológusok életrajzi gyűjteményében (Doering 1835). Egyébként a lengyel származású Szidarovszky János (1881–1947) és Filarszky Nándor (1858–1941) felmenőit sem találtuk. Nehezebben boldogultunk azoknak az ősfájával is, akiknek a származási területén nehéz vagy valamilyen okból lehetetlen volt hozzáférni az anyakönyvi forrásokhoz. A délvidékieken és a kárpátaljaiakon kívül gyakran így voltunk a Romániához csatolt területeken született akadémikusokkal is. Végül sokszor megoldhatatlan nehézséget jelentett az első vagy második generációs tudósok felmenőinek a megtalálása is. Nagyobb településeken hiába volt meg a születési anyakönyvben az anya és az apa neve, onnan nem tudtunk továbblépni. Például a debreceni születésű történész, Szabó István (1898–1969) apja Szabó István szappanfőző mester volt, de az ő vélelmezhető születési időszakában több mint tíz református Szabó István látta meg a napvilágot Debrecenben, s a döntéshez semmi támpontunk nem volt; a leszármazottak sem tudtak segíteni.[4]

Miután számba vettük, hogy milyen típusú családtörténetek esetében sikerült tökéletesebb ősfákat felállítanunk és milyen típusok esetében voltunk kénytelenek az eredeti célokhoz képest hiányosabb ősfákkal megelégedni, érdemes statisztikailag is értékelnünk az eredményeket. A 159 személyből 82-nél, az esetek felénél (51,6 százalék) tudtunk adatot találni mindkét ági dédszülőre. 35 akadémikus esetében csak 1-2 vagy 3-4 dédszülőt azonosítottunk (22 százalék). Összesen tehát 117 ősfánál, mintegy 73,6 százaléknál jutottunk el a dédszülőkig. 30 ősfánk a nagyszülőkkel ér véget (18,9 százalék). Végül 12 akadémikusnak, azaz 7,5 százaléknak csak a szüleit tudtuk felderíteni. A tizenkettőből kilencen első generációs értelmiségiek, egy zsidó származású, kettőnek a szülei pedig külföldről költöztek Magyarországra.

Eredményeink pozitív oldalát hangsúlyozva azt mondhatjuk, hogy mind a 159 akadémikusnak ismerjük a szüleit, 147-nek, azaz 92,5 százaléknak a nagyszüleit, 117-nek, 73,6 százaléknak pedig részben vagy egészben a dédszüleit. A tapasztalatok birtokában a jövőre nézve azt feltételezhetjük, hogy valószínűleg még kiterjedtebb, gondosabb, ötletesebb forrásfeltárással sem tudnánk ennél nagyságrendekkel jobb eredményt elérni. Másrészt megállapíthatjuk azt is, hogy az

4 Itt jegyezzük meg, hogy néhány esetben a leszármazottak segítettek tökéletesíteni az ősfákat. Köszönettel tartozunk ezért Györffy István etnográfus (1884–1939) unokájának, Györffy János geoinformatikusnak, Horváth János irodalomtörténész (1878–1961) unokájának, Korompay János irodalomtörténésznek, Jakab Ödön (1854–1931) rokonának, Sipos Béla professzor emeritusnak, Pukánszky Béla (1895–1950) irodalomtörténész unokáinak, Pukánszky Béla akadémikusnak és Pukánszky Gabriella mérnöknek.

összeállított adatbázis kisebb megszorításokkal alkalmas az akadémikusok mint tudáselit származásainak többgenerációs elemzésére.

Kiket tekinthetünk felekezeti-művelődési alakzataink szerves részének a többgenerációs családtörténeti háttér alapján

Az elemzés előtt emlékeztetnünk kell arra, hogy vizsgálódásunk alapkategóriájának a felekezeti-művelődési alakzatot választottuk, s ezért rendeztük az MTA tagjainak ősfáit felekezetek szerinti csoportokba. Kiindulópontunk az volt, hogy akadémikusaink egyrészt – 1944-ig mindenképpen – vallási keretezettségű, s felekezetileg tagolt társadalmi térben születtek és éltek. Másrészt felmenőik generációi századokon keresztül változó intenzitású, de szinte megszakítatlan felekezeti konfesszionalizációk erőterében követték egymást. A rivalizáló konfesszionalizációk ezekben a századokban sajátos felekezeti kultúrákat alakítottak ki. A hittani azonosság, a közös egyházi kultúra, a formálódó tradíciók, a közvetített minták és normák, a bölcsőtől a koporsóig tartó közösségi fegyelmezés alakította a felekezethez tartozók életvezetését, mentalitását. A felekezeti kultúra identitásképző, közösségformáló, integráló tényező volt, s a magyar társadalomtörténet vallási keretezettségű korszakaiban a felekezetek minden tagja részese volt valamilyen módon és valamilyen mértékben felekezete kultúrájának. Ha arra vagyunk kíváncsiak, hogy milyen kisebb csoportok, etnokulturális, szociokulturális tömbök, rendi státuszok, regionális dominanciák voltak a megtestesítői, hordozói a különböző felekezeti-művelődési alakzatoknak, s ezek milyen mobilitási energiákkal, szellemi tőkefelhalmozással készítették elő a tudáselitbe való felemelkedést, akkor tekintettel az elvilágiasodási tendenciákra, a felekezeti kötődések kétségtelen lazulására, azt is meg kell vizsgálnunk, hogy a formális felekezeti hovatartozás alapján besorolt személyeket valóban jogosan tekinthetjük-e az adott felekezeti-művelődési alakzat szerves részének. Természetesen arra nincsenek eszközeink, hogy identitásokat, mentalitásokat, kulturális viselkedéseket nagy tömegben vizsgáljunk, csak azt tehetjük mérlegre, hogy megvan-e mögöttük az a többgenerációs családtörténeti háttér, szocializációs bázis, amely megalapozhatta az alakzatba való valamilyen szintű belenevelődésüket.

A reformátusok köréből 8 akadémikusnál merül fel ennek a történeti fedezetnek a hiánya. Közülük négyen zsidó családból származtak, de mindegyikük esete egy kicsit más volt. Az 1880-ban született matematikus, *Riesz Frigyes*, aki a győri bencéseknél érettségizett 1897-ben, s az apja 1906-ig a győri izraelita iskolaszék elnöke volt, valamikor az egyetem befejezése után, 1905 körül tért át. Az 1871-ben született *Fellner Frigyes* közgazdász 1903-ban, 32 évesen, apja és anyja pedig 1912-ben vette fel a református vallást. Az 1869-es születésű *Harkányi Béla* csillagász nagyapja és apja még a reformkorban, 1840 körül katolizált. Az egyik

apai dédszülő-pár körülbelül ugyanekkor református lett. Az anya családja római katolikus volt, s Harkányi Bélát is annak keresztelték. Még egyetemistaként is az volt, s később – talán felesége kedvéért – tért át reformátusnak. *Ballagi Aladár* 1853-ban már reformátusnak született. Apja, Ballagi Mór, a jesivákban képzett ifjú hebraista, aki a pápai református kollégiumban és külföldi egyetemeken is tanult, 1840-ben már az MTA tagja volt. 1843-ban Németországban evangélikus, 1851-ben pedig Magyarországon református hitre tért. A kecskeméti református kollégium, majd 1855-től az akkor alapított pesti református teológiai akadémia professzora, később a szabadelvű református teológiai irány vezéregyénisége lett. Felesége családjának minden ága katolikus volt. Maga Ballagi Aladár a budapesti református gimnáziumban tanult, s első és második felesége is református családból származott.

Három református akadémikus családja eredetileg római katolikus volt. Az *irodalomtörténész Császár Elemér (1874–1940)* római katolikus apja a pesti piaristáknál tanult, és be is lépett a rendbe. Mint matematika–fizika szakos tanár rendi gimnáziumokban tanított. 1870-ben kilépett a piarista rendből, s áttért a református vallásra. 1872-ben katolikus családból házasodott, mint ahogy később Elemér fia is. Érdekes az 1874-ben reformátusnak született *Gyalókay Jenő* hadtörténész esete is. Apja minden ágon római katolikus családokból származott, de első felesége kedvéért áttért reformátusnak. Második felesége, a hadtörténész Jenő anyja is törzsökös katolikus családban született, de – az akkor már református férjhez hozzámenve – ő is református lett. Gyalókay Jenő a nagyváradi premontrei főgimnáziumban tanult, s katolikus lányt vett feleségül. *Szidarovszky János (1881–1947)* nyelvész apja lengyel származású római katolikus szabómester volt Budapesten. Jogilag rendezetlen viszonyok között élt együtt egy minden ágazatában római katolikus család leányával. 1880-ban áttért reformátusnak, 1885-ben református szertartás szerint házasságot kötött korábbi élettársával, aki ekkor szintén betért a református felekezetbe. 1886-ban reformátusnak keresztelték meg az 1881-ben született majdani akadémikust, aki addig semmilyen közigazgatási vagy egyházi hatóságnál nem volt bejegyezve. Ő később evangélikus gimnáziumban érettségizett, s katolikus lányt vett feleségül.

Végezetül a költő és középiskolai tanár, a brassói születésű *Áprily Lajos (1887–1967)* mindkét ágon több generációra visszamenően brassói szász evangélikus családokból származott. A kolozsvári református kollégiumban tanult, s tanári oklevele megszerzése után 1909-től a nagyenyedi református kollégiumban kezdett tanítani. 1911-ben házasodott, s szintén evangélikus feleségével együtt tértek át a református hitre. Később Magyarországra áttelepülve a Lónyay utcai református gimnázium tanára, majd a Baár-Madas református leánygimnázium legendás igazgatója lett. Az 1948-ban megjelent s máig használatos református énekeskönyv egyik szerkesztője volt.

A felsorolt nyolc eset közül igazán csak Ballagi Mór és Áprily Lajos esete adott okot töprengésre. Végül azonban annak ellenére, hogy ők kétségtelenül integrálódtak a református felekezeti művelődésbe, úgy döntöttünk, hogy a mélyebb, szervesebb történeti fedezet hiánya miatt egységesen mind a kilenc akadémikust külön kezeljük, s csak 78 fővel számolunk, mint olyan csoporttal, amely lehetőséget kínál a generációk folytonosságával kiformálódott református felekezeti-művelődési alakzat társadalomtörténeti elemzésére. Ugyanezt a megkülönböztetést alkalmazzuk majd az evangélikus és az unitárius felekezetű akadémikusok esetében is.

Az evangélikus vallású akadémikusok között öt olyan van, akiknél hiányzik a többgenerációs evangélikus háttér. Közülük hárman zsidó vagy zsidó származású családban születtek. *Bánki Donát (1859–1922)* gépészmérnöknek mind az apja, az 1848-as honvéd-főorvos, mind az anyja életük végéig izraeliták voltak. Bánki Donát a terézvárosi állami főreálban tanult, s nagykorúként tért át evangélikusnak. *Bláthy Ottó (1860–1939)* gépészmérnök apja, a jómódú kereskedő a tatai Chevra Kadisa, az izraelita „szentegylet" elnöke volt. Anyja – akinek testvére Wahrmann Mórnak, a Pesti Izraelita Hitközség elnökének a felesége volt -, elvált férjétől, és katolizált. Bláthy Ottó Bécsben végezte a reáliskolát és a műegyetemet, s harmadévesként 1880-ban Bécsben tért át evangélikusnak. *Alföldi András (1895–1981)* ókortörténész mindkét szülője eredetileg izraelita volt. Apja az orvosi diploma megszerzése után, házassága előtt tért be az evangélikus egyházba. Az anya is nagykorúként lett református. Alföldi András már evangélikusnak keresztelték. Az óbudai állami gimnáziumban tanult, s első felesége református volt.

Két evangélikus akadémikus felmenői részben vagy egészben római katolikusok voltak. *Ereky István (1876–1943)* jogász apja római katolikus postamester és szőlőbirtokos volt Sümegen. Mindkét ágon többgenerációs római katolikus családból származott. Az anyai nagyapa katolikus iskolamesterként működött. Ereky István valószínűleg tanári pályája elején mint az eperjesi evangélikus jogakadémia tanára tért át az evangélikus hitre 1904 és 1914 között. A kassai születésű *Rohringer Sándor (1868–1945)* vízépítő-mérnök apja és apai nagyszülei katolikusok voltak. Anyja Sáros megyei szlovák evangélikus családból származott. Rohringer Sándort katolikusnak keresztelték, s a kassai premontrei gimnáziumban tanult. Nagykorúként áttért az evangélikus egyházba, de feleséget római katolikus családból választott.

Külön kezelve ezt az öt esetet, ahol se az apai, se az anyai ágon nem volt meg az evangélikus egyházba, kultúrába való belenevelődés folytonossága, illetve az érintett akadémikusok is csak felnőttként vették fel az evangélikus vallást, végül is 61 olyan akadémikus maradt, akiknek a családtörténetét az evangélikus felekezeti-művelődési alakzat részeként elemezhetjük.

A hét unitárius akadémikus közül *Bartók Béla (1881–1945)* zeneszerző az egyetlen, akinek családtörténete nem illeszkedik az unitárius felekezeti-művelődési alakzatba. Bartók Béla családja mind apai, mind anyai ágon a nyolc dédszülőig menően római katolikus volt. Őt magát is annak keresztelték, s a pozsonyi királyi katolikus gimnáziumban tanult. 1916-ban, már 35 évesen tért be az unitárius felekezetbe.

Az ősfák felekezeti homogenitása, felekezeti endogámia és homogámia

Végeredményben tehát azoknak a családtörténetét tekintjük az egyes felekezeti-művelődési alakzatokba figyelembe vehetőnek, ahol legalább az apai vagy az anyai ágon fennáll a felekezet folytonos azonossága, s maga az a személy, akinek az ősfáját felállítottuk, szintén ebbe a felekezetbe született, s ebben is nevelődött. Így az elkészített 159 ősfából 145 képezi további elemzésünk tárgyát.[5] *A következőkben tehát 78 református, 61 evangélikus és 6 unitárius ősfát fogunk néhány fontosabb szempont szerint vizsgálni.* Az egyik legfontosabb kérdés, hogy az ősfáknak ezek a felekezeti csoportjai valójában homogének-e, illetve mennyire homogének konfesszionális szempontból. Ezt a problémát többféle közelítéssel vizsgálhatjuk. A 78 református ősfával kezdve globálisan megállapíthatjuk, hogy közülük 55 akadémikus ősfája – amennyire ezt sikerült feltárni – teljesen homogén. Azaz a 78 ősfa 70,5 százalékán kizárólag csak református felmenők találhatók. További 8 ősfán csak református és evangélikus családtagok vannak, vagyis a teljes halmaz 80,8 százalékát kitevő 63 ősfa protestáns szempontból teljesen homogén. Csupán 15 olyan ősfa van ebben a körben, amelyen római katolikusok is előfordulnak (19,2 százalék). Ez a református felekezeten, illetve a protestantizmuson belül magas fokú endogámiát jelent, amit akkor tudunk igazán értékelni, ha tekintetbe vesszük, hogy a protestánsok nemcsak országosan voltak kisebbségben, hanem sokszor településszinten is. Ráadásul egyházrendileg is sok tekintetben hátrányos helyzetbe szorultak az államvallásnak számító római katolicizmussal szemben, amely a bevett felekezetek rendszerének 1791-es bevezetése után is megőrizte „religio praedominans" státuszát, s azt érvényesítette a házassági jog tekintetében is. Így csak a tudatos, illetve szokásszerűvé vált endogámia biztosíthatta a felekezeti blokk generációkon átívelő koherenciáját. Végeredményben ez a konfesszionális endogámia is egyik feltétele volt a református felekezeti-művelődési alakzat folytonosságának.

5 Természetesen az elkülönített 14 eset is tovább tanulmányozandó, de ezt csak akkor érdemes elvégeznünk, ha majd a hátralévő felekezeti-művelődési alakzatoktól (római katolikusok, izraeliták) is elkülönítettük a hasonlóan vegyes eseteket.

Ha részleteikben is tanulmányozzuk az ősfákat, akkor az előbbi globális elemzésnél még jobban feltárul a felekezeti endogámia alakulása, ereje vagy gyengülése. Kezdésnek érdemes külön megnéznünk az apai és az anyai ágat. Az anyai ágon – az anyától az anyai nagyszülőkön át a négy anyai dédszülőig – a 78 ősfából 64 esetben fordul elő a tökéletes református, 69 esetben pedig a protestáns homogenitás (82, illetve 88,4 százalék). Az apai ágon ebben a tekintetben ennél magasabb számok és arányok vannak. Itt 69 tisztán református és 72 teljesen protestáns ősfát számolhatunk össze (88,5, illetve 92,3 százalék).

Ha továbbmenve az ősfák részeit generációnként vagy az egyes családi státuszok (apa, anya, apai nagyapa, anyai nagyanya stb.) szerint elemezzük, akkor természetesen mindig csak a megtalált és felekezetileg azonosított esetekkel számolhatunk. Így mindegyik vonatkozásban ezek összességét tekintjük 100 százaléknak. Ez rejthet persze magában különböző esetlegességeket, hiszen például míg mind a 156 szülőt ismerjük, addig a lehetséges 156 apai nagyszülőből (78 apai nagyapa + 78 apai nagyanya) csak 143-at, az anyai nagyszülőkből már csak 124-et ismerünk. Sőt a dédszülőknél ennél is alacsonyabb az azonosított személyek aránya. Ráadásul sosem tudhatjuk pontosan, hogy a megtalálás „szerencséje" mögött milyen szabályszerűségek érvényesültek. Bizonyos mértékig megnyugtató azonban, hogy eredményeink értelmezhető tendenciákat mutatnak. Az egyes családi státusoknál minden generációs szinten különbség van az apai, illetve az anyai ágon levők között. Az eltérések azonban a két ág dédszülői és nagyszülői felekezeti megoszlásában csak 1-2, maximum 3-4 százalékosak. A reformátusok aránya a dédszülői és a nagyszülői kategóriák azonosított eseteinél leginkább a 94 és 98 százalék közötti tartományban mozog.

A felekezeti endogámia komolyabban csak a szülők generációjánál kezd lazulni, s az exogámia ennél is nagyobb mértéket majd maguknak az akadémikusoknak a házasságainál mutat. Az apákat (mind a 78-at) ismerjük, közülük 77 (98,7 százalék) volt református, 1 pedig katolikus. A szintén ismert 78 anya közül azonban csak 67 (87,2 százalék) tartozott a református felekezethez, 8 római katolikus és 3 evangélikus volt. Az apák és az anyák házasságai többségükben a 19. század második felében köttettek. Ezek közül a házasságok közül tehát 12 felekezetileg vegyes volt, s csak 9 esetben, 11,5 százaléknál volt az egyik házasuló fél katolikus. (Lásd *1. táblázat*.) Érdemes most visszatekintenünk az előző generációkra is. Ha ugyanis – maradva a római katolikusokkal kötött házasságoknál – az anyák között 8 római katolikus van, akkor az anyai nagyszülők között is valószínűsíthető 8–16 katolikus, s a sort folytathatjuk az anyai dédszülőknél. Az egész anyai ág nagyobb heterogenitásának kiindulópontja tehát az apák által kötött nagyobb számú vegyesházasság. Ez magyarázza a katolikusok nagyobb számát az anyai ágon, ahol egyébként a nagyszülőknél is csak egyetlen református–katolikus vegyesházasság van, de mellette látunk még 8 tiszta katolikus

házasságot. Az anyai dédszülőknél viszont egy vegyesházasság sincs, de vannak tiszta katolikus házasságok. Az apai ágon a dédszülők ismert 73 házasságából csak egy volt vegyesházasság (1,4 százalék), a nagyapáknál a 69-ből három (4,3 százalék). Tehát három generáció alatt, a 18. század végétől a 19. század végére nőtt meg a katolikusokkal kötött vegyesházasságok aránya a nulláról, illetve 1,4 százalékról a fentebb írt 11,5 százalékra. A vegyesházasságoknak a szaporodását általában a laicizálódással, a városiasodással, a belső migrációval, a hagyományosan kompakt felekezeti tömbök felbomlásával magyarázzák (Szél 1933: 705–707). A kérdéssel a reformátusok vonatkozásában foglalkozó Welker Árpád becslése szerint Magyarországon, a konfesszionálisan heterogén városi környezetben, a 19. század utolsó negyedében a vegyesházasságok aránya 15-25 százalék körül mozgott. Sőt, az erősen kisebbségben lévő budapesti reformátusok körében a kétharmados arányt is elérte (Welker 2006: 163–166). Ehhez képest az, hogy az akadémikusok döntően városi környezetben élő református szülőinek csak 11,5 százaléka kötött házasságot római katolikussal – ha csökkenő mértékben is –, de még mindig a homogám házasságra való törekvésüket jelzi. A következő nemzedéket jelentő fiaiknál, az MTA református vallású tagjainál tovább nőtt a felekezetileg vegyesházasságok aránya. A 78 akadémikusból hatan nőtlenek maradtak, öt feleségnek pedig nem tudtuk teljes bizonyossággal megállapítani a felekezetét. Az így megmaradt 62 feleséget tekintettük 100 százaléknak.[6] Vallási megoszlásuk a következőképpen alakult: 38 református (56,7 százalék); 10 evangélikus (14,9 százalék); 19 római katolikus (28,3 százalék). Ez azt jelenti, hogy ennek az újabb nemzedéknek több mint egynegyede kötött házasságot a protestáns körön kívül. Ezek a döntően a 19–20. század fordulójától kezdve kötött házasságok ugyan még mindig valamivel kisebb arányban voltak felekezetileg vegyesek, mint a 20. század első fele városi református népességének általános mutatói, mégis jelzik a református felekezeti-művelődési alakzat további folytonosságának a problémáit.

Visszatérve azonban a szülőktől a dédszülőkig felállított ősfákra, ha tudjuk, hogy a 78 ősfán szereplő összesen 759 személyből[7] 698 fő, azaz 92 százalék református volt, akkor mégiscsak egy generációkon át összefűződött, endogám konfesszionális közösséget látunk, annak a református felekezeti-művelődési alakzatnak a bázisát, amelyik kitermelte magából a magyar tudáselit egy meghatározott csoportját. Ennek a bázisnak masszívabb fele a teljes apai ág: 399 személyből 383 református (96 százalék). Gerince az apai vonal: apa, apai nagyapa, apai dédapa I.

6 Több házasság esetén itt az első feleségekkel számoltunk.

7 Valójában ennél többen vannak az ősfákon. Egyrészt – kis számban ugyan, de – előfordulnak olyanok, akiknek a vallási hovatartozását nem tudtuk biztosan tisztázni, így őket itt nem vehettük figyelembe. Másrészt a dédszülőkön túli családi státuszok (dédapa apja, nagyapja, dédapja stb.) már annyira esetlegesen kerültek elő, hogy az ő statisztikai feldolgozásuknak nem láttuk értelmét.

Ehhez a vonalhoz 208 fő tartozik az ősfákon, s közülük 203 személy, azaz 97,6 százalék református. Ez azért is ennyire egyértelmű arány, mert az akadémikusok valamennyien férfiak voltak, s a házassági jog változásai ellenére – fő szabályként – a fiúk az apák vallását örökölték.

A református csoport után hasonló mutatók segítségével vizsgáltuk a 61 evangélikus ősfát. Az eredmények kisebb-nagyobb eltolódásokkal hasonlítanak a reformátusok arányaira. Itt is megvan az apai és az anyai ágak különbsége. Az apai ág különböző státusainál igen magasan, 97 és 100 százalék között van az evangélikusok aránya. Ezzel szemben az anyai ág státusainál, az anyától a dédszülőkig, a 70 és 85 százalék közötti tartományban van az evangélikusok részaránya. Ha a részeredményeket összegezzük, erőteljesebben mutatkozik meg az ágak különbözősége, mint a reformátusoknál. Az apai ágon felekezetileg azonosított 299 személyből 291 evangélikus, s 6 református mellett mindössze 2 katolikus fordul elő. Az evangélikusok aránya így 97,3 százalék, a protestánsoké 99,3. Ezzel szemben az anyai ágon azonosított 282 személyből csak 220 evangélikus, 8 református, 54 pedig katolikus. Itt az evangélikusok részaránya 78, a protestánsoké 80,8 százalék. Az apai nagyapáknál és az apai dédapáknál is csak egy-egy evangélikus-katolikus vegyesházasság fordult elő. (Lásd *1. táblázat*.) Az anyai dédapáknál viszont hét ilyen házasság volt (13,2 százalék), az anyai nagyapáknál pedig tíz (18,5 százalék). Hogyan alakulhatott ki ez a különbség? Már a reformátusoknál említettük, hogy az apák házasságainak 11,5 százalékában az egyik fél katolikus volt. A vallási heterogámia gyakoribb megjelenésének bizonyos okait

1. táblázat. A református és az evangélikus felekezeti-művelődési alakzatokból származó két világháború közötti MTA-tagok ősfáin azonosított házasságok közül a katolikusokkal kötött vegyesházasságok száma és százalékos aránya nemzedékenként

	reformátusok						evangélikusok					
	apai ág			anyai ág			apai ág			anyai ág		
Nemzedékek	azonosított házasságok száma	vegyes (ref. – rk.) házasságok száma	vegyes házasságok százalék-aránya	azonosított házasságok száma	vegyes (ref. – rk.) házasságok száma	vegyes házasságok százalék-aránya	azonosított házasságok száma	vegyes (evang. – rk.) házasságok száma	vegyes házasságok százalék-aránya	azonosított házasságok száma	vegyes (evang. – rk.) házasságok száma	vegyes házasságok százalék-aránya
Dédszülők	73	1	1,4%	56	0	0,0%	62	1	1,6%	53	7	13,2%
Nagyszülők	69	3	4,3%	70	1	1,4%	48	1	2,1%	54	10	18,5%
Szülők	78	9	11,5%	78	9	11,5%	61	14	23,0%	61	14	23,0%
MTA tagok	62	19	28,3%	-	-	-	53	25	47,0%	-	-	-

ennél a nemzedéknél ott már említettük, s jeleztük azt is, hogy ezeknek a jobbára a 19. század második felében megkötött vegyesházasságoknak milyen következménye van az ősfák egészének felekezeti szerkezetére. Az evangélikusoknál is azt látjuk, hogy az apák 61 házasságából 14-nél, a házasságok közel egynegyedénél (23 százalék) vagy a vőlegény vagy a menyasszony katolikus volt: 1 vőlegény, 13 menyasszony. Ha azonban az anyák közül 13 katolikus, akkor ott az anyai nagyapák és nagyanyák közül is minimum 13, maximum 26 katolikus. A sort folytathatjuk a dédszülőkkel. Itt is elmondhatjuk, hogy az anyai ág heterogenitásának a kiindulópontja az apák nemzedékének megnövekedett arányú vegyesházassága. S mivel az evangélikus apák több vegyesházasságot kötöttek, mint a református apák, ezért összességében 10 százalékkal alacsonyabb az evangélikus részarány az anyai ágakon, mint a reformátusoké a sajátjukon. El lehet tűnődni azon, hogy a konfesszionális vegyesházasságok terjedésének már emlegetett általános okai miért hatottak erősebben az evangélikusokra. Az bizonyos, hogy urbanizáltabb népesség voltak, mint a reformátusok. Lehettek speciális okok is, hiszen például számarányuk is kisebb volt, s az etnikai tényezőnek, a három anyanyelv közötti megoszlásnak is lehetett valamilyen szerepe.

Azt a jelenséget, hogy az evangélikus felekezeti-művelődési alakzathoz sorolt akadémikusok apáinak a 19. század második felében kötött házasságai között 23 százalékra nőtt a római katolikusokkal kötött vegyesházasságok aránya, segíthet értelmezni néhány történeti összehasonlító adat. Tóth Árpád, a késő rendi német evangélikus polgárság viszonyainak legalaposabb kutatója két területi metszetben is közölt eredményeket ennek az evangélikusság életében fontos szerepet játszó rendies társadalmi csoportnak a „házassági piacáról", házassági szokásairól, endogámiájának alakulásáról. A nagyszámú anyakönyvi bejegyzés feltárása és elemzése alapján közöltekből kiemelve a felekezeti endogámiára vonatkozó adatot, azt látjuk, hogy a pozsonyi német evangélikus közösségnek a pozsonyi evangélikus és katolikus anyakönyvekben 1817 és 1848 között regisztrált házasságai közül – ötéves periódusonként emelkedve – már 30 és 40 százalék között mozgott a katolikus féllel kötött vegyesházasságok aránya (Tóth 2013). Az ilyenfajta házasságok eleinte a beköltöző, még integrálatlan férfiaknál fordultak elő, aztán leggyakrabban a polgárság legmozgékonyabb felső rétegénél, legritkábban pedig a polgárok 30 százalékát kitevő, kevésbé mobil szőlőműveseknél, de a jelenség a pozsonyi evangélikusok minden szegmensénél jelen volt. Megválaszolandó azt a kérdést, hogy ez csak Pozsonyra mint hagyományosan nyitott, urbánus kultúrájú evangélikus közösségre érvényes-e, Tóth Árpád megvizsgálta a házassági piac alakulását a tiszáninneni kerület (a Felvidék keleti régiója) evangélikus polgárságánál is (Tóth 2014). Több ezer házassági anyakönyvi bejegyzés alapján azt állapította meg, hogy a Türelmi rendelet után, a rendies normák fellazulásával párhuzamosan egyre inkább elfogadottabbá váltak a felekezetileg vegyes

házasságok, s ezek növekvő aránya volt jellemző a tiszáninneni evangélikus térség valamennyi városának német evangélikus polgárságánál. Hosszabb időszakra vonatkozó, statisztikus érvényű állítást azonban csak két városra vonatkozóan közölt. Kassa esetében – ahol az evangélikusok a város lakosságának körülbelül 10 százalékát tették ki – már 1780-tól megjelentek a katolikusokkal kötött házasságok, s arányuk az 1810-es évektől az 1840-es évekig folyamatosan elérte a házasságok 40 százalékát. Bártfán – ahol 20 százalék körül volt az evangélikusok részaránya – az 1820–30-as években folyamatosan 15 százalék körül volt az evangélikus–katolikus vegyesházasságok aránya. Anélkül, hogy a sokváltozós, komplikált házassági piac működésének problematikájához érdemben hozzászólnánk, annyit megállapíthatunk, hogy a Türelmi rendelet után kétségtelen a felekezeti vegyesházasságok megjelenése, arányuknak a növekedése, az arányszámok azonban igen különbözőek lehetnek még a felvidéki német polgárság egyes metszeteiben is. Másrészt ha akadémikusaink ősfáin növekedett is a vegyesházasságok aránya, az a dédszülők és a nagyszülők generációjában még messze elmaradt az evangélikus népesség egyes csoportjainak magas vegyesházassági arányaitól. Még az apák 19–20. századforduló körüli házasságainál is csak megközelítette a Tóth Árpád által jelölt körben már a reformkorra jellemző arányokat. (Igaz, hogy ez a tudáselit, mint látni fogjuk, csak részben származott a német polgárságból.)

Mindenesetre a következő nemzedéknél, azaz maguknál az akadémikusoknál folytatódtak a megkezdett tendenciák, s tovább erősödött a felekezeti heterogámia. A 61 evangélikus felekezeti-művelődési alakzatba illeszkedő MTA-tagból négyen nőtlenek maradtak, négy feleségnek pedig nem tudtuk tisztázni a vallási hovatartozását. A felekezetileg azonosított 53 feleség megoszlása a következő képet mutatja: 21 evangélikus – 39,6 százalék; 7 református – 13,2 százalék; 25 római katolikus – 47,2 százalék. A vegyesházasságoknak ez a magas aránya jelentősen felülmúlta a református akadémikusoknál tapasztaltakat. Az evangélikus tudáselit csoport házassági szokásainak a változása, az endogám törekvések kezdődő leépülése azonban nem kérdőjelezi meg, hogy ez az elit egyértelműen a megelőzően többgenerációs folytonossággal bíró, felekezetileg endogám házassági kapcsolatokkal is összeszőtt evangélikus felekezeti-művelődési alakzatból emelkedett ki. Az apai vonal és a teljes apai ág egyaránt 97,3 százalékos evangélikus részaránya is ezt erősíti meg.

Az unitárius felekezet országos arányaihoz képest háromszorosan felülreprezentált az akadémikusok között, de így is mindössze heten vannak. Közülük hat akadémikust tekinthetünk úgy, mint akik egyértelműen ebből a felekezeti-művelődési alakzatból emelkedtek ki. Öt családnak még a szülői generációja is a hagyományos erdélyi felekezeti közegben helyezkedett el. Ezen az öt ősfán kizárólag csak unitáriusokat találunk. Fekete Zoltán apja viszont a tordai unitárius algimnázium, majd kolozsvári unitárius főgimnázium után a selmecbányai

bányászati és erdészeti akadémiára került, s később az akadémia oktatója lett. Ezzel a megváltozott felekezeti kontextussal is összefüggésbe hozhatjuk, hogy római katolikus feleséget választott, s így akadémikus fiának az ősfája anyai ágon katolikus lett.

A felmenők iskolahasználata és a felekezeti-művelődési alakzatok integritása

Miután megvizsgáltuk a felekezeti-művelődési alakzatokhoz soroltak ősfáinak felekezeti homogenitását, azt is érdemes mérlegre tennünk, hogy az ősfákon szereplő személyek, ha valamilyen szinten a tanultak rendjébe tartoztak, akkor milyen hazai középfokú vagy akadémiai szintű intézményben folytatták rövidebb-hosszabb tanulmányaikat. Bár úgy gondoljuk, hogy a magyar társadalomtörténet vallási keretezettségű évszázadaiban nem csupán a tanultak rétege, hanem az egész konfesszionált felekezeti népesség alkotta a felekezeti-művelődési alakzatokat, hiszen valamilyen módon és valamilyen mértékben valamennyien részesei voltak felekezetük kultúrájának, mégis a felekezeti iskolahálózatnak mint mélystruktúrának és a tanultaknak mint hatékony aktoroknak meghatározó szerepük volt a felekezeti-művelődési alakzatok fenntartásában, folytatólagos konstruálásában, összefűzésében, integrálásában, a felekezeti identitásképzésben, a felekezeti viselkedésminták és normák közvetítésében. Amikor például Tóth Árpád számba vette azokat a mechanizmusokat, amelyek révén az evangélikus felekezeti-művelődési alakzat fontos hordozója, a német evangélikus polgárság hosszú ideig elkülönülten fenn tudott maradni, mint egy rendies csoport, akkor ő is hangsúlyozta, hogy közös kultúrájuk fenntartásában milyen nagy szerepe volt az evangélikus iskolahálózat használatának (Tóth 2017: 98, 105).

Az ősfákon szereplők iskolázását, a használt intézményeket generációnként érdemes számba venni. Először a dédszülők iskoláit gyűjtöttük ki. Mivel gyakorlatilag csak a férfiak felsőbb iskolázásáról lehetett szó, ezért csak a két apai dédapánál és a két anyai dédapánál néztük meg, hogy jártak-e, s ha igen, akkor melyik felekezet iskolájába. Meg kell jegyeznünk, hogy csak a dokumentált iskolahasználatot vettük számba. Hiába tudtuk például, hogy valaki „tanult ember", ha az iskolájáról nem volt adatunk, akkor ezeket az eseteket itt figyelmen kívül hagytuk. Tisztában vagyunk azzal is, hogy az eredményeket befolyásolhatta, hogy a különböző iskolák történeti diáknévsorai mennyire kutathatók. Mindenesetre a református blokknál, ahol a 312 lehetséges dédapa 57 százalékát, 159 főt ismerünk, végül is összesen 89 dokumentált iskolahasználatot találtunk. Csak azért nem mondhatjuk, hogy minden második ismert dédapánál van ilyen adatunk, mert néhányuk több iskolában is megfordult. A 89 adatból 4 római katolikus iskolára vonatkozik. Ezeket mind a katolikus felekezethez tartozó dédapák

látogatták. Az 5 evangélikus esetnél többre számítottunk arra emlékezve, hogy a magyar református diákok gyakran mentek német szóra evangélikus líceumokba. Úgy látszik azonban, hogy ennél a generációnál ez még nem volt jellemző. 80 iskolahasználat, az esetek döntő része (90 százalék) a református kollégiumokhoz, illetve az ő hálózatukhoz tartozó partikuláris iskolákhoz kapcsolódik. Az adatok a 18. század második felére, illetve a 19. század elejére vonatkoznak. Ekkor a legjelentősebb református iskolaközpont, a legtekintélyesebb szellemi központ kétségtelenül a debreceni református kollégium volt a hozzá kapcsolódó kisebb-nagyobb iskolákkal. Az iskolázott református dédapák iskolahasználatának több mint a fele (42) ehhez a hálózathoz kötődik: Debrecenhez 31 eset, s 1-2 vagy 3 eset a hálózat többi szereplőjéhez (Kecskemét, Mezőtúr, Nagykőrös, Szatmárnémeti, Hajdúszoboszló, Karcag, Kiskunhalas). A sorban a sárospataki kollégium következik 11 fővel, valamint partikulái, Szikszó, Miskolc, Rimaszombat és Losonc 1-2-3 esettel. A pápai kollégium ebben az időszakban az ismert okokból nagyon nehéz helyzetben volt, mégis 6 dédapa ebben az intézményben tanult. Az erdélyi református kollégiumok sorát Nagyenyed vezeti 5 fővel, s ezt követi Marosvásárhely 4, Kolozsvár 3, végül Zilah és Székelyudvarhely 1-1 iskolahasználóval.

A nagyapák közül – akik feleannyian vannak, mint a dédapák – 136-ot ismerünk. Iskolai adatunk 75 van, s ez egy kicsit jobb arány, mint a dédapáknál volt. Három katolikus és három evangélikus iskolahasználat mellett 69 eset református intézményhez kapcsolódik, ami 92 százalékos részarányt jelent. Ezek az adatok a 18. század utolsó és a 19. század első negyedéhez köthetők. Az érintett iskolák köre és rangsora is változott a dédapák iskolahasználatához képest. Debrecen első ugyan, de már nem képez olyan nagy részarányt. Tizenhat iskolahasználóját azonosítottuk, ami a partikulákkal együtt 26-ra megy fel. A pápai kollégium kezd felzárkózni 11 fővel. Sárospatakon 8 nagyapa tanult, a partikulákkal együtt pedig 16. Az erdélyi iskolák sorát Kolozsvár vezeti 6 esettel, majd Marosvásárhely következik 5, Nagyenyed 3 és Székelyudvarhely 2 fővel.

Az apák generációjának iskolahasználata nagyjából a reformkor kezdetét követő hat évtizedre esik. Első látásra meglepőnek tűnt, hogy ennek az iskolázásnak a felekezeti homogenitása semmit sem csökkent, ellentétben az apák homogámiájának a csökkenésével. Valójában azonban az apák iskolaválasztásának a döntéseit nagyrészt még a nagyapák nemzedéke hozta meg, házastársat viszont már lényegében ők maguk választottak, s ráadásul a két döntés között akár 20-25 évnyi távolság is volt. Ami a részleteket illeti, a 78 apa esetében 65 iskolahasználati adatot azonosítottunk. Ez már önmagában figyelemre méltó, s mindenképpen jelzi, hogy az apák jelentősen iskolázottabbak voltak, mint az előző nemzedékek. (Nagyjából még arra is következtethetünk a számokból, hogy az akadémikusok között hány első generációs értelmiségit találunk majd.) Ezen belül még erősödött is a református iskolák használatának aránya. A 61 eset 93,8 százalékot

jelent, s e mellett csak 1 katolikus és 3 evangélikus adat van. Az iskolák azonosak a már korábban is felsoroltakkal, egyedül a pesti/budapesti gimnázium tűnik fel új intézményként. Még a hagyományos nagy kollégiumok használata a leggyakoribb, de szűnőben vannak a régi nagy különbségek. A sort még Debrecen vezeti 12 esettel, s ezt követi Sárospatak 8, Pápa és Kolozsvár 6–6, Marosvásárhely 5 és Kecskemét 4 esettel. Nagyenyedet az apák közül csak ketten látogatták.

Az igazán nagy változások maguknak az akadémikusoknak az iskolahasználatánál következnek be. Ez a generáció döntően a dualizmus időszakában járt középiskolába. Ekkor új iskolák nyíltak, megjelentek a színvonalas állami intézmények, köztük a reáliskolák, s a felekezeti iskolák is jobban kinyíltak a más vallásúak előtt. Bár az 1806. évi II. Ratio Educationis már átjárhatóbbá tette a felekezeti iskolarendszereket, a középiskolai piac igazából most lett csak piac, változatosabb és nyitottabb. A felekezeti kötődésű iskolaválasztást gyakran felülírta a más felekezetű, de kisebb költséggel járó helyi iskola melletti döntés. Mindezen tényezők szerepet játszottak az iskolaválasztási szokások radikális átalakulásában. A református vallású későbbi akadémikusok körében a református intézmény választása apáik 94 százalékos szintjéről 63 százalékra csökkent (57 eset). Ezt követte 16 százalékkal (15 eset) az állami iskola választása. Ezeknek nem jelentéktelen része még a reformátusoknál is a reáliskola volt, illetve a helyi intézmény. A választások 13 százaléka (12 eset) római katolikus, majdnem kivétel nélkül helyben vagy közelben levő iskolára esett. A sort 8 százalékkal (7 választás) az evangélikus intézmények használata zárta. A református iskolák sorrendje is átalakult. A legfontosabb változás, hogy Debrecent (5 eset), Sárospatakot (6), Pápát (3), Kolozsvárt (6), Marosvásárhelyet (4) és Nagykőröst (4) megelőzte az 1859-ben alapított pesti/budapesti református gimnázium, amelyet 11-en választottak; ezek többségükben fővárosiak voltak, de vidékiek is jöttek. A reformátusság térbeli elhelyezkedése, művelődési térszerkezete is átalakulóban volt. Az okok sokfélék ugyan, de arról is szó van, amit már az apáknak s még inkább maguknak az akadémikusoknak a párválasztásánál is láttunk. Lazulni kezdtek azok a felekezeti kötődések, amelyek az előző generációk idején a házassági partnerszelekciós mechanizmussal és az iskolaválasztási szokásrenddel is védték a református felekezeti-művelődési alakzat koherenciáját.

Mielőtt megvizsgálnánk az evangélikus ősfák felmenőinek iskolaválasztási statisztikáját is, előre kell bocsátanunk, hogy az iskolázott evangélikusok iskolahasználatát jónéhányszor sokkal nehezebben tudtuk konkrét iskolához kötni, mint ahogy az a reformátusok esetében sikerült. Ennek korrekciójaként olyan engedményt tettünk, hogy konkrét iskola nélkül is tekintetbe vettük azokat a felmenőket, akik evangélikus lelkészek, vagy evangélikus kántortanítók voltak. Ők a kor iskolázási rendje szerint egészen bizonyosan evangélikus gimnáziumban,

líceumban tanultak.[8] A végső eredmények szerint az apák esetében a két felekezet ősfákon szereplő férfi felmenőinek a százalékos iskolahasználati mutatója majdnem teljesen megegyezik. A nagyapáknál viszont az evangélikusoké kicsit, a dédapáknál jelentősebben elmarad a reformátusokétól.[9] Az iskolahasználaton belül azonban ugyanúgy 90 százalék körül van a saját felekezet iskolájának a használata, mint a reformátusoknál, s katolikus iskolát csak az ősfákon előforduló katolikusok használtak. A dédapák és a nagyapák nemzedékénél lényegében ugyanazokkal a jeles evangélikus líceumokkal, gimnáziumokkal találkozunk: Sopron, Pozsony, Eperjes, Selmecbánya, Késmárk, Lőcse, Igló, Rozsnyó, Besztercebánya, Osgyán, Győr, Mezőberény/Szarvas. Az apák iskolázásának a számbavételénél már minden esetben meg tudtuk állapítani, hogy ki, melyik intézménybe járt. Az 59 evangélikus apánál 57 iskolahasználati esetet tudtunk azonosítani, amiből 5 református és 3 római katolikus. A 48 evangélikus intézményt érintő használat így csak 85,7 százaléka az 57-nek, de érdemes figyelembe venni, hogy a református iskolák látogatása minden esetben másodlagos volt. Csak egy-két évre mentek Debrecenbe, Miskolcra, Pápára magyar nyelvet tanulni a német nyelvi környezetben élő evangélikus diákok. Csak a három római katolikus iskola használata jelzi, hogy a helybeli iskolázás előnye már felülírhatta a feltétlen felekezethű iskolaválasztást. Az iskolák azonosak a fentebb felsoroltakkal, csupán az újabb alapítású Sárszentlőrinc és Aszód csatlakozott hozzájuk.

Maguknak az evangélikus akadémikusoknak az iskolaválasztásánál ugyanolyan mértékben tapasztalható a felekezeti kötődések lazulása, mint a reformátusoknál. Az okok is lényegében hasonlók. A 82 iskolahasználati esetből 56, azaz 67,5 százalék volt evangélikus. 12 választás (14,5 százalék) esett állami iskolára, ebből jellemzően 8 reáliskola volt. Tízen választottak katolikus iskolát; ők a helybeli iskola közelségének előnyeit tartották szem előtt a választás során. A református iskolák itt is a magyar nyelv tanulását szolgálták. Az evangélikus intézmények megegyeznek az apák iskoláival. Annyi változás van, hogy a vezető Sopron mellé felzárkózott a budapesti főgimnázium (10–10 eset), s megjelent az újabb alapítású felsőlövői iskola.

Mielőtt összegeznénk az iskolahasználattal kapcsolatos tapasztalatainkat, még szót kell ejtenünk a 6 unitárius ősfán található személyek iskolázásáról is. A kevés adat, amit találtunk, azt mutatja, hogy dédapai, nagyapai és apai szinten 100 százalékos az unitárius intézmények: a székelykeresztúri és a tordai algimnázium, illetve a kolozsvári kollégium használata. Az akadémikusok közül is négyen valamelyik algimnáziumban kezdtek, s Kolozsváron érettségiztek. Egyikük viszont

8 Annyi hátrány még így is megmaradt, hogy ha esetleg két intézményben tanultak, akkor is csak egy iskolahasználatot tudtunk figyelembe venni.

9 A dédapák iskolázásának ilyen fokú eltérésére még visszatérünk a társadalmi státusok taglalásánál.

egy erdélyi református gimnáziumot választott. Egy másik pedig, akinek már az apja elkerült Erdélyből, egy felvidéki evangélikus gimnáziumban tanult.

Végeredményben azt mondhatjuk, hogy mind a református, mind az evangélikus és az unitárius ősfákon szereplő összes férfi (dédapáktól az apákig) átlagosan 50 százaléka felekezeti hovatartozás szempontjából azonosítható középiskolában tanult. Ezen belül lényegében mindegyik felekezet majdnem kivétel nélkül a saját felekezeti oktatási intézményeit használta. Az iskolahasználat maguknak az akadémikusoknak a generációjáig – hasonlóan a párválasztáshoz – egyértelműen a saját felekezeti-művelődési alakzat integritását védte, folytatólagos rekonstrukcióját szolgálta. A pozsonyi evangélikus líceum diákságának a 18. század közepi összetételét sokezres mintavétel alapján elemző írásában Tóth Árpád is hangsúlyozza az evangélikus iskolaközpontok meghatározó szerepét a szélesebb értelemben felfogott felekezeti műveltség közvetítésében, a felekezeti identitás őrzésében (Tóth 2017a: 83). A mi nézőpontunkból pedig a fentebbi számok, arányok, összefüggések bizonyítékoknak tekinthetők, amelyek tanúsítják, hogy az MTA két világháború közötti tagjainak itt tárgyalt protestáns csoportjai a valóban létezett református, evangélikus és unitárius felekezeti-művelődési alakzatokból származtak. Mielőtt társadalomtörténeti vizsgálat tárgyává tennénk ezeknek az alakzatoknak az ősfák tagjai által reprezentált szegmensét, a bizonyítékok sorába iktathatjuk még azt a néhány statisztikai adatot is, amelyek az iskolázással kapcsolatos számolgatások melléktermékei. A református ősfákon szereplő 393 férfi közül 108 református lelkész vagy tanító volt. Ez 27,5 százalékos részarány. Az evangélikus ősfák 309 férfi szereplője közül 87 evangélikus lelkész vagy tanító volt, ami 28,1 százalékot jelent. Az unitáriusoknál is megvan a közel egynegyedes arány. Az összes férfi egynegyede tehát mindegyik protestáns felekezetnél megtestesítője, élethivatásszerűen elkötelezett hordozója, éltető tényezője volt saját felekezeti-művelődési alakzatának.

RENDI STÁTUS: AZ APAI DÉDAPÁK NEMESSÉGE

Amikor elhatároztuk, hogy a két világháború közötti tudáselit, az akadémikusok és az egyetemi tanárok rekrutációjának, utánpótlásának folyamatait több megelőző generáció figyelembevételével fogjuk vizsgálni, akkor többek között azt reméltük, hogy kirajzolódnak majd azok a hosszú távú történeti mobilitási mintázatok, amelyek jellemezték ezeket a folyamatokat. A dédszülőkig visszavezetett ősfák azt mutatják, hogy a felderített dédszülők döntő többsége a 18. század középső harmadában született. Igaz ugyan, hogy egynegyed részben nem tudtuk a leszármazást a dédszülőkig visszavezetni, sőt 12 esetben a nagyszülőket sem

ismerjük, mégis úgy gondoljuk, hogy a mobilitást, a leszármazási láncolatok elemzését érdemes lehetőség szerint a 18. század közepén, a felvilágosult rendiség viszonyai közül indítani. A rendi társadalomban – bár szabályozott módon lehetséges volt a rendi határ átlépése –, az egyén státusát alapvetően a beleszületés, a leszármazás szabta meg az apai státus örökítésével (Horváth 2017: 20–21). Ezt figyelembe véve, bár tekintettel leszünk a házassági kapcsolatokra, az anyai ágra is, elemzésünkben az apai ág fő vonalát követjük, az apai dédapáktól indulva.

Az első kérdésünk a rendi kor emberének társadalmi állásával kapcsolatban az, hogy nemes volt-e vagy sem, illetve, hogy mi volt az egyházrendi státusa. A második kérdésre már tudjuk a válaszokat, így most a nemesi státus meglétét kell tisztáznunk. Ennél a tisztázásnál ugyanúgy, mint korábbi munkáinkban, a sokféle forrás felhasználásán alapuló egyedi filologizálás módszerét követtük (Kovács – Kende 2011: 152–153). A lexikonok, egyedi életrajzok utalásait csak kiindulópontnak tekintettük, s a nemesi előnevek későbbi, polgári kori használatát sem vettük feltétlen bizonyítéknak. Használtuk Nagy Iván és Kempelen Béla fundamentális sorozatait, a Királyi könyveket, a belügyminiszter által 1867 és 1940 között igazolt nemesek névsorát (Nagy 1857–1868; Kempelen 1911–1932; Illésy – Pettkó 1895; Gerő 1938, 1940). Átnéztük az egyes vármegyék, városok nemes családjairól készült összeállításokat, a nemességigazolási kiadványokat és a millenniumi vármegyei monográfiákat. Figyelemmel voltunk az anyakönyvi, sőt az iskolai anyakönyvi bejegyzésekre is. Szem előtt tartottuk, hogy a rendi korban az számított nemesnek, az élhetett nemesi jogokkal, akinek ezt a státusát az adott nemesi vármegye elismerte, igazolta, kihirdette. A hiteles nemeslevél, az ősök nemesi jogokkal élésének bizonyítása mellett szükség volt a leszármazás igazolására is (Rácz 1988: 58–67).

A református nemesek számbavételénél regionális részletezést is készítettünk. A református egyetemi tanárokkal foglalkozva már korábban megállapítottuk, hogy a református felekezeti-művelődési alakzatnak eltérő változatai alakultak ki, mivel az öt egyházkerületben, a három részre szakadt ország viszonyai között, a 16. századtól kezdve a 19. századig eltérő körülmények között ment végbe a református konfesszionalizáció szinte mindegyik szakasza (Kovács 2016: 87–95). A különbség most megmutatkozott abban is, hogy az egyes egyházkerületek területéről származó akadémikusok között milyen arányban voltak nemesek. (Lásd *2. táblázat*.) 91 százalékkal az erdélyiek között volt legmagasabb a nemesi részarány. Ez összefüggött a székely nemesség kiterjedt intézményével is. A 22 erdélyi eredetű református akadémikus közül húszan voltak nemesek, de ebből tizenöten székely nemesek. Igaz, hogy hat székely nemes család valamelyik fejedelemtől armálist is kapott, s így ők ettől kezdve országos nemesnek számítottak. A maradék kilenc székely nemesből öt család a lófő, azaz a saját lován szolgáló *primipilus* kategóriába tartozott, négy pedig gyalogos közszékely, *pixidárius* volt.

A dualizmus idején a nemességeket igazoló belügyminisztérium minden, bizonyítottan ősfoglaló székely család nemességét elismerte ugyan, de a rendi korszakban ez valójában a rendi határon mozgó territoriális nemességnek számított. Az eleve országos nemesnek számító öt család közül három valamelyik erdélyi fejedelemtől kapott nemességet. A Bethlen család pedig 12. századi eredetű birtokos nemzetség, amelyik 1696-ban grófi rangot is kapott. Az összes református akadémikus közül Bethlen István az egyetlen arisztokrata nagybirtokos. Az Ilosvayak 14. századi eredetű birtokadományos família voltak, de az Erdélybe szakadt ágnak a 18. században már nem volt birtoka. A húsz erdélyi nemes családunk közül a Bethlenen kívül csak a székely eredetű Illyés és Réz családnak volt pár száz holdas birtoka, valamint a magyarországi származású Dadayaknak sikerült valamennyi birtokot szerezni a 18. századra. A többi 16 család mind kisnemesnek számított, armalisták vagy nemesi, illetve székely telkek, résztelkek tulajdonosai voltak.

2. táblázat. A régi nemesek (1790 előtti nemesítések) százalékos aránya Magyarországon a református felekezeti-művelődési alakzatból származó két világháború közötti akadémikusok között, egyházkerületek szerint

Egyházkerületek	Református akadémikusok 1920 és 1944 között		
	Összes református	Ebből régi nemes	Régi nemesek százalékos aránya
Erdély	22	20	90,9
Tiszáninnen	11	8	72,7
Dunántúl	10	6	60,0
Tiszántúl	18	9	50,0
Dunamellék	17	17	47,0
Összesen	78	51	65,4

A tiszáninneni egyházkerület, amely Abaúj-Torna, Borsod, Gömör-Kishont, Zemplén és Ung vármegyék területére terjedt ki, érdekes kontaktrégió volt a királyi Magyarország törzsterülete, az erdélyi fejedelemség és a török hódoltság között. Az ütközőzóna sajátosságaiból következően magas volt a katonai érdemekért nemesítettek száma, s ráadásul mind a fejedelmek, mind pedig a Habsburgok adományoztak itt nemeslevelet. Borsod megyében például az 1784-es népszámláláskor (az országos 5 százalékhoz képest) a felnőtt férfiak 15 százaléka volt nemes. A nemességen belül pedig meglehetősen magas volt a reformátusok aránya. Miskolcon például 1798-ban a nemes famíliák 90 százaléka volt református, másrészt a reformátusok 40 százaléka tartozott a nemességhez. (Fazekas 2000: 581–582;

Faragó 2000: 157–158.) Ezek a magas arányok jelentek meg a régió akadémikusokat kibocsátó családjainál is. A 11 akadémikusból 8 származott nemesített famíliából. Ez a 73 százalékos részarány elmarad az erdélyitől, de felülmúlja a másik három kerület arányszámait. A nyolcból egy Árpád-kori eredetű, egy 16. századi, a többi 17. századi nemesítés. Az anyai ágon is nyolc család nemes, s köztük van az a két anyai ág is, ahol az apák nem nemes családból származtak. Lényegében mind kisnemesek, nemesi birtok nélküli armális nemesek vagy egész-, illetve résznemesi telekkel rendelkező kurialisták, *konposszesszorok*/közbirtokosok voltak.

A dunántúli egyházkerület a három részre szakadt országban alapvetően a királyi Magyarország területéhez tartozott, de a török előnyomulása miatt egy része hódoltság lett, egy másik része pedig ütközőzónának, várövezetnek számított. Ennek következtében megnőtt a katonai érdemek utáni nemesítések száma. Ugyanakkor itt indultak meg leghamarabb a rekatolizációs törekvések, s ebben a kerületben lett a legalacsonyabb a reformátusok részaránya erősen szórt elhelyezkedéssel. Az ellenreformációs nyomásnak viszont még leginkább a várövezet református és evangélikus nemesi községei tudtak ellenállni. Ez tükröződik abban is, hogy a reformátusok összlakossági alacsony arányához képest az innen származó református akadémikusok között is számottevő a nemesek aránya. Alacsonyabb, mint Erdélyben és a Tiszáninnenen, de kicsit magasabb, mint a még hátralevő tiszántúli és dunamelléki egyházkerületben. Az egyházkerület területéről származó 10 református akadémikus közül 6 jött nemesi családból (60 százalék), s mindegyik anyai ágon is nemes volt, sőt plusz kettőnek csak az anyai ága volt nemes. A 6 nemesítésből 3 a 16. századi várharcok idejére esett. Egyedül a Konkoly-Thegék voltak korábbi, 13. századi birtokadományosok, számottevő, 1000 holdon felüli birtokkal.

A tiszántúli egyházkerület területén élt a legtöbb református, s az össznépességen belüli arányuk is itt volt a legnagyobb, távol a Habsburgok bécsi katolikus hatalmi központjától. A kerület északi részén Szabolcs, Szatmár, Bereg, Ugocsa, Máramaros megyékben és keleten, Biharban is számottevő református kisnemesség élt. S nem feledkezhetünk el a territoriális szabadságokkal bíró, inkább szabad parasztnak számító nagykunokról s a szintén területi érvényű hajdú-nemességről. A kerület szellemi központjában, a debreceni református kollégiumban 1848-ig a diákok között mégis harmadannyi volt a nemesek aránya, mint a sárospataki kollégiumban. A debreceni kollégiumban inkább a mezővárosi polgárok gyermekei domináltak. A tiszántúli egyházkerület területéről származó 18 református MTA-tagnak pontosan a fele származott nemesi famíliából. (Anyai ágon hatan voltak nemesek.) Az ismert keltezésű nemesítések mind a 17. század első feléből valók. A kilenc családból kettő bírt hajdúnemességgel. Egy harmadik hajdúnemes család pedig később országos nemességet szerzett. A 18. századi nemesítésű

ugocsai birtokos nemes Komáromy családtól eltekintve a tiszáninneniek mind a kisnemesség különböző változatai voltak.

A dunamelléki egyházkerület az ország közepén, a Dunakanyartól lefelé kiszélesedő sávban, a folyó két oldalán, teljes egészében hódoltsági területen helyezkedett el. A reformáció idején keletkezett gyülekezethálózatát a törökellenes felszabadító hadjáratok, az azt követő felekezeti irányultságú telepítéspolitika és az erőteljes ellenreformációs törekvések is ritkították. Ennek ellenére a kerület északibb egyházmegyéiben 20-30 százalékos részaránnyal maradt meg a reformátusság. Ugyan Fejér és Pest megyében s a Duna-Tisza-közi mezővárosokban is maradt református nemesség, amelyhez beköltözők is csatlakoztak, egyházkerületi szinten számarányuk mégsem volt jelentős. Összességében elég sok, 17 református akadémikus származott ebből a központi, a fejlődő fővárossal is erősödő régióból, de más egyházkerületekhez képest – 8 fővel, 47 százalékkal – közöttük volt legalacsonyabb a nemesek aránya. A nyolc nemes család közül 5 északról, Nyitra, Zemplén, Borsod és Ung megyékből költözött be a 18. század folyamán. Két család Kecskeméten, egy-egy Nagykőrösön, Kiskunhalason, illetve Kunszentmiklóson telepedett le. Négy família a 17. században szerezte nemességét, kettő a 18. század folyamán. Szilády Áron családja a Veszprém megyei Szentgál királyi vadászai közül való, akik helybeli/territoriális nemességgel rendelkeztek. A Sárbogárdon honos Mészöly család az egyetlen, akinek nemessége régebbi, 15. századi eredetű, s csupán ők voltak birtokosok is. (1735-ben vásároltak nemesi birtokot Sárbogárdon.)

Összességében tehát a református felekezeti-művelődési alakzatból származó 78 akadémikus közül 51-nek a családja volt rendi állása szerint nemes már a 18 század közepén, az apai ági dédapák születésének idején. A nemességüket 1790 előtt szerző, úgynevezett „régi nemesek" részaránya tehát 65,4 százalék, csaknem kétharmados.[10] Negyvenhat esetben egyébként az anyai ági famíliák is rendelkeztek nemesi ranggal. Közöttük hat olyan formáció is van, amelyiknél csak az anyai ág volt nemes. Az időponthoz köthető nemességszerzések legnagyobb része 17. századi, de jelentős a 16. századi nemesítések száma is. Ennél régebbi eredetű nemesség mindössze öt van a reformátusok között. Az összesítés azt is megmutatja, hogy az 51 nemes család közül csak 7-8 tekinthető birtokosnak: négy az erdélyiek közül, s további egy-egy a többi egyházkerület területéről. A családok több mint négyötöde a kisnemesség különböző változataihoz tartozott.

10 A „régi" és az „új", 1790 előtt, illetve után szerzett nemesség megkülönböztetésének értelméről könyvünk első tanulmányának 42. oldalán írtunk. A most tárgyalt 78 akadémikus között volt még 3 új nemes is, akik a dualizmus idején kapták nemességüket. Az adattárban szereplő, többgenerációs családi háttér nélküli további 8 református vallású akadémikus között is van két új nemes.

Megvizsgáltuk az evangélikus felekezeti-művelődési alakzatból származó akadémikusok családjainak a rendi állását is, hogy tudjuk, a 61 apai család közül hány tartozott a 18. századi állapot szerint a nemességhez. A területi tagolást itt az egyházkerületi határok változásai miatt másképpen oldottuk meg, mint a reformátusoknál (Kósa 2017). A Kárpát-medence nagytájait vettük kiindulásnak: Dunántúl, Felvidék, Alföld, Erdély. A legkisebb létszámú az erdélyi származású evangélikus akadémikusok csoportja.[11] Közöttük egyedül Telegdy-Róth Károly családjának volt nemessége, amelyet 1649-ben II. Rákóczi György adományozott. A népesebb dunántúli csoportból is egyedül a Gombocz testvérpár famíliája kapott nemeslevelet 1625-ben. A legszámosabb felvidéki szegmensből négy család bírt nemesi jogokkal. Közülük a Tomcsányiak és a Vladárok IV. Béla-kori Turóc megyei birtokadományosok voltak. Hárman a 17. században szerezték a nemességüket.[12] Az alföldiek közé sorolt kilenc család közül hét a 18. században érkezett a megritkult lakosságú területre. Öt nemes volt közöttük. Négyen a 17. században kaptak armálist, a Kerpelyeknek pedig lovagi fokozatú birodalmi nemességük volt. Végül is a 61 evangélikus akadémikus közül 13-nak a családja tartozott 1790 előtt a nemesi rendhez, ami 23 százalékos részarányt jelent. Arisztokrata vagy birtokos középnemes nem volt közöttük. Voltak viszont közbirtokosok egyre osztódó birtokkal, kuriális nemesek, még egy taksás nemes is, továbbá iparos, kereskedő vagy értelmiségi foglalkozású városiak. Anyai ágon nyolc család volt nemes, közöttük hat volt olyan, ahol az apai ág nem volt nemes. Három evangélikus akadémikus családja úgy volt újnemes, hogy a dualizmus idején nemesítették őket különböző érdemekért.

A hat unitárius akadémikus közül öten eredetileg székely nemesek, de többen királyi megerősítést, igazolást, címerpecsétet is kaptak. A Jakabházyak pedig Árpád-kori eredetű birtokos nemesek voltak. A kicsiny unitárius csoport így 100 százalékban nemes volt.

Összegezve a három protestáns felekezet adatait azt látjuk, hogy a felekezeti-művelődési alakzatukhoz sorolt összesen 145 akadémikus apai családjának majdnem a fele, 71 família (49 százalék) az ősfák induló időszakában, a 18. század középső évtizedeiben a nemesi rendhez tartozott. A nemességszerzés döntő részben a 16–17. században, de kivált a 17. században történt, s csupán 7 olyan családot találtunk, amelyek már 1526 előtt nemesnek számítottak. Egy arisztokrata és 7-8 középbirtokos családon kívül a többiek a kisebb nemesség különböző

11 Az erdélyi szász evangélikusok erősen őrizték nyelvi, vallási, művelődési különállásukat. A magyar királyság német népcsoportjai közül ők integrálódtak legkevésbé a magyar kultúrába. Vallási és művelődési tekintetben is inkább a birodalmi németséghez kapcsolódtak.

12 A Krompecherek a családi hagyomány szerint birodalmi nemességgel rendelkeztek, de ennek sem a német, sem a magyar nemességi iratokban nincs nyoma. Az bizonyos, hogy Magyarországon nem éltek nemesi jogokkal.

változataihoz tartoztak. Megállapíthattuk, hogy az apai ágon nemes családok többségükben anyai ágon is nemesek voltak, s találtunk csak anyai ágon nemes famíliákat is. Láthattuk egyébként a három protestáns felekezet erősen eltérő arányait is.

Mielőtt rátérnénk annak a problémának a vizsgálatára, hogy milyen rendi állása volt azoknak a családoknak, akik nem voltak nemesek, érdemes a most kiszámított nemesi arányokat összevetni a két világháború közötti tudáselit két korábban elemzett csoportjának nemesirészarány-mutatóival. A három kutatásnak a nemesirészarány-mutatóit láthatjuk a *3. táblázat*ban. Az első kutatás a két világháború közötti időszak egyetemi tanárai közül annak az 568-nak az adatait elemezte, akik a kiválasztott három mintaévben (1928, 1938, 1942) kinevezett professzorként státusban voltak. Ezeknek 29 százaléka régi nemes családból származott. Ezen belül azonban nagy felekezeti különbségek voltak. Míg a római katolikus egyetemi tanároknak 20,8 százaléka, az evangélikusoknak 23,6 százaléka volt régi nemes, addig a reformátusoknak 57,9 és a kis létszámú unitárius csoportnak 86 százaléka (Kovács – Kende 2011: 155–156).

3. táblázat. A régi nemesek (1790 előtti nemesítések) százalékos aránya három tudáselit vizsgálatnál felekezetek szerint

Felekezeti csoportok	Nemesek részaránya százalékban		
	Az 1928, 1938 és az 1942-es évek összes egyetemi tanára (568 fő)	Az 1928, 1938 és az 1942-es évek összes MTA-tagja (365 fő)	Az 1920 és 1944 között élt összes MTA-tag (467 fő)
Összes felekezet együtt	29,0%	34,0%	?
Római katolikusok	20,8%	30,6%	?
Reformátusok	57,9%	55,6%	65,4%
Evangélikusok	23,6%	23,6%	21,3%
Unitáriusok	86,0%	80,0%	100,0%
Összes protestáns együtt	44,3%	42,9%	46,0%

A második kutatás, amelyről könyvünk első tanulmányában olvashatunk, a két világháború közötti ugyanazon három időmetszetben élő 365 MTA-tag rekrutációját vizsgálta. Ezeknek 34 százaléka szerezte a nemességét 1790 előtt. A római katolikus akadémikusoknak 30,6 százaléka volt régi nemes, az evangélikusoknak 23,6 százaléka, a reformátusoknak 55,7 százaléka, az unitáriusoknak pedig 80 százaléka. Összességében tehát ugyanazon időmetszetben az MTA-tagok között 5 százalékkal több a nemes, mint az egyetemi tanároknál. Ezt a többletet azonban teljes egészében

római katolikusok adták az arisztokrata, főleg presztízsalapon választott igazgató tagok révén. Ezekkel a mutatókkal tudjuk összevetni új adatainkat, amelyek az 1920 és 1944 között élő valamennyi, összesen 467 MTA-tag protestáns szegmensére vonatkoznak.[13] Ezek közül az evangélikusok és az unitáriusok nemességi adatainál azt látjuk, hogy nagyjából megegyeznek a korábban elemzett egyetemi tanári és akadémikusi mintában mutatott arányokkal. Adattárunknak a református felekezeti-művelődési alakzathoz sorolt tagjai között viszont 8–10 százalékkal nagyobb arányban vannak a régi nemesek (65,4), mint a két régebbi mintában. Ezt csak a korfák eltéréseinek segítségével tudjuk értelmezni. Arra gondoltunk, hogy az 1928-as mintaévig, az 1920 és 1928 közötti időszakban elhunyt idősebb akadémikusok között nagyobb arányban voltak nemesi eredetű reformátusok, mint az akadémia ifjabb, 1928-ban, 1938-ban és 1942-ben élő tagjai között. S valóban, az adattárunkban szereplő reformátusok közül az 1928 előtt elhunyt akadémikusoknak (mind a tíznek) a családja régi nemes volt. Nem lehetetlen, hogy valóságalapja van annak a benyomásnak, sokak vélekedésének, hogy az MTA dualizmuskori tagságában erősebb pozíciói voltak a reformátusságnak, a református nemesi értelmiségnek. Ennek igazolásához azonban alaposabb kutatásra lenne szükség. Az viszont már most is egyértelmű, hogy a tudáselit két csoportjában, azaz az egyetemi tanárok és az akadémikusok között, még a polgári korszak utolsó szakaszában is (1920–1944) igen magas, egyharmad körüli arányban voltak a nemesi származású tudósok. Tehát a csúcselit egyharmada olyanok leszármazottja, akik a késő rendi társadalomban alig tették ki a népesség öt százalékát. Ennek az erőteljes felülreprezentáltságnak a legalapvetőbb magyarázatát az 1848-ig egyértelműen fennálló rendi előjogokban találjuk meg. Mégsem lesz majd érdektelen a többgenerációs társadalomalakulást, a nemesség értelmiségi transzformációjának a folyamatát a 18. századi kezdetektől követni, a most rendelkezésünkre álló kicsiny mintán is.

A REFORMÁTUS FELEKEZETI-MŰVELŐDÉSI ALAKZAT CSALÁDJAI

A nem nemes reformátusok rendi státusa és mobilitási pályája

A nem nemesi eredetű akadémikusok felmenőinek az áttekintését a reformátusokkal kezdjük. Emlékeztetünk rá, hogy a reformátusok kétharmada nemesi famíliából származott, így most a felekezethez tartozók egyharmadával, szám szerint 27 családdal lesz dolgunk. Célszerűnek látszik előrevenni közülük az *első*

13 A katolikus s az összesített adatok itt még nincsenek teljesen korrekten megállapítva, ezért szerepel kérdőjel az *1. táblázat* két megfelelő rubrikájában.

generációsokat, ahol maga az MTA-tag az első tanult ember az ősfa apai vonalán. Ők tizenegyen vannak. Sajnos néhányuknak hiányos az ősfája, négyüknek csak az apját ismerjük. Így nem minden esetben tudunk a késő rendi korszakig visszanyúlni. A két *földműves* család rendi állását viszont ismerjük. A nyelvész *Pápay József (1873–1931)* a Komárom megyei, református többségű Nagyigmándon született. Az 1828-as összeírás szerint az apai dédapa negyedtelkes, az anyai dédapa pedig féltelkes jobbágy volt. A germanista *Schmidt Henrik (1877–1953)* a bácskai II. József-kori módos protestáns telepesfaluból, Újverbászból származott, szabadmenetelű szállásgazda famíliából.

Az első generációs református akadémikusok legnagyobb része, hét fő, különböző helyzetű *iparos* családból emelkedett ki. A Szolnok-Doboka megyei Désaknán született *Varga Lajos (1890–1963)* zoológus, hidrobiológus apjáról csak annyit tudunk, hogy kőműves volt. *Szabolcska Mihály (1861–1930)* lelkész-költő apja a színreformátus Ókécskén kerékgyártó mester volt, de földműveléssel is foglalkozott, amint a nagyapa is, aki egyébként kovácsmesterséget folytatott. A II. József-féle népszámláláskor ezeket a falusi mesterembereket egy kategóriába rendezték a városi polgárokkal, de voltaképpen klasszikus parasztiparosoknak tekinthetők. Még a két, egyaránt debreceni iparos család is igen különböző. *Szabó István (1898–1969)* történész apja klasszikus városi iparűző, szappanosmester volt, míg *Dézsi Lajos (1868–1932)* irodalomtörténész apja hol székkötőként/székcsinálóként, hol pedig napszámosként szerepel a korabeli forrásokban. Az 1869-es népszámlálás szerint szoba-konyhás lakásban lakott öt gyermekével, s a szoba egyszersmind székkötő műhely is volt. Mindazonáltal már Lajos fia előtt is tanult egy gyermeke néhány évig a kollégiumban. A három szabómester apa közül *Németh Gyula (1890–1976)* orientalistáé Karcagon volt férfiszabó, de már a nagyapa is szabóként működött Makón. A két fővárosi eset közül *Baros Gyula (1876–1936)* irodalomtörténész apjáról csak annyit tudunk, hogy férfiszabó volt a Józsefvárosban. *Tokody László (1898–1964)* geológus apjáról viszont tudjuk, hogy az Esztergom megyei református többségű Búcs községben zsellérként/szolgaként/földművesként nyilvántartott szülőktől származott. Beházasodott egy komáromi szabó családjába, s később szintén a Józsefvárosban lett szabómester. Ez a megismert kis mobilitási pályaív és a többi iparos apa képletének különbségei is arra figyelmeztetnek, hogy az első generációs református akadémikusok iparos apái eltérő rendi helyzetekből jöhettek. Bizonyos azonban, hogy nem a klasszikus rendi polgár státuszából, hanem inkább az alatti rendi helyzetekből. A nagy átalakulás után a polgári társadalomszerkezet kispolgári alakzatában foglaltak helyet.

Ide tartozott az a kiformálódó *altiszti* státus is, amelynek két képviselőjét szintén megtaláljuk az első generációsok apái között. *Fröhlich Izidor (1853–1931)* fizikus apjának, a pesti német református egyház tagjának pályáját fiai gimnáziumi és egyetemi anyakönyvi bejegyzéseiből rekonstruáltuk. Eszerint volt iskolaszolga

az evangélikusoknál, árvaházi szolga a Protestáns Árvaháznál, végül *Kirchendiener*/egyházfi az önállósuló pesti német reformátussoknál (Kovács – Kende 2011: 119). *Kerecsényi Dezsőnek (1898–1945)*, a debreceni egyetem irodalomtörténész professzorának a származása külön kis mobilitási tanulmány. A dédapa a 19. század első felében földműves volt, s tagja az erős körmendi református eklézsiának. A pápai kollégiumban taníttatta egyik fiát, aki később körmendi református lelkész lett. Másik fia földműves maradt Körmenden. Az ő gyermeke – a mi akadémikusunk apja – kisebbet lépett felfelé, s a szentgotthárdi állami főgimnáziumban pedellus, iskolaszolga lett. Fia viszont már egyetemi professzor, az MTA tagja. A lassan felfelé lépegető altiszti csoportnak mint a kispolgárság részének a két világháború között már kimutatható erős mobilitási potenciálja volt. Az 1846 és 1914 között született magyar egyetemi tanárok között létszámához képest már magasabb reprezentációja volt nemcsak az őstermelők önállóinál, hanem az ipar-forgalmi önállóknál, sőt az ipar-forgalmi tisztviselőknél is (Kovács – Kende 2011: 138–139). Végeredményben a két altiszt, a két földműves és a hét iparos apa – együtt tizenegy – azt jelenti, hogy a református felekezeti-művelődési alakzatból jövő 78 akadémikusunknak 14 százaléka első generációs értelmiségi volt. A 27 nem nemesnek viszont ez a tizenegy eset több mint 40 százaléka.

A következő lépésben azoknak a nem nemes családoknak a mobilitási pályáit nézzük át, *ahol nem maguk az akadémikusok jelentik az első tanult nemzedéket*, hanem apáik, nagyapáik vagy dédapáik. Ezeknél az eseteknél azt szerettük volna – nem feledve a dédapák felderítésének eredeti célkitűzését -, hogy az ősfa apai vonalán addig jussunk el, amíg meg nem találjuk az első tanult nemzedék apjának foglalkozását, s meg nem tudjuk határozni azok rendi státusát. Ehhez egyes esetekben elég lehetett a nagyapa megismerése, más esetekben viszont a dédapa apjának, nagyapjának stb. a felderítésére volt szükség. Sajnos ezt sem sikerült százszázalékosan megvalósítani, de a feltárt adatok alkalmasak a tendenciák megragadására. A 16 esetből három ősfánál egyértelműen *jobbágyparaszti* családból emelkedett ki az első tanult ember. Ábécérendben haladva több szempontból is érdekes a világhírű fizikus, *Bay Zoltán (1900–1992)* ősfája. A családtörténetek a családi emlékezetre, az előnévhasználatra is építve az apai családot nemesként írják le. Valójában a kétségtelen leszármazás sem a barczi, sem a ludányi Bayakkal nem mutatható ki. Születési és házassági anyakönyvek alapján a család első azonosítható őse – a dédapa – a 18. század végén földesúri áttelepítéssel keletkezett (Balog)Újfaluban élő Balyó Péter telkes jobbágy. Az 1824-ben ugyanott született fia, Balyó/Balyi/Baji Pál 1849-ben mint a „Gömör megyebeli Újfaluban lakó becsületes ifjú legény" házasságot kötött a Magyarpokorágyon lakó iskolatanító, nemes Czégényi József leányával, Herminával. Az ötvenes évek közepétől, gyermekei születésekor már mint különböző környékbeli pusztákon lakó kasznár

szerepel. A házaspár harmadik gyermeke, az 1858-ban született József volt az első, aki biztosan magasabb iskolát végzett. A miskolci református gimnázium után Debrecenben tanult teológiát, s Bihar megyében lett segédlelkész, ahol elvette feleségül az elöljáró lelkésze leányát. A szintén nem nemes após, Böszörményi tiszteletes több száz éves igazi lelkészdinasztia tagja volt. Mind a négy ágon még a dédszülők nagyszülei is lelkészek voltak. Ebből a házasságból született a tudós Bay Zoltán.

Szintén a rendi korszak jobbágyságából származott *Csánki Dezső (1857–1933)* történész, államtitkár. Dédapja a (kis)váci református gyülekezet tagja, negyedtelkes jobbágy volt, hétkapás szőlővel. Fiát, aki akkor született, amikor a Türelmi rendelet után felépült a tekintélyes váci református templom, a debreceni kollégiumban taníttatta. A váci jobbágyfiúból Bihar megyei lelkész lett. Az ő gyermeke – akadémikusunk apja – szintén a debreceni kollégiumban tanult, majd 37 évig pásztorolta a népes és gazdag füzesgyarmati eklézsiát. Hasonlóképpen a képzettségi alapon történő fokozatos státusemelkedés példája, ahogyan *Szilágyi Lóránd (1908–1974)* történész családja kiemelkedett a dédapa berettyószentmártoni zsellérstátusából. A nagyapa a debreceni kollégiumban tanult, s füzesgyarmati lelkész lett. Az apa a kolozsvári egyetemen szerzett bölcsészdiplomát, s a hajdúnánási református gimnáziumban tanított. Az ő fia pedig már professzori katedrát kapott a kolozsvári egyetemen, s 32 évesen az MTA tagjává választották.

Ezeknek a mobilitási pályáknak, amelyek a rendi határvonal alól indultak, a legfontosabb mozzanata a kezdő lépés volt. A belépés a felsőbb iskolázásba, ami az emelkedés biztosítéka volt a társadalmi ranglétrán. Ezt a lépést tette meg a nem nemes reformátusoknak egy olyan háromfős csoportja is, akiknél az ősfa apai vonalán az első iskolázott nemzedéknek az apja *mesterember* volt. *Vikár Béla (1859–1945)* etnográfus, népzenekutató nagyapja, aki takácsmesterként élt a kereskedelmi, kézműipari és iskolaközpontban, Pápa szabadalmas mezővárosban, 1816-ban született fiát a helybeli református kollégiumban taníttatta. A nagy műveltséget szerzett ifjú, tanulmányait többször megszakítva, különböző helyeken volt házitanító, iskolatanító, segédlelkész, míg végül 1853-ban 37 évesen lelkésszé szentelték a Somogy megyei Hetes gyülekezetében. Ekkor kötött házasságot egy, a pápai református kollégiumban végzett, kisnemesi származású tanító leányával. Vikár Bélának ezen az anyai ágon mind a négy dédszülője kisnemes volt, s mindkét dédapa a pápai kollégiumban képzett tanító volt. *Horváth János (1878–1961)* irodalomtörténész nagyapja szűcsmester volt Sarkad földesúri mezővárosban. A szűcsmester 1822-ben született fia a nagyszalontai kisgimnázium után Debrecenben a bölcseleti, jogi és a hittani akadémiai képzést is elvégezte. A Bihar megyei Margitta református iskolájában tanítói pályán indult 1843-ban, de végül ugyanitt, 1851-től 46 éven át a mezőváros jegyzői tisztjét töltötte be. Az ő fia volt Horváth János. *Mitrovics Gyula (1871–1965)* esztéta és pedagógus

görögkatolikus nagyapja 1805-ben egy felsőzempléni vegyes nemzetiségű faluban született. A szomszéd falu református kisnemesi családjából házasodott. A 19. század elején regionális központtá fejlődő Sátoraljaújhelyen letelepedve, a vegyes házasságnak magyarosodás és reformátusodás lett az eredménye. Az 1870-es népszámlálás felvételi íve szerint a nagyapa már református szabómester volt egy segéddel, háztulajdonnal (egy háromszobás és egy egyszobás lakás pincével és istállóval). Fiát a sárospataki református kollégium gimnáziumába íratta be, aki itt végezte el a teológiát is, sőt itt lett teológiai tanár. Később debreceni lelkészként a szabadelvű teológiai irányzat egyik vezére volt. Gyermeke, a későbbi akadémikus még Sárospatakon született.

A II. József féle népszámlálás a szigorú rendi nézőponttal szemben, a foglalkozási klasszifikáció irányába mozdulva a falusi mesterembereket is egy kategóriába rendezte a városi polgárokkal (Kövér 1998: 66–67). A három fent bemutatott esetből kettő ugyan városhoz köthető, mégis egyértelmű, hogy egyik család sem sorolható be a szabad királyi városok privilégiumokkal rendelkező, a rendi határvonal feletti rendi polgárságába. S bár ezek az esetek egy generációval későbbiek, mint a jobbágyságból induló bemutatott mobilitási pályák, mégis ugyanarról a törekvésről van szó: a tanulás, képzés révén szerzett érdemek alapján elért társadalmi emelkedéssel a rendi határok fölé kerülni. Az egy generációnyi különbség ellenére mind a jobbágyi, mind a mesteremberi körben a legjellemzőbb mintázat az volt, hogy a leghagyományosabb úton, a papi pálya felé indultak, s gyakran házassági kapcsolatra léptek kisnemes családokkal. Református akadémikusaink nem nemes családjai között még hetet találtunk, ahol az első azonosított tanult nemzedékek *a papi-tanítói pályán* mozogtak. Olyan két-három-négy generációval korábbi esetekről van szó, ahol azonban többnyire nem sikerült felderíteni a család megelőző társadalmi állapotát. Például *Császár Elemér (1891–1955)* fizikus apja Pápán és Debrecenben tanult lelkész, nagyapja pedig iskolatanító volt a Nyitra megyei Magyarsókon. A dédapa státuszát azonban azért nem lehetett megállapítani, mert a nagyapa születési helyén a Bars megyei Mohi atomerőművének építése során a falut is felszámolták, s a református anyakönyvnek így nyoma veszett. Mindenesetre itt az anyai nagyapa is református lelkész volt, a dédapa pedig még borbély Nagyigmándon.

A papi-tanítói pályára lépett nem nemes családok közül legrégebbről a Finkeyeket és a Szászy családot ismerjük. *Finkey Ferenc (1870–1949)* jogász, koronaügyész és *Finkey József (1889–1941)* bányamérnök ugyanannak a családnak a két ágából származtak. Őseik a 18. század közepén kezdték tanulmányaikat. 1742 és 1758 között öt Finkey írta alá a sárospataki kollégiumban az iskolai törvényeket, s kezdte meg tógátusként akadémiai tanulmányait. Közülük négyen később lelkészként szolgáltak. Köztük volt az 1738-ban született Finkey Sámuel is, aki Finkey Ferencnek dédapja, Finkey Józsefnek pedig ükapja volt. A leszármazottak

a szikszói vagy a miskolci református gimnáziumban kezdték tanulmányaikat, amelyeket Sárospatakon fejeztek be. Iskolatanítóként, lévitaként, lelkészként szolgáltak a borsodi egyházmegye északi részén egy 20-30 kilométer sugarú körben, s rendre kisnemesekkel házasodtak. Közülük lépett feljebb Finkey Ferenc apja, aki segédlelkészként kezdte, de 1850-től gimnáziumi tanár lett Szikszón, majd Miskolcon, végül 1854-ben a sárospataki főgimnázium tanárává választották. Finkey Józsefnek már a nagyapja is miskolci gimnáziumi tanár lett 1855-ben, a segédlelkészi vizsga letétele után. Apja pedig a sárospataki református jogakadémia tanára volt. *Szászy Béla (1865–1931)* jogász, államtitkár ősfáján mind a három ismert dédapa, s egy ükapa is református lelkész volt. De ugyanezt a hivatást folytatta mindkét nagyapa és az apa is. Nem tudtuk megtalálni, hogy ezek a mobilitási ívek honnan indultak, de láthattuk, hogy mindannyian a papi pályán mozogtak. Azon a pályán, amelyik ősformája volt az iskolai kvalifikáció révén járó társadalmi emelkedésnek, kiváltságszerzésnek.

A kvalifikációs nemesség ismert dokumentuma Bethlen Gábor erdélyi fejedelem 1629. évi oklevele, amelyben Erdély és a Részek területén érvényes címeres levelet adott ki, amellyel a lelkészeket, gyermekeiket és utódaikat a nemesek sorába emelte. Az oklevél újdonsága a leszármazottak nemesi jogainak biztosítása volt. Az oklevél érvényét, az „armális papnemességet" még Mária Terézia is megerősítette 1756-ban és 1759-ben. II. József viszont az 1786. évi 6640. sz. rendeletében ezt a nemességet azok utódaira korlátozta, akik az oklevél kiadásakor, 1629-ben már papok voltak (Zsinka 1926: 106–107). A királyi Magyarország gyakorlatával kapcsolatban pedig Rácz István úgy fogalmaz, hogy „A hitújítás után a protestáns prédikátorokra a katolikus plébánosokról hallgatólagosan átszállt a nemesihez hasonló megítélés. Ez egyértelműen csak a személyes szabadságot biztosította… a törvényben soha ki nem mondott nemesítésnek csak az adómentességi kritériumával élhettek, a birtokszerzés joga már nem illette meg őket." (Rácz 2002: 96). Hozzátehetjük, hogy az erdélyi helyzettel ellentétben a jogok átörökítése sem volt lehetséges. A késő rendi helyzetet jól mutatja az 1784. évi népszámlálás kategóriarendszere. A papi rendbe sorolták a protestáns lelkészeket is, de gyermekeiket már az osztályozás nem nemesi „egyéb" csoportjában kellett számba venni (Tóth Z. 2015: 82). Mályusz Elemér a papi rend ilyen jogállásának három szociológiai következményét emelte ki. Az adózó állapotban élőknek, a jobbágyoknak és a kézműveseknek így is vonzó volt tanulás révén ebbe a rétegbe emelkedni, s ezért ez a mobilitási csatorna folyamatosan működött. Másrészt, akik már elérték ezt a rendi állapotot, azoknak nem volt szabad rangon alul házasodni, illetve a gyerekeiket iskoláztatni kellett, hogy a megszerzett státust el ne veszítsék (Mályusz 2001: 29–37). Ebből következett a tanult renden belüli és a közeli szinten élő kisnemesekkel való házasodás stratégiája, s a fiúk taníttatása, papi pályára törekvése. Mindezeket jól láthattuk a bemutatott esetekben. A Finkey család

hagyománya szerint egyébként még a 18. században határozták el, hogy a családból mindig legyen egy református pap, hogy ennek révén nemesnek számítsanak. Így keletkezett nemcsak a Finkeyeknek, hanem a Szászyaknak s más családoknak is a többgenerációs papi dinasztiája, de ez volt a magyarázata a rövidebb papi-tanítói-tanári láncolatoknak is. Mindenesetre ha most eltekintünk a más korszakhoz tartozó első generációsoktól, akkor kijelenthetjük, hogy a nem nemes református akadémikusok családjainak felemelkedése és útja a tanultak között egy kivételével a papi pálya jegyében ment végbe. Szimbolikusnak tekinthetjük, hogy a legfolyamatosabban papi család, a Szászyak szabadsága első jogász tagjuk, Szászy Béla 1916-os nemesítésével vált teljessé.

Három olyan családunk van, ahol az első tanult ember református *kántortanító* volt. *Nagy Lajos (1897–1946)* régész-muzeológusnak 1824-ben született nagyapja a Bihar megyei Mezőtelegden volt tanító. *Marton Géza (1880–1957)* jogász, egyetemi tanárnak az 1841-ben Kecskeméten született apja a Fejér megyei Lovasberényben tanítóskodott. A tanító úr felesége lelkészcsaládban született, nagyapja pedig 1805-től volt *praeceptor* Sárbogárdon. *Fröhlich Pál (1889–1949)* fizikus, egyetemi tanár pesti születésű apja a Bács-Bodrog megyei Torzsa német nyelvű református elemi iskolájának volt a kántortanítója. Az apa testvéréről, Fröhlich Izidor (1853–1931) fizikusról már megírtuk, hogy altiszti (iskolaszolga/egyházfi) családban született. Ez az altiszt volt tehát Fröhlich Pál nagyapja. A torzsai tanító apa viszont egy sokgenerációs lelkészcsaládból házasodott. Az anyai nagyapa Torzsán, a dédapa Újverbászon, az ükapa Diósjenőn volt lelkész. A szépapa, Kármán András (1705 k. – 1761) pedig debreceni, sárospataki, utrechti, leideni és boroszlói tanulmányok után 1731-től 1760-ig a losonci református gimnázium igazgató tanára, az iskola felvirágoztatója volt.

A nem nemes református akadémikusok között három olyat találtunk, ahol a tanultak világába belépők nem a papi/tanítói pályán indultak. Ezek közül kettőnek az ősfáját meglehetősen töredékesen sikerült megismerni. A Kolozs megyei Borsán született *Ferenczi Zoltán (1857–1927)* irodalomtörténész, könyvtárigazgatónak csak az apjáról tudtunk annyit megállapítani, hogy báró Bánffy Ernő jogvégzett tiszttartója volt. *Keményfi (Hartmann) János (1875–1943)* irodalomtörténész, középiskolai tanár apja pedig községi jegyző volt a protestáns német telepesek által alapított Bács megyei Újsóvé községben. Ezzel mindenesetre két olyan értelmiségi professzió került a látókörünkbe, amelyet nagyobb számban majd a nemesi származású akadémikusok családfájának az intellektualizálódásánál fogunk látni.

Bernát István (1854–1942) közgazdásznak viszont részletesen ismerjük az ősfáját, ami jelentősen különbözik az eddig bemutatottaktól. Ez ugyanis egy tősgyökeres rimaszombati család *polgári karakterű* ősfája. Igaz ugyan, hogy Rimaszombat nem volt szabad királyi város, csak szabadalmas mezőváros. Az is igaz, hogy

a korábban virágzó kézműipari központ, amely élénk kapcsolataival kereskedelmi központnak is számított, a 19. század elején hanyatló pályára került (Bácskai 2002: 108–110). Azonban a rendi, azaz régi polgárságról alapvető tanulmányt író Bácskai Vera is azon a véleményen volt, hogy a rendi kötelékek bomlása idején a régi polgárság nem szűkíthető le a szabad királyi városok polgárjogú lakosaira (Bácskai 2006: 21–24). Gyáni Gábor pedig azt hangsúlyozta, hogy ebben a korszakban már inkább az életstílus, a kulturális életgyakorlat, az életforma váltotta fel a jogi (rendi) polgári meghatározottságot mint identitásképző erőt (Gyáni 2011: 41). Rimaszombat közéletét pedig változatlanul erős önkormányzatiság és polgárias szellem hatotta át. Bernát István felmenői a város szenátorai, tanácsosai voltak, s az egyik nagyapa a polgármesteri tisztet is betöltötte. Tagjai voltak az egyháztanácsnak, inspektorai a református gimnáziumnak. Az apai nagyapa nagykereskedő/*mercator* volt, az 1807-ben született apa pedig már a vállalkozói és az értelmiségi lét határán mozgott mint gyógyszerész *(diplomaticus paticarius)*. A reformátusoknál kevés példa volt arra, hogy a felsőbb iskolát végző első felmenő nem egyházi, hanem világi diplomás (nem jogász) professziót választott. Ilyen polgári státust, életstílust, pályaválasztást, ami a reformátusoknál ritka, sokat látunk majd az evangélikus MTA-tagok ősfáin, szabad királyi városi változatban is.

A református nemesek mobilitási pályái

A nemes családok mobilitási típusainak áttekintését is az *első generációsokkal* kezdjük. Az 51 nemes család között mindössze öt olyan volt, ahol az akadémikus fiú apja még nem járt magasabb iskolába. Négy apa földműveléssel foglalkozott, egy pedig iparos volt. A néprajzos *Györffy István (1884–1939)* partiumi armális nemes családból származott. Ükapja telepedett le Karcag mezővárosában. A dédapa gazdálkodott, s fazekassággal is foglalkozott. A nagyapa szűrszabó mester, az apa szűrszabó és gubásmester volt. Tulajdonképpen parasztiparosnak számítottak. A viseletek változása miatt megrendelések nélkül maradva az apa vállalkozásba kezdett. Vasutak töltéséhez fuvarozott földet, de tönkrement. Fia a hat karcagi gimnáziumi osztály után, lényegében önerőből tartva fenn magát, két évig a késmárki evangélikus líceumban tanult. *Csüry Bálint (1886–1941)* nyelvész apai és anyai ágon is paraszti sorban élő kisnemes családban született, a Szatmár megyei református faluban, Egriben. A kis földön gazdálkodó szülők két fiukat is taníttatták a közeli Szatmárnémeti református gimnáziumában. Apai ágakon armális nemes, az anyai ágakon hajdúnemes családokból származott *Kéky Lajos (1879–1946)* irodalomtörténész. Apja a népes hajdúvárosban, Nánáson 12 holdon gazdálkodó nemesi kisbirtokos helyben taníttatta, a valamikor a debreceni kollégium partikulájának számító hatosztályos református algimnáziumban. A régi utat járva innen került a debreceni kollégium főgimnáziumába. *Jakab Ödön*

(1854–1931) író, irodalomtörténész egy nemzedékkel korábban született Székelyföldön, a marosszéki Vadasdon, székely nemes családból. Apját az anyakönyvben „tekintetes úr"-ként, fia egyetemi beiratkozásakor már néhai földművesként jegyezték, s valójában paraszti sorban élő kisbirtokos volt. Az anya hamar megözvegyülve nagy erőfeszítéssel taníttatta fiait a viszonylag közeli Marosvásárhely református kollégiumában. Szintén marosszéki származású *Kolosváry Sándor (1840–1922)* jogász, akinek az apja elszegényedett nemesi kisbirtokos volt. Felesége korábban elzálogosított, majd apránként visszaváltott 20-25 holdas lukafalvi birtokán gazdálkodott. Hét gyermeke közül puritán körülmények között, de mind az öt fiát taníttatta a közeli marosvásárhelyi református kollégiumban.

Mind az öt bemutatott esetben lényegében paraszti körülmények között élő kisnemes családokról van szó, ahol azonban valamilyen formában tovább élt a nemesi öntudat, s a 19. század második felében is folytatói voltak egy 18. században indult kisnemesi stratégiának. Erről a rétegstratégiáról, a tanulás révén való felemelkedésről, illetve pozícióőrzésről később még bővebben írunk. Most csak azt a megfigyelésünket rögzítjük, hogy a rétegstratégia megvalósítását, az iskoláztatást a fentebbi esetekben az is megkönnyítette, hogy helyben volt a gimnázium (Karcag, Hajdúnánás), vagy viszonylag közeli városban (Egri – Szatmárnémeti; Vadasd – Marosvásárhely; Lukafalva – Marosvásárhely). Mindenesetre a nem nemesek között azonosított tizenegy első generációssal együtt a református felekezeti-művelődési alakzatból származó 78 akadémikus 20,5 százaléka, tehát egyötöde tekinthető első generációs értelmiséginek.

Összefoglalva a református nemes és nem nemes első generációsok adatait, azt láthattuk, hogy a 27 *ignobilis* akadémikusnak a 11 első generációs a 40,7 százaléka volt. Ők tehát azok, akik csak a polgári korszakban léptek be a tanultak közé. Az 51 nemesi származású MTA-tagnak viszont csak a 10 százalékát tette ki az 5 első generációs. Másképpen fogalmazva a nemesek családjainak 90 százaléka már több generáció óta a tanultak közé tartozott, az *ignobilis*eknek pedig csak 59,3 százaléka intellektualizálódott a korábbi nemzedékek idején, a késő rendi korszakban. Az eredmény persze nem meglepő. Egyrészt visszaigazolja azt a közismert asszimetriát, ami fennállt a tanulás révén való emelkedés vonatkozásában is a rendi határvonal alatt, illetve fölött levők között. Másrészt azt bizonyítja, hogy a határvonal alatt levőknek is volt lehetőségük – az idő előrehaladtával egyre inkább – már a nagy átalakulás előtt, a tanulás segítségével elindítani olyan mobilitási pályákat, amelyek egy-két-három nemzedék alatt a tudáselit csúcsára vezettek. Kétségtelen ugyanakkor, hogy a rendi vonal alattiak lehetőségei igazán a polgári korszakban nyíltak meg.

A *nem első generációs 46 nemesi család* mobilitási pályái első tekintetre meglehetősen kaotikus sokféleséget mutattak. Végül is öt típust tudtunk elkülöníteni abból kiindulva, hogy a család ősfájának apai vonalán az első tanult

felmenő milyen foglalkozást folytatott, illetve milyen foglalkozási csoportba, státusba sorolható be. A típusok kialakításánál sokat segített az, amit Sasfi Csaba fogalmazott meg a 19. század első felének gimnáziumáról írott fundamentális monográfiájának „A tanultak társadalmi csoportjai" című alfejezetében, de figyelembe vettük mások írásait is (Sasfi 2013: 65–83; Fallenbüchl 1968; Vörös 1975; V. Windisch 1993). Kilenc olyan típusút találtunk, ahol a nem nemesek leghagyományosabb útjához hasonlóan az első intellektuális pálya a papi pálya volt. Ehhez közel esik a második típus, ahol részben hasonló iskolázás után kilenc családnál a tanítói/tanári pályával kezdtek. Az intellektualizálódás tehát összesen 18 esetben indult valamilyen egyházi pályával. A harmadik típusba a gazdatiszti, birtokigazgatási pályával induló családokat soroltuk. Ilyet hetet azonosítottunk. A negyedik kategóriába rendeztük a királyi hivatalnokokat, valamint az önkormányzatok, a vármegyék, a szabad királyi városok, a mezővárosok tisztségviselőit. Ebbe a csoportba 16 fő került. Az ötödik kategóriába a vasúti, postai, pénzügyi szolgálatok négy tisztviselőjét soroltuk. Diplomás hivatások, mérnökök, orvosok, gyógyszerészek szerepeltek ugyan nemesi ősfáinkon, de egyetlenegyszer sem az első iskolázott pozíciójában. Így ezt az öt típust fogjuk kicsit részletesebben ugyanebben a sorrendben áttekinteni. Természetesen szempont lesz, hogy az ősfa melyik fokán és milyen történelmi időszakban kezdődik a család intellektualizálódása. Fontos lesz a folytatás is, s figyelemmel leszünk az ősfa minden elágazására, az anyai ágra, valamint a különböző értelmiségi foglalkozások megjelenésére is.

Nem meglepetés a *papi pálya* erős jelenléte a nemesek között, hiszen már a nem nemes papi családok mobilitási pályáit bemutatva is a mintázat egyik fontos jellegzetességeként említettük összeszövődésüket, házassági kapcsolataikat a kisnemességgel. Bizonyíthatóan az összes református akadémikus közül *Daday Jenő (1855–1920)* zoológus, egyetemi tanár családja lépett legkorábban az intellektualizálódás útjára, s ezt folyamatosan minden generációban megtartotta. Az apai dédapa dédapja, Daday János, aki Tiszadadán született 1608-ban, a szatmári református kollégiumban kezdte tanulmányait, majd 1630-ban lett tógátus a debreceni református kollégiumban. 1636–38-ban a hollandiai Franeker és Leyden egyetemein hallgatott teológiát. Hazatérve az erdélyi Küküllőváron lett lelkész, ahol az egyházmegye esperesévé is megválasztották. Nagy szerepe volt a református kollégium áttelepítésében a tatárok által elpusztított Gyulafehérvárról Nagyenyedre. Nagyobbik fia is lelkész lett, s nagyenyedi tanulmányok után megjárta a hollandiai egyetemeket is (Franeker, Groningen, Utrecht). A mi akadémikusunk azonban a kisebbik fiútól származik, aki a nagyenyedi tanulmányok után világi pályára lépett. A királyi tábla írnoka volt, s jogi képzettséggel Dés városi és vármegyei *assessor*, városi prókátor lett. Innentől kezdve a család már tulajdonképpen a negyedik típusba, a jogászi karakterű világi tisztviselők csoportjába került. A következő négy nemzedék ugyanis a nagyenyedi kollégium

után mind hasonló pályán mozgott, kisebb-nagyobb megyei, illetve városi hivatalokat töltött be: *assessor*, városi szenátor, városi főorátor, *judicum assessor*, szolgabíró, megyei útbiztos. A nagyapa felesége azonban református lelkészi eredetű, kisebb birtokot szerzett nemesi családból származott. Maga a nagyapa gazdatisztként is igyekezett birtokát gyarapítani, ami a jobbágyfelszabadításkor már közel 300 holdat tett ki. Ez azonban hét gyermeke között osztódott. Így az apa, aki a kolozsvári királyi jogakadémián jogi végzettséget is szerzett, 26 holdon kezdett gazdálkodni, amit megtízszerezett. A gazdálkodás mellett volt szolgabíró, dési rendőrkapitány, végül a kiegyezés után a dési királyi törvényszéken telekkönyvvezető. Daday Jenő ezzel a hat tanult nemesi, papi, majd többnyire megyei, városi igazgatási pályán mozgó, kisebb-nagyobb birtokkal is rendelkező nemzedékkel a háta mögött lépett a tudományos pályára, s lett akadémikus, és a budapesti műegyetem nyilvános rendes tanára.

Nagy Miklós (1881–1962) történésznek, az Országgyűlési Könyvtár igazgatójának az első olyan azonosítható őse, aki felsőbb tanulmányokat folytatott, a dédapjának a nagyapja. Egytelkes erdélyi nemes családból származott, s lelkész lett, amit folytatott a fia s az unokája is. Az utóbbi, aki már akadémikusunk dédapja, a kolozsvári református kollégiumban subscribált 1780 körül. 1789-ben ordinálták Magyar-Zsombor lelkészévé, ahol 1839-ig szolgált. Fia, az apai nagyapa 1838-tól 1891-ig a Szolnok-Doboka megyei Kozárvár lelkésze volt. Az ezután jövő nemzedék, Nagy Miklós apja négy lelkészi generáció után már jogi pályára váltott, s az 1870-es évektől Désen ügyvédkedett.

Időrendben haladva két olyan családunk van, ahol lelkészként a dédapa volt az első tanult ember. *Szilády Áron (1837–1922)* nyelvésznek, irodalomtörténésznek – aki maga is lelkész volt Kiskunhalason – a dédapja a territoriális nemességgel bíró szentgáli (Veszprém m.) királyi vadászok közül kiemelkedve, 1738-ban subscribált a debreceni református kollégiumban. 1748 és 1750 között pedig teológiát hallgatott a berni egyetemen.[14] Szalkszentmárton mezővárosban lett lelkész, ahol élete végéig szolgált. Több fia szintén lelkészként működött, de az egyik fiú, éppen a mi akadémikusunk nagyapja, szabómesterséget tanult. A következő nemzedék azonban kiskunhalasi református gimnáziumi és debreceni akadémiai tanulmányok után visszatért a papi pályára.

Nagy Gyula (1841–1924) történész, főlevéltárosnak is a dédapját tudtuk lelkészként azonosítani. Fia születésekor udvari prédikátor volt a Zemplén megyei Kisráskán, majd különböző felsőzempléni gyülekezetekben szolgált. Fia viszont már a negyedik típusba vezette át a családot. A polgári karakterű evangélikus

14 Ezt az adatot Szilády/Szilágyi néven nem találjuk a svájci egyetemjárás adatait közlő kötet névmutatójában, mert Johannes Sylvanus néven jegyezte be magát az anyakönyvbe, ahol egyébként testvére, Sámuel is szerepel néhány évvel korábban. Hegyi – Szögi 2016: 86–87. 518. és 501. szám.

Sztehlo családból házasodott, s a református gömöri mezőváros, Pelsőc jegyzője lett. Itt valószínűleg vagyonilag is gyarapodott. Az ő fia, a mi akadémikusunk apja még tovább emelkedett, immár a megyei apparátusba. A pozsonyi evangélikus líceumban tanult, a jogot Sárospatakon végezte, a pesti Királyi Táblán jurátuskodott, s 25 évig Gömör vármegye al-, majd főjegyzője volt. Az 1843–44-es országgyűlésen a megye követe volt. A Sáros megyei reformellenzék vezérének, az evangélikus Újházy Lászlónak (1795–1870) a leányát vette el. Rokonságba került felvidéki evangélikus birtokos nemes családokkal (Várady-Szakmáry, Radvánszky, Benyovszky). 1848-ban az igazságügyi minisztérium osztályigazgatója s megbízott vezetője is volt.

A református felekezeti-művelődési alakzatból származó három olyan akadémikus család következik, akiknél a nagyapák voltak lelkészként családjuk első tanult emberei. *Mészöly Gedeon (1880–1960)* nyelvész, egyetemi tanár családja 15. századi eredetű birtokos nemes família volt. 1735-ben vettek nemesi birtokot Sárbogárdon, amely birtok azonban a család szaporodásával fokozatosan osztódott. Már a dédapa is diákoskodott a debreceni református kollégiumban. Mint iskolán kívül lakó *publicus* bölcsészeti, matematikai és teológiai tárgyakat hallgatott, de megmaradt birtokosnak. Fia, az apai nagyapa azonban a debreceni gimnázium elvégzése után, 1808-ban mint tógátus írta alá az iskola törvényeit, s miután 1819-ben ordinálták, 1822-től lelkész lett a Fejér megyei Bodméren, majd Tabajdon. A nagykőrösi, nemesi származású lelkész leányát vette feleségül. Fiuk, Mészöly Gedeon apja így a nagykőrösi református gimnáziumban végezte a középiskolát. Arany János tanítványa volt, s a latinon és a görögön kívül olaszul, angolul és franciául is tudott. Egy egyházmegyebeli nemes lelkészcsaládból házasodott, s apja parókiáját megörökölve 51 évig volt tabajdi lelkész. Az anyai ágon az ükszülőkig menően nemes és nem nemes lelkészeket és iskolamestereket találunk.

Sebestyén Gyula (1864–1946) folklorista, irodalomtörténész dédapja még szentantalfai nemesi kisbirtokos volt, egy zsellérrel. A nagyapa már a pápai kollégiumban tanult, s 1823-as felszentelése után különböző dunántúli gyülekezetekben szolgált, legtovább éppen Szentantalfán. Nemesi jogállású lelkészcsaládból házasodott. Az apa szintén pápai tanulmányok után lett lelkész Szentantalfán, majd a szomszédos Köveskálon. Felesége egy márkói nemes molnár leánya volt. Az anyós, a molnár felesége azonban többgenerációs nem nemes lelkészcsaládból származott. A harmadik a sorban *György Endre (1848–1927)* közgazdász és politikus, akinek a nagyapja Sárospatakon született nemesi családban. Helyben elvégezte a gimnáziumot és az akadémiai tagozatot. A peregrinációval Bécsig jutott. Egy darabig tanárkodott a lőcsei evangélikus líceumban, majd református lelkész lett Sátoraljaújhelyen. Később 1815-től 1852-ben bekövetkezett haláláig Szatmárnémetiben szolgált. A lőcsei kitérő eredményeként feleségül vette a lőcsei evangélikus lelkész, Osterlam János Károly (1759–1840) latin nyelvben is

jártas leányát. A tudós evangélikus lelkész apja lőcsei polgár, szőrmekereskedő és szűcsmester volt, anyja pedig pozsonyi vaskereskedő, választott polgárcsaládból származott. Valószínűleg ennek a házassági kapcsolatnak is szerepe lehetett abban, hogy egyik fiuk (Lajos) ugyan lelkész lett Szatmárnémetiben, másik fiuk viszont – a mi akadémikusunk apja – a szatmárnémeti református gimnázium és a szatmárnémeti római katolikus líceum bölcsészeti osztályának elvégzése után modernebb pályát választott, s a pesti tudományegyetem orvosi karán szerzett diplomát: később Huszt mezőváros orvosa lett. Endre fia közgazdász, politikus, képviselő volt, a másik fiú, György Aladár pedig újságíró, kultúrpolitikus.

Két olyan esetünk van, ahol szintén lelkész lett a család első tanult embere, de ez csak az apák generációjánál következett. *Bartók György (1882–1970)* filozófus, teológus, egyetemi tanár nagyapja székely lófő nemességgel kisbirtokos volt a háromszéki Málnáson. Az apa a sepsiszentgyörgyi algimnázium után a nagyenyedi Bethlen-kollégiumban fejezte be a középiskolát, s itt végezte a teológiát is. A tübingeni egyetemen doktorált. Nemesi származású, nagyenyedi városi tisztviselő családból házasodott. Nagyenyeden, Szászvároson és Kolozsváron volt lelkész, s 1899-től 1907-es haláláig az erdélyi egyházkerület püspökeként szolgált. *Szádeczky-Kardoss Lajos (1859–1935)* történész, egyetemi tanár nagyapja Árpád-kori eredetű trencséni nemes család leszármazottja volt, s írástudatlan kurialistaként élt az Abaúj megyei Fulókércsen. Fia Sárospatakon végezte a gimnáziumot, Eperjesen jogot, majd ismét Patakon teológiát tanult. 1854-től 1894-ig az abaúji egyházmegyében a hegyektől körülzárt Pusztafalu lelkésze volt. Egy korán elhunyt első generációs lelkésztársa leányát vette feleségül. Mind az öt fiát taníttatta: Sárospatakon, az iglói evangélikus líceumban és a budapesti református gimnáziumban. A felnőttkort megélt fiúk mind tudománnyal foglalkoztak, illetve magas beosztású állami tisztviselők voltak.

Ha végigtekintünk a bemutatott kilenc eseten, akkor azt látjuk, hogy azok a nemes családok, ahonnan papi pályára lépett valaki, egy kivételével kisnemesek, armalisták, kurialisták, egytelkesek, közbirtokosok, székely kisbirtokosok voltak, akiknek a fiai számára a papi pálya szolid anyagi biztonságot, szerény emelkedési lehetőséget is jelentett. A kivételt képező Mészöly család esetében a birtokosztódás játszhatott szerepet abban, hogy ilyen irányba is elmozdultak. Szerény adataink szerint a kisnemesség érdeklődése a lelkészi pálya iránt a 17. század elejétől a dualizmus koráig folyamatosan fennállt, de legintenzívebbnek a 18. század közepét követő két emberöltőben látszik. Amint azt Szabó István és Mályusz Elemér megpendítették, Kósa László pedig adatokkal bizonyította, akkor lett a kisnemesség rétegstratégiája a tanulás révén való pozíció megőrzés és felemelkedés (Szabó 1941: 56–57; Mályusz 2006: 31–35; Kósa 2001: 254–268). A 18. század oktatásának forrásait jól ismerő és feldolgozó Fallenbüchl Zoltán is hangsúlyozta, hogy a század derekának igen magas diáklétszáma elsősorban

a nemesi ifjaknak a stúdiumok felé fordulásával magyarázható (Fallenbüchl 1968: 200; Uő 1985).[15] Elhelyezkedésre pedig eleinte a legtöbb lehetőséget a kor viszonylagosan legnagyobb létszámú értelmiségi professziója, a papi hivatás adta. Azt is láthattuk, hogy a lelkészkedő nemesek kisnemes családokkal, nemesi és nem nemesi származású lelkészcsaládokkal léptek házassági kapcsolatba. Így jöttek létre a többgenerációs papi dinasztiák is. De így alakult ki a szövevényes kapcsolati hálóval összeszőtt szoros szimbiózis is a kisnemesség és a papi rend között. Az életformák közelítése pedig lehetővé tette, hogy a papgyerekek könnyebben léphettek át más értelmiségi professzióba is. A nemesi jogállású lelkészcsaládok fiai jogi képzettséget szereztek, s amint láttuk, megjelentek a városok polgári és a vármegyék nemesi közigazgatásának egyre inkább igazolt képzettséget igénylő pozícióiban. Ennek példaszerű esete Nagy Gyula ősfája a szegényebb középnemesi családból való házasodással együtt, ami bizonyosan szerepet játszott a magasabb hivatalok elérésében.

A papi pályához közel esett a *tanítói pálya* is. Nem csak azért, mert egyértelműen szintén egyházi értelmiséginek kell tekinteni a tanítókat csaknem a 19. század végéig, hanem azért is, mert a protestánsok esetében a tanítóképzés a 19. századig nem különült el a lelkészképzéstől. A református kollégiumokban az akadémiai tagozaton tanuló diákoknál a lelkészképzés része volt a tanítói-tanári szerepre való felkészítés. Egyrészt a képzési program része volt a hároméves *rektoria*, amelyet a kollégium partikuláris kisiskoláiban kellett eltölteni, másrészt végzés után voltak, akik először tanítói állást kaptak, s csak később jutottak lelkészi helyhez, amikor felszentelték őket. A tanítóság így inkább átmeneti, fiatalkori hivatás volt. A 18. század végétől a népnevelési törekvésekkel kiterjedő iskolahálózatban megjelentek, és a 19. századra többségre jutottak az állandó tanítók, akik persze többnyire nem végeztek akadémiai tagozatot. A század közepétől kialakulóban volt a szakszerű tanítóképzés rendszere is. (Sasfi 2013: 68–71; Dienes 2001: 141–142; Ugrai 2014: 27–34., 42–44; Tóth L. 2013: 17–21).

A kilenc olyan eset közül, ahol akadémikusaink ősfájának apai vonalán tanító vagy tanár volt az első tanult ember, tulajdonképpen csak egy tartozik ahhoz a változathoz, amikor valaki pályája elején átmenetileg tanítóskodik. *Révész Imre (1889–1967)* egyháztörténész, egyetemi tanár, püspök dédapjának az apjáról tudjuk, hogy kiskunhalasi nemesi kisbirtokosként néhány évig tanító is volt (1769–1773). A dédapa pedig a gimnáziumi évek után 1814-ben szabályszerűen subscribált a debreceni református kollégiumban, s pályáját iskolamesterként kezdte Tiszadobon. Később azonban nem a papi pálya felé indult, hanem nótárius lett különböző alföldi mezővárosokban (Újfehértó, Téglás, Nagykálló). A mezővárosi jegyzőség azt sejteti, hogy jogi képzettsége is volt. A nagyapa, id. Révész

15 Anélkül azonban, hogy a többi társadalmi réteg emiatt az iskolában háttérbe szorult volna.

Imre (1826–1881) viszont a debreceni kollégium akadémiai tagozatának elvégzése után a bécsi protestáns teológiai fakultásnak is hallgatója volt. Balmazújvárosi és szentesi évek után 1856-tól haláláig Debrecenben kistemplomi lelkészként szolgált. A neoabszolutizmus elleni protestáns pátensharc egyik vezéralakja, az ortodox teológiai irányzat elismert tekintélye volt. A kollégium Göttingent megjárt filozófia professzorának, Vecsey Józsefnek (1800–1855) a lányát vette feleségül. Ezen a vonalon a másik dédapa ükapjáig, a 17. század közepéig vezethető vissza a lelkészi pálya. Visszatérve akadémikusunk apjához, Révész Kálmán (1860–1931) is lelkész volt, Kassán esperes, Miskolcon a tiszáninneni egyházkerület püspöke. Feleségének apja körjegyző, nagyapja evangélikus oskolatanító volt.

A további nyolc esetben már olyan tanítóval, tanárral kezdődik a családok intellektualizálódása, akik lényegében egész életükben a pedagógus pályán mozogtak. Ez így volt még *Barabás Samu (1855–1940)* történész, levéltáros családjával is, pedig neki nemcsak az apja, hanem már a nagyapja is református kántortanító volt 1821 és 1851 között a háromszéki Papolcon (Berecz 1893: 189). *Nagy Lajos (1897–1946)* régész, muzeológusnak a családjában is a tanító nagyapa volt az első tanult ember. Az 1824-ben született nagyapa a Bihar megyei Mezőtelegden volt tanító. Az ő fia, a mi akadémikusunk apja már jogvégzett hivatalnoka volt Bihar vármegyének mint az árvaszék helyettes elnöke. A többi hat családban csak az apa lett tanító vagy tanár. Ez jelzi azt is, hogy valamikor a 19. század közepén formálódott önálló professzióvá a református tanítóság és tanárság. A nagyapák három esetben székely nemesi kisbirtokosok, két esetben magyarországi közbirtokosok. Egy esetben pedig mezővárosi kézművesről van szó. A tanítók által befutott pályák azonban az egyre változatosabb iskolahálózat nyújtotta új lehetőségek miatt is sok tekintetben különböztek. *Vámossy Zoltán (1868–1953)* orvos, farmakológus apja a máramarosszigeti református kollégiumban, majd a debreceni kollégium akadémiai tagozatán tanult. Bihari papi családból házasodva sógorság révén került Pestre Gönczy Pál nevelőintézetébe, majd az induló pesti református főgimnáziumba. Utóbbinak 1867-től 1897-es nyugalomba vonulásáig igazgatója volt. Házasságok révén öt befolyásos MTA-taggal került közeli rokoni kapcsolatba. *Buza László (1885–1969)* jogász apja mint abaúji közbirtokos-gyerek végzett Sárospatakon, a segédlelkészi vizsgát is letette, de aztán természetrajz tanári képesítést szerzett a pesti egyetemen. A sárospataki református főgimnázium tanára, 1880-tól igazgatója lett. *Ravasz László (1882–1975)* református püspök apja a marosvásárhelyi református kollégiumi érettségi után, a kolozsmonostori gazdasági intézetet elvégezve gazdatiszti oklevelet szerzett, s mint ilyen működött, amikor meghívták a bánffyhunyadi államosított gazdasági felső népiskola tanítójának. Az intézmény később polgári iskolává alakult, amelynek igazgatója lett. Egyébként, mint a falu első gazdájának az iskolázott fia, gyülekezetük lelkészének a leányát vette feleségül. *Baló József (1895–1979)* orvos, patológus apja

a kolozsvári állami tanítóképzőben szerzett tanítói oklevelet (1878), a budapesti Paedagogiumban tanárképző-intézeti tanári oklevelet (1881), majd a budapesti tudományegyetemen magyar–francia szakos középiskolai tanári képesítést (1888) kapott. Volt községi tanító, pesti középiskolai, majd tanítóképző-intézeti tanár, végül a Paedagogium igazgatója lett. *Zelovich Kornél (1869–1935)* mérnök, egyetemi tanár apja a kunszentmiklósi és a nagykőrösi református gimnáziumok után jótéteményesként 1848-ban végezte el a debreceni kollégium bölcseleti tagozatát. Elég sok helyen hányódva különböző Pest megyei településeken volt tanító. *Darkó Jenő (1880–1940)* bizantológus apja a legelső állami elemi iskolai igazgatók egyike volt. A bemutatott hét eset azt jelzi, hogy a kisnemesség a 19. század közepén is kereste a tanulás révén való felemelkedés lehetőségét, s erre alkalmasnak találta az 1844-ben honorácior státusba emelt, s rohamosan növekvő létszámú pedagógus professziókat is.

A *gazdatiszti, birtokigazgatási pályával* induló harmadik típusba hét család tartozott. A 18. század második felétől az árutermelő nagy- és középbirtokokon folyó munkák racionális szervezését és irányítását végző, több-kevesebb általános tanultsággal bíró, a szükséges speciális ismereteket gyakorlat közben elsajátító emberekből kezd kialakulni a birtokigazgatásban szerepet játszó értelmiségi réteg. Ez a csoport aztán, gyorsan növekedve, a 19. század első felében az egyháziak után már a legnagyobb létszámú értelmiségi blokk lett. Ugyanakkor ez a blokk jelentősen differenciálódott mind képzettségi szintjét, mind tevékenységi körét, szakmáját illetően a különböző iskolázottságú gazdatisztektől, erdészektől, a diplomás uradalmi orvosokig, mérnökökig és ügyvédekig. Származásukat, rendi állásukat tekintve voltak közöttük nemesek és nem nemesek is. A területet jól ismerő Vári András becslése szerint a nagy igazgatási szervezeteknél 30-40 százalék lehetett a közrendű, akiket rendszerint az átmeneti honorácior kategóriába soroltak a korabeli összeírások (Vári 2002: 59–65; Vörös 1975: 9–10; Sasfi 2013: 78). Itt emlékeztetünk rá, hogy a nem nemes református akadémikusok ősfái között mi csak egy olyat találtunk, ahol gazdatiszt volt az első tanult felmenő.

A nemesi származású akadémikusok közül legkorábbról *Hegedüs Lóránt (1872–1943)* közgazdásznak, gazdaságpolitikusnak az ősfáján találtunk gazdatisztet. Ennek az 1784-ben született gazdatiszt dédapának a dédapja a *lustra*könyv szerint mint székely nemes, saját lován szolgáló *primipilus*, hét *sessió*t bírt az udvarhelyszéki Magyarzsákodon. A család később Háromszékre költözött, s a vagyon is osztódott. A dédapa, Hegedüs Péter (1784–1855) már Kolozsváron született, s csak annyit tudunk róla, hogy gr. Wass Tamás gazdatisztjeként alapozta meg a család egzisztenciáját. Hites *assessor*nak is feleskették, tehát jogi képesítésének is kellett lennie. Az ő fia id. Hegedüs Sándor (1813–1866) az ügyvédi rendtartás szerinti jogi tanulmányok és gyakorlat után Kolozsváron ügyvédkedett a főkormányszéknél, s a város orátora is volt. 1846-ban feleségül

vette a város ügyészének leányát (az apósnak kolozsvári házingatlana, szántója, szőlője és legelője volt). A szabadságharc idején hadbíróként működött, ezért később nem folytathatta az ügyvédi hivatást. Így elvállalta a Wass grófok birtokához tartozó (vasas)szentgotthárdi uradalom igazgatását, ami szintén elsősorban jogi ismereteket és jogi képesítést igényelt. Ez a gazdatiszti munka hozzájárult a család vagyonosodásához, földbirtokszerzéséhez. Egyik fia, ifj. Hegedüs Sándor (1847–1906) a kolozsvári református gimnázium és a kétéves jogi tanfolyam után a pesti egyetemen fejezte be jogi tanulmányait. A komáromi nemesi birtokos, ház- és telektulajdonos Jókay családból házasodott. Közgazdasági kérdésekkel foglalkozó politikai újságíró, országgyűlési képviselő, kereskedelmi miniszter lett, s a dunántúli református egyházkerület főgondnoka. Az ő fia volt tehát a mi akadémikusunk, Hegedüs Lóránt. Testvére pedig egy másik MTA-tag, *Hegedüs István (1848–1925)* klasszika-filológus, egyetemi tanár, akinek így szintén felmenője ugyanaz a két gazdatiszt, mint akiket Hegedüs Lóránt ősfáján találtunk. Azzal a különbséggel, hogy nála apai és nagyapai pozíciókban látjuk őket.

Kozma Andor (1861–1933) költő, műfordító, biztosítótársasági főtisztviselő családja a 16. században kapott nemeslevelet. Az 1750-ben a Zala megyei Vászolyban született dédapa nemespécselyi nemes lányt vett feleségül, majd Balatonudvariban gazdálkodott. 1789-ben született fia Pápára – a dunántúli reformátusoknak a száműzetés évtizedei után székhelyére visszatérő anyakollégiumába – ment tanulni. A gimnázium után a pozsonyi királyi jogakadémián folytatta jogi tanulmányait, s 24 évesen letette az ügyvédi vizsgát. Jogi képzettségével gr. Széchényi Ferenc somogyi uradalmainak ügyésze, s emellett Somssich Pál birtokának jogtanácsosa lett. A vármegye is tiszti ügyészévé választotta. Egyházasszecsődi református nemes családból házasodott. Mint jól fizetett uradalmi ügyész és jogtanácsos Somogysárd község Sörnye-pusztáján vásárolt birtokot, s később itt is élt. 1825-ben született fia, a mi akadémikusunk apja a német nyelvet is adó jó hírű soproni evangélikus líceumban végezte a gimnáziumot, s a pápai kollégiumban a bölcseleti, teológiai és jogi akadémiai tagozatot. Jogi pályára készülve a pozsonyi királyi jogakadémián is tanult jogot, s Pesten ügyvédi oklevelet szerzett. Harcolt a szabadságharcban, majd ügyvédi tevékenységet folytatott Somogy megyében. Somogy megyei katolikus birtokos nemes családból házasodott. 1861-ben Deák-párti képviselő volt, majd 1867 után az igazságszolgáltatásba került. Ő volt az államügyészség megszervezője, s az első királyi főügyész.

Balogh Ernő (1890–1964) orvos, onkológus, egyetemi tanár nagyszalontai hajdú eredetű nemes családból származott. Nagyapjáról csak egy bécsi egyetemi anyakönyvi bejegyzésből tudjuk, hogy gazdatiszt volt. Az apa, Balogh Elek (1845–1916) már orvosi pályára lépett. Pesten és Bécsben is tanult, s 1868-tól Nagyszalonta tisztiorvosa volt. Nagyszalontai nemes ügyvéd leányát vette feleségül. A leány

apja (anyai nagyapa) a nagyszalontai algimnázium után *publicus*ként a debreceni kollégiumban végezte a bölcsészetet és a jogot, de a német nyelv miatt Késmárkon is tanult. Volt Nagyszalonta mezőváros főbírája s szolgabíró is.

Darányi Ignác (1849–1927) Ung megyei nemes családból származott, de még az ükapja 1732-ben Kecskemétre házasodott. Darányi György (1771–1830), a nagyapa is itt gazdálkodott ebben a virágzó mezővárosban, amelyik a 19. század első felében már fontos kereskedelmi csomópontnak, gyűjtő és elosztó központnak számított (Bácskai 2002: 105–106). Fia, id. Darányi Ignác, a mi akadémikusunk apja a helybeli jóhírű református kollégium gimnáziumában tanult, s bár itt is volt akadémiai tagozat, a bölcseletet, a teológiát és a jogot is a debreceni református kollégiumban tanulta. Ezután még elvégezte az 1796-ban alapított keszthelyi Georgicont, az első magyarországi magasabb szintű agrárszakember-képző intézményt. Pesten királyi táblai jegyzőként teljesítette az ügyvédi képesítéshez szükséges két gyakorlati évet. Jurátusként ott volt Pozsonyban az 1843–44-es országgyűlésen. Közben az Országos Magyar Gazdasági Egyesület tisztviselője is volt. Megszerezve az ügyvédi oklevelet 1844-től gr. Teleki Józsefné gyermekeinek birtokait kezelte. 1848-ban a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztériumban kormánybiztos volt. 1850-től Budán élt, s 1866-ig az egyik tiszai ármentesítő társulat helyettes elnöki feladatait látta el.

Balogh Jenő (1864–1953) jogász, egyetemi tanár, igazságügyminiszter apai nagyapja nemesi közbirtokos volt a Veszprém megyei Kiskovácsiban. A Zala megyei Köveskál egyik nemesi közbirtokos családjába házasodott be. Az apát, Balogh Gábort (1823–1908) 1836 és 1845 között a pápai református kollégiumban taníttatták. 1841-től volt tógás diák, a jogot is itt végezte. 1846-ban megszerezte az ügyvédi képesítést, s az utolsó rendi országgyűlésen Deák Ferenc titkára volt. Végigharcolta a szabadságharcot. 1858-ban olyan Győr megyei kisbirtokos családból házasodott, amelynek minden elágazása a négy dédszülőig kisnemes, jobbára közbirtokos volt. Gr. Esterházy Pál ugod-devecseri uradalmainak és a zirci cisztercita rendnek az uradalmi ügyésze volt. Szép jövedelméből jelentős földbirtokot is szerzett. 628 katasztrális holdas birtok volt a tulajdonában Bőny-Rétalap Sóskútéri pusztáján.

Tuzson János (1870–1943) botanikus, egyetemi tanár családja is a birtokigazgatással kezdők kategóriájába sorolható. Az apa a háromszéki katolikus székely nemes család bélafalvi ágából származott. Gazdatisztként kezdte pályáját, majd a görög katolikus Bazilita-alap 1200 hold körüli birtokának volt a haszonbérlője. Később saját birtoka is volt, s más vállalkozásokkal is foglalkozott. Felesége kézdivásárhelyi református, birtokos nemes családból származott. Az anyai nagyapa ügyvéd volt, és Kézdivásárhely város szenátora.

A bemutatott hét család (ebből a két Hegedüs gazdatiszti felmenői ugyanazok) áttekintése azt mutatja, hogy a három nagyapa elhelyezkedése

a birtokigazgatásban a 19. század első negyedére, míg a három apáé a század közepére esett. Mindenképpen már differenciálódott szerveződésben vállaltak szerepet. Valamennyien jogi képzettséggel, ügyvédi diplomával rendelkeztek, s talán egy kivétellel mindannyian a birtokigazgatás felső szférájába kerültek. Vagy középbirtokok igazgatásának a vezetői voltak, vagy nagy uradalmak ügyészei, jogtanácsosai. Utóbbiak jövedelmével kapcsolatban Vörös Károly egy 18. század végi példát hoz, ami szerint ez a jövedelem egy főispán fizetésének felelt meg (Vörös 1975: 7). Mindenesetre valamennyien szépen gyarapodtak, maguk is birtokot és városi házat szereztek. Balogh Jenő apja például, aki köveskáli közbirtokos fia volt, 628 holdas birtokkal gyarapodott (*A Magyar Korona…* 1897: 82), s 1892-ben 2021 forint adót fizetett (Máté 1892: 112). A gyarapodás feltehető még Balogh Ernő nagyapjáról is; akiről egyébként keveset tudunk, de nem véletlen, hogy finanszírozni tudta fiának egy évig a drága bécsi orvosi egyetemet is. Az anyagi nehézségekkel küzdő vármegyei nemességnek és az eleve szűkösebb viszonyok között élő kisnemeseknek ezek a pozíciók, amelyeket jogászi tanultságuknak köszönhettek, semmilyen értelemben nem jelentettek deklasszálódást. A születési előjogon alapuló rendies kiváltságok világából különösebb megrázkódtatás nélkül idejekorán vezetődtek át abba a rendiség utáni világba, ahol a képzés, a professzionalizáció lesz a társadalmi felemelkedés intézményes csatornája. A bemutatott esetek közül ennek az átvezető professzionalizációnak talán legmeggyőzőbb példája Darányi Ignác apjának pályája, aki nemesként ugyan, de az élénk forgalmú mezőváros, Kecskemét polgáriasuló miliőjéből emelkedett ki az érdemelv jegyében olyan iskolázással, amelyik a hagyományosabb jogi képzést társította a Georgicon modern mezőgazdasági szakképzésével.

A református nemeseken belül a családoknak az a típusa a legnépesebb, ahol az első tanult felmenő *királyi vagy önkormányzati tisztviselő* volt.[16] Az összesen 16 ilyen eset között azonban csak két olyan van, ahol ez az első tanult férfiú *királyi/állami hivatalt* töltött be. Az alacsony reprezentáció szorosan összefügg a protestánsok diszkriminációjával ezen a téren. A török kiűzése után a vallásügyi törvényeknek az 1791-es Explanatio Leopoldina szerinti értelmezésével a protestánsok egyházrendileg az uralkodó kegyétől függő tűrt kategóriába kerültek. Az 1731-es Carolina resolutio így írhatta elő valamennyi tisztviselő számára a Szűz Máriára és a szentekre hivatkozó úgynevezett decretális esküt, amelynek szigorú végrehajtását írta elő Mária Terézia 1742. december 24-i rendelete. Ez már önmagában rendkívüli módon megnehezítette a protestánsok hivatalvállalását. Ezen túlmenően azonban a Carolina resolutio egyik titkos pontja azt is kimondta, hogy protestánsok egyáltalán nem alkalmazhatók állami hivatalban (Mályusz 2006:

16 Bár ha a papi és a tanítói pályával kezdő eseteket mint egyházi értelmiséget együtt számoljuk, az 17 család.

15; Zsilinszky 1907: 395–397). Ezt a különbségtételt II. József rendeletei után az 1790. évi 26. törvénycikk szüntette meg. *Szent-Györgyi Albert (1893–1968)* Nobel-díjas biokémikus dédapja, Szentgyörgyi Imre (1784–1862) is ezután lett hivatalnok az Erdélyi Udvari Kancellárián. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy Erdélyben egyébként az 1691-es Diploma Leopoldinum után kiépülő Habsburg-kormányzat sem tudta teljesen kiszorítani a reformátusokat a kormányhivatalokból. A kalotaszegi Kispetriben 1784-ben nemesi kisbirtokos szülőktől született dédapa állami hivatali karrierje mindazonáltal különös egyedi történet. A zilahi református nagygimnáziumban végzett tanulmányok után 1804-ben írta alá a kolozsvári kollégium akadémiai tagozatának törvényeit. 1809-ben mint osztálytanító ünnepi orációt tartott felvilágosult nevelési eszményeiről. A tehetséges ifjúra felfigyelt az iskola pártfogója, a református gróf Teleki Sámuel (1739–1822) erdélyi udvari kancellár, s maga mellé vette személyi titkárként. A nagy műveltségű főúr – a marosvásárhelyi Teleki Téka alapítója – 1811-ben magával vitte Bécsbe is Szentgyörgyi Imrét, aki itt a kancelláriai írnoktól kezdve a hivatali ranglétra minden lépcsőfokát bejárta 1835-ös tanácsosi kinevezéséig. A család következő két generációja is az állami hivatalnoki pályán indult el. A nagyapa bíróként kúriai tanácselnökségig jutott. Az apa jogászi végzettséggel a pénzügyminisztérium pénzügyigazgatóságán volt pénzügyi fogalmazó. Később ebből a körből kilépve egy Nógrád megyei 1500 holdas uradalom jószágigazgatója lett. Saját biztos adataink szerint Nobel-díjasunk apai vonalán kétségtelenül az államhivatalnok dédapa az első intellektualizált felmenő, mégis hozzá kell tennünk, hogy a Szentgyörgyi családnak volt valamelyes papi karaktere is. A családi hagyomány szerint az 1608-ban nemességet szerző ős, Szentgyörgyi Sámuel református prédikátor volt. Az udvari tanácsos dédapáról elemző portrét író Benkő Samu is kalotaszegi prédikátor ősöket emleget (Benkő 1997, 1998). Ráadásul a dédapa György nevű testvére (1797–1856), akinek a sorsáról a Czeizel-féle családfa nem tud (Czeizel 2002: 65), valóságosan református lelkész volt a szülőfaluban, Kispetriben 1829 és 1856 között,[17] s az apai dédapa nagyapja is lelkészi családból házasodott. Mindamellett, ha az anyai ágat is figyelembe vesszük, akkor Szent-Györgyi Albert ősfája talán a legsokszínűbb adattárunkban. Az anyai fővonal a római katolikus pozsonyi német asztalosmestertől indulva a Lenhossék orvosprofesszori dinasztián, az Árva és Turóc megyei kisnemesi eredetű evangélikus királyi kamarai ügyvéden, az izraelita orvos dédapán és katolizált lányán át vezet Szent-Györgyi Albertig.[18]

A másik, állami hivatalnoki állással induló család esete teljesen más, mint a Szentgyörgyieké, mert sokkal későbbi időszakhoz, a dualizmus korához kötődik.

17 A rá vonatkozó adatokat Tóth Levente kolléga találta meg Kispetri református anyakönyvében.

18 Mindenesetre az időnkénti laza utalásokat a dzsentri származásra sem az apai, sem az anyai ág részletei nem indokolják.

Tury Sándor Kornél (1892–1971) apai dédapja hódmezővásárhelyi, nagyapja pedig makói szabómester volt. Az 1856-ban született apa, Tury Sándor lépett csak jogi pályára. A debreceni és a kecskeméti református gimnázium után a kecskeméti református jogakadémián és a budapesti egyetemen szerezte jogi képzettségét. Zalaegerszegi törvényszéki jegyzőként kezdett, s kúriai tanácselnökségig jutott. A család kései intellektualizálódásának azonban voltak bizonyos előzményei is. Az apai nagyapának és a nagyanyának is Debrecenben tanult református lelkész volt a testvére. Sőt, az apai dédanya II.-nek az apja Heidelberget megjárt makói lelkész volt, felesége pedig a jeles hódmezővásárhelyi lelkész és egyházi író, Szőnyi Benjámin (1717–1794) leánya. Ezeket a figyelemreméltó előzményeket azért is említettük meg, mert az ilyen, háttérben meghúzódó nemzedékek gyakran játszottak szerepet egy-egy család intellektualizálódásának előkészítésében.

Azt a 14 családot, amelynek első tanult tagja valamilyen *önkormányzati hivatali tisztséget* töltött be, három szempont szerint vizsgálhatjuk. Szokásos módon megnézzük, hogy melyik nemzedék végzett először felsőbb iskolákat. Érdemes külön kezelni a megyei, illetve a városi tisztségviselőket. Végül a protestánsok eltérő hivatalviselési lehetőségei miatt jelentősége lehet annak is – reformkori szóhasználattal élve – hogy a két haza közül melyiknek a területén élt a család: Magyarországon vagy Erdélyben. Az *erdélyi* jobb lehetőségeket mutatja, hogy az esetek egyharmada kötődik Erdélyhez. Közülük a legrégebbre visszavezető intellektuális előzményeket *Szász Károly (1865–1950)* író, politikus családjánál találjuk. Már a dédapa apja, Szász Pál (1717–1783) is királybíró volt az Alsó-Fehér megyei magyarosodó Vízaknán. A dédapa 1784-től Nagyenyeden tanult, Vízakna város jegyzője, főjegyzője, királybírója, főbírója volt. A nagyapa, Szász Károly (1798–1853) is Nagyenyeden tanult, majd Kolozsváron a királyi katolikus líceumban hallgatott jogot. Letette az ügyvédi vizsgát, de a nagyenyedi kollégium professzora lett, s az erdélyi reformellenzék egyik vezetője. 1848-ban a közoktatásügyi minisztérium államtitkára, majd vezetője volt. Tagja volt az MTA-nak, csakúgy, mint a fia, aki tanár, református lelkész, miniszteri tanácsos, végül református püspök volt.

Szintén erdélyi születésű volt *Illyés Géza (1870–1951)* orvos, urológus, egyetemi tanár. Apja, nagyapja, s már 1785 körül született dédapja is a marosvásárhelyi református kollégiumban tanult. Nagyapja, akinek Székesen volt udvarháza, marosszéki táblabíró volt. Apja pedig a marosvásárhelyi ítélőtábla bírája, majd kúriai bíró, a marosi református egyházmegye gondnoka. *Réz Mihály (1878–1921)* jogász, egyetemi tanárnak az 1788-ban született nagyapjáról tudjuk, hogy mint birtokos nemes ifjú 1807-ben subscribált a marosvásárhelyi református kollégiumban. Az apa ugyanitt tanult, majd hosszúaszói főszolgabíróként szolgált. Réz Mihály anyai ágon is székely birtokos családból származott, s már az anyai dédapa nagyapja is hivatalt viselt. 1772-ben táblai *assessor* volt, majd Marosszék

alkirálybírája. A dési születésű *Ilosvay Lajos (1851–1936)* kémikus, egyetemi tanár apja szerényebb vagyonnal, alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezett. Désen volt megyei várnagy. A vármegyeszékház és a vármegyei börtönök felügyelete volt a feladata. Később ez a XI. fizetési osztályba tartozó tiszti kategóriának számított, amihez valószínűleg elég volt a kisgimnáziumi osztályok elvégzése.

A magyarországi önkormányzati tisztviselők közül először a *megyei alkalmazottakkal* foglalkozunk. Az előző esethez való hasonlósága miatt vesszük előre *Magyary-Kossa Gyula (1865–1944)* orvos, farmakológus, egyetemi tanár családját. Az 1807-ben született nagyapa, Kossa József ugyanis szintén megyei várnagy volt, csak éppen Komárom megyében. Az anyakönyv szerint *inspector carcerum comitati*, s mivel az állást az önkényuralom idején is betöltötte, az akkori hivatalos névtár szerint *Kerkermeister*. Fia, a mi akadémikusunk apja viszont 1855-től már a magyaróvári cs. kir. gazdasági tanintézetet is elvégezte. Gazdatisztként kezdett, majd intéző volt a debreceni cukorgyárban. 1867-ben pedig a Helytartótanács kinevezte az újonnan alapított debreceni orsz. földművesiskola vezetőjévé.

Kandó Kálmán (1869–1931) gépészmérnök Borsod megyei birtokos nemes családból származott. Már a dédapja is tanult a debreceni református kollégiumban. Nagyapja, miután ügyvédi oklevelet szerzett, a Fejér megyei, jómódú baracskai Szűcs családba házasodott. Fejér megyében volt törvényszéki ülnök, sőt alispán sógorának halála után 1845 és 1847 között ő is alispán lett. Öröklés révén jelentős pesti és balatonfüredi ingatlanokhoz jutottak. A vértesaljai református egyházmegyének gondnoka volt. Fia, Kandó Kálmán apja a Földművelés-, Ipar és Kereskedelemügyi Minisztérium magas rangú tisztviselője volt, majd 1883-ban Tiszafüredre távozott jól jövedelmező szerződéses postamesteri állásba.[19] *Konkoly-Thege Gyula (1876–1942)* statisztikus jelentős birtokkal rendelkező köznemesi családból származott, amelynek tagjai régóta töltöttek be megyei hivatalokat. Dédapja a pozsonyi evangélikus líceumban tanult, nagyapja pedig a pápai kollégiumban végezte az akadémiai tagozatot. Utóbbi országgyűlési képviselő is volt, s a kiegyezés után a Bars megyei aranyosmaróti királyi törvényszék elnöke lett. Az apa is Pápán tanult és jogot végzett. Bars vármegye aljegyzője, árvaszéki ülnöke volt, majd ügyvédkedett és gazdálkodott. *Komáromi András (1861–1931)* történész, levéltáros felmenői Ugocsa megyei birtokosok voltak. Az apa és az 1792-ben született nagyapa is ebben a megyében töltöttek be tisztségeket.

Károlyi Árpád (1853–1940) történész családját azért soroltuk ebbe a kategóriába, mert már dédapjának az apja is vármegyei esküdt volt Abaúj megyében, illetve Szepsi *oppidum* városbírája, az apa pedig 1849-ben Pest vármegye főjegyzője. Valójában azonban a família története sokkal összetettebb, kezdve azzal,

19 A történet több vonatkozásban hasonlít Csiky Gergely 1887-ben írott *Buborékok* című színművének szüzséjére.

hogy a családi hagyomány szerint a bibliafordító Károli Gáspár leszármazottai voltak. A szepsi városbíró utáni két nemzedék közbirtokosként élt Abaújban, de róluk kevés dokumentum maradt fenn. Az apa viszont színes, igazi reformkori értelmiség volt. Sárospatakon tanult, külföldet is járt, s rendkívül művelt, sok nyelvet beszélő poétika tanára volt a pataki kollégiumnak. Ügyvédi oklevelet is szerzett, s 1837-től gróf Teleki Sámuel gyermekeinek lett a nevelője, egyszersmind a Telekieknek levéltárosa is. Nyáry Pál híveként választották 1849-ben Pest megye főjegyzőjévé. 1852-ben vette feleségül a megözvegyült Beniczky Teréziát, akinek vállalkozó szellemű családja a 18. század második felének egyik jellegzetes szociológiai képletét testesítette meg. A felvidéki katolikus kisnemesek, tanultságuk révén királyi hivatalnokok a fejlődő dél-alföldi régióba települve Csongrád vármegye hivatalnokai, Szeged és Szabadka főjegyzői, főbírói lettek. Összeházasodva, rokoni kapcsolatba kerülve a helyi vezető családokkal – a Dugonicsokkal, a Sillerekkel és a nagyvállalkozó Oexelekkel – nagy uradalmak bérlői, tulajdonosai, örökösei lettek. Emelkedésüknek, vagyonosodásuknak az iskolázottság volt az elindítója, az elért társadalmi helyzetben viszont már a családok szokásrendjének részévé vált a tanulás, az intellektuális színvonal tartása.

Károlyi Árpád anyai ágának típusa átvezet azokhoz a magyarországi családokhoz, akiknél az első tanult ős valamilyen *városi, önkormányzati hivatalt* töltött be. (Az erdélyiek közül a Szász-család hasonló példáját mutattuk be.) A négy ilyen eset ábécérendben a következő. *Laky Dezső (1887–1962)* statisztikus, közgazdász Győr megyei nemes családjából a dédapa nagyapja a 18. század első harmadában telepedett le Debrecenben mint borbély. Az 1767 körül született dédapa, a református kollégiumban elvégezve a gimnáziumot, 1783-ban írta alá az akadémiai tagozat törvényeit. Pozsonyban volt *rektorián*, ügyvédi képesítést is szerzett, s Debrecen város tanácsnoka lett. A nagyapa szintén a kollégiumban tanult, jogot hallgatott, s debreceni törvénybíró, majd városi tanácsnok volt. A kollégium kecskeméti származású dogmatika professzorának a lányát vette feleségül. Az apa jogi pályát futott be a csurgói aljárásbíróságtól a kaposvári törvényszéki bírói beosztásig. *Szentpétery Zsigmond (1880–1952)* geológus, egyetemi tanár Zemplén megyei armális nemes családjából a dédapa nagyapja a 18. század első harmadában telepedett le az Alföldön, Jászkiséren. A dédapa innen költözött át a népes református városba, Nagykőrösre, ahol a betelepülő nemesek aránya viszonylag magas volt (Rácz 1988: 97). Fia, az apai nagyapa a helybeli református iskolában elvégezve a gimnáziumot és a bölcsészetet, a debreceni kollégiumban teológiát és jogot tanult, s ügyvédi oklevelet szerzett. Nagykőrösön működött hites ügyvédként, s 1848-ban ő lett a város első főpolgármestere. 1861-től Pest vármegye táblabírája volt. Fia, a mi akadémikusunk apja mérnök lett, de ő is a városban maradt, mint Nagykőrös város mérnöke, majd főmérnöke. A város talán legtekintélyesebb, kiterjedt birtokos nemesi famíliájából a nyáregyházi

Nyáry családból házasodott, s rokonságba került a szintén befolyásos birtokos nemes Beretvásokkal.

Tóth Lajos (1876–1936) jogász, egyetemi tanár, Zemplén megyei armális nemes család Biharba szakadt ágából származott. Az 1733-ban Érábrányban született dédapa mint Hadik András ezredének obsitosa telepedett le Karcagon. Fia, az apai nagyapa a karcagi református gimnáziumban kezdett tanulmányok után a debreceni református kollégiumban tanult, s ott írta alá 1789-ben az akadémiai tagozat törvényeit. 1796-tól 1814-ig Kiskunhalas mezőváros jegyzője volt. 1803-ban ügyvédi vizsgát tett. Vagyonilag is jelentősen gyarapodott, s Kiskun megye esküdtje, ítélőbírája lett. A halasi református egyház is főgondnokává választotta. Fia kiskunhalasi református gimnáziumi és kecskeméti református akadémiai tanulmányok után mérnöki oklevelet szerzett a pesti egyetemen működő Institutum Geometricumban. Helyi birtokos családból házasodott. Mint kiskunhalasi mérnök és földbirtokos a megyei törvényhatóság és a városi képviselő-testület virilis tagja volt (1888-ban 1052 forint adóval). Apja után ő is főgondnoka volt a halasi református egyháznak.

Vargha Gyula (1853–1929) statisztikus, költő sokféle módon vállalkozó kisnemesi családból származott. Apja Debrecenben és Pesten tanult jogot. Ügyvédkedett, s kisebb birtoka is volt. Az apai nagyanya apja pedig református lelkész volt. Valójában azonban az anyai ágnak az előző esetekhez hasonló karaktere miatt tárgyaljuk itt. A Szabolcs megyei kisebb birtokos Márton családból a dédapa apja volt az, aki tanulás és városi hivatalviselés révén először emelkedett ki. A debreceni kollégiumban tanult, s 1723-ban a ceglédi református iskola rektor-professzorának hívták meg. Ő készítette az akadémiai szintre emelt iskola új törvényeit. Később megválasztották a város jegyzőjévé. Emellett gazdálkodni kezdett, jobbágyföldeket szerzett, s a város egyik legvagyonosabb embere lett. Többször volt városi főbíró. Fia, az anyai dédapa is Debrecenben tanult, s ügyvédi oklevelet szerzett. A Pest megyei Monor főjegyzője és a nagyréthi Darvas család jószágigazgatója volt. Bérelt földeken maga is gazdálkodott. Az anyai nagyapa is folytatta a gazdálkodást bérelt és saját birtokon.

Ha végigtekintünk az utóbbi öt eseten, megállapíthatjuk, hogy mindegyiknél egy alföldi mezővárosba beköltöző, oda szegődő, többnyire felsőmagyarországi megyékből származó nemesekről van szó. Ezek a családok akár tanulatlanként, akár mint tanultak érkeztek a 18. században ezekbe a városokba, jobbára még vagyontalanok voltak. Itt viszont vagyont szereztek, majd városi tisztségekhez jutottak. Vagy hivatalt vállaltak, s azután gyarapodtak, de mindenképpen a városok befolyásos családjai lettek. Pusztákat, kincstári birtokokat béreltek, gazdálkodtak, sokféle módon vállalkoztak. Az alföldi városokba betelepülő nemesek világáról Rácz István írt sok új, történeti-szociológiai összefüggést feltáró monográfiát (Rácz 1988). Megállapította azt is, hogy a városi vagyonosodó nemesi réteg

idővel rendszerint taníttatta fiait. Láttuk mi is, hogy a jogi végzettség milyen közpályákat nyitott meg előttük, de láthattuk azt is, hogy modernebb, például mérnöki pályára is mentek. Emlékezhetünk rá, hogy a hasonló kecskeméti közegből jövő Darányi Ignác is a jog mellé végezte el a keszthelyi Georgicont. Az adatok alapján Rácz István arra figyelmeztet, hogy „a nemesség értelmiség irányába való haladását a 18–19. században ne csak egyértelműen az elszegényedéssel magyarázzuk, hanem – mintegy ellentétes melléktendenciaként – a vagyonos városlakó nemesek gondolkodásmódjával és szokásrendjével is számoljunk" (Rácz 1988: 162). A mi bemutatott családjainknál is azt láttuk, hogy a szokásrendjük része lett az intellektuális pályákra való törekvés.

Itt kell szót ejtenünk *Beöthy Zsolt (1848–1922)* irodalomtörténész, író, egyetemi tanár családjáról is, annak ellenére, hogy náluk nem játszott szerepet a városi hivatal, inkább a megyei közéletbe kapcsolódtak be. Hasonlóságot látunk viszont abban, hogy a Beöthyek is városba beköltöző s ott felemelkedő nemesi família voltak. Az emelkedést azonban nem intellektuális képzettségükkel, hanem elsősorban sikeres vállalkozásaikkal érték el, s csak azután következett az, amit Rácz István vett észre, hogy ennek a jómódú nemességnek a fiai aztán természetes módon léptek a jó középosztályi státust adó értelmiségi pályákra. A Beöthy család 1656-ban kapott címeres nemeslevelet, amelyet Bihar megyében hirdettek ki. A következő nemzedék Thököly idején Bars megyében telepedett le. A dédapa apja később katona volt a gróf Újházy ezredben. Fia, Beöthy János 1763-ban született a Bars megyei Léván. Komáromi nemes kereskedő lányát vette feleségül. Első gyermekük még Léván született 1786-ban, a következő, 1789-ben, már Komáromban. A dédapa tehát a fontos kereskedelmi csomópontnak számító szabad királyi városba települt át, ahol eleinte iparral, majd gabonakereskedelemmel foglalkozott. A bajai ügynökségével felvásárolt gabonát dunai hajókkal szállíttatta Mosonig. Egyik hadiszállítója volt az 1809-es nemesi felkelésnek. Beöthy Gáspár (1786–1864), az apai nagyapa folytatta a virágzó kereskedést (az anyakönyvekben mint *questor/mercator frumenti* szerepel). A város legtekintélyesebb kereskedői közé emelkedett, s több száz hold földet is bérelt, de saját birtokai is voltak. A Festetichek dégi uradalma mérnöki végzettségű jószágigazgatójának a lányát vette el. Életvitelében, mentalitásában egyre nagyobb szerepe lett a jómódú nemességhez tartozás hangsúlyozásának. Magasabb iskolai végzettségének kellett lennie, mert már 1809-ben ő lett a hajóbiztosító társaság pénztárnoka, később pedig a főispán Komárom megye táblabírájává is kinevezte (Hudi 2006). Fia, Beöthy Zsigmond (1819–1896), a mi akadémikusunk apja már jól dokumentálható teljes iskolázottsággal lépett a megyei közéletbe. A komáromi bencés nagygimnázium után a bölcseletet és a jog első évét a pozsonyi királyi akadémián végezte. Jogi doktori oklevelet a pesti egyetemen szerzett. Majd miután 1841-ben az ügyvédi oklevelet is megkapta, Komárom vármegyében lett aljegyző, tiszteletbeli szolgabíró.

Hasonló mintázatú, nemesi jogállású, de vállalkozásai segítségével emelkedő pinkafői eredetű komáromi családból házasodott. Apósa, a katolikus Ferber Alajos (1792–1835) a tudós Szinnyeiek felmenője, eredetileg szitásmester volt, majd korcsmárosként és borkereskedőként gyarapodott. Legnagyobb vállalkozása az volt, hogy 1831-ben évi 14 000 forintért kibérelte a várostól a Dunán levő „repülő" hidat, valamint a Kis-Duna-ágon és a Vág-Dunán levő lábashidakat. Beöthy Zsigmond 1848–1849-ben a közoktatásügyi minisztériumban volt fogalmazó, majd titkár. Az önkényuralom éveiben ügyvédkedett, 1862-től pedig a legnagyobb presztízsű közhivatali pályát választotta, bíróként működött; ítélőtáblai tanácselnök és kúriai bíró volt. A nemességét egyre inkább hangsúlyozó, szabad királyi városi gabonakereskedő polgár fia a tanulás révén egyenes úton jutott a nemesi patinájú felső középosztályi diplomás stabil státusába. (Alapi 2014; Völgyesi 2008; Sz. n. 1909: 5–6; Szénássy 2005)

Az ötödik kategóriába, a *szakszolgálati* szegmensbe mindössze négy családot soroltunk. Ezeknek a családoknak az első tanult embere a vasútnál, a postánál, illetve a pénzügyi ágazatban volt alkalmazva. *Dékány István (1886–1965)* filozófus, szociológus Kecskemétre beköltözött igen kiterjedt nemesi famíliából származott. Az ükapa, a dédapa és a nagyapa is gazdálkodott. A dédapának körülbelül 40 katasztrális hold földje volt. Az 1826-ban született apa, aki valószínűleg csak gimnáziumot végzett, évtizedekig a Kecskeméti Takarékpénztári Egyesület pénztárnoka volt. *Györffy István (1880–1953)* botanikus Debrecenbe beköltözött, gazdálkodással foglalkozó hajdú-nemes családban született. 1854-ben született apja a debreceni református kollégiumban végezte a gimnáziumot. Vasutas tisztviselői pályáját az Abaúj megyei Hidasnémeti állomás főnökeként kezdte. Egy abaúji református lelkész lányát vette feleségül. Különböző állomáshelyeken szolgálva, a ranglétrán emelkedve végül a MÁV kolozsvári üzletigazgatóságának számosztályán volt főintéző. *Zsigmondy Ferenc (1883–1944)* gyalogszékely származású apja a szabadságharc után vetődött a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Kunhegyesre, ahol egy módos gazda lányát vette el, s mint postamester, illetve adóügyi írnok működött. *Kerékjártó Béla (1898–1946)* matematikus, egyetemi tanár családjáról keveset tudunk. Az 1853-ban született apja számtiszt, illetve számvizsgáló volt a főváros polgármesteri hivatalának számvevőségén. Mind a négy esetben tehát az apa volt az első tanult ember a családban, s mindnyájan csak középiskolát végeztek. Az első generációs diplomásokhoz képest tehát itt volt egy közbülső lépcső is. Ezeket az utakat klasszikus kétlépcsős mobilitásnak tekinthetjük. A gazdálkodó nagyapa után az apák középiskolai végzettséghez kötött állásokba emelkedtek, s csak ezután következett a diplomás unoka az MTA-tagsággal.

Végül mint sajátos esetet még *Kolosváry Bálint (1875–1954)* orvost, egyetemi tanárt kell megemlítenünk. Nagyapja elszegényedett, 20-25 holdon gazdálkodó nemesi kisbirtokos volt Kis-Küküllő megyében. Apja, Kolosváry Sándor

(1840–1922) – akit említettünk az első generációs nemesek között – viszont már mint kolozsvári jogászprofesszor egyetlen lépéssel rögtön az egyetemi tanári tudáselitbe emelkedett.

A református akadémikusok ősfáinak mintázatai – mobilitási pályák

Végére érve a református felekezeti-művelődési alakzathoz tartozó akadémikusok ősfái áttekintésének, tehetünk néhány összefoglaló megállapítást a reformátusoknál megmutatkozó sajátos mintázatokról, a jellemző mobilitási pályákról. Először is megállapíthatjuk, hogy az egész alakzat a felderített felmenőkkel együtt alapvetően magyar etnikai hátterű. Az apai vonalat tekintve csak néhány kivétel van. Schmidt Henrik (1877–1953) és Keményffy (Hartmann) János (1875–1943) családjai a II. József korabeli kamarai telepítési akcióval kerültek a Felső-Rajna vidékéről Bács megyébe, ahol akkor néhány német protestáns telepesközség jött létre. Ők ketten ezt az 1880-ban nagyjából tízezer Bács megyei német reformátust reprezentálták. Fröhlich Izidor (1853–1931) apja, illetve Fröhlich Pál (1889–1949) nagyapja a pesti német református egyházban volt egyházfi, de a család pontos származását nem sikerült kideríteni. Mitrovics Gyula (1871–1965) nagyapja pedig Zemplén megyei görög katolikus rutén családból származott. A hetvennyolcból így öten nem etnikai magyarok. 73 fő, azaz 93,6 százalék viszont annak tekinthető. Az 1880-as népszámlálás szerint a magyarországi reformátusok 97,7 százaléka volt magyar anyanyelvű.[20] Ez utóbbi kategóriáról ugyan tudjuk, hogy kicsit más a jelentése, alapjában véve mégis azt mondhatjuk, hogy a református akadémikusok magyar etnikai részaránya közel esett a reformátusok országos adataihoz.

A másik erős jellegzetesség a református felekezeti-művelődési alakzatból származó MTA-tagok ősfáinál a nemesség igen magas arányszáma. Mint láttuk, a 65,4 százalékos részarány majdnem 10 százalékkal volt magasabb még annál is, amit a két világháború közötti három időmetszet (1928, 1938, 1942) egyetemi tanárainál, illetve akadémikusainál tapasztaltunk. A kétharmados arány az unitáriusokon kívül minden más felekezeti csoport bármilyen metszetének nemességi mutatóit felülmúlta. Ezt a nemesi jelleget a református akadémikusoknál alapvetőnek kell tekintenünk. Ezen belül azonban megfigyelhetünk két eltérő karakterű hálózatot. A két hálózat nem határolható el szigorúan egymástól, hiszen különböző kapcsolatokon keresztül érintkeztek, átnyúltak egymásba, de mégis megkülönböztethetők. A bizonyíthatóan régebben, már a 17. századtól intellektualizálódó csoport mintázatát az egyházi értelmiségi, lelkészi-tanítói jelleg, leginkább a papi rend határozta meg. A nem első generációs nemesi származású református MTA-tagok családjainak 40 százaléka tartozott ide. Döntően a kisnemességből, az armalisták, kurialisták, résztelkesek, székely kisbirtokosok

20 *Magyar Statisztikai Közlemények* 27. k. 132–133.

köréből jöttek. A másik csoport intellektualizálódásának a kezdetét nehezebb volt megragadni. Mindenesetre ennek mintázatát leginkább a nemesi önkormányzatok, a vármegyék tisztségviselői határozták meg, de ide soroltuk a szabad királyi városok és mezővárosok nemesi rendhez tartozó tisztségviselőit, s két királyi tisztviselőt is. Itt a mintázat jellegét meghatározta a jogi ismeretek megszerzése, a jogi végzettség, a 18. század utolsó negyedétől már egyértelműen az ügyvédi oklevél. A 16 tisztségviselőn kívül ide számítottuk a 7 gazdatiszti-birtokigazgatási professzióval induló családot is, mert valamennyien – jogi végzettséget, ügyvédi oklevelet szerezve – a birtokigazgatás felső pozícióit töltötték be. A 23 jogi karakterrel intellektualizálódó eset a nem első generációs, nemesi származású, református MTA-tagok családjainak pontosan a felét tette ki. Közöttük is előfordultak kisnemesek, de a jellemző hátteret jobbára a megyei birtokos nemesség különböző, inkább kisebb birtokú csoportjai adták. Ezen belül megkülönböztethető mintázattal fontos alcsoportot képeztek azok a városokba betelepülő nemesek, akik tanultságukkal tisztségekhez jutva vagy gazdálkodva, vállalkozva gyarapodtak, s a városok befolyásos családjai lettek. A jogászi karakterű hálózatnak majdnem egyharmada ebbe a korán polgárosuló s az értelmiségi pályák felé nyitó alcsoportba tartozott.

Ha kiterjesztjük figyelmünket a nem nemesek 16 nem első generációs családjára is, akkor azt látjuk, hogy közülük 13 család a papi-tanítói pályán keresztül érkezett a tanultak rendjébe. Emlékeztetünk rá, hogy a református papi rend is élhetett az adómentesség jogával. Ez a jog azonban nem volt átörökíthető, s a lelkészek ezért is taníttatták gyerekeiket, s ezért is házasodtak a tanult renden belüliekkel, illetve a közeli szinten élő kisnemesekkel. A rendi határ közelében köztes helyzetben levő papi rend így szövődött össze sok ágon a kisnemességgel. Ha a 13 nem nemes, papi-tanítói pályán mozgó családot együtt kezeljük a 18 szintén papi-tanítói pályán induló nemes családdal, akkor ez a 31 família pontosan fele a 62 nem első generációs református családnak. Egyébként a nemes lelkészcsaládok is szövevényes családi kapcsolatokban voltak a nem nemes papi házakkal. Így kijelenthetjük, hogy a két világháború közötti akadémikus tudáselit utánpótlásában 50 százalékos részesedéssel a legerősebb összetevőt a papi-kisnemesi mintázatú családok jelentették. Csak ezt követte körülbelül 37 százalékkal a nemesi-jogászi-tisztviselői mintázatú szegmens, akiknek egy része egyébként szintén hálózatos kapcsolatban volt a lelkészi családokkal. (A néhány jogászi pályán induló nem nemessel együtt 42 százalékra megy fel a jogászi dominanciájú famíliák aránya.)

A 11 nem nemes és 5 nemes első generációs család együtt a 78 református akadémikusi családnak a 20,5 százalékát tette ki. Ez azt jelezte, hogy az akadémikusok egyötöde a tanulatlanok közül egyetlen lépéssel a tudáselit csúcsára tudott emelkedni. Közülük hatan földműves, nyolcan iparos családban születtek, ketten pedig altiszti apától származtak. Ha pedig több generációra visszatekintünk,

akkor azt látjuk, hogy minden nemzedéknél megfigyelhető a tanult renden lévők kiegészülése. A főleg papi mintázatú hálózatoknál ebben szerepet játszottak a különböző kisnemesi kategóriák mellett a jobbágyok és a mezővárosi mesteremberek is. A nemesi-jogászi dominanciájú hálózatrész pedig azokkal egészült ki folyamatosan, akik a köz- és a kisnemesség köréből a képzések révén a professzionalizálódás irányába mozdultak. Közülük kerültek ki azok is, akik leghamarabb kezdtek érdeklődni a diplomás, orvosi, mérnöki pályák iránt. A *4. táblázat* azt mutatja, nemes/nem nemes bontásban, hogy a református MTA-tagok családjai hány nemzedékkel korábban s milyen arányban léptek az intellektualizálódás útjára.

4. táblázat. A református felekezeti-művelődési alakzatból származó két világháború közötti MTA-tagok apai családjainak belépése a tanultak rendjébe nemzedékenként, nemes – nem nemes bontásban

A család tanultak rendjébe belépő generációja	Nemesek		Nem nemesek		Összesen	
	Abszolút számban	Százalékban	Abszolút számban	Százalékban	Abszolút számban	Százalékban
Első generáció – maga az akadémikus Születési éveik átlaga: 1876	5	9,8	11	40,7	16	20,5
Második generáció – az apák nemzedéke Születési éveik átlaga: 1836	16	31,4	6	22,2	22	28,2
Harmadik generáció – a nagyapák nemzedéke Születési éveik átlaga: 1802	13	25,5	6	22,2	19	24,4
Negyedik generáció – a dédapák nemzedéke Születési éveik átlaga: 1765	11	21,6	2	7,0	13	16,7
Ötödik generáció – a dédapák felmenőinek nemzedékei Születési éveik átlaga: 1695	6	11,7	2	7,0	8	10,2
Összesen	51	100%	27	100%	78	100%
A tanult nemzedékek száma átlagosan	3,08		2,18		2,64	
A tanultak közé belépő első családtagok születési éveinek átlaga	1796		1835		1809	

A *táblázat*ról részletesen leolvashatjuk, hogy a tudáselit csúcsára jutók hogyan oszlanak meg aszerint, hogy hány tanult generáció szellemi és kapcsolati tőkefelhalmozására támaszkodhattak. A nemes és nem nemes csoport első-, illetve nem első generációs megoszlás szerinti aszimmetriájáról már volt szó, de most újra megemlítjük, hogy a nem nemes eredetű akadémikusok 40,7 százaléka volt első generációs értelmiségi, a nemesi eredetűeknek viszont csak 9,8 százaléka tartozott ebbe a kategóriába. A korábban intellektualizálódó nemzedékeknél fordítottak az arányok. Ugyan a nem nemesek is jelen vannak minden, a tanultak közé belépő generációnál, de mindenütt kisebb részaránnyal. A tanultak közé belépő első családtagok születési éveinek átlaga a nemeseknél 1796, a nem nemeseknél pedig egy bő nemzedékkel későbbi: 1835. A legkomolyabb előzménnyel egyébként azoknál számolhatunk, akiknél már a dédapák felmenői, az 5-6-7-dik generáció is magasabb iskolákat végzett. Az összes családnak egytizede tartozott ide. Az ennél később intellektualizálódók aránya ehhez képest nemzedékenként fokozatosan emelkedett. A családok 16,7 százaléka a dédapák nemzedékénél, 24,4 százaléka pedig a nagyapák nemzedékénél lépett a tanultak közé. Az apák generációjának a részesedése a legmagasabb, 28,2 százalékkal. A százalékok szépen mutatják az intellektualizálódás gyorsuló ritmusát. Ugyanakkor tükrözik a történeti rétegek szerves egymásra épülését, együttélését, együttműködését is, beleértve a nem jelentéktelen arányú, mintegy egyötödös részesedésű első generációsokat is. A történetileg kialakult szerkezetből kiindulva újabb színnel árnyalhatjuk az akadémikus csúcselit református felekezeti-művelődési alakzathoz kötődő szegmensének a mintázatát. Az összes családnak a fele legalább három, korábban intellektualizálódott nemzedék hagyományaira támaszkodhatott. A dédapáknál régebben a tanultak közé belépők születési éveinek átlaga 1695 volt. A dédapákkal belépők születési átlaga 1765, a nagyapákkal belépőké 1802. Fő tendenciájában ezt a mély történeti beágyazódást erős hagyományhoz kötöttségként értelmezhetjük. Ez a mintázat, a tradíciók által történő meghatározottság, a tradíciók tisztelete jól illeszkedett az etnikai, a nemesi, a papi és a jogászi mintázatokhoz is, sőt részben azokból is táplálkozott.

Végezetül érdemes megnéznünk a református MTA-tagok területi megoszlását is a református egyházkerületek rendjében, hogy lássuk, mennyire reprezentálták az akadémikusok a különböző magyar református régiókat.

5. táblázat. A református felekezeti-művelődési alakzatból származó két világháború közötti MTA tagok apai családjának egyházkerületek szerinti származási megoszlása és kerületenkénti reprezentációja a népességszámhoz képest

Egyházkerületek	Református népesség száma 1886*	Kerületi népesség százalékaránya**	A kerületből származó MTA-tagok száma	A kerületi MTA-tagok százalékos részaránya	Kerületi MTA-tagok reprezentációja a népesség számához
Tiszántúli	866 702	42,8	18	23,1	0,54
Dunántúli	234 258	11,6	10	12,8	1,10
Tiszáninneni	227 712	11,2	11	14,1	1,26
Dunamelléki	348 967	17,2	17	21,8	1,27
Erdélyi	347 060	17,3	22	28,2	1,63
Magyarország összesen	2 024 699	100%	78	100%	1,00

**A magyarországi ev. ref. egyház egyetemes névtára az 1886. évre* (szerk.: Tóth Sámuel) című kiadvány alapján számítottuk. A reformátusok így számított országos lélekszáma közel esik az 1880-as népszámlálás adataihoz.

***A kerületi református népesség aránya az országos református népesség számához.

Az *5. táblázat*ról azt olvashatjuk le, hogy hány, két világháború közötti református akadémikus származott az egyes egyházkerületek területéről, s az egyházvidék népességszámához viszonyítva ez milyen reprezentációt jelent. Szám szerint legtöbben, huszonketten Erdélyből származtak. Ez az összes református akadémikusnak 28 százaléka, pedig az erdélyi református népesség csak 17 százaléka volt az ország reformátusságának. Így ez 1,63-szoros felülreprezentáltságot jelent. Ez mindenképpen jelzi az erdélyi református művelődés súlyát, aminek döntően történeti alapozása volt, s szerepet játszott benne az erdélyi nemesség (székelység) nagyobb aránya is. Létszám szerint a tiszántúli kerület következik 18 fővel, ami az akadémikusok 23 százaléka volt. Ebben a kerületben ugyanakkor a reformátusok 42,8 százaléka élt, s ehhez képest a 23 százalék csak 0,54-os reprezentációt mutat. Ezt az alacsony reprezentációt – amely esetleg összefüggésbe hozható a nemesség itteni alacsonyabb arányával – ellensúlyozza az a körülmény, hogy a kerület iskolaközpontja, a debreceni református kollégium mint „az ország iskolája" más egyházvidékek, főleg a dunamellékiek és a dunántúliak felsőbb iskolázását is jelentősen támogatta. A dunántúli, a dunamelléki és a tiszáninneni egyházkerület akadémikusi reprezentációja közel esik egymáshoz. A tiszáninneni

1,26-os reprezentációban szerepe lehet az ottani magas nemességi arányoknak. Az 1,27-es dunamellékiben pedig az tükröződhet, hogy a budapesti központi régióban a népességi arányokat meghaladó mértékben nagyobb református szellemi kapacitások is koncentrálódtak. A reprezentációk eltérései ellenére végeredményben azt állapíthatjuk meg, hogy az erdélyiek kiemelkedő szerepe mellett is Magyarország minden református egyházvidéke jelentős súllyal volt képviselve a két világháború közötti református MTA-tagok között.

AZ UNITÁRIUS FELEKEZETI-MŰVELŐDÉSI ALAKZAT ŐSFÁI

A kicsiny, elsősorban Erdélyben honos unitárius felekezethez tartozó akadémikusok ősfáit sajnos elég hiányosan tudtuk összeállítani. Apai vonalon a hat ősfa közül kettőnél jutottunk el a dédszülőkig, egynél a nagyszülőkig s háromnál csak a szülőkig. Utóbbiak közül két esetben az MTA-tag első generációs volt. *Gelei József (1885–1952)* zoológus, egyetemi tanár és *Pálfy Móric (1871–1930)* geológus, földtani intézeti igazgató apja is földművelő, székely nemesi kisbirtokos volt. *Gyulai Zoltán (1887–1968)* fizikus, egyetemi tanár székely nemesi családból származó apja már kántortanítóként szolgált egy unitárius iskolában, majd később állami iskolai tanító lett. Az anyai nagyapának lehetett valamennyi iskolai végzettsége, mert a szabadságharcban hadnagyként szolgált. Később gazdálkodott, s iskolaszéki ülnök is volt.

Kozma Ferenc (1844–1920) tanítóképző-intézeti igazgatónak, vármegyei tanfelügyelőnek apai vonalon ismerjük az 1723-ban született dédapját is, aki tudós, egyháztörténettel is foglalkozó unitárius lelkész volt. Itt a reformátusoknál is megismert klasszikus többgenerációs lelkész családfát látunk. Ugyanis nagyapja és az apja is az erdélyi unitárius iskolázás fokozatain áthaladva unitárius lelkész lett. A nagyapa az esperesi tisztet is betöltötte. *Jakabházy Zsigmond (1867–1945)* orvos, gyógyszerész, egyetemi tanár esetében egy másik, szintén a reformátusoktól ismerős mintát láthatunk. A Jakabházy család olyan székely birtokos família volt, amelyik a 17. század utolsó negyedében 13 telekhelyes *donatió*t kapott. A család férfitagjai hasonló, kisebb birtokos családokból házasodtak, s azokkal együtt különböző, tanultságot igénylő önkormányzati tisztségeket töltöttek be. Többen *dullók* voltak, de volt közöttük *assessor* és járási kapitány, széktáblai bíró s alkirálybíró is. Tanultak a székelykeresztúri unitárius nagygimnáziumban, a kolozsvári unitárius kollégiumban, de jogot is végeztek a kolozsvári királyi líceumban. Támogatták a székelykeresztúri unitárius gimnáziumot, s a felügyelő gondnoki tisztet is betöltötték.

Végül az unitárius akadémikusok között volt egy olyan változat is, ahol a nemesi családból már a nagyapa diplomás értelmiségi lett. *Fekete Zoltán (1877–1962)* erdőmérnök, egyetemi tanár fiatalon, 1842-ben elhunyt nagyapja kamarai orvos volt Tordán. Valószínűleg a kolozsvári királyi líceum Orvos-sebészi Tanintézetében szerzett képesítést. A nagyapa korai halála után a szintén székely nemesi családból származó apai nagyanya – aki az Udvari Kamarától kegydíjat kapott – nevelte fel az apát, aki a tordai unitárius algimnázium és a kolozsvári főgimnázium után a selmecbányai bányászati és erdészeti akadémián tanult erdészetet. Később az akadémia tanára, tanszékvezetője lett, sőt a Magyar Tudományos Akadémiának is tagja volt. Kilépve az erdélyi unitárius közegből, egy szepességi római katolikus tanító lányát vette feleségül.

Végeredményben azt mondhatjuk, hogy a kis létszámú, teljes egészében nemesi származású unitárius MTA-tagok ősfái olyan mintázatokat mutatnak, mint amilyeneket a református nemes családoknál láttunk.

AZ EVANGÉLIKUS FELEKEZETI-MŰVELŐDÉSI ALAKZAT CSALÁDJAI

Az evangélikus nemesek mobilitási pályái

Már korábban megállapítottuk, hogy az evangélikus felekezeti-művelődési alakzathoz tartozó két világháború közötti akadémikusok családjai között lényegesen kisebb arányban voltak a régi nemességhez tartozók, mint a református akadémikusok csoportjában. Az apai ágat tekintve a református családok 65,4 százaléka, az evangélikusoknak pedig csak 21 százaléka tartozott ehhez a privilegizált státushoz. Az evangélikusok közül először ennek a 13 fős csoportnak az ősfáit, mobilitási pályáit fogjuk áttekinteni. Nagyjából olyan szisztéma szerint haladunk, mint a református nemeseknél, azaz aszerint képezünk típusokat, hogy az apai vonalon az első tanult felmenő milyen foglalkozási csoportba tartozott. Mivel az evangélikus nemesek közül senki sem tartozott az első generációsok közé, ezért itt az egyházi értelmiségi foglalkozásokkal, a *papi/tanári/tanítói pályákkal* kezdünk. Az egyes ősfák áttekintésénél – ugyanúgy, mint a reformátusok esetében – gondot fordítunk a gyerekek taníttatásának, iskoláztatásának és a házassági kapcsolatoknak a bemutatására. Úgy gondoljuk, hogy ezek az adatok sokszor segíthetnek értelmezni a családok törekvéseit, stratégiáját. Tekintettel arra, hogy a magyarországi evangélikusok közismerten három nagy etnikai-nyelvi csoport között oszlottak meg (szlovák, német, magyar), az etnikai-nyelvi dimenzióra is igyekszünk kitérni.

A leghagyományosabb intellektuális pályára, a papi pályára lépéssel legkorábban a brassói szász származású *Telegdi-Róth Károly (1886–1955)* geológus, egyetemi tanár dédapjánál, Róth János György (1776–1823) rotbachi/szászveresmarti evangélikus lelkésznél találkozunk. A brassói városi tanácsosi családból indulva még teljesen németnyelvű kultúrában élt. A nagyapa az erdélyi legfelsőbb bíróság bírája volt Bécsben. Mint állami tisztviselő az udvari tanácsosi rangig emelkedett. Az apa, Roth Lajos így Bécsben érettségizett, s Szászországban végezte a bányászati és kohászati akadémiát, de a kiegyezés után Magyarországon működött, s a budapesti Földtani Intézet geológusa, főgeológusa lett. Az anyai nagyapa egy pécsi német órásmester fiaként született uradalmi mérnök volt. Az akadémikus Telegdi-Róth Károly – folytatva a szülők nyelvi magyarosodását – már teljesen magyar nyelvi közegben szocializálódott.

Váczi Péter (1904–1994) történész apai ágán is a dédapa volt az első tanult ember, s szintén egyházi értelmiségiként. A 17. századi birtokadományos család birtokát a Rákóczi szabadságharc után elkobozták. Vagyon híján a dédapa a rozsnyói evangélikus gimnáziumi tanulmányok után 1820-tól a Sáros megyei Dukafalván, majd Aboson tanító/*ludi rector*/orgonista lett. Mindenképpen bírnia kellett a szlovák nyelvet, mert mindkét állomáshelye szlovák nyelvű község volt 1773-ban és 1851-ben is (*Lexicon locorum…* 1920: 244, 247; Fényes I. 1851: 5, 286).[21] A nagyapa Eperjesen a gimnázium után a bölcseleti tagozatot is elvégezte. Egy eperjesi polgár, egy nemes kőművesmester leányát vette feleségül, s birtokot is szerzett. 1866-ban született fiuk, a mi akadémikusunk apja az eperjesi kollégium után a pesti műegyetemen tanult, s a magyar–német szolgálati nyelvű kassa–oderbergi magán-vasúttársaságnál mérnökként főfelügyelői rangban működött. Itt dolgozott apósa, az anyai nagyapa is, egy izraelita születésű mérnök, aki Bécsben katolizált.

Gombocz Zoltán (1877–1935) nyelvésznek és testvérének, *Gombocz Endre (1882–1945) botanikusnak* az apai dédapja és a nagyapja is nemesi közbirtokos volt a Somogy megyei magyar faluban, Nagybábonyban. Ezen a vonalon az apa, Gombocz Miklós (1844–1922) volt az első, aki intellektuális pályára lépett. Miután a soproni evangélikus líceumban elvégezte a gimnáziumot és a teológiát, s Halléban is teológiát hallgatott, néhány évi lelkészkedés után a soproni líceum tanára, majd igazgatója lett. A Tolna megyei német eredetű anyai ágon hamarabb kezdődött az intellektualizálódás. A dédapa, aki az 1724-ben a Tolna megyei Kistormásra letelepített wiesbadeni német evangélikus családok egyikének a leszármazottjaként Gyönkön nyitott vaskereskedést, a kistormási német evangélikus lelkész lányát vette feleségül. Fiaikat, az anyai nagyapát, Lehr Andrást (1807–1873)

21 A települések nyelvhasználatával, nemzetiségi megoszlásával kapcsolatban a későbbiekben is támaszkodunk erre a két forrásra, anélkül, hogy külön hivatkoznánk rájuk.

is taníttatták, aki így a sárszentlőrinci evangélikus kisgimnázium, majd a soproni líceum tanára lett. Egyébként ő is olyan családból házasodott, ahol volt a felmenők között lelkész, iskolatanító és falusi nótárius is, akik valamennyien német nyelvi közegben működtek. Lehr András egyformán otthon volt a magyar és a német nyelvű kultúrában is (Hajas 1938).

Domanovszky Sándor (1877–1955) történész, egyetemi tanár ükszülei a Liptó megyei Szentandrás szlovák faluból a 18. század derekán az első telepesekkel érkeztek a török után újraalapított Tótkomlósra. A nagyapa a német egyetemi anyakönyvi bejegyzés szerint *Fruchthändler*/gyümölcskereskedő volt ezen a tisztán szlovák evangélikusok által lakott népes alföldi településen. Fiát, a mi akadémikusunk apját, Domanovszky Endrét (1817–1895) a megyebeli mezőberényi, illetve annak áttelepítése után a szarvasi evangélikus gimnáziumban taníttatták. Ez magyarosodó szlovák–német, illetve szlovák nyelvi közeget jelentett. A képzés a selmecbányai és a pozsonyi evangélikus líceumokban német és német–magyar nyelvi környezetben folytatódott. Papjelölti vizsgát tett, s a hallei egyetemen is teológiát hallgatott. Hazatérve azonban néhány évig nevelősködött, majd a tanári pályára lépett. Szarvason, később a soproni evangélikus líceumban tanított. Innen nevezték ki 1876-ban a nagyszebeni jogakadémia bölcselet tanárává. Egyébként szlovák–német hátterű, a Pozsony megyei szabad királyi városból, Modorból, illetve Pozsonyból származó pesti polgárcsaládból (mészáros – szappanfőzőmester – vaskereskedő) házasodott.

Figyelemre méltó, hogy a négy egyházi értelmiségiként induló mobilitási út közül az első kettő milyen hamar kanyarodott a modernebb természettudományi, illetve műszaki pálya irányába, a másik két esetben pedig az apák a teológiai tanulmányok (sőt papjelölti vizsga) után már inkább a 19. század közepén professzionalizálódó tanári pályát választották. Igaz ugyan, hogy az utóbbiak az evangélikus felekezeti-művelődési alakzat folytonosságában századok óta fontos szerepet játszó soproni evangélikus líceum tanárai lettek. Másrészt már ennek a négy ősfának a rövid bemutatása is jelzi, hogy az evangélikus felekezeti-művelődési alakzat családjainál nemcsak a magyar, a szlovák és a német etnikai szálak kapcsolódnak össze sokféle változatban, hanem a nyelvi-kulturális miliők is sajátos módokon kombinálódnak. Ezen belül a magasabb iskolázás színterein, legalábbis a 19. század közepéig a német nyelvi közegek domináltak.

A *gazdatiszti pályával* induló intellektualizálódás típusába két evangélikus nemes család sorolható. *Vladár Gábor (1881–1972)* jogász, igazságügyminiszter családja Árpád-kori birtokadományos família volt Turóc megyében. A megye egész lakossága szlovák nyelvű volt, így az aprózódó birtokokon élő nemesség dominánsan használt nyelve is szlovák volt (Demmel 2011: 165, 171; Demmel 2014: 17, 27). Vladár Gábor apai ági nagyszüleinek, dédszüleinek is ez volt a dominánsan használt nyelve, beleértve a Csepcsányi, a Kossuth és a Zathureczky dédszülőket

is. A dédapa és a nagyapa iskolázott nemesi közbirtokos volt, az utóbbi körülbelül 100 katasztrális holdon gazdálkodott. Emellett a dédapa mint *provisor*/udvarbíró/tiszttartó is működött, a nagyapa pedig táblabíróként. Az apa, Vladár Lajos (1834–1920) az osgyáni evangélikus gimnáziumban és a pozsonyi evangélikus líceumban tanult, majd elvégezte az akkor német nyelvű magyaróvári gazdasági akadémiát. Diplomás gazdasági intézőként dolgozott a biai uradalomban. A gazdatiszt társakkal is jórészt németül folyt a kommunkáció. A szomszédos birtok intézőjének a lányát vette el, akinek az apja a római katolikus Emperl János királyi sótárnoki hivatalnok fia volt. Anyja pedig jómódú érsekújvári német kereskedőcsaládból származott (Vladár 1997: 9–42).

Gaál Jenő (1846–1934) közgazdász egyetemi tanárnak az apja volt az első, aki magasabb iskolát végzett és gazdatiszt lett. A család, Szabolcs megyéből érkezve, a 18. század elején szerzett birtokot Békésben, ezt azonban elvesztették, s a dédapa taksás telket művelt Szarvason. Fiát, az apai nagyapát azonban vaskereskedőnek taníttatta egy pesti német cégnél. Az ifjú kereskedő a Nógrádból Békéscsabára települt – egyébként Turóc megyei eredetű – Jeszenszky családból házasodott. A szlovákul is beszélő békéscsabai nótárius lányát vette feleségül. (Ezen az ágon egyébként megvoltak az intellektualizálódás előzményei, mert az egyik dédapa apja 30 évig volt csabai szlovák evangélikus tanító, az ő apja pedig Pest megyében, Cinkotán evangélikus lelkész, majd a szlovák Nagytarcsa tanítója.) Békéscsabán ők nyitották meg az első vaskereskedést. Fiukat, a mi akadémikusunk apját már a mezőberényi evangélikus nagygimnáziumban és a pozsonyi líceumban taníttatták. A Sztáray grófok békéscsabai uradalmában lett írnok, majd gazdatiszt. Feleséget a Gyergyóból származó, Békésben nagy pusztákat bérlő örmény Lukács családból választott, s később ő maga is haszonbérlő lett. A gazdatiszti családoknál is a magyar–német–szlovák nyelvi-kulturális miliők változatos kombinálódását láthattuk.

Az evangélikus nemes családok között négy olyan van, ahol az első tanult ember *közhivatali tisztet* töltött be. *Győry Tibor (1869–1938)* orvostörténész református apai ága Szabolcs megyéből származott Karcagra. A dédapa helyben kezdte el a gimnáziumot, majd 1790-től a debreceni református kollégium akadémiai tagozatán, illetve Pesten tanult jogot. Karcag mezővárosban lett nótárius, s ezt a hivatalát haláláig megtartotta. Fia, az apai nagyapa a kecskeméti református nagygimnáziumban és a debreceni kollégium akadémiai tagozatán folytatott tanulmányok után a pesti tudományegyetemen az Institutum Geometricumban szerzett mérnöki oklevelet. Temes megye főmérnöke, majd az északkeleti vasút felügyelője lett Pesten. Fiát az 1850-es években az akkor német tanítási nyelvű pozsonyi evangélikus gimnáziumban, majd két évig a bécsi, további két évig pedig a karlsruhei műegyetemen taníttatta. Ő gépészmérnökként lett az északkeleti vasút főfelügyelője. Felesége révén az anyai ág volt evangélikus. Az anyai

nagyapa német nyelvi kultúrájú gazdag pesti polgár, akinek vegyiárukat termelő gyárai voltak, s ezek termékeinek nagykereskedelmével is foglalkozott.

Tomcsányi Móric (1878–1951) jogász, egyetemi tanár családja ugyanolyan Árpád-kori eredetű, a 19. századig dominánsan szlovák, Turóc megyei nemesi família, mint a Vladárok. Sőt az anyai ág maga a Vladár család volt. Rokonságban voltak a Justh, Szenessy, Ruttkay és Lacsny Turóc megyei nemes családokkal is. Anyai ágon a Ruttkay dédapa az első megyei tisztviselő volt mint a szentmártoni járás főszolgabírája. Apai ágon a nagyapa – aki a pozsonyi evangélikus líceumban tanult – szintén ebben a járásban lett szolgabíró. Az apa, Tomcsányi Móric (1830–1913) a lőcsei gimnáziumban és a pozsonyi evangélikus líceumban tanult. 1861-ben Turóc megye törvényszéki tanácsosa, a kiegyezés után a megye másodalispánja lett. Az igazságszolgáltatás szervezetének átalakítása után, 1871-ben a turócszentmártoni törvényszék elnöke, később ítélőtáblai tanácselnök. Magyarul, németül és szlovákul egyaránt tudott.

Polner Ödön (1865–1961) jogász, egyetemi tanár apai felmenői nemeslevéllel is bíró jómódú polgárok voltak a Pozsony megyei német-szlovák lakosságú Modor szabad királyi városban. A dédapa is itt élt mint iparos polgár, a német evangélikus gyülekezet tagjaként. A nagyapa telepedett le a Pest megyei Albertiben, ahol feleségül vette a szlovák nyelvű evangélikus gyülekezet lelkészének, Gegus Zakariásnak (1731–1791) a leányát. A nemesi jogállású tiszteletes és szintén nemes felesége olyan felvidéki családokból származtak, ahol már korábban is voltak evangélikus lelkészek és tanítók. A már Albertiben született apa, Polner Lajos (1814–1879) a pozsonyi evangélikus líceum akadémiai tagozatán fejezte be tanulmányait. Először egy Békés megyei táblabíró fiainak lett a nevelője Békéscsabán, majd letéve az ügyvédi vizsgát Gyulára költözött, és a megye szolgálatába állt. Aladószedőnek választották. Az önkényuralom idején a csabai járás szolgabírája volt, amiért a kiegyezés után nyugdíjat kapott. Birtokot is szerzett Békéscsaba egyik pusztáján (Héjja 2009). Valószínűsíthető, hogy a német és a magyar mellett ő is tudott szlovákul is. Már nem egészen fiatalon, 1861-ben vette feleségül Pesten Bókay Jánosnak (1822–1884), a gyermekgyógyászat magántanárának (később egyetemi tanár) a testvérét. A Bókay (Bock) orvosdinasztia tagjai lőcsei német iparosok leszármazottai voltak.

Markó Árpád (1885–1966) hadtörténész, levéltáros Trencsén megyei, elmagyarosodó szlovák armalista családból származott. Az első azonosítható felmenő, az apai dédapa nagyapja a 18. század közepén a Nógrád megyei evangélikus szlovák faluban, Kis-Stracinban élt. Fia rozsnyói magyar lányt vett feleségül 1782-ben, s ugyanebben az évben megalapította Rozsnyón a Markó-féle bőrgyárat. A dédapa és a nagyapa is jómódú rozsnyói polgár, bőrgyáros és kereskedő volt. A vegyes lakosságú Rozsnyón egyikük magyar, másikuk német kereskedőcsaládból házasodott. Az apa, Markó Sándor (1847–1915 k.) az abszolutizmus idején német, majd

1861-től magyar nyelven tanult a rozsnyói evangélikus gimnáziumban. A jogot Pesten végezte, aztán Rozsnyón ügyvédkedett, míg 1875-ben ki nem nevezték ugyanide királyi közjegyzőnek. A rozsnyói evangélikus egyház felügyelője, zsinati képviselője volt (Tóköly 1999). Felesége az egyházi értelmiségi Sztehlo családban, a sok generációs lelkészfamíliában született. Már a dédapa 1698-ban elhunyt ükapja is evangélikus lelkész volt Felsősajón, a Gömör megyei szlovák faluban. A következő öt nemzedék is ezt a hivatást folytatta. A soproni és az eperjesi líceum után ketten a wittenbergi, ketten a jénai egyetemen tanultak. Négy generáció szlovák nyelvű gyülekezetben szolgált. A dédapa apja, aki Pozsonyban, Sopronban és a jénai egyetemen tanult, a Pest megyei Pilis után a Bács megyei Petrovácra települt szlovák evangélikusok első lelkésze lett 1783-ban. Ő és Wittenbergben tanult fia is a bácsi egyházmegye esperese volt. Utóbbi 1819-től 1862-ig szolgált Petrovác szlovák nyelvű gyülekezetében. Családjának társalgási nyelve – a német nyelvű feleség miatt – mégis a német volt. Gyermekeit pedig magyar nyelvre taníttatta. Egyik fia, a Sopronban, Eperjesen és Jénában is tanult nagyapa 1846-tól 1896-ig az eperjesi német gyülekezet lelkésze, 1864-től a hat szabad királyi városi egyházmegye esperese volt (Sztehlo 1908).

Azoknál a nemes családoknál, akiknek az intellektualizálódása a közhivatali pályával indult, ugyanazt láthattuk, amit a papi/tanári és a gazdatiszti pályával indulóknál már megfigyelhettünk. A felekezeti kötődésen belül maradva a szlovák és a német, kisebb részben a magyar etnikai vonalak és a nyelvi-kulturális hátterek rendkívül változatos formákban kombinálódtak, s jellemző volt a többnyelvűség. Ugyanakkor az iskolázás, a kulturális kötődések terén a német a meghatározó, s ez a csak a 19. század második felében változott a magyar javára.

A *szakszolgálati* típusú tanult foglalkozással kezdők csoportjába soroltuk *Fest Sándor (1883–1944)* filológus, középiskolai és egyetemi tanár családját. Nemességüket még Sopron megye hirdette ki, de már 1674-ben Szepesváraljára költöztek, ahol nemzedékeken át mint szepességi németek (cipszerek) városi polgárként éltek. A dédapa Pesten tanulta a kereskedő szakmát, majd 1809 után Szepesváralján nyitott vegyeskereskedést, de többféle vállalkozása is volt (fehérnemű-készítés és -kereskedés), a Hegyalján pedig több szőlője. A nagyapa már a bölcsészeti osztályokat is elvégezte az eperjesi kollégiumban, sőt egy évet a bécsi műegyetemen is tanult. Kereskedéssel próbálkozott, de végül postamester lett szülővárosában. Az itt figyelembe nem vett testvére, Fest Imre (1817–1883) más úton indult, és feljebb lépett: Pesten szerzett ügyvédi oklevelet. Már a reformkorban bekapcsolódott a politikai életbe. Szepességi politikusként lett képviselő 1865-ben. Részt vett a kiegyezési tárgyalásokon, s 1867-től öt évig államtitkár volt, majd az Osztrák–Magyar Bank budapesti igazgatóságának elnöke. Visszatérve az MTA-taghoz vezető fővonalhoz, az apának, Fest Sándornak (1852–1937) meglehetősen változatos volt az élete. A lőcsei és az iglói evangélikus gimnáziumokban

tanult, de magyar szóra a debreceni református kollégiumban is megfordult. Apja halála után 1874-től ő is szepesváraljai postamester lett. Gazdálkodott, majd 1903-ban Amerikába ment, ahol banktisztviselőként dolgozott. Végül az ausztriai Graz mellett telepedett le, ahol birtokot vásárolt. A tipikus cipszer Fest család történetéről, aspirációiról, nyelvi és identitás viszonyairól sokat megtudhatunk a már említett Fest Imre államtitkár emlékirataiból (Fest 1999). Gerhard Péter figyelemreméltóan elemezte ezt az írást az asszimiláció jelensége szempontjából (Gerhard 2008). Írásunkban mi nem tudunk érdemben foglalkozni az identitás problémájával, de megemlítjük, hogy itt szó van a hagyományos lokális cipszer öntudat és a Magyarország iránti lojalitást kifejező *hungarus* tudat mellett az etnikai és a magyar nemzeti identitás kombinációjáról, a kialakuló tökéletes kétnyelvűségről és jártasságról mind a magyar, mind a cipszer/német kultúrában.

A *világi diplomással* indító családok közé az evangélikus nemesek közül csak *Kerpely Kálmán (1864–1840)* ősfája tartozik. Sajnos azonban az apai ágon csak az apáról van adatunk. Az Arad megyei, döntően román nyelvű Kurtics/Kürtös községben evangélikusnak született Kerpely Antal (1837–1907) a német birodalmi nemesség lovagi fokozatát használta. Korán árvaságra jutott, ezért rokonok nevelték. A magyarul és németül tanító aradi minorita gimnáziumot 16 évesen elvégezve írnokoskodással maga tartotta fenn magát, s innen indulva futott be sikeres pályát. A Magyar–Osztrák Államvasút ösztöndíjával végezte el a selmeci királyi bányászati, kohászati és erdészeti akadémiát. Selmecbányai német evangélikus polgárcsaládból házasodott. Felesége felmenői mézeskalácsosok és szappanfőzők voltak. Kerpely Antal a vaskohászat nemzetközileg elismert szakértője, a selmecbányai akadémia tanára, igazgatója, majd az állami vasgyárak elnök-igazgatója lett.

Az evangélikus felekezeti-művelődési alakzathoz tartozó MTA-tagok egyötöde, 13 fő tartozott apai vonalon a magyar nemességhez. Heten a Felvidékről származtak, de két család két-három nemzedékkel korábban innen az Alföldre költözött. A felvidékiek közül ötnek a családja két-három generációval korábban szlovák nyelvű volt, vagy legalábbis tudott szlovákul. Két magyar eredetű család Szabolcsból költözött az Alföld középső területeire, s egy testvérpár – szintén apai ágon – dunántúli magyar volt. Egy család magyar nemességgel erdélyi szász eredetű volt, egy másik pedig a német birodalmi nemességből származott. A felvidékiek között is volt két német apai család, egy Pozsony környékéről, egy pedig a Szepességből. A két felvidéki és az erdélyi szász család városi, polgári beágyazottságú volt. A szlovák hátterű, de magyarosodó Markó famíliát is ilyennek tekinthetjük, s bizonyos mértékig talán a Gaál családot is. A többiek a Turóc megyei elithez tartozó Tomcsányiak kivételével kisebb nemesi közbirtokosok voltak. Ha az ősfák egészét, az apai és az anyai ágakat együtt tekintjük, akkor azt látjuk, hogy itt is egyre erősödő mozgás volt az értelmiségi pályák irányába. A 13

nemesi származású evangélikus akadémikus közül a család intellektualizálódása öt esetben egyházi értelmiségi (papi/tanítói/tanári), négy esetben közhivatali pályával indult (mezővárosi nótárius, szolgabíró, körjegyző), kettőnél gazdatiszti foglalkozással, egy-egy esetben pedig szakszolgálattal (postamester), illetve világi (műszaki) diplomával. Jellemző volt az etnikai-nyelvi sokszínűség, az evangélikus felekezeten belül maradó nyelvi-etnikai kombinációk változatossága és a két- vagy háromnyelvűség. Az intellektualizálódás, a nyelvi-kulturális miliők változatossága kölcsönhatásban volt a feltűnően erős területi mobilitással is. Ebben szerepet játszott a különböző régiókban, alrégiókban elhelyezkedő iskolák látogatása is, az alapvető azonban a családok hosszú távú egzisztenciális lehetőségeinek a keresése volt. A végállomás persze az utolsó generációnál gyakran a főváros, de ezt a korábbi nemzedékeknél megelőzte egy északról délre, a szélekről az ország közepe felé, főleg az Alföld irányába való mozgás. Megfigyelhető a lassú iskolázási-kulturális súlypont áthelyeződés is a német kultúra felől a magyar irányába, anélkül, hogy a német vagy a szlovák kötődések teljesen megszűntek volna.

A nem nemes evangélikusok rendi státusa és mobilitási pályája

Az evangélikus felekezeti-művelődési alakzatba sorolható 61 akadémikus családjának döntően nagyobb csoportja, 48 família társadalmi állása szerint a késő rendi társadalom nem nemes szegmenséhez tartozott. Ezen belül lehettek szabad királyi városok vagy mezővárosok polgárai, lehettek jobbágyok vagy valamilyen köztes kategória, mint például protestáns lelkészek, később honoráciorok, esetleg szabadosok. Először – ugyanúgy, mint a reformátusoknál tettük – azokat az eseteket tekintjük át, ahol az MTA-tag volt az első tanult ember az ősfa apai vonalán. Őket neveztük *első generációsoknak*, akik egy mobilitási ugrással kerültek a tudáselit csúcspozíciójába. A reformátusoknál a nem nemesek között 11 ilyen esetet találtunk: két jobbágyparasztot, hét falusi vagy városi mesterembert, egy ismeretlen városi és egy paraszti hátterű altisztet. Ehhez jött még öt, paraszti körülmények között élő kisnemes família. Így a 78 református család közül 16, tehát 20,5 százalék volt első generációs. Szinte megegyezik ezzel az evangélikusok 13 fős, 21,3 százalékos részaránya, azzal a különbséggel, hogy közöttük egy nemes sincs. Mind a 13 eset a nem nemesek közül való.

Négyen *jobbágyparaszti* eredetűek, de a tanulás révén elért mobilitás már a polgári korszakra esett. *Zsirai Miklós (1892–1955)* nyelvész a Sopron megyei kis magyar mezővárosból, Mihályiból származott. Apja, nagyapja is itt volt jómódú földművelő. Az 1828-as összeírás szerint mindkét apai dédapa *colonus*/negyedtelkes jobbágy volt 23, illetve 26 pozsonyi mérős földdel, négy, illetve két ökörrel. Hasonló jogállásúak voltak az anyai felmenők a szomszédos Kisfaludon. A két, nem kis létszámú evangélikus gyülekezet anyaegyháza a közeli Vadosfa

artikuláris egyháza, de evangélikus iskola Mihályiban és Kisfaludon is működött. Innen indult Zsirai Miklós 1904-ben 12 évesen, mint a legtöbb falusi gyerek, a hat elemi elvégzése után a soproni evangélikus főgimnáziumba. Szintén dunántúli volt *Mikola Sándor (1871–1945)* fizikus, a budapesti fasori evangélikus gimnázium legendás fizikatanára, igazgatója. A vend vidéken, a Vas megyei evangélikus lakosságú Péterhegyen/Felsőpetrócon született. Apja jómódú vend földműves volt. Nagyapja is itt élt mint *colonus*, de ő volt az, aki 1840-ben birtokot vett, a később családjáról elnevezett völgyben (Mihalov-graba/Mikola völgy). Mikola Sándor is hat elemi után kezdett a soproni főgimnáziumban tanulni.

A másik két paraszti eredetű akadémikus az Alföld főleg szlovák evangélikusok által lakott két mezővárosában született. *Zsilinszky Mihály (1838–1925)* történész, államtitkár felmenői a Felvidékről jöttek a gyorsan növekvő, egyre népesebb alföldi szlovák mezővárosba, Békéscsabára. Az 1784-ben született nagyapa és az apa is módos szlovák gazdák voltak. Az apának, aki többször volt községi bíró s gondnoka a csabai evangélikus egyháznak, több száz hold földje volt. Zsilinszky Mihály is 12 évesen került az Alföld legjelentősebb evangélikus gimnáziumába Szarvasra. *Melich János (1872–1963)* nyelvész, egyetemi tanár őseinek a vagyona ennél szerényebb. A 18. században a Nógrád megyei szlovák faluból, Málnapatakáról költöztek Szarvasra, az emelkedő szlovák mezővárosba. Az anyai ükapa 1767-ben Tessedik Sámuellel jött, az ő udvarosa volt. A szülők mindkét ágon szlovák anyanyelvűek (a Molnár családnevű anya is), de magyarul is tudtak. Az apában is erős mobilitási energiák lehettek, mert kisbirtokos szülei házát elhagyva az uradalmi cseléd helyzetéből emelkedett fel szorgalmával, takarékosságával úgy, hogy előbb bérlő lett, majd földet, házat, tanyát tudott venni, s fiát, a leendő akadémikust már a helyi gimnáziumban taníttatta. Sőt, a tehetséges ifjú a felső négy gimnáziumi osztályt a szepességi Késmárk jóhírű evangélikus líceumában német nyelvi környezetben végezhette. Melich János kétnyelvű volt (Kiss 1973: 3).

Az *iparos* származású első generációs evangélikus akadémikusok is négyen voltak. Ketten közülük Nyugat-Magyarországról származtak. *Bruckner Győző (1877–1962)* történész, jogakadémiai tanár a Vas megyei Felsőlövő/Oberschützen német evangélikus községben született. Apai nagyapja s apja is csizmadia volt. Az 1827-ben született, energiákkal teli, rendkívül szorgalmas és törekvő apa kitűnő mestere volt szakmájának. A családi műhely után hatéves vándorlás következett. Bécsben, Sopronban és Pesten tanulta a szakmát. Pestről mint céhmester tért haza 1300 lelkes szülőfalujába, amelynek jobbágyai az 1839–40-es országgyűlés örökváltság törvényével másodikként éltek az országban. Az evangélikus gyülekezet pedig az apostoli buzgóságú lelkész, Wimmer Gottlieb Ágost (1793–1863) kezdeményezésére 1845–46-ban a német nyelvű népiskolához kapcsolva kisgimnáziumot és tanítóképzőt alapított. A hazatért céhmester ebben a miliőben kezdte önálló életét. Megépítette faluja első emeletes házát. Kisbirtokos családból

házasodott. Szántóföldeket és erdőket vásárolt, s végül 350 katasztrális holdon gazdálkodott is. A felsőlövői evangélikus tanintézetek pénztárosa, az iskolai kisbizottság tagja lett. Mind a kilenc gyermekét taníttatta (Bruckner 2017). Bruckner Győző is a helyi algimnáziumban kezdte, két évig tanult a késmárki líceumban – ahol bátyja volt az igazgató –, majd Sopronban fejezte be a gimnáziumot.

A szintén Vas megyei *Soós Lajos (1879–1972)* zoológus, muzeológus apai felmenői is csizmadiák voltak a Kemenesalja evangélikus többségű magyar falvaiban. A nagyapa Kemenesmihályfán, az apa Magyargencsen működött. A 800–1000 evangélikus lakos ellenére mindkét falunak csak leányegyháza volt, de az evangélikus elemi iskola helyben volt két, illetve egy tanítóval. Az anyai nagyapa szabómesterséget űzött, az anyai nagyanya földműves családból származott. Soós Lajos a Dunántúl legtekintélyesebb evangélikus iskolájában, a soproni líceumban végezte a gimnázium nyolc évét. *Vitális István (1871–1947)* geológus, egyetemi tanár az Alföldön, a Békés megyei Orosháza pusztáján, Pusztaszenttornyán született, de minden felmenője a nyolc dédszülőig szlovák családnévvel a döntően szlovák evangélikusok lakta, a reformkorban már magyarosodni kezdő Szarvason élt. Az 1802-ben született nagyapa szűcsmester, az 1836-os születésű apa molnár és ács (faragómolnár) volt. Utóbbinak Szarvason ácsműhelye, Pusztaszenttornyán malma működött, s jómódú embernek számított. Fiát, a mi akadémikusunkat a helyi evangélikus gimnáziumban taníttatta.

A negyedik iparos származású első generációs *Wellmann Oszkár (1876–1943)* állatorvos, egyetemi tanár családjáról elég keveset tudunk. Apai és anyai ágon is szászvárosi iparosok voltak a felmenők. Német nevet viseltek, és evangélikusok voltak. Az 1880-as népszámlálás szerint a Maros-Torda megyei magyar–német–román lakosságú Szászrégennek 35-40 százaléka evangélikus német volt, s az ottani evangélikus gyülekezet a szász egyházegyetemhez tartozott, amely az egységes Magyarhoni (Magyarországi) Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyház 1891-es létrejötte után is megtartotta sok száz éves rendi eredetű önállóságát, szász identitását (Kósa 2017: 213.). Az apa önálló szászrégeni tímár/bőrműves/lószerszámkészítő iparos volt mindaddig, míg Budapestre nem került, ahol viszont gyári szakmunkásként dolgozott. Az iparos apák mind a négyen a nagy átalakulás után a polgári társadalom kispolgári csoportjához tartoztak, illetve Wellmann Oszkár apja – a korban típusos módon – innen az ipari munkások kategóriájába került át.

Az első generációs evangélikus akadémikusok közül öten születtek *kereskedő* családban. *Balló Mátyás (1844–1930)* vegyész, egyetemi tanárról csak azt tudjuk, hogy a szlovákok lakta Liptó megye székhelyén, a szlovák nyelvű mezővárosban, Liptószentmiklóson született. Apja törzsökös helyi családból származó kézműves, majd a növekvő forgalmat kihasználva jómódú fa- és vasnagykereskedő. Bár a közel kétezres városka lakosságának nagyobbik fele evangélikus volt,

csak a Türelmi rendelet után alakulhatott meg az evangélikus egyházközség. A jelek szerint ambiciózus apa 1856-ban a német nyelvű késmárki evangélikus líceumba íratta fiát, aki később a rozsnyói evangélikusoknál tanult, s végül az 1860-ban államivá lett, volt evangélikus lőcsei főgimnáziumban érettségizett. Többet tudunk a szintén vaskereskedő családból származó *Mágocsy-Dietz Sándor (1855–1945)* botanikus, egyetemi tanár felmenőiről. Apai dédapja, Carl Dietz a németországi Augsburgból 1789-ben telepedett le Pozsonyban. A nagyapa már a fontos kereskedelmi csomópontnak számító, szlovák alapítású és evangélikus többségű Nyíregyházán volt *mercator/ferripola*/vaskereskedő. Az 1816-ban született apa Nyíregyházán, Eperjesen és Pozsonyban tanulta a vaskereskedő szakmát. Segédként kezdte Pozsonyban, majd Ungvár kamarai mezővárosban, a felemelkedő regionális központban lett egy üzlet vezetője, amelyet idővel átvett. Jómódú, szűcsmesterséget folytató eperjesi német polgárcsaládból házasodott. Az üzlet mellett gőzfűrészt és műmalmot is működtetett, s földjei és szőlői is voltak. A német anyanyelvén kívül magyarul és szlovákul is beszélő dinamikus vállalkozó gondnoka lett az ungvári evangélikus leányegyháznak, s tagja a városi tanácsnak és a megyei törvényhatósági bizottságnak is. Fiát az eperjesi evangélikus líceumban taníttatta. A fiú Eperjesen, művelt polgári környezetben anyjának sógoránál, a botanizáló Hazslinszky Frigyesnél (1818–1896), az eperjesi főiskola tanáránál, az MTA tagjánál nevelkedett (Koudela 2010).

Thirring Gusztáv (1861–1941) statisztikus, demográfus, geográfus ősei is Németországból települtek Magyarországra. A dédapa dédapja, Hans Georg Düringer szabómester még a 17. században érkezett Szászországból Sopron szabad királyi városba, ahol polgárjogot szerzett, s a következő három nemzedék is szabó volt. Az 1739-ben született dédapa viszont – aki 1771-ben szerzett soproni polgárjogot – már *Eisenhändler*/vaskereskedő volt. Ezt folytatta a nagyapa is, aki olyan soproni polgárcsaládból házasodott, ahol több generáción át öröklődött a mészárosmesterség. Az apa, Thirring Lajos (1817–1867) is jól menő soproni vaskereskedő volt, házzal, üzlettel, raktárral, amikor hét iparos és kereskedő polgárgenerációval a háta mögött feleségül vette egy első generációs evangélikus lelkész leányát. Az anyai nagyapa, Schwarz János Mihály (1774–1858) ugyanis egy kőszegi polgár, posztósmester fia volt. Sopronban, Wittenbergben és Jénában tanult, s mint az eperjesi német evangélikusok lelkésze az esperesi tisztet is betöltötte. Thirring Gusztáv így csak apai ágon volt első generációs, az anyai vonalon már elindult az intellektualizálódás, amit több ágú, sokgenerációs, erős, városi polgári beágyazódás segített. Helyben, Sopronban végezte el az evangélikus főgimnáziumot (Házi 1982; Thirring 1934).

Manninger Rezső (1890–1970) állatorvos, egyetemi tanár is Sopron szabad királyi város polgárságából származott. A 18. század második és a 19. század első felében Sopron a Nyugat-Dunántúl elsőrendű kereskedelmi központja volt, amely

vonzotta a felfelé törekvő embereket. A dédapa nagyapja még a Sopron megyei Kobersdorf/Kabold német mezővároska patkolókovácsa volt. Fia, aki ugyanezt a mesterséget folytatta, egy soproni polgárnak, sarkantyúsmesternek a lányát vette el, s 1762-ben soproni polgárjogot szerzett. A dédapa és a nagyapa is soproni polgár és patkolókovács volt. Utóbbi egy helybeli zsinóros mester/*Schnurmacher* családjából házasodott. A zsinórosmester apja egy környékről származó jobbágyfiú, aki 1781-ben kapott soproni polgárjogot. Manninger Rezső anyai ágán is találunk többféle betelepülőt. Az anyai nagyapa bajorországi születésű sütőmester, az anyai nagyanya apja pedig lépesfalvi jobbágyfiú, aki szatócsként szerzett polgárjogot Sopronban. Visszatérve az apa vonalához, az apa, Manninger Ágoston, elhagyva felmenői mesterségét, miután tanult is valamennyit az evangélikus gimnáziumban, könyvelő lett, majd jól menő fűszer- és gyarmatáru kereskedést nyitott. Egyik testvére nagyobbat lépett az intellektualizálódás útján: soproni szemészorvos lett. Ágostonnak csak a fia lett diplomás, de ő mint akadémikus rögtön a tudáselit csúcsára jutott (Házi 1982).

Egy rozsnyói polgárcsaládból három akadémikus is tagja az evangélikus felekezeti-művelődési alakzatnak. Közülük azonban csak *Pekár Imre (1838–1923)* gépészmérnök, közgazdász, bankigazgató tekinthető első generációsnak. Már a dédszülei is ebben a fejlett kézművességgel és élénk kereskedelmi forgalommal bíró bányavárosban éltek. Az 1741-ben született nagyapa szabómester volt. A katolikus anyakönyvi bejegyzés szerint *plebeius*.[22] Az 1782-es születésű apa, Pekár János (1782–1842) már városi polgárként szerepel. Őt fia később *Kaufmann*ként jegyezte be a karlsruhei műegyetem anyakönyvébe. Valamennyit tanulhatott az 1794-ben újraindult rozsnyói evangélikus gimnáziumban, s városi tanácsos is lett, de státusát alapvetően az határozta meg, hogy sikeres és tekintélyes vászonfehérítő és vászonkereskedő volt. Feleséget a nemes budaméri Újházy família rozsnyói ágából választott. A Pekár család ezzel egy időben elindult az értelmiségi pályák felé, ugyanis Jánosnak a bátyját, Pekár Istvánt (1773–1829) már Lőcsén és Eperjesen taníttatták, evangélikus lelkész lett, sőt szerteágazó papi dinasztiahálózat tagja volt. János fia, Pekár Imre, a mi mostani akadémikusunk pedig karlsruhei gépészmérnöki végzettséggel futott be rendkívüli pályát. A család etnikai-nyelvi hovatartozását nem egyszerű megítélni. A szlovák eredet – nem csupán a név alapján – kétségtelen. Rozsnyó lakossága magyar, német és szlovák elemekből állt. A város tanácsát a 18. században magyar és német polgárok közül egyenlő arányban választották. Ugyanakkor a 18–19. század fordulóján elsőrendű regionális központtá emelkedő, immár püspöki város a nyelvhatáron gyorsan magyarosodott. A *Lexicon locorum* 1773-ban a magyart jelzi uralkodó nyelvnek.

22 A jelentős evangélikus lakosság ellenére csak a Türelmi rendelet után alakulhatott meg az evangélikus anyaegyház.

Az 1863-as helynévtár szerint viszont már a magyar és a tót a divatozó nyelvek Rozsnyón (*Lexicon locorum…* 1920: 110; *Magyarország helynévtára* 1863: 186). Mindenesetre Pekár Imre apjának a lelkészi pályán működő testvére, István, sőt István fia is olyan gyülekezetekben szolgáltak az egész 19. században, amelyek egyértelműen szlovák nyelvű gyülekezetek voltak. Cserepes/Pondelok és Losonctamási lakossága még a 19. század végi népszámlálások szerint is szlovák volt (Kepecs 1996: 134–355). Valószínűsíthető, hogy az MTA-tag Pekár Imre apja mint mozgékony kereskedő és városi tanácsos mind a három, Rozsnyón használatos nyelvet beszélte valamilyen szinten.

Az evangélikus alakzat első generációsai kivétel nélkül mind a nemességgel nem rendelkező szegmensből kerültek ki. Mint láttuk, közülük négy jobbágyparaszti eredetű, négy iparos, öt pedig kereskedő család volt. A paraszti hátterűek s az iparosok is részben faluról, részben földesúri mezővárosból származtak. A kereskedők szabadalmas mezővárosi vagy szabad királyi városi polgárok voltak. (Figyelemre méltó, hogy három család is vaskereskedéssel foglalkozott.) Hatan a Dunántúlon, hárman-hárman a Felvidéken, illetve az Alföldön születtek, egy pedig erdélyi szász településen. Öt család német s szintén öt szlovák eredetű volt, egy pedig szlovén. Két dunántúli család etnikai magyarnak tekinthető. A családok apai vonalán a taníttatás mint családi stratégia ugyan csak az utolsó generációban lépett be, a státusemelkedési szándéknak azonban többféle előzményét figyelhettük meg az ősfákon. Nem csupán a mellékágakon, illetve az anyai ágakon itt-ott előforduló korábbi intellektualizálódásra gondolunk. Ide tartozik a területi migráció, a fejlődő, emelkedő, jobb lehetőségeket kínáló települések irányába való mozgás, a jobbágyparaszti, módos paraszti családok szorgalmas vagyongyarapítása, az iparosok vándorlása a szaktudás gyarapítására, a vállalkozó kedv, ami ösztönzött az iparról átváltani a kereskedelemre, az ácsműhely mellett malmot, a vaskereskedés mellett gőzfűrészt és műmalmot is működtetni, s átállni a modernebb, több hasznot hozó foglalkozásokra. Végül, de nem utolsósorban ide tartozik a valamilyen tekintetben felfelé való házasodás stratégiája, amit csaknem minden ide tartozó ősfán tetten lehet érni.

Az evangélikus felekezeti-művelődési alakzat nem nemes csoportjához tartozó 48 MTA-tag közül összesen tehát tizenhárman voltak első generációsok, így még 35 olyan család ősfáját kell áttekintenünk, *ahol már egy-két-három vagy akár több nemzedékkel korábban kezdődött az intellektualizálódás*. Köszönhetően a jó evangélikus anyakönyvezésnek, a publikált iskolai névsoroknak, a kitűnő peregrinációs köteteknek és Takács Árpád kolléga szívós adatgyűjtésének, sikerült az ősfákat úgy összeállítani, hogy majdnem minden esetben ismerjük az első tanult nemzedék apáinak státusát. Ezért itt az ősfák ismertetésénél az intellektuális pályára lépők apáinak státusából kiindulva képezünk kategóriákat – figyelembe véve a késő rendi társadalom viszonyait –, s ezek rendje szerint haladunk. Itt is

gondot fordítunk a települések helyzetének, a területi migrációnak, a házassági kapcsolatoknak a bemutatására, a gyerekek taníttatására és az etnikai-nyelvi dimenzióra.

A rendi határvonal alatt kezdve, először a *jobbágyparaszti* helyzetből felemelkedő három család ősfáját nézzük meg. *Papp Ferenc (1871–1943)* irodalomtörténész, középiskolai tanár apai nagyapja a Sopron megyei, nagyobb részt katolikus, kisebb részt evangélikus Szilsárkányban volt jobbágy jogállású földműves, illetve *agilis*, mert helybeli nemes családból házasodott. Fia 1841. évi születési anyakönyvi bejegyzése árendásként azonosítja, s bár nem tudjuk, mit bérelt, ez mindenesetre vállalkozó szellemét jelzi. Fia 13 éves volt, amikor beíratták a soproni evangélikus líceumba. 1858-ban azonban, négy gimnáziumi osztály elvégzése után segédtanítónak állt, s több Sopron és Vas megyei evangélikus iskolában tanított. 1867-ben a reformáció idején keletkezett s a Türelmi rendelet után feléledt ezer fős Nemesmagasi evangélikus anyagyülekezete hívta meg a felső osztályok tanítójának. Itt házasodott, olyan lányt vett el, akinek mind a négy nagyszülője nemes volt. Megyeszerte elismert tanító lett, aki több kiadást megért evangélikus népiskolai tankönyvet is írt. Érdekességként megemlítjük, hogy – a lassú, fokozatos mobilitási pálya lokális szemhatárú folytatásaként – fia, az egyetemet végzett középiskolai tanár, a későbbi akadémikus is Nemesmagasiból házasodott. A helybeli evangélikus egyház felügyelőjének, egy 170 holdas birtokosnak a lányát vette el.[23]

Pukánszky Béla (1895–1950) irodalomtörténész, egyetemi tanár apai ágon az Alföldről, a Békés megyei népes faluból, Orosházáról származott. Orosházát a földesúri ellenreformáció elől is menekülő dunántúli evangélikus magyarokkal telepítették újra a 18. század közepén, így a közéjük beköltöző szlovákok itt hamar elmagyarosodtak. A nevek alapján Pukánszky professzor felmenői között is lehettek elmagyarosodott szlovákok. Mindenesetre már a dédapja is Orosházán született 1781-ben. A nagyapát földművesként jegyezte be a berlini egyetemi anyakönyvbe az ott tanuló apa, akit először a közeli szarvasi evangélikus gimnáziumban taníttattak. Innen került a pozsonyi líceum teológiai tagozatára. 1882-től 1884-ig Göttingenben és Berlinben tanult teológiát, s 1884-től a frissen alapított önállósult pozsonyi teológiai akadémia ószövetségi tanszékének a tanára lett. 1887-ben egy pozsonyi *Gastwirth*/vendéglős lányát vette feleségül. A vendéglős apja – az egyik anyai dédapa – a Moson megyei német mezővároskában, Gálosón (Gols) volt *Fleischhauermeister*/mészárosmester, az apósa pedig – a másik anyai dédapa – a szilézsiai Stettinben bürg. *Drechslermeister*/esztergályos. Ezzel a háttérrel lett ifjú Pukánszky Béla (a teológiai tanár fia) a debreceni egyetemen a német

23 Rendkívül izgalmas kérdés lenne egyébként maguknak az akadémikusoknak a házasodási stratégiáját szisztematikusan megvizsgálni, sajnos azonban erre itt csak egy-egy példa erejéig van terünk.

nyelv és irodalom tanára, akadémikus, a magyarországi németség kultúrájának kutatója.[24]

Mint láttuk, az előbbi két jobbágyparaszti hátterű család egyházi értelmiségiként indult a tanultak világába. Igaz, hogy az egyik család tanítóként kezdte s középiskolai tanárként folytatta, a másik pedig nagyobb ugrással teológiai tanárként kezdte s egyetemi tanárként folytatta. Modernebb irányt vett a Moson megyei német mezővárosból, Zurányból (Zurndorf) származó *Zimmermann Ágoston (1875–1963)* állatorvos, egyetemi tanár családjának képzése. Zurány mezőváros forgalmi helyzete nagyon kedvező volt a Buda–Győr–Bécs főút mellett, kétmérföldnyire Brucktól. A magyaróvári főhercegi uradalomhoz tartozó jobbágyai élénk gabona- és állatkereskedést folytattak. Az 1828-as összeírás szerint mindkét apai dédapa módos telkes jobbágyként *(colonus)* a falu első gazdái közé számított 80 pozsonyi mérős szántóval (körülbelül 32 katasztrális hold), 7 kaszás réttel, 6 ökörrel és 4 lóval. A nagyapa is telkes jobbágy volt. Ami a vallási viszonyokat illeti, a reformáció korában az egész megye evangélikussá lett, de 1673-ban mindenütt, így Zurányban is megszüntették a protestáns vallásgyakorlatot. A zurányi evangélikusok a Dunán át Pozsonyba járhattak istentiszteletre. Zurány ahhoz a néhány mosoni községhez tartozott mégis, ahol még száz év múlva is evangélikus volt a település nagyobbik fele. A Türelmi rendelet után két évvel újraszervezték az evangélikus anyaegyházat, lelkésszel, templommal, tanítóval, iskolával (Horváth 2013: 73–74, 362–593, 609–618). Az 1835-ben született apa innen indult tanulni Pozsonyba, majd 1854-ben beiratkozott Bécsben az állatorvosi tanintézetbe. Megszakítva tanulmányait csak 1862-ben szerzett itt állatorvosi oklevelet, majd katonai állatorvos lett. Huszárezredével a Fejér megyei Móron állomásozva 1874-ben vette el feleségül a helybeli uraság (gróf Lamberg) szolgájának német nevű római katolikus lányát. Ebből az érdekes frigyből született Zimmermann Ágoston, aki aztán a budapesti evangélikus gimnáziumban tanult, s szintén állatorvos lett, majd egyetemi tanár és akadémikus.

Már a reformátusoknál emlékeztettünk arra, hogy a II. József-féle népszámlálás a szigorú rendi logikával szemben a városi polgárok és falusi mesteremberek egyesített kategóriáját használta. Ez a kategória az evangélikusok most tárgyalni kezdett 35 esetének döntő részét tenné ki. Az adatok ismeretében úgy ítéltük meg, hogy érdemes külön kezelnünk mind a falusi iparosokat, mind a falusi kereskedőket. Egy olyan családunk van, ahol az első tanult nemzedéket felnevelő apa *falusi mesterember* volt. *Belák Sándor (1886–1947)* orvos, farmakológus, egyetemi tanár családja tartozik ide. Az apai nagyapa 1822-ben a Veszprém megyei Lajoskomáromban született, de a dédapa 1802-ben telepesként érkezett ide. Ekkor alapították a Batthyány grófok a Mezőkomárom és Dég közötti

24 Lásd Pukánszky 2000.

pusztán Lajoskomárom községet német, szlovák s kis részben magyar, döntően evangélikus vallású telepesekkel. A szerződéses telepesek közé tartozó dédapa többnyire csizmadiaként, néha földművesként szerepel az anyakönyvekben. Az 1804-ben megalakult evangélikus anyaegyházban felváltva német, illetve szlovák volt az istentisztelet nyelve, de a lelkészek magyarosító tevékenysége következtében előtérbe került a magyar nyelv. Az 1810-től működő iskola 1830 körül magyar nyelvű lett, s a község gyorsan magyarosodott (Demeter 1998). Belák dédapa felesége Menczel Julianna volt. István fiukat – a nagyapát – valószínűleg a sárszentlőrinci evangélikus kisgimnáziumban taníttatták. Gazdatisztként, birtokosként is szerepel az anyakönyvekben, mindenesetre élete végén az 1897. évi gazdacímtár szerint 964 kataszrális hold földje volt a Déghez tartozó Közép-Bogárd pusztán (*A Magyar Korona…* 1897: 130). Felesége egy némedi (Tolna megye) gazda lánya volt. A merészen feltörekvő család minden fiúgyermeket taníttatott a sárszentlőrinci algimnáziumban. Sándor fiuk, a mi akadémikusunk apja már nem a hagyományos egyházi pályát választotta, hanem orvosi diplomát szerzett a budapesti egyetemen. Visszajött Enyingre, járásorvos és egészségügyi főtanácsos lett, takarékpénztári elnök és megyei virilista. A környék tekintélyes nemes családjába házasodott, egy 500 holdas uzd-borjádi nemesi birtokos lányát vette el.

Nagyon érdekes, fokozatosan emelkedő mobilitási pályát mutat *Lehr Albert (1844–1924)* nyelvész, műfordító, középiskolai tanár családjának története, amely arra példa, hogy egy *falusi kereskedő* família hogyan intellektualizálódott a 19. század első felében. Az apai dédapa apja 1724-ben Wiesbadenből érkezett a teljes egészében német evangélikusokkal újratelepített Tolna megyei Kistormásra. A dédapa, aki *Kauf- und Handelsmann* volt, egy helyi iparosmester lányát vette feleségül. Később az 1783-ban született fiával költöztek az utak kereszteződésében levő, népesebb közeli településre, Gyönkre. Gyönk is a 18. század első felében települt újra magyar és német evangélikusokkal, s magyar és német reformátusokkal. A külön magyar és német evangélikus gyülekezet közös, két nyelven prédikáló lelkészt tartott, de külön tanítójuk volt. Az apai nagyapa Gyönkön vaskereskedést nyitott. Már Gyönkön házasodott meg, de a Wittenbergben is tanult kistormási evangélikus lelkész elárvult lányát vette el. A vaskereskedés jól jövedelmezhetett, mert két fiát is taníttatta. Az egyik vízépítő mérnök lett, a másik, a mi akadémikusunk apja, Lehr András (1807–1873) a közeli Sárszentlőrinc evangélikus kisgimnáziuma után valószínűleg a soproni evangélikus líceumban tanult (Hajas 1938). Huszonnégy évesen, 1831-ben tanára lett a sárszentlőrinci kisgimnáziumnak, s két év múlva megházasodott. A Kistormással egy időben, tisztán német evangélikusokkal betelepített Izmény német nótáriusának a lányát vette el. A nótárius felesége egy baranyai német iskolatanító lánya volt, a menyasszony testvére pedig a tolnai evangélikus egyházmegye esperese. A jóhírű sárszentlőrinci

tanárt 1853-ban meghívták a soproni főgimnáziumba, ahol két évtizedig tanított. Egyik fia, a későbbi MTA-tag, Lehr Albert elvégezte a soproni teológiát, megjárta Hallét, s Sárszentlőrincen, majd a budapesti evangélikus főgimnáziumban lett tanár. Másik fia, Lehr Zsigmond (1841–1871) ugyanezeket az iskolákat végezte. Győrben lett lelkész, majd a pozsonyi evangélikus líceum bölcsészet tanára volt. Rövid élete során a francia, angol és az olasz irodalom alapvető műveit fordította magyarra. Egy nemesi származású bécsi kereskedő lányát vette feleségül. Gyermeküket, a nevét ősei származási helye után megváltoztató *Tolnai (Lehr) Vilmos (1870–1937)* irodalomtörténész, középiskolai és egyetemi tanár is az MTA tagja lett. Így ő a második magyar akadémikus hajtása a kistormási születésű gyönki német vaskereskedőtől induló intellektualizálódásnak. Sőt, anyai elágazással is számontarthatunk két ilyen hajtást, mert Lehr Albert (1844–1924) és Lehr Zsigmond (1841–1971) testvére, Lehr Berta (1851–1931) volt az édesanyja a szintén MTA-tag testvérpárnak, Gombocz Endre (1882–1945) botanikusnak és Gombocz Zoltán (1877–1935) nyelvésznek. A Lehr családnak ez a mobilitási íve jó példája a nemzedékeken keresztül tartó, lassú, fokozatos emelkedésnek, amelynek mozgatói a vállalkozó kedv, a kisebb-nagyobb településváltások (Kistormás, Gyönk, Sárszentlőrinc, Sopron, Pozsony/Budapest), a szolidan felfelé vivő házasságok, a lankadatlan tanulás, megbízhatóság s nyilván a tehetség.

A következő emberünknél csak azt tudjuk bizonyosan, hogy *falusi környezetből* emelkedett ki az apai ág első intellektualizált tagja. *Hornyánszky Gyula (1869–1933)* klasszika-filológus, egyetemi tanár esetében ugyanis mind a nyolc dédszülőt ismerjük, de minden ágon már tanult emberekkel találkozunk. Az apai vonalon a dédapa, Hornyánszky Pál 1775 körül született a Nyitra megyei Verbócon. Ez nagyobbacska, evangélikus többségű szlovák falu volt, közel a morva határhoz. Hornyánszky Pál tanult Modorban s a nagykőrösi református gimnáziumban is. 1794-ben mint *ignobilis* iratkozott be a pozsonyi líceum akadémiai tagozatára. Apja nem lehetett sem tanító, sem lelkész, mert a Türelmi rendelet előtt Verbócon nem volt nyilvános evangélikus vallásgyakorlat.[25] Ha az apa nem volt tiszttartó sem, akkor módosabb földműves, iparos, esetleg kereskedő lehetett. Nagy valószínűséggel így Hornyánszky Pál, aki később a Trencsén megyei Pucho szlovák nyelvű mezővárosokban (1795–1803), majd Ószombatban (1808–1831) volt tanító, a család első tanult embere lehetett (Hornyánszky 1867: 228, 260–261). 1801-ben született fiát magyar szóra a nagykőrösi református gimnáziumban is taníttatta. A fiú – az apai nagyapa – a pozsonyi líceum akadémiai tagozatának befejezése után a Moson megyei német nyelvű Hegyeshalom evangélikusainak lett a tanítója. Nevezetes evangélikus lelkészcsaládba házasodott. Felesége a nemesi jogállású Bobok György lobonyai/lubinai lelkész leánya volt. Bobok

25 Az egész megyében egyedül Nyitraszerdahelyen volt evangélikus anyaegyház.

György felesége pedig annak az 1742-es születésű Mudrony Bohuslav lelkésznek volt a leánya, aki Késmárkon, Pozsonyban és három évig Hallében tanult, több szlovák nyelvű gyülekezetben szolgált, s fontos evangélikus egyháztörténeti feljegyzéseket készített (Csepregi 2015: 859; Hornyánszky 1867: 97, 263), csakúgy, mint egyébként Bobok György is. Már Mudrony Bohuslav apja is lelkész volt Árva megyének a Türelmi rendelet előtt is fennálló artikuláris gyülekezetében, Lestinben. A felmenők által felhalmozott evangélikus lelkészi és tanítói hagyománynak az összegzője és vállalkozó szellemű modernizáló felhasználója volt Hornyánszky Gyula apja, Hornyánszky Viktor (1828–1882). Az 1840-es években a német és a szlovák nyelvet is használó modori gimnáziumban és a pozsonyi líceumban is tanult, de a magyar nyelvet is elsajátította. Szülőhelyén, Hegyeshalomban apja örökébe tanítónak választották, de aztán Pesten lett újságíró a protestáns szellem szolgálatában. Német nyelvű protestáns lapokat szerkesztett, s 1862-ben nyomdát is alapított, amivel céltudatosan a protestáns irodalmat szolgálta. Bobok nagyapja és Mudrony dédapja följegyzéseit is használva fontos német nyelvű művet írt a magyarországi evangélikus egyháztörténetről. Felesége is legalább három ágon evangélikus lelkész, illetve tanító családokból származott. Ezek a családok német és szlovák eredetűek voltak, s német vagy német–magyar nyelvű gyülekezetekben szolgáltak. Az após, Skita Mihály (1800–1879) – az apai nagyapa – azonban már modern, világi pályára lépett. Nemcsak a pozsonyi evangélikus líceumban, hanem a győri királyi jogakadémián is tanult, s elvégezte a keszthelyi Georgicont. Széchényi János gróf jószágfelügyelőjeként ment nyugdíjba. Egyházmegyei konzisztóriumi tag volt, s vejével együtt alapítója a pesti Protestáns Árvaháznak. Az elődöknek ez a generációkon át tartó szellemi tőkefelhalmozása is fedezetül szolgált Hornyánszky Gyulának az egyetemi tanári és az akadémikusi tudáselitbe való felemelkedésnél.

Az evangélikus felekezeti-művelődési alakzathoz tartozó két világháború közötti MTA-tagok közül huszonketten származtak apai ágon a *városi iparos vagy kereskedő polgárságból* úgy, hogy az első tanult nemzedék apja ebbe a társadalmi körbe tartozott. Ezek az esetek 17 különböző városhoz köthetők, amelyek három kivételével felvidéki települések. A 14 felvidéki település közül 6 szabad királyi város volt egy-egy érintett családdal: Breznóbánya, Kassa, Késmárk, Lőcse, Pozsony, Zólyom. Szabad királyi város volt még Győr és Sopron; Győrből egy, Sopronból két család származott. Ezeknek a városoknak a polgárjoggal rendelkező lakói tartoztak a rendi-jogi értelemben vett polgársághoz, azaz a rendi polgársághoz. Két felvidéki város a különleges jogállású 16 szepesi koronavároshoz tartozott: Igló, Felka (utóbbi két családdal). A Gömör megyei Rozsnyó püspöki város volt (egy család, de két személy), Gölnicbánya kamarai bányavárosnak, Jolsva pedig kiváltságos bányavárosnak számított. Az utóbbi három kiváltságos/

szabadalmas mezővárosnak tekinthető.[26] A 17 település közül négy földesúri mezőváros volt: a Felvidékről a Liptó megyei Verbice (kamarai tulajdonban), az Árva megyei Alsó-Kubin és Nagyfalu (Velicsna), a Dunántúlról a Vas megyei Körmend.

Alapjában véve tehát a kibocsátó városoknak háromféle jogállását különböztettük meg. Ezek rendjében haladunk alulról felfelé. *A négy földesúri mezővárossal kezdünk*, ahol nem láttuk nyomát annak, hogy a polgárjogot bármilyen értelemben használták volna. *Moór Gyula (1888–1950)* jogász, egyetemi tanár apai dédapja ilyen településen élt. Johann Mohr mint esztergályos működött a mezővárosi jogállású Vas megyei Körmenden. Fia, az 1816-ban született Mohr Gottlieb – akadémikusunk nagyapja – a közeli Katafa községbeli árendásnak, Leithner János vendégfogadósnak a leányát vette el, s maga is apósához hasonló vállalkozásba kezdett. A Körmend hegyaljai fogadót és vendéglőt működtette. Körmend mint elsőrendű regionális központ, ahol nyolc posta- és kereskedőút keresztezte egymást, s uradalmi központ is volt, alkalmas helynek bizonyult erre a vállalkozásra (Bácskai 1988: 53). A településen egyébként már a *Lexicon locorum* 1773-as adatfelvétele idején is a magyar az uralkodó nyelv, de a lakosságnak körülbelül a 10 százalékát kitevő evangélikusok részben németek voltak. A Türelmi rendelet után két évvel újraszervezett gyülekezetben magyarul és németül is prédikáltak. Mindenesetre Moór Gyula mind a négy apai dédszülőjének német neve volt. A vendéglős felmenőknek azonban magyarul is tudniuk kellett. Ezt valószínűsíti, hogy Mohr Gottlieb, az alapjában magyar nyelvű településen a városi pénztárnoki tisztet is betöltötte. A vendéglős szülők az 1855-ben született Moór Gyulát – az apát – tizenkét évesen vitték a Dunántúl meghatározó evangélikus iskolaközpontjába, Sopronba. Ő a gimnázium után a teológiai tagozatot Sopronban és Pozsonyban elvégezve, a lelkészi pályára lépett. Olyan törzsökös soproni német polgárcsaládból házasodott, ahol a felmenők, a jómódú kelmefestők több generáción át a városi külső tanácsnak is tagjai voltak. (A menyasszony unokatestvére a kőszegi papfiú, Schneller István [1847–1939], aki ekkor már a pozsonyi líceum teológiai tagozatának tanára volt). Az ifjú lelkészt a brassói magyar evangélikus egyház hívta meg. A város evangélikusainak egytizede tartozott ebbe a gyülekezetbe. 1886-ban a szász egyházkerületből kivált más egyházközségekkel együtt mint brassói egyházmegye csatlakoztak a Magyarhoni Evangélikus Egyház tiszai egyházkerületéhez. Leendő akadémikusunk ebben a többnyelvű közegben tanult a helyi, tisztán német nyelvű evangélikus főgimnáziumban s a magyar tanítási nyelvű állami főreáliskolában is.

26 1863-ban ezek a koronavárosokkal együtt rendezett tanácsú városok voltak Jolsva kivételével. *Magyarország helynévtára* 1863: 379, 288, 686, 328, 396.

Moravcsik Ernő Emil (1858–1924) orvos, elmegyógyász, egyetemi tanár apai nagyapja a tisztán szlovák, evangélikus többségű Liptó megyei Verbicen volt iparos. Verbic mezőváros csak egy folyó választotta el Liptószentmiklóstól. A két városka evangélikusai 1783-tól alkottak egy közös anyagyülekezetet, s több tanítót is tartottak. Az 1824-ben született apa, Moravcsik Mihály (1824–1904) innen a rozsnyói gimnáziumba került, majd Eperjesen végezte a jogot és a teológiát. Letette a papi vizsgát, s 1852-től a Nógrád megyei szlovák nyelvű evangélikus falucskában, Béren lett lelkész, majd nógrádi esperes. 1854-ben feleségül vette a szomszédos szlovák evangélikus faluban, Galgagután nemes tiszttartó családban született, de már pesti egyházmegyei esperes leányát. Az anyós, az anyai nagyanya többgenerációs, nemesi eredetű evangélikus lelkészcsaládból származott. Apja Kiskőrösön, nagyapja a Sáros megyei Kisszeben szabad királyi város szlovák nyelvű gyülekezetében volt lelkész. Már régebben, a reformátusoknál is megfigyeltük, hogy a lelkészi rendbe kívülről/alulról jövők beilleszkedésének, integrálódásának rendes útja volt a többgenerációs lelkészcsaládokba való beházasodás (Kovács 2014: 177–178). 1868-ban Moravcsik Mihály át is került a pesti egyházmegyébe, a nagyobb lélekszámú, három nyelvű aszódi gyülekezet hívta meg, ahol evangélikus algimnázium is működött. Fia, Moravcsik Ernő Emil, a mi akadémikusunk már ebben az algimnáziumban kezdhette a középiskolát. A felső négy osztályt a német nyelv elsajátítása céljából Iglón végezte. A három generáció alatt az akadémikusi elitbe emelkedő család története azzal folytatható, hogy Moravcsik Ernő Emilnek szintén még a Nógrád megyei Béren 1860-ban született testvére, az aszódi, iglói és budapesti evangélikus gimnáziumok után a budapesti egyetemen jogot végzett és ügyvéd lett, de ő is papi családból házasodott. A Nógrád megyei Szirák magyar–szlovák mezővároska evangélikus lelkészének, Wladár Miksának a lányát vette feleségül. (Ezen az anyai ágon mind a négy dédszülői család evangélikus lelkészi família volt: Wladár, Esztergály, Goldberger, Clementis.) Ebből a házasságból született *Moravcsik Gyula (1892–1972)* történész, bizantológus, klasszika-filológus, egyetemi tanár, akit az MTA a tagjai közé választott a két világháború között.

A következő mezővárosi eredetű akadémikus ősfájának elkészítésénél eljutottunk a dédapákig, de mégsem tudjuk pontosan, hogy az első intellektualizált nemzedék milyen társadalmi helyzetű családból származott. *Benczúr Gyula (1844–1920)* festőművész apai dédapja, Benczúr János a pozsonyi líceum anyakönyve szerint az Árva megyei Alsókubinban született 1732 körül. Mivel a szlovák nyelvű mezőváros többségi evangélikusságának ekkor nem volt saját gyülekezete, ezért a helyi katolikus és a közeli Lestine evangélikus anyakönyvében is

kerestük az ő születését, de nem találtuk meg.[27] Az apja lehetett éppen földműves is, de valószínűbb, hogy a megyeközpontnak is számító Alsó-Kubinban iparos volt, vagy esetleg kereskedő. Mindenesetre a dédapa 19 éves korától, 1751-től 1756-ig a pozsonyi líceumban tanult. Biztos, hogy családjában ő volt az első, aki magasabb iskolát végzett. 1760-ban már a Trencsén megyei Kissztricsén/Kissándoriban udvari lelkész a báró Zay családnál. 1764-től a Pest megyei Galgagyörk/Tótgyörk szlovák gyülekezetének a lelkésze lett. Benczúr István (1760–1815), az apai nagyapa még Kissztricsén született, s a zayugróci artikuláris helyen keresztelték. Ő 1780-tól 1784-ig tanult a pozsonyi líceum akadémiai tagozatán. A Türelmi rendelet után egyházközséggé szerveződő, Nógrád megyei Vanyarc szlovák nyelvű evangélikusainak a lelkésze lett az 1790-es évektől kezdve egészen 1815-ös haláláig. Feleséget egy több generáció óta lelkészként szolgáló német eredetű famíliából választott. Apósa, Anders János Keresztély Jénában is tanult, s besztercebányai, illetve körmöcbányai lelkész, barsi esperes volt. A sokfelé ágazó Benczúr családból a következő generációban is lettek lelkészek, de Benczúr Gyula akadémikusunk 1811-ben született apja Losoncon és az eperjesi kollégiumban folytatott tanulmányok után egészen más irányt választott: okleveles gyógyszerész lett. A piaci lehetőséget keresve s rokoni kapcsolataira is támaszkodva 1840-ben 12 000 forintért megvett egy patikát a szlovák többségű és dinamikusan fejlődő Nyíregyháza szabadalmas mezővárosban (Margócsy 1987). 1842-ben feleségül vette az egyik tekintélyes kassai német kereskedő leányát. Az após családja, amelyik Sopronból költözött Iglóra, majd Kassára, kétszáz éve foglalkozott kereskedéssel. Maga az após, Laszgallner Ábrahám Gottlieb, az anyai nagyapa tanult is – az eperjesi gimnázium után még bölcsészetet is végzett Sárospatakon –, de régi stílus szerint vándorolva itthon és Németországban, a szakmát a gyakorlatban is elsajátította. Ugyanakkor merészen belevágott például a modern tűzkárbiztosítási üzletágba is (Kerekes 1913: 36–37, 61–64). A több evangélikus lelkészt is adó, de az üzletben is sikeres, nemesi származású kassai kereskedő polgárcsaládból, az Ochs famíliából házasodott. A gyógyszerész Benczúr Vilmos, egészségügyi okokból feladva a nyíregyházi patikát, Kassára költözött, s betársult apósa vállalkozásaiba. Ez a művelt, ugyanakkor gyakorlatiasan vállalkozó szellemű, egyre magasabb státusú települések irányába mozgó, magyarosodó német–szlovák család hamar felismerte a fiuk, Benczúr Gyula művészi hajlamában, tehetségében rejlő kamatoztatható lehetőségeket is, s az ifjúnak kezdettől minden támogatást megadtak festői tanulmányaihoz.

27 A szomszédos Jaszenován született Benczúr Józsefnek (1728–1784), a késmárki és a pozsonyi líceum igazgatójának, pozsonyi tanácsosnak az alsókubini katolikus anyakönyvben találtuk meg a keresztelését.

A szintén földesúri mezővárosból kiemelkedő Schulek család esetében sem tudtuk sokáig, hogy az első tanult ember apjának mi volt a státusa, de a jellegzetes mezővárosi közeget jól érzékeltük. *Schulek Elemér (1893–1964)* kémikus, egyetemi tanár apai dédapjának az apja, Schulek János 1762-ben született az Árva megyei szlovák mezővároskában, Velicsnán, magyar neve szerint Nagyfaluban. A település Árva megye nevezetes helye volt. A Hármas Kistükör, az alsóbb iskolákban használt verses országismertető könyvecske a megye két emblematikus helységének egyikeként említette. Árva megye általában sovány földjeihez képest Fényes Elek később kiemelte: „Termékeny földje búzát, rozsot, árpát, sok lent, kendert, híres hűvelyes veteményeket terem. Lakosai sajtot, gyolcsot csinálnak; gabonával, gyolccsal, fával, marhával eleven kereskedést űznek. Nagy országos vásárokat tart." (Fényes 1851 IV: 289). Ebből a kedvező termőhelyű, az utak kereszteződésében elevenen kereskedő, evangélikus többségű mezővároskából már a 18. században meglepően sokan tanultak magasabb iskolában, s majdnem kivétel nélkül az ottani Schulekek közül. Kigyűjtöttük az eperjesi és a pozsonyi evangélikus líceum felsőfokú hallgatóinak adattárából a Schulek nevűeket (Durovics – Kónya 2015: 483–484; Durovics – Keresztes 2018: 586). Eperjesen húsz, Pozsonyban tíz főt találtunk 1850-ig, illetve 1851-ig. Időrendbe szedve, az első tíz, akik 1732 és 1776 között születtek, mind Nagyfaluból származó Schulekek voltak. A többiek pedig bizonyíthatóan kivétel nélkül az Árva megyei szlovák mezővároskából jövők leszármazottai, papok, tanítók, orvosok, gyógyszerészek gyerekei. Tisztán szlovák mezővárosból jöttek, szlovák anyanyelvvel, de német nyelvi közegben s németországi egyetemeken iskolázódtak. A papok és a tanítók Nyitra megyétől Sárosig, Gömörig és Nyíregyházáig szinte mind szlovák nyelvű gyülekezetekben szolgáltak, de németül s idővel többnyire magyarul is megtanultak. Csak példaképpen említjük, hogy olyan szellemi kiválóságoknak, mint Schulek Frigyes (1841–1919) építésznek és testvérének, Schulek Vilmos (1843–1905) szemészprofesszornak a dédapja, Schulek Mátyás (1748–1824) komlósi, hibbei, nagypalugyai és tiszolczi evangélikus lelkész szintén Nagyfaluban született (Schulek 1943). Mint már említettük, a mi most tárgyalt akadémikusunknak, Schulek Elemérnek is ebből a mezővárosból származott az ükapja (Schulek János), de anyakönyvek híján nem tudtuk, hogy az előbbi Schulek Mátyással (Frigyes és Vilmos dédapja) rokonok voltak-e valamilyen szinten. Mint ahogy azt sem tudtuk, hogy mi volt az ükapa szüleinek státusa. Az iskolai anyakönyvben csak az szerepel, hogy Schulek János *oppidanus*.

Időközben azonban Czenthe Miklós levéltár-igazgató segítségével egy hagyatékban megtaláltuk azt a nagyszabású, két A/3-as ívnyi családfát, amely az első azonosítható őstől, a 16–17. század fordulójától indítva a 19. század elejéig, hét további nemzedék rendjében feltünteti a fiú- és a leánygyermekeket, azok feleségeit és férjeit, de mindig csak a fiúgyermekek leszármazását folytatja a következő

nemzedékben.[28] Kiderült, hogy a diáknévsorokban feltalált összes Schulek, s az életrajzi lexikonokban szereplők is mind egy őstől s annak két fiától, Istvántól és Mihálytól származnak. Mindkét fiú betöltötte az *oppidum* bírói tisztét. Ez a III. generációban is előfordult, ahol többen az akkor még működő helyi evangélikus gyülekezet procuratorai voltak. A IV–V–VI. nemzedékben kézműveseket találunk, leggyakrabban cipészeket, csizmadiákat, szabókat, kőműveseket s egy-egy szűcsöt és mészárost is. A kézművesség mellett egyikük-másikuk bíró, esküdt, sőt nótárius is volt. A VII. nemzedék 27 férfitagja közül – akik 1732 és 1776 között születtek – 13 kézműves foglalkozású mellett tizenegyen tanult emberek lettek: 8 lelkész és 3 tanító. A II. nemzedékbeli István ágán Schulek Frigyes és Vilmos papnak tanult dédapja (VII. nemzedékbeli Mátyás) egy olyan mészáros mestertől származott, aki volt esküdt is, bíró is és nótárius is. (Mind a hat fiát kitaníttatta). A mi Schulek Elemér vegyészprofesszorunk, akadémikusunk VII. nemzedékbeli ükapja, Schulek János a II. nemzedékbeli másik fiú, Mihály ágán egy szabó- és kőművesmester gyermeke volt. A tizenöt évesen beiratkozó ifjú 1777-től 1786-ig, kilenc évig tanult Eperjesen. Lehetséges, hogy először Szepesolasziba került káplánnak, mert 1789 közepén itt született első gyermeke, s ide való cipszer volt felesége, Saltzer Zsuzsanna is. 1793-tól már a Sáros megyei Abos kicsike szlovák evangélikus gyülekezetének volt a lelkésze, ahol 1816-os haláláig szolgált. Itt születtek további gyermekei, köztük 1805-ben a második fiú – az apai dédapa –, Schulek Lajos is. Ő Eperjesen kezdett tanulni 1822-ben. Szepesolasziban házasodott, s itt születtek gyermekei is. Jegyző és ügyvéd volt. Fia, Schulek Lajos Tivadar (1831–1908) – akadémikusunk nagyapja – is Olasziban házasodott a tekintélyesebb, lengyel származású, a gyógyszerészettel is foglalkozó Posewitz famíliából. Foglalkozásáról csak azt tudjuk, amit Schulek Elemér fia egy 1987-es interjúban mondott tudáselit-szemináriumom terepgyakorlatozó hallgatójának, Kántor Barnának. Úgy emlékezett, hogy Schulek Lajos Tivadar – aki neki dédapja

28 A családfa lelőhelye: Evangélikus Országos Levéltár, Zsigmondy Árpád iratai II. doboz, 9. szám. A táblázatot ebben a formában Schulek Tibor (1904–1989) evangélikus lelkész, esperes, irodalomtörténész, Schulek Frigyes (1841–1914) építész unokája készítette 1972-ben. Ehhez felhasznált egy csaknem 200 ével korábban, 1782-ben készült genealógiai táblázatot, amelyet javított és kiegészített. Ezt az ősváltozatot 1782-ben Schulek Mihály (1745–1809) készítette, aki a Türelmi rendelet után Nagyfalu első evangélikus rektora volt, s egyszersmind levéltárosa is. A táblázat szélén az adatok eredeti lelőhelye is fel van tüntetve 1668 és 1790 közötti pontos jelzetekkel: Biccsei Állami Levéltár Velicsnensis Fasc. XVI. Index Rerum in hoc Protocollo Comprehensarum. A táblázat megtalálásáért, a szíves segítségért Czenthe Miklós levéltár igazgatónak tartozom köszönettel. Köszönöm Thurnay Béláné segítségét is, akitől megkaptam a Schulek nemzetség családfája C változatát, amelyet Schulek Tibor 1980-ban készített. Ez a táblázat a minket most érdeklő ágazat leszármazását a VI-tól a XIV. nemzedékig mutatja be.

volt – 50–100 holdas birtokosként élt Szepesolasziban.[29] Ennek a birtokosnak a fia, a mi akadémikusunknak az apja a hat középiskolai osztály elvégzése után három évig egy késmárki patikában volt gyakornok, majd szabályszerűen a budapesti egyetem kétéves tanfolyamán szerzett gyógyszerész oklevelet. Schwarz János késmárki főorvos lányát vette feleségül. Ez az 1987-ben készült interjúban úgy említődik, hogy a Schulek család 50–100 holdas birtoka ellenére nagy felemelkedést jelentett a benősülés a Schwarz családba. A Schwarz család valóban régi cipszer patrícius család volt Késmárk szabad királyi városban. A főorvos após az evangélikus egyház felügyelője is volt, sőt már az ő apja, aki gyógyszerész volt, szintén betöltötte ezt a tisztet. A család minden elágazása késmárki polgár. Ez a házasság lett a betetőzése a Schulek família ezen ága „cipszeresedésének".

Kissé hosszúra nyúlt ősfaismertetésünk reményünk szerint egyrészt meggyőzően mutatta be azt a felvidéki mezővárosi szlovák világot, amelyben a 18. század közepén a gyarapodó, kulturálódó, törekvő kézművesek növekvő számban kezdték gyermekeiket magasabb iskolákban taníttatni. Ez is szerepet játszott abban, hogy a 18. század közepén megnövekedett a magyarországi diákság létszáma, ami aztán az evangélikusok esetében lehetővé tette, hogy a Türelmi rendelet után néhány éven belül újraalapított 201 új egyházközséget el tudták látni képzett lelkészekkel és tanítókkal (Fallenbüchl 1968: 226; Kósa 2017: 211). Másrészt láthattuk, hogy az Árva megyei szlovák mezővárosban, Velicsnán/Nagyfaluban 1762-ben született szlovák evangélikus lelkész, Schulek János családjából hogyan lett három generáció szepességi összeházasodásaival a Schulek famíliának ez az ága háromnyelvű, de az 1987-es interjúalanyig visszhangzóan cipszer öntudatú, magyarosodó família. Az egyedi eseten túlmutató jelentősége is van ennek a folyamatnak. Ritkán esik ugyanis szó arról, hogy a felvidéki evangélikus német városi polgárság – bár identitását ápolva sokáig őrzi rendies különállását –, de nemcsak a magyarság irányába nyit a reformkor sodró nemzeti mozgalma hatására, hanem már korábban létrejönnek kapcsolatai az emelkedő szlováksággal is. Az érintkezési felületek az evangélikus művelődés segítségével alakultak ki. A mezővárosi, de a módosabb falusi szlovákságból is, a kézművesek és a kereskedők köréből az evangélikus intézményekben szerzett tanultság révén kiemelkedő értelmiségiek, papok, tanítók, gyógyszerészek, orvosok elfogadható házassági partnerei lettek a polgári hátterű német evangélikus értelmiségieknek, a lelkészeknek, sőt a vállalkozó polgároknak is. Ezt nemcsak Schulek Elemér felmenőinél láthattuk, hanem korábban például a Benczúr család házasságainál is, az Anders és a Laszgallner családdal.

29 ELTE Társadalomtudományi Kar Összehasonlító Történeti Szociológia Tanszék, Tudáselit Adattár, Schulek Elemér cédulái.

A szepességi koronavárosok közül Iglóról egy, Felkáról pedig két család származott apai vonalon. (Ezen kívül egyébként még a Szepesség két szabad királyi városából, Késmárkról és Lőcséről is jött egy-egy akadémikus.) *Bókay (Bock) János (1858–1937)* orvos, gyermekgyógyász, egyetemi tanár apai dédapja, Bock János (1749–) és nagyapja, Bock Márton (1790–) is *opifex*/kézműves, *sutor*/cipészmester volt Iglón. A város lakossága döntően német volt, de a település 40 százalékát kitevő evangélikusok 1848-ban istentiszteleten a német mellett a szlovákot is használták. Az anyai ág négy elágazása közül három német, egy pedig szlovák. A kiemelkedő orvosdinasztiát megalapító Bókai (Bock) János (1822–1884) a helyi kisgimnáziumban kezdte tanulmányait, de a rozsnyói nagygimnáziumban, majd a lőcsei evangélikus líceumban folytatta, s végül az eperjesi kollégium bölcsészeti tagozatán fejezte be, mielőtt 1841-ben a pesti egyetem orvosi karán megkezdte volna egyetemi tanulmányait. Az iparos szülőknek még arra is volt erejük, hogy két évig a bécsi tanulmányokat is fedezzék. Bókay János egyetemi tanárságig ívelő karrierje kezdő lépéseként 1852-ben már a pesti szegénygyerek-kórház igazgatófőorvosa lett. Az elismert, divatos pesti orvos 1854-ben kérte meg szántói Szabó Judit (1832–1916) nemes kisasszony kezét, aki anyai ágon a befolyásos, megyei hivatalokat is viselő, Fejér megyében birtokos baracskai Szűcs családból származott. Az emlékezések szerint a nemesi famíliának gondot okozott a vőlegény polgári származása, de a frigy végül létrejött. Úgy látszik – például Mályusz Elemér nagyapjának vagy Korányi Sándornak a házasságára is gondolva -, hogy a polgári eredetű diplomások közül az orvosoknak volt a legnagyobb esélye előkelőbb nemesi családokba beházasodni.[30]

Scherffel Aladár (1865–1939) algológus, mikrobiológus felmenői is érintették Igló városát, de amennyire vissza tudjuk követni a család történetét, egy kisebb szepesi koronavárosból, Felkáról származtak. A döntően evangélikus cipszerek lakta városkában a német volt az evangélikus gyülekezet használt nyelve. Akadémikusunk dédapja itt volt *Uhrenmachermeister*/órásmester. A dédanya a szomszédos, hasonlóan cipszer evangélikus koronavároskában, Mateócon született iparos polgár családból. Fiuk, az 1805-ben született apai nagyapa szülővárosában mint órásmester és felkai polgár kezdte pályáját, de 1826-tól már az iglói evangélikus iskola osztálytanítója volt.[31] 1868-tól pedig az önálló elemi iskola igazgatója lett. A következő nemzedék, Scherffel Tivadar (1825–1892), az akadémikus apja, az iglói kisgimnázium után a magyar nyelvet elsajátítandó a miskolci református gimnáziumban is tanult, majd az eperjesi kollégiumban végezte az akadémiai tagozatot. Több kortárs szepességi polgárgyerekhez hasonlóan az orvosi pályára

30 A konkrét esethez azt is hozzátehetjük, hogy a nemesi oldalnak, a kisasszony gyámjának, nagynénjének modern, vállalkozó szelleme nem maradt el a merészebb polgárokétól sem.

31 Egyébként már egyik nagybátyja is tanító volt 32 évig Felkán.

lépett. Pesten szerzett diplomát, de Bécsben is tanult. Iglón lett orvos és szenvedélyes flórakutató. Természettudományos gyűjteményét az iglói evangélikus gimnáziumnak adományozta. Akadémikus fia folytatója volt ennek a felvidéki német polgárokra jellemző természettudományos érdeklődésnek.

Krompecher Ödön (1870–1926) orvos, patológus, egyetemi tanár egy másik szepességi koronavárosban, Poprádon született, de családja révén – hat dédszülő és azok szülei– szintén felkai eredetű. A Krompecher igazi felkai patrícius polgárcsalád volt. Az apa, az apai nagyapa és a dédapa is betöltötte az evangélikus egyház felügyelői tisztét, s volt közöttük polgármester is. (Unokatestvér házasság miatt az anyai ágon is Krompechereket találunk.) A dédapák szülei iparosok, az apai nagyapa *Kauf- und Handelsmann* vegyeskereskedéssel. Az apa már szeszkereskedő és igazgatósági tagja a poprádi sörgyárnak és keményítőgyárnak, igazgatója a Poprád-Felkai Takarékpénztárnak. Az anyai nagyapa orvosi diplomát szerzett, s Felkán volt orvos. A mi akadémikusunk 1881-ben magyar nyelvtudása tökéletesítésére Miskolcon, a református főgimnáziumban kezdte a középiskolát, de aztán Iglón tanult, s az anyai nagyapa orvosi hivatását folytatta.

Mauritz Béla (1881–1971) mineralógus, egyetemi tanár apai ágon szintén a Szepességből származott, de felmenői városa, Gölnicbánya nem koronaváros volt, hanem a bányavárosokhoz tartozott. A város uralkodó nyelve 1773-ban a *Lexicon locorum* szerint a német. 1851-ben Fényes Elek tót–német bányavárosként ismerteti. Mindenesetre 1848-ban a lakosság nagyobbik felét kitevő evangélikus gyülekezetben használt nyelv egyértelműen a német volt (Székács 1848, 160–161).[32] A városban vas- és rézbányák, vashámorok, vashuták és vasgyár is működtek. A Mauritz család régi gölnicbányai família volt. A nagyapa *tinctor*, azaz kékfestőmester volt, ami jó megélhetést biztosíthatott, mert 1839-ben született fiukat, az apát – nyilván a magyarosodás szándékával – az önkényuralom idején a debreceni református kollégiumban taníttatták. A teológiai tanulmányokat az eperjesi evangélikus kollégiumban végezte, de aztán a pesti egyetemen bölcsészetet tanulva tanári pályára lépett, amelyet a pesti evangélikus gimnáziumban kezdett. 1871-ben feleségül vette tanárkollégájának, Heinrich Gusztávnak, a későbbi nagy befolyású akadémikusnak a húgát. Ezzel az akkori szellemi élet egyik legerősebb családi hálózatába került be. 1874-ben kinevezték Kassára, az egyik legkorábban alapított vidéki főreáliskola igazgatójának. Később hasonló minőségben Budapestre helyezték. Fia, aki a felvidéki német polgárság természettudományos irányultságát folytatta, két generáció alatt jutott a tudáselit csúcsára.

Szintén felvidéki városból, de már a Szepességtől délre fekvő Gömör-Kishont vármegyei püspöki bányavárosból, Rozsnyóról származott két akadémikus, akik

32 A gyülekezetek használt nyelvének a megállapításához itt is s más esetekben is több korabeli evangélikus egyházi névtárat is használtunk: Csaplovics 1820; Kollar 1838.

nemcsak egymásnak voltak rokonai, hanem az első generációsok között már számba vett Pekár Imre (1838–1923) feltaláló, gépészmérnök, közgazdásznak is, akinek az apja vászonfehérítő és vászonkereskedő volt. Az egyik MTA-tag, *Pekár Gyula (1867–1937)* író, politikus éppen fia volt a feltaláló gépészmérnöknek. Így az ő apai ágát, Pekár Imrét és a nagyapát a vászonfehérítő és vászonkereskedő rozsnyói polgárt már ismerjük. Az anyai ág is a Pekár családon belül maradt, mert Pekár Imre másodfokú unokatestvérét vette el. Ez az ág egyébként egy generációval hamarabb intellektualizálódott, így Pekár Gyulának nemcsak az anyai nagyapja és egyik dédapja volt evangélikus lelkész, hanem a másik anyai dédanya vonalán még két szlovák lelkészcsaládnak is a leszármazottja volt. Közte a püspököt is adó Gedulyoknak, akik egy 1729-ben született losonctamási fazekasmestertől származtak. A Pekár család másik akadémikus tagja, *Pekár Dezső (1873–1953)* geofizikus, geofizikai intézeti igazgató, Pekár Imre testvérének, a szintén mérnöknek tanult Pekár Károlynak (1832–1903) a fia volt, s így ő is unokája a vászonkereskedőnek. Tehát itt is csak az anyai ág, a Horváth és a Beszédes család tért el az előbbiektől. Ez az ág teljes egészében római katolikus volt és több, diplomás mérnököt is találunk rajta. A Horváth Mihály (1809–1878) történészt, 1849-es kultuszminiszter is adó Horváth család nemes volt, Beszédes József vízépítő mérnök pedig *ignobilis* földműves családból jött.

A szintén Gömör megyei Jolsva rendezett tanácsú városból két akadémikus származott. *Fabinyi Rudolf (1849–1920)* kémikus, egyetemi tanár született ebben a nagyobbrészt evangélikus szlovák nyelvű városban. Az apa, Fabinyi Sámuel (1814–1888) ebben a kézműves és kereskedő mezővárosban volt kereskedő és a takarékpénztár alapító-igazgatója. Az anya testvére volt Markusovszky Lajos (1815–1893) orvosnak, egészségügyi szervezőnek. Az ő apjuk – tehát az anyai nagyapa –, Markusovszky András a Liptó megyei szlovák községben, Csorbán szolgált lelkészként, s a szomszédos falu evangélikus papjának a lányát vette feleségül. A család másik akadémikusa, *Fabinyi Tihamér (1890–1953)* jogász, politikus, egyetemi tanár Fabinyi Rudolf egyetemi tanár testvérének volt a fia. Ez a testvér, az 1850-ben Jolsván született Fabinyi Sámuel vasgyári hivatalnok a Gömör megyei Lubény községhez tartozó Hisnyóvíz gyártelepen dolgozott. Felesége – akadémikusunk anyja – egy római katolikus német anyanyelvű óbudai kereskedő leánya volt, akitől azonban néhány év múlva elvált. Fabinyi Tihamért így az immár Budapestre költözött, s ott könyvelőként dolgozó apja nevelte fel.

A következő kilenc akadémikus különböző *szabad királyi városokból* származott. *Buzágh Aladár (1895–1962)* vegyészmérnök, kémikus, egyetemi tanár apai dédapja az anyakönyvek és a pozsonyi evangélikus líceum diáknévsorának tanúsága szerint Zólyom szabad királyi város polgára, *civis* volt. Foglalkozása: *opifex*/kézműves, *sartor*/szabó. A városban az evangélikus névtár szerint 1848-ban az evangélikus istentisztelet nyelve szlovák volt (Székács 1848: 53). 1851-ben Fényes

Elek is tót anyanyelvűnek mondja Zólyom lakosságát. Magyarország 1863-as helynévtára szerint viszont a divatozó nyelvek a tót és a magyar. A szabómester dédapa az 1831-ben született fiát a selmecbányai, akkor magyar és szlovák nyelvű evangélikus líceumban taníttatta. Ezután 1849-től 1851-ig a pozsonyi líceum akadémiai tagozatának szorgalomdíjas növendéke volt. Végül egy évig a bécsi egyetem Protestáns Teológiai Intézetében tanult. Lelkészi pályára lépett, s a Gömör megyei Alsósajó szlovák nyelvű evangélikus gyülekezetének lelkésze lett.[33] Itt vette feleségül a helybeli evangélikus tanító lányát. Néhány évvel később már a gömörhosszúszói gyülekezetben szolgált. Ennek a magyar környezetben fekvő szlovák–magyar falunak az evangélikus gyülekezetéről azt írja 1851-ben Fényes Elek: „Az isteni szolgálat még eddig tót nyelven tartatik. A lakosok ugyan csaknem mindnyájan magyarul is beszélnek." (Fényes 1851 II.: 120). A hosszúszói lelkész nagyapa 1861-ben született fia – a mi akadémikusunk apja – is papnak tanult. A szintén Gömör megyei, tisztán szlovák evangélikusok által lakott Derencsény evangélikus lelkésze lett. Feleségül vette a szomszéd szlovák evangélikus falu lelkészének leányát. Az após – az anyai nagyapa – a Turóc megyei Mosóc szlovák mezővárosában született egy szűcsmester fiaként, s együtt tanult a bécsi Protestáns Intézetben az apai nagyapával. Az anyós, az anyai nagyanya egy környékbeli birtokos lánya volt 400 katasztrális holdas örökséggel. Ebből a lokális adottságokat optimalizáló házasságból született Buzágh Aladár, aki a derencsényi népiskolában már magyarul tanult (Szombathy 1909: 178). Innen emelkedett tanulmányai révén a magyar akadémikusi elitbe, úgy, hogy a szabad királyi városi szabómester és a mezővárosi szűcsmester dédapák után két közbeeső generáció, a nagyapák és az apa is falusi lelkész volt.

Mályusz Elemér (1898–1989) történész, egyetemi tanár apai dédapja, Malus Márton Breznóbánya szabad királyi város polgára volt, valószínűleg kereskedő. A Zólyom megyei Breznóbánya lakossága szlovák nyelvű volt még a 19. század közepén is. Nagyobbik fele tartozott az 1784-ben újraalakult evangélikus anyaegyházhoz. Az 1812-ben született nagyapa valószínűleg Besztercebányán tanult. Nem a legmegszokottabb úton haladt, nem egyházi pályára lépett, hanem orvosi diplomát szerzett a pesti egyetemen. A szlovák–német–magyar vegyes lakosságú Besztercebánya szabad királyi város orvosa lett. A várost piaci szempontú elemzés alapján Bácskai Vera a hanyatló, másodrendű regionális központok közé sorolta (Bácskai 1988: 52, 57). Egy praktizáló orvos viszont fizetőképes klientúrára számíthatott. Besztercebánya püspöki és megyei székhely szerepet töltött be. Itt működött a bányászkamara, volt itt harmincadhivatal, postahivatal, sóház, több iskola, s itt volt a kerületi tábla is. A diplomás orvos itt jó házasságot is köthetett.

33 A falu lakosairól még 1909-ben is azt írták a vármegye népoktatásügyének rendszeres történetében, hogy „Jelenleg tót nyelvű, de hazafias érzelmű" (Szombathy 1909: 153).

Nemesi családból házasodott, egy királyi hivatalnok, hajniki Bezegh Péter királyi táblai ülnök és nemesi birtokos leányát vette el, aki a szlovák evangélikusok által lakott Zólyom megyei Ribárban (Garamhalászi) született, s ott volt a birtoka is. A menyasszony anyja is evangélikus nemesi családból származott. Apja Nógrád megyei főjegyző, megyei követ és egyházkerületi főjegyző volt. A szabad királyi városi, polgári rendből származó diplomás orvos és a nemesi birtokosleány házasságából született apa, Mályusz György (1861–1909) jogászi pályára lépett, s a nemesi kötődésű családok fiaihoz hasonló állami tisztviselői, bírói karriert futott be a törvényszéki bírói hivatalig emelkedve.

Schréter Zoltán (1882–1970) geológus apai nagyapja és dédapái Lőcse szabad királyi város polgárai voltak. Az egyik dédapa kádármester volt, a másik *Knopfstricker*/gombkötő/gombbehúzó/paszományosmester. A nagyapa pedig *Schön- und schwarzfärber meister* volt, fekete és színes posztó- és vászonfestéssel foglalkozott. Az apa, aki 1841-ben született, lőcsei tanulmányok után gyakorlatias, természettudományos képzést választott, s 1861-ben végezte el a selmecbányai erdészeti főiskolát. A polgári renden belül maradva, de felfelé lépve 1875-ben feleségül vette sámsoni Polyák Rudolfnak, az alsószalánki (Szepes) rézérc- és vasbánya szintén selmeci akadémiát végzett igazgatójának, bányarészvényesnek a leányát. Királyi főerdész lett Kőrösmezőn, majd a Dunántúlra szegődött. Hercegi erdőtanácsos volt az Esterházyak dombóvári uradalmában, s emellett takarékpénztári alelnök és az evangélikus gyülekezet világi felügyelője. Kettős identitását követve, vagy csak gyakorlatias megfontolásból, fiát, a későbbi akadémikust a magyar–német tanítási nyelvű felsőlövői algimnáziumban, majd a máramarosszigeti református főgimnáziumban taníttatta.

Illyefalvi (1907-ig Janisch) I(mre) Lajos (1881–1944) statisztikus apai családja Késmárk szabad királyi városból származott. A nagyapa *Bürger*/polgár volt s a tübingeni egyetem anyakönyvi bejegyzése szerint *Zischmamacher*, tehát csizmadia. Bácskai Vera a várost a hanyatló külkereskedelmi központok közé sorolta, amelynek ugyanakkor még igen fejlett és specializált a kézművesipara (Bácskai 1988: 54). Késmárk lakossága alapvetően cipszer, szepességi német volt. Felekezetileg az evangélikusok csaknem 60 százalékos többséget alkottak. Istentiszteleti nyelvként a németet használták. A városban működött a jó hírű egyházkerületi líceum is, ahol a tanítás nyelve az 1840-es és az 1850-es években a német, később a német és a magyar volt. Janisch János polgár, a nagyapa, az ambiciózus csizmadiamester az 1850-es évek közepétől itt taníttatta mindhárom fiát. Tivadar/Tódor 1867-ben Pozsonyban elvégezte a teológiát, s 1871–72-ben Tübingenben is tanult,[34] s lelkész lett a Szepességben. Gusztáv 1865-ben Rozsnyón érettségizett, s beiratkozott ugyan Pozsonyban a teológiára, de aztán postai szolgálatba állt, s

34 Ő örökítette meg az egyetemi anyakönyvben apjuk foglalkozását.

mint postatiszt a késmárki postahivatal vezetője volt. A harmadik testvér, a mi akadémikusunk apja, Janisch Lajos, aki nem végzett magasabb iskolát, gróf Batthyány József lajtafalui birtokán lett ispán Moson megyében. Feleségül vette főnökének, az uradalom számtartójának leányát. Fia születése után otthagyta az ispánságot, s 1883-ban ő is a postánál kezdett dolgozni. Segédtiszt lett Eperjesen, majd postafőtiszt ugyanott. A leendő akadémikus is itt kezdte a gimnáziumot.

Pecz Vilmos (1854–1923) nyelvész, klasszika-filológus, egyetemi tanár ősfáját apai ágon először a Kassa szabad királyi városban élt dédapáig tudtuk visszavezetni. A tájegységek találkozásánál fekvő, fejlődő kereskedelmű településen a többi felvidéki városhoz képest viszonylag alacsony, 8–10 százalékos volt az evangélikusok aránya, de a polgárok között inkább 20 százalék körül mozgott, s jelentős részük német volt (Czoch 2009: 105, 156–157). Az evangélikusok közös templommal, de három különböző nyelvű gyülekezetet alkottak saját lelkésszel. A dédapa, Petz Kristóf a német, magyar és szlovák nyelvű gyülekezet közül a német nyelvűhöz tartozott. Fia 1778-as születésekor ebbe az anyakönyvbe jegyezték be mint *Bürger*t és *Handelsmann*t. Egyébként 1767-től volt a kassai kereskedelmi társulat tagja, s egy időben jegyzője is (Kerekes 1913: 32). Később 1793-as halotti anyakönyvi bejegyzését is megtaláltuk a kassai német evangélikusok anyakönyvében, ahol nemcsak azt rögzítették, hogy 59 éves volt, hanem fontosnak tartották azt is megörökíteni, hogy Sopronban született. Így aztán Házi Jenő soproni adattára és a soproni Petz család két nemzedéken át vezetett krónikájának jegyzetekkel kísért kiadása alapján két generációval korábbra is vissza tudtuk vezetni a kassai Pecz család történetét (Házi 1982 I.: 106–107; Csatkai 1940). Eszerint Kristóf nagyapja, Petz Lipót a Nyitra megyei, Morvaországhoz közel fekvő Szakolca szabad királyi városban élt, mint polgár és posztónyíró. Fia, szintén Lipót és posztónyíró áttelepült Sopronba, ahol 1723-ban nyerte el a polgárjogot. Itteni második feleségétől, Kraus Anna Rosinától született három fia közül kettő posztónyíró lett, és Sopronban maradt. [Egyiküktől, Dánieltől származott Petz Gedeon (1863–1943) akadémikus.] A harmadik fiú, az 1734-ben született Kristóf az, aki Kassára költözött, ott megházasodott, s mint kereskedő szerzett polgárjogot. Nem tudjuk, hogy fia, Pecz Sámuel – aki akadémikusunk nagyapja – hol végezte a középiskolát, mindenesetre 1800-tól a bécsi egyetemen tanult gyógyszerészetet és kémiát. Nem tért vissza Kassára, hanem az ország központjában, Pesten telepedett le, ahol mint gyógyszerész 1808-ban polgárjogot is szerzett. 1822-ben született fia 1847-ben fejezte be a selmecbányai bányászati és erdészeti akadémia bányászati tagozatát. 1851-ben házasodott egy nemzedékek óta a bányászatban működő, 1753-ban magyar nemességet szerzett, elnémetesedett olasz katolikus családból: De Adda Nepomuk János bányaigazgató és bányatanácsos leányát vette el. Különböző királyi vaskohók és vasgyárak, majd 1870-től a pénzügyminisztérium tisztviselője volt. A Pecz család mozgása (nem számítva

a tanulmányok helyszíneit) a 18. század elejétől a szabad királyi városok hálózatán belül a következő emelkedő útvonalat rajzolta ki: Szakolca, Sopron, Kassa, Pest.

A két soproni származású első generációson, Manninger Vilmoson és Thirring Gusztávon kívül még két, az evangélikus felekezeti-művelődési alakzathoz tartozó MTA-tag származott Sopron szabad királyi város polgárságából. Egyikük a már említett *Petz Gedeon (1863–1943)* nyelvész, germanista, egyetemi tanár. Az ő dédapjának a dédapja volt az a szakolcai posztónyíró, akinek a fia, Lipót 1723-ban mint posztónyíró szerzett polgárjogot Sopronban. Lipót három fia közül Petz Gedeon a helyben maradó Dániel leszármazottja volt. Még a Dániel után következő nemzedék is folytatta a család régi foglalkozását. Az 1794-ben született nagyapa viszont már tanult, a soproni líceumban végezte a gimnáziumot és a teológiát is. Három szemeszteren át Jénában is teológiát hallgatott. 1820-ban olyan evangélikus lelkésznek vette el a lányát, akinek az apja szintén soproni polgár volt, foglalkozása szerint egyébként üveges. A házasság után soproni lelkész és teológiai intézeti professzor lett. 1839-ben született fia, a mi akadémikusunk apja soproni, jénai és berlini tanulmányok után szintén lelkészi pályára lépett. A Sopron megyei, teljes egészében német és evangélikus Harka község papja lett. 1863-ban feleségül vette a dunáninneni evangélikus egyházkerület püspökének, Geduly Lajosnak (1815–1890) a leányát. Geduly püspök apja és nagyapja is a Nógrád megyei, szlovák nyelvű losonctamási gyülekezet lelkésze volt. Sőt dédapja is Losonctamásiban élt mint szlovák fazekasmester, falusi bíró és evangélikus egyházfelügyelő. Ez a házasság is jó példa a német és szlovák eredetű családok öszekapcsolódására az evangélikus egyháztársadalom kínálta kereteken belül. Petz Gedeon apjának korai halála után a püspök nagyapa gondoskodott a későbbi MTA-tag neveltetéséről.

Schneller István (1847–1939) pedagógus, egyetemi tanár ugyan Kőszegen született, de Házi Jenő lenyűgöző adattárának segítségével apai dédapjának a nagyapjáig, az 1680-ban soproni polgárjogot nyert Schneller Mihály kalapos-mesterig tudjuk visszavezetni ősfájának apai ágát (Házi 1982: 814–817.). A dédapa apja kereskedő, a dédapa jómódú bábsütő volt. Az intellektualizálódás ezen a vonalon az 1772-ben született nagyapával kezdődött, aki a soproni evangélikus líceum után a jénai egyetemen végezte a teológiát, s 1810-től 1841-ig a kőszegi német nyelvű evangélikus gyülekezet lelkésze volt. A soproni polgárságból, az Artner családból házasodott, akik a 16. század elejétől megszakítás nélkül jelentős szerepet játszottak Sopron életében mint jómódú polgárok, a belső tanács tagjai, városbírók és polgármesterek. Itt is az történt, ami rendszerszerűen, gyakran előfordult, hogy az első generációs értelmiségi már tanult családból választott feleséget. A menyasszony, Artner Erzsébet apja ugyanis ügyvéd volt, a belső tanács tagja és *Vormund*/szószóló. A következő generáció, a mi akadémikusunk apja, az 1822-ben született Schneller Vilmos szintén evangélikus lelkész lett, s

apja utódjaként 1842-től 1893-ig ő is a kőszegi gyülekezetben szolgált. Kőszeg szabad királyi város lakosságának a reformkorban az egyharmada evangélikus, és jobbára német volt. Az emlékezések megjegyzik, hogy Schneller Vilmos, aki a magyar nyelvet elsajátítandó a pápai református kollégiumban is tanult, úgymond „magyar szellemű német lelkész volt", s idővel legtöbbször magyarul prédikált. Feleséget azonban ő is a soproni német polgárságból, a Boór családból választott. Akadémikusunknak ezen az anyai ágán a dédapa apja még Brassóban volt sütőmester. A dédapa, aki mint kelmefestő, vándorlásai során Augsburgban is megfordult, 1783-ban nyert polgárjogot Sopronban. Az anyai nagyapa is kelmefestő lett, s tagja a külső tanácsnak.

Zechmeister László (1889–1972) vegyészmérnök, egyetemi tanár nemcsak győri születésű volt, de apai felmenői is ennek a szabad királyi városnak voltak a polgárai a 18. század közepétől, amikor a már nemzedékek óta bábsütő, mézeskalácsos család a német nyelvű Magyaróvárról Győrbe költözött. A Győr lakosságának a reformkorban körülbelül egyhatodát kitevő evangélikusok vegyesen magyarok, illetve németek voltak, s 1848-ban is az istentiszteletet felváltva ezen a két nyelven tartották. A dédapa és a nagyapa is a bábsütő mesterséget folytatta. A reformkorban a gabonakereskedelemben élénk szerepet játszó városban a nagyapa hat segéddel dolgozott (két üzlethelyiséggel, hatszobás lakással). Fiuk, Zechmeister Károly (1852–1910) helyben elvégezte a középiskolát és a jogakadémiát, s ügyvéd lett. Az immár törvényhatósági jogú város szolgálatába állt. Fokozatosan emelkedett a hivatali ranglétrán, s 1888-ban polgármesterré választották. Ebben az évben meg is házasodott. Egy jómódú, katolizált győri, később Budapestre költöző zsidó olajgyáros leányát vette feleségül. Mint polgármester városépítő, ipartelepítő, vállalkozásélénkítő modernizációs programot vitt végig. Fia, a későbbi akadémikus a győri állami főreáliskolában tanult.

Az eddigi evangélikus családtörténetekben láthattuk, hogy tanulmányaik során milyen sokan megfordultak Pozsonyban, az evangélikus tudományosság fellegvárában. Egy-egy családnak is voltak kisebb-nagyobb pozsonyi elágazásai. Apai ágon pozsonyi gyökerű famíliát azonban eddig nem találtunk. Annak ellenére, hogy 1805-ben például Pozsony lakosságának egynegyede evangélikus volt, s ez szám szerint ugyanannyi, mint a másik nagy evangélikus központ, Sopron hasonló felekezetű lakosainak a száma (Tóth 2017: 116). Ezért is örültünk meg annak, hogy az utolsó pillanatban a pozsonyi evangélikus líceum felsőfokú hallgatói diáknévsorának a megjelenése (Durovics – Keresztes 2018) hozzásegített, hogy anyakönyvileg is azonosítsuk *Gratz Gusztáv (1875–1946)* publicista, közgazdász, politikus és történész pozsonyi illetőségű dédapját. A diáknévsor és a pozsonyi német anyakönyv is bizonyítja, hogy a Gratz ősfa első tanult emberének, Gratz János Mátyás (1801–1867) miklósfalvi *Schullehrernek*/iskolatanítónak az apja, Gratz Mátyás pozsonyi *vinicola*/szőlőműves, illetve *Weingärtner* volt.

Külön érdekesség, hogy az 1801-es születéskor a szőlőműves apa még nem volt a város polgára, egy évtizeddel később, másik gyereke 1813-as születésekor viszont már *Bürger*ként van bejegyezve. Az 1780 és 1848 közötti pozsonyi társadalmi viszonyokat gazdag adatbázis alapján vizsgáló Tóth Árpád megállapította, hogy míg az önálló egzisztencia megalapozásához általában egyszerre volt szükség a kereső foglalkozás, a saját ingatlan és a családalapítás mellett a polgári jogállás megszerzésére, addig a szőlőművesek sokszor 10–15 évvel a házasságkötés után kerültek be a polgárkönyvbe. Egyébként azonban a szőlőművesek is igyekeztek a polgári címet megszerezni, mert az számukra is előjogokkal járt (Tóth 2009: 99–102). Akadémikusunk nagyapja, Gratz János Mátyás 1825-ben ment ki a Moson megyei német faluba, Miklóshalmára (Nickelsdorf) iskolatanítónak és orgonistának. A falu kisebbik fele volt evangélikus, és a már említett Zuránnyal közösen alkottak egy anyaegyházat. Lelkészük közös volt, de mindkét falu saját tanítót tartott. Gratz nagyapa haláláig, 1867-ig itt szolgált. 1844-ben született Móric fiát a pozsonyi és a selmeci líceumban taníttatta, de a magyar szó miatt a kecskeméti református kollégiumban is tanult. Apjánál egy lépcsővel feljebb lépett, teológiát végzett Pozsonyban és Bécsben. Néhány évig Budán volt segédlelkész. Ekkor házasodott meg. Egy budai német polgár, vendégfogadós lányát vette el, akinek a szülei már Budán születtek, de felmenőik Moson megyei német falvakból származtak. A házasságkötés után a Szepes megyei Gölnicbánya lelkésze lett, majd haláláig (1907) a kolozsvári evangélikus gyülekezetben szolgált. Fia még Gölnicbányán született, s Iglón kezdte a középiskolát. Később a kolozsvári unitárius főgimnáziumban, s a német szó kedvéért a besztercei német tannyelvű evangélikus gimnáziumban is tanult.

Thienemann Tivadar (1890–1985) irodalomtörténész, germanista, egyetemi tanár olyan családból származott, amelyik sok generációs lelkészi família volt, de az apja már modern, világi foglalkozásra váltott. Ennek az esetnek azonban az a legfontosabb sajátossága, hogy *az apa külföldről, Németországról települt Magyarországra*. Másrészt nemcsak az apai nagyapa, a dédapa, ükapa, szépapa volt evangélikus lelkész Thüringiában, hanem több száz évre visszavezethető lelkészdinasztiáról van szó, esperesekkel, szuperintendensekkel, tudós teológusokkal és sokféle – nem csak lelkészi – elágazással (Doering 1835: 470; Thienemann, 2012). Akadémikusunk apja a dualizmus elején mint műszaki szakember érkezett Óbudára. A Dunagőzhajózási Társaságnál volt hajógyári tisztviselő/kikötőigazgató/a hajóépítészeti osztály vezetője. Itt házasodott meg, feleségének apja óbudai katolikus német polgár, háztulajdonos és hajógyári tisztviselő volt. Thienemann Tivadart állami főreáliskolába íratták, pályája azonban később visszahajlott felmenői humán vonalához.

Hasonlóképpen német nyelvterületről, Sziléziából jött Magyarországra *Heinrich Gusztáv (1845–1922)* irodalomtörténész, germanista, egyetemi tanár

apja is. Őt még az 1840-es években a vasútépítés vonzotta ide, de 1854-től már ő is a Dunagőzhajózási Társaság hivatalnoka volt. Több családtörténetben találkozhattunk már azzal, hogy a szervezett telepítéseken kívül régi minta szerint német iparosok a lehetőségeket keresve magyarországi német lakosságú városokban telepedtek le. Az utóbbi két esetben a vonzerő már a magyarországi modernizáció, az ipar- és a közlekedésfejlesztés szakemberigénye. *Surányi-Unger Tivadar (1898–1973)* közgazdász, egyetemi tanár felső-ausztriai születésű apja 1869-ben lépett a magyar főváros szolgálatába, mint adószámviteli számtiszt. Az anya galíciai német evangélikus családból származott. Az anyai nagyapa pesti dohánygyári hivatalnok, pénzügyi tanácsos volt. Külföldről, lengyel területről származott *Filarszky Nándor (1858–1941)* botanikus, muzeológus apja is, aki katolikus lengyelként Késmárkon volt diurnista/napidíjas, városi, majd járásbírósági kishivatalnok, s egy tősgyökeres késmárki evangélikus iparoscsaládba házasodott.

A külföldi származású, közvetlenül leginkább tisztviselő felmenőktől származó akadémikusok ősfái után még néhány szintén valamilyen tisztviselő családból jövő akadémikussal foglalkozunk. *Horváth Henrik (1888–1941)* művészettörténész a magyar nemességgel bíró Telegdi-Róth Károly és az iparos családból jövő Wellmann Oszkár mellett a harmadik akadémikusunk, aki az erdélyi szász népcsoportból származott. Az ő családjáról csak annyit sikerült megállapítanunk, hogy az apa községi jegyző volt a Brassó megyei Szászhermányban, s az anya is Brassó megyei szász. A Gömör megyei német-szlovák lakosságú Dobsináról származó *Rozlozsnik Pál (1880–1940)* geológus, paleontológus családjáról is csak azt tudjuk, hogy a szabadalmas bányaváros régi bányászfamíliái közé tartozott, s az apja bányatisztviselő volt, a nagyapja pedig vájár. Ehhez még azt érdemes hozzátennünk, hogy a 19. század közepén a felvidéki városok közül 90 százalékkal Dobsinán volt a legmagasabb az evangélikusok aránya.

Az evangélikus akadémikusok apai családjainak etnikai-nyelvi mintázatai

A református felekezeti-művelődési alakzatból származó akadémikusok ősfáinak átfogó jellemzését az etnikai-nyelvi jelleg bemutatásával kezdtük, s viszonylag könnyen megállapíthattuk, hogy ez alapvetően magyarnak tekinthető. Az evangélikusok esetében sokkal nehezebb a helyzetünk, hiszen, ha most el is tekintünk az akadémikusaink között már csak szerényen képviselt, de történetileg nem jelentéktelen vend/szlovén elemtől, a magyarországi evangélikusok akkor is legalább három nagy etnikai-nyelvi csoport között oszlottak meg. Már az első néhány ősfa vázlatos leírásánál, bemutatásánál megtapasztalhattuk, hogy a magyar, a szlovák és a német etnikai vonalak, nyelvi-kulturális miliők és hátterek is szerepet játszottak, s rendkívül változatos formákban kombinálódtak.

Ha pedig az akadémikusok ősfáin jelentős szerepet játszó lelkészeket, tanítókat nézzük, meglepődve tapasztalhatjuk, hogy közülük sokan hol szlovák, hol német nyelvű gyülekezetekben szolgáltak, vagy többnyelvű gyülekezetben működtek. Az etnikai-nyelvi csoportok súlya s a többnyelvűség jelentősége történetileg persze változott (Csepregi 2016; Csepregi 2017; Csepregi 2017a), de a 18. századtól a szolgálattevőknek mindenképpen tudniuk kellett a liturgiát szlovákul, németül és magyarul is. A képzés során erre fel is készítették a lelkészeket (Csepregi 2017b: 392–393).

A sokféle nehézség ellenére kísérletet tettünk az MTA-tagokat útra indító evangélikus családok etnikai-nyelvi jellegének a megállapítására. Természetesen nem vállalkozhattunk a 61 család esetében a történetileg is jelentősen változó, komplikált identitásszerkezetek mélyebb értelmezésére, követésére. Minden esetben egyszerűen csak arra törekedtünk, hogy meghatározzuk annak a közegnek a domináns nyelvét, ahonnan a család első tanult nemzedéke kiemelkedett.[35] Ehhez figyelembe vettük azokat a szempontokat, amelyeket Csepregi Zoltán is használt az 1610 előtti dunántúli evangélikus lelkészek etnikai hovatartozásának és anyanyelvének a megállapításánál. Tekintettel volt a családi név jellegére, a származási helyre és a szolgálati helyekre. (Csepregi 2017a: 141). Mi is gondosan számba vettük, hogy a szolgálati helyeken milyen nyelvi közeg volt, de leginkább azt a nyelvi miliőt gondoltuk meghatározónak, ami az első tanult családtag származási helyét jellemezte. Ezt igyekeztünk minél tüzetesebben felderíteni, döntésünket minél több adattal megalapozni.[36]

Az eredményeket az *6. táblázat*ról olvashatjuk le, ahol a tanultak rendjébe való nemzedékenkénti belépés szerint is tagoltuk az etnikai-nyelvi csoportokat. Most azonban maradjunk a domináns nyelv szerinti alapmegoszlásnál.

Ha eltekintünk az egy szlovén és egy lengyel esettől, akkor az így megmaradó 59 evangélikus családnak a 28 német eredetű família a 47,5 százalékát képezi, a 23 dominánsan szlovák nyelvet használt család pedig 39 százalékát. Végül a 8 magyar család 13,5 százalékos részarányt jelent. Ezeknek az arányoknak az értékelésénél a legnagyobb nehézség, hogy mihez lehet ezt viszonyítani.

35 Hangsúlyozzuk tehát, hogy ez a besorolás nem az MTA-tagra vonatkozik, hanem az első tanult felmenőt kibocsátó közegre. A dominánsan használt nyelv kategóriáját pedig Demmel József monográfiájából vettük, aki a szlovák nyelvű magyar nemesség vonatkozásában javasolta ennek a kifejezésnek a használatát (Demmel 2014: 23).

36 Emlékeztetünk példaképpen a Schulek családra, amelynek szlovák eredete a gazdag adatbázis fényében a név jellege s a későbbi házasságok ellenére is kétségtelenül bebizonyosodott.

6. táblázat. Az evangélikus felekezeti-művelődési alakzatból származó két világháború közötti MTA-tagok apai családjainak belépése a tanultak rendjébe nemzedékenként a *belépő nemzedék* domináns nyelvhasználata szerinti bontásban*

A család tanultak rendjébe belépő generációja	Németek		Szlovákok		Magyarok		Összesen	
	Abszolút számban	Százalékban	Abszolút számban	Százalékban	Abszolút számban	Százalékban	Abszolút számban	Százalékban
Első generáció – maga az akadémikus	5	17,9	5	21,7	2	25,0	12	20,3
Második generáció – az apák nemzedéke	13	46,4	8	34,8	4	50,0	25	42,4
Harmadik generáció – a nagyapák nemzedéke	8	28,6	5	21,7	-	-	13	22,0
Negyedik generáció – a dédapák nemzedéke	1	3,6	4	17,4	2	25,0	7	11,9
Ötödik generáció – a dédapák felmenőinek nemzedékei	1	3,6	1	4,3	-	-	2	3,4
*Összesen***	28	100,0 47,5	23	100,0 39,0	8	100,0 13,5	59	100,0 100,0
A tanult nemzedékek száma átlagosan	2,29		2,48		2,25		2,34	

*Az összeállítás nem tartalmazza a szlovén/vend Mikola és a lengyel Filarszky családot.

**A százalékokat adó oszlopokban az alsó szám jelenti a domináns nyelv szerinti megoszlást.

Távolról indítva, Csepregi Zoltán a 16–17. század fordulójára vonatkozóan vizsgálta az evangélikus lelkészek s áttételesen a gyülekezetek etnikai-nyelvi jellegét. A Dunántúlra és a Felső-Dunamellékre vonatkozóan magyar többséget állapított meg. Az előbbinél a németek, az utóbbinál a szlovákok voltak a második helyen. A Felvidék keleti részén, Gömör vidékén viszont többségben szlovák papokat azonosított. A Felső-Dunamellékkel kapcsolatban azt is megállapította, hogy az itteni magyar nyelvű evangélikusságot a 17. századi ellenreformáció szinte teljesen eltörölte (Csepregi 2016: 97–101). A 18. századról pedig egy másik tanulmányban azt hangsúlyozta, hogy a felvilágosodásig a felekezeti különbségekhez képest az etnikai identitások másodlagosak voltak (Csepregi 2017b). Ennek igazságát elismerve hangsúlyoznunk kell, hogy a 19. század nemzetépítési folyamatai viszont már ezeknek az identitásoknak a bázisán építkeztek. Egyértelműbbnek tekinthető

országos adataink azonban csak 1880-tól vannak a felekezetek anyanyelvi/beszélt nyelvi megoszlásáról.

Az 1880-as népszámlálás szerint a magyarországi evangélikusoknak 23,1 százaléka volt magyar, 35,1 százaléka német és 39,7 százaléka szlovák anyanyelvű. A vendek részaránya 1,6 százalék (Sz. n. 1882: 516, 526, 536, 576). Ezek az arányok 1910-re – amikor már a beszélt nyelvet kérdezték az adatfelvételnél – majdnem kiegyenlítődtek egyharmados részarányokra. A szlovákok 5, a németek 4 százalékot veszítettek, a magyar nyelvűek pedig 9 százalékot nyertek (KSH 64. 1920: 136–137). Az arányeltolódás az 1890-es évtizedben vett nagyobb lendületet, de szolidabb mértékben már 1880 előttre is visszavetíthető a tendencia, s így a magyarok részaránya a reformkorban minden bizonnyal kisebb lehetett, a németeké és a szlovákoké pedig nagyobb, mint ahogy azt az 1880-as népszámlálási arányok mutatják. Néhány reformkori adat valóban a szlovákságnak még az 1880-ban kimutatott 40 százalékos arányánál is nagyobb részesedésére utal a magyarországi evangélikusságon belül. Az evangélikus egyház reformkori szlovák dominanciája mellett érvel Demmel József is a Nemzeti Újság 1841. évi közlésének idézésével. Az újság az evangélikus gyülekezetek nyelvi megoszlásának statisztikáját közölte, megkülönböztetve a nyelvileg egynemű és a vegyes egyházközségeket. Az adatokat egyházkerületenként is tagolták (Demmel 2014: 110). Azt valószínűsítettük, hogy az 1841-es újságnak ezek az adatai az 1838. évi evangélikus egyetemes névtár hiteles közlésére alapozódhattak (Kollar 1838). Mivel azonban a tisztán német nyelvű egyházközségek megadott, igen alacsony, s a dunántúli egyházkerület szlovák nyelvű eklézsiáinak nagyon magas száma valószínűtlennek tűnt, mi is feldolgoztuk a névtárat a gyülekezetek megadott nyelvhasználata szerint. (Lásd *7. táblázat.*)

7. táblázat. A magyarországi (Erdély nélkül) evangélikus gyülekezetek megoszlása a használt nyelvek szerint az 1838. évi egyetemes névtár alapján

Egyházkerület	Összes gyülekezet száma	Ebből vegyes nyelvű	Tisztán szlovák nyelvű gyülekezetek száma	Részben szlovák nyelvű gyülekezetek száma	Tisztán német nyelvű gyülekezetek száma	Részben német nyelvű gyülekezetek száma	Tisztán magyar nyelvű gyülekezetek száma	Részben magyar nyelvű gyülekezetek száma
Dunántúli*	147	31	3	8	34	19	76	31
Dunáninneni	83	9	64	8	8	7	2	6
Bányakerületi	165	51	93	50	13	24	8	44
Tiszai	121	27	66	16	21	23	7	14
Összesen	516	118	226	82	76	73	93	95

*A táblázatban nincs külön oszlopa a hét, tisztán vagy részben vend nyelvű gyülekezetnek.

Azt találtuk, hogy az 502 gyülekezetből 226 (45 százalék) tisztán, 82 (16,3 százalék) pedig részben szlovák nyelvű volt. Így összességében az eklézsiák 61,3 százaléka (308 gyülekezet) vagy szlovák vagy részben szlovák nyelvű. Bár az egyházközségek lélekszáma is meg van adva, mégsem tudunk nyelvek szerinti országos lélekszámot kiszámolni, mert a két- és háromnyelvű, gyakran nagyobb városi közösségek megoszlását nem ismerjük. Így csak annyit jelenthetünk ki, hogy a szlovák nyelvet használók aránya a reformkorban valóban még dominánsabb lehetett a magyarországi evangélikusságon belül, mint ahogy azt az 1880-as népszámlálási adatok mutatják.[37]

A szlovákoknak ezt a rendkívüli evangélikus egyházi súlyát emblematikus tömörséggel mutatja meg egy dokumentált eset. Markó Árpád MTA-tag anyai dédapja, Sztehlo János a délvidéki petrováci szlovák evangélikus gyülekezet lelkésze volt 1819-től, s egyben bácsmegyei esperes. A többszáz éves papi família történetét feldolgozó könyvben – amelyet egy családtag írt – azt olvashatjuk, hogy a szlovák anyanyelvű Sztehlo János német felesége miatt a család társalgási nyelve a német volt. Fiaival, akiket egyébként az 1830-as években már magyarul is taníttatott, latinul beszélgetett. Az 1834-ben bányakerületi püspökké választott, velicsnai/nagyfalui születésű Szeberényi János (1780–1856) 1835-ben Petrovácra látogatott, s mint írják „nem tudott azon eléggé csodálkozni, hogy a papi pályára készülő ifjak nem tudnak tótul" (Sztehlo 1908: 133). A szlovák nyelv ismerete nélkül ugyanis elképzelhetetlen volt evangélikus lelkészi pályára lépni.

Ha az 1880-as népszámlálás evangélikusságának nyelvi megoszlását vesszük figyelembe a szlovákok 39,7 százalékos részarányával, akkor azt a tényt, hogy az evangélikus MTA-tagok 39 százaléka származott olyan családból, ahol a szlovák volt a domináns nyelv, úgy értékelhetjük, mint teljes megfelelést, tökéletes reprezentációt. Ha viszont elfogadjuk azt, hogy már az 1880-as arányokat is befolyásolta valamennyire a korábbi magyarosodás, s a szlovákok részaránya a reformkorban még magasabb lehetett, akkor inkább enyhe alulreprezentáltságot feltételezhetünk. Ezzel a valószínűsíthető alulreprezentáltsággal együtt is a tanulmány szerzőjét – elegendő előzetes ismeret hiányában – meglepte a magas, közel 40 százalékos szlovák reprezentáció az evangélikus akadémikusok között. Ráadásul meggyőzően megmutatkozott, hogy a szlovák eredetű családok intellektualizálódásának megvolt a történeti mélysége, tagoltsága is. Az *6. táblázat*ban láthatjuk, hogy az ötödik generációtól, a dédapák felmenőitől kezdve az apák nemzedékéig kilengés nélkül, fokozatosan emelkedett a tanultak rendjébe belépő

37 Az 1880-as adatok az erdélyi szász evangélikusok adatait is tartalmazzák. Fontos tudni, hogy az ő részarányuk a magyarországi evangélikusságon belül egyáltalán nem csökkent 1880 és 1910 között. Az evangélikusok erőteljesebb magyarosodása 1880 után, s valószínűleg előtte is elsősorban az Erdély nélküli terület evangélikusait érintette.

szlovák családok százalékos aránya: 4,3; 17,4; 21,7; 34,8 és az első generációsoknál 21,7 százalék. A szlovák falvakból, mezővárosokból, a felvidéki szabad királyi városokból a 18. század közepétől, a dédapák nemzedékétől a szlovák kézműves és kereskedő családok folyamatosan állították intellektuális pályára azokat a fiaikat, akiknek aztán a leszármazottai többlépcsős mobilitással, három, kettő vagy egy generáció múlva az akadémikus elitbe emelkedtek.[38]

Ez az *erős szlovák mintázat az evangélikus felekezeti-művelődési alakzaton belül* mindenképpen figyelemre méltó és részletesebben elemzendő. Érdemes földrajzilag is megnézni, hogy honnan származtak azok a szlovák családok, amelyekből az akadémikusok kiemelkedtek. Nagyvonalúan először azt mondhatjuk, hogy a 23 családból 17, azaz 74 százalék a Felvidékről, vagy más megközelítésben a szlovák–magyar nyelvhatár fölötti, úgynevezett szlovák régió területéről származott. Szarka László számítása szerint a dualizmus korában a szlovák régió területén élt a magyarországi szlovákságnak hozzávetőleg a 80 százaléka (Szarka 1995: 48, 271). Globálisan tehát ennek a régiónak arányos volt a reprezentációja a szlovák hátterű akadémikus elitben. Ha részletesebben, megyék szerint vizsgálódunk, akkor azt az eredményt kapjuk, hogy a 17 felvidéki családból 10 a szlovákok szállásterületének magját képező úgynevezett tiszta szlovák vármegyék (Szarka 1993: 117) közül öt olyan vármegyében élt (Árva, Liptó, Turóc, Zólyom, Trencsén), ahol még az 1880-as népszámlálás szerint is – Turóc kivételével[39] – 94–96 százalék volt a szlovákok részaránya (*A Magyar Korona…* 1882: 216–222). Az intellektualizálódás előtt ezek a családok két nemesi birtokos kivételével mezővárosi, szabad királyi városi kereskedők s főleg kézművesek voltak. Bizonyos fokig meglepő, hogy a további felvidéki személyek mind a heten Gömör megyeiek. Pedig Gömör megyét keresztbe metszette a nyelvhatár, s 1880-ban például csak a megye népességének 45 százaléka volt szlovák anyanyelvű. Akik innen jöttek, mind városi eredetűek, s az első tanult nemzedék szülei pedig többségükben kereskedők. A hétből négyen – a három Pekár és Markó Árpád – az elsőrendű regionális központnak számító Rozsnyóról származtak. Rozsnyó többnyelvű s ugyanakkor a 19. században erősen magyarosodó város volt. Úgy tűnik, hogy itt az élénk kereskedelmű település többnyelvűségében, sőt talán a magyarosodásban is rejlett felhajtóerő. Egyébként maguk, ezek a kétségtelenül szlovák eredetű családok is gyorsan magyarosodtak.

A felvidéki szlovák régión kívül még a török után az Alföldön keletkezett szlovák településekről is származott öt olyan evangélikus család, amelyik adott egy-egy két világháború közötti MTA-tagot. Mind az öten Békés megyeiek voltak,

38 Ehhez képest a 6. *táblázat*ban azt is látjuk, hogy a németek csak egy generációval később, a 19. század elején vesznek nagyobb lendületet az intellektualizálódás terén. Legalábbis a magyar akadémikus elitbe emelkedő német családoknál ez figyelhető meg.

39 Itt a főleg római katolikus németeknek is volt 16 százalékos részaránya.

s egy kivételével népes szlovák és evangélikus többségű mezővárosokból jöttek. A megye lakosságának negyede volt szlovák, és a szlovákoknak 90 százaléka tartozott az evangélikus felekezethez. A dél-alföldi szlovákság magasabb iskolázódásának lehetősége a 19. század elején teremtődött meg. A békési egyházmegye 1802-ben alapított nagygimnáziumot Mezőberényben. Az iskola 1834-ben települt Szarvasra, ahol már bölcseleti tagozat is működött. Ezzel a művelődési bázissal nyílt meg az út a békési evangélikus szlovákság intellektualizálódása előtt. Ez is magyarázza, hogy az itteniek fiatalabb nemzedékekhez tartoztak, mint a felvidékiek, akik a reformáció kora óta működő iskolahálózatra támaszkodhattak. Az öt békési eredetű akadémikusból így három első generációs értelmiségi volt, kettőnek a családjában pedig az apa az első tanult ember. Mind az öt esetben a mezőberényi, illetve a szarvasi gimnáziumban kezdtek tanulni. Társadalmi karakterük is kicsit más volt, mint a felvidékieké, mert az egy iparos és egy kereskedő família mellett hárman módosabb földműves családból származtak. Más, kisebb szlovák településfoltok – egy dunántúli eset kivételével – nem játszottak szerepet az evangélikus akadémikusi elit utánpótlásában.[40]

A szlovák mintázat bemutatása után – visszatérve a *6. táblázat* adataihoz – azt láthatjuk, hogy az MTA-tagok családjai közül a tanultak rendjébe belépő nemzedék domináns nyelvhasználata szerint 28 család, azaz 47,5 százalék tartozott a németekhez. Sőt az esetek ismeretében minden körülményeskedés nélkül kijelenthetjük, hogy mind a huszonnyolcan német etnikumúak voltak. Viszonyítási alapként azonban itt is csak az 1880-as népszámlálás anyanyelvi adatait tudjuk használni. Mint említettük, a magyarországi evangélikusságnak ekkor 35,1 százaléka volt német anyanyelvű. Eszerint tehát az evangélikus akadémikusok között a 47,5 százalékkal felülreprezentált volt a németek aránya. Még akkor is mondhatjuk ezt, ha figyelembe vesszük, hogy a jelentős részben városlakó német evangélikusok már 1880 előtt is erősen magyarosodtak, tehát részarányuk korábban magasabb lehetett 35 százaléknál. Ha a magas reprezentáció okait keressük, érdemes először áttekinteni az 1880-as népszámlálás szerinti 374 ezer főnyi magyarországi német evangélikusság területi elhelyezkedését, megoszlását. A *8. táblázat*ban ezt összevetjük a német etnikai eredetű akadémikusok családjainak területi származásával is.

40 Egyedül talán Nyíregyházát említhetjük annyiban, hogy ez a mezőváros átmenetileg szerepet játszott néhány család történetében.

8. táblázat. A magyarországi evangélikus németek területi csoportjainak reprezentációja az evangélikus felekezeti-művelődési alakzatból származó két világháború közötti MTA-tagok között
(Az 1880-as népszámlálás anyanyelvi/felekezeti kereszttáblájának felhasználásával*)

Magyarországi evangélikus németek területi csoportjai	Területi létszámok az ország összes német evangélikusának százalékában	A régióból származó német evang. MTA-tagok száma	A régióból származó német evang. MTA-tagok százalékaránya	A területi csoportok felül-, illetve alulreprezentáltsága az MTA-tagok között
Felvidék	12,5	11	39,3	3,14
Nyugat-Dunántúl Moson-Sopron-Vas	14,0	8	28,5	2,04
Dél-Dunántúl Baranya-Somogy-Tolna	10,0	2	7,1	0,71
Délvidék Bács-Bodrog, Temes, Torontál stb.	11,6	1	3,6	0,31
Erdély	45,8	3	10,6	0,23
Budapest és Pest megye	2,7	-	-	0,0
Egyéb kisebb csoportok együtt	3,3	-	-	0,0
Külföldi származású	-	3	10,7	-
Összesen	100,0	28	100,0	-

* *A Magyar Korona országaiban az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei némely hasznos házi állatok kimutatásával együtt.* I. kötet. 1882. Budapest. 518–527.

A *táblázat*ban először azt látjuk, hogy három német akadémikus családja külföldi származású. Ebbe a rovatba csak az apai vonal újabb egyéni beköltözőit soroltuk.[41] Mindhárom esetben az apa volt a beköltöző. Ezek az apák tanult emberek voltak, akiket a magyarországi modernizáció vonzott ide a 19. század közepétől. Ha a külföldieket nem vennénk figyelembe, akkor azt mondhatnánk, hogy az evangélikus akadémikusok között 42,3 százalék a magyarországi németek aránya.

A területi csoportok közül a legfeltűnőbb Erdély alulreprezentáltsága, hiszen a német evangélikusok majdnem fele (171 ezer lélek) ott élt, ugyanakkor az akadémikusok közül csak hárman származtak onnan (10,6 százalék). Erről már

41 Nem vettük figyelembe a közösségi telepítési akciók keretében Magyarországra került családokat, s az ősfákon látható korábbi korszakokban külföldről jött beházasodókat sem.

korábban írtunk, hogy az erdélyi szász evangélikusok külön entitást képeztek, évszázadokon át őrizték kivételes közjogi helyzetüket, autonómiájukat. A Szász Universitas Trianonig nemcsak az úgynevezett magyarhoni evangélikussággal nem tartott semmiféle kapcsolatot, hanem lényegében a magyar kultúrával és tudománnyal is csak minimálisan érintkezett (Pukánszky 2000: 8.).

A reprezentáció további sorrendjét alapjában véve az határozta meg, hogy a török utáni telepes régiókról vagy középkori eredetű németségről, a reformáció óta folytonos protestáns művelődési területről van-e szó. Ezen belül már talán véletlenszerűnek lehetne mondani, hogy a két telepes régióból, a Délvidékről vagy a Dél-Dunántúlról került-e ki egy, illetve két akadémikus. Mindenesetre a nagyobbrészt csak a II. József féle kamarai akcióval létrejött, 1880-ban 44 ezres délvidéki csoport 0,31-szoros alulreprezentáltságú, míg a korábban, a Rákóczi-szabadságharc utáni telepítésekkel megalapozott 37 ezres dél-dunántúli régió reprezentáltsága 0,71-szeres. A dél-dunántúli német evangélikusok kisebb településeken éltek, de a települések hálózata sűrűbb volt, s a német dominanciájú tolna-baranya-somogyi esperesség viszonylag összefüggő hálózatot képezett. Ez a korábbi telepítésű kisrégió ráadásul már 1806-ban létre tudta hozni saját iskoláját, a sárszentlőrinci evangélikus kisgimnáziumot, amely 1870-től mint algimnázium Bonyhádon működött. A kisgimnázium, amely a dunántúli egyházkerület soproni iskolaközpontjával szoros kapcsolatban volt, teremtette meg a lehetőségét például a több lépcsőben szolidan felfelé törekvő falusi vaskereskedő Lehr-család intellektualizálódásának is.

Az igazi nagy különbség és a magasabb reprezentáció azonban az egyébként nem sokkal nagyobb létszámú, 53 ezres nyugat-dunántúli és a 47 ezres felvidéki régiónál mutatkozik meg. A 2,04-szoros és 3,14-szoros reprezentáció hátterében ott van a középkor óta folyamatos együttélés a magyarhoni kultúrával s a reformáció óta együtt megélt közös tapasztalatok az egész magyarországi protestantizmussal. Ott van a művelődés történeti mélysége, s a nemzedékek egymásra épülésében rejlő felhajtóerő. De nem feledkezhetünk el a történeti gyökerű városhálózatról, a városias, polgárias miliőkről és az iskolahálózatról sem.

A különbséget a két magasan reprezentált terület, a Felvidék és a Nyugat-Dunántúl között talán éppen a városhálózatnál és az iskolahálózatnál mutatkozó eltérésekkel magyarázhatjuk. A Felvidék városhálózata kétségtelenül sűrűbb szövésű volt, mint a Nyugat-Dunántúlé. Ami pedig a középiskolákat illeti, a Nyugat-Dunántúlon a jó hírű és a 18. század közepétől akadémiai tagozattal is bővült, líceummá fejlesztett soproni iskola mellett Győrben többnyire csupán kisgimnáziumi szintű iskola, Kőszegen pedig 1785-től kis létszámú grammatikai iskola működött. Felsőlövőn csak 1846-ban hozták létre a gimnáziumot, amely 1900-ig algimnázium volt. Ezzel szemben a Felvidéken Pozsonytól Eperjesig a Habsburg államhatalom ellenreformációs tiltásai ellenére is kisebb szünetekkel,

de tíz evangélikus gimnázium működött, s közülük hatnak voltak olyan időszakai, amikor akadémiai tagozaton bölcseletet és teológiát is tanítottak. Bizonyára ez is szerepet játszott abban, hogy a Nyugat-Dunántúl akadémikusi reprezentációja 8 fővel a régió német evangélikus lakosságarányához képest kétszeres volt, a Felvidéké viszont 11 fővel háromszoros. A Felvidék két huzamosan legtekintélyesebb, országos hatókörű evangélikus iskolája a terület két szélén a pozsonyi és az eperjesi volt (Durovics – Keresztes 2018; Durovics – Kónya 2015). A nyugati régióban Pozsonyon kívül Modorban volt még középiskola. A Felvidéknek körülbelül a közepén két evangélikus gimnázium működött, a besztercebányai, illetve a selmecbányai. Utóbbinak 1777-től akadémiai tagozata is volt, s a reformkorban líceummá fejlesztették. A keleti régióban, Szepes, Sáros és Gömör megye területén a legsűrűbb a gimnáziumok hálózata: Eperjes, Késmárk, Lőcse,[42] Igló, Osgyán, Rozsnyó. Ezek közül csak Rozsnyónak és Iglónak nem volt akadémiai tagozata. A ki nem zárható véletlen halmozódáson kívül ez is közrejátszhatott abban, hogy a 11 felvidéki származású német evangélikus akadémikusból kilenc a keleti régióból jött, sőt heten egyenesen a Szepességből. A Szepesség mint a német protestáns művelődéssel, a német egyetemekkel szoros kapcsolatban levő kulturális régió századokon át rendkívül fontos közvetítő, megtermékenyítő szerepe volt a magyar és a szlovák evangélikusság, egyáltalán a magyarországi kultúra irányába. A nyugat-dunántúli nyolc akadémikusból pedig négyen olyan tősgyökeres soproniak voltak, akiknek a családjai századok óta éltek ebben az evangélikus iskolaközpontot fenntartó városban, amelyik szintén fontos közvetítő szerepet játszott a német és a magyar protestáns művelődés között.

Egyébként az egész magyarországi evangélikus iskolahálózat a reformáció kezdeteitől a lehető legszorosabb kapcsolatban állt a spirituális és intellektuális impulzusokat adó német egyetemekkel, a mintaadó német evangélikus iskolarendszerrel. Az iskolák tanári karának meghatározó személyiségei is sokáig nagyobbrészt hazai németek voltak. A 18., s kivált a 19. századtól sok tekintetben változott a helyzet, de ez a németes alapmintázat tartósan nyomot hagyott a magyarországi evangélikus tudományosságon, egyházi életen és az evangélikus eliten is. A német evangélikus impulzusok az egész egyházi élet, de különösen az iskolarendszer közvetítésével komoly támogatást adtak a 18. századtól kiszélesedő, egyre erősödő, öntudatosodó szlovák evangélikus kultúrának is. A közölt ősfákat tanulmányozva meggyőződhetünk ennek az összefonódásnak, termékeny szimbiózisnak sokféle létezési módjáról, a peregrinációtól, az iskolák többnyelvű világától kezdve a lelkészek és a gyülekezetek többnyelvűségén át a változatos családi összefonódásokig. A 18. század végétől kezd aztán megerősödni a magyar nyelv felé fordulás is az evangélikusok körében. Ennek jelei az ősfák leírásaiban

42 Az iskola történetének legújabb áttekintése: Czenthe 2017.

is észlelhetők. A Felvidékről a németek és a szlovákok, a Dunántúlról szintén a németek magyar szóra küldik gyermekeiket magyar nyelvi környezetbe, magyar iskolákba. A magyar nemzeti mozgalmak sodrában, a reformkor szabadság-igézetében a nyelvi magyarosodás még nagyobb lendületet vesz (Pukánszky 2000: 52–74). Ezt segíti a magyar uralkodóvá tétele a hivatalos nyelvhasználatban, s a közép- és felsőiskolázás magyar nyelvűvé válása.

Az előzőekben generációkra visszanyúlva igyekeztünk számba venni az akadémikusok családjainak szlovák és német etnikai vonalait és nyelvhasználatát. A családtörténetek azonban azt is mutatják, hogy ha az apák esetleg még nem is mind sajátíthatták el tökéletesen a magyar nyelvet, maguk az akadémikusok – ritka kivételekkel – a magyar nyelvű iskolázás révén már eleve a magyar kultúrába nőttek bele. Ez persze nem zárta ki az összetettebb identitásalakzatokat. A folyamatot azonban itt most nincs módunk követni és adatolni azon túl, hogy az ősfák végén mindenütt feltüntettük az akadémikusok középiskoláira vonatkozó adatokat.

A szlovák és a német evangélikusok után természetesen beszélnünk kell a magyar etnikai eredetű evangélikus akadémikusokról is. *6. táblázat*unk szerint a nyolc magyar etnikai hátterű család 13,5 százalékát tette ki az evangélikus felekezeti-művelődési alakzatból származó, két világháború közötti akadémikusoknak. Ezt a reprezentációt is csak az 1880-as népszámlálás adataihoz tudjuk viszonyítani. Ha abból indulunk ki, hogy a népszámlálás szerinti 250 ezer magyar nyelvű evangélikus az összes magyarországi evangélikusnak 23,5 százaléka volt, akkor egyértelmű az alulreprezentáltság. Érdemes azonban – ugyanúgy, mint a szlovákok és a németek esetében – áttekinteni a területi csoportokat. Meg kell nézni, hogy hol voltak összefüggő, illetve szétszórtabb területei a magyar evangélikusságnak. Közben mérlegelhetjük, hogy a korábbiakhoz képest 1880-ra hol növekedhetett erősebben a magyarosodás révén a részarányuk. Bizonyos mértékig segít eligazodni a *7. táblázat* is, amelyen feldolgoztuk az 1838. évi evangélikus egyetemes névtárnak a gyülekezetekben használt nyelvre vonatkozó adatait. Ebből kiderül, hogy akkor a dunáninneni egyházkerületben kettő, a bányakerületiben nyolc, és a tiszai kerületben is csupán hét tisztán magyar nyelvű gyülekezet volt. Csak a dunántúli egyházkerületnek volt nagyobb számú, összesen 76 magyar nyelvű eklézsiája.

Földrajzilag nézve, a felvidéki megyékben hiába írtak össze 1880-ban 42 ezer körüli, magát magyar anyanyelvűnek mondó evangélikust, ha tudjuk, hogy 1838-ban az egész Felvidéken hat településen volt magyar nyelvű gyülekezet, s csak néhány városban működött a németektől és a szlovákoktól elkülönült magyar nyelvű egyházközség. A magyarok leginkább vegyes egyházközségek tagjai voltak. Sőt gyakran felekezeti/nyelvi szempontból szórványban éltek. Amint azt a névtár többször írta, a gyülekezet nyelve: tót vagy német, „néha magyar", „újabb

időkben némelykor magyar", „ha kívántatik, évente egyszer magyar". A vegyes helyeken, a nyelvhatár menti településeken, a városokban és a magyar közegbe költözőknél viszont 1880-ra előrehaladt a magyar nyelv használata. Megnőtt a statisztikai összlétszám, de a magyar nyelvű evangélikusoknak – talán Gömör kivételével – nem volt erős történeti háttere, s szétszórtan helyezkedtek el. Nem csupán a történetileg alapozott összefüggő tömb hiányzott, de még számottevő hálózat sem alakult ki, ami kitermelhette volna a régió történeti gyökerű magyar evangélikus elitjét. A Felvidékről így csak egy magyar evangélikus akadémikus származott. Ebből a régióból inkább a fokozatosan magyarosodó német és szlovák eredetű családok tagjai kerültek be az evangélikus akadémikusi elitbe.

Az Alföldön – ha most nagyvonalúan egész Pest-Pilis-Solt-Kiskun megyét ideszámítjuk – az 1880-as népszámlálás szerint nagyjából 58 ezer, magát magyar anyanyelvűnek valló evangélikus élt. Nagy többségük abban a három megyében, ahová a 18. század elejétől szlovák evangélikusokat telepítettek.[43] Azonban sem Békésben, sem Szabolcsban, sem Pest megyében nem tudunk – Orosházán és egy-két kisebb Pest megyei településen kívül – magyar evangélikusok szervezett letelepítéséről. Érdemes lenne a kérdést tüzetesebben is megvizsgálni, de nagyon valószínűnek látszik, hogy igen nagy részben itt a Felvidékről érkezett szlovák evangélikusok (kisebb részben németek) folyamatos magyarosodásáról volt szó. Ennek több formáját is észlelhetjük. Egyik változat, amikor túlnyomóan magyar többségű településre költöztek be a szlovákok/magyarosodó szlovákok, akár egyénileg, akár kisebb csoportokban, s aztán átvették a többség nyelvét. Így keletkeztek a tisztán magyarokkal betelepült Orosházán kívül már a reformkorra magyar nyelvű gyülekezetek Szentesen, Cegléden,[44] Kecskeméten, Tápiószelén, Tiszaföldváron. Fényes Elek ezt írja például 1851-ben a 4000 lelkes Tiszaföldvár 600 fős evangélikus népességéről: „Az ágostaiak tót eredetűek ugyan, de már mind egyházukban, mind tanodájukban a magyar nyelv divatozván, elmagyarosodtak" (Fényes 1851: II. kötet 22). A másik változat, hogy a magyar környezetben még a kompakt szlovák, illetve német evangélikus települések is lassan magyarosodni kezdtek. Ez már a reformkorban kimutatható Szarvasnál, Békéscsabánál, a német–szlovák Mezőberénynél, de a német telepítésű Hartánál is. Ennek a típusnak szélső esete Kiskőrös, ahová 1718-ban tisztán szlovák evangélikusokat telepítettek. 1838-ban az istentisztelet nyelve még szlovák és magyar, de 1851-ben Fényes Elek azt közli, hogy „ma már a legkisebbeket kivéve mindnyájan beszélnek magyarul" (Fest 1851: II. kötet 264–265). A viszonyításunknál használt 1880-as népszámlálás szerint pedig a mezőváros közel hatezernyi evangélikusából csak

43 Békésbe és Pest megyébe német evangélikusok is érkeztek.

44 A tízezernél nagyobb lakosságú városban 1791-ben 235 evangélikust írtak össze, akik Albertiből, Irsáról, Pilisről és a Felvidékről költöztek be (Detre 2006: 257).

390 vallotta magát szlovák anyanyelvűnek (Sz. n. II. 1882: 206). Kisebb-nagyobb mértékben hasonló akkulturációs folyamatok mentek végbe a Pest megyei szlovák evangélikus településeken és Nyíregyházán is. Ez újra megerősíti azt a korábbi feltevésünket, hogy a reformkorban még lényegesen magasabb volt a szlovákok aránya az evangélikusok között. Végeredményben úgy látjuk, hogy az 1880. évi 58 ezer, alföldi magyar nyelvű evangélikusnak alig több mint egynegyede lehetett magyar etnikai eredetű. Végül is erről az alföldi területről két magyar hátterű evangélikus akadémikus került ki.

Mielőtt rátérnénk a magyar etnikum szempontjából legfontosabb dunántúli régióra, meg kell említenünk az 1880-ban csaknem 25 ezer főnyi erdélyi magyar nyelvű evangélikust, akik közül a többség Brassó megyében, a Barcaságban élt a Szász Universitas igazgatása, s 1680-tól 1887-ig a barcasági szász evangélikus esperesség fennhatósága alatt (Binder 1993). Ennek a kétségtelenül magyar nyelvű, de évszázadokig szász kormányzás és kulturális hatás alatt álló kisrégiónak nem volt szerepe a két világháború közötti magyar evangélikus akadémikusi elit utánpótlásában. Ebben az utánpótlásban a dunántúli magyar evangélikusság játszotta a legnagyobb szerepet. Magyarországnak ez az a területe, ahol a protestantizmus 16. század végi szétválása után is a magyar nyelvű hívek jelentős arányban maradtak meg az ágostai hitvallás mellett.[45] Az ellenreformáció későbbi sokféle nyomása ellenére meg tudták tartani felekezetüket. Ebben nagy szerepe volt a török-kori északnyugat-dunántúli ütközőzóna, a várövezet evangélikus kisnemességének, nemesi községeinek is. A Türelmi rendelet után újraszerveződve, 1838-ra a 11 dunántúli esperességben 76 tisztán, és 31 részben magyar nyelvű evangélikus gyülekezet működött. Ezek többsége a Nyugat-Dunántúlon, Vas, Veszprém, Győr, Sopron, Zala megyékben viszonylag összefüggő hálózatot képezett, amelynek az ellenreformációs szakadozottságok ellenére is történeti folytonossága volt. Folyamatosan támaszkodhattak a régió soproni evangélikus iskolaközpontjára is (Németh 2007). Az evangélikus felekezeti-művelődési alakzatból származó 61 akadémikusunk között öt olyat találtunk, aki ebből a közösségből, dunántúli magyar anyanyelvű-etnikumú evangélikus családból származott. Ez az öt fő az összes evangélikus akadémikusnak 8,2 százaléka. Ha maradunk 1880-as viszonyítási alapunknál, akkor azt láthatjuk, hogy az 1880-as népszámlálásnál a Dunántúl 216 ezernyi evangélikusának szűk fele, 103 ezer mondta magát magyar anyanyelvűnek. Nyilván ebben a számban benne voltak azok a német evangélikusok is, akik 1880-ra már nyelvet váltottak.[46] A 103 ezer dunántúli magyar anyanyelvű evangélikus az összes magyarországi

45 1880-ban a Dunántúl magyar nyelvű protestánsainak körülbelül 30 százaléka volt evangélikus.

46 Szlovák evangélikusok csak csekély számban voltak a Dunántúlon, ha Pest megye Dunántúlra eső területét nem vesszük figyelembe.

evangélikusnak 9,7 százaléka volt. Figyelembe véve, hogy ennek részét képezték a friss nyelvváltók is, azt mondhatjuk, hogy a Dunántúl történeti hagyományokkal összefűzött, századok óta a soproni líceum sugárkörében élő magyar evangélikussága a 8,2 százalékos részaránnyal nagyjából arányos módon volt képviselve az evangélikus MTA-tagok között. Az öt magyar származású dunántúliból kettő kisnemes/nemesi közbirtokos, kettő telkes jobbágy leszármazottja, egynek a felmenői pedig falusi iparosok, csizmadiák voltak. A Felvidékről és az Alföldről származó mindhárom magyar etnikumú evangélikus akadémikus nemes volt. Ha a nyolc magyart együtt kezeljük, azt látjuk, hogy közülük kettőnek a dédapja, négynek az apja lépett a tanultak rendjébe, ketten pedig első generációsok voltak.

Végére érve az MTA-tagokat útra indító evangélikus családok etnikai-nyelvi hátterét taglaló fejezetnek, a teljesség kedvéért még megemlítjük, hogy egy akadémikusunk, a Vas megyei születésű Mikola Sándor vend földműves családból származott. Nyilván részben véletlen, de ez az egy eset pontosan arányosan reprezentálta az evangélikus vendeket, akik az 1880-as népszámlálás szerint az összes magyarországi evangélikus 1,6 százalékát tették ki.

Az etnikai-nyelvi elemzés zárásaként fontos hangsúlyoznunk, hogy az azonosított etnikai tömbök a közös evangélikus felekezeti platformon belül helyezkedtek el. A konfesszionális összetartozás felülírta az etnikai identitásokat, nyelvi különbségeket.[47] Az evangélikus iskolázás, az egyházi élet közös terei és az összeházasodások révén a német, a szlovák és a magyar etnikai szálak, nyelvi-kulturális miliők változatos kombinációkban kapcsolódtak össze. A nemzeti mozgalmak a 19. századtól hátteret adtak az egyházi életben az egyes nyelvi identitások rivalizálásának, az etnikai-nyelvi indíttatású egyházpolitikai törekvéseknek is, mi azonban itt ezt nem tudjuk elemezni. A családtörténetek alapján mi szociológiailag azt látjuk, hogy az etnikai-nyelvi csoportok hálózatosan összeszövődnek egy felekezeti-művelődési alakzattá az evangélikus egyháztársadalom keretei között.

Az evangélikus akadémikusok ősfáinak egyéb mintázatai – mobilitási pályák

Mint láttuk, a magyar eredetű evangélikus akadémikus családok több mint fele nemesnek számított. Ez a 62 százalékos részarány majdnem megegyezik a magyar református akadémikusok nemességi arányával. A német és a szlovák evangélikus akadémikusok közül viszont csak négyen-négyen jöttek nemes családból, s ez 14, illetve 17 százalékot jelent. Az összes evangélikus akadémikus között tehát apai vonalon 13 nemes családot találtunk, s ez a 21,3 százalékos részarány

47 A 18. század vonatkozásában Csepregi Zoltán írt erről jó elemzést. Csepregi 2017b: 392–397.

alig egyharmada a reformátusok 65 százalékos nemességi arányának. Bár ez is többszöröse az össznépesség nemesi százalékának, mégis megállapíthatjuk, hogy az evangélikus felekezeti-művelődési alakzatból származó akadémikusi csoport nem tekinthető karakteresen nemesi jellegűnek. Sokkal hangsúlyosabb náluk a polgári mintázat.

Mint ahogy a református akadémikusoknál is megnéztük, hogy a nemes és nem nemes akadémikusok családjainak nemzedékei milyen ritmusban intellektualizálódtak, ezt evangélikus vonatkozásban is tanulmányozhatjuk a *9. táblázat*ban.

A nemesek az alacsony elemszám miatt kicsit szakadozott képet mutatnak, de figyelemre méltó, hogy csaknem 40 százalékuk már a dédapáknál belépett a tanultak közé. A nem nemesek viszont 25 százalékukkal csak a nagyapák nemzedékénél vesznek nagyobb tanulási lendületet. A rendi különbség a tanult nemzedékek átlagos számát mutató soron világosan látható. Az összes nemes akadémikus család tanult nemzedékeinek átlaga 2,85. A nem nemeseké pedig csak 2,21. A tanultak közé belépő első családtagok születési éveinek átlaga: 1805, illetve 1829 között pedig egy generációnyi a távolság. Az összesítő oszlopban ugyanakkor szépen megmutatkozik a tanultak közé belépés nemzedékenkénti százalékarányának folyamatos növekedése is: 3,3; 11,4; 21,3; 42,6 és az első generációsoknál 21,3. A számsor annyiban tér el a reformátusokétól (lásd *3. táblázat*), hogy itt a két legrégebbi nemzedéknél jóval alacsonyabb szintről indul. Nyilvánvalóan a nemesek lényegesen kisebb aránya miatt. Az apák nemzedékénél viszont az evangélikusok mutatnak nagy ugrást. Annak a 42,6 százalékuknak, akik ennél a nemzedéknél intellektualizálódnak, 1835 a születési átlaga. Ennek a tanultak világába belépő új nemzedéknek az iskolai pályája tehát már nagyobbrészt a polgári korszakra esik. A kevésbé mély történeti alapozottságnak s ennek a hirtelen kiugrásnak a hátterében a reformátusokétól eltérő rendi összetétel állhat, erősebb polgári mintázattal.

9. táblázat. Az evangélikus felekezeti-művelődési alakzatból származó, két világháború közötti MTA-tagok apai családjainak belépése a tanultak rendjébe nemzedékenként, nemes – nem nemes bontásban

A család tanultak rendjébe belépő generációja	Nemesek		Nem nemesek		Összesen	
	Abszolút számban	Százalékban	Abszolút számban	Százalékban	Abszolút számban	Százalékban
Első generáció – maga az akadémikus Születési éveik átlaga: 1863	-	-	13	27,1	13	21,3
Második generáció – az apák nemzedéke Születési éveik átlaga: 1835	7	53,8	19	39,6	26	42,6
Harmadik generáció – a nagyapák nemzedéke Születési éveik átlaga: 1810	1	7,7	12	25,0	13	21,3
Negyedik generáció – a dédapák nemzedéke Születési éveik átlaga: 1761	5	38,5	2	4,1	7	11,4
Ötödik generáció – a dédapák felmenőinek nemzedékei Születési éveik átlaga: 1741	-	-	2	4,1	2	3,3
Összesen	13	100%	48	100%	61	100%
A tanult nemzedékek száma átlagosan	2,85		2,21		2,34	
A tanultak közé belépő első családtagok születési éveinek átlaga	1805		1829		1824	

Mielőtt a polgári mintázattal alaposabban foglalkoznánk, érdemes a három etnikai-nyelvi csoportot összesíteni, s úgy is áttekinteni, hogy az evangélikus felekezeti-művelődési alakzathoz tartozó akadémikusok családjai regionálisan hogyan oszlottak meg. A felvidékiek csoportja a legnagyobb. Innen jött az összes evangélikus MTA-tagnak csaknem a fele: 17 szlovák, 11 német, 1 magyar és egy lengyel, összesen 29. Ezen belül a Szepességből és a hozzá kötődő Gömör és Sáros megyékből tizenheten származtak. Tehát az evangélikus akadémikusoknak több mint az egynegyede, 28 százalék ehhez a kulturális kisrégióhoz kötődött. A második legnagyobb csoport, 17 család a Dunántúlról származott: 10 német, 5 magyar, 1 szlovák és 1 szlovén. A török után nagyrészt felvidékiekkel újratelepített alföldi, volt hódoltsági területekről nyolcan származtak: 5 szlovák, 2 magyar és 1 német. Három család erdélyi szász volt, három pedig nyugatról frissen betelepült német. Ha a felvidékiekhez hozzávesszük azokat, akik a Dunántúlnak nem keleti – volt

hódoltsági -, hanem nyugati régiójából jöttek, akkor azt látjuk, hogy 44 olyan evangélikus családunk van, akik a Mohács után három részre szakadt országnak a Magyar Királysághoz tartozó területéről származtak. Ez kis híján háromnegyedes részarányt jelent. (Nem számítva a Felvidékről jött hat alföldit.) Nehéz lenne egzaktan megragadni és kifejteni, hogy ez a területi meghatározottság, a Habsburgok folyamatos uralmával járó viszonyok, történelmi tapasztalatok milyen mechanizmusok révén s pontosan milyen tekintetben befolyásolták az ottani evangélikusok – köztük a 44 (plusz 6) MTA-tagot kibocsátó család – mentalitásvilágát, cselekvési kultúráját, de az biztos, hogy másfajta mintázatokat alakítottak ki, mint ami a területileg egészen más beágyazódású reformátusságot jellemezte.

A következőkben a már többször emlegetett polgárias mintázat szempontjából tekintjük át az MTA-tagokat adó evangélikus családokat. Kiindulásként azt nézzük meg, hogy mi volt ennek a 61 családnak a státusza, mielőtt apai vonalon az első felmenőjük belépett a tanultak rendjébe. A 61 kibocsátó családból külön kategóriaként kezeljük a külföldről frissen beköltözött négy famíliát. Az így megmaradó 57 családból rendi állás szerint 13 egyértelműen nemes volt, 7 jobbágy, 12 pedig országrendiséggel rendelkező szabad királyi városi polgár. A többi 24 család rendi helyzete már nem ilyen egyértelmű. Van köztük falusi mesterember és falusi kereskedő, kézművesek földesúri mezővárosból, szepességi koronavárosból, kamarai és püspöki bányavárosból s kereskedők ugyanezekből a várostípusokból. Megjegyezzük, hogy ezek az esetek gondot okoztak a késő rendi korszak korabeli társadalomstatisztikai összeírásai előkészítőinek s a kategóriákat alkalmazó összeíróknak is (Bácskai 2002: 148–150).

A reformátusoknál is előforduló hasonló esetek kapcsán már hivatkoztunk Bácskai Verára, aki azon az álláspontón volt, hogy a rendi társadalom bomlása idején egyrészt helyesebb a rendi polgár terminus helyett a régi polgár fogalmát használni, másrészt úgy vélte, hogy ebben az átmeneti időszakban ez a régi polgárság nem szűkíthető le a szabad királyi városok polgárjogú tagjaira. Közéjük kell sorolni a városi szerepkört betöltő földesúri mezővárosok mint funkcionális városok kézműveseit, kereskedőit, polgári foglalkozást űző, műveltebb polgári öntudatú lakóit is. Ezek a szabadmenetelű *oppidán*sok akadály nélkül gyakorolhatták iparukat, kereskedésüket, s vagyonuk felett is többé-kevésbé szabadon rendelkezhettek. Bácskai Vera külön is megemlíti ezen kívül az évszázados urbánus múltra visszatekintő szepességi városokat, amelyek esetleg már funkcionális értelemben nem töltöttek be városi szerepkört, de tovább éltették a polgári hagyományt, a polgári életformát, értékrendet és mentalitást (Bácskai 2006: 18–24). Gyáni Gábort is idéztük, aki azt emelte ki, hogy milyen polgári identitást képző ereje lehetett a kulturális jegyeknek, gondolkodásmódnak, életstílusnak, kulturális életgyakorlatnak (Gyáni 2011: 41). Egyébként anyakönyvi búvárkodásaink során is tapasztaltuk, hogy nemcsak a szabad királyi városokban használták

a polgár/*civis*/*Bürger* besorolást, hanem a 16 szepességi koronavárosban általában, de például Rozsnyón is. Mindezeket figyelembe véve, amikor polgári mintázatról beszélünk, akkor mi is ebben a kiterjesztő értelemben használjuk a polgáriság fogalmát.

Ezzel az értelmezéssel az eddig számba vett 12 szabad királyi városi polgárcsaládon kívül, akik közül 8 kézműves, 4 pedig testületi kereskedő volt, még további 23 famíliát tekinthetünk polgárinak azon az alapon, hogy valamilyen városi jogállású településen polgári foglalkozást űztek, kézművesek vagy kereskedők voltak. (Ebbe beleszámítottunk a nemesi rendhez tartozók közül egy szepességi koronavárosban, egy Rozsnyón és két földesúri mezővárosban polgárként élő összesen négy kereskedőcsaládot is.) Ha tehát így összeadva (12+23) 35 esetet tekintünk polgárinak, akkor ez a külföldiek nélküli 57 família 61,4 százalékát jelenti. Sőt, ha idevesszük a nem városi jogállású településről induló 3 kézműves és 3 kereskedő családból azt a hármat, akik egyértelműen szintén polgári karaktert mutattak,[48] akkor az MTA-tagot elindító összes hazai evangélikus családnak már pontosan a kétharmadáról mondhatjuk, hogy polgári jellegűek voltak. Kétségtelen, hogy az evangélikus felekezeti-művelődési alakzatból származó MTA-tagok családjainál nagyon erős ez a polgárias mintázat. Itt a polgári hátterűek alkotják a kétharmadot, ellentétben a reformátusokkal, ahol a nemesi eredetűek képeztek hasonlóan kétharmadot.[49]

Egyébként a falusiakkal együtt összesen 21 kézműves és 20 kereskedő volt apai vonalon azok között, akik az első intellektualizálódó nemzedék apái voltak. A kézművesek között volt több csizmadia, cipész, bábsütő, ács, tímár, posztónyíró, órás, kékfestő, posztófestő, szabó.[50] A kereskedők között legtöbb a vaskereskedő (5), de voltak vászonkereskedők s egy-egy fűszer- és gyarmatáruval, szesszel, bőráruval vagy gyümölccsel kereskedő is. Felsorolásunkból az derül ki, hogy előfordultak jól menő ágazatok, de a legnagyobb forgalmat lebonyolító, legfelső gazdagabb réteg hiányzik. Figyelmet érdemel ebből a szempontból, hogy a sokáig lényegében fővárosi szerepkört betöltő Pozsony szabad királyi városból csak egy *vinicola*/szőlőműves família szerepel.

48 A Bruckner, a Lehr és a Tolnai/Lehr családok esetében ezt alapos okkal tehetjük. Lásd a 70. és 77–78. oldalakat. A neves Bruckner értelmiségi család ősének nemrég megjelent német nyelvű memoárját ismertető, *Egy polgárcsalád története* című írás a következő mondattal kezdődik: „A 19. században egy felsőlövői (Oberschützen) tiszteletben álló, iparos kispolgár házaspár volt a gyökere annak a protestáns etikának megfelelően nevelt 9 hajtásnak, amelynek életmódja és tulajdonságai (tisztesség, becsület, szerénység, szorgalom, pontosság, munka- és családszeretet) a polgárság sztereotípiáiként élnek ma is a köztudatban." Bruckner 2017; Schedl 2005.

49 Eltekintve most a nemesi és a polgári elem kisebb-nagyobb átfedéseitől, amelyek mindkét felekezeti csoportnál előfordultak.

50 Ha a korábbi nemzedékeket is figyelembe vesszük, akkor természetesen sokkal több mesterséget láthatunk.

Érdemes összesítve megnéznünk, hogy ezeknek a családoknak az intellektualizálódása milyen irányba indult az első tanult nemzedéknél. A legnagyobb csoport itt is – ugyanúgy, mint a reformátusoknál – az egyházi értelmiség, a lelkészi-tanári-tanítói blokk volt 21 esettel. A különbség az, hogy ezen belül csak tízen lettek lelkészek, a tanítók száma 5, a tanároké pedig 6. Az utóbbiak többsége is elvégezte a teológiát, s volt, aki el is kezdte a papi pályát, de aztán – jellemzően a 19. század harmadik negyedében – a pedagógus pálya professzionalizálódása idején tanárok lettek. (Igaz, hogy változatlanul az egyház alkalmazásában.) A reformátusoktól eltérő eloszlást a tanárok javára valószínűleg a generációs eltolódással, későbbi intellektualizálódással is magyarázhatjuk. A második hely – 19 esettel – a diplomás értelmiségé: 5 orvos, 6 mérnök, 5 jogász, 1 gyógyszerész és 1 állatorvos, 1 erdész. Ide számítottuk a jogászokat is, akik csak öten voltak, s nem domináltak olyan erősen, mint a reformátusoknál, ahol a nagyszámú nemes jelentős része végzett jogot, s lépett jogi végzettséget igénylő pályára. Az evangélikus szegmens mintázatát inkább az orvosi, mérnöki, gyógyszerészi, állatorvosi blokk határozta meg. Ezen kívül 2 család gazdatiszti, 7 pedig egyetemi végzettség nélküli tisztviselői pályával indított (postatisztek, vasúti tiszt, számtiszt, jegyző). A 13 első generációssal itt nem számoltunk, hiszen ők eleve arra a pályára léptek, ahol később megkapták az akadémiai tagságot. Egyébként a többségük – 8 fő – természettudományi pályán indult. Összességében a természettudományi-műszaki érdeklődés hangsúlyos mintázatnak látszik az evangélikus alakzatnál. Maguknak az akadémikusoknak is majdnem fele ilyen területeken működött.

Visszatérve az első tanult nemzedék pályaválasztásához, megnéztük, vajon függ-e valamilyen mértékben apáik státuszától, hogy az első tanult családtag papi-tanítói-tanári vagy inkább a diplomás értelmiségi pályák irányába indul-e el. A legerősebb összefüggésnek azt találtuk, hogy azok a családok, amelyek nem városból, hanem faluról származtak, majdnem biztosan a papi-tanítói-tanári pályákkal kezdtek, akkor is, ha nemesek voltak, akkor is, ha nem.[51] Működött még az az összefüggés is, hogy a városi hátterű nemesek – egy kivétellel – diplomásként intellektualizálódtak, s vagy jogi vagy mérnöki diplomát szereztek. A fennmaradó nagy többségnél, a városok polgári hátterű kézműveseinél és kereskedőinél azt figyelhettük meg, hogy a földesúri mezővárosból származó családoknak – amelyek egy vendéglős kivételével mind kézművesek voltak – az első tanult emberei valamennyien lelkészek lettek függetlenül attól, hogy ez a váltás melyik történeti korszakban, az apáknál, a nagyapáknál vagy a dédapáknál történt. A szepességi koronavárosokból, a gömöri bányavárosokból valamint a szabad királyi városokból induló kézműves és kereskedő családok intellektualizálódása csak kisebb részben

51 Ez alól csak egy jobbágy származású állatorvos és egy nemes gazdatiszt volt kivétel. Az első generációsokat, akik a kiegyezés után álltak pályára, itt sem vettük figyelembe.

kezdődött a papi-tanítói pályán, nagyobb részt mint diplomás értelmiségiek indultak. Az orvos, mérnök, jogász, gyógyszerész, erdész diploma megszerzése jellemzően a kereskedő famíliáknál fordult elő, s általában inkább az apák nemzedékénél, akiknek születésiév-átlaga 1835 volt. Néhány diplomás a nagyapák nemzedékéből is kikerült (születési éveik átlaga 1810). Az ennél régebbi nemzedékeknél, a dédapáknál minden csoportban, mind a falusiaknál, mind a városiaknál, nemeseknél és polgároknál a papi-tanítói irányú intellektualizálódás volt a jellemző.

A papi-tanítói pálya elsőbbségét a dédapák nemzedékénél (születési átlag: 1761) természetesnek tekinthetjük, hiszen történetileg sokáig ez volt a legszámosabb értelmiségi professzió. A rendi határvonal alatti jobbágyoknak, falusi mestereknek, a földesúri mezővárosok kézműveseinek később is emelkedést jelentett a tanulás révén ebbe a státuszba kerülni, amint azt a reformátusoknál is láttuk. A kisebb nemesség számára is alternatívát, státuszmegőrzést jelenthetett a lelkészi pálya. Ugyanakkor nem jellemző az evangélikus lelkészek olyan erős összeszövődése a kisnemességgel, mint azt a református és az unitárius felekezeti-művelődési alakzatnál láttuk. Szerény adataink alapján az evangélikus papi rend inkább a földesúri mezővárosok s más magasabb jogállású városok kézműveseinek, ritkábban kereskedőinek polgárias karakterű családjaival került hálózatos kapcsolatrendszerbe. Ennek a kapcsolati hálónak a sűrű szövését akkor érzékeljük igazán, ha nemcsak a családok apai vonalát, hanem az egész apai ágat, sőt az anyai ágat is áttekintjük.

Ha számba vesszük mindazokat a kézműves mesterségeket és kereskedelmi szakágakat, amelyek az ősfákon előfordultak, meggyőződhetünk arról, hogy voltak közöttük jól menő ágazatok, módosabb, sikeresebb családok, de ezek nem tartoztak sem a régi, sem az új polgárság legfelső, leggazdagabb vállalkozói rétegéhez. Ezeknek a családoknak reálisan nem volt lehetőségük arra, hogy olyan teljesítményt mutassanak, amivel esélyük lehet nemesítés révén a rendi határvonal fölé emelkedni. A szabad királyi városok, szepességi koronavárosok, püspöki és kamarai bányavárosok emelkedni vágyó kézművesei és kereskedői előtt azonban más utak is nyíltak. Ahogy Tóth Zoltán pontosan megfogalmazta: „A 18. században a képzéssel a professzionalizáció révén a nemesítés mellett megnyílt a társadalmi felemelkedés másik, a nemesi rangemelés melletti, rendileg is intézményesített társadalmi csatornája is." Az érdemelv alapján, tanulással emelkedő nem nemesi értelmiség különböző csoportjairól, összefoglalóan a honorácior státuszról van itt szó, amely státusz 1848-ig fokozatosan alakulva, bővülve a királytól nyerhető kiváltságos, de nem örökölhető állapotok egyike volt (Tóth Z. 2015: 91, 94). Tóth Árpád is megállapította, a városi polgárság identitását vizsgálva, hogy a késő rendi összeírások rangsoraiban a honoráciorokat a nemesség után, de a polgárság elé helyezték, s a polgárok számára ez a státusz sok esetben emelkedést jelentett (Tóth 2010: 475–476). Mindenesetre a polgárságnak nem a legfelsőbb rétegéhez

tartozó kézművesek és kereskedők lehetőségeket kereső stratégiájának is egyik eleme lett fiaik egy részének felsőbb iskolákba küldése. A fiúk eleinte papi pályára léptek, majd a nagyapai és az apai nemzedéknél egyre inkább a diplomás pályákat is megcélozták. Emelkedésüket segíthette a házassági stratégia is. Amint a családok történetéből láthattuk, a honoráciorok első generációja szinte kivétel nélkül polgári hátterű, de már tanult famíliákból választott feleséget.

Az evangélikusok elitreprezentációjának problémája

Az 1920 és 1944 közötti MTA-tagok sorából egyelőre még csak a protestánsok ősfáival készültünk el, s kötetünkben csak ezt közöljük és elemezzük. Ugyanakkor összeállítottuk az összes MTA-tag névsorát, s a listán szereplők felekezeti azonosítását is elvégeztük. Így meg tudjuk állapítani a teljes lista felekezeti megoszlását is. A *10. táblázat*unk nemcsak ezt az összetételt mutatja, hanem azt is, hogy ezek az arányok hogyan viszonyultak Magyarország össznépességének felekezeti megoszlásához.

10. táblázat. Az 1920 és 1944 közötti összes MTA-tag felekezeti megoszlása s a felekezetek felül-, illetve alulreprezentáltsága az ország össznépességének felekezeti arányaihoz képest (1910) két változatban

MTA tagok 1920–1944			Történeti Magyarország		MTA-tagok reprezentációja	
Felekezete	**Száma**	**Százalékban**	**Összlakosságából százalékban 1910**	**A görög rítusúak nélküli összlakosságából százalékban 1910**	**Az összlakossághoz képest**	**A görög rítusúak nélküli összlakossághoz képest**
Római katolikus	292	62,5	49,3	64,7	1,27	0,97
Református	86	18,4	14,3	18,8	1,29	0,98
Evangélikus	66	14,1	7,1	9,4	1,99	1,5
Unitárius	7	1,5	0,4	0,5	3,75	3,00
Izraelita	11	2,4	5,0	6,5	0,48	0,37
Görög kat.	3	0,6	11,0	-	0,05	-
Görögkeleti	1	0,2	12,8	-	0,02	-
Felekezeten kívüli, egyéb	1	0,2	0,1	0,1	2,00	2,00
Összesen	467	100,0	100,0	100,0	-	-

A felül- vagy alulreprezentáltságok megállapításához még azt kellett eldöntenünk, hogy melyik népszámlálás adatait vegyük viszonyítási alapnak. A két világháború közötti elitvizsgálatoknál összehasonlítási alapként használták a trianoni Magyarország első, 1920-as és a történeti Magyarország utolsó, 1910-es népszámlálását is (Szakály 1987: 68; Kovács – Kende 2011: 109). Tapasztalataink szerint az 1910-es adatok azért tekinthetők mérvadóbbnak, mert a két világháború közötti elitek mindenképpen az egész történeti Magyarország területéről származtak. A katonai elitnek 52 százaléka (Szakály 1987: 64), az egyetemi tanároknak 48 (Kovács – Kende 2011: 103), az akadémikusoknak 45 százaléka született az elszakított területeken. Mivel tehát a történeti Magyarország a rekrutációs bázis, ezért mi most az 1910-es népszámlálás felekezeti viszonyait tekintjük kiindulási alapnak. Ennek két alkalommal kísérleti jelleggel használtuk egy átalakított változatát is. Kiindulva abból, hogy a történeti ország lakosságának csaknem egynegyedét alkotó görögkeletiek és görög katolikusok minden elitnek csupán egy-két százalékát tették ki – az akadémikusoknak 0,8 százalékát – konstruáltunk egy adatsort, ahol a görög rítusúak nélküli népességet vettük 100 százaléknak. Ez a számsor világosabban mutatja meg az elitek összetételében ténylegesen szerepet játszó felekezetek arányait. Az ennek alapján kiszámított reprezentációkat a *10. táblázat* utolsó oszlopában láthatjuk. E szerint a két világháború közötti római katolikus akadémikusok a 62,5 százalékos részesedéssel és a reformátusok a 18,4 százalékkal csaknem pontosan népességi arányuknak megfelelően vannak reprezentálva: 0,97, illetve 0,98. Az izraeliták az ismert diszkriminációk okán jelentősen alul vannak képviselve. A kicsiny unitárius felekezet az 1,5 százalékos akadémikusi aránnyal háromszorosan felülreprezentált. Az evangélikus felekezet 14,1 százalékos jelenléte az MTA-tagok között pedig 1,5-szeres felülreprezentáltságot jelent. Izgalmas társadalomtörténeti probléma, hogy az evangélikusok nem csak az akadémikusi elitben vannak ilyen jelentős mértékben felülreprezentálva, hiszen a két világháború közötti egyetemi tanároknak is 15,7 százaléka evangélikus, sőt a katonai elitnek is 13,8 százaléka (Kovács – Kende 2011: 109; Szakály 1987: 68).

Ennek magyarázatául általában műveltségi és társadalomszerkezeti tényezőket szoktak emlegetni, s esetleg ezekkel összekapcsolva etnikai szempontokat is megpendítenek. Mindezekben nyilvánvalóan sok igazság lehet. Magunk is írtunk elemzéseink során ehhez hasonlókat. Említettük – történetileg is taglalva – az iskolahálózatot, a peregrinációt, a kapcsolatot a német protestáns egyetemekkel, az onnan kapott impulzusokat, s szó volt a németség művelődésközvetítő szerepéről is. Viszont még nem szóltunk az iskolázottsági statisztikákról, s mint alapvető kulturális mutatóról, az írni-olvasni tudás szintjéről. Az utóbbinál a globális, országos statisztikai arányokon túl érdemes lesz majd a regionális szempontú elemzéseket is elvégezni. Nyilván nem véletlen egybeesés például, hogy Szepes és Gömör megyékből – mint egyébként vegyes, német–szlovák–magyar

kisrégióból – olyan sok német és szlovák eredetű evangélikus MTA-tag került ki. Hasonlóképpen nem véletlen az sem, hogy Sopron és Moson megyékből is sok akadémikus származott. Ugyanis ezeknek a kisrégióknak az evangélikusait, az egyébként országosan is magas evangélikus írni-olvasni tudáshoz képest is kiemelkedő alfabetizáció jellemezte a dualizmus korában.[52]

A magas evangélikus elit-reprezentációkban fontos szerepet játszottak a társadalomszerkezeti tényezők is, amelyek persze kölcsönös összefüggésben voltak a műveltségi mutatókkal. Emlegetni szoktuk, hogy a magyarországi evangélikus társadalom, vagy legalábbis annak német szegmense általában urbanizált és polgárias jellegű. Ezt ugyan érdemes lenne pontosabban adatolni, régiónként is elemezni, mindenesetre a mi 61 akadémikusunk közül negyvenkettőnek a családja valóban városlakó volt. Majdnem kétharmados arányban polgári hátterű, kézműves és kereskedő famíliákból származtak. Ezeknek a polgárias rétegeknek már a 18. század végétől sajátos iskolázási szokásaik alakultak ki. Egyrészt fiaik az iparos és kereskedő pályákra készülve is növekvő számban vettek részt a „rövid" iskolázásban, elvégezve a gimnáziumok alsóbb, grammatikai osztályait. Másrészt egyre többen követték a másik mintát, a „hosszú" iskolázást is. A két utolsó humán osztályt kijárva, teljes végzettséget szereztek a felsőfokú továbbtanulás, diplomaszerzés, a hivatali pályák, a honorácior státusz elérése céljából.[53] Mindkét iskolázási minta bővítette a többlépcsős emelkedés, a majdani elitbe kerülés lehetőségét.

Mindezeken a tényezőkön túlmenően szóba jöhet még egy magyarázó szempont. A családtörténetek alapján úgy látjuk, hogy a német, a szlovák és a magyar etnikai vonalak összekapcsolódásának, a nyelvi és a kulturális miliők kombinálódásának, az evangélikus kultúra két- és háromnyelvűségének, a kapcsolati hálók gazdagságának intellektuálisan inspiráló, nyitottságra, újításra, kreativitásra ösztönző hatása is volt. Talán ez is szerepet játszhatott abban, hogy az evangélikus felekezeti-művelődési alakzatból származók nagy számban kerültek be a magyarországi elitcsoportokba, kiváltképpen a tudáselitekbe.

52 Az egyetemi tanári elit is viszonylag nagy arányban származott ezekből a kisrégiókból. Az összefüggés azonban nem automatikus, nem feltétlen, más tényezőktől is függ. Az erdélyi reformátusok alfabetizációja például viszonylag alacsony volt, mégis az egyházkerületek közül az onnan származóknak volt a legmagasabb reprezentációja a református MTA-tagok között. Az erdélyi, Szeben, Nagy-Küküllő és Brassó megyei szászok írni-olvasni tudása is kiemelkedő volt, sajátos okokból mégsem játszottak nagyobb szerepet a magyar tudáselitben.

53 A gimnáziumi iskolázáson belül a két önálló képzési célt, az iskolahasználat két szociológiai modelljét, a „rövid" és a „hosszú" iskolázási mintát Sasfi Csaba írta le először. Sasfi 1997: 160; 2013: 120; Bácskai 2007: I. k. 403.

Eredmények és nyitott kérdések

Egy olyan prozopográfiai vizsgálatnak értünk a végére, amelynek kiinduló alanyai azok a személyek, akik a Magyar Tudományos Akadémia 1920 és 1944 közötti tagjai közül valamelyik protestáns felekezethez tartoztak. Ezen túl feltétel volt az is, hogy több generációra visszamenően felmenőik is ugyanannak a protestáns felekezetnek a tagjai legyenek, így biztosítva a többgenerációs felekezeti szocializációt. Tehát a 20. századi célcsoportunk jellemző közös jegyei közé meghatározó módon felvettünk egy történeti elemet is. Sőt a továbbiakban nem is a 20. századi csoport tagjainak mint személyeknek a jellemző jegyeire voltunk kíváncsiak, hanem a hozzájuk vezető családtörténetekre, a szülők, a nagyszülők, dédszülők, különösen az apai vonal közös jegyeire. Tudnunk kell azonban, hogy ezeknek a felmenőknek a nemzedékei nagyon speciális mintái koruk társadalmának. Amit róluk megállapíthattunk, azok nem általánosíthatók minden további nélkül ezeknek a történeti nemzedékeknek az egészére. Érzékelhettük a késő rendi társadalomban az érdemelv, a tanultság szerepének a növekedését a beleszületés, az örökletesség rendjével szemben. Megfigyelhettünk rendi tömbök közötti átjárásokat, mobilitási pályákat. Szerény adataink alapján azonban nem tudunk biztosabb megállapításokat tenni ezeknek a jelenségeknek a kiterjedtségére, nagyságrendjére vonatkozóan. Például ebben a körben szinte minden család mobil volt, a települések közötti mozgással vagy foglalkozásváltással, házassági stratégiával, tanulással, esetleg új vállalkozással, de nem tudjuk, hogy ez a mobilitás mennyire volt jellemző az egész társadalmi csoportnál. Eredményeink alapvetően a történeti rétegeknek azon szegmensére érvényesek, amelynek a leszármazottai a magyar tudáselit tagjai lettek a két világháború között. Igazából az MTA-tagsághoz vezető szociológiai típusokat, stratégiájukat, mobilitási útjaikat figyelhettük meg. Mindez persze – ha korlátozottan is – mégiscsak betekintést engedett a késő rendi társadalom mozgásaiba.

A legfontosabb célunk az volt a történeti vizsgálódással, hogy megtaláljuk azokat a típusokat, rendi státuszokat, szociokulturális, etnokulturális tömböket, kisrégiókat, amelyek hordozói, megtestesítői voltak a tudáselit utánpótlását adó különböző felekezeti-művelődési alakzatoknak. Úgy véljük, hogy sikerült azonosítani azokat a társadalmi entitásokat, amelyek mobilitási energiáikkal, szellemi és kapcsolati tőkefelhalmozásukkal előkészítették a többlépcsős felemelkedéseket az akadémikusi elitbe. A 94 százalékban magyar etnikai hátterű reformátusoknál kétharmados aránnyal a nemesi mintázat volt a döntő, de ezen belül azonosítható két eltérő karakterű hálózat. A korábban intellektualizálódó egyházi értelmiségi, papi-rendi csoport részben a kisnemességből, részben a rendi határvonal alól indult (jobbágyok, jobbágy hátterű földművesek, falusi mesterek). A jobbára a kisebb birtokú megyei nemességből jövő másik csoport intellektualizálódása

a jogi végzettség, az ügyvédi minősítés és a tisztviselői pályák jegyében ment végbe. A két csoport külön-külön s egymással is családi és társadalmi kapcsolódásokkal hálózatosodva olyan társadalmi szövetet hozott létre, amelyben 1848-ra a honorácior elem is a rendi határ fölé emelkedhetett, s a professzionalizálódással sok tekintetben végbement a nemesi elem értelmiségi transzformációja is. Ennek a társadalomalakulásnak a folytatásaként – a változó társadalmi klíma ellenére – a tanult, diplomás középosztályon belül, de legalábbis a tudáselit körében érvényesült a különböző eredetű elemek kiegyenlítődése. Ez végbement a nemesi származású unitárius akadémikusok felmenői esetében is.

Az evangélikus MTA-tagok etnikai-nyelvi szempontból német és szlovák, s kisebb részben magyar eredetűek voltak. Ezeknek az etnikai csoportoknak a tanult rétegei a közös felekezeti platformon belül hálózatos családi kapcsolódásokkal egy evangélikus egyháztársadalmi elitté szövődtek. Ez az evangélikus elit, kiváltképpen ennek a magyar tudáselit felé tartó (nem magyar eredetű) családjai fokozatosan magyarosodtak, s nyelvi szempontból egyre inkább belesimultak a magyar nyelvű diplomás középosztályba. Az evangélikus felekezeti-művelődési alakzatnak azok a családjai, amelyekből a két világháború közötti akadémikusok származtak, eltérően a reformátusoktól nem nemesi, hanem alapvetően polgári mintázatúak. Kétharmad részük eredetileg különböző jogállású városok kézműves vagy kereskedője volt. A rendi határ alatti jobbágyok, falusi mesterek, a földesúri mezővárosok kézművesei mellett a kisnemesség intellektualizálódása is alapvetően az egyházi értelmiségi pályák vonalán kezdődött. A következő nemzedékben ők is a polgári hátterű evangélikus értelmiség széles körével kezdtek hálózatosodni. Az akadémikusok ősfáinak apai vonalán a magasabb jogállású városok kézműves és kereskedő polgárságának leginkább a középső rétegeit láthattuk, akik ugyan egy nemzedékkel később intellektualizálódtak, de már elsősorban a diplomás értelmiségi pályákat vették célba. Ez főleg a kereskedő családokra volt jellemző. Összességében a különböző nyelvi-kulturális miliőket kombináló, összeszövő evangélikus szegmensek is beilleszkedtek a magyar értelmiségi középosztályba, ahonnan az MTA-tagok döntő része közvetlenül származott.

Ennek, az akadémikusok közvetlen merítési bázisát jelentő magyar értelmiségi középosztálynak az igazi összetettségét, gazdag színeit csak akkor tudjuk igazán áttekinteni, ha majd elkészítjük és elemezzük valamennyi felekezeti-művelődési alakzatból származó akadémikusunk ősfáját. Maradva a protestánsoknál, a máris meglévő sokféleséget két utolsó *táblázat*unk érzékelteti. Kezdettől nagy figyelmet fordítottunk annak a felderítésére, hogy az MTA-tagok apai családjai hány generációval korábban léptek be a tanultak rendjébe. Ezt a történeti rétegzettséget mutatja be a *11. táblázat*, amely összesítve tartalmazza mind a három feldolgozott protestáns felekezet adatait.

11. táblázat. A protestáns (ref., evang., unit.) két világháború közötti MTA-tagok apai családjainak a belépése a tanultak rendjébe nemzedékenként

A családnak a tanultak rendjébe belépő generációja	A belépők száma		Születési éveik átlaga
	Abszolút számban	Százalékban	
Első generáció – maga az akadémikus	31	21,4	1870
Második generáció – az apák nemzedéke	49	33,8	1835
Harmadik generáció – a nagyapák nemzedéke	33	22,7	1805
Negyedik generáció – a dédapák nemzedéke	22	15,2	1761
Ötödik generáció – az ükapák és szépapák nemzedéke	10	6,9	1704
Összesen	145	100	-

Ebből kiolvashatjuk, hogy majdnem egynegyed részt tesznek ki azok a családok, amelyeknél már legalább a dédapa intellektualizálódott, s megkezdhette a szellemi tőke felhalmozását, a família kulturális miliőjének alakítását. A sok generációs művelődési hagyomány, a mély történeti beágyazottság az akadémiai elitnek a hagyományokhoz való bensőséges kapcsolatára emlékeztet. Érdekes ugyanakkor a *táblázat* első sora is, amely szerint az akadémikusok egyötöde első generációs értelmiségi volt, akik így is belesimulhattak az akadémikusok közösségébe.[54]

A *12. táblázat*ban a protestáns felekezeti-művelődési alakzatokból származó két világháború közötti MTA-tagok apai családjainak sokféle szempont szerinti kisebb-nagyobb csoportjáról tüntettünk fel három adatot. A csoportokra tagolásnak fontos szempontja volt a rendi státus, a felekezet és az etnikai-nyelvi háttér. Ezek kombinációin kívül felvettünk foglalkozási és regionális súlypontokra utaló metszeteket is. Mind a 31 csoportnál feltüntettük, hogy hány család tartozott ebbe a szociológiai típusba, s hogy ez hány százalékát jelenti a feldolgozott, összesen 145 protestáns családnak. A harmadik oszlop pedig azt mutatja meg, hogy az egyes csoportokhoz tartozó családoknál átlagosan hány tanult nemzedék vezetett

54 Ez az arány nagyjából megegyezik a két világháború közötti egyetemi tanári rend nyitottságával, illetve zártságával, az első generációs értelmiségiek ottani részarányával. Kovács – Kende 2011: 191. (A *27. táblázat* alapján számítva.)

az akadémiai tagsághoz. A két szélső értéket a református nemesek (3,08) és a református kézművesek, kisiparosok (1,25) képviselik.[55]

12. táblázat. A tanult nemzedékek száma átlagosan a protestáns felekezeti-művelődési alakzatokból származó két világháború közötti MTA-tagok különböző csoportjainak apai családjainál

MTA-tagok családjainak csoportjai	Családok száma	Az összes protestáns család százalékában	A tanult nemzedékek száma átlagosan
Összes református	78	53,8	2,64
Összes evangélikus	61	42,1	2,34
Összes unitárius	6	4,1	2,50
Összes protestáns	145	100,0	2,51
Református nemes	51	35,2	3,08
Evangélikus nemes	13	9,0	2,85
Unitárius nemes	6	4,1	2,50
Összes nemes	70	48,3	2,98
Református nem nemes	27	18,6	2,18
Evangélikus nem nemes	48	33,1	2,21
Összes nem nemes	75	51,7	2,20
Összes német	32	22,1	2,19
Összes szlovák	23	15,9	2,48
Összes magyar	88	60,7	2,65
Református kézművesek	12	8,3	1,25
Evangélikus kézművesek	21	14,5	2,55
Összes protestáns kézműves	33	22,7	2,07
Református kereskedő	2	1,4	3,5
Evangélikus kereskedő	20	13,8	1,78
Összes protestáns kereskedő	22	15,2	1,94
Összes protestáns kézműves és kereskedő	55	37,9	2,02
Református jobbágyok és jobbágy eredetűek	7	4,8	2,1
Evangélikus jobbágyok és jobbágy eredetűek	8	5,5	1,6
Összes protestáns jobbágy és jobbágy eredetű	15	10,3	1,86

55 Utóbbiak tanult nemzedékeinek átlagos száma azért ilyen alacsony, mert sok köztük az első generációs.

MTA-tagok családjainak csoportjai	Családok száma	Az összes protestáns család százalékában	A tanult nemzedékek száma átlagosan
Összes ref. földműves (falusi nemesi kisbirtokosok is)	27	18,6	2,26
Összes evangélikus földműves (falusi nemesi kisbirtokosok is)	10	6,9	1,7
Összes protestáns földműves (falusi nemesi kisbirtokosok is)	40	27,6	2,05
Erdélyi református egyházkerületből	22	15,2	3,05
Tiszántúli református egyházkerületből	18	12,4	2,22
Evangélikusok Szepes és Gömör megyékből	17	11,7	2,29
Evangélikusok Sopron, Moson, Győr és Vas megyékből	12	8,3	1,67

Az egész *táblázat* azt mutatja meg, hogy milyen sokféle irányból, milyen különböző történeti szociológiai csoportokból, s milyen különböző hosszúságú utak vezettek az 1920 és 1944 közötti tudáselitbe, amely végül is a magyar értelmiségi középosztályt reprezentálta. A teljes spektrum megközelítéséhez még hátravan összesen 308, többségében római katolikus, kisebb részben zsidó és zsidó származású akadémikus ősfájának elkészítése és elemzése.

FELHASZNÁLT IRODALOM

A Magyar Korona országaiban az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei, némely hasznos házi állatok kimutatásával együtt. I–II. kötet (1882): Orsz. Magyar kir. Statisztikai Hivatal, Budapest.

A Magyar Korona országainak gazdacímtára (1897): Magyar kir. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest.

A Szinnyei-család írói (1909): Budapest.

Ádám Gerzson – Joó Imre (1996): *A Nagy-Kőrösi Ev. Ref. Főgymnasium története.* Nagykőrös.

Alapi Gyula (1914): A Szlovani Beöthyek. *Levéltárosok Lapja* (3–4). 63–68.

Albert Dávid (2005): *Székelyudvarhely református és katolikus diáksága, 1670–1871.* Szeged.

Bácskai Vera (1988): *Városok és városi társadalom Magyarországon a XIX. század elején.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

Bácskai Vera (2002): *Városok Magyarországon az iparosodás előtt.* Osiris Kiadó, Budapest.

Bácskai Vera (2006): A régi polgárságról. In: Kövér György (szerk.): *Zsombékok. Középosztályok és iskoláztatás Magyarországon a 19. század elejétől a 20. század közepéig.* Századvég, Budapest. 15–37.

Bácskai Vera (2007): A polgárság iskolázási stratégiája Pesten a 19. század első felében. In: Uő: *Városok és polgárok Magyarországon. Várostörténeti Tanulmányok.* I. kötet. Budapest Főváros Levéltára, Budapest. 403–407.

Barthos Kálmán (1909): *A Budapesti Református Főgimnázium első félszázada.* Budapest.

Balogh Béla (2001): *A máramarosszigeti református líceum diáksága 1682–1851.* Debrecen.

Balogh Ferenc (1905): *A debreceni jogakadémia keletkezése, fejlődése és a jogászifjúság.* Debrecen.

Benkő Samu (1997): Az eckermanni szerepvállalás szerény erdélyi képviselője: Szentgyörgyi Imre. In: Balázs Mihály – Font Zsuzsa – Keserű Gizella – Ötvös Péter (szerk.): *Művelődési törekvések a korai újkorban. Tanulmányok Keserű Bálint tiszteletére.* JATE BTK, Szeged. 11–24.

Benkő Samu (1998): Még egyszer Szent-Györgyi Albert genealógiájáról. *Valóság* 41(6). 103–104.

Berecz Gyula (1893): *Háromszék-vármegye népoktatási intézeteinek története.* Alexi könyvnyomdája, Brassó.

Bernát István (1936): *Küzdelmek és eredmények.* Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest.

Binder Pál (1993): *Az erdélyi magyar evangélikus egyházközségek és iskolák története és névtára. 1542–1860.* Brassó.

Böszörményi Ede (1999): Áron i családok – a Böszörményi családok. In: Uő: *Az igazságot szeretetben. Magyarországi Református Egyház Doktorai Kollégiumának Egyháztörténeti Szekciója.* Debrecen. 177–182.

Bráz Béla (1907): *A nagycsepcsényi és muthnai Vladár-család története és leszármazása.* Magyar Nyomda, Turócszentmárton

Bruckner Éva (2017): Egy polgárcsalád története. *Magyar Szemle* 27(11–12). http://www.magyarszemle.hu/online-cikk/20180327_egy_polgarcsalad_tortenete *(Letöltés ideje: 2019. június 14.)*

Bura László (összeáll.) (1994): *Szatmári diákok 1610–1852. A református kollégium névsorai.* Szeged. 1–193.

Csaplovics, Joanne (1820): *Schematismus ecclesiarum et scholarum Evangelicorum augustanae confessioni Inclyto Regni Hungariae addictorum. Pro anno 1820.* Antonii Pichler, Vienna.

Csatkai Endre (1940): *Idősebb és ifjabb Petz Dániel krónikája 1778–1839.* Jegyzetekkel ellátta Csatkai Endre. *Soproni Szemle* 4(2–3). 133–206.

Csepregi Zoltán – Monok István – Klostenberg Brigitte (szerk.) (2015): *Die Hungarica Sammlung der Frankeschen Stiftungen zu Halle. Teil 2. B. Handschriften*. MTA Könyvtár és Információs Központ, Budapest. Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmak történetéhez 39/2. (Materialien zur Geschichte der Geistesströmungen 16–18. Jahrhunderts in Ungarn 39/2.)

Csepregi Zoltán (2016): A magyarországi evangélikusság nyelvi és etnikai viszonyai a 16–17. század fordulóján. In: Szabó Lajos (szerk.): *Teológia és nemzetek. Az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatóinak tanulmánykötete.* Luther Kiadó, Budapest. 91–106.

Csepregi Zoltán (2017): *Sprachliche und etnische Verhältnisse in Ungarns Luthertum an der Wende vom 16. zum 17. Jahrhundert*. Hungarian Studies 31.1. Akadémiai Kiadó, Budapest. 73–93.

Csepregi Zoltán (2017a): Rekrutierung und Mobilität der evangelischen Prediger in der Reformation Westungarns anhand des ersten Bandes vom ungarischen Pfarrerbuch (1522–1610). In: Polster, Gert (Hrsg.): *Ecclesia semper reformanda. Die protestantische Kirche im Pannonischen Raum seit der Reformation. Teil 1.* Landesmuseum Burgenland, Eisenstadt. 137–147.

Csepregi Zoltán (2017b): Ethnische versus konfessionelle Identitätsbildung im Königreich Ungarn von der Reformation bis zum Ende des 18. Jahrhunderts. Überlegungen zur Mehrsprachigkeit, muttersprachlichen Identität und Übersetzungpraxis. In: Fata, Márta – Schindling, Anton (Hrsg.): *Luther und die Evangelisch-Lutherischen in Ungarn und Siebernbürgen Augsburgisches Bekenntnis, Bildung, Sprache und Nation vom 16. Jahrhunderts bis 1918*. Aschendorff Verlag, Münster.

Czeizel Endre (2002): Szent-Györgyi Albert. In: Uő: *Tudósok, gének, dilemmák. A magyar származású Nobel-díjasok családfaelemzése.* Galenus Kiadó, Budapest. 65–93.

Czeizel Endre (2006): Bay Zoltán 1900–1992. In: Uő: *Tudósok, gének, tanulságok. A magyar természettudós géniuszok családfaelemzése.* Galenus Kiadó, Budapest. 275–295.

Czenthe Miklós (2017): A lőcsei líceum történeti áttekintése. *Gerundium, Egyetemtörténeti Közlemények MMXVII.* 8(1). 202–219.

Czoch Gábor (2003): A kassai polgárság származási és foglalkozási összetétele a Liber Neocivium alapján (1781–1848). In: K. Horváth Zsolt – Lugosi András – Sohajda Ferenc: *Léptékváltó társadalomtörténet. Tanulmányok Benda Gyula tiszteletére.* Hermész Kör – Osiris, Budapest. 145–155.

Czoch Gábor (2009): *„A városok szíverek". Tanulmányok Kassáról és a reformkori városokról.* Kalligram, Pozsony.

[Daday] István III. (1901): *A deési Daday család genealógiája.* Demeter és Kiss Kvny., Deés.

Demeter Zsófia (1998): Lajoskomárom a „legelső rendes falu". *Honismeret* 26(1). 26–30.

Demmel József (2011): *A szlovák nemzet születése. Ľudovít Štúr és a szlovák társadalom a 19. századi Magyarországon.* Kalligram, Pozsony.

Demmel József (2014): *Pánszlávok a kastélyban. Justh József és a szlovák nyelvű magyar nemesség elfeledett története.* Kalligram, Pozsony.

Detre János (szerk.) (2006): *Őrállók. A Magyarországi Evangélikus Egyház Északi Egyházkerülete gyülekezeteinek története.* Budapest. https://medit.lutheran.hu/site/konyv/3034 *(Letöltés ideje: 2019. június 14.)*

Dienes Dénes (2001): *Megkívántatik a rectorban, hogy légyen kevélység nélkül való… A Sárospataki Kollégium partikulái 1773–1826.* Sárospatak. (Acta Patakina IX. Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei)

Dille, Denijs (1996): *Bartók Béla családja.* Balassi Kiadó, Budapest.

Doering, Heinrich (1835): *Die gelehrten Theologen Deutschlands im achtzehnten und neunzehnten Jahrhundert.* Bd. 4. Verlag Johann Karl Gottfried Wagner, Neustadt an der Orla. https://books.google.hu/books?id=Fi9dG5hnyfQC&hl=de&pg=PA470&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false) *(Letöltés ideje: 2019. június 14.)*

Domján István (1898): *A sepsi-szentgyörgyi államilag segélyezett ev. ref. székely Mikó-kollégium története 1859–1895.* Sepsiszentgyörgy.

Durovics Alex – Keresztes Veronika (2018): *A pozsonyi evangélikus líceum felsőfokú hallgatói 1714–1851.* Budapest, ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár. (Felsőoktatástörténeti Kiadványok, Új sorozat 15.)

Durovics Alex – Kónya Péter (2015): *Az Eperjesi Kollégium felsőfokú hallgatói, 1667–1850.* Felsőoktatástörténeti kiadványok 11. MTA ELTE Egyetemtörténeti Kutatócsoport, Budapest. http://real.mtak.hu/65807/1/Az_eperjesi_kollegium_felsofoku_hallgatoi_u.pdf *(Letöltés ideje: 2019. június 14.)*

Durovics Alex (2017) Utak és lehetőségek, Pozsony és Sopron líceumának összehasonlító elemzése. *Gerundium MMXVII.* 8(1). 220–238. http://gerundium.lib.unideb.hu/file/7/596f23c534afb/szerzo/18_Durovics_Alex.pdf *(Letöltés ideje: 2019. június 14.)*

Fallenbüchl Zoltán (1968): Magyarország középfokú oktatási viszonyai a XVIII. században. In: *Történeti Statisztikai Évkönyv 1965–1966.* Budapest. 175–239.

Fallenbüchl Zoltán (1985): *Az 1738/39. évi országos diákösszeírás.* Országos Széchényi Könyvtár, Budapest.

Faragó Tamás (2000): A város népessége. In: Dobrossy István (szerk.): *Miskolc története III/1. 1702–1847-ig.* Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár – miskolci Herman Ottó Múzeum, Miskolc. 151–272.

Fazekas Csaba (2000): Városi társadalom. In: Dobrossy István (szerk.): *Miskolc története III/2. 1702–1847-ig.* Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár – miskolci Herman Ottó Múzeum, Miskolc. 578–653.

Fényes Elek (1851): *Magyarország geographiai szótára I–IV.* Kozma Vazul, Pest.

Fest Sándor (1999) *Emlékirataim*. Universitas Kiadó, Budapest.

Fiedler, Karl (1959): *Pfarrer, Lehrer und Förderer der ev. Kirche A. u. H. B. im Burgenlande.* Burgenländischen Forschungen 40. Eisenstadt.

Finkey Ferenc (1943): *Pataki krónika. Finkey Pál pécsi kir. ítélőtáblai tanácselnök és Finkey József, József Nádor Műegyetemi tanár, volt pataki diákok emlékezete.* A Pataki Diákok Országos Szövetségének Budapesti Egyesülete, Budapest.

Gerhard Péter (2008): Asszimiláció és disszimiláció az önéletírásban. Fest Imre és Eduard Steinacker esete. *Aetas* 23(3) 25–45.

Gerő József (1938): *A magyar királyi belügyminiszter által igazolt nemesek 1867–1937.* Budapest.

Gerő József (szerk.) (1940): *A királyi könyvek. Az I. Ferenc József és IV. Károly király által 1867-től 1918-ig adományozott nemességek, főnemességek, előnevek és címerek jegyzéke.* Budapest.

Gudenus János (1990–1999): *A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája I–V.* Natura-Tellér Kft. – Heraldika Kiadó, Budapest.

Gyáni Gábor (2011): Rendi polgárság, régi-új polgárság, pest-budai polgárok. In: Deák Ágnes – Völgyesi Orsolya (szerk.): *Historia mezején. A 19. század emlékezete. Tanulmányok Pajkossy Gábor tiszteletére.* Csongrád Megyei Levéltár, Szeged. 35–43.

Győrffy Sándor – Hunyadi Zoltán (szerk.) (1986): *A soproni líceum.* Tankönyvkiadó, Budapest.

Hajas Béla (1938): A Lehr család és Lehr András. In: Hajas Béla (közzéteszi): *A Tolna-Baranya-Somogyi Ág. Hitv. Ev. Egyházmegye Bonyhádi Gimnáziumának értesítője az 1937–38. tanévre.* Engel Ferenc könyvnyomdája, Bonyhád. 3–7.

Házi Jenő (1982): *Soproni polgárcsaládok: 1535–1848. 1–2.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

Hegyi Ádám – Szögi László (2016): *Magyarországi diákok svájci egyetemeken és főiskolákon 1526–1919.* ELTE Levéltára, Budapest. (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban 26.)

Héjja Julianna Erika (2002): *Békés vármegye archontológiája (1699) 1715–1950. Főispánok és alispánok.* Békés Megyei Levéltár, Gyula. (Közlemények Békés megye és környéke történetéből 8.) https://library.hungaricana.hu/hu/view/BEKM_Kbmkt_08/?pg=0&layout=l *(Letöltés ideje: 2019. június 14.)*

Héjja Julianna Erika (2009): *Békés vármegye archontológiája és prozopográfiája 1715–1848.* Békés Megyei Levéltár, Gyula. (Közlemények Békés megye és környéke történetéből 11.) https://library.hungaricana.hu/hu/view/BEKM_Kbmkt_11/?pg=0&layout=l *(Letöltés ideje: 2019. június 14.)*

Héjjas Pál (1894): *A csurgói Evang. Reform. Főgimnázium története. Az államilag segélyezett csurgói Ev. Ref. Főgimnázium értesítője az 1893/94. tanévről.* Csurgó. 1–185.

Hornyánszky, Victor (Hrsg.) (1867): *Beiträge zur Geschichte evangelischer Gemeinden in Ungarn.* 2. Auflage. Hornyánszky Viktor, Pest.

Horváth Gergely Krisztián (2013): *Bécs vonzásában. Az agrárpiacosodás feltételrendszere Moson megyében a 19. sz. első felében.* Balassi Kiadó, Budapest.

Horváth Gergely Krisztián (2017): A „torlódott szerkezettől" a „zsilipelésig": Történelemszemlélet és fogalomhasználat Tóth Zoltán életművében. In: Horváth Zita – Rada János (szerk.): *Társadalomelméleti tanulmányok Tóth Zoltán emlékére.* Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc. 13–34.

Hörcsik Richárd (1998): *A Sárospataki Református Kollégium diákjai 1617–1777.* Sárospatak.

Hudi József (2006): Táblabírák a reformkori vármegyei közéletben. In: Kövér György (szerk.): *Zsombékok. Középosztályok és iskoláztatás Magyarországon a 19. század elejétől a 20. század közepéig. Társadalomtörténeti tanulmányok.* Századvég, Budapest.

Hungaricana. *Gyülekezet és egyházmegye történetek* https://library.hungaricana.hu/hu/collection/edt_eol_leveltari_gyultort/ *(Letöltés ideje: 2019. június 14.)*

Ihrig Károly (1935): *Emlékkönyv Bernát István agrárpolitikai munkásságának negyvenedik évfordulója alkalmából.* Stephaneum nyomda, Budapest.

Illésy János – Pettkó Béla (1895): *A Királyi Könyvek. Jegyzéke a bennük foglalt nemesség cím, címer, előnév és honosság adományozásának 1527–1867.* Budapest.

Illyefalvi Lajos – Pallós Jenő (é. n.): *Pest és Buda polgárjogot nyert lakosai, 1687–1848.* Budapest Főváros Levéltára, Budapest.

Illyés Géza (1944): A küküllői református egyházmegye papjai a reformáció korától az erdélyi református generális zsinat fennállásáig 1871-ig. *Egyháztörténet* 2(3–4). 281–333.

Imreh Barna (1944): Papok, léviták, mesterek a marosi református egyházmegyében a XVII–XIX. században. *Egyháztörténet* 2(1–2). 137–162.

Jakó Zsigmond – Juhász István (1979): *Nagyenyedi diákok 1662–1848.* Bukarest.

Juhász Réka Ibolya (2017): A Győri felsőoktatás intézményeinek hallgatói 1719–1852. MTA ELTE Egyetemtörténeti Kutatócsoport, Budapest. (Felsőoktatástörténeti kiadványok 13.) http://real.mtak.hu/65754/1/Gyori_felsooktatas_u.pdf *(Letöltés ideje: 2019. június 14.)*

Juhász Réka Ibolya (2017): Nem katolikus diákok a királyi jogakadémiákon 1777 és 1850 között. *Gerundium MMXVII*. 8(1). 239–253. http://gerundium.lib.unideb.hu/file/7/596f24bae24d5/szerzo/19_Juhasz_Reka_Ibolya.pdf *(Letöltés ideje: 2019. június 14.)*

Kálmán Dezső (1905): *A gyönki ev. ref. gymnasium története 1806–1900.* Szekszárd.

Kempelen Béla (1911–1932): *Magyar nemes családok I–XI.* Grill Károly, Budapest.

Kepecs József (szerk.) (1996): *A Felvidék településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai százalékos megoszlásban (1880–1941)*. KSH, Budapest.

Kerekes György (1913): *A kassai kereskedők életéből. Harmadfélszázad 1687–1913.* Országos Iparegyesület, Budapest.

Kertész Botond (2013): *ELEM – Evangélikus lelkészek Magyarországon 1920-ig.* Prozopográfiai rész IV. Dunántúli Egyházkerület (1783–1920). Budapest. https://medit.lutheran.hu/site/konyv/1567 *(Letöltés ideje: 2019. június 14.)*

Keveházi László (szerk. vezetője) (2011): *A reformációtól – napjainkig. Evangélikus gyülekezetek, egyházmegyék, kerületek a Dunántúlon. I–II.* Győr. https://medit.lutheran.hu/site/allomany/6906; https://medit.lutheran.hu/site/allomany/6907 *(Letöltés ideje: 2019. június 14.)*

Kiss István (1998): A Hunyad-Zarándi Református Egyházmegye papjai és tanítói. *Református Szemle* 210–222., 304–326.

Kiss István (1999): A Dési Református Egyházmegye történeti névtára. *Református Szemle* 142–158., 215–232., 305–319.

Kiss Lajos (1973): *Melich János emlékezete születésének századik évfordulója alkalmából.* Budapest. (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 134.)

Kollar, Joanne (1838): *Schematismus generalis ecclesiarum et scholarum evang. aug. conf. in Hungaria.* Trattner-Károlyi, Pest.

Kósa László (2001): *„Hét szilvafa árnyékában". A nemesség alsó rétegének élete és mentalitása a rendi társadalom utolsó évtizedeiben Magyarországon.* Osiris Kiadó, Budapest.

Kósa László (2017): A magyarországi evangélikusok egyházszerveződésének területi alakulása. In: Frisnyák Sándor – Gál András – Kókai Sándor (szerk.): *A Kárpát-medence történeti vallásföldrajza II.* Nyíregyháza – Szarvas. 201–225.

Koudela Pál (2010): *Mágocsy-Dietz Sándor – Mindennapi történet egy egyetemi tanárról.* L'Harmattan, Budapest.

Kovács Gábor (1885, 1895): *A Miskolci ev. Ref. Főgymnásium története I–II.* Miskolc.

Kovács I. Gábor – Kende Gábor (2011): A két világháború közötti egyetemi tanárok rekrutációja és a középrétegek hierarchiája a társadalmi rangcímrendszer szerint a dualizmuskori Magyarországon. In: Kovács I. Gábor: *Elitek és iskolák, felekezetek és etnikumok. Társadalom- és kultúratörténeti tanulmányok.* L'Harmattan, Budapest. 99–198.

Kovács I. Gábor (2016): A református felekezeti-művelődési alakzat formáló tényezői, sajátosságai a tiszáninneni egyházkerületben és a Sárospataki Református Kollégium erőteréből jövő református egyetemi tanárok származása, családja, iskolázása adattárának alapján. In: Kovács I. Gábor (szerk. és írta): *Sárospatak erőterében. A tiszáninneni származású református egyetemi tanárok életrajzi adattára és életútleírása. Magyarországi egyetemi tanárok életrajzi adattára 1848–1944. III.* Összeállították: Kovács I. Gábor – Takács Árpád. Eötvös Kiadó, Budapest. 297–355. (Történeti elitkutatások – Historical Elite Research 10.)

Kovács I. Gábor (2016a): Bevezetés a magyarországi református egyetemi tanárok (1848–1944) területi (egyházkerületi) tagolású életrajzi adattáraihoz. In: Kovács I. Gábor (szerk. és írta): *Sárospatak erőterében. A tiszáninneni származású református egyetemi tanárok életrajzi adattára és életútleírása. Magyarországi egyetemi tanárok életrajzi adattára 1848–1944. III.* Összeállították: Köblös I. Gábor –Takács Árpád. Eötvös Kiadó, Budapest. 9–97. (Történeti elitkutatások – Historical Elite Research 10.)

Köblös József (szerk.) (2006): *A Pápai Református Kollégium diákjai 1585–1861.* Pápa.

Köblös József – Kránitz Zsolt (2009): *A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai I. 1526–1760.* Pápa.

Köblös József – Kránitz Zsolt: *A Dunántúli Egyházkerületben szolgáló lelkészek 1760–1848 adattára.* http://www.papacollege.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=1398&Itemid=83 *(Letöltés ideje: 2019. június 14.)*

Köblös József – Kránitz Zsolt: *A Dunántúli Egyházkerületben szolgáló tanítók 1760–1848 adattára.* http://www.papacollege.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=1399&Itemid=84 *(Letöltés ideje: 2019. június 14.)*

Kövér György (1998): Magyarország társadalomtörténete a reformkortól az első világháborúig. In: Gyáni Gábor – Kövér György: *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig.* Osiris kiadó, Budapest. 11–165.

Központi Statisztikai Hivatal, KSH (m. kir.) (1920): *Magyar Statisztikai Közlemények.* Új sorozat 64. kötet.

Kránitz Zsolt (szerk.) (2012): *„A késő idők emlékezetében éljenek…" A Dunántúli Református Egyházkerület lelkészi anyakönyvei 1823–1952.* Pápa.

Kránitz Zsolt (szerk.) (2013): *„A késő idők emlékezetében éljenek…" A Dunántúli Református Egyházkerület lelkészi önéletrajzai (1943).* Pápa.

Krompecher Ödön (1926): *A Krompecher család története (1341–1926). Hét leszármazási táblázat.* Kir. Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.

Lelkes György (szerk.) (2011): *Magyar helységnév-azonosító szótár.* Argumentum, KSH Könyvtár, Budapest.

Lexicon locorum Regni Hungariae populosorum anno 1773 officiose confectum. Magyarország helységeinek 1773-ban készült hivatalos összeírása. (1920): Kiadja a Magyar Békeküldöttség. Hornyánszky Viktor, Budapest.

Magyarország helynévtára. A különféle kormányzati ágak szerinti beosztás kimutatásával mint az 1863. elején fennállt. (1863): Emich Gusztáv, Pest.

Mályusz Elemér (2006 [1939]): *A Türelmi rendelet. II. József és a magyar protestantizmus.* Attraktor, Máriabesnyő – Gödöllő.

Margócsy József (1987): A régi Nyíregyháza öreg patikái. *Szabolcs-Szatmári Szemle* 22(3). 299–308.

Máté J. Lajos (1892): *Magyar Almanach. Főrendiházi tagok, országgyűlési képviselők és az országos virilisták címkönyve*. Budapest.

Nagy Iván (1857–1868): *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal.* I–XII., Pótlék kötet. Pest.

Németh Sámuel (2007): *A soproni evangélikus líceum történetének egy százada 1681–1781.* Berzsenyi Dániel Evangélikus (Líceum) Gimnázium, Szakképző Iskola és Kollégium, Sopron.

Ősz Sándor Előd (2006): *A Szászvárosi Református Kollégium diáksága 1669–1848.* Kolozsvár.

Ősz Sándor Előd (2013): *A Görgényi Református Egyházmegye történeti névtára a kezdetektől 1848-ig.* Budapest. (Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek 19.)

Paládi-Kovács Attila (2000): Kisnemesi társadalom és kultúra. In: Uő (főszerk.): *Magyar Néprajz VIII. Társadalom.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 138–172.

Pálmány Béla (2011): *A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja 1825–1848 I-II.* Argumentum Kiadó, Budapest.

Pálmány Béla (2002): *Az 1848–1849. évi első népképviseleti országgyűlés történeti almanachja.* Magyar Országgyűlés, Budapest.

Pukánszky Béla (2000): *Német polgárság magyar földön.* Lucidus Kiadó, Budapest. (Kisebbségkutatás Könyvek)

Rácz István (1988): *Városlakó nemesek az Alföldön 1541–1848 között.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

Rácz István (2002): *Egyház és társadalom. A Debreceni Tractus vagyona és gazdálkodása a 18–19. század fordulóján.* Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.

Sasfi Csaba (1997): *A nagykanizsai és a keszthelyi gimnázium vonzáskörzete és a diákok lakóhelyi koncentrációja 1808 és 1848 között.* 131–171. (Iskola és társadalom. Zalai Gyűjtemény 41.)

Sasfi Csaba (2013): *Gimnazisták és társadalom Magyarországon a 19. század első felében.* Korall társadalomtörténeti monográfiák 4. Korall, Budapest.

Schedl, Edith (Hrsg.) (2005): *Johann Georg Bruckner (1828–1909). Was ist des Menschen Leben? Lebenserinnerungen eines Schuchmachermeisters aus Oberschützen.* Edition Lex Liszt, Oberwart.

Schulek Tibor (1943): *Tükördarabok a Schulek család múltjából. A XIX. század nemzetiségi válsága egy felvidéki család sorsában.* Új Magyar Múzeum III., Kassa. 289–297.

Sólyom Jenő (szerk.) (2002): *A Magyarországi Evangélikus Egyház Déli Egyházkerülete az ezredfordulón. 2000–2001.* Budapest. https://medit.lutheran.hu/site/konyv/3033 *(Letöltés ideje: 2019. június 14.)*

S. Szabó József (1936): *A ceglédi református iskola története 1545–1936.* Cegléd.

Szabadi István (szerk.) (2013): *Intézménytörténeti források a Debreceni Református Kollégium Levéltárában.* I. A kollégiumi levéltár repertóriuma – Diáknévsor 1588–1792 – Iskolán kívül lakók névsora. II. Diáknévsor 1792–1850 – Classificatio Generalis (osztályzati sorjegyzékek) 1820–1850.

Szabadi István (szerk.) (2016): *Tiszántúli református lelkész-önéletrajzok, 1942–1944. I–II.* Editiones Archivi Districtus Reformatorum Transtibiscani XVIII. Debrecen – Nagyvárad.
Szabó István (1941): Nemesség és parasztság Werbőczi után. In: Eckhardt Sándor (szerk.): *Úr és paraszt a magyar élet egységében.* Budapest. 44–80.
Szabó Miklós (2005): *Erdélyiek magyarországi egyetemeken 1848 előtt*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.
Szabó Miklós – Szögi László (1998): *Erdélyi peregrinusok: erdélyi diákok európai egyetemeken 1701–1849*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.
Szakály Sándor (1987): *A magyar katonai elit 1938–1945*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
Szarka László (1993): *A szlovákok története.* Bereményi Könyvkiadó, Budapest.
Szarka László (1995): *Szlovák nemzeti fejlődés – Magyar nemzetiségi politika 1867–1918*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony.
Székács József (1848): *A Magyarhoni ágost. hitv. évangy. egyház egyetemes névtára.* Landerer és Heckenast, Pest.
Szél Tivadar (1933): A vegyes házasság. *Magyar Statisztikai Szemle* (10). 705–718.
Szénássy Zolán (2005): Szinnyei főhadnagy a naplóíró. In: Uő: *Rév-Komárom.* Komárom. 213–217.
Szilágyi Adrienn (2018): *Az uradalom elvesztése. Nemesi családok a 19. századi Békés megyében.* MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest.
Szombathy László (1909): *Gömör-Kishont vármegye népoktatásügyének története.* Hegedüs és Sándor Könyvkiadó, Debrecen.
Szontagh Dániel (1864): *Iglói és zabari Szontagh nemzetség származási története és oklevelei.* Emich Gusztáv, Pest.
Szögi László (2016): *A pécsi felsőoktatás intézményeinek hallgatói (1714) 1782–1852.* Pécs – Budapest.
Szögi László (2017): Egy évszázados adósság – A magyar értelmiségi adattár (Repertorium Academicum Hungariae) elkészítése. *Gerundium, Egyetemtörténeti Közlemények MMXVII.* 8(3). 149–172.
Sztehlo Kornél (1908): *Kétszáznegyven esztendő az egyház szolgálatában. Művelődéstörténeti rajzok.* Hornyánszky Viktor, Budapest.
Thienemann, Otto (2012): *400 Jahre Stammregister und Geschlechtentafeln der Familie Thienemann, vormals Dienemann und Duhnemann.* (Neu bearb. und vervollst bis 1933. Kötzschenbroda 1933). Kopie eines Schreibmaschinenmanuskripts 57. S. Mit einer Einführung von Thomas Engelhardt.
Thirring Gusztáv (1934): *A soproni Thirring nemzetség háromszázéves múltja. Családtörténeti tanulmány*. Székely és Társa könyvnyomda, Sopron.
Thurzó Ferenc (1905): *A nagybányai ev. ref. főiskola története 1547–1755.* Nagybánya.
Tonk Sándor (1994): *A Marosvásárhelyi Református Kollégium diáksága 1653–1848.* Szeged.
Tóth Ádám (1990): A Dunamelléki Református Egyházkerület népiskolái az 1815–1819 évi püspöki canonica visitatiok tükrében. In: *Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár XVI. kötet.* Budapest. 11–112.

Tóth Árpád (2004): „A polgárok józanabb része…" Pozsony evangélikus választott polgárai, 1800–1848. (Archontológia és prozopográfia.) *FONS (Forráskutatás és Történeti Segédtudományok)* 11(2). 235–276. https://www.academia.edu/attachments/36613190/download_file?st=MTUoMDUoOTUzNywxNTcuMTgxLjE4Ni4zNiwoMzEwNzgoMg%3D%3D&s=swp-toolbar *(Letöltés ideje: 2019. június 14.)*

Tóth Árpád (2009): *Polgári stratégiák. Életutak, családi sorsok és társadalmi viszonyok Pozsonyban 1780 és 1848 között.* Kalligram, Pozsony. https://www.academia.edu/attachments/49273637/download_file?st=MTUoMDUoOTMzNywxNTcuMTgxLjE4Ni4zNiwoMzEwNzgoMg%3D%3D&s=swp-toolbar *(Letöltés ideje: 2019. június 14.)*

Tóth Árpád (2010): Városi polgárság és identitás a késő rendi korszakban. In: Bódy Zsombor – Horváth Sándor – Valuch Tibor (szerk.): *Megtalálható-e a múlt? Tanulmányok Gyáni Gábor 60. születésnapjára.* Argumentum, Budapest. 471–480.

Tóth Árpád (2013): Bezárkózás vagy nyitás? A pozsonyi német evangélikus közösség viszonya környezetéhez a felekezeti vegyes házasságok alapján (1750–1850). In: Lukács Anikó (szerk.): *Felekezeti társadalom – felekezeti műveltség.* Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület. Budapest. 135–144. (Rendi társadalom – polgári társadalom 25.)

Tóth Árpád (2014): Az evangélikus polgárság házassági piacának alakulása a tiszáninneni kerületben 1750 és 1850 között. In: Halmos Károly – Kiss Zsuzsanna – Klement Judit (szerk.): *Piacok a társadalomban és a történelemben.* Hajnal István Kör, Budapest. 448–462. (Rendi társadalom – polgári társadalom 26.)

Tóth Árpád (2017): Az evangélikus polgárság súlya és szerepe a Magyar Királyság kulturális, társadalmi és gazdasági életében 1750–1850. In: Gyulai Éva – Tasi Réka (szerk.): *Reformatio nostra – Protestáns szellemi műhelyek (Tanulmányok).* A Magyar Tudományos Akadémia Miskolci Területi Bizottsága, Miskolc. 96–123.

Tóth Árpád (2017a): A felsőbb szintű oktatás mint felekezeti műveltség: nemes- és polgárcsaládok fiai a pozsonyi evangélikus líceumban. In: Horváth Zita – Rada János (szerk.): *Társadalomtörténeti tanulmányok Tóth Zoltán emlékére.* Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc. 83–94.

Tóth Levente (2013): *A Sepsi Református Egyházmegye történeti névtára 1900-ig.* Gondolat, Budapest. (Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek 20.)

Tóth Sámuel (1887): *A magyarországi ev. ref. egyház egyetemes névtára az 1886. évre.* Hornyánszky Viktor, Budapest.

Tóth Zoltán (2015): *Társadalomfogalmak az osztrák és a magyar társadalomstatisztikában.* Balassi Kiadó, Budapest.

Tököly Gábor (1999): *Ki kicsoda Rozsnyón.* Méry Ratio, Somorja.

Török István (1906): A kolozsvári collegium tanulóinak névsora. In: *A kolozsvári ev. ref. collegium értesítője az 1905/1906. tanévről.* Függelék. Kolozsvár. 1–94.

Ugrai János (szerk.) (2006): *A Tiszáninneni Református Egyházkerület lelkészei. A kezdetektől a Millenniumig. Adattár. Sárospatak – Tiszaújváros.* Elérhető: az Egyháztörténeti Szemle honlapján. www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/tiszaninnen.pdf *(Letöltés ideje: 2019. június 14.)*

Ugrai János (2012): *A Sárospataki Református Kollégiumból távozó tógátusdiákok 1783–1871/72.* Sárospatak – Tiszaújváros. http://www.patakarchiv.hu/wa_files/diaknevsor_patak.pdf *(Letöltés ideje: 2019. június 14.)*

Ugrai János (2014): Lépcsőfok vagy zsákutca? A tanítói professzionalizáció kezdetei: az abaúji reformátusok példája. *Korall* (56). 27–45.
Varga Júlia (2000): *A Kolozsvári Királyi Líceum hallgatósága 1784–1848.* ELTE Levéltára, Budapest.
Varga Júlia (2006): *A Nagyváradi Jogakadémia (1780–1848) és a Püspöki Szeminárium (1741–1848) hallgatósága.* ELTE Levéltára, Budapest.
Varga Júlia (2007): *A kolozsvári jezsuita gimnázium és akadémia hallgatósága 1641–1773.* ELTE Levéltára, Budapest.
Varga Zoltán (1912): *A szemerjai Szász család.* Stief, Kolozsvár.
Vargha Zoltán (1913): *A görzsönyi Vargha család története: címerrajzzal és hat leszármazási táblával.* Bíró-Schwarz, Budapest.
Vargha Zoltán (1916): *A Márton-család (zsarolyáni és mándi, illetve zsarolyáni).* Franklin, Budapest.
(G.) Vargha Zoltán (1943): A Bibó család története. *Különlenyomat a Magyar Családtörténeti Szemle 1943. évfolyamának II. III. és IV. számaiból.* Veszprém Egyházmegyei Kvny.
Vári András (2002): Az agrárértelmiség helyzete a 19. század első felében. *Szociológiai Szemle* (12) 2. 59–76.
Vladár Gábor (1997): *Visszaemlékezéseim.* Püski, Budapest.
Voit Pál (2002): *Hét nemzedék szilvafák nélkül. A soproni toronyzenésztől Bartók Béláig. Családi krónika.* Argumentum Kiadó, Budapest.
Völgyesi Orsolya (2003): Családtörténet, politikatörténet, mikrotörténelem (Egy reformkori Békés megyei politikai karrier: Novák Antal). In: Dobrossy István (szerk.): *Mikrotörténelem: vívmányok és korlátok*. Miskolc. 128–141. (Rendi társadalom – polgári társadalom 12.)
Völgyesi Orsolya (2008): A „reformkor nemzedéke" a Beöthy családban. In: Gyáni Gábor – Láczay Magdolna (szerk.): *Generációk a történelemben. A Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület 2007. évi konferenciájának kötete.* Nyíregyháza. 419–433. (Rendi társadalom – polgári társadalom 21.)
Vörös Károly (1975): A modern értelmiség kezdetei Magyarországon. *Valóság*, 18(2). 1–18.
Walleshausen Gyula (1999): Mítosz és valóság. Új adatok Bartók Béla családjáról. *Valóság* 42(3). 78–85.
Welker Árpád (2006): Vegyes házasságok és vallásváltások a Kálvin téri gyülekezetben a 19. században. In: Kósa László (szerk.): *Református Budapesten 1.* Argumentum – ELTE BTK Művelődéstörténeti Tanszék, Budapest. 147–171.
V. Windisch Éva (1993): Az értelmiség létszámának kérdéséhez, 1784–1809. In: Glatz Ferenc (szerk.): *Európa vonzásában. Emlékkönyv Kosáry Domokos 80. születésnapjára.* MTA Történettudományi Intézete, Budapest. 119–127.
Zsilinszky Mihály (1907): *A magyarhoni protestáns egyház története.* Athenaeum, Budapest.
Zsinka Ferenc (1926): Bethlen Gábor címereslevele papok részére. In: Lukinich Imre (szerk.): *Nagyenyedi album. A Nagyenyedi Bethlen Kollégium volt diákjainak testvéri egyesülete.* Budapest. 101–110.

Hungaricana Iskolai értesítők helységnév szerint
https://library.hungaricana.hu/hu/collection/iskolai_ertesitok_helysegnev_szerint/ *(Letöltés ideje: 2019. június 14.)*

Magyar Evangélikus Digitális Tár, MEDIT: Névtárak
https://medit.lutheran.hu/site/kategoria/13 *(Letöltés ideje: 2019. június 14.)*

Magyar Evangélikus Digitális Tár, MEDIT: Értesítők, évkönyvek
https://medit.lutheran.hu/site/kategoria/75 *(Letöltés ideje: 2019. június 14.)*

OSZK-gyászjelentések https://dspace.oszk.hu/handle/123456789/663648
(Letöltés ideje: 2019. június 14.)

TÖRTÉNETI ELITKUTATÁSOK – HISTORICAL ELITE RESEARCH

11

Az ELTE TÁTK Történeti Szociológia Tanszék
és a Prozopográfiai és Családtörténeti Kutatócsoport
sorozata

SOROZATSZERKESZTŐ
KOVÁCS I. GÁBOR

A sorozatban megjelent kötetek:

(1990): *Elit-bibliográfia. 2. kötet. Külföldi szakirodalom (1959–1989)*. Budapest.

(1991): *Elit-bibliográfia. 1/a kötet. Klasszikus teoretikusok (magyar és angol nyelvű tárgymutatóval)*. Budapest.

(1992): *Elit-bibliográfia. 1/b kötet. Neo-elitista irányzatok (magyar és angol nyelvű tárgymutatóval)*. Budapest.

Vida István – Vörös Vince (1991): *A Független Kisgazdapárt képviselői 1944–1949 (Életrajzi lexikon)*. Budapest.

Gergely Jenő (1992): *A katolikus egyházi elit Magyarországon (1919–1945)*. Budapest.

Horváth Barna (1993): *Forradalom és alkotmány (önéletrajz)*. Fordította: Nagy Endre, jegyzetekkel ellátta: Zsidai Ágnes. Budapest.

Lengyel György (1993): *A multipozicionális gazdasági elit Magyarországon a két világháború között*. Budapest.

Kovács I. Gábor (szerk.) (2012): *Diszkrimináció, emancipáció – asszimiláció, diszkrimináció. Magyarországi egyetemi tanárok életrajzi adattára 1848–1944. I. Zsidó és zsidó származású egyetemi tanárok*. Összeállította: Kovács I. Gábor, Kiss Zsuzsanna, Takács Árpád. Budapest.

Kovács I. Gábor (szerk.) (2014): *Hit – tudomány – közélet. A Debreceni Tudományegyetem Református Hittudományi Kara (1914–1950) professzorainak életrajzi adattára és életútleírása. Magyarországi egyetemi tanárok életrajzi adattára 1848–1944. II.* Összeállította: Kovács I. Gábor, Takács Árpád. Budapest.

Kovács I. Gábor (2016): *Sárospatak erőterében. A tiszáninneni származású református egyetemi tanárok életrajzi adattára és életútleírása. Magyarországi egyetemi tanárok életrajzi adattára 1848–1944. III.* Összeállították: Kovács I. Gábor, Takács Árpád. Budapest.

A *Történeti Elitkutatások – Historical Elite Research* könyvsorozatának 2012-ben indult új folyama a magyar tudáselit egyik meghatározó csoportjának, az egyetemi tanároknak az életrajzi adatait és életútleírásait kezdte közölni. A most megjelenő kötet a tudáselit másik domináns szegmensének, a Magyar Tudományos Akadémia tagjainak a rekrutációjával foglalkozik.

A könyv első szerkezeti egysége a két világháború közötti elitek kutatásának keretében három időmetszetben (1927–1928; 1937–1938; 1942–1943) kiválasztott 365 akadémikusnak a származását és társadalmi státuszát elemzi különféle mutatók segítségével az apák adatai alapján. A kiadvány második felében induló új sorozat az 1920 és 1944 között élt valamennyi megválasztott akadémikus származását kívánja tágabb történeti perspektívában bemutatni. A dédszülőkig visszamenően összeállított ősfákkal az volt a célunk, hogy láthatóvá tegyük a magyarországi társadalomtörténetnek azokat a szociokulturális, etnokulturális, felekezeti-művelődési és regionális alakzatait, amelyekből különböző ritmusú szellemi tőkefelhalmozás eredményeképp két-három nemzedék múltán kiemelkedtek a tudáselit tagjai. Így rajzolódtak ki azok a hosszú távú történeti mobilitási pályák is, amelyek szerepet játszottak a két világháború közötti tudáselit utánpótlásában.

Jelen kötetünkben a 467 akadémikus felekezeti-művelődési alakzatok szerint rendezett ősfái közül a protestánsokét közöljük: 86 református, 66 evangélikus és 7 unitárius vallású akadémikusét. A további 308 ősfát, a hozzá kapcsolt elemző tanulmány kíséretében, egy későbbi kötetünk tartalmazza majd.

ISBN 978-963-489-026-3